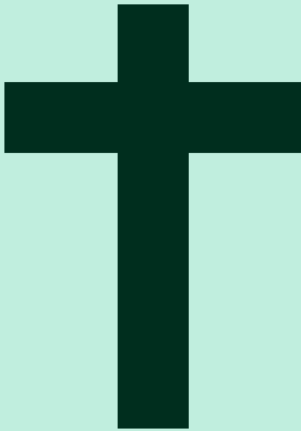

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek 1
Matayo 3
Maleko 71
Luka 112
Yoane 183

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.

www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narapela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Table of Contents

Gĩngit manda k'ndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutuli Yesu en Mesia * nĩmbi taleñguk endok soliilok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Yesu endi ama wapmañ Devit endok sambat, tĩmbi Devit endi Ablaamdok sambat.

² Ablaam wĩn Aisak endok beu, Aisak wĩn Jekop endok beu, tĩmbi Jekop wĩn Juda gĩta dal kwayañii endok besi.

³ Juda wĩn Peles gĩta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tĩmbi Peles wĩn Heslon endok beu, Heslon wĩn Ram endok beu.

⁴ Tĩmbi Ram wĩn Aminadap endok beu, Aminadap wĩn Nason endok beu, Nason wĩn Salmon endok beu.

⁵ Tĩmbi Salmon wĩn Boas endok beu. (Meñlok koi wĩn Rahap.) Tĩmbi Boas wĩn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tĩmbi Obet wĩn Jesilok beu,

⁶ Jesi wĩn ama wapmañ Devit endok beu.

⁷ Tĩmbi Devit wĩn Solomon endok beu. (Solomon meñ wĩn dama Ulielok tamĩn pakuk.)

⁸ Tĩmbi Solomon wĩn Reoboam endok beu, Reoboam wĩn Abia endok beu, Abia wĩn Asa endok beu.

⁹ Tĩmbi Asa wĩn Jeosafat endok beu, Jeosafat wĩn Jeolam endok beu, Jeolam wĩn Usia endok beu.

¹⁰ Tĩmbi Usia wĩn Jotam endok beu, Jotam wĩn Ahas endok beu, Ahas wĩn Hesekia endok beu.

¹¹ Tĩmbi Hesekia wĩn Manase endok beu, Manase wĩn Amon endok beu, Amon wĩn Josaia endok beu.

¹² Tĩmbi Josaia wĩn Jeoiakin gĩta dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasili Israeel amatam kaikan gĩngin'embi, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgĩliñ.

¹³ Yesulok solii Babilon ña pakĩliñ, walinin bĩkap Yesu en indañguk endok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Jeoiakin wĩn Sealtiel endok beu, Sealtiel wĩn Selubabel endok beu.

¹⁴ Tĩmbi Selubabel wĩn Abiut endok beu, Abiut wĩn Eliakim endok beu, Eliakim wĩn Asol endok beu.

¹⁵ Tĩmbi Asol wĩn Sadok endok beu, Sadok wĩn Akim endok beu, Akim wĩn Eliut endok beu.

¹⁶ Tĩmbi Eliut wĩn Eleasa endok beu, Eleasa wĩn Matan endok beu, Matan wĩn Jekop endok beu,

¹⁷ Jekop wĩn Josep endok beu. Tĩmbi Josepti tamĩn Malia tĩmbĩmbi, Maliali wakan Yesu apmĩnguk, koi Mesia kitiñ.

¹⁸ Wĩndĩnda ama sambat Ablaamdok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Devittok plon talelak wĩn 14, tĩmbi sambat wĩndĩngangot Devittok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Babilon ñañgĩliñ endok plon talelak wĩn 14, tĩmbi walinin ama sambat nombo inda-ta-bĩumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi wĩn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

* **1:1:** Anutuli ama wapmañ no amatamĩii epmektok ni-mulektok e-kwambĩñ da tĩm biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wĩn Mesia, tĩmbi Grik manda plon Klisto kitiñ.

18 Yesu Mesia indañguk wolok kasat w+n ñ+ndiñ. Endok meñ Malia Josepta giñg+it wiliñ+ñg+iñ. Endi gama yakan n+m kuñ+iñ+mbi, D+ndim Woñdi kundit t+mb+mbi, Maliali gwañgwa m+ñj+p t+ñguk. W+ndiñ indañm+iñguk w+n inda-dakleumbi,

19 giñg+iñ+ñ Josep endi biup nandiñguk. Gan endi ep t+ndin k+ndem kuñgukta siñgi mayek n+m m+up nandiñ+pi, gitakan biup nandiñguk.

20 W+ndiñ t+mbepi nanandi kena ti-kuñ+iñ+mbi, Wopum Anutul+i añelo no ni-mul+mbi, lat plon indañm+iñ+mbi n+iñguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, d+ik ñ+ndiñ nandi: Malia gwañgwa m+ñj+p t+lak w+n D+ndim Woñ endoñnan nanin, wala t+mbi d+ik en tamga t+mbep n+m m+si+w+iñ.

21 Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomj+lok toptop plon nanin epmekak, wala t+mbi koi Yesu k+i+ukañ.” Añelol+i w+ndiñ n+iñguk.

22-23 Wopumd+i plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñ+ndiñ indauktok eñguk,

“Nandañ. Wembe sim ama g+ita gama n+m douñguk nol+i gwañgwa m+ñj+p t+mbi, gwañgwa apm+umbi, endok koi Emanuel k+i+nekal+iñ.” ✧

(Kot wolok kusei w+n ñ+ndiñ, ‘Anutul+i n+n g+ita kulak’). Manda wal+i bien indauktok nepek w+ndiñ Malialoñ indañm+iñguk.

24 T+mbi Josept+i dounan nanin m+ilapi, Wopumdok añelol+i molo manda n+iñguk wolok tuop klembi t+ñguk. Endi tam+n Malia nañg+iñ+mbi, ilnan ñañg+i+m+ik.

25 T+mbi endi wapat tamdok kuñgu gama n+m kuñg+i+m+iknan Maliali gwañgwa apm+umbi, Josept+i gwañgwa wolok koi Yesu k+i+ñguk.

2

Soliña nandi-tale amali Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi b+iñg+iñ

1 Elott+i Juda amatamdok ama wapmañ pal+iñ+iñ+mbi, Yesu gwañgwal+i Betleem it kwelan, Judia distrik w+ndiñ indañguk. T+mbi soliña nandi-tale amali maim lamb+i+lak kandañ nanin b+iñ+mbi, Jerusalem it kwelan tombi

2 e-nand+iñ eñg+iñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? N+nd+i endok soliña maim lamb+i+laknan indaumbi kañbi, ‘M+lelem t+iñm+ina’ embi kle bam+iñ.”

3 T+mbi ama wapmañ Elot endi manda w+n nand+iñ+mbi, nandum m+ilatañguk, t+mbi amatam Jerusalem kuñg+iñ g+i+k endi bo w+ndiñg+angot t+iñg+iñ.

4 T+mbi Elott+i tapma ama bies+i ba end+i+kñe manda nandi-tale ama k+i+semum b+iñ+mbi e-nand+i t+mbi enguk, “Mesia endi it kwet delok s+i+k indauktok een?”

5 Eumbi tambane n+iñg+iñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nol+i Anutulok manda no ñ+ndiñ youp biñguk patak,

6 ‘Betleem it kwet Judia kwelan, d+ikok kandañ telak dama no indambi, Israel amatamnañ yanañg+i+pi yamb+i-d+ikñeukak, wala t+mbi d+ik Juda it kwet damandama tañ d+i+w+n endok p+iñ+mbi n+m. N+m s+i+k.’ ✧

7 T+mbi Elott+i manda w+n nand+iñ+mbi, soliña nandi-tale ama telak gitak entiañeum b+iñ+mbi, soliña wal+i dawanda s+i+k indañguk wolok en-nandi-k+iñ+mbi, ni-dakleum nandiñ+mbi,

⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “Sindi ñambi, e-lonji ti-kiliñ embi, gwañgwa win tĩmbi indanekaliñ. Tĩmbi indaumbi, nombo undane bĩm nanbĩm nandiĩmbi, nak bo wĩndiñgangot ñambi, mĩlelem tiñmetat.”

⁹ Wĩndiñ eumbi, endi Jerusalem bimbi, Betleem ñaĩgĩliñ. Telak plon ñaĩpi, soliña maim lambĩlaknan kandañ kaĩgĩliñ wali bĩndambo indasembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomgĩliñ. Tombĩmbi, soliñali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambĩ dam pakuk.

¹⁰ Palĩm kaĩbi, walenji kĩndem daumbi, silĩsilĩ wopum sĩnik tĩmbi,

¹¹ it wolok gĩnañnan loĩgĩliñ. Lombi, gwañgwalĩ meñat palĩmbi kaĩgĩliñ. Kaĩbi mĩlelem ti-ñĩmbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep bĩĩgĩliñ win jĩmbi, tĩmĩt pĩsapi, simba kĩndemda mĩĩgĩliñ. Wĩn gol wakĩt tuk mĩliñ kĩndem siĩgin plon saplesaplelok, ba nepek mĩliñ kĩndem sinjilok wandin mĩĩgĩliñ.

¹² Tĩmbi Anutulĩ doulat plon Elottok kandañ nĩm undane ñaneliñdok molo manda enbĩmbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñaĩgĩliñ.

Anutulĩ Yesu gwañgwa tĩke-kamaĩnguk

¹³ Soliña nandi-tale amalĩ ña-taleumbi, Wopumdok añelo nolĩ doulat plon Joseptoñ indaĩmĩmbi nĩnguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amaĩni gwañgwa ñĩn lonjĩmbi wali kĩmneliñdok en-mulepi tĩlak. Wala tĩmbi dĩk mĩlapi, gwañgwa meñat yanaĩgĩliĩmbi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane bĩmbĩlok ganbetat wolok tuop.”

¹⁴ Eumbi, Joseptĩ mĩlapi, gwañgwa meñat yanaĩgĩliĩmbi, tim Isip kwelan ñanepi ñaĩgĩliñ.

¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembĩnguk.

Wopumdi pofet ama nolok man plon ñĩndiñ indauktok eñguk,

“Ñĩñana Isip kwelan kuumbi kitiñmambi bĩnguk.” ✕
Wĩn manda wali bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuĩgĩliñ.

¹⁶ Elotti soliña nandi-tale amalĩ juluñtĩ tĩñmĩngĩliñ win ka-nandi-tombi, gimbit kolan tĩmbi, mik ama en-mulĩmbi, Betleem it kwelan ba kwet dĩwin ñasiñgan pakañ wandiñ ñaĩgĩliñ. Ñambi, gwañgwa gwĩlat tĩpet nĩm makleĩgĩliñ win gĩtik yandĩpmum kĩm-taleĩgĩliñ. Neta, soliña nandi-tale amalĩ Elotta ñĩndiñ nĩngĩliñda tĩmbi, “Nĩndi soliña win ka-ta-bĩnambi, gwĩlat tĩpet tĩlak.”

¹⁷ Nepek wĩndiñ indaumbi, pofet Jelemaialiĩ manda ñĩndiñ eñguk wolok bien inda-dakleĩnguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwĩlĩm wopum tañ.

Wĩn Reselok kombliñi endi gwañgwanjii gĩtik kĩm tale-sĩnik taĩgĩliñda kut-blambla eumbi,

bineliñdok en-busumbusuk ti nĩm ka biañ.” ✕

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembĩngukta, Wopumdok añelo nolĩ Joseptoñ Isip kwelan lat plon indaĩmĩmbi nĩnguk,

²⁰ “Gwañgwa wali kĩmbektok eĩgĩliñ endi ip gĩtikkan kĩm-taleĩgĩliñ, wala tĩmbi dĩk mĩlapi, gwañgwa meñat yanaĩgĩliĩmbi, Israel kwelan undane ñawit.”

²¹ Eumbi mĩlapi yanaĩgĩpi, Israel kwelan undane bĩnguk. Bĩ tombi,

✕ **2:15:** Hosea 11:1   ✕ **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel win Jekoptok tamĩn kuĩnguk, Josep gĩt Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menjĩ wandin tĩlak.

²² ‘Elottok n+ñañ Akelao end+ beulok k+ñjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-d+kñelak’ g+ñg+it w+in nand+mbi, kwet wand+ñ ña kuupi m+s+ñguk. Gan lat plon molo manda nand+mbi, Galili distrik wand+ñ ñambi,

²³ it kwet no koi Nasalet wand+ñ ña pat-kuñguk. Plofet amali Mesiala “Nasalet ama n+nekal+ñ” eñg+il+ñda t+mbi Josept+ wand+ñ ña papi kuñ+il+mbi, manda wali bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena t+ñguk w+in end+ Yesulok telak t+ d+ind+meñm+ñguk

¹ Yesul+ gama Nasalet it kwelan kuñ+il+mbi, Yoane amatam tuk i-semli+ñguk end+ Judia distrik wand+ñ kwet silanin kambaññan wandinnan ña kuñ+pi, amatam g+ñg+it manda ñ+nd+ñ enguk,

² “Nain n+m ombataumbi, Kunum Molomdi amatam g+it+k indañgan yambi-d+kñeukak, wala t+mbi sind+ t+pañg+pañg+ilembi, g+inañji tam-banew+!”

³ W+in Yoanelañgan plofet Aisaial+ manda ñ+nd+ñ embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan silaninnan ama noli ñ+nd+ñ k+it+lak,

‘Wopumdok telak t+ñ+mbi,

t+ d+ind+me kena t+ñm+nekal+ñ.’ ” *

⁴ Yoanel+ plofet ama no nom+k dasidasin kamel domdi t+nd+n w+in dasimbi, boñg+unan b+it gw+lap+it tembi pa kul+ñguk. T+mbi endok nanañ w+in gotak g+ta bupit tuk koñgom kli g+inañ nanin epbi pa nal+ñguk.

⁵ T+mbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tomo tombonan nanin amatam asupgand+ endoñ b+mbi,

⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan g+inan tambatambatok tuk i-semli+ñguk.

⁷ T+mbi end+ Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi b+um yambi+mbi, ñ+nd+ñ enguk, “S+nd+ ama manji manbenji malet upmat nom+k. Anutul+ kolanj+lok tuan omb+samepi tilak. Sind+ nokoñ b+mbi, ñ+nd+ñ nandañ ba, ‘Tuk inetam+ñda, endok g+mb+it w+ilambane-kotnetam+ñ?’ Nanand+ñji wali bien n+m tilak!

⁸ S+nd+ g+inañji tambaneñg+il+ñda, wolok tuom ep t+nd+nji k+ndem wolok bien daut n+mumbi kana!

⁹ N+m kañbi, g+inañj+il+ manda juluñ ñ+nd+ñ enel+ñ, ‘N+nd+ Ablaamdok sambatta t+mbi kolandok k+ñjan n+m t+kenekam+ñ.’ Nak sanba nand+w+it: Anutul+ gumañ eumbi, sindok k+ñjan kawat ñali Ablaamdok sambat indanel+ñ!

¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan k+m+k+m+il+in patak, wala t+mbi kombal+ bien k+ndem n+m pa laliyañ w+in g+it+k j+n+mbi, komba g+inañ silok.

¹¹ Amatam d+wis+il+ g+inañji tambaneñg+il+ñ w+in samb+ nandineli+ñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak end+ D+nd+m Woñ g+it komba d+nd+n i-samekak. End+ loloñ s+n+k, nak kambak ñandin ñali kesi gw+lap kiund+il+imettok tuop n+m.

¹² End+ amatam k+ndem ba kolan ep danbepi tilak, w+in amali plaua nanañ m+ñj+p g+it gw+lap ep danbi, bien w+si+kopi, gw+lap ba k+il+k+il+k siu d+lak, w+nd+ñgangot ama wali k+ndes+ epbi, kolasi komba k+m+k+m n+mnat g+inañ ep siu d+nekal+ñ.”

Yoanel+ Anutulok N+ñañ Yesu tuk iñm+ñguk

¹³ Nain wolonda Yesul+ Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoanel+ tuk iñmektok n+ñguk.

14 Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “Wĩndiñ nĩm” embi, kĩmĩsip ñĩmbi nĩnguk, “Dĩk mek nak tuk i-nameñ ñak. Nĩtekteka tĩmbi nokoñ bĩlañ?”

15 Gan Yesuli tambane nĩnguk, “Man ñĩndiñgĩt nandi-nambi, nak elet wĩndiñ tĩ! Wĩndiñ tĩñipi, Anutuli dĩndĩm kuñgula elak wĩn tuopkan kĩmĩt-klendetamĩk.” Wĩndiñ eumbi nandiñĩmbi, gĩnan tambatambattok tuk iñmĩnguk.

16 Iñmĩ-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk wĩn: kunum tombĩmbi, Anutulok Woĩdi mambaip wandĩn endok plon pĩumbi kañguk.

17 Kañĩlĩmbi, kunum gĩnañ nanin manda no ñĩndiñ kĩtũtu pĩumbi eñguk, “Ñĩne nokok nĩñana sĩnik. Nak gĩnañnalĩ en kasĩlembi, nandi-koñgom tĩmĩlet.”

4

Satandi Yesu tĩ-kuyuk tĩmĩnguk

1 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi tĩ-kuyuk tĩmĩmektok Dĩndĩm Woĩdi en nañgĩlĩmbi, kwet kambaññan sĩlaninnan ñañguk.

2 Ñambi, tim sandap 40 nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩ-talembi, nanañ gawat kuñguk.

3 Tĩmbi tĩ-kuyuk amalĩ endoñ bĩmbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnik kulañda, kusaka tĩmbi dakleuktok kawat ñĩ pakañ enbĩmbi, kĩnjan nanañ indawĩt.”

4 Eumbi, mandan wĩlambane-kopi tambane nĩnguk, “Anutulok mandan ñĩndiñ youyoulĩn patak, ‘Nanañĩngot kuñgu nĩm mĩlak. Nĩm. No en Anutulok man mandan kĩmĩt-klẽmbi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tĩlak.’” ✧

5 Wĩnaña Satandi Yesu nañgĩpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendĩm malap plon lo kĩmĩpi

6 nĩnguk, “Ale. Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnikta, dĩkopi ma pi! Nektã, manda ñĩndiñ youyoulĩn patak, ‘Anutuli añeloñiĩ gambĩ-dĩkñenelĩndok enbĩmbi, dĩkok pĩuñda kĩsilĩ gepmumbi, kawat noli kesĩka no nĩm youlelak.’” ✧

7 Eumbi, Yesuli tambane nĩnguk, “Nĩm. Manda nombo ñĩndiñ youyoulĩn patak, ‘Dĩk Molomga Anutu endok gembĩn inda-dakleuktok tĩ-kuyuk nĩm tĩñmekañ.’”

8 Wĩndiñda Satandi nombo nañgĩpi, kwet jañgĩn ombap sĩnik no wolok plon lo kĩmĩpi, kwet gĩtik wolok gembĩn ba paman daulĩmĩnguk.

9 Daulĩmbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk naka mĩlelem tĩ-nambi, nan-wowoñ tĩmbetañda, nepenepek kalañ ñĩn gĩtik sĩnik dĩkok bi-gametet.”

10 Eumbi nĩnguk, “Satan, dĩk nambĩmbi ñau! Manda ñĩndiñ youyoulĩn patak, ‘Dĩk Molomga Anutu en noñganda mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kuñguña endok gĩngĩt wĩlĩmekañ.’” ✧

11 Yesuli wĩndiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añelolĩ bĩm tĩmbi platañgĩlĩñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut tĩ-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kĩmĩkuk

¹² ‘Yoane t̄kembali, it kwambiñ ḡinañ k̄m̄l̄m̄ patak’ ḡiñḡit wal̄i Yesulok pawañ ḡinañ p̄umbi, nain wolondañgan end̄i Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk.

¹³ Gan end̄i il kusei Nasalet wand̄iñ n̄im kuñguk, end̄i Kapaneam it kwelan pit m̄lat t̄imbektok wand̄iñ ñambi kuñguk. It kwet w̄in Galili tuk gwañ balliñ patak. Kwet w̄in sambat t̄ipettoñ, w̄in Sebulon ḡit Naptali, endok kweset.

¹⁴ Plofet amali nepek indauktok eñguk w̄in inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñ̄nd̄iñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon ḡita Naptali endok kweset, w̄in Galili kwet, wand̄iñ amatam asupt̄i kuañ, Judalok sambat end̄iñgot n̄im.

Kwet w̄in telak Galili tuk gwañnan ñalak wand̄iñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wand̄iñ kuañ enda ñ̄nd̄iñ elet:

¹⁶ amatam yomj̄l̄ok k̄l̄im̄ ḡinañ kuañ enda Anutul̄i enlok kolsalen wopum kol̄i sale-semguk, t̄imbi k̄m̄k̄m̄lok ḡiñḡit kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ✱

¹⁷ Yesuli wand̄iñ ña tombi, kusei k̄m̄ipi, ḡiñḡit manda ñ̄nd̄iñ eu p̄iñguk, “Nain n̄im wobataumbi, Kunum Molomd̄i amatam ḡit̄k indañgan yambi-d̄ik̄ñeukak, wala t̄imbi s̄ind̄i t̄i-pañḡipañḡilembi, ḡinañj̄i tambanewit!”

¹⁸ T̄imbi nain nola Yesuli Galili tuk gwañ balliñnan ñañipi, pis tiatia ama t̄ipet, dakwaya yambiñguk, w̄in Simon koi no Petlo, t̄im kwayañ Andlu. End̄i gwañnan pis tiatia l̄ikset kop pal̄imbi,

¹⁹ Yesuli yambim enguk, “S̄it̄i b̄imbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut t̄i-sametat.”

²⁰ Eumbi, wolongan l̄ikset bimbi, Yesu kle ña en ḡita kuñḡim̄ik.

²¹ T̄imbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot t̄ipet nombo ep t̄imbi indañguk, w̄in Sebedilok n̄iñañiit Yakobo ḡit kwayañ Yoane. End̄i beset Sebedi ḡit k̄ikeñ plon papi, pis tiatia l̄iksi ḡil̄ne-pak̄il̄iñ. T̄imbi Yesuli k̄iti-semumbi,

²² wolongan beset ḡit k̄ikeñ kak bimbi, Yesu kle ña en ḡita kuñḡim̄ik.

²³ T̄imbi Yesuli Galili distrik tuop kle-ḡimbut kuñguk. Kuñipi, amatam it kiyaun̄j̄i ḡinañ eni-daut t̄i-sem̄bi, Anutul̄i amatam n̄itek yambi-d̄ik̄ñelak wolok ḡiñḡit manda k̄indem eu p̄umbi, amatam j̄imbat kusei kusei inda-semguk ep t̄imbi k̄indem dañḡil̄iñ.

²⁴ End̄i w̄ind̄iñ t̄imb̄imbi, koi ḡiñḡitti Silia provins tuop p̄ind̄i dañguk. T̄imbi amatamd̄i j̄imbats̄iat ḡit̄k endoñ yanañḡipi b̄iñḡil̄iñ, w̄in ama j̄imbat ba p̄iñḡip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanj̄at, ba ama k̄im katap tañḡil̄iñ, ba ama kes̄it kuñgulok tuop n̄im ḡit̄kkan endoñ yanañḡip b̄imbi, ep t̄imbi k̄indem dañḡil̄iñ.

²⁵ T̄imbi amatam k̄im̄in wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi end̄i endoñ pa b̄imbi kle kuañḡil̄iñ.

5

Kunum Molomd̄i amatam n̄itein yamb̄i-d̄ik̄ñelak?

¹ T̄imbi Yesuli ama k̄im̄in wopum kle kuñḡil̄iñ yamb̄imbi, kwet k̄im̄innan lombi pipakuk. Pipal̄imbi, gwañgwañiil̄i endoñ b̄im̄ k̄im̄in t̄imb̄imbi,

² kusei k̄im̄ipi, ñ̄nd̄iñ eni-daut t̄i-sem̄bi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan n̄is̄ila nandum p̄imb̄iñen t̄lak

endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

4 Ti-blamblae tĩmbi mano ti-kuañ

endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

5 Kayombĩnembi kuañ

endi wakan Anutuli kwet gĩtik endok gĩngit wišem-taleñguk wĩn
kasilenekaliñ,

wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

6 Anutulok dainan dĩndĩm kunelĩndok nandi-koĩngom wopum tañ

endi wakan Anutuli ep tĩmbi endi plap taumbi, wolok tuop tĩnekalĩñ,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

7 Nosiila gĩnañ busuk ti-semañ

enda wakan Anutuli wĩndĩngot gĩnañ busuk ti-semekak,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

8 Gĩnañji Anutulañgot biĩmañ

endi wakan kunum gĩnañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

9 Mik gimbit nain plon kulan busuk tĩmbi indañ

endi wakan Anutuli 'wembe gwañgwanai' enbekak,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

10 Amatam Anutulok man tañgoneañda tĩmbi, mĩlap kusei kuseilĩ inda-
semlak

endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala tĩmbi endi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

11 Kwapme kwapme amatamdi sĩndi gĩngĩtnai kuañda tĩmbi kosĩ tĩmbi
kolaumbi, mĩlap kusei kusei sami, juluñit manda kolan kusei kusei sĩndok
plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sĩndi amatam diwĩn yapma kle-
pakañ.

12 Neta, tuanji wopum kunum gĩnañ pat-samlak, wala tĩmbi walenji
kĩndem daumbi, silisilĩ tĩnekalĩñ. Amatamdi plofet ama damañgan
kuñgĩliñ enda bo wĩndĩngangot mĩlap kusei kusei ti-semmañgĩliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

13 Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Palañdi* kena tĩlak
wolok tuop sĩndi amatam gĩtiktok boñgĩpsĩnan wĩndĩngangot tañ. Gan
palañdok koĩngom pi-taleumbi, nek ñala bĩndambo koĩngom dawik? Wĩndĩñ
tĩndĩlok tuop nĩm. Palañ wandin walĩ kena nĩmnat, wĩn slak kwet plon
yalĩmulĩm ñaumbi, ama kesĩsilĩ yali-paĩngĩpmañ.

14 It kwet no jañgĩnnan indañgan palĩmbi, nepek nolĩ nĩm masipmek.
Wĩndĩngangot sĩndi kwelalok amatam endok kolsalen.

15 Ama nolĩ kolsalen piñdopi, kambottĩ tapliwĩk ba? Nĩm a. Endi wĩn
indañgan kĩmĩliĩmbi, it gĩnañnan pit mĩlat tañ gĩtik enda kolĩ sale-semlak.

16 Wĩndĩngangot sĩndok kolsalenĩ amatam kolĩ sale-semsemlok. Kusei
ñĩndĩnda wĩndĩñ tĩlok: endi sĩndok kunditsĩ kĩndem ka-nandañda tĩmbi,
Bepsi kunum gĩnañ patak en nĩ-kĩndem danekaliñ.”

17 Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndi naka ñĩndĩñ nĩm nandi-nambi
enekaliñ, ‘Anutuli endikñe manda Moselok kiinan kĩmĩt-nĩmguk, tĩmbi
plofet amalĩ manda nĩni-daut ti-nĩmgĩliñ. Yesuli manda wakan wialektok

* 5:13: Palañ wĩn monik manda plon sol.

indañguk.' Sindi wíndiñ ním enekaliñ. Nak manda wín wialettok ním indañgut, tambo nak wolok kusei tímba inda-dakleuptok indañgut.

18 Nak biañgan sínik sanba: kunum kwet patekamík tuop endíkñe manda youp bimbín pakañ walí gítik papat kwambiñ patnekalíñ. Wín Anutuli nepek indauptok elak wín gítik gama ním indañlímbi, endíkñe manda lakat sínik nolí bo no ním paitnekalíñ. Ním sínik.

19 Wíndiñda tíkap sindi endíkñe manda lakat sínik wandin no lapípi, amatamdi wíndiñgangot tñelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdi sinda nandum gíñgítñiilok boñgípsinan pímbeñen sílanin sínik tílak. Gan tíkap sindi endíkñe manda gítik tañgonembi, amatamdi wíndiñgangot tñelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdi sinda nandum gíñgítñiilok boñgípsinan loloñ tílak."

20 Yesuli yousímbe enguk, "Díndím kuñgula nak ñíndiñ sanlet: endíkñe manda nandi-tale ama gít Falisi ama endí endíkñe manda youyoulin patak wín gítik kímít-kle-kíliñ eañ. Tíkap sindi ama wín ním yapma klembi, Anutu nitek kunelíñdok nandílak wíndiñ ním kunekaliñda, sindi Kunum Molomdok gíñgítñiilok ním indanekaliñ.

21 Sindi ama damasíla manda ñíndiñ ení-enín wín nandi-taleañ, 'Dík ama no ním wíli kímbekek. ✧ No en ama no wíli kímbekekta, endí manda plon kímíttok.'

22 Gan natna ñíndiñ sanlet: no en nolla gimbit tílakta, en manda plon kímíttok. Ba no en nol manda winjít nímbe nísuambatak, en wakan kadíkñelok mán wopum gíñañ kímíttok. Ba no en nol ñíndiñ nílak, 'Dík ama kamen sínik', endí jímbeñdok komba gíñañ ní-muttok.

23 Wala tímbe dík tapma tímbepi sisuettan ña ipi, nokali nandi-kola tígamek wín nandi-síwítañda,

24 kak, nepenepeka sisuet kuseinan kímípi, díndímgan ña noka tímbe indaumbi, en gíta manda e-sale tímbe, not busuk tíndekamík. Wíndiñ tí-tale-bimek, kíndem ñambi tapma tímbekañ.

25 Ba tíkap ama nolí manda plon gapílep tílakta, síti telak plon yakan ñandemík, wolondañgan plapkan sínik tambon tí-díndímelok manda en gíta eum díndím eukak. Ním kañbi, ama walí kañ-dan amalok kiinan gapílimbi, kañ-danlí bo tem dumanlok kiinan gapílimbi, endí gepmbi, it kwambiñ gíñañ gapílek.

26 Nak biañgan sínik ganba: dík it kwambiñ gíñañ papi, mánem ombímilok een wín ombi-taleumek gambiumbi píukañ.

27 Manda ñíndiñ damañgan een wín sindi nandi-taleañ, 'Dík ama nolok tamín gíta telak joñgo ním kuukañ.' ✧

28 Gan natna ñíndiñ sanlet: ama nolí tam no ka-galkta tílakta, en wakan ikan enlok gínan nanandín gíñañ tam wín en gíta telak joñgo kulak.

29 Wíndiñda tíkap dauka tombonlí gep tiañeumbi, yomdok sísoñ plon pi píwíñ ñala dauka wín gítnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Ním kañbi, gwílapka gítik jímbeñ gep kolím píuñ a.

30 Ba tíkap kík tombonlí gep tiañeumbi, yomdok sísoñ plon pi píwíñ ñala kak dombi kopi, kík tombongot kuukañ. Ním kañbi, gwílapka gítik jímbeñ ñauñ a.

31 Tímbe damañgan ñíndiñ pa eñgíliñ, 'No endí tamín kle-kolep tílakta, wolok tuop kundit yout daklembi míkukak.' ✧

³² Gan natna ñindíñ sanlet: tam telak joñgo ním kuñguk en slakan ním kle-kokottok. Neta, ama no en tamín wandin kle kolímbi, wapai komblin tíkewíktá, ama walí tamín wakít endok wapai komblin yom plon yapímbi, telak joñgo kundemík.

³³ Sindí ama damasíla ñindíñgangot eníenín wín nandí-taleañ, ‘Dík manda e-kwambíñ dañguñ wín ním maklembi tambílekañ. Dík Wopumdok dainan nepek nek tándílok e-top tíñguñ wolok tuop tímbekañ.’ ✧

³⁴⁻³⁵ Gan natna ñindíñ sanlet: e-kwambínda manda no ním enekalíñ, wín kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon ním enekalíñ. Ñindíñda: kunum gíñañ Anutulí pipapí, amatam yambí-díkkíelak, tímbe kwettí wín kesílok gemañ tímbeñbi, kesi wolok plon kímítak. Tímbe Jelusalem wín Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

³⁶ Tímbe dík kumbañga sak bip ba satnin tímbe indauktok tuop ním, wala tímbe kumbañgala bo ním e-kwambíñ daukañ.

³⁷ Ama nolí nepek nola san-kaumbi, dándímgan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Ním’ nínekalíñ. Tíkáp sindí mandanjí tímbe kwambíñ danelíñdok nandañ wín Kolan Molomdok kandañ nanin bílak.”

³⁸ Yesulí yousímbe enguk, “Sindí manda ñindíñ damañgan een wín nandí-taleañ, ‘No en ama nolok dai tímbe kolaukta, endok dai bo tímbe kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wílí gíloñmílok.’ ✧

³⁹ Gan natna ñindíñ sanlet: ama no kolan tí-samumbi, tambon ním ombíñmínekalíñ. Ním síník. Tambon sindí ñindíñ tínekalíñ: tíkáp ama nolí bunga tombon wílekta, tombon wíndíñgot wílektok tambanemílekañ.

⁴⁰ Ba tíkáp ama nolí kiupíñga kasíleuktok manda plon gapílepi nandílakta, sauloñga wíndíñgot bíñmekañ.

⁴¹ Ba tíkáp ama nolí kaikan gan-gíñgínembi, nepenepelí wín kwet kímín noñgan † wolok tuop bembí ñañmeñdok elakta, dík kwet kímín típet wolok tuop bembí ñañmekañ.

⁴² Ba tíkáp ama nolí nepek nola gan-nandí tílakta míukañ, ba nepeka no nain dumangot tíke-kuup ganlakta nandíñmekañ.

⁴³ Sindí damañgan ñindíñ een wín nandí-taleañ, ‘Dík nokala gíñañ kíndem tíñmekañ, tímbe kanjíkkala nandí-kola tíñmekañ.’ ✧

⁴⁴ Gan natna ñindíñ sanlet: kanjíksiila gíñañ kíndem tí-semnekalíñ, ba ama mílap kusei kusei tí-samañ enda Anutulí gwílam tí-semnektok nímolo tí-semnekalíñ.

⁴⁵ Wíndíñ tíñpi, sindí kunum Bepílok wembe gwañgwa kuañ wín inda-dakleukak. Neta, endí ama gítíkkán, wín ama kíndem mandan kímít-kleañ wakít ama kolan mandan wíkañ enda gítík mánd kolí sale-sembe, gwi nímut-semíak.

⁴⁶ Tíkáp sindí ama gíñañ kíndem tí-samañ endañgot gíñañ kíndem tí-semnelíñda, nektok kuseíla Anutulí tambon ombí-samek? Wín takis epep ama kolan ‡ endí bo telak wakangot kleañ wín!

⁴⁷ Ba tíkáp sindí nosíllañgot not tí-semañda, kundítsí walí amatam díwín endok kundítsí nítek maklewík? Amatam Anutu ním nandíñmañ endí bo wíndíñ ním tañ ba?”

✧ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22 ✧ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21

† 5:41: Grik manda kesik yalí ñañañ 1,000ndok tuop elak, wín Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepeke. ✧ 5:43: Wok Pris 19:18 ‡ 5:46: Juda amalí takis epep amala nandum endí takis epñpi, amatam juluañtí tí-sembe, Judalok kanjíksí, wín Roma ama, not tí-semañ, wala tímbe endí Anutulok dainan ñanelíñdok tuop ním.

48 Yesulí wíndiñ embi yousímbe, dándim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñíndiñ enguk, “Kunum Bepsílok gínan nanandín ba ep tíndín wín gítik kindem ba dándim síníkgot. Wíndiñda tímbe síndok gínañ nanandínji ba ep tíndínji bo gítik kindem ba dándim síníkgot palekak.”

6

Gínañ tiptok kena nítek tílok

1 Yesulí yousímbe, gwañgwañiila enguk, “Síndi gínañji tiptok kena tíñpi ka-kíliñ embi, amatamdok dausínan ep tíndínji sambí-daklenelíñdok ním tínekaliñ. Ním kañbi, Besí kunum gínañ patak endí tuanjí tambon ním ombí-samek.

2 Ama manjí manbenjí malet nomík endí it kiyau gínañ ba ipaka boñgípnan gíngilí wopumgan tíñpi, mínem nepenepek ama pímbíñesíla emañ, wín amatamdí kosi gíngít tíke-lonelíñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjí ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík plap kena tíñpi, wíndiñ ním tímbekeañ.

3-4 Dík ama pímbíñesí ep kímíliñpi, plap kenañga tílañ walí dausínan sembín palektok dík kíkka dándímdí nek tílak wín kíkka kepmala ním tímbekeañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

5 Ama manjí manbenjí malet nomík endí it kiyau gínañ ba telak balambalak ba pañga indanan ípi, nímolo tínepi nandañ, wín amatamdí yambí-daklenelíñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjí ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík nímolo tíñpi, wíndiñ ním tímbekeañ.

6 Dík nímolo tímbepe, dítnañgan doundou ika gínañ lombi, yamañga sípbi, Bepka kwet sembín patak enda nímolo tíñmekeañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

7 Amatam anutu juluíngan nímolo tí-semañ endí manda sílanin asup pinapi, ‘Nímolo ombapníla nandí-nímetak’ wíndiñ nandíñpi pa tañ. Gan síndí nímolo tínepi,

8 endok nímolonjílok telal ním klenekaliñ. Síndi Bepsíla nepek nola gamañ ním ní-nandíñlímbi, neka lonjíañ wín endí ikan nandí-talelak.

9 Wíndiñda nímolo ñíndiñ tínekaliñ,
‘Kunum Bepní, díkok koka wín gíngíngan tí-gamlok.

10 Dík amatam gítik níp tímbe gíngítgai indambi,
kunum gínañ kuañdí mañga tañgoneañ
wíndíngangot níndí kwelan ñolok tañgoneneñ.

11 Dík nanañ sandap ñolok tuop nímíñ.

12 Níndí amatamdí yom tí-nímañ wín bí-semamíñ,
wíndíngangot dík yomní bí-nímíñ.

13 Dík tí-kuyuk plon ním nímbiwíñ,
tambo kolandok kínan nanin nípmíñ.’

14 Nandañ. Síndi amatam ep tíndínji kolan wín bí-semnelíñda, Bepsí kunum gínañ patak endí bo síndok yomjí bí-samekak.

15 Gan, tíkap síndi amatam ep tíndínji kolan ním bí-semnelíñda, Bepsí endí bo ep tíndínji kolan ním bí-samekak.”

16 Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Ama man manbenjí malet nomík endí nanañ gítik kímísip tíñpi, dei blamblae ba tí-kolakola embi, nanañ kímísip tañ wín amatam dausínan inda-daklenelíñdok. Nak biañgan sanlet: endí

tuanji ikan kasile-taleañ. Wala tĩmbi nain nola ba nola sindi nanañ gitik kimsip tindilok telak kimit-kleñipi, windin nĩm tĩnekalĩ.

17 Dik nanañ gitik kimsip tiñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ.

18 Windin timbeñda, dik nanañ kimsip tilañ win Bepka kwet sembĩn patak en noñganlañgot inda-daklewiñ, amatamda nĩm. Tĩmbi Bepkali nepek dausnan sembĩn indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.”

19 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Kwelan ñolok kwĩnakam ba bapapti nepenepek tĩmbi kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ it wiapi, kumbu tañ. Wala tĩmbi sindi gwĩlaptok kenañgot tĩmbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nĩm ti-jumit tĩnekalĩ.

20 Tambon sindi tuanji kĩndem win kunum gĩnañ pat-samektok ti-jumit tĩnekalĩ. Win kunum gĩnañ kwĩnakam ba bapapti nepek no nĩm tĩmbi kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ bo it wiapi, kumbu nĩm tĩañ, wala tĩmbi tuanji nĩm pailekak.

21 Kusei ñĩndĩnda tĩmbi windin tindilok sanlet: nepek neka sĩnik nandum loloñ tilak walañgot gĩnañ nanandĩnjilĩ pat-samlak.

22 Daut endi tipala nomik, endi piñgipnĩlok kolsalen. Tikap daukali kĩndem patakta, kolsalenli piñgipka gĩnañ gitik kolĩ salelak.

23 Gan, tikap dauka kolanla, piñgipka gĩnañ gitik kilĩme-patak. Windĩnda tĩmbi, tikap nepek gep kolĩ salelok wali kilĩm indañgukta, biañgan kilĩm mulum gĩnañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tĩmĩlok

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa sĩlanin endi molom tipettok kena ti-semektok tuop nĩm. Windin tĩmbekta, molomĩn nola not ti-ñĩmbi tĩke-kwambĩ dambi, molomĩn nola nandĩkunjĩ tambi, siñgi wilĩmek. Windiñgangot sindi nepek tipelat, win Anutu gitĩ minem kwilĩkwilĩ, endok kena tĩnelĩndok tuop nĩm.

25 Wala tĩmbi ñĩndĩn sanba nandĩwit: sindi kuñgunjila ba gwĩlapsila nandĩmbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandĩ-bendi nĩm tĩnekalĩ. Biañgan sĩnik: nepek nek ñali bien sĩnik? Win kuñgunjilĩ nanañ maklelak, tĩmbi gwĩlapsilĩ dasindasinji maklelak.

26 Sindi monik yambi nandĩwit: endi nanañ tipimbi met-na wisĩ-kot windin nĩm tañ, gan sindok Bepsi kunum gĩnañ patak endi ep towilak. Tĩmbi nĩtek? Sindi monik endok pĩmbĩn ba? Nĩm a! Sindi endok loloñ sĩnik, wala tĩmbi endi windiñgangot sep towilak.

27 Ba sindoñnan nanin ama nin ñali sĩnik kuñgunla nandĩ-bendi wopum tiñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawĩk?

28 Tĩmbi dasindasinjila neka nandĩ-bendi wopum tañ? Sindi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandĩwit: endi dasindasinjilok kena nĩm tañ,

29 gan pamanji win kĩndem bien sĩnik. Nak wala ñĩndĩn sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nĩm makleñguk.

30 Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bĩndip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nĩtek tĩmbi endi dasindasinji nĩm tĩmbi inda-samek? Nanandĩ-kilĩktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba?

31 Windĩnda sindi nandĩ-bendi tĩmbi, ñĩndĩn nĩm enekalĩ, ‘Nĩndi nanañ tuk nek ep na tĩnekamĩn?’ ba ‘Nĩndi dasindasin nek dasi kunekamĩn?’

32 Ama nĩndi Anutu biañgan en nĩm nandĩnmañ endok gĩnañji ba nanandĩnjilĩ nepenepek gitik wandindokgot pat-semak. Tĩmbi kunum

Bepsili ñindin nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kunelñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekalñ.

³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitñii indam kumbi, dñndim kuñgu kunekalñ. Windin tinekalñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekalñ, win desalok giñgit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk.”

7

Sindi amatamdi nek ti-sammelñdok nandañ, windiñgangot enda ti-semnekalñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñindin enguk, “Sindi amatamdok ep tindinjikañ-danbi, endi kolasi windin nim enekalñ. Nim kañbi, Anutuli sinda windiñgangot ti-samek.

² Nekta, telak nitek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, windiñgangot Anutuli bo sambid-dan ti-samekak. Timbi kusei nitektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambid-dan ti-samekak.

³ Di nitek timbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem pakamlak win nim ka-daklelañ?

⁴ Ditnalok dauka ginañ komba bem windin patakta, nitek nokala ñindin tuop nmben, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.’

⁵ Di ama juluñgandok. Dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle-kopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai ginañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok giñgit wilimimin win tikembi, kamotta nim emnekalñ. Nim kañbi, kamott undanembi, sinla sep sainelñ. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nim emnekalñ. Nim kañbi, bit kesisili yali mina dam kotnelñ.” *

⁷ Yesuli yousimbi, nimolo tindila ñindin enguk, “Sindi nepek nola tipikañ wala ni-nandi tinekalñ, timbimbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjimbi tipikañ wala lolonji tinekalñ, timbimbi nepek wolok bien kanekalñ. Sindi yaman wawit tinekalñ, timbimbi Anutuli pisat-sambi sep plaptaukak.

⁸ Win kusei ñindinda: ni-nandiñ tuop nandi-semekak. Lonjiañ tuop bien kañ. Yama wikañ tuop yama pisat-semekak.

⁹ Sindoñnan nanin nindi ñinañ nanañla eumbi kawat mawik? Nimbek noli tuop nim.

¹⁰ Ba pislal eumbi, malet no nim nanalok kindem mawik ba? Win bo tuop nim.

¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bisatsila emnelñdok nandi-kiliñ eañ. Windinda timbi, sindi ñindin sinik nandi-wit: Bepsi kunum ginañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

* **7:6:** Yesuli e-yout manda windin eñguk win endi Anutulok giñgit manda kindem wala nandum tal tilak ama wandisi wala nim enendok eñguk.

12 Sindi amatamdi nek ti-sammelindok nandi-koñgom tañ, wındiñgangot enda ti-semnekaliñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimiti-nimguk ba manda plofet amalí nini-daut ti-nimgilíñ wolok kusei tĩmbi ında-daklelak.

13 Sindi yama gik wandiñ lonekalíñ. Jĩmbiñ ñañalok yama win wopum, tĩmbi telak jĩmbiñ kandañ ñalak win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgĩtnin, wala tĩmbi amatam asupgandi telak win kleañ.

14 Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama win gik sınık, tĩmbi kuñgu wandiñ ñañalok telak win bo tip tĩmbi gliñgliñnat. Wala tĩmbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama win kañbi, gĩnañ loañ.”

Ep tĩndĩnjlok bien wali kusasi tĩmbi daklelak

15 Yesuli yousĩmbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomik sĩndoñ bañ, gan gĩnañ nanandĩnji win kamot moyen sañan wandin: endi sep tĩmbi kolanelĩndok nandiñ.

16 Sindi endok ep tĩndĩnji ba kenanjlok bien kañbi, kusasi ka-dĩndĩm enekaliñ. Kuañgĩmdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gĩnjattĩ gip bien nanalok lalilak ba? Nĩm a.

17 Komba tĩpitĩpin kĩndem endi bien kĩndemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak.

18 Komba kĩndem endi bien kolan lalilali win nĩm patak, ba komba kolan endi bien kĩndem lalilali win bo nĩm patak.

19 Tĩmbi komba no bien kĩndem nĩm laliũmbi jĩnbĩm gĩloumbi, komba gĩnañ silok.

20 Wĩndiñgangot sindi plofet ama julunjuluñ endok ep tĩndĩnji kañbi, kĩndem kusasi ka-daklenekaliñ.

21 Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñ endi gĩtikandi Kunum Molomdok gĩngĩt nĩm indambi kunekaliñ. Win Bepna kunum gĩnañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum gĩnañ lonekalíñ.

22 Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asuptĩ ñĩndiñ nanĩnekalíñ, ‘Wopum, win dikok kokala nĩndi plofet manda eñgĩmĩñ, yal kolan ep kle-semgĩmĩñ, tĩmbi kundit gembĩnat engano asup tĩngĩmĩñ yañ!’

23 Wĩndiñ eumbi, ñĩndiñ e-daklembi enbetat, ‘Sindi Anutulok endikñe manda makleñgĩliñ. Nak nĩm nandi-samlet. Sindi nambĩmbi ñawit!’ ”

24 Yesuli yousĩmbi enguk, “No en manda gĩtik ñĩn san-talelet win tĩkekulakta, endi ama nanandĩnat ñandin: endi il kĩndilĩpi, ita mambi ilĩmbi, kawat ta kusei gĩnañ meli pĩmbi, gembĩnatkan youli gĩlim da-taleñguk. Wĩndiñ tĩmbi, il kĩndit-talem palĩmbi,

25 nain nola gwi gwam wopum sınık it plon suañguk, tĩm sasaleli bo it pendit-tĩlalĩmbi, dĩndam pakuk. Nekta, kawat ta kusei gĩnañ meli pĩmbi youli gĩlim dañgukta nĩm gĩloñguk.

26 Gan no en manda gĩtik ñĩn san-talelet win nandiĩmbi nandi-kĩmkĩmmelakta, endi ama kamen ñandin: endi il kĩndilĩpi, ita kenanjat sĩlanin plon mambi ikuk. It kĩndit-talem palĩmbi,

27 gwi gwam wopum sınık it plon suambi, kĩnanjat kĩndilĩmbi, sasaleli bo it pendip yout mĩnjulĩmbi gĩlom pĩmbi, lĩlime-taleñguk.”

28-29 Yesuli amatam kĩmĩn wopum nanandi emguk, win endi endikñe nandi-tale amanjiilĩ eni-daut ti-semmañgĩliñ wolok tuop nĩm tĩñguk. Nĩm, endi enlok man ba gembĩn plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala tĩmbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-gĩtĩngĩtik tĩmbi, dambenĩ pĩmbi pakĩliñ.

Ama Wapmañi gembin Juda amatamda daut semguk

8

Yesuli amatam asup ep timbi kindem dañguk

¹ Yesuli kwet jañginnan nanin pi ñaumbi, amatam kimin wopumdi en kle ñañgilañ.

² Timbi ama no wanda kwambinñat endi Yesuloñ bimbibi, m̄ilelem tiñimbibi ññguk, “Wopum, t̄kap dik nep k̄imlep nandilañda, guma j̄imbatna timbi taleumbi, kindem dawa.” *

³ Eumbi, kii kot-suapi, ama win t̄ike-kambi ññguk, “Nak nandi-gamlet. Dik kindem da” eumbi, wolongan wanda kwambinñ wali pailimbi kindem dañguk.

⁴ Timbi Yesuli ñ̄ndiñ ññguk, “Nandilañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim. Dik ñambi, gw̄lapka tapma amala daulim̄umbi, j̄imbatka talelak win gambi-dakleukak. Timbi dik amatamdi wandaña biañgan ip talek win gambi-nandinel̄ndok Moseli endik̄ne manda k̄im̄it-n̄imguk wolok tuop tapma t̄imbekañ.”

⁵ Timbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombimbibi, Romalok mik ama 100 endok telak damanj̄i endi Yesuloñ bimbibi ni-ḡñḡinembibi

⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana j̄imbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piñḡip gawat wopum nandimbibi, ilan patak.”

⁷ Eumbi ññguk, “Ale, nak ña timba kindem dautak.”

⁸ Gan mik amalok telak damanj̄ili tambanembibi ññguk, “Wopum, nak ama piñb̄in̄enen, nit̄ek dik nokoñ ilan bi-wiñ? Dik mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin.

⁹ Kusei ñ̄ndiñda win̄diñ elet: lolonalok kapmalnan win natna kulet, timbi nokok kapmalnan mik ama diwin noli kuañ. Timbi nak nola ‘Dik ñau!’ n̄imbambi ñalak, ba nola ‘Dik bo!’ n̄imbambi b̄ilak, timbi kena gwañgwana ‘Kena ñin ti!’ n̄imbambi, kena win t̄ilak.”

¹⁰ Yesuli manda win nandimbibi nandi sil̄ik̄nebi, amatam en kle ñañgilañ endi ñ̄ndiñ enguk, “Yak̄nes! S̄indi ama ñin kawit! Biañgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-k̄ilik̄ti wopumnat! Nak Israel s̄indok boñḡps̄inan nanandi-k̄ilik̄ti wandin nim kañgut.

¹¹ Nak ñ̄ndiñ sanba: Kunum Molomdi kusei k̄im̄ipi, amatam̄ii indañgan yambi-d̄ik̄nebi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bimbibi, Ablaam, Aisak ḡit Jekop en ḡita nanañ nanekalañ.

¹² Gan Anutul̄i Juda amatam dama ḡiñḡit̄ñii ep kas̄ileñguk win asup ep kleumbi, kil̄im ḡinañ piñbibi, wandiñ maño kw̄l̄im timbi, manji si-ḡl̄im danekalañ.”

¹³ Timbi Yesuli mik amalok telak dama nimbibi eñguk, “Dik ñau. Nanandi-k̄ilik̄ti t̄ilañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan s̄in̄ik telak damalok kena gwañgwa j̄imbal̄i taleumbi kindem dañguk.

¹⁴ Timbi Yesuli Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk win: Petlolo yapman tam piñḡu komba diumbi, ipat plon dou-pakuk.

* **8:2:** Juda amalok nanandi-k̄ilik̄tin̄ji ñ̄ndiñ pakuk: j̄imbat ba ep t̄indin diwin wali ama ep timbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñas̄iñgan ñanel̄ndok tuop nim.

15 Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbalĩ taleumbi, tam walĩ mĩlapi, nanañ tuk tĩmbĩ plaptañguk.

16 Maim pĩumbi, ama yal kolanjĩat asup yanañgĩpi, Yesuloñ bĩñgĩlĩñ. Bĩumbi, man mandalĩñgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbĩ kĩndem dañgĩlĩñ.

17 Wĩndĩñ tĩñguk, endĩ plofet Aisaialĩ kundit indauktok eñguk wolok tuop tĩñguk, wĩn ñĩndĩñ,
“Endĩ jĩmbat ba pĩñgĩp gawatnii nĩpma tĩkembali bem-nĩmguk.” ✱

Yesulĩ en kle-kuñgulok manda enguk

18 Amatam asuptĩ Yesu kle-gĩmbup palĩm yambĩmbi, gwañgwañiilĩ tuk guañ tambon kandañ ñañałok enĩ-dĩkñeñguk.

19 Tĩmbi endĩkñe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi nĩñguk,
“Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.”

20 Eumbi tambane nĩñguk, “Kamot moyen klinalok endĩ kwet tombañjĩat, tĩmbi monĩk endĩ bo isĩat, gan Amalok Nĩñañ en il no nĩm palmĩlak.”

21 Tĩmbi gwañgwañiiloñ nanin ama nolĩ Yesu ñĩndĩñ nĩñguk, “Wopum, nandĩ-namumbi, dama ña bepna kĩndit tapli-bimek bĩm gep kle-kuutat.”

22 Gan Yesulĩ nĩñguk, “Nĩm a. Ama gĩnañjĩ tip kĩmkĩmĩn endĩ kĩndem nosĩ tĩke kĩmĩpi kĩnditnelĩñ. Dĩkta bĩm, nep kle.”

Yesulĩ sasale wopumda manda nĩmbĩmbi bĩñguk

23 Tĩmbi Yesulĩ kĩkeñ plon loubi, gwañgwañiilĩ en kle ñambi loñgĩlĩñ.

24 Tĩmbi tuk guañ plon ñañĩlĩmbi, sasale wopum plapkan sĩnĩk pendĩpi, tuk munjulĩmbi, kĩkeñ kot tapliupi tĩñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Tĩmbi gwañgwalĩ Yesu tĩmbi siliĩkñeumbi nĩñgĩlĩñ, “Wopum, nĩpmĩ plata! Kuñgunĩ taleupi tĩlak.”

26 Eumbi enguk, “Nekta gembĩnjĩ pĩumbi mĩsĩañ? Nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba?” Wĩndĩñ embi mĩlapi, sasale gĩt tuk enombĩmbi, sasalelĩ biumbi, tukĩ busukñanen douñguk.

27 Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩlĩñ endĩ ka siliĩkñeumbi eñgĩlĩñ, “Ama ñĩn nĩtein sĩnĩk, ñala sasale gĩt tukĩ mandan tañgoneamĩk?”

Yesulĩ ama tĩpet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilik kwelan, ama tĩpet yal kolanjĩat endĩ sumnan pa kuñgĩmĩk. Endĩ ama sañaĩt sĩnĩkta tĩmbi ama nolĩ endĩ kuñgĩmĩknan kandañ ñañambĩt tĩndĩlok tuop nĩm. Yesulĩ wolok ña tombĩmbi, ama tĩpet endĩ sumnan nanin pĩmbi, en tĩmbi indambi

29 kĩtĩmbi nĩñgĩmĩk, “Anutulok Nĩñañ, dĩk nekta nĩndoñ bĩlañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nĩm dumalañĩlĩmbi, kena gĩm nĩmepi bĩlañ ba?”

30 Bĩt kĩmĩn wopum no kambak mayañgan kuñĩpi, kwet minañ-pakĩlĩñ.

31 Tĩmbi yal kolan endĩ Yesulĩ nandĩ-semektok nĩ-gĩñgĩnembĩ eñgĩlĩñ,
“Tĩkap dĩk nĩp kleup tĩlañda nandĩ-nĩmumbi, bĩt kĩmĩn da pakañ endok gĩnañjĩ gĩnañ ña pĩna.”

32 Eumbi enguk, “Ale, pĩm ñawĩt!” Tĩmbi wolongan yal kolan endĩ ama tĩpet yambĩk bĩmbi, bĩt asup endok gĩnañjĩ gĩnañ ña pĩñgĩlĩñ. Pĩumbi, bĩt gĩtĩk endĩ gembĩnat woñepi, kwet yaliup jĩłopi, jĩmbĩñ pĩmbi, tuk guañ gĩnañ tuk nañbi kĩm-taleñgĩlĩñ.

33 Tĩmbi bít ka-dikĩne ama endĩ pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bíttok kasat ba ama tĩpet yal kolanj'at kuñg+m'ik endok kasat g'it'ik amatamda tĩ-semg'il'ĩ.

34 Wĩndi'nda tĩmbi amatam it kwet wopumnan kuñg'il'ĩ g'it'ik endĩ Yesu bĩ kañbi, kwesi bim ñauktok nĩ-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesulĩ ama no kii kesi dalandan endok yom'in bimbĩ, tĩmbĩ k'indem dañguk

1 Tĩmbi Yesulĩ k'ikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, emlok il kwelnan tomguk.

2 Tĩmbi ama d'wĩndĩ ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ b'ĩng'il'ĩ. B'ũ yamb'ĩmbi, nanandi-k'ĩl'ikt'ĩnj'lok kusei ka-nandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñ'ĩnd'ĩ n'ĩnguk, "Notna, waleñga busukĩeun: nak yomga g'it'ik bi-gamlet."

3 Wĩndi'ñ eumbi, endikĩne manda nandi-tale ama d'wĩndĩ wala nandum p'ĩmbi, n'ĩs'ĩngan ñ'ĩnd'ĩ eñg'il'ĩ, "Ama ñalĩ yom biñmektok elak endĩ Anutula en wandin eñ'ipi n'ĩ-lakatalak yañ!"

4 Yesulĩ g'inañ nanandi'njĩ ka-daklembi enguk, "Nekta g'inañjĩ g'inañ nanandi kolan wandin tĩ-namañ?"

5 Anutulĩ gemb'ĩn n'ĩm namumda, nak ama ñala 'Yomga bi-gamlet' ba 'D'ik m'ĩlapi, kes'it'ĩ ñau!' w'ĩnd'ĩ n'ĩmbambi, bien k'indem indauk ba? N'ĩm a!

6 Wĩndi'nda Amalok N'ĩñañ kwelan ñolok yom bimbilok gemb'ĩn palm'ĩlak w'ĩn nak ñ'ĩnd'ĩn daut sametet." Yesulĩ w'ĩnd'ĩ embi, ama kii kesi dalandanla n'ĩnguk, "D'ik m'ĩlapi, ipaka t'ĩk'embi, ikanan ñau!"

7 Eumbi, wolongan m'ĩlap ipi, ipal t'ĩk'embi, ilnan ñañguk.

8 Tĩmbi amatam kundit w'ĩn kañg'il'ĩ endĩ m'ĩs'ĩmbi, Anutulĩ gemb'ĩ wandin amala emguk wala n'ĩ-k'indem dañg'il'ĩ.

Yesulĩ yom ama g'ita yakan nanañ nañguk

9 Tĩmbi Yesulĩ walinin p'ĩ ñañ'ipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena t'ĩ-pal'ĩmbi kañbi n'ĩnguk, "D'ik b'ĩmbi nep kle-kuukañ." N'ĩmb'ĩmbi, wolongan m'ĩlapi kle ñañguk.

10 Tĩmbi Yesu g'it gwañgwañii endĩ it g'inañ lo pipapi, nanañ nañg'il'ĩ. Nañ'ĩmbi, takis epep ama ba 'yom ama' * asup d'wĩndĩ b'ĩ yous'ĩmbi, en g'ita nanañ yakan na-pak'il'ĩ. Na-pal'ĩñ'ĩmbi,

11 Falisi ama d'wĩndĩ w'ĩn kañbi, nandum p'ĩ-s'ĩn'ik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandi'ĩmbi eñg'il'ĩ, "Sandauts'ĩ endĩ neta takis epep ba yom ama en g'ita nanañ nalak?"

12 Yesulĩ manda w'ĩn nandi'ĩmbi enguk, "K'indesi endĩ gwasap amalof'ĩ n'ĩm ñañ. W'ĩn j'ĩmbats'iat end'ĩngot gwasap amalof'ĩ ñañ.

13 S'ĩnd'ĩ ñambi, Anutulok mandan ñ'ĩnd'ĩn youyoul'ĩn patak w'ĩn pinapi, bien ka-daklenekal'ĩ, 'Nak ama g'inañ busuk t'ĩ-semnel'ĩndok nandi'let, tapma tĩ-namañ wala n'ĩm.' ✧ Wĩndi'nda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama n'ĩs'ĩla nandum d'ĩnd'ĩm s'ĩn'ik t'ĩlak enda n'ĩm."

Yesulok endaut manda komblin wak'it ep t'ĩnd'ĩn damanin w'ĩn n'ĩm kiuttok

* 9:10: Falisi amal'ĩ amatam d'wĩndĩ endikĩne manda n'ĩm k'ĩm'it-kle-k'ĩl'ĩ eañg'il'ĩn enda nandum yom ama t'ĩng'il'ĩ. ✧ 9:13: Hosea 6:6

14 Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tñnguk endok gwañgwañiil; Yesuloñ bĩmbi nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Falisi ama gĩta nĩndĩ nanañ kĩmĩsip pa tamĩñ, gan nĩteкта dikok gwañgwañgail; wĩndĩñ nĩm pa tañ?”

15 Eumbi, Yesulĩ gwañgwañiilĩ kusei nekta ep tĩndĩn damanin nĩm kĩmĩtleñgĩlĩñ wĩn eu dakleuktok eyout manda dĩwĩn eñguk. Eñĩpi, enla ba gwañgwañiilok plon ñĩndĩñ embi enguk, “Ama nolĩ tamĩn tĩlakta tĩmbi, sina mĩn na-sĩlĩsĩlĩlok nain indaumbi, nolĩlĩ kĩndem blandok telak kleñĩpi, nanañ kĩmĩsip tĩnelĩñ ba? Wolok tuop nĩm. Gan ama wĩn nolĩllok boñgĩpsĩnan nanin yapma tĩke-ñaumek, nolĩlĩ blandok telak klenepi, nanañ kĩmĩsip pa tĩnekalĩñ.”

16 Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Ama nolĩ dasindasin damanin dĩkĩndĩkĩne mambupmeupi sandum kusip komblin nĩm tĩkelak. Wĩndĩñ tĩmbekta, dasindasin wĩlĩlĩmbi, sandum kusip komblin walĩ ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, gĩnañ wopungan sĩnĩk indauk.

17 Tĩmbi wain tul komblin bo meme gwĩlap kawai gĩnañ nĩm wĩlĩ gĩlolok. Wĩndĩñ tĩmbekta, wain tullĩ bendĩ wopum dambi, meme gwĩlap kawai tĩmbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamĩt pi-talewĩk. Wala tĩmbi wain tul komblin wĩn gwĩlap komblin gĩnañ pa wĩlĩ gĩlolok, tĩmbi nĩset tĩpelat kĩndemgot patemĩk.”

Yesulĩ tam jĩmbalat no gembĩnlĩ tĩmbĩ kĩndem daumbi, wembe sembĩsembĩn no tĩmbĩ mĩlakuk

18 Yesulĩ wĩndĩñ eñĩlĩmbi, ka-dĩkĩne ama nolĩ endoñ bĩmbi, kuañ kuseinan mĩlelem tĩñĩpi nĩnguk, “Wembana kombĩkan sĩnĩk sembĩlak. Gan wandangan dĩk bĩmbi, kĩka endok plon kĩmĩlĩmbi, kuñgun nombu indaĩmun.”

19 Eumbi, Yesulĩ mĩlapi, gwañgwañiilĩ gĩta ka-dĩkĩne ama klem ilnan ñanepi ñañgĩlĩñ.

20-21 Tĩmbi tam no tam jĩmbat † indaĩmĩ palĩmbi, gwĩlat 12 taleñguk endĩ enla ñĩndĩñ e-nandĩnguk, “Nak Yesulok dasindasingot tĩke-kautatta, kĩndem dauat.” Wĩndĩñ eñĩpi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tĩke-kañguk.

22 Tĩke-kaumbi, undanem tam kañbi nĩnguk, “Wembe, waleñga kĩndem dawĩn. Nanandĩ-kĩlĩktĩñgalaĩ gep tĩmbĩ kĩndem dalañ.” Tĩmbi nain wolondañgan tam walĩ kĩndem dañguk.

23 Tĩmbi Yesulĩ ka-dĩkĩne ama endok ilnan ña tombi yambĩnguk wĩn: amatam asup kĩmĩn tĩ-palĩmbi, dĩwĩsĩlĩ blandok kap pakĩuaktĩ pendĩlĩmbi, dĩwĩsĩlĩ mano tĩmbi, losala wopungan tĩngĩlĩñ. Tĩ-palĩm yambĩmbi

24 enguk, “Sĩndĩ mĩlapi ña-talewĩt. Wembe tip endĩ nĩm sembĩk. Endĩ slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgĩlĩñ.

25 Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesulĩ wembe pakuknan lombi, kii plon tĩkeum mĩlakuk.

26 Tĩmbi kundit wolok gĩñgĩttĩ kwet wolok tuop sapakĩeñguk.

Yesulĩ ama tĩpet dauset sipmĩsipmĩn gĩt ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbĩ kĩndem dañgĩlĩñ

† 9:20-21: Juda amatamdĩ nandum jĩmbat walĩ tam ep tĩmbĩ kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩngan ñanelĩñdok tuop nĩm.

²⁷ Yesulí waliningan pí ñañí+mbi, ama típet daset sisipm+n endí siñgi kandañ klembi kí+tíñm+m eñg+m+k, “Devittok Komblin, d+k n+ta blan tí-ním+ñ.”

²⁸ Yesulí it g+nañ lo pal+mbi, ama típet walí endoñ bíñg+m+k. B+umbi enand+mbi eñguk, “Nak gumañ sep t+mba kíndem dandem+k w+n sítí nandí-kílkítí tí-namam+k ba?” Eumbi n+ñg+m+k, “Oñ, Wopum, wíndíñgan.”

²⁹ Eumbi, kiilí daset tíke-kambi enguk, “Nítek nandí-kílkítí tí-namam+k wolok tuop inda-samun.”

³⁰ Eumbi, dautset tomb+mbi, kí+m+sip manda kwambíñ ñíndíñ enbi eñguk, “Sítí nepek ñín inda-samlak w+n ama díwín nola ním eníndekam+k.”

³¹ Wíndíñ eñguk, gan endí ñambi, Yesulok gíñgít w+n kwet wolok tuop e-sapakñeñg+m+k.

³² Ama típet walí walinín pí ñañí+mbi, amatamdí ama no yal kolaní man tím+ sipm+ñguk w+n Yesuloñ nañgíp bíñgí+ñ. Nañgíp b+umbi,

³³ yal kolan kleñ+umbi, man sisipm+n endí kusei kí+m+pi, manda eñguk. T+mbi amatamdí w+n ka síl+kñembi eñgí+ñ, “Dama Israel kwelan nepek ñandin no ním indañguk.”

³⁴ Gan Falisi amalí ñíndíñ pa n+añgí+ñ, “Yal kolandok telak damanjí+ gembí m+umbi, yal kolan pa ep kle-semalak.”

Ama Wapmañí kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesulí kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tínelíñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ T+mbi Yesulí it kwet wopum ba típ gít+k kle-g+mbulepi ñañguk. Ñañ+pi, amatam it kiyauñj+ g+nañ ení-daut tí-sembi, Anutulí amatam yambí-d+kñelak wolok plon gíñgít manda kíndem eu p+umbi, amatam jímbat kusei kusei inda-semguk ep tím+mbi kíndem dañgí+ñ.

³⁶ T+mbi endí ama kí+m+n wopum yambíñguk w+n endí sipsip ka-d+kñenj+ nímnat ba tí-plaplaenj+ nímnat nom+k kuumbi yambum m+lataumbi blan tí-semguk. Blan tí-sembi,

³⁷ gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama w+n lakatgot.

³⁸ Wala tím+mbi síndí Anutu kena molom nímolo tíñmumbi, kena ama ep tím+mbi indaumbi, kenan g+nañ en-mul+m ñambi, bien ep kí+m+n kotnekalíñ.”

10

¹ T+mbi endí gwañgwañii 12 kí+tí-semum b+umbi, yal kolan ep kle-semnelíñdok ba jímbat kusei kusei ep tím+mbi kíndem danelíñdok gembí enguk.

² Ama ennumulín 12 endok kosí ñíndíñ: dama Simon koi no Petlo, tím+mbi kwayañ Andlu, gít Sebedilok n+ñañíit Yakobo gíta kwayañ Yoane,

³ Filip gít Batlomio, tím+mbi Tomas gít Matayo takis epep ama, tím+mbi Yakobo Alifaialok n+ñañ gít Tadaio.

⁴ Tím+mbi Simon Selot * gít Judas Iskaliot en Yesu bola tíñm+ñguk.

⁵⁻⁶ Tím+mbi Yesulí gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endí sipsip pait-pakañ wandín, wala tím+mbi síndí

* **10:4:** Selot ama endí Roma nasilí Juda amatam yambí-d+kñeñgí+ñ w+n endok kwelan ep kleu ñanelíñdok nandímbi, mík tí-semgí+ñ.

endoñgot ña yambi+nekalifñ. Sindi Samalia amatam endok isi kwesi+nan nım lonekalifñ, ba amatam Judalok sambat nım endoñ nım ñanekalifñ, Juda amatamdoñgot ñanekalifñ.

⁷ Ñañipi, giñgit manda ñindifñ eninekalifñ, ‘Kunum Molomdi amatamıii yambi-dikñelak wın inda-dakleup tılak.’

⁸ Tımbi jimbatsiat ep tımbi kındem danekalifñ, ba kım+kımın ep tımbi mılatnekalifñ. Wanda kwambıñıjat ep tımbi gılita-semnekalifñ, ba yal kolanıjat ep kle-kot-semnekalifñ. Gembı samsamın wın tuan nımnat, wala tımbi sindi kena tuan nımnat kenane-semnekalifñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tılak enda tuan mılok, wala tımbi sindi ñanepi, mınem gi+mın ba satnın nım mep ñanekalifñ. Sindi lıksi nım tañinekalifñ. Tımbi kiupi tıpet wakıt kesisi gwılap ba toña youtilok nım mep ñanekalifñ.

¹¹ Sindi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekalifñ, wolonda ama kındem noli not ti-samektok e-lonjımbi en-nandi tınekalifñ. En-nandi tımbımbi, nısi inda-dakleumbi, en gıta ñambi, wandıñ patnekalifñ tuop endok ilnangot dou mılat tınekalifñ.

¹² Endok ilnan loñıpi, amatam ñındifñ eninekalifñ, ‘Busuk sindok kandañ palekak.’

¹³ Tıkap it wolok giñañ pakañ endi not ti-samnekalifñda, busuk wali endok kandañ palekak. Nımda, Anutu nı-nandumbi, busuk wın yapma tıkeukak.

¹⁴ Tıkap it ba it kwet nolok ama noli not no nım ti-samnelifñda ba mandanjı no nım nandınelifñda, yambinekalifñ. Yambinep tıñıpi, dausi+nan kesisi plon kwılifñ sapak wıt sapleum pıumbi, ‘Anutulı sıñgi wıt-nımlak’ wındifñ sambı-nandi-daklenekalifñ.

¹⁵ Nak biañgan sanba nandıwıt: Anutulı amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sinda sıñgi wıt-samnekalifñ endok kolanjı wolok tuan wali amatam kolan papait nındi damañgan Sodom gıt Gomola it kwelan kuñgılıñ endok kolanjılok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañıi endı amatam yambi-kılıñ embi kulok

¹⁶ Yesulı yousımbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjıknailok boñgıpsınan kunekalifñ. Endı kamot moyen sañan wandin, tımbi sindi sipsip gembınjı nımnat wandin. Endı sep tımbı kolanelifñdok nandañ, wala tımbi sindi nandi-kılıñ tımbi kuñıpi, yom nım tınekalifñ. ‡

¹⁷ Sindi ama yambi-kılıñ embi kunekalifñ. Endı manda plon sep kımıtnelifñdok ama biesılok kısınan sapılımbi, it kiyajıñ gıñañ sep waipnekalifñ.

¹⁸ Endı naka tımbi ama wapmañ ba ka-dıkñe ama endoñ mandala sanañgılımbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kındem en ba dıwın Juda ama nım enda bo eninekalifñ.

¹⁹ Mandala sep ñañılımbi, ‘Nek enetamıñ, ba manda telal nıtek plon enetamıñ’ wala nandi bendı wopum nım tınekalifñ. Neta, manda plon ilımbi, wolongan Anutulı manda eelok daut samumbi enekalifñ.

²⁰ Manda enekalifñ wın sınlak nım. Wın Bepsı enlok Dındım Woñ endı sep tımbı pañgıtaumbi enekalifñ.

²¹ Ama dıwın nak nım nep kleañ endı dası ba kwayañjıi nandi-kılıkti namañ wın kanjıknailok kısınan yapıpi, yandıpmı kımnelifñdok. Ba besıi

† **10:15:** Sodom gıt Gomola nasılok tımıpmıle wandin wala Anutulı ep sıu dıñguk. (Stat 18:17-19:29)

‡ **10:16:** Grik manda plon Matayoli manda wın ñındıñ youkuk, “Sindi malet nandi-daklenat ba mambaıp yom nımnat wandin kunekalifñ.”

dìwìndì gwañgwañjì bísat wìndìñgangot tì-semnekalìñ. Tìmbi wembe gwañgwalì menjì bepsìla wìndìñgot kanjìk tì-sembi, amalì yandìpmì kìmnelìñdok enekalìñ.

²² Tìmbi nokok gìñgìtnai kuañda tìmbi amatam gìtìktì nandì-kunjìta wopumgan tì-sam tì-kunekalìñ. Gan no en mìlap wandin indañmekak tuop nep kwambìñ dambi nìm nambiukak, endì wakan Anutulì kuñgu taletalen nìmnatnan tìke-kìmlèkak.

²³ Tìmbi it kwet nolok nasilì mìlap kusei kusei samnekalìñda, it kwet nolok pìmbi ñanekalìñ. Nak biañgan sanba: sìndì Isael it kwet patak tuop kenanjì gama nìm tìmbi taleñlìmbi, Amalok Nìñañ en bì tombekek.”

Yesulok gwañgwañii endì Anutu en noñganla mìsì-ñìmlak

²⁴ Yesulì yousìmbi enguk, “Mìlaptok kandañ nak ñìndìñ sanlet: gwañgwalì nìndaullin nìm makle-patak, tìmbi kena gwañgwa sìlanin endì molomñin nìm makle-patak.

²⁵ Wala tìmbi amalì nìndaout ba molom mìlap nìtek tì-semnekalìñ, wìndìñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla tì-semnekalìñda, wala endì manda nìmnat. Endì naka Belsebul nangìlìñ, wìn Satan. Sambatsiilok kumbamla wìndìñ nìñgìlìñda, nìtek tìmbi sambatnai nìm san-kolakolae sìnìk tì-sammelìñ?

²⁶ Gan amala nìm mìsìnekalìñ. Nepek sembìn patak wìn sìndì amatam enbì tawaumbi, ba manda sembìn gìtìk wìn eu inda-dakleukak.

²⁷ Manda tim sìnlañgan sansanìn wìn maim plon amatam gìtìk enì-dakle-semnekalìñ, ba manda janjat sanlet wìn indañgan e-kolì pùkak.

²⁸ Sìndì amatamda nìm mìsìnekalìñ. Endì gwìlapsìñgot wìpi, gìnañjì tip wìwìttok gembì nìm pat-semllak. Gan Anutu endì gwìlap gìtì gìnañjì tip nìset tìpelatkan ep munjulìm jìmbìñ pìndemìktok gembì palìmlak endañgot mìsìnekalìñ.

²⁹ Monìk tipnam tìpet mìnem kwandai gìmìn noñganlìñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sìndok Bepsìlì wìn nandì-talelak. Endì monìk kambak wandin yambi-dìkñèlakta,

³⁰ sìndì bo sambì-dìkñèlak, tìmbi kumbanjì saktok kunakunat wìn bo nandì-talelak.

³¹ Sìndì Anutulok dainan loloñ sìnìk, monìk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tìmbi amatamda nìm mìsìnekalìñ.

³² Sìndì amalok dausìnan ‘Nak Yesulok gìñgìt kulet’ wìndìñ e-dakleañ, nak bo wìndìñgangot kunum Bepnalok dainan sìnda nì-dakleutat.

³³ Gan sìndì naka amalok dausìnan ‘Nak nìm nandìñmìlet’ eañ, nak bo wìndìñgangot kunum Bepnalok dainan sìnda ‘Nak nìm nandì-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliilì mìlap bembìmbi, no en epmì plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulì yousìmbi, gwañgwañiila ñìndìñ enguk, “Sìndì ñìndìñ nìm nandì-namnekalìñ, ‘Endì kwelandok mik gìtìk tìmbì taleupi indañguk’. Nak mik tìmba taleuktok nìm indañgut. Nìm. Nak kakit nomìk

³⁵ amatam ep tambìleptok indañgut. Wìndìñda ama nolì beula kanjìk tìñmumbi, wiulì meñla kanjìk tìñmum, tamìnlì nambìn tamla kanjìk tìñmekak,

³⁶ wìn ama nolok sambaliilì endì endok kanjìkñii tìnekalìñ. ✧

³⁷ Nandañ. Ama no en ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli meñ ba beu ep kasile-sinik talakta, nandiñmam tuop nım ti-namlak. Tımbi ama no ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli wemben ba gwañgwan kasile-sinik talakta, nandiñmam tuop nım ti-namlak.

³⁸ Tımbi ama no kloñbali nım bembı nep kle-kulakta, enda bo nandiñmam tuop nım ti-namlak.

³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmilak, endok kuñgun pailmekak. Gan ama no naka tımbi kuñgun bi-namlakta, endı kuñgun taletalen nımnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulı yousımbı enguk, “No en sında not ti-samlak, endı naka not ti-namlak, tımbi no en naka not ti-namlak, endı Anutu nan-mukuk enda not tiñmilak.

⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tımbi not tiñmilak, enda Anutulı plofeta tuan kindem mlak wındiñgangot mıukak. Tımbi no en ama dındım no endok dındım kuñgula tımbi not tiñmilak, enda Anutulı ama dındımla tuan kindem mlak wındiñgangot mıukak.

⁴² Sındı gıñgıtnai kosı nımnat ñın endoññan nanın no ka-nandiwit. Nak biañgan ñındıñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembı, plap tiñmilak ba tukgot gıpi mlak endok tuan wın biañgan Anutulı kımılım palmekak.”

11

¹ Yesulı gwañgwañıı 12 wındıñ enı-dıkñe-sem-talembı, walinin pı ñambi, Juda amatam enı-daut ti-sembi, gıngıt manda kındem enbektok it kwet pakılñnan ñağuk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nım wala ginañ tıpet tiñgılıñ

Yoane tuk ii-sem endı Yesulok telak dama tiñmiñguk

² Tımbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambıñ ginañ kımılım pakuk. Papi, Yesu Mesialı kundit kusei kusei tiñguk wolok gıñgıt nandiñgukta, gwañgwañıı dıwın en-mulım Yesuloñ ñambi,

³ ñındıñ nıkañbi eñgılıñ, “Anutulı ama nı-mulım bı-nımektok een wın dik wakan ba? Ba nola mandı-ta-kunekamıñ?”

⁴ Eumbı, Yesulı tambanem enguk, “Sındı undane ñambi, kunditna dausıı kañ ba pawanjılı nandañ wolok kasat Yoanela ñındıñ tiñmiñekalıñ:

⁵ dausı sipsipmın endı deiañ, kesıt nım kuañ endı kesıt kuañ, wanda kwambıñjat endı wandanjı gılıtalak. Pawanjı kamalañguk endı manda nandañ, kımğılıñ endı nombo ep tımba mlap kaik pakañ, ba pımbıñen enda gıñgıt manda kındem enba nandañ.

⁶ Tımbi no en kusatna ka-nandumbı, nanandi-kılıktın nım pipılak, endı amatam dıwın yapma kle-patak.”

⁷ Tımbi Yoanelok gwañgwañıııı Yesu kañbım ñañlımbı, Yesulı amatam kımın ti-pakılıñda Yoanela ñındıñ enguk, “Sındı kwet kambañnan sılaninnan ñağılıñ, wın nek kanepi ñağılıñ? Wın klinandok kundıt no sasalelı pendılımbı ña-bıt tımbım kanepi ñağılıñ ba?

⁸ Tikap nımda, sındı nek kanepi ñağılıñ? Ama no dasidasın kındem pamanat kanepi ñağılıñ ba? Nandañ: ama wandısı endı ama wapmañdok ısınan pipat mlal ti-kuañ.

⁹ Wındıñda nek kanepi ñağılıñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgılıñ walı plofet sılanın no nım. Nak ñındıñ sanlet: Yoane endı engano.

10 Endi Anutulok giñgıt ee ama, wın enda wakan manda ñındıñ youp bimbın patak, ‘Nandılañ, nak giñgıt ee amana no ni-mulambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dındime kena ti-gamekak.’ * Wın Yoanela manda wındıñ youp bimbın patak.

11 Nak białğan sanba: Yoaneli amatam gitik dama kuñgılıñ ba man ñındıñgıt kuañ endok loloñ sınık yañ, gan ama pımbıñesı gitik Kunum Molomdok giñgıtıñii kuañ endı bo Yoane makleañ.

12 Yoaneli tuk ii-sem kena kusei kımıpi tiñguk walinin bıkap man ñındıñgıt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endı Kunum Molomdı amatamñii nıtek yambi-dıkñelak wolok endaut manda wın mik ti-ñımbi, tımbı kolanlıñdok giñgıne kena tañ.

13 Yoaneli kenan gama nım kusei kımılıñımbi, Mose gıta plofet ama gitik endı Kunum Molomdı amatamñii telak nıtek yambi-dıkñeukak wolok plon manda youkılıñ.

14 Tıkap sindı manda ñın tıke-dasinelıñdok tuopta wın ñındıñ: plofet amalı Eliá Mesialok telak dama indauptok eñgılıñ wın Yoane wakan.

15 No en pawañnat endı mandana nandımbi nandı-kılıñ eukak.”

Amatamdı Yesulok kenanla nandum tıal tiñgukta enombıñguk

16 Yesulı yousımbi enguk, “Nak amatam man ñındıñgıt kuañ sinda nıtek ewıt? Sındı wembe gwañgwa wandin ipakanan pipapi, nosiıla ñındıñ kıtı-semañ,

17 ‘Pakñuak pendıtnambi, sindı kap nım tilıñ. Ba nındı kap blan tinambi, mano nım tilıñ.’

18 Kusei ñındıñda tımbi sinda wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gitik kımısıpbı, wain tuk no nım pa nalak, tımbi sindı ‘Yal kolanlı pıñmılak’ pa nıañ.

19 Tımbi Amalok Nıñañ endı indambi, nanañ git wain tuk pa nalak, tımbi sindı ñındıñ pa nıañ, ‘Wı kawıt! Endı nanañ git wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semıak!’ Gan amatam Anutulok nanandı kleñıpi kundıt kındem tañ endı nanandı wın dındım sınık tımbı dakleañ.” Yesulı wındıñ eñguk.

20 Endı dama it kwet dıwınnan kundıt engano gembınat sınık asupgan tiñguk, gangan wınasılı gınañjı nım tambaneñgılıñ, wala tımbi endı kusei kımıpi, it kwet wın enombımbi eñguk,

21 “Kolasin git Betsaida nasi sindı kılañmet! Anutulı mek salamılekak! Nak kundıt engano gembınat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindı gınañjı nım tambaneñgılıñ. Kundıt wın Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endı gınanjı tambaneañ wın inda-daklenepi blandok dasindasin dasımbi, kwılıñ plon pipatnelıñ. *

22 Wındıñda sanba nandıwıt: Anutulı amatam sambı-danbekak wolonda sindok kolanjılok tambon walı Tilo git Sidon nasılok tambon wın mak-leukak.

23 Tımbi Kapaneam nasi, sindı ‘Anutulı kunum gınañ nıp loukak’ wındıñ nım nandınekalıñ! Nım sınık, sindı jımbıñ sep kolı pımbılokgot. Nekta, nak kundıt engano gembınat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindı gınañjı nım tambaneñgılıñ. Kundıt wın Sodom kwelan indaumda, wınasılı gınañjı tambaneumbi, Anutulı it kwet wın nım tımbı kolaumbi, ñındıñgıt guma palek.

* 11:10: Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

* 11:21: Kolasin git Betsaida nasi endı Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endı Judalok sambat nım.

²⁴ Wɪndiñda sanba nandiwiɪt: Anutuli amatam sambɪ-danbekak sɪndok kolanjɪlok tambon walɪ Sodom nasilok tambon wɪn makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bineliñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesuli ñndiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñndiñda gan-kɪndem dalet: dɪk nanandñga diwɪn ama nanandɪnjɪat ba nandi-daklenjɪat enda kɪmɪsembɪñguñ, gan nanandɪ sembɪn wɪn amatam nanandɪnjɪ nɪmnat enda tɪmbɪ dakle-semguñ.

²⁶ Bep, biañgan sɪnɪk, dɪk wɪndiñ indauptok nandiñguñ.”

²⁷ Eñpi yousɪmbi, amatamda enguk, “Bepnalɪ gembɪn nanandɪn gɪtɪk wɪn naka nam-taleñguk, tɪmbi en noñganlɪñgot Nɪñañ nandi-namlak. Tɪmbi Bep wɪn nindi nandiñmañ? Wɪn Nɪñañ en ba ama nin endɪ epmbi, Bep daut semlak endɪñgot Bep nandiñmañ.

²⁸ Kena gɪm tɪmbi mɪlap bemañ sɪndɪ gɪtɪk nokoññan bi-talewit. Bɪumbi, nak pat-nandi samambi, sɪmbasɪ busukñewɪn.

²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nɪm ewa lolak, wala tɪmbi sɪndɪ nambium sanañgɪlambi, manda san-daut tɪ-samlet wɪn tañgonenekalɪñ. Wɪndiñ tɪ-kuñipi, gɪnañjɪlɪ busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgoneneliñdok samlet wɪn tɪkembɪ tañgonenekalɪñ.

³⁰ Wɪn mɪlap nɪm, wɪn pañgɪtninga n.”

12

Yesulok mandalɪ endikñe manda damañgan youkɪlɪñ wɪn maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgɪpnan ñañɪlɪmbi, gwañgwañjɪ en kle-ñañgɪlɪñ endɪ nanañjɪla tɪmbi, kusei kɪmɪpi, plaua mɪnjɪp mep nañgɪlɪñ.

² Tɪmbi Falisi ama diwɪndɪ wɪn kañbi, Yesu nɪmbi eñgɪlɪñ, “Wɪ ka. Gwañgwañgailɪ Sabat pat-nandi naindok endɪkñe manda maklembi, kena tañ.”

³ Eumbi enguk, “Devit gɪt nolii en gɪta pakɪlɪñ endɪ nanañ gawat inda-semgukta Devitti nɪtek tɪñguk? Sɪndɪ kasat wɪn pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek?”

⁴ Endɪ Anutulok sel it gɪnañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tɪñmɪmɪn wɪn mep pɪumbi, sambalii gɪta nañgɪlɪñ. Plaua wɪn tapma ama endɪñgot nanalok, gan Devit gɪt nolii endɪ kɪmɪsip manda maklembi nañgɪlɪñ.

⁵ Tɪmbi endɪkñe manda Moseli youkuk walɪ ñndiñ nɪni-daut nɪmlak wɪn sɪndɪ wɪndiñgangot pinat nandiɪmbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amalɪ tapma it gɪnañ kena tɪñpi, Sabattok endɪkñe manda makleañ, gan walɪ Anutulok dainan yom nɪm indalak.

⁶ Tapma ittok kandañ nak ñndiñ sanlet: nepek ñɪ patak wolok loloñlɪ tapma it maklelak.

⁷ Tɪmbi Anutulok mandalɪ ñndiñ elak, ‘Nak ama gɪnañ busuk tɪ-semneliñdok nandiɪlet, tapma tɪ-namañ wala nɪm.’ Sɪndɪ manda wolok kusei nandi-kɪlɪñeumda, ama yom nɪm tañ en yom plon nɪm yapɪtnelɪñ.

⁸ Nekta, Amalok Nɪñañ Anutuli nɪ-mukuk endɪ Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli walingan yousɪm ñambi, it kiyaunjɪnan loñguk.

¹⁰ Tɪmbi ama no kii tombon dalandan endɪ wolok bɪm pakuk. Wɪndiñda ama diwɪsɪlɪ Yesu manda plon kɪmɪtnepi nɪ-nandiɪmbi eñgɪlɪñ, “Dɪk nɪtek

nandi!añ? Ama noli Sabatta ep tĩmbi kĩndem da wĩn kĩndem tĩmbek ba nĩm?”

¹¹ Eumbi enguk, “Sĩndofĩnan nanin no endok sipsip noĩngangot palmek wali Sabat nainnan ban gĩnaĩ pĩmbi, endĩ nĩtek tĩmbek? Endĩ sipsip wĩn tĩke tiaĩeumbi lambĩuk bek.

¹² Gan amali loloĩ sĩnĩk, sipsip maklelak yaĩ! Wala tĩmbi Sabat nainnan kundit kĩndem tĩ-semeĩ wĩn kĩndem.”

¹³ Eĩpi, ama wala nĩndĩn nĩnguk, “Kĩka kot-suat” eumbi, amali wĩndĩn tĩmbĩmbi, kiili bĩnda kĩndem dambi, tombon wandin tĩnguk.

¹⁴ Gan Falisi amali mĩlapi pĩ nĩmbi, kĩmĩn tĩmbi, telak nĩtek plon Yesu wĩli kĩmnelĩndok manda e-lonji tĩngĩlĩn.

¹⁵ Yesuli wĩn nandi-daklembi, walinin pĩm nĩnguk.

Yesu en nĩndok kena ama?

Tĩmbi amatam asuptĩ Yesu kle nĩaumbi, jĩmbatsiat gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi,

¹⁶ kena tĩnguk wolok gĩngĩt joĩgo nĩm eu satauktok e-kĩmĩsip tĩ-semguk.

¹⁷ Endĩ wĩndĩn tĩmbĩmbi, Anutuli plofet Aisaielok man plon Mesialok manda nĩndĩn eĩnguk wolok bien inda-dakleĩnguk,

¹⁸ “Nĩn nokok kena gwaĩngwa nak en natnalok kasileĩngut.

En wakan nak gĩnaĩnali kasilembi, nandi-koĩngom tĩ-nĩmbi, endoĩnan Woĩna kĩmĩlĩmetat.

Tĩmbi nak telak nĩtek plon amatam ep tĩmba dĩndĩmenekalĩn wĩn endĩ kwelalok amatamda enĩ-dakle-semekak.

¹⁹ Endĩ gimbit ba manda kwambĩnlok nĩm, tĩmbi endĩ paĩga indanan manda nĩm eu pĩukak.

²⁰ Endĩ klinandok kundit gembĩn nĩmnat gĩloup tĩlak wandin no nĩm ombekak,

ba tipalalok kolsalen duat pĩpĩt tĩlak wandin no nĩm pendĩlĩm kĩmbekak. Endĩ kenane-palĩmbi, amatam dĩndĩm indanelĩndok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Tĩmbi kwet tuop ama wali bĩmbi epmektok en mandĩ-patnekalĩn.” ✧

²² Nain wolonda ama no Yesuloĩ naĩngĩp bĩngĩlĩn, wĩn yal kolanĩ pĩnĩmĩngukta tĩmbi man ba dai tĩpelatkan sĩpgĩmĩk. Tĩmbi Yesuli tĩmbi kĩndem daumbi, nepenepek kaĩbi manli manda eelok salaktaĩmĩnguk.

²³ Tĩmbi amatam gĩtikĩ kundit wĩn ka sĩlĩkĩnĩmbi, nĩsĩngan e-nandi tĩmbi pa eĩngĩlĩn, “Ama Wapmaĩ Devittok Komblin bĩmbĩlok e-ta-baĩ wĩn nĩakan bek?”

²⁴ Gan Falisi amali manda wĩn nandiĩngĩlĩnda tĩmbi Yesula nĩndĩn eĩngĩlĩn, “Wĩn yal kolandok telak damanjĩ Belsebul endok gembĩnlaĩngot yal kolan ep kle-semalak.”

²⁵ Yesuli nanandĩnji ka-nandiĩngukta nĩndĩn enguk, “Ama wapmaĩ nolok gĩngĩtĩnĩlĩ tambĩpi nĩsĩngan miaĩ endĩ kola sĩnĩk taĩ. Ba it kwet ba sambat noli wĩndĩngangot taĩ endĩ nĩm dĩndam patnelĩn.

²⁶ Wĩndĩngangot Satandok gĩngĩt noli elok nol no kle kolĩmda, Satandĩ enla mik tĩnĩmumbi, endok ka-dĩkĩnenli plakan talewĩk.

²⁷ Sĩndĩ ‘Ama wali Belsebulok gembĩnla yal kolan ep kle-kot pa tĩlak’ wĩndĩn naka nanĩañ. Manda wĩn bien tĩmbekta, nĩndĩ sĩndok gwaĩngwanjii gembĩ emumbi, yal kolan ep kle-kot pa taĩ? Belsebul ba? Nĩmda, manda nokok gembĩnalok kuseila eaĩ wolok bien nĩm inda-daklelak yaĩ.

28 Wɨn Anutu enlok Woñdɨ nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebullɨ nɨm. Wɨndɨñda ñɨndɨñ inda-daklelak: Anutulɨ ikan sɨndok boñgɨpsinan amatam yambɨ-dɨkñelak.

29 Ba ama nolɨ ama gembɨnat nolok it gɨnañnan slak lombi, gɨngɨtɨii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nɨm ya! Dama endɨ ama gembɨnat wɨn tɨkembɨ, toalɨ ap imbi bium palmek, nepek nek it gɨnañ pakañ wɨn gumañ ep talewɨk.

30 Ama no nak not nɨm tɨ-namlakta, endɨ kanjɨk tɨ-namlak. Tɨmbi ama no nak nɨm nep platambi, Anutuloñ amatam nɨm ep kɨmɨn tɨlakta, endɨ ep kleum papuseneañ.

31 Wɨndɨñda ñɨndɨñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu nɨ-kolayañ, endok yomjɨ gɨtɨk Anutulɨ gumañ bi-semekak, gan ama no Dɨndɨm Woñ nɨ-kolalakta, endok yomɨn Anutulɨ nɨm biñmekak.

32 Tɨmbi ama no Amalok Nɨñañ enda manda kolan elakta, endok yomɨn Anutulɨ gumañ biñmekak, gan ama no Dɨndɨm Woñ gembɨn namlak, enda manda kolan elakta, endok yomɨn Anutulɨ man ñɨndɨngɨt ba nain taletalenan bo nɨm biñmekak. Wɨndɨñda kusatnala gɨnañ tɨpet nombo nɨm tɨnekalɨñ.

33 Komba no kɨndemda, endɨ bien kɨndemgot pa lalilak, tɨmbi komba no kolanda, endɨ bien kolangot pa lalilak. Wɨn komba walɨ kolan ba kɨndem wɨn bienlɨ mek daut samlak.

34 Sɨndɨ manjɨ manbenjɨ malet upmat nomɨk. Ama kolanda, nɨtek tɨmbi manda kɨndem enelɨñ? Nepek kusei kusei ama nolok gɨnañnan tokñelakta, wakan eu lambɨlak.

35 Ama kɨndem nepek kɨnde kɨndem gɨnan gɨnañ pa wɨsɨ-kotak, endɨ nepek kɨndemgot pa tɨlak, tɨmbi ama kolan nepek kola kolan gɨnan gɨnañ pa wɨsɨ-kotak, endɨ nepek kolangot pa tɨlak.

36 Nak ñɨndɨñ sanba: Anutulɨ amatam sambɨ-danbekak nain wolonda endɨ manda kolan gɨtɨk eñgɨlɨñ wolok kusei e-daklenelɨñdok sanbekak.

37 Neta, Anutulɨ mandañga kañ-danbi, wolok tuop dɨk ama dɨndɨm ba ama kolan ganbɨ indaukak.”

Yesu en enlok kusai tɨmbɨ dakleuptok kundit engano no tɨmbɨm kanelɨñdok nɨñgɨlɨñ

38 Tɨmbi endɨkñe manda nandɨ-tale ama gɨta Falisi ama endoñnan nanin dɨwɨndɨ Yesu nɨñgɨlɨñ, “Endaut, dɨk nandɨ-nɨmbi, kundit engano sɨnɨk no tɨmbɨmbi kanetamɨñ.”

39 Gan endɨ ñɨndɨñ tambane enguk, “Amatam man ñɨndɨngɨt kuañ sɨndɨ kolan tɨmbi, Anutu bi-sɨnɨk tañ. Sɨndɨ kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundilɨñgot daut samum kanekalɨñ.

40 Yonalɨ tim sandap tɨpet gɨt no tuk gaut wopumdok mɨnjɨp gɨnañ pakuk. ✧ Wɨndɨngangot Amalok Nɨñañ endɨ bo mɨim tɨpet gɨt no kwet gɨnañ palekak kanekalɨñ.

41 Nandañ: Anutulɨ amatam manda plon yapɨlekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandɨñgɨlɨñ endɨ amatam man ñɨndɨngɨt kuañ sɨn gɨta yakan mɨlapi, sɨndok kusasɨ tɨmbɨ dakleukak. Neta, endɨla Yonalok mandala gɨnañjɨ tambaneñgɨlɨñ, gan sɨndɨla ama nin Yona maklelak endok manda nandɨmbi, gɨnañjɨ nɨm tambaneñgɨlɨñ.

42 Wɨndɨngangot Anutulɨ amatam manda plon yapɨlekak nain wolonda kwet koi Sibɨ wolok tam wapma endɨ bo amatam man ñɨndɨngɨt kuañ sɨn gɨta yakan mɨlapi, sɨndok kusasɨ tɨmbɨ dakleukak: endɨla ama wapmañ

Solomondok nanandi k'indem nandiuktok kwet mayaŋgan nanin sin'ik wali endoñ b'iŋguk, gan s'indila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneŋg'il'iñ."

⁴³ Yesul'i yousimbi enguk, "Yal kolan noli ama no ka-misim poñawikta, endi kwet kasatnan ña bit t'ambi, pipapat kombilin lonj'iwik. Lonj'im n'im kañbi,

⁴⁴ enla ñ'ind'iñ ewik, 'Nak bindambo undane it dama pakutnan ñawa'. Embi ña kawik w'in: it w'in jamimbi ti-kiliñem biumbi, itgot palek.

⁴⁵ Kañbi p'i ñambi, yal kolan kit tambon tambon t'ipet endok gemb'anjil'i en makleañ ep t'ambi indambi yanaŋgil'im, it wolok g'inañ lombi pi pat m'lat t'inel'iñ. W'ind'iñda t'ambi damaŋgan ama wala m'lap lakat indaŋm'iŋguk, gan man m'lap wopum sin'ik indaŋmek. Enda indaŋm'iŋguk, w'ind'iŋgangot amatam man ñ'ind'iŋgit kolan ti-kuañ s'indoñ inda-samekak."

Yesulok sambalii w'in nin?

⁴⁶ Yesul'i amatam manda en-pal'iñ'iñmbi, meñ g'it kwayañii endi b'i tombi, pawan ipi, en g'ita manda e-nandi t'inel'iñdok eñg'il'iñ.

⁴⁷ T'ambi ama noli Yesu n'ambi eñguk, "Nandiñlañ. Meñga kwayaŋgai pawan b'i ipi, dik'ita manda e-nandi t'inepi nandañ."

⁴⁸ Gan Yesul'i ama wala ñ'ind'iñ tambane n'iŋguk, "Mena kwayanai w'in nin?"

⁴⁹ Eñ'ipi, gwañgwañiila kit yout ti-sembe n'iŋguk, "Ñ'i ka: mena kwayanai ñ'i pakañ.

⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum g'inañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biaŋgan t'añ."

Ama Wapmañli amatamñii nittek yambi-dikñelak wala Yesul'i e-yout manda enguk

13

G'iŋgit manda k'indem w'in nanañ m'anjip ama noli kena g'inañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesul'i it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk.

² T'ambi amatam asupt'i endoñ b'i k'im'in tiŋgil'iñda t'ambi, endi k'ikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipal'iñmbi, amatam k'im'in wopum endi tuk pawan il'iñmbi,

³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñ'ipi ñ'ind'iñ enguk, "Nandañ. Ama noli nanañ m'anjip kokotta kenañ g'inañ ñaŋguk.

⁴ Ñambi, m'anjip kot-ti-kot-ti-ñañ'iñmbi, m'anjip d'iw'in telak plon p'umbi, mon'ikti b'im na-taleñg'il'iñ.

⁵ T'ambi m'anjip d'iw'indi kawatt'i salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piŋgil'iñ. M'anjip kwet plongot pak'iñda t'ambi mindin plakan tawa lamb'iŋgil'iñ.

⁶ Gan kakail'i sua embi, kwet n'im t'ike gemb'laumbi, maimd'i lambi ep d'iumbi, yañetambi k'im-taleñg'il'iñ.

⁷ M'anjip d'iw'indi kwet koselek m'anjip pakuknan piŋgil'iñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bend'iñmbi ep tapliumbi k'im-taleñg'il'iñ.

⁸ M⁸injip d⁸w⁸ndi kwet galk g⁸nañ p⁸iñg⁸il⁸ñ wal⁸i lamb⁸m wopum dambi, bien laliñg⁸il⁸ñ. Kusei d⁸w⁸ndi bien 100 100 laliñg⁸il⁸ñ, d⁸w⁸ndi bien 60 60 laliñg⁸il⁸ñ, t⁸mbi d⁸w⁸ndi bien 30 30 w⁸ndiñ lali-ta-ñañg⁸il⁸ñ.

⁹ No en pawañnat endi mandana nandi⁸mbi nandi⁸-k⁸liñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiil⁸ endoñ b⁸mbi n⁸-nandi⁸mbi eñg⁸il⁸ñ, “Amatam manda enlañ w⁸n kusei n⁸tekt⁸a t⁸mbi e-yout manda g⁸ta pa enlañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak n⁸tek yambi⁸-d⁸kñelak w⁸n damañgan pat-sem⁸b⁸n pakuk. Nepek w⁸n endi s⁸nda sanbi dakle-talelak, gan amatam d⁸w⁸nda n⁸m.

¹² Neta, no en nepek palm⁸lak w⁸n t⁸ke-kuumbi, enda nombo yousi⁸-m⁸umbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palm⁸lak wala nandum t⁸lakta endok nepek lakat palm⁸lak w⁸n apma t⁸keñm⁸umbi, slak palekak.

¹³ Ama wandisi⁸ wal⁸i dauts⁸il⁸i kañ, gan n⁸m ka-d⁸nd⁸m eañ, ba pawanj⁸i kim⁸ikañ, gan n⁸m nandañ ba n⁸m nandi⁸-dakleañ, wala t⁸mbi nak manda e-yout manda g⁸ta pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaial⁸i nek indauktok eñguk w⁸n man ñ⁸ndiñg⁸it amatam wandis⁸iloñ inda-sem⁸lak. Endi Anutulok mandan ñ⁸ndiñ eñguk, ‘Amatam ñal⁸i manda nandi⁸nekal⁸ñ, gan n⁸m nandi⁸-daklenekal⁸ñ, ba dauts⁸il⁸i kanekal⁸ñ, gan nek kañ w⁸n n⁸m ka-nandi⁸-tomnekal⁸ñ.

¹⁵ Nekta, endok g⁸nañ nanandiñj⁸il⁸i kwambiñ dañgukta, pawanj⁸il⁸i manda nandi⁸nepi kunj⁸it tañ, ba dauts⁸il⁸i n⁸m kanel⁸ñdok masipmañ. W⁸ndiñ n⁸m t⁸mb⁸inda, endi dauts⁸il⁸i kañbi, pawanj⁸il⁸i nandi⁸mbi, g⁸nañj⁸il⁸i nandi⁸-tombi, g⁸nañj⁸i tambaneumbi, nak ep t⁸mba k⁸ndem danel⁸ñdok nokoññan b⁸nel⁸ñ.’ ✧ Anutuli⁸ amatamdok plon manda w⁸ndiñ eñguk.

¹⁶ Gan s⁸ndila dauts⁸il⁸i k⁸ndem kañ, t⁸mbi pawanj⁸il⁸i guma nandañ, wala t⁸mbi amatam d⁸w⁸n yapma kle-pakañ.

¹⁷ Nak biañgan s⁸n⁸k sanba: plofet ama g⁸ta ama d⁸nd⁸m damañgan kuñg⁸il⁸ñ endi nepek s⁸ndi⁸ kañ w⁸n kanepi nandi⁸-koñgom t⁸iñg⁸il⁸ñ, gan n⁸m kañg⁸il⁸ñ, ba manda s⁸ndi⁸ nandañ w⁸n nandi⁸nepi nandi⁸-koñgom t⁸iñg⁸il⁸ñ, gan n⁸m nandiñg⁸il⁸ñ.”

¹⁸ T⁸mbi Yesul⁸i yousi⁸mbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “S⁸ndi⁸ pawanj⁸i kim⁸ipi, m⁸inj⁸p kokottok e-yout manda san⁸t wolok kusei san-daklewambi nandi⁸w⁸t.

¹⁹ Nanañ m⁸inj⁸p telak plon p⁸iñguk manda wolok kusei w⁸n ñ⁸ndiñ: amal⁸i Anutuli⁸ amatamñii n⁸tek yambi⁸-d⁸kñelak wolok g⁸iñg⁸it manda nandi⁸mbi n⁸m t⁸ke-kulak, t⁸mbi kolan molomdi b⁸mbi, manda g⁸nañnan kokol⁸n w⁸n apma t⁸keñm⁸lak.

²⁰ M⁸inj⁸p kawat plon p⁸iñguk manda wolok kusei w⁸n ñ⁸ndiñ: amal⁸i g⁸iñg⁸it manda s⁸il⁸il⁸nat nandi⁸mbi, plakan g⁸nan g⁸nañ dasilak,

²¹ gan manda g⁸nan g⁸nañ p⁸lak wal⁸i n⁸m pa kwambiñ dalak. N⁸m, wal⁸i nain dumangot papi pail⁸m⁸lak. W⁸n kuñgunlok plon m⁸lap indañm⁸lak, ba Anutulok manda t⁸ke-kuañ endok plon m⁸lap kusei kusei inda-semum yamb⁸lak, nain wolongan nanandi⁸-k⁸il⁸kt⁸n pi p⁸lak.

²² Ba m⁸inj⁸p kwet koselek m⁸inj⁸p pakuknan p⁸iñguk manda wolok kusei w⁸n ñ⁸ndiñ: amal⁸i g⁸iñg⁸it manda w⁸n nandi⁸lak, gan kwelalok m⁸lap ba m⁸inem kwil⁸kwil⁸i wolok nandi⁸-koñgoml⁸i g⁸nañ t⁸mbi pail⁸mbi, manda nandi⁸lak wolok bien n⁸m indañm⁸lak.

²³ Mɨnjɨp kwet galk gɨnañ pɨñgɨlɨñ manda wolok kusei wɨn ñɨndɨñ: amali gɨñgɨt manda wɨn nandɨmbi nandɨ-kɨlɨñ embi, kɨmɨt kle kuañ. Endok bien wɨn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dɨkɨne kena kanjɨk nat, gan wandangan embi sapakñelak

²⁴ Tɨmbi Yesulɨ yousɨmbi, e-yout manda no amatamda ñɨndɨñ enguk, “Kunum Molomdɨ gɨñgɨtɨii yambɨ-dɨkɨnelak wɨn ñɨndɨñ: ama nolɨ kenan gɨnañ nanañ kɨndemlok mɨnjɨp kokuk,

²⁵ gan tim boñgɨpnan ama gɨtɨktɨ dou-palɨñɨlɨmbi kanjɨkñɨlɨ kena wolok ñambi, kli kolandok mɨnjɨp kopi pi ñañguk.

²⁶ Pakapi, mindin tawa lambɨmbi, bien indaup tɨmbɨmbi, kli kolandɨ bo inda-dakleñgɨlɨñ.

²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiilɨ wɨn kañbi, molomloñ ñambi nɨñgɨlɨñ, ‘Wopum, dɨk kenañga gɨnañ mɨnjɨp kɨndemgot kokuñ. Gan nɨtek tɨmbi, kli kolanɨ indalak?’

²⁸ Wɨndɨñ nɨ-nandumbi enguk, ‘Wɨn kanjɨkna nolɨ kolɨmbi lambɨlak.’ Eumbi nɨ-nandɨmbi eñgɨlɨñ, ‘Wɨndɨñda nɨndɨ ña kli wɨn tamat kotnetamɨñ ba?’

²⁹ Eumbi enguk, ‘Wɨndɨñ nɨm. Kak biu palen. Nɨm kañbi, kli tamat kokamɨñ embi, nanañ wakɨt tamatnelɨñ a.

³⁰ Biumbi, nanañ gɨta kli nɨset tɨpelatkan lambɨndekamɨk. Tɨmbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba gɨnañ sium dɨukak. Tɨmbi nanañ bien wɨn wɨsɨkot itna gɨnañ ep wɨsɨkolɨm palekak.’”

³¹ Yesulɨ e-yout manda no ñɨndɨñ enguk, “Kunum Molomdok kaundɨkɨne kena wɨn mastat mɨnjɨp * ama nolɨ kenan gɨnañ kokuk wandin.

³² Mastat mɨnjɨp wɨn yaya mɨnjɨp tip mɨnam sɨnɨk yañ, gan tawa lambɨlak wolonda yaya walɨ dɨwɨn yapma klembi, komba nomɨk wopum dalak, wala tɨmbi yaya wolok gayam plon monɨktɨ bɨmbi, isi tañ.”

³³ Yesulɨ yousɨmbi, e-yout manda no ñɨndɨñ enguk, “Kunum Molomdok kaundɨkɨne kena wɨn ñɨndɨñ: tam nolɨ kɨmɨlɨ bendɨ lakatgot tɨkembɨ, plaua kwɨlan wopungan wakɨt tambanembi, papalem kaumbi, plaua walɨ gɨtɨk bendɨmbi lambɨlak.”

³⁴ Yesulɨ amatam kɨmɨn wopumda manda gɨtɨñgɨtɨk enguk wɨn endɨ telal no gɨt nɨm eñguk, endɨ e-yout mandalɨñgot enguk.

³⁵ Endɨ wɨndɨñ tɨmbɨmbi, plofet ama nolɨ manda ñɨndɨñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandalɨñgot manda enbi, nanandɨ sembɨn kwet kusei kɨmɨkɨmɨlɨnan nanin pat-ta-bañ wɨn enba dakleutat.” ✱

³⁶ Tɨmbi Yesulɨ amatam kɨmɨn wopum yambɨk bɨmbi, gwañgwañiilɨ gɨt ilan ñañguk. Ña palɨñɨlɨmbi, gwañgwañiilɨ endoñ bɨmbi nɨkañbi eñgɨlɨñ, “Dɨk e-yout manda eñañ wɨn - kli moyen kena gɨnañ lambɨlak - wolok kusei nɨtek? Wɨn nɨnɨmbi nandɨna.”

³⁷ Eumbi enguk, “Ama mɨnjɨp kokuk wɨn Amalok Nɨñañ en wakan.

³⁸ Kena wɨn kwet ñɨn man pakamɨñ wolok walan, tɨmbi nanañ mɨnjɨp wɨn Kunum Molomdok gɨñgɨtɨii. Tɨmbi kli kolan wɨn kolan molomdok gɨñgɨtɨii,

* 13:31: Mastat mɨnjɨp wɨn wambɨñ mɨnjɨp wandin. ✱ 13:35: Kap 78:2

39 tĩmbi kanjik kli kolan m+njip ep kokuk win kolan molom Satan en. M+njip bien mepmet win kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tĩmbi kena tĩndĩ ama win Anutulok añeloñii.

40 Kli kolan tamap wip siañ wĩndĩngangot nain taletalenan kolan molomdok gĩngĩtĩii enda inda-semekak.

41 Nain wolonda Amalok Nĩñañ endĩ añeloñii en-mulĩmbi, kwet tuop gĩngĩtĩii endoññan nanin ama kolan tañ en ba dĩwĩn no ep tiañeumbi yom tañ endĩ wakĩt ep kĩmĩn tĩmbi,

42 jĩmbĩndok komba kwambĩñ gĩnañ ep kolĩ pĩnekalĩñ. Wandĩñ endĩ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekalĩñ.

43 Gan amatam Bepĩlok man tañgoneñgĩlĩñ endĩ kunum gĩnañ lombi, maim duatak wĩndĩñ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambĩ-dĩkĩeukak. No en pawañnat endĩ mandana nandĩmbi nandĩ-kĩlĩñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundĩkĩe kenala Yesulĩ e-yout manda dĩwĩn no enguk

44 Yesulĩ yousĩmbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundĩkĩe kena wolok walan win nepek tuan wopungan sĩnik kena gĩnañ kĩmĩsembum pakuk wandin. Ama noli nepek win tĩmbĩ indambi, taplim biium pakuk. Tĩmbi sĩlĩsĩli wopum indañmĩngũkta endĩ nepenepelĩ gĩtik ña tuatualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem walinin tĩkembĩ, nepek tuan wopum win endok indañmektok kwet win ña tua kleñguk.

45 Tĩmbi Kunum Molomdok kaundĩkĩe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot win tuaup yolonjĩnguk. Yolonjĩmbi,

46 kawat kĩndem sĩnik no kañbi, ña nepenepelĩ gĩtik tuatualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem walinin tĩkembĩ, kawat win ña tuañguk.

47 Tĩmbi Kunum Molomdok kaundĩkĩe kena wolok walan no win ñĩndĩñ: pis tiatia lĩk wopum tuk gĩnañ kolĩ pĩumbi, pis kusei kusei epgĩlĩñ.

48 Lĩk tokñeumbi tiañe pawan lambĩ pipapi, pis kañ-dan tĩngĩlĩñ, win pis nanalok kĩndem kambot gĩnañ ep kĩmĩpi, pis kolan win ep kokĩlĩñ.

49 Kwet nain taletalenan wĩndĩñ wakan indaukak: Anutulĩ añeloñii en-mulĩm bĩmbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgĩpsĩnan nanin ama kolan epbi,

50 jĩmbĩndok komba kwambĩñ gĩnañ ep kolĩ pĩnekalĩñ. Wandĩñ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekalĩñ.”

51 Yesulĩ e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandĩmbi eñguk, “Sĩndĩ e-yout manda gĩtik sanlet wolok kusei nandĩ-dakleañ ba?” Enbĩmbi, endĩ “Oñ, nandamĩñ” nĩngĩlĩñ.

52 Eumbi enguk, “Wĩndĩñda endĩkĩe manda nandĩ-tale amalĩ Kunum Molomdok gĩngĩtĩ indambi kuañ endĩ ama nepek kĩndem wĩsikot isĩnan kĩmĩlĩm patakñan nanin epmañ wandin: endĩ Anutulĩ nanandĩ damañgan eñguk ba man elak win nandĩ-daklembi, wolok tuop amatam enĩ-daut tĩ-semañ.”

Yesulĩ en Ama Wapmañ engano win Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilĩ siñgi wĩlĩmgiĩñ

53 Yesulĩ e-yout manda win eu taleumbi, walinin pĩ ñambi,

54 il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunjĩ gĩnañ lombi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk. Tĩmbi amatam mandan nandĩngĩlĩñ endĩ nandĩ-gĩtĩngĩtik

embi, n̄siñgan ñ̄ndiñ eñgĩl̄ñ, “Ama ñal̄ nanand̄ wandin ba kundit engano s̄n̄k t̄nd̄lok gemb̄ w̄n denanin t̄keñguk?”

⁵⁵ N̄ndi endok kusei nandam̄ñ yañ! End̄ila it kindik̄ndit ama endok n̄ñañgot. Meñlok koi w̄n Malia, kwayañii w̄n Jekop, Josep, Simon ḡt Judas,

⁵⁶ t̄mbi endok wiwii w̄n n̄n ḡta yakan kuam̄ñ. W̄ndiñda nanand̄n ḡt gemb̄n wandin w̄n n̄ndi daulm̄ñguk?”

⁵⁷ W̄ndiñ eñ̄pi, endok mandan ba ep t̄nd̄n wala nandum t̄l̄l t̄ñguk. T̄mbi Yesul̄ enguk, “Amatam d̄iw̄ndi plofet ama giñgiñgan t̄ñmañ, gan enloñ nasii ba noliil̄ w̄ndiñ n̄m t̄ñmañ.”

⁵⁸ W̄ndiñ embi, n̄m nand̄-k̄l̄kt̄ t̄ñm̄ñḡl̄ñda t̄mbi kundit engano asup wandiñ kandañ n̄ m t̄ñguk .

14

Elott̄ Yesula nandum en Yoane k̄mnan nanin m̄lakuk w̄ndiñ t̄ñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot end̄ Yesu koi ḡñḡt nand̄mbi,

² kena amañii ñ̄ndiñ enguk, “End̄ Yoane tuk ii-sem en wakan. K̄mnan nanin m̄lakukta t̄mbi kundit engano t̄mbektok gemb̄n wopungan palmlak.”

³⁻⁴ Kusei ñ̄ndiñda Elott̄ w̄ndiñ nand̄ñm̄ñguk: damañgan end̄ enlok kwayañ Filip endok tam̄n Elodia apma t̄keñguk. Apma t̄keumbi, Yoanel̄ ñ̄ndiñ pa n̄l̄ñguk, “D̄k Elodia tamga t̄keñguñ w̄n n̄ndok end̄kñe manda maklelañ.” * W̄ndiñda Elott̄ eumbi, Yoane t̄ke imbi, it kwamb̄ñ ḡnañ k̄m̄k̄l̄ñ.

⁵ Elott̄ Yoane w̄l̄ k̄mbektok nand̄ñguk, gan amatamda m̄siñgukta w̄ndiñ n̄m t̄ñguk. Neta, Juda amal̄ Yoanela nandum plofet no t̄ñgukta t̄mbi.

⁶ Gan w̄naña ñ̄ndiñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat t̄-semumbi, Elodialok wembanl̄ b̄ endok daus̄nan kap t̄ñguk. Kap tiumbi, Elott̄ wembe wolok kapta nand̄-koñgom t̄ñgukta t̄mbi,

⁷ manda ñ̄ndiñ e-kwamb̄ñ dambi n̄ñguk, “Biañgan s̄n̄k. D̄k nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.”

⁸ W̄ndiñ eumbi, meñloñ ñ̄aumbi, nanand̄ ñ̄ndiñ m̄umbi, Elottoñ undane ñ̄ambi n̄ñguk, “D̄k eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim domb̄mbi, kumbam jawañ plon k̄m̄pi b̄ nam̄t.”

⁹ Ama wapmañd̄ manda w̄n nand̄mbi nandum m̄latañguk. Gan manda yokñiilok daus̄nan e-kwamb̄ñ dañgukta t̄mbi end̄ nand̄ñm̄mbi, wembel̄ eñguk wolok tuopkan t̄nel̄ñdok eñguk.

¹⁰ T̄mbi it kwamb̄ñ ḡnañ ñ̄ambi, Yoanelok bim domb̄mbi,

¹¹ kumbam jawañ plon k̄m̄pi b̄m wembe m̄umbi, meñloñ t̄ke ñ̄añguk.

¹² T̄mbi Yoanelok gwañgwañiil̄ b̄m dalandan bem ñ̄a k̄ndik̄l̄ñ. W̄ndiñ t̄-talembi, siñgi ñ̄a Yesu kasat t̄ñmumbi nand̄ñguk.

Yesul̄ ama 5,000 ḡta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

* **14:3-4:** End̄kñe mandal̄ amal̄ enlok dal ba kwayañlok tam̄n t̄keuktok k̄m̄sip t̄ñm̄lak. Dal ba kwayañ end̄ yam̄n pap semb̄ñguk wolondañgot k̄ndem w̄ndiñ timbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

13 Yoane wili kimitnguk wolok gitngit Yesul nanditngukta endi gwañgwañii git walinin pi ñanelñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama nimnatnan nisitngan kunepi ñañgilñ. Ñaumbi, amatamdi gitngit win nandimbi, isi kwesi bimbi, kesitt en klem, tuk baliliñ ñañgilñ. Ñakap, Yesul ñaupi nanditnguknan ña tomgilñ.

14 Timbi Yesul kikeñ plon nanin pinpi, amatam kimin wopum yambitnguk. Yambimbi, blan ti-sembi, jimbatsiat ep timbi kindem dañguk.

15 Kwet timlala timbimbi, gwañgwañiil Yesuloñ bimbi nitngilñ, “Kwet kilim elak. Timbi ñin kwet ama nimnatnan pakamñ, windinda dk amatam en-mulimbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit.”

16 Eumbi enguk, “Nekta ñanelñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.”

17 Eumbi, jip jup timbi nitngilñ, “Ñindok plaua nanañ kit tombon git pis tipet walitngot pat-nimlak.”

18 Eumbi enguk, “Win nokoñnan mep biwit.”

19 Windin embi, amatam enbimbi, kli yali gimbañ dambi pipakilñ. Timbi Yesul plaua nanañ kit tombon git pis tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Anutu weñmimbi, plaua win ombimbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi,

20 gitikt nambi na-tokñe titngilñ. Timbimbi, dip pakuk win gwañgwañiil epmbi, sandin lik 12 wolok ginañnan dasium tokñeñguk.

21 Nanañ nañgilñ win ama 5,000 nitepek, gan tam git wembe gwañgwa nim ep kunakilñ.

Yesul tuk gwañ plon yaliyali ñañguk

22 Ama kimin gitikt nanañ nambi taleumbi, Yesul gwañgwañii engitnginembi, nisitngan kikeñ plon lombi, tuk gwañ tambon kandañ damandama ñanelñdok en-mukuk. En-mulim ñañilimbi, amatam kimin gitikt isinan en-mulepi pakuk.

23 Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nimolo timbepi jañginnan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañginnan engan palimbi,

24 gwañgwañiilok kikeñdi ña tuk gwañ boñgipnan tomguk. Tombimbi, sasalei ñañgilñ kandañnan bitngukta, tukti kikeñ munjupi, tike lombi pimbi titnguk.

25 Kwet gama nim salañilimbi, Yesul gwañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep timbi dumalañguk.

26 Timbi gwañgwañiil tuk plon yaliyali bimbi kañbi, “Asil bilak!” embi, gembinj pimbi, misimbi kwawa titngilñ.

27 Timbi wolongan Yesul eni-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

28 Timbi Petlol nitnguk, “Wopum, biañgan ditna bilañda, nanbimbi, tuk plon yalim dikoñan biwa.”

29 Eumbi nitnguk, “Natna ya, bo!” Nimbimbi, kikeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk.

30 Ñañpi, sasale wopum wikukta tuk mlakuk win kañbi, misimisi ñakap tuk ginañ pup timbi, kitimbi eñguk, “Wopum, nepmñ.”

31 Eumbi, wolongan Yesul kii kot-suap tikembi nitnguk, “Nanandiklititngga lakat pakamlak. Nekta ginañ tipet tilañ?”

32 Windin eñpi, Petlo nañgilimbi, kikeñ plon loñilimbi, sasalei kilp eñguk.

33 Tĩmbi gwañgwa kĩkeñ plon pakĩlĩñ endĩ Yesuloñ mĩlelem tĩmbi nĩngĩlĩñ, “Biañgan dĩk Anutulok Nĩñañ.”

34 Tuk guañ dĩkĩe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgĩlĩñ.

35 Suaumbi, wĩnasĩli Yesu ka-daklembi, manda kĩmĩlĩmbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdĩ ama jĩmbatsiat gĩtik yanañgĩp endoñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi,

36 Yesu dasindasin kusipgot tĩke-kanelĩñdok nĩ-nandĩ tĩngĩlĩñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-semumbi, tĩke-kañgĩlĩñ tuop kĩnde m dañgĩlĩ?

15

Anutulok dainan nek ñalĩ ama tĩmbĩ kolalak wĩn Yesulĩ enĩ-daut tĩ-semguk

1 Tĩmbi Falisi ama gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ Jelusalem bĩmbi, Yesuloñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩngĩlĩñ,

2 “Nĩtek tĩmbi, gwañgwañgailĩ bep pañniilok telak ñĩn makleañ? Endĩ nanañ nanepĩ, telak nĩnĩ-daut tĩ-nĩngĩlĩñ wolok tuop kĩsĩ nĩm wĩlĩpi pa nañ.”

3 Eumbi tambane enguk, “Nĩtek tĩmbi, sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda makleañ?”

4 Neta, Anutu en endĩkĩe manda tĩpet ñĩndĩñ kĩmĩt-nĩnguk, ‘Dĩk meñga beka gĩngĩngan tĩ-semekañ’, tĩmbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wĩlĩ kĩmluk.’ ✧

5 Gan sĩndĩ endĩkĩe manda tĩpet wĩn maklembi, amatam ñĩndĩñ enĩ-daut pa tĩ-semañ: tĩkap ama no meñ ba beu epmĩu plaptauktok nepek no palmĩlak, gan ‘Nak nepek wĩn ikan Anutulok gĩngĩt wĩlĩm-nĩngut’ wĩndĩñ enlakta,

6 endĩ kĩndem beu nĩm nandĩ-ñĩmbi, nĩm tĩmbi plaptalak. Wĩndĩñ tĩñĩpi, endĩ beu gĩngĩngan nĩm tĩ-ñĩmbi, endĩkĩe manda maklelak. Wĩndĩñda sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda tĩmbĩ lakatalak.

7 Yakñesi! Sĩndok manjĩ manbenjĩ malet nomĩk! Anutulĩ plofet Aisaialok man plon ñĩndĩñ embi, sĩndok kolanjĩlok walan e-kĩliñ eñguk,

8 ‘Amatam ñalĩ manjĩlĩngot kotna gĩngĩt e-tĩke-loañ, gan gĩnañ nanandĩnjĩli mayañgan sĩnik pat-semalak.

9 Endĩ amalok nanandĩ wĩn nokok endĩkĩe manda wandin enĩ-daut tĩ-semañ, wala tĩmbi endĩ nan-wowoñ tañ wĩn sĩlaningot.’ ✧

10 Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtik kĩtĩ-semum bĩumbi enguk, “Sĩndĩ pawanjĩ kĩmĩpi nandĩ-kĩliñ ewĩt.

11 Nepek nek ñalĩ ama tĩmbĩmbi, Anutulok dainan dĩndĩm palektok tuop nĩm? Wĩn nepek nanambi, mĩnjĩpnĩ gĩnañ pĩlak walĩ nĩm. Wĩn nepek kolan gĩnañnĩ gĩnañ papi, manĩ plon lambĩ pĩlak walĩ mek ama tĩmbĩ kolalak.”

12 Papalembi, Yesu gwañgwañiilĩ endoñ bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Ba dĩk Falisi amalĩ mandañga wĩn nandĩmbi, nandĩ-kola tĩ-gamlĩñ wĩn nandĩlañ ba?”

13 Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endĩ kli kolan kena gĩnañ nĩsĩ lambañ wandin. Tĩmbi Bepna kunum gĩnañ patak endĩ kenan gĩnañ nepek nĩm tĩpiñguk wĩn kakasiat gĩtik ep tamat-taleukak.

14 Sindi yambium patneliñ. Ama dautsi sipsipm+n endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Tĩmbi dai sipsipm+n noli dai sipsipm+n no telak daulimekta, niset tĩpelatkan dĩmat gĩnañ pĩndem+k.”

15 Tĩmbi Petloli Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manĩlok plon eñañ wolok kusei kĩndem nĩnbi dakleutak.”

16 Eumbi enguk, “Gwañgwanai sindi bo nĩtek tĩmbi nandi-dakleneliñdok gamañgot tĩpĩkañ?”

17 Sindi ñĩn nĩm nandi-dakleañ ba? Nepek mani gĩnañ pĩlak wali tem meñ gĩnañ pĩmbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ gĩnañ pĩlak.

18 Gan nepek mani gĩnañnan nanin lambĩmbi pĩlak wali gĩnañni gĩnañ nanin lambĩlak. Tĩmbi wali mek biañgan ama Anutulok dainan tĩmbi kolalak.

19 Nak nepek ñandinda elet: wĩn ama gĩnañji gĩnañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ wĩn ñĩndiñ: ama wĩli kĩm tañ, ba nolok wapai ba tam+n kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ.

20 Kundit wandin wali mek tĩmbĩmbi, amali Anutulok dainan dĩndĩm patneliñdok tuop nĩm. Gan endi Falisi amalok ep tĩndĩnji nĩm kĩmĩt klembi, kisi nĩm wĩlĩpi ep na-tañ wali nĩm ep tĩmbi kolalak.”

Yesuli kwet dĩwĩndok amatam gembĩn daut semguk

Yesuli Kenan tam no endok wemban yal kolannat tĩmbi kĩndem dañguk

21 Tĩmbi Yesuli gwañgwañii gĩt walinin pi ñambi, Tilo gĩt Sidon it kwet tĩpet pakam+kĩnan ñañguk.

22 Ña tombĩmbi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endi endoñ bĩmbi, kitiñmi-giñgĩnembĩ niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan tĩmbi, mandana nandi-namĩñ. Yal kolandi wembanalok gĩnan gĩnañ pĩmbi, kola-sĩnik talak.”

23 Eumbi, Yesuli nandi-kĩmnembĩ ñañguk. Tĩmbi gwañgwañiili Yesuloñ bĩmbi ni-giñgĩnembĩ eñgĩliñ, “Tam wali kiti kitiñĩpi ni-p klelak, wala tĩmbi dik kak ni-mulĩm ñaun.”

24 Nĩmbĩmbi enguk, “Nak Isael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulĩm bi indañgut.”

25 Yesuli wĩndiñ eñguk, gan tam wali endoñ bĩmbi, kesĩnan mĩlelem tĩmbi niñguk, “Wopum, nep kĩmĩt.”

26 Wĩndiñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañji yapma tĩkembĩ, kamotta emem wĩn tuop nĩm.”

27 Eumbi niñguk, “Wopum, wĩn kĩndem elañ, gan molomjĩli nanañ nambĩmbi dĩp pĩlak wĩn kamotti wakan pa nañ wĩn.”

28 Wĩndiñ eumbi nĩmbi eñguk, “Tam, nanandi-kĩliktiñga wĩn wopum. Nandi-lañ, wolok tuop inda-gam+n.” Eumbi, wolongan wemban kĩndem dañguk.

Yesuli amatam jĩmbatsiat asup ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ

29 Tĩmbi Yesuli walinin piñ ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kĩm+n no wolok lombi pi pakuk.

30 Tĩmbi amatam asupgandi endoñ biñĩpi, amatam jĩmbatsiat yanañgip biñgĩliñ, wĩn ama kesik nĩm kuañ wakĩt ama kisi ba kesisi dalandan, ba dautsi sipsipm+n ba manji sipsipm+n, ba jĩmbat dĩwĩn noli epmi epm+n

wakıt asup yanañgıp bımbı, Yesulok kuañ kuseinan ep bı kımın kolımbı, ep tımbı kındem dañguk.

³¹ Ep tımbı kındem daumbı, amatamdı yambıñgılıñ wın: ama manjı sipmın kuñgılıñ endı manda eñgılıñ, ama kısı ba kesisi dalandan endı kındem dañgılıñ, ama kesitti nım kuñgılıñ endı kesitti kuñgılıñ, tımbı ama dausı sipsipmın endı deiñgılıñ. Wın yambımbı yambı sılkımbı, İslael amatamdı Anutu nı-wowoñ tıñmañ en nı-kındem dañgılıñ.

Yesulı ama 4,000 gıta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

³² Yesulı gwañgwañii kiti-semum bımbı enguk, “Amatam ñalı sandap tıpet gıt no nakıta palımbı, nanañjı talelak, wala tımbı nak blan tı-sembi, slak en-mulam ñanelıñdok nım nandılet. Nım kañbi, telak plon dautı kolımbı, katap tınelıñ.”

³³ Eumbı, gwañgwañiilı nıñgılıñ, “Ñolok it kwet no nım pakañ, wala tımbı nındı nanañ denanın ep bımbı, amatam kımın wopum ñın ep towinambi, tuop tı-semek?”

³⁴ Eumbı, Yesulı en-nandımbı eñguk, “Sınlok plaua nanañ nıtek pat-samlak?” Tımbı endı eñgılıñ, “Plaua kıt dıwın tıpetgot, tımbı pis titip lakat sınık pat-nımlak.”

³⁵ Wındıñ eumbı, Yesulı amatam enbım nandımbı, kwelan pipakılıñ.

³⁶ Tımbı endı plaua nanañ kıt tombon tıpet wakıt pis wın epmbı, Anutu weñmımbı ombımbı, gwañgwañiila emumbı, amatam em-ta-ñañgılıñ.

³⁷ Tımbı endı gıtık nanañ wın nañbi na tokñeñgılıñ. Na tokñeumbı, dıp pakuk wın gwañgwañiilı ep dasiumbı, sandıñ lık wopum kıt tombon tıpet tokñeñguk.

³⁸ Wın ama 4,000 nıtepek endı nanañ nañgılıñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsı nım epgılıñ.

³⁹ Yesulı wındıñ tı-talembı, amatam en-mulım ñaumbı, en kıkeñ plon lombı, gwañgwañii gıt Magadan ka ndañ ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nım ka-nandı-tomgılıñ

¹ Tımbı Falisi gıt Sadusi ama dıwın Yesuloñ bıñgılıñ endı sısoñ tıñmınelıñdok nındıñ nıñgılıñ, “Kunum Molomdok gembın pakamlakta wın nında daut nımeñdok dık kundit engano sınık no tımbımbı kana.”

² Eumbı tambane enguk, “Maimdı pı sembep tımbımbı, kunum gım daumbı, sındı ñındıñ pa eañ, ‘Desa nain kındem indaukak.’

³ Kwet salaumbı, mulukualı kunum masıpmılak wala sındı ñındıñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nımetak.’ Wındıñda sındı kunum kañbi, maim iletak ba gwi wıletak wın kındem ka-dakleañ. Gan sındı man ñındıñgıt nepek nek indalak wın kañbi, wolok kusei nım ka-nandı-dakleañ.

⁴ Nıtek tımbı ama man ñındıñgıt kuañ sındı kolan tımbı, Anutu bı-sınık tañıpi, kundit engano kanep kıtı-nandañ? Gan kundit no nım daut samum kanekalıñ. Nım. Ñın noñgangot kanekalıñ: wın plofet Yona indañmıñguk wındıñgangot inda-namekak.” Yesulı wındıñ embi yambımbı pım ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tımbı dumalanelıñdok ñañıpi, gwañgwañiilı kamalambi, plaua nanañ no nım ep ñañgılıñ.

6 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sĩndĩ Falisi gĩta Sadusi endok plaua kĩmĩlĩ bendĩla ka-kĩlĩĩ enekalĩĩ.” *

7 Wĩndĩĩ eumbi, nĩsĩĩngan e-nandĩ tĩmbi eĩngĩlĩĩ, “Plaua nanaĩ nĩm tĩke-bĩmĩĩ wala elak bek.”

8 Yesulĩ wĩn yambi-nandĩmbi enguk, “Nekta sĩngan ‘Plaua nĩm pat-nĩmlak’ wĩndĩĩ e-nandĩ-taĩ? Bĩĩngan nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ wĩn lakat sĩnĩk pat-samlak.

9 Kusatna gama nĩm nandĩ-dakleaĩ bek? Nak plaua nanaĩ kĩt dĩwĩngot wĩn tambĩpi, ama 5,000 ep towĩwambi, sĩndĩ dĩp palĩmbi, sandĩĩ lĩk 12 dasium tokĩĩnguk wĩn sĩndĩ nĩm nandĩ-tomaĩ ba?

10 Ba plaua kĩt tambon tĩpet walĩ ama 4,000 ep towĩwambi, dĩp palĩmbi, sandĩĩ lĩk wopum nĩtek dasĩngĩlĩĩ?

11 Nĩtekte tĩmbi, sĩndĩ mandana nĩm nandĩ-dakleaĩ? Nak plaua nanaĩla nĩm et, wĩn nak Falisi gĩt Sadusi endok plaua kĩmĩlĩ bendĩla ka-kĩlĩĩ enelĩĩndok sanĩt.”

12 Wĩndĩĩ eumbi, kombĩkmeke nĩndĩĩ nandĩ-dakleĩngĩlĩĩ: endĩ nanandĩ Falisi gĩt Sadusilĩ amatam emañ wala ka-kĩlĩĩ enelĩĩndok enguk, plaua kĩmĩlĩ bendĩ wala nĩm.

Yesu en nin sĩnĩk wĩn Petlolĩ e-dakleĩnguk

13 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩnĩ gĩt it kwet no koi Sisalia Filipai wandĩĩ kandaĩ nĩnguk. Nĩa tombi, gwaĩngwaĩnĩla en-nandĩ tĩmbi eĩnguk, “Amatamdĩ Amalok Nĩĩnĩĩ enda nin sĩnĩk pa eaĩ?”

14 Eumbi nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩwĩndĩ Yoane tuk ii-sem eumbi, dĩwĩndĩ plofet Elia nombon indauptok een ip wakan bek eumbi, dĩwĩndĩ plofet Jelemaia ba plofet no damaĩngan kuĩnguk en wĩndĩĩ pa ganĩĩ.”

15 Wĩndĩĩ eumbi enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Tĩmbi sĩnĩla naka nin sĩnĩk pa nanaĩ?”

16 Enĩ-nandumbi, Simon Petlolĩ nĩnguk, “Dĩk Mesia, Anutu kuĩngu molom endok Nĩĩnĩĩ.”

17 Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Simon Yoanelok nĩĩnĩĩ, dĩk amatam dĩwĩn yapma kle-pataĩ. Nanandĩ wĩn amalok nanin nĩm. Bepna kunum gĩnĩnĩ patak endĩ ganbĩm dakleĩnguk.

18 Wĩndĩĩnda nak nĩndĩĩ ganlet: koka kombĩn Petlo kĩtĩlet, wĩn Kawat. Tĩmbi nak kawat wolok plon kĩkesĩmĩnnai yapĩlam gembĩlambĩ bendĩ wopum danekalĩĩ. Bendĩ wopum daumbi, kĩmdok gembĩnlĩ bo kĩkesĩmĩnnai ep tĩmbi piuktok tuop nĩm.

19 Tĩmbi Kunum Molomdok amatamĩnĩ yambi-dĩkĩniewĩndok nak gembĩ gamlet. † Dĩk nepek nola kwelan e-wiat tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndĩĩngot wiawiat indauk, tĩmbi dĩk nepek nola e-wiat nĩm tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndĩĩngot gama pat-semekak.”

20 Wĩndĩĩ eĩpi, kĩmĩsip kwambĩn tĩ-sembi, enla en Mesia, Anutulĩ ama wapmaĩ nĩ-mulektok e-kwambĩn daĩnguk wĩn joĩngo nĩm eelok enguk.

Yesu en mĩlap bembĩ kĩmbekak wala gwaĩngwaĩnĩla enguk

* **16:6:** Juda amatam endok nanandĩnjĩ gĩnĩnĩ ‘kĩmĩlĩ bendĩ’ wĩn nepek no walĩ dĩwĩn tĩmbi tambane wolok walan. Yesulĩ nĩlok kĩmĩlĩ bendĩla eĩnguk endĩ Falisi gĩt Sadusi amalĩ amatam endaut manda juluĩngan enbĩmbi nanandĩnjĩ kamalaĩnguk wolok plon e-yout tĩnguk. † **16:19:** Grik manda plon Matayolĩ nĩndĩĩ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kĩĩ gametat.” Manda wolok walan wĩn nĩndĩĩ: Petlo gĩt kĩkesĩmĩn endĩ Anutulok man tĩkembĩ, kwelan nĩlok amatamdok yomjĩ e-wiat tĩ-semaĩ ba kĩmĩlĩm pat-semektok eaĩ.

21 Nain wolonda Yesulí kusei kímipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñíndíñ en-síwíkkuk: endí Anutulok man tañgoneuptok Jerusalem it kwelan loubi, Juda ama biesí gíta tapma ama biesí ba endíkñe manda nandí-tale ama endí míláp kusei kusei tíñmínekalíñ. Tíñmumbi, Roma amalí wílím kímímbi, sandap típet gít no tímímbi, Anutuli tímímbi mlálalekak.

22 Wíndíñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgípi, ña ní-ñombímbi ní-kímísip tíñpi, Anutuli kamaiuktok embi níñguk, “Wopum, míláp wandin síník bo ním inda-gamekak.”

23 Eumbi tambanem, Petlola ñíndíñ níñguk, “Satan, dík wi! Dík Anutulok nanandí ním klelañ. Ním. Dík amalok nanandí klembi, telak masip tínamlañ.”

24 Wíndíñ embi, gwañgwañii gítíkta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandílakta, endí enlok nanandínla nandum tlal tímímbi, endí kloñbatlí tíke bembí, nep kle kuuktok sanlet.

25 Neta, no en kuñgun enlok kasíleupi nandílakta, endok kuñgun pailímekak, gan no en naka tímímbi kuñgun bí-namlakta, endí kuñgun taletalen nímnat indañmekak.

26 Tíkáp ama nolí kwelalok nepenepek gítík kasílewík, gan síñgi en jímíñ píwík, nain wolonda nepek walí nítek tíke-kímílek? Tímímbi kuñgun taletalen nímnat wín bíndambo nítek kasílewík? Wín tuop ním.

27 Kusei ñíndíñda wíndíñ elet: Amalok Níñañ endí Beulok gembín walalannat añeloñii yanañgípi undane bíupi tílak. Undane bímek, amatam gítíktí ep tíndínjé nek tíñgíñ wílok tuopkan tuanjé emekak.

28 Nak biañgan síník sanba: ama ñí pakañ síndok boñgípsínan nanin díwíndí gamañgot kwelan kuñlímbi, Amalok Níñañdí amatam yambídíkñeuktok bí indaumbi kanekalíñ.”

17

Yesulok kusei wín plofet ama gít Anutu endí e-kwambíñ dañgíñ

1 Maim kí tambon noñgan taleumbi, Yesulí gwañgwañii típet gít no, wín Petlo, Yakobo gíta kwayañ Yoane, yanañgímbi, kwet jañgín ombap no wílok lombi, ní-síñgan pakíñ.

2 Pakapi, gwañgwañiilí kañlímbi, Yesulok píñgíu walan engano tíkíleñguk, wín timan dai maim daut wandin, tímímbi dasindasin wín kolsalen walalan síník saleñguk.

3 Tímímbi platik síník plofet ama típet damañgan kuñgímík, wín Mose gít Elia, endí gwañgwañiiloñ indambi, Yesu gít manda e-nandí tíñgíñ.

4 Wíndíñ tímímbi, Petlolí Yesula níñguk, “Wopum. Níndí ñí pakamíñ wín kíndem síník. Wala tímímbi dík ñíndíñ nandíwíñda, nak it jala típet gít no kíndiletet, wín no díkok, no Moselok, no Elialok.”

5 Petlolí manda wíndíñ eñlímbi, mulukua walalan síník walí platik síník ep tímímbi, mulukua gíñañ nanin manda no ñíndíñ kítiú píumbi eñguk, “Ñíne nokok níñana síník. Nak gíñañnalí en kasílembi, enda wale kíndem tíñmílet, wala tímímbi síndí endok mandan nandímbi kímít-klenekalíñ.”

6 Tímímbi gwañgwañiilí manda wín nandímbi, gembínjé píumbi, gapok pímbi, timanjé daut kwelan píñgíñ.

7 Gan Yesulí endoñ ñambi, ep kañbí enguk, “Mílalet! Síndí ním mísínelíñ.”

8 Wɪndɪñ enbɪmbi, endɪ deimbi kañgɪlɪñ wɪn: Yesu en noñgan ilɪmbi kañgɪlɪñ.

9 Walinin kwet jañgin plon nanin pɪñpi, Yesulɪ gwañgwañii e-kɪmɪsip tɪ-sembi enguk, “Nepek ñɪn kalɪñ wolok kasat ama nimbek nola nɪm enɪnekaliñ. Gamamek, Amalok Nɪñañ endɪ kɪmnan nanin mɪlalekak, wolondamek kɪndem enɪnekaliñ.”

10 Tɪmbi gwañgwañiilɪ nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Wɪndɪñda kusei nekta endɪkñe manda nandɪ-tale amalɪ ñɪndɪñ pa eañ, ‘Plofet Elialɪ Mesialok telak dama tɪmbi bɪukak?’”

11 Eumbi enguk, “Biañgan Elialɪ dama undane bɪmbi, amatam tɪ-pañgɪpañgɪle tɪ-semekak.

12 Gan natna ñɪndɪñ sanlet: plofet no Elia wandin endɪ ikan bɪñguk, gan amalɪ endok kusei gama nɪm ka-nandɪ-dakleñgɪlɪñ. Endɪ nɪsɪlok nanandɪnjɪ klembi, kundit kolan kusei kusei tɪñmɪñgɪlɪñ. Tɪmbi Amalok Nɪñañla kolan wɪndɪñgangot tɪñmɪnekaliñ.”

13 Wɪndɪñ eumbi, gwañgwañiilɪ Yesulɪ Yoane tuk ii-sem tɪ-kuñguk endok plon e-yout tɪmbi eñguk wɪn nandɪ-tomgɪlɪñ.

Yesulɪ nanandɪ-kɪlɪktɪla nepek bien sɪnɪk enguk

14 Yesu gɪt gwañgwañii tɪpet gɪt no endɪ amatam asuptɪ kɪmɪn tɪ-pakɪlɪñnan pɪ tombɪmbi, ama nolɪ Yesuloñ bɪmbi, kesiinan mɪlelem tɪ-ñɪmbi nɪñguk,

15 “Wopum, dɪk nɪñanala blan tɪñmɪñ. Gwañgwa ñalɪ kwapmeñgan gɪnañ kamalalak nain wɪn tɪkeumbi, kɪm katap tɪmbi, komba gɪnañ ba tuk gɪnañ pa pɪumbi, pɪñgɪu kola sɪnɪk talak.

16 Nak gwañgwañgailɪ tɪmbɪ kɪndem danelɪñdok nañgɪpi bɪñat, gan endɪ tɪ-tlap bium patak.”

17 Wɪndɪñ eumbi, Yesulɪ tambane eñguk, “Amatam man ñɪndɪñgɪt kuañ sɪndɪ nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ nɪm pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sɪn gɪta papata kunjit tɪlet! Nain nɪtek sɪnɪk sɪn gɪta gamañgot kuwambi, nandɪ-kɪlɪktɪ namnekaliñ?” Wɪndɪñ embi, “Gwañgwa wɪn nokoñ nañgɪp bɪwɪt!” enguk.

18 Nañgɪp bɪumbi, Yesulɪ yal kolan gwañgwalok gɪnannan pakuk wɪn nɪ-ñombɪumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walɪ kɪndem dañguk.

19 Nɪsɪñgan palɪñpi, gwañgwañiilɪ Yesuloñ bɪmbi nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Kusei nɪtekta tɪmbi nɪndɪ yal kolan wɪn kle-kotneñdok tɪpɪkamɪñ?”

20-21 Eumbi enguk, “Nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ lakat sɪnɪk walɪ tuop nɪm. Nak biañgan sɪnɪk sanba: nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ wambɪñ mɪnjɪp tɪp mɪnam wandin pat-samekta, kundit gɪtɪk tɪnep nandañ nɪndem eumbi indauk, wɪn kwet jañgin ñala bo kɪndem nɪnelɪñ, ‘Dɪk mɪlapi da wolok ñau!’ nɪmbɪmbi, wolok tuop tɪmbek.” *

Yesulɪ enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta tɪ-semguk

22 Yesulok gwañgwañii gɪtɪk endɪ Galili distrik kɪmɪn tɪ-palɪmbi, ñɪndɪñ enguk, “Nain nɪm ombataumbi, Amalok Nɪñañ kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪlɪmbi,

23 wilɪ kɪmbɪmbi, sandap tɪpet gɪt no ñaumbi, Anutulɪ kɪmnan nanin tɪmbɪ mɪlalekak.” Wɪndɪñ eu nandɪmbi, gɪnañjɪ mɪlata sɪnɪk tañguk.

* **17:20-21:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no gamañgot patak eañ. Wɪn ñɪndɪñ, “Ama nanañ gɪtɪk kɪmɪsip tɪñpi, nɪmolo tañ endɪñgot yal kolan ñandɪsɪ gumañ ep kle-semnelɪñdok, telak no nɪm patak.”

²⁴ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ bimbibi ni-nandimbi eñgiliñ, “Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?”

²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimitak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñilimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Simon, dik nitek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiilooñ nanin mekañ ba ama diwisiloñ?”

²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiloñ.” Eumbi niñguk, “Windinñda niñañjiil slak papi, takis minem nim pa kimitakañ.

²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windinñda dik ñambi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbibi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindi loloñ sñik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwal Yesuloñ bimbibi ni-nandimbi eñgiliñ, “Kunum Molomdok giñgit boñgipninan nindi loloñ sñik yañ?”

² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitinim mumbi, boñgipsinan kimitipi

³ enguk, “Nak biañgan sñik sanba: tikap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indanelinñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

⁴ No en kayombanembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñiilok boñgipsinan loloñ sñik patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tinmilakta endi wakan naka not tinamlak.

⁶ Gan no en gwañgwa koi nimnat ñandin ñali nandi-kilikti tinamlak wandin no ni-tiañeumbi, yom plon pipilakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli mialap wopungan mukakta tmbi. Endi kundit wandin gama nim tinilimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim tuk kimbini ginañ piumpa wali mialap lakat indañmek.

⁷ Kwelalok amatam endi blasinngandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin win nindi tmbi inda-semalak en Anutuli mek tinlamilekak.

⁸ Windinñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, kika ba kesika tipelatkan kukapi, komba nim pa kimalakan wandin gep kolim piuañ a.

⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolim ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbini dok komba galk ginañ gep kolim piuañ a.

¹⁰⁻¹¹ Sindi kuñgunji ka-kilini enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoñnan nanin nola nandum tlat tmbimbi, en tmbi kolaneliñ. Neta, nak ñandinñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi

kunum ginañ kumbi, enda tĩmbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoññan kındem ña indañ. *

12 Sındi nıtek nandañ? Tıkap ama nolok sipsip 100 palmek, tĩmbi noñgan no pailım kak biwık ba? Nım a. Endi 99 yambium kwet jañgınnan palımbi, ña noñgan no pait-patak wın lonjıwık.

13 Nak białıgan sanba: endi sipsip 99 enda silisili tılak, gan noñgan pailım tĩmbi indalak enda silisili wopum sinik tılak.

14 Wındıñgangot Bepsi kunum ginañ patak endi gwañgwa koi nımnat wandin endoñ nanin no nım pailektok nandılak.”

Sambatnı gıt manda tı-dındım eelok telak

15 Yesuli yousımbi enguk, “Nokok sambatnai sındoñ nanin noli yom tıgamumbi, dık ñam sıtekan papi, kusei daulmekañ. Tĩmbi endi mandaña nandıñ kile-kılıñ elakta, endi bındambo not tı-gambi, dıkok sambat indaukak.

16 Ba endi mandaña wılektı, ama noñgan ba tıpet yanañgılımbi endoñ ñanekalıñ. Tĩmbi nokailı manda gıtık ama wolok plon kıt yout tılañ wın e-gembılanekalıñ, endikne mandalı molo manda elak wolok tuop. ✧

17 Ba endi mandanjı wıt kak kolektı, ama wın kıkessımdok kısınan kımılekañ. Kıkessımdok manda wındıñgangot wıt kak kolektı, enda nandıñmımbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nım nandı-kılıktı tıñmañ endok tuop tımbekak.

18 Nak białıgan sanba: sındi nepek nola kwelan e-wiat tı-semumbi, Kunum Molomdok dainan wındıñgot wiawiat indaukak, tĩmbi sındi nepek nola e-wiat nım tı-semumbi, Kunum Molomdok dainan wındıñgot gama pat-semekak.

19-20 Tĩmbi nak yousımbi ñındıñ sanba: ama tıpet ba tıpet gıt no endi nokok kotna plon kımın tañda, nak en gıta patet, wala tĩmbi sındoñ nanin ama tıpet endi kwelan ñolok gınañjet kiulım noñgan tımbım, nepek nola ba nola nımolo tımbımbi, Bepna kunum ginañ patak endi nandı-semekak.”

Notnılok yomjı nain tuop bi-semlok

21 Tĩmbi Petloli Yesuloñ bımbi nıkañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa tı-namumbi, nain nıtek yomın bıñmetat? Nain 7got bıñmet walı tuop ba?”

22 Eumbi nıñguk, “Nain 7got nım a. Dık 70 im 7 bıñmi-ta-ñaukañ, wın yom bımbi tıñıpi nım kunakunattok elet.

23 Kusei ñındıñda tĩmbi wındıñ elet: ama wapmañ noli nepek tıñguk wındıñgangot Kunum Molomdı gıñgıtıñi yambi-dıkñelak. Ama wapmañ walı kena amañıli nepek slak epgılıñ wolok kınjan ombıñmınelıñdok entiañeñguk.

24 En-tiañembi, kena kusei kımılımbi, ama no nañgıp bıñgılıñ endoñan kınjan ombıñmektok palmıñguk wın mınem 45 milion. †

25 Endi mınem wın ombıñmektok tuop nım, wala tĩmbi ama wapmañdı mınem dıwın epmektok nandıñıpi, kena gwañgwañi ñındıñ tınelıñdok enguk: endi ama en wakıt tam gwañgwañi ba nepenepek gıtık palmılak wın epbi, tualok kımıtınelıñdok enguk.

* **18:10-11:** Nandı-tale ama dıwındı manda kusip no gamañgot patak eañ. Wın ñındıñ, “Neta, Amalok Nıñañ endi amatam yomjıla tımbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✧ **18:16:** Lo 19:15

† **18:24:** Yesuli mınem kunakunat eñguk wın wopum sinik. Mınem walı ama 10,000 endi gwılat 15 gıtık kena tıñgılıñ endok tuanji.

26 Wɪndiñ eumbi, kena ama walɪ ama wapmañdok kesɪnan mɪlelem tɪmbi, ñɪndiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kɪnjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

27 Tɪmbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñɪmbi, kɪnjan wopum palmiñguk wɪn gɪtik biñmɪmbi, kak slak bium ñañguk.

28 It gɪnañ nanin pɪ ñañpi, kena gwañgwa nol no tɪmbi indañguk, endoñan kɪnjan ombiñmektok palmiñguk wɪn mɪnem 100. † En wakan tɪmbi indambi, bim plon tɪke kandipi nɪñguk, ‘Dɪk mɪnem slak tɪkeñguñ wɪn ñɪndiñgɪtañgan ombi-namɪñ!’

29 Tɪmbi nollɪ kesɪnan mɪlelem ti-ñɪmbi, ñɪndiñ ni-blambla eñguk, ‘Dɪk nandi-nambi, nain namumbi, nak kɪnjan ombi-gametat.’

30 Eumbi nandi-kɪmnembi, it kwambiñ gɪnañ nañgɪp ña kɪmɪpi ñɪndiñ nɪñguk, ‘Kɪnjan ombi-tale-namumek gep pɪsattok’.

31 Tɪmbi noliilɪ kundit wɪn ka-nandiɪmbi, gɪnañji biañgan mɪlataumbi ña ama wapmañ kasat tɪñmɪ-taleñgɪlɪñ.

32 Tɪñmɪ-taleum nandiɪmbi, kena ama wɪn bindambo ni-tiañembi ñɪndiñ nɪñguk, ‘Ama kolan papait, dɪk nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kɪnjanna wopum wɪn kak bi-gamɪt.

33 Nɪtek tɪmbi, nak bi-gamɪt, gan dɪk wɪndiñgangot nokala blan nɪm tɪmbi biñmɪñañ?’

34 Wɪndiñ embi, gɪnañ komba dɪumbi, mik amaloiñ nañgɪp ñambi enguk, ‘Sɪndi nain tuop kena gɪm mɪumbi, endɪ kɪnjanna wopum wɪn ombi-nam-taleumek, wolonda sɪndi kañbiumbi pɪukak.’ ”

35 Yesulɪ e-yout manda wɪndiñ en-talembi eñguk, “Sɪndi noñgan noñganlɪ gɪnañji gɪtikɪtɪ nosiilok yomji nɪm bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum gɪnañ patak endɪ wɪndiñgangot noñgan noñgan sɪndok yomji nɪm bi-sameka k.”

19

1 Yesulɪ manda wɪndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk.

2 Tɪmbi amatam asupgandɪ en kle ñaumbi, jɪmbatsɪat ep tɪmbi kindem dañgɪlɪñ.

Wapatam Anutulɪ ep kiukuk wɪn amalɪ nɪm tambɪktok

3 Tɪmbi Falisi ama dɪwɪndi Yesuloñ bɪmbi, ti-kuyuk tɪñmɪnepi ni-nandiɪmbi eñgɪlɪñ, “Dɪk nɪtek nandiñlañ? Damañgan Moselɪ endɪkñe manda kɪmɪt-nɪnguk wolok tuop ama nolɪ enlok nanandiñla nepek kusei wala ba wala tamɪn kle-kolek ba nɪm?”

4 Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulɪn ñɪn patak wɪn sɪndi pinat nandiɪmbi kamalañ bek. Nain kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan Anutulɪ ama ep tɪmbi indañguk wolonda endɪ ama gɪt tamɪn ep tɪmbi indañgɪmɪk. ✧

5 Tɪmbi ñɪndiñ eñguk, ‘Kusei wɪndiñda amalɪ meñ beu yambimbi, tamɪnnat galɪ-kwambiñ daumbi, pɪñgɪpset noñgan indayamɪk.’ ✧

6 Wɪndiñda nak ñɪndiñ sanlet: endɪ pɪñgɪp noñgan indambi, nombo tɪpet nɪm tamɪk. Wala tɪmbi wapatam Anutulɪ ep kiukuk wɪn amalɪ nɪm tambɪktok.”

† 18:28: Yesulɪ mɪnem kunakunat eñguk wɪn lakat sɪnik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24

7 Tĩmbi Falisi amalĩ ñĩndĩñĩ nĩngĩlĩñĩ, “Tĩkap wĩndĩñĩnda, nĩtek tĩmbi Moselĩ endĩkĩe manda ñĩndĩñĩ kĩmĩkuk: ama no tamĩn kle-kolektok nandĩlakta, endĩ manda no wolok tuop youp mĩmbi kleum ñaukak?” ✠

8 Eumbi enguk, “Sĩn bamba bep pañĩilok gĩnañ kwambĩndanjĩla tĩmbi Moselĩ nandĩ-sambi, tam kĩndem ep klenelĩndok eĩnguk. Gan nain kusai kĩmĩkĩmĩlĩnan wĩn wĩndĩñĩ nĩm pakuk.

9 Wĩndĩñĩnda tĩmbi nak ñĩndĩñĩ sanba: ama no tamĩn telak joĩngo nĩm kuĩnguk wĩn kleum ñaumbi, komblin tĩlak endĩ telak joĩngo kulak.”

10 Tĩmbi gwaĩngwañĩilĩ tam kle-kokottok plon Yesu ñĩndĩñĩ nĩmbi eĩngĩlĩñĩ, “Tĩkap wĩndĩñĩnda, amalĩ tam nĩm tĩmbi slak palekta wĩn kĩndem.”

11 Eumbi enguk, “Ama Anutulĩ ep tĩmbĩ paĩngĩtalak endĩngot manda wĩn guma tĩkeañ, ama gĩtĩkkandĩ nĩm.

12 Nandañ. Kusei ñĩndĩñĩnda ama dĩwĩsilĩ tam nĩm epmañ: wĩn dĩwĩn nolok piĩngĩpsĩ kolan indaĩngĩlĩñĩnda tĩmbi slak pakañ. Tĩmbi dĩwĩn nolok piĩngĩpsĩ komblin inda-satalok gembĩn wĩn ama nĩsĩ dombu kokĩlĩñĩ, wala tĩmbi tam nĩm tĩkem slak kuañ. Tĩmbi ama dĩwĩn nolĩ Kunum Molomdok kenan tĩnelĩndok tam nĩm tĩmbi slak pakañ. No en manda ñĩn nandĩ-daklelakta endĩ tĩkeukak.”

Kunum Molomdok gĩngĩt wĩn nĩn?

13 Tĩmbi amatamdĩ gwaĩngwa bĩsat Yesulĩ kii endok plon kĩmĩpi nĩmolo tĩ-semektok endoñ yanaĩngĩp bĩngĩlĩñĩ. Bĩumbi, gwaĩngwañĩilĩ enombĩngĩlĩñĩ,

14 gan Yesulĩ ñĩndĩñĩ enguk, “Kunum Molomdĩ ama ñandĩsĩ enlok gĩngĩtĩilĩ yambĩ-dĩkĩelak, wala tĩmbi gwaĩngwa bĩsat yambiumbi nokoñ bĩwĩt, telak masip nĩm tĩ-semnelĩñĩ.”

15 Wĩndĩñĩ embi, kii gwaĩngwa bĩsattok plon kĩmĩpi, gwĩlam tĩ-sem-talembi, walinin pĩm ñaĩnguk.

16 Tĩmbi ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut, nak kuĩngu taletalen nĩmnat kasileuttok ep tĩndĩn kĩndem nek tĩmbettok nandĩlañ?”

17 Eumbi nĩnguk, “Kusei nekta dĩk nokoñ bĩmbi, nepek nek ñalĩ kĩndem sĩnĩk wala nan-kalañ? Anutu en noĩngangot endĩ kĩndem, wala tĩmbi dĩk en gĩta nain taletalen nĩmnat kuuĩndok nandĩlañda, endĩkĩe mandan taĩgonembi kleukañ.”

18 Eumbi, ama walĩ Yesu ñĩndĩñĩ nĩ-nandĩñĩnguk, “Dĩk endĩkĩe manda dek ñala sĩnĩk elañ?” Eumbi nĩnguk, “Endĩkĩe manda ñala elet: dĩk ama nĩm wĩlĩ kĩmbekak, telak joĩngo nĩm kuukañ, kumbu nĩm tĩmbekañ, ama no manda plon patak endok siĩngin joĩngo nĩm siukañ,

19 meĩga beka giĩngĩngan tĩ-semekañ, tĩmbi dĩtnala nandĩlañ wĩndĩngangot nokaila nandukañ.” ✠

20 Eumbi, ama sim endĩ nĩnguk, “Endĩkĩe manda gĩtĩk wĩn nak ikan taĩgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sĩnĩk gamañ tĩpĩkalet?”

21 Eumbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk Anutulok nanandĩn gĩtĩk kle-taleup nandĩlañda, dĩk ña nepenepeka gĩtĩk tuatualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem wĩn epmbi, ama pĩmbĩñesĩla em-taleumbi, tuaĩga kunum gĩnañ inda-gamekak. Wĩndĩñĩ tĩ-talembi, bĩ nep kle kuukañ.”

22 Ama simdĩ manda wĩn nandĩmbi, nepenepek asup palmĩngukta tĩmbi gĩnañ kolaumbi gwĩlĩlambi bim ñaĩnguk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sɨnɨk sanba: ama mɨnem kwɨlɨkwɨlɨnat nolɨ Kunum Molomdok gɨñgɨt indauktok nandɨlakta endɨ gliñgliñnat.

²⁴ Nak bɨndambo ñɨndɨñ sanba: kamel nolɨ lɨk bemdok gɨnañ gik wolok ña tompep nandɨwɨkta endɨ kena kwambɨñ tɨmbek. Tĩmbi ama kwɨlɨkwɨlɨnat no Anutulok gɨñgɨt indaup nandɨlakta endɨ wɨndɨñgangot kena kwambɨñ tɨmbekak, gan endok kenan wɨn kamellok kenan makdelak.”

²⁵ Gwañgwañiilɨ manda wɨn nandɨmbi, kolan sɨnɨk sɨlɨkñembi eñgɨlɨñ, “Tɨkap wɨndɨñda, nindɨ Anutulok gɨñgɨt tuop indauk?”

²⁶ Wɨndɨñ eumbi, Yesulĩ dɨndɨmgan yambɨmbi enguk, “Amalɨ wɨndɨñ tɨndɨlok tuop nɨm, gan Anutulɨ nepek gɨtɨk wɨn tuop tɨ-taleuk.”

²⁷ Tĩmbi Petlolɨ tambanembi nɨñguk, “Kalañ. Nɨndɨ nepenepekɨ gɨtɨk bi-talembi bɨmbi, dɨk gep kle kuamɨñ, wala tɨmbi nɨndɨ tuan nek tɨkenekamɨñ?”

²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan sɨnɨk sanba: Anutulɨ nepek gɨtɨk tɨmbi kaitaumek, Amalok Nɨñañ endɨ ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kɨmɨpi, amatam gɨtɨk yambɨ-dɨkñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ sɨndɨ bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Isael ama sambat 12 yambɨ-dɨkñenekalɨñ.

²⁹ Tĩmbi no en naka tɨmbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bɨsalɨ ba nanañ kenan ba nepek wɨn gɨtɨk bi-taleñgukta, Anutulɨ wolok tambon nain asupgan yousɨñmɨ-ta-ñambi, kuñgu taletalen nɨmnat wakɨt mɨukak.”

Kunum Molomdɨ gɨñgɨtñii sɨloñ tɨ-semalak

³⁰ Yesulɨ yousɨmbi enguk, “Nain taletalenan ñɨndɨñ indaukak: ama asup nin endɨ man ñɨndɨñgɨt ama dɨwɨsɨlok dausɨnan damandama tañ endɨ siñgi sɨnɨk itnekalɨñ, tɨmbi siñgi sɨnɨk bañ endɨ d amandama itnekal ññ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom wɨn endɨ wain kena molom nolɨ kena gwañgwañii en-tiañembi yambɨ-dɨkñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom walɨ kɨmɨn kwelan ñambi, kena gwañgwa dɨwɨn epmepi,

² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop tɨmbɨmbi, kena gɨnañ en-mulɨm ñañgɨlɨñ.

³ Tĩmbi kwet ip sala-sɨnɨk taumbi, ama walɨ nombo ñambi, ama dɨwɨn kenala nɨm ñañañ kɨmɨn kwelan slak palɨmbi yambɨmbi,

⁴ ñɨndɨñ enguk, ‘Sɨndɨ bo ña wain kenana tɨmbɨmbi, kena tɨnetañ wolok tuan sametet.’ Wɨndɨñ eumbi, wain kena tɨndɨla ñañgɨlɨñ.

⁵ Tĩmbi maim boñgɨp palɨmbi, kena molomdɨ bɨndambo ña ama dɨwɨn kena tɨñmɨnelɨñdok en-mukuk. Tĩmbi maimdɨ gama nɨm pɨ-semɨñɨlɨmbi endɨ wɨndɨñgangot tɨñguk.

⁶ Tĩmbi kwet kilɨmekɨlɨmelok tɨmbɨmbi, bɨndambo ñambi, ama dɨwɨn kena nɨm tɨndɨn slak pakɨlɨñ ep tɨmbi indaumbi enguk, ‘Sɨndɨ nekta sandap ombap kena nɨm tɨmbi slak palɨmbi, timlala tɨlak?’

⁷ Eumbi nɨñgɨlɨñ, ‘Nimbek nolɨ kena no nɨm nɨmɨk.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sɨndɨ bo ñambi, wain kenana gɨnañ kena tɨmbɨt.’

⁸ Kwet kilɨm eumbi, wain kena molomdɨ kena ka-dɨkñe amala nɨmbi eñguk, ‘Dɨk kena gwañgwa kɨtɨ-semum bɨumbi, tuanɨ emɨñ. Emepi, siñgi bɨlɨñ endoñan kusei kɨmɨpi em ta-ña, dama bɨlɨñ enda siñgi emu talewɨn.’

9 Tĩmbi kena ka-dikñeli ama kwet bipmem tĩmbĩmbi, kena kusei kĩmĩkĩlĩñ enbĩm bĩumbi, kena nain noĩngandok tuan em-taleĩnguk.

10 Emumbi, dama biĩngĩlĩñ endĩ ‘Tuan tĩke lo nĩmetak bek’ em nandĩngĩlĩñ, gan ka-dikñeli ama noĩngan noĩngan enda bo kena nain noĩngandok tuan emguk.

11 Tuanjĩ tĩkeĩpi, kusei kĩmĩpi, kena molomda em balep tĩ-ĩmbi

12 eĩngĩlĩñ, ‘Siĩngi bilĩñ endĩ kena nain dumangot tĩlĩñ, gan nĩndĩ sandap ombap maim kwambĩñ gĩnañ kena piĩngip gawalat tĩ-patnambi kĩlĩm elak. Nekta sĩnĩk siĩngi bilĩñ en gĩta tuan walan noĩngangot nĩmlaĩ?’

13 Wĩndĩñ eumbi, kena molomdĩ endoĩñan nanin nola ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Notna, nak kolan nĩm tĩ-gamlet. Dik kena nain noĩngandok tuanla gan-nandĩwambi, nandum tuop tĩk wĩn.

14 Wala tĩmbi mĩnemga tĩkemi ñau. Nak mĩnem gamĩt, wĩndĩñgan siĩngi bilĩñ emepi nandĩt.

15 Nak natnalok mĩnem wĩndĩñ ba wĩndĩñ tĩmbep nandĩmbi, kĩndem tĩmbet. Nak gĩnañ sĩloĩ tĩ-semlet, wala dik nĩsĩlok taĩngan yambĩ-gimbĩt tĩlaĩ ba?’”

16 Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ embi enguk, “Wĩndĩñda ama man ñĩndĩngĩt siĩngi sĩnĩk bañ endĩ damandaman itnekalĩñ, tĩmbi damandaman bañ endĩ siĩngi sĩnĩk itnekalĩñ.”

Ama Wapmañ Yesulĩ indaĩngan il kwelnan Jelusalem loĩnguk

Ama Wapmañ Yesu endĩ kena nek tĩmbektok indaĩnguk?

17 Tĩmbi Yesulĩ Jelusalem lo ñaupi, gwaĩngwaĩni 12 kĩtĩ-semum bĩumbi, nĩsĩngan telak telak ñaĩpi enguk,

18 “Nandañ! Nĩndĩ lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Nĩñañ tĩkemi, tapma ama biesĩ ba endĩkñe manda nandĩ-tale ama endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩm loukak. Tĩmbi endĩ manda plon kĩmĩpi, wĩlĩ kĩmbektok manda embi,

19 Roma amalok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi, endĩ Amalok Nĩñañ endok plon nĩsasale manda embi waipmbi, tĩkem kloĩbat plon wĩlĩm kĩmbekak. Tĩmbi maim tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, Anutulĩ en kĩmnan nanin tĩmbĩ mlalekak.”

20 Tĩmbi Yesulĩ kĩmbektok en-taleumbi, Sebedilok tamĩn endĩ nĩñaĩit tĩpet, wĩn Yakobo gĩt Yoane, en gĩta Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem tĩ-ĩmbi, nepek no nandĩñmektok nĩnguk.

21 Tĩmbi Yesulĩ nĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Dik nekta nandĩlaĩ?” Eumbi nĩnguk, “Dik ama wapmañ indambi, amatam yambĩ-dikñeukañ nain wolonda nandĩ-nambi, nĩñanait tĩpet ñali bo ama wapmañ indambi, kĩka dĩndĩm ba kepmanan pipatamĩktok nandĩlet.”

22 Eumbi, Yesulĩ nĩñaĩit ñĩndĩñ enguk, “Sĩtĩ nĩtekte eamĩk wĩn nĩm nandĩ-dakleamĩk. Nak mĩlap bemetat * wĩn sĩtĩ tuop bemdekamĩk ba?” Eumbi nĩngĩmĩk, “Nĩtĩ tuop.”

23 Wĩndĩñ eumbi enguk, “Sĩtĩ biaĩngan nokok mĩlap bemdekamĩk, gan nĩndĩ kĩtna dĩndĩm ba kepma kandañ pilekak wĩn natna ewa taleuktok tuop nĩm. Pipapat wĩn Betnalĩ ama dek endĩ engan epmep nandĩlak enda tĩ-wĩlĩ dikñe tĩ-semguk.”

* **20:22:** Yesulĩ mĩlap bembemla eĩnguk wĩn endĩ Grik manda plon ñĩndĩñ eĩnguk, “Nak tuk wĩtna tĩke lombi nambetat wĩn sĩtĩ tuop tĩke lombi nandekamĩk ba?”

²⁴ Tĩmbi gwañgwañii 10 endi manda wın nandiñgiliñda, dakwaya tĩpetta gĩnañji komba dñguk.

²⁵ Gan Yesulĩ gwañgwañii gĩtik kiti-semum bĩumbi enguk, “Sĩndi kwe-lalok yambi-dikĩe ama endok ep tĩndĩnji nandi-taleañ: amatamdok kuñgun ba kım wın ama wapmañjilok kiinan patak, tĩmbi ama loloñdi pĩmbĩñesila endikĩe mandanjĩ kwambĩñ enbi, tañgonem kleneliñdok gĩngĩneañ.

²⁶ Gan sındok boñgĩpsinan wĩndiñ nım tilok. Nım sınik. Sĩndoñnan nanin no en wopum kuuktok nandĩlakta, endi noliilok tĩplaplaenji kuukak.

²⁷ Tĩmbi no en sındok telak damanjĩ kuuktok nandĩlakta, endi kena gwañgwañji silanin kumbi,

²⁸ Amalok Nĩñañ tĩnguk wolok tuop tĩmbekak. Endi amatam asup ep tĩmbi platambi, endok kınjan kĩmbektok ama sınik indañguk, endi en tĩmbi plataneliñdok nım.”

Ama tĩpet dautset sisipmın endi Yesu en ama wapmañ wın nandi-dakleñgimik

²⁹ Yesulĩ gwañgwañii gĩt Jeliko it kwet bim ñañilĩmbi, amatam kımın wopumdi en kle ñañgiliñ.

³⁰ Tĩmbi ama tĩpet dautset sisipmın endi telak pawan pi pakımik. Endi Yesulĩ yapma kleup tĩmbim nandĩmbi, wolongan kitiĩmbi nĩngimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nimĩñ.”

³¹ Endi wĩndiñ kitiĩmbi, amatam asupti enombĩmbi, en-kimĩsip tĩngiliñ, gan endi wopungan kitiĩmbi nĩngimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan ti-nimĩñ.”

³² Eumbi, Yesulĩ wĩnga ipi kiti-sembi enguk, “Siti nitek ti-samettok nandamik?”

³³ Eumbi nĩngimik, “Wopum, niti dik dautnet tĩmbi tom-nĩmeñdok nandamik.”

³⁴ Tĩmbi Yesulĩ blan ti-sembi, dautset kiilĩ tĩke-kaumbi, wolongan dautset tombĩmbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgim ik.

21

Yesulĩ ama wapmañ nomik Jelusalem loñguk

¹ Yesu gĩt gwañgwañii endi Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgiliñ. Tomñilĩmbi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet en-mupi

² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wolongan doñki nĩñaññat toali ep top yambiyambin kandetamik. Kañbi pĩsap yanañgipi bĩwit!

³ Tikap nimbek noli sambĩmbi san-kaumbi, ñĩndiñ nĩndekamik, ‘Molomdi doñki kena emektok nandĩlak. Tĩmbi plastik sınik yambiumbi yanañgiliĩmbi bĩndetamik.’”

⁴ Yesulĩ doñkila eñguk wın endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk walĩ bien inda-dakleuktok tĩnguk. Manda wın ñĩndiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñĩndiñ enbim nandĩwit: Ama wapmañji endi sındi sepmektok bĩ-samlak.

Endi kayombĩnembi, doñki plon pipatak,

* 21:5: Jelusalem it kwet koi no wın Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jelusalem nasi ba Islael amatam gĩtik endok plon ep yout tĩnguk.

win doñki sim wolok plon pipapi b+lak.” ✱

⁶ T+mbi gwañgwa t+pet endi ñambi, Yesul+ kena manda enguk wolok tuop t+mbi,

⁷ doñki me n+ñañ yanañg+pi, Yesuloñ b+ñg+m+ik. B+mbi, sauloñjet kiundepe, doñki plon k+m+l+mbi, Yesul+ wolok plon lo pipapi ñañguk.

⁸ T+mbi amatam k+m+n wopum endoñnan nanin asupgand+ endok koi g+ñg+it t+ke-loneliñdok sauloñj+ telak plon samba eñ+l+mbi, d+w+ind+ komba sak kiyat domb+mbi mep b+m, w+nd+ñgot telak plon ipane-ta-ñañg+l+ñ.

⁹ T+mbi amatam Yesu siñgi dama t+mbi kleñg+l+ñ endi enda Mesia n+mbi, ñ+nd+ñ yous+yous+ñgan k+it+mbi eñg+l+ñ,

“Ama wapmañ Devit endok Komblin b+lak, koi t+ke-low+it!

Molomd+ ama ñ+n ama wapmañn+ kuuktok n+ mukuk en wakan gw+l+lam t+ñmen!

Anutu kunum g+nañ patak endok koi t+ke-lona!” ✱

¹⁰ Yesul+ Jerusalem it kwelan ama wapmañ nom+ik lo tomb+mbi, w+nasi g+it+kt+ win ka sil+kñembi, “Win nin?” e-nand+ñg+l+ñ. E-nandumbi,

¹¹ amatam k+m+n wopumd+ tambane e-ta-ñañg+l+ñ, “Ñ+n plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesul+ tapma ilan gemb+n daut semguk

¹² T+mbi Yesul+ tapma it sañ jimba g+nañ lombi, k+m+l+ tua t+mbi, m+nem kena ti-pak+l+ñ lo yamb+mbi, nandum tuop n+m t+ñguk. W+nd+ñda endi ama tapma t+nd+l+ok nepenepek k+m+l+m tuañg+l+ñ g+it+ik ep klembi, ama m+nem tambo m+ñ kena t+ñg+l+ñ endok k+m+ik+m+ts+ wak+it mon+ik tuatualok k+m+k+l+ñ endok pipapats+ w+l+ tombol+mbi,

¹³ ñ+nd+ñ enguk, “Anutulok manda no ñ+nd+ñ youyoul+n patak, ‘Nokok itna win nan-wowoñ t+nd+l+ok it een’. ✱ Gan k+m+l+ tua ama s+nd+ it ñ+n t+mb+m kumbu amalok pat-semb+ it nom+ik t+lak.”

¹⁴ Yesul+ tapma it sañ jimba g+nañnan pal+ñ+l+mbi, ama kes+it n+m kuñg+l+ñ g+it ama daus+ sipm+sipm+n endi endoñ b+umbi, ep t+mb+ k+ndem dañguk.

¹⁵ T+mbi wembe gwañgwa wand+ñ pak+l+ñ endi ñ+nd+ñ k+it+ñg+l+ñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi t+ke-low+it!” Tapma ama bies+ g+it end+ikñe nand+tale ama end+ manda win nand+mbi, Yesu kundit k+ndem engano asup t+ñguk win kañbi, g+nañj+ komba d+umbi,

¹⁶ ñ+nd+ñ n+ nand+ñg+l+ñ, “End+ Mesia ganañ win d+ik nand+lañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nand+let ñak. Gan s+nd+la Ama Wapmañ Devitt+ Wopumla ñ+nd+ñ n+ñguk win pinapi nand+kamalañ bek, ‘D+ik wembe gwañgwa tip ba wopum ep t+mb+ pañg+taumbi, gan-t+ke-loumbi k+ndem dalak.’” ✱

¹⁷ W+nd+ñ embi, ama bies+ yambimbi, Jerusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wand+ñ douñguk.

Yesul+ komba fik no n+suambal+mbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesul+ Jerusalem undane ñañ+pi, nanañ gawat t+ñguk.

¹⁹ T+mbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan pal+mbi kañguk. Kañbi, ñas+ñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonj+ ka-t+lapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik n+suambapi eñguk, “D+ik bienga nombo n+m lal+uakañ, n+m s+n+k.” Eumbi, wolongan komba fik wal+ yañetambi k+m+ñguk.

✱ 21:5: Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 ✱ 21:9: Kap 118:25-26 ✱ 21:13: Aisaia 56:7 ✱ 21:16: Kap 8:3

20 Gwañgwañiilí wín ka silikñembi eñgíliñ, “Nítek tímbi, komba fik ñalaí platik síník kímbe yañetalak?”

21 Eumbi, Yesulí tambanembi enguk, “Nak biañgan síník sanba: tíkap síndí gíñañ típet ním tímbi, Anutu biañgan nandí-kílikíki tíñmí-kunelíñda, nak kundit komba fik ñala tí wíndíñgangot síndí bo tínelíñ. Tímbe wakangot ním ya. Tíkap síndí kwet jañgín ñala ‘Mílapi, tuk kimbíñ gíñañ pí!’ nímbe, gumañ wolok tuop indawík.

22 Síndí Anutula nepek no ba no tímbehtok nímolo tí-ñímbe, nandí-samehtok nandí-kílikíki tañda, wíndíñ inda-samekak.”

Yesulí nindok manla kena pa tínguk wala ní-nandíñgíliñ

23 Yesulí tapma it sañ jímbe gíñañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Ení-daut tí-sem-palíñ-ímbe, tapma ama biesí gíta Islael amalok ama biesí endí endoñ bímbi, ní-kañbí eñgíliñ, “Nindí ganbímbi, kundit ñandin pa tílañ? Ba nindok mandanla ba gembínla wíndíñ pa tílañ?”

24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Díndím tambane naní-netañda, nak bo nindok mandala kundit wandin síník pa tílet wín sanbetet.

25 Nindí Yoane nímbe, amatam tuk í-semguk? Wín Kunum Molomdí ba ama nolí?” Wíndíñ eumbi, kusei kím-pí, ní-síñgan dombí tañan tímbe eñgíliñ, “Níndí ‘Kunum Molomdí’ wíndíñ eneñda, endí ñíndíñ ní-ní-nandutak, ‘Wíndíñda síndí nekta Yoanelok mandan ním nandí-dasiñgíliñ?’

26 Gan níndí ‘Ama nolí Yoane nímbe kena tínguk’ wíndíñ eneñda, amatam kímín wopum Yoanela pofet nandíñmañ endí nítek tí-nímnelíñ walañgot mísí-netamíñ.”

27 Wíndíñda endí Yesu níndíñ tambane níñgíliñ, “Nindí Yoane nímbe, tuk í-semguk wín níndí ním nandamíñ.” Eumbi enguk, “Ale, wíndíñda nak bo nindí nanbímbi, kundit pa tílet wín ním sanbetet.”

Yesulí Juda ama biesílok gíñañ kwambíñjí e-dakleñguk

28 Yesulí yousímbi, Juda ama biesíla enbí eñguk, “Síndí kasat ñala nítek nandañ? Ama nolok níñañíit típet kuñgím-ík. Tímbe tualoñ ña níndíñ nínguk, “Tua, dík man ñambi, wain kena tí!”

29 Eumbi, jíjup tínguk, gan síngimek endí gíñañ tambaneumbi, ña kena tínguk.

30 Tímbe besetti monaloñ ña wíndíñgangot nímbe, beula nínguk, ‘Ale, ñautet.’ Endí wíndíñ eñguk, gan ním ñañguk.

31 Síndí nítek nandañ, gwañgwa níndí beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endí eñgíliñ, “Tualí.”

Tímbe Yesulí enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak jóngolok endí síndok kwesí kí-njannan Anutu enlok gíngít indaumbi yambí-díkñelak.

32 Kusei níndíñda tímbe wíndíñ indalak: Yoanelí bímbi, díndím kuñgulok telak daut samumbi, síndíla mandan nandum lal tínguk, gan takis epep ama gít tam telak jóngolok endíla mandan wín nandímbi tíke-kíliñ eñgíliñ. Síndí nepek wín kañgíliñ, gan gíñañjí ním tambanembi, Yoanelok mandan nandímbi ním tíke-kíliñ eñgíliñ.”

Yesulí tapma ama biesí gít Falisi ama endí wain kena ka-díkñe ama kolasi wandin eñguk

³³ Yesul+ yous+mbi, tapma ama bies+ ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nand+w+it. Kena molom noli wain kap kwet nolok t+ipiñguk. T+ipi-talembi, sañ im g+imbunembi, wain tul wis+idottok kwet no k+indipi, kena ka-d+ikñelok it ombap kloñ no kawatt+ k+indil+im ikuk. W+ind+ñ ti-talembi, kenan w+in ka-d+ikñelok kis+ plon k+m+ipi, kwet mayañgan nolok ñañguk.

³⁴ Ña kuñ+imbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii d+iw+ind+ wain bien enlok mepmettok ka-d+ikñeloañ en-mul+im b+mbi, wain kena g+inañ tomgil+ñ.

³⁵ T+imbi ka-d+ikñe end+ gwañgwa en-mumul+in w+in epmbi, no w+ipi, no w+il+ k+imb+mbi, no kawatt+ wik+il+ñ.

³⁶ W+ind+ñ t+imb+mbi, kena molomdi gwañgwa d+iw+in nombo en-mukuk. Kunakunats+ w+in gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mul+imbi b+ tomb+mbi, kundit w+ind+ñgangot t+semgil+ñ.

³⁷ Siñgi s+in+ik end+ enlok n+ññañ s+in+ik n+imupi, ñ+ind+ñ nand+ñguk, ‘N+ññanañ ña tomb+mbi kañbi, giñgiñgan t+ñm+inekali+ñ.’

³⁸ T+imbi ka-d+ikñel+ n+ññañ w+in kañbi, n+is+ñgan ñ+ind+ñ eñg+il+ñ, ‘Gamanda end+ wakan kena ñolok molom t+imbekak, wala t+imbi n+ind+ en w+ipi, kenan ñ+in n+inlok giñgit kasilema.’

³⁹ W+ind+ñ embi t+ikeñ+ipi, kena g+inañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan w+il+ k+mguk.”

⁴⁰ Yesul+ w+ind+ñ embi en-nand+mbi eñguk, “Wain kena molomdi undane b+imek, ka-d+ikñe w+in n+itek t+semekak?”

⁴¹ Eumbi n+ñg+il+ñ, “Nepek kolan s+in+ik t+ñg+il+ñda t+imbi end+ bo kolan s+in+ik yand+pmum k+m-talenekali+ñ. T+imbi end+ kena ka-d+ikñe komblin k+indem ep kas+ilembi, kenan endok kis+inan k+m+il+imbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop end+ bien d+iw+in enlok mel+im t+kunekali+ñ.”

⁴² T+imbi Yesul+ enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoul+in patak ñ+in s+ind+ pinat nand+mbi kamalañ bek, ‘Molom en ñ+ind+ñ t+imb+ indañguk:

it k+indik+indit amal+ ita kawatt+ t+ind+in nola kena n+imnat embi siñgi w+il+mg+il+ñ,

gan kawat wal+ ta d+iw+in g+it+ik yapma klelak.

N+ind+ w+in kanambi, kundit g+it+ikñ+in t+lak.’ *

⁴³ Manda wolok tuop it k+indik+indit amal+ kawat w+in siñgi w+il+mg+il+ñ, w+ind+ñgan s+ind+ nak siñgi w+it-namgil+ñ, wala t+imbi nak ñ+ind+ñ sanba nand+w+it: S+ind+ Anutulok giñgit+ñii ku-ta-bañ, gan end+ pipapipat w+in sapma t+ikembi, amatam no n+ind+ endok manda tañgonembi bien t+imbi indañ enda emekak.

⁴⁴ Ama noli kawat wolok plon pi w+ilekta en w+il+ m+inanda taleuk. Ba kawat wal+ ama nolok plon p+iw+ikta, kawat wal+ ama w+in w+il+ gakñe-taleuk.” †

⁴⁵ Tapma ama bies+ git Falisi ama end+ Yesul+ e-yout manda eñguk w+in nand+mbi, “N+indañgan elak” w+ind+ñ nand+mbi,

⁴⁶ t+ikenepi nand+ñg+il+ñ. Gan amatam k+m+n wopum end+ Yesula plofet no w+ind+ñ nand+ñm+ñg+il+ñ, wala t+imbi Falisi amal+ amatamdi mik t+semnel+ñ wala m+is+mbi, n+im t+ikeñg+il+ñ.

* 21:42: Kap 118:22-23 † 21:44: Nand+tale ama d+iw+ind+ ñ+ind+ñ eañ: Matayo en sambat w+in n+im youkuk.

22

Kunum Molomdi en-tiañelak w'in Yesuli n'im nandi-kimk'imneliñdok eñguk

¹ Yesuli yous+mbi, nombo ama bies+la e-yout mandali manda en+ñ+pi, ñ+ndiñ eñguk,

² "Kunum Molomdi g+ñg+ñii yambi-d+kñelak w'in ñ+ndiñ: ama wapmañ nolok n+ñañli tam+n tikeup timb+mbi, wapmal+ kena gwañgwañiil+ nanañ sina wopum t+ñm+neliñdok embi,

³ manda kim+pi, yokti nanañ w'in naneliñdok en-tiañeñguk. T+mbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñiil+ b+neliñdok kena gwañgwañiil en-mul+mbi ñañg+liñ. Gan yokñiil+ b+mb+la kunjit tambi, n+im embi g+ñg+nem pak+liñ.

⁴ T+mbi ama wapmañdi b+ndambo kena gwañgwa d+w+in bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk enda ñ+ndiñ en+neliñdok enguk, 'Nandañ. Nak nanañna ip ti-w+il+ dikñet. Nokok bulmakau wapai sim ba n+ñañ d+w+in no gwok galkñat yand+p si-talembi, nepek g+it+k ti-jum+it ti-sam-talem+ñ. S+ndi b+umbi, n+ñanal+ tam t+mbetak en g+ta na s+lis+li t+na!'

⁵ En-mul+mbi, kena gwañgwañiil+ ña manda eñguk w+ndiñ eng+liñ, gan yokñiil+ mandanj+ nandi-k+imnembi ñañg+liñ. D+w+ndi+ nanañ kenanj+nan ñañg+liñ, d+w+ndi+ m+nem kenanj+la ñañg+liñ.

⁶ T+mbi d+w+ndi+ ama wapmañdok kena gwañgwa w'in epbi kolan ti-sembi yand+p k+mg+liñ.

⁷ W+ndiñ t+mb+mbi, ama wapmañdi g+ñañ komba d+umbi, mik amañii en-mul+mbi ña ama kena gwañgwa yand+p+g+liñ w'in yand+p talembi, isi kwesi wak+it sium d+ñguk.

⁸ T+mb+mbi ama wapmañdi+ kena gwañgwañii d+w+nda ñ+ndiñ enguk, 'Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi k+ndesi n+im.

⁹ W+ndiñda s+ndi telak mannan ñambi, amatam yamb+netañ tuop entiañeum b+mbi, wapatamdok sina dum nanañ namb+it.'

¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiil+ enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam k+ndesi+ ba kolas+ yamb+ñg+liñ g+it+k ep k+im+n t+mbi yanañg+li+mbi, nanañ nanala b+mbi, it g+ñañ tokñeñg+liñ.

¹¹ Amatam it g+ñañnan lo pi pal+ñ+li+mbi, ama wapmañdi yambep loñguk. Lombi yamb+ñ+pi kañguk w'in: ama nol+ dasindasin nain wolok d+nd+im s+n+k yokñiila emg+liñ w'in n+im dasimbi, b+ pipal+im kañbi

¹² n+ nandiñguk, 'Notna, n+tek t+mbi dik dasindasin gam+it w'in n+im dasimbi b+ñ?' Eumbi, ama wali manda n+mmnat pal+mbi,

¹³ ama wapmañdi+ kena gwañgwañii enbi eñguk, 'S+ndi+ kii kesi toali topbi, pawan kol+ p+mbi, k+im g+ñañ palen.' "Yesuli e-yout manda wandin embi yous+mbi eñguk, "K+li+im g+ñañ amal+ mano kw+li+im t+mbi, manji s+g+li+im danekaliñ.

¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandi+mbi bañ endiñgot ep kasilelak."

Falisi amal+ Yesu s+soñ t+ñm+nep nandi+mbi, takis minem kim+ik+im+ttok plon n+ nandiñg+liñ

¹⁵ T+mbi Falisi amal+ Yesu manda plon k+im+tneliñdok nandi+mbi, ña k+im+n t+mbi, mandali s+soñ t+ñm+nepi e-sambat t+ñg+liñ. T+talembi,

¹⁶ nⁱsⁱl^ok gwañgwanjii dⁱwⁱn gⁱt ama wapmañ Elot endok sambalii dⁱwⁱn * en-mulⁱm^bi ñambi nⁱñgⁱlⁱñ, “Endaut, nⁱndⁱ dⁱk^ok kusaka nandamⁱñ, dⁱk juluñ manda nⁱm embi, biañgangot pa elañ, Anutulⁱ nⁱndⁱ nⁱtek kuneñdok nandⁱlak wⁱn lolon ba pⁱm^bin gⁱtⁱk mⁱsⁱmⁱsⁱ nⁱmⁿat tuopkan nⁱnⁱ-daut nⁱm tⁱ-nⁱm^lañ.

¹⁷ Wala tⁱm^bi gan-nandⁱnambi nⁱn^bekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mⁱnem mamⁱñ wala nandum dⁱndⁱm elak ba nⁱtek?”

¹⁸ Wⁱndⁱñ eumbi, Yesulⁱ kolan tⁱñmⁱnepi nandⁱñgⁱlⁱñ wⁱn ka-nandⁱm^bi enguk, “Sⁱndⁱ ama manjⁱ manbenjⁱ malet nomⁱk, mandalⁱ sⁱsoñ tⁱ-namnepi bañ ba?”

¹⁹ Takis mⁱnem pa kⁱmⁱkamⁱñ mⁱnem wⁱn no daut namⁱt” eumbi, mⁱnem kwandai satnin no ña tⁱke bⁱ daulmⁱñgⁱlⁱñ.

²⁰ Tⁱm^bi Yesulⁱ en-nandⁱm^bi eñguk, “Mⁱnem plon ama walan gⁱt kot kundit wⁱn nindoñ?”

²¹ Eumbi nⁱñgⁱlⁱñ, “Wⁱn Sisaloñ”. Wⁱndⁱñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gⁱñgⁱt wⁱn Sisala tambane mⁱnekalⁱñ, tⁱm^bi Anutulok gⁱñgⁱt wⁱn Anutula tambane mⁱnekalⁱñ.”

²² Wⁱndⁱñ eumbi, nandⁱ piasat tⁱm^bi bimbi pⁱ ñañgⁱlⁱñ.

Sadusi amalⁱ Yesu sⁱsoñ tⁱñmⁱnep nandⁱm^bi, kⁱmⁿan nanin mⁱlamⁱlattok plon nⁱ-nandⁱñgⁱlⁱñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama dⁱwⁱn endⁱ Yesuloñ bⁱñgⁱlⁱñ. (Ama walⁱ ‘Ama sembañ endⁱ nⁱm mⁱlamⁱlattok’ wⁱndⁱñ pa eañ.) Endⁱ Yesuloñ bⁱm^bi, ñⁱndⁱñ nⁱ-nandⁱm^bi

²⁴ eñgⁱlⁱñ, “Endaut. Endⁱkñe manda Moselⁱ kⁱmⁱt-nⁱmguk walⁱ ñⁱndⁱñ elak: ama nolⁱ yamⁱn pap sembilakta, endok sambat nⁱm talenelⁱñdok kwayañlⁱ endok tamⁱn kanjalⁱ tⁱkembi, dallok kⁱnjan gwañgwa bⁱsat ep tⁱm^bi indanekalⁱñ. ✱

²⁵ Wⁱndⁱñda, dakwaya kⁱt tambon tⁱpet endⁱ ñolok kuñgⁱlⁱñ. Tⁱm^bi tualⁱ tam no tⁱkembi kukap, komblin nⁱmⁿat yamⁱn papi sembiñguk. Sembumbi, monalⁱ tam wakangot tⁱkeñguk.

²⁶ Tⁱkembi, endⁱ bo wⁱndⁱñgangot yamⁱn papi sembiñguk. Tⁱm^bi gwik endⁱ bo wⁱndⁱñgangot tⁱñguk. Tⁱm^bm ña gwik konjok endok plon taleñguk.

²⁷ Endⁱ gⁱtⁱkkandⁱ sembiⁱ-taleumbi, siñgi sⁱnⁱk tam walⁱ bo sembiñguk.

²⁸ Ale, dⁱk eumbi nandⁱna: dakwaya endⁱ gⁱtⁱktⁱ tam wⁱn tⁱkeñgⁱlⁱñ, wala tⁱm^bi ama sembiñgⁱlⁱñ endⁱ mⁱlamⁱlat nainnan mⁱlalimbi, ama kⁱt tombon tⁱpet endoñ nanin ama nindⁱ sⁱnⁱk tam wⁱn tⁱkeukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Sⁱndⁱ Anutulok mandan youyoulⁱn patak wⁱlok kusei ba endok gembⁱn nⁱm nandⁱ-dakleañ, wala tⁱm^bi mⁱlamⁱlatta nandumbi kamalalak.

³⁰ Amatamdⁱ kⁱmⁿan nanin mⁱlatmek endⁱ kunumdok añelo nomⁱk wapatam nⁱm pa tⁱnekalⁱñ.

³¹ Tⁱm^bi ama sembiⁱm^bi mⁱlatnekalⁱñ wⁱlok kandañ Anutulⁱ manda ñⁱndⁱñ sanguk wⁱn sⁱndⁱ pinat nandⁱm^bi kamalañ bek,

³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakⁱt Aisak ba Jekop endⁱ nan-wowoñ tⁱ-namañ.’ ✱ Endⁱ bep pañnii kwelan nombo nⁱm kuañ endok plon wⁱndⁱñ eñguk. Tⁱm^bi ama kaik kuañ endⁱñgot Anutu nⁱ-wowoñ tañ, ama sembiⁱsembⁱn endⁱ nⁱm.”

* **22:16:** Falisi amalⁱ takis minem Roma ama wapmañda mⁱmⁱn wala nandum piumbi, Elottok sambaliiⁱ wala nandum kⁱndem dañguk. ✱ **22:24:** Lo 25:5, Stat 38:8 ✱ **22:32:** Kisim Bek 3:6,15,16

33 Amatamdi Yesuli nanandi emguk win nandi-ambi, nandi-git+ngit+ik e t+ngil+in.

Falisi amal+ Anutulok mandan plon Yesu sisoñ t+ñm+inipi t+tlak+il+in

34 Yesuli Sadusi amalok manji masipm+ingukta, Falisi amal+ win nandi-ambi, bi kim+n timbi, Yesuloñ b+ngil+in.

35 Endoñnan nanin no endi endikñe manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ t+ñmep n+nanandi-ambi eñguk,

36 “Endaut. Endikñe manda nek ñali sin+ik dama timbi, loloñ sin+ik t+lak yañ?”

37 Eumbi n+nguk, “S+ndi g+inañji wak+it g+inañji tip ba nanandi+nji git+ik Wopum Anutunji endok biñm+inekal+in.” *

38 Endikñe manda wal+ dama sin+ik timbi, loloñ sin+ik yañ.

39 Timbi endikñe wandiangot no win ñ+nd+in, ‘D+ik d+itnala nandi+lañ, w+nd+ingangot nokala nandi+ñmekañ.’ *

40 Moseli endikñe manda git+ik kim+it-n+mguk ba plofet amal+ nanandi n+mgil+in wolok bien endikñe t+pet wal+ n+n+ dakleam+ik.”

41 Falisi amal+ kim+n ti-pal+ñ+il+imbi, Yesuli ñ+nd+in en-nandi-ambi

42 eñguk, “Mesia Anutul+ amatamñii epeplok n+mbi taleñguk win s+ndi enda n+tek nandañ? En nindok komblin?” Eumbi n+ngil+in, “Endi ama wapañ Devit endok komblin.”

43 Eumbi enguk, “W+nd+inda kusei n+tektok D+nd+im Woñdi Devittok g+nan nanand+n timbi daklembi, enlok komblin win ‘Wopumna’ k+timbi, ñ+nd+in eñguk,

44 ‘Wopum Anutul+ Wopumnala ñ+nd+in n+nguk, D+ik k+itna d+nd+im kandañ pipal+imbi, nak kanj+kkai d+kok kapmainan yap+il+imbi patnekal+in wolok tuop.’ *

45 Manda wolok tuop Devitti Mesiala ‘Wopumna’ k+it+nguk, wala timbi Mesial+ n+tek Devittok kombingot t+mbek?”

46 Eumbi, ama biesi git+ikt+ manda tambon no tambane n+nel+ñ+dok tuop n+im. Timbi nain wolondañgan kusei k+m+pi, mandal+ sisoñ t+ñm+inipi ekaeka d+w+in t+nep m+simbi kak biñg+il+in.

23

Yesul+ Falisi g+ta end+ikñe manda nandi-tale amalok ep t+nd+inj+ juluñgan w+n e-dakleñguk

1 Timbi Yesuli gwañgwañii g+ta ama kim+n wopum ti-pak+il+in enda ñ+nd+in enguk,

2 “Falisi git+ end+ikñe manda nandi-tale ama endi Moselok k+njan ipi, end+ikñe manda san-daut ti-samañ.

3 Wala timbi manda sanañ win git+ik t+ke-kunekal+in, gan ep t+nd+inj+ n+tek tañ win n+im kim+it-klembi t+nekal+in. Nekta, endi end+ikñe manda san-daut ti-samañ, gan nis+ manda win n+im t+ke-kuañda timbi.

4 End+ikñe manda s+nda san-daut ti-samañ win nepek m+lap win sind+ingot tañgonel+ñ+dok samañ wandin. Gan nis+ sep timb+ pañg+itanel+ñ+dok k+it kim+it no t+nepi n+im nandañ.

5 Nepek tañ git+ik win endi amal+ yamb+imbi e-k+ndem da ti-semnel+ñ+dokgot pa tañ. S+ndi Falisi git+ end+ikñe nandi-tale ama endok

kama besañ ba dama immisi w+n kañ ba? * W+n wopum s+n+k! T+mbi kuñgunji Anutu biñmañ w+n inda-dakleuptok endi dasindasinji kusip bleblemat ombapli t+nd+n w+n pa dasiañ.

⁶ T+mbi sina wopum indalaknan ba it kiyau g+nañ endi pipapat daman-dama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ,

⁷ t+mbi amatam kim+n kwelan yambañ endi we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosi eu loumbi, 'endaut' pa en+neliñdok nandañ.

⁸ Nandi+w+: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi s+n+k, t+mbi sindi git+k dakwayañgot, wala t+mbi amatamdi sindok kosi eu loneliñdok 'nin+ndaut' windiñ n+m san+nekal+ñ.

⁹ Windiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola 'Bepni' n+m kit+nekal+ñ. Bepsi noñgangot endi kunum g+nañ patak.

¹⁰ T+mbi bo amatamdi sinda 'telak damani' n+m san+nekal+ñ. N+m. Sindok telak damanji w+n noñgan endiñgot, w+n Mesia Anutul+ en sepmehtok ni-mukuk en wakan.

¹¹ Sindok ama lolonji+ sindok kena gwañgwanji kuukak.

¹² No en enlok koi t+ke lolakta, Anutul+ endok koi t+ke piukak. T+mbi no en kayomb+inemi kulakta, Anutul+ endok koi t+ke loukak."

¹³⁻¹⁴ Yesuli yous+mbi enguk, "Endi+kñe manda nandi-tale g+ta Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k sindi amatam kunumdok yama sip semañ, w+n s+n+ Kunum Molomdok giñgit n+m indañ, gan amatamdi endok giñgit indanep nandañ w+n telak masip ti-semañ, wala t+mbi Anutu en mek sambekak. †

¹⁵ Endi+kñe nandi-tale g+ta Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k sindi gwañgwanji noñgangot t+mbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimb+ñ dikñemi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgit tañ, t+mbi ama noli gwañgwanji indambi, nanand+nji git ep t+nd+nji kim+it-kle-talalak sindi en t+mb+m kolandok giñgit t+ñ+pi, sapma klembi, kola s+n+k talak.

¹⁶ Ama dausi sisipm+n nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñ+ndiñ eni-daut ti-sembi tañ: t+kap ama noli ñ+ndiñ eup nandi+lak, 'Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ t+mbetok e-kwamb+ñ da t+let', gan endi Anutulok koi kit+up mis+mbi, tapma ittok plon e-gemb+lalakta, endi manda w+n k+ndem lapilektok tuop. Gan t+kap endi nepenepek goll+ t+nd+n tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi manda w+n lapilektok tuop n+m. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ.

¹⁷ Sindi ama dausi sisipm+n g+ta kamas+! Anutulok dainan nek ñali loloñ s+n+k? W+n nepek goll+ t+nd+n wali loloñ s+n+k, ba tapma it wali loloñ s+n+k? Nepek goll+ t+nd+n wali tapma ilan n+m pal+mda, wali loloñ n+m t+mbek yañ.

¹⁸ T+mbi bo ñ+ndiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwamb+ñ dalak, endi manda w+n k+ndem lapilektok tuop. Gan t+kap endi tapma no sisuettok plon kim+lim patak wolok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi manda w+n lapilektok tuop n+m'.

* **23:5:** Juda amal+ kama besañ ba dama immisi bit gw+lapti t+mbi, Anutulok manda di+w+n (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok g+nañ dasimbi, n+molo t+nd+lak nainnan dasiañgiñ. † **23:13-14:** Nandi-tale ama di+w+ndi+ manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñ+ndiñ. "Endi+kñe manda nandi-tale g+ta Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k sindi n+molo ombap amal+ samb+ nandi t+neliñdok tañ, gan tam kanjak juluiñ ti-sembi, isi yapma t+keañ, wala t+mbi kolanji+lok tuan omb+ti-kenekaliñ w+n ama di+w+ndok tuan makleukak."

19 Sɪndɪ dautsɪ sipmɪn. Anutulok dainan nek ñalɪ loloñ sɪnɪk? Wɪn tapma walɪ loloñ sɪnɪk, ba sisuet walɪ loloñ sɪnɪk? Tapma wɪn sisuettok plon nɪm kɪmɪlɪm palɪmda, walɪ loloñ nɪm tɪmbek yañ.

20 Wala tɪmbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endɪ sisuet wakɪt nepek gɪtɪk wolok plon kɪmɪlɪm pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak.

21 Tɪmbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endɪ tapma it wakɪt Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak.

22 Tɪmbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endɪ kwet wolok Anutulɪ pipapi, kunum kwet yambi-dɪkñelak wakɪt Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

23 Endɪkñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ nepek gɪtɪk kasɪleañ wɪn danbɪm, kɪt tambon tambon tɪmbɪmbi, tambon noŋgan Anutulok pa mañ, wɪn nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nɪmnat wɪn bo sɪndɪ nɪm kamalañ. Wɪndiñgan sɪndɪ endɪkñe manda wandin kambak kɪmɪt-kleañ, gan endɪkñe manda Anutu enlok dainan loloñ sɪnɪk wɪn pa lapikañ. Endɪkñe manda loloñ sɪnɪk walɪ nosiɪ kundit dɪndɪm ba mamasa ti-semnelɪñdok, tɪmbi Anutu tɪke-kwambiñ danelɪñdok pa sanañ. Wɪndiñda sɪndɪ gembɪ kopi, endɪkñe manda loloñ wɪn kɪmɪt-klenekalɪñ. Tɪñpi, endɪkñe manda dɪwɪn gɪtɪk wɪn bo nɪm nandi-kɪmnenekalɪñ.

24 Sɪndɪ ama dautsɪ sisipmɪn wandin walɪ nosiɪla telak daut sembi, ñɪndɪñ tañ: sɪndɪ endɪkñe manda tip mɪnam wɪn ka-kɪlɪñ em kleañ, gan endɪkñe manda bien wopum sɪnɪk wɪn nɪm pa ka-nandi-dakleañ. Wɪndiñda sɪndɪ ama nolɪ kwɪnakam tip mɪnam sɪnɪk tuk wɪtna gɪnañ nanin tɪke kotak, gan kamel wopum wolok patak wɪn nɪm kañbi, tuk tɪke lombi, wakɪtañgan kɪmo elak en wandin!

25 Endɪkñe nandi-tale ama gɪt Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ jawañ ba kambot pawañgot wɪlɪt-kɪlɪñ tɪndɪn wandin, gan nepek kolan kusei kusei gɪnañjɪ gɪnañ tokñe-patak, wɪn sɪndɪ ep tɪndɪnjɪ kɪndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sɪndɪ gɪnañjɪ gɪnañ sɪnɪlañgot pa nandañ.

26 Falisi dautsɪ sisipmɪn sɪndɪ dama gɪnañjɪ kambot gɪnañ nomɪk wɪn wɪlɪlɪmek, wolondamek pawan kɪndem daukak.

27 Endɪkñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ ama sum no kawattɪ masipbi, pama satnin walɪ sapleñgɪlɪñ wandin. Pawan ka kɪndem danat, gan wolok gɪnañ ama kwandat gɪt nepek dañgalan walɪ tokñe-patak.

28 Wɪndiñgangot sɪndɪ amalok dausɪnan ep tɪndɪnjɪ dɪndɪm walan tañ, gan ep tɪndɪnjɪ juluañ ba tɪmɪpmɪlelɪ gɪnañjɪ gɪnañ tokñe-patak.

29 Endɪkñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dɪndɪm kuñgɪlɪñ endok sum wɪn ti-kɪndem dam ti-jamilambi, sumnan pama kɪndem kɪndem kɪmɪpi,

30 juluñgan ñɪndɪñ pa eañ, ‘Bep pañniilok nainnan kunemda, nɪnɪ ep tɪmbɪ platambi, plofet ama nɪm yandɪp kɪmneñ.’

31 Manda wɪndiñ pa eañ wɪn ñɪndɪñ inda-daklelak: bep pañjiilɪ plofet yandɪpgɪlɪñ, tɪmbi endok komblinjɪ sɪndɪ enɪsɪ nomɪk kuañ.

32 Wala tɪmbi kɪndem a, bep pañjiilɪ plofet yandɪp kɪm kena kusei kɪmɪkɪlɪñ wɪn yousɪmbi, sɪndɪ ña tɪmbɪ taleukak!

33 Sɪndɪ malet upmat wandin! Anutulɪ manda plon sep kɪmɪlɪmbi, jɪmbɪñdok gɪñgɪt tɪnekalɪñ wɪn sɪndɪ nɪtek maklenekalɪñ? Walɪ tuop nɪm.

³⁴ Wɪndiŋda ñɪndiŋ sanba: nak plofet ama wakɪt ama nanandɪnɟat ba ama Anutulok telak san-daut taŋ sɪndoŋ en-mulambi baŋ. Gan sɪndi dɪwɪn yandɪp kɪmbi, dɪwɪn kloŋbat plon yandɪp kɪmnekalɪŋ. Dɪwɪn it kiyaunɟi ɡɪnaŋ ep waipbi, dɪwɪn it kwet ñanekalɪŋ tuop ep klem ɡɪmɡɪm embi, yandɪp kɪmneliŋdok. Sɪndi kolan wɪndiŋ pa ti-semnekalɪŋ,

³⁵ wala tɪmbi damasɪli ama dɪndɪm ɡɪtɪk yandɪpmɪu kɪmɡɪliŋ wolok tuan wɪn sɪndi ombi-tɪkenekalɪŋ. Ama yom nɪmnat damandama wɪli kɪmguk wɪn Abel. Tɪmbi siŋgi endi ama dɪndɪm asup yandɪp-ta-ñambi, siŋgi sɪnik endi Sekalaia Belekialok niŋaŋ tapma it wakɪt sisuet wolok boŋɟipsetnan wɪli kɪmguk.

³⁶ Nak biaŋgan sɪnik sanba: yandɪpmɪu kɪmɡɪliŋ wolok tuan wɪn amatam man ñɪndiŋɟita kuaŋ sɪndi ombi-tɪkenekalɪŋ.”

³⁷ Yesulɪ yousɪmbi eŋguk, “Jerusalem Jerusalem amatam sɪndi plofet ama yandɪp kɪmaŋ, tɪmbi ama Anutulɪ sɪndoŋ en-mulɪm baŋ wɪn kawattɪ yandɪp kɪm pa ti-semaŋ. Puput meŋli nɪñaŋii ep kamailak, wɪndiŋgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandɪŋgut, gan sɪndi nɪm nandɪ-tale-namɡɪliŋ.

³⁸ Nandaŋ: Anutulɪ tapma isi biumbi, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak ñɪndiŋ sanlet: sɪndi ñɪndiŋ nanɪnekalɪŋ, ‘Molomdi ama ñin ana wapmaŋni kuuktok ni-mukuk en wakan gwɪlam tɪñmen!’ ✨ wɪndiŋ nanɪnekalɪŋ, wolondam ek nombo nambɪnekalɪŋ, damala nɪm.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmaŋ Yesulɪ undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak wɪn nɪtek ka-nandɪlok?

¹ Yesulɪ tapma it bɪmbi, pɪ ñaŋɪliɪmbi, gwaŋgwaŋiili endoŋ bɪmbi, it ɡɪtɪk tapma it saŋ jimba ɡɪnaŋ pakɪliŋ wɪn kauktok nɪŋɡɪliŋ.

² Eumbi enguk, “Ale. Nɪndi it kɪndem ñin ɡɪtɪk kana. Nak biaŋgan sɪnik sanba: nain indaumbi, it ɡɪtɪk kawat wopumdɪ tɪndɪn ñin ep wialɪmbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nollok plon no nɪm gali-palekak.”

³ Tɪmbi Yesulɪ Oliv kwet jaŋɡɪn wolok lom pipalɪmbi, gwaŋgwaŋiili enɪsɪngan endoŋ bɪmbi nɪ-nandɪmbi eŋɡɪliŋ, “Nain neka sɪnik wɪndiŋ indaukak wɪn nɪnɪmbɪm nandɪna. Tɪmbi nek kundit no indaumeƷ wɪn ñɪndiŋ ka-nandɪnekamɪŋ: dɪkok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleupɪ tilak?”

⁴ Eumbi, Yesulɪ tambanembi enguk, “Sɪndi ka-kɪliŋ embi kunekalɪŋ. Nɪm kaŋbi, ama noli sɪnda juluŋɪt ti-samek.

⁵ Neta, ama asuptɪ nokok kotna plon bɪ indambi, ‘Natna Mesia Anutulɪ nan-mulektok e-kwambɪŋ daŋguk wɪn nak ñakan’ wɪndiŋ embi, amatam asup juluŋɪt ti-semnekalɪŋ.

⁶ Nain wolonda sɪndi mik ñasɪŋgan taŋ wolok ɡɪŋɡɪli wakɪt mik mayaŋgan taŋ wolok ɡɪŋɡɪt nandɪnekalɪŋ, gan nɪm mɪsɪnekalɪŋ. Nepek wɪn ɡɪtɪk indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain wɪn gamamek indaukak.

⁷ Ama sambat noli sambat no ɡɪt mik minekalɪŋ, ba ama wapmaŋ noli ama wapmaŋ no ɡɪt mik minekalɪŋ, ba kwet nolok ba nolok nanaŋ map wopum indaukak, ba kwet mɪnjamɪnɟat tɪmbekak.

8 Gan nepek wɪn gɪtɪk indaukak wɪn tamdɪ gwaŋgwa tɪkenepi dama siŋgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siŋgin gawat wopumgan wɪn siŋgimek indaukak.

9 Nain wolonda sɪndɪ gwaŋgwanai kuañda tɪmbi amatam gɪtɪktɪ nandɪ-kunjɪt wopumgan tɪ-sambi sepmbi, kanjɪksiilok kɪsɪnan sapɪɪmbi, dɪwɪn kena gɪm samnekalɪñ, dɪwɪn sandɪp kɪmnekalɪñ. Wɪndɪñ tɪ-sam tɪ-kuumbi,

10 sɪndoñnan nasɪ asuptɪ nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ biu pɪumbi, tambon tambon bola tɪ-sembi, nandɪ-kunjɪt wopumgan tɪ-sem-kunekalɪñ.

11 Tɪmbi plofet julunjuɪñ asuptɪ indambi, amatam asup juluñɪt tɪ-semnekalɪñ.

12 Tɪmbi amatamdɪ tɪmɪpmɪle wopumgan sɪnɪk tɪnekalɪñda tɪmbi asup-gandɪ nosiila gɪnañjɪ tomo mɪ tañ wɪn nombo nɪm tɪnekalɪñ.

13 Gan no en wandigan embi gɪñgɪnembi, dɪñɪndam palekak, en wakan Anutulɪ nain taletalen indaumbi enlok tɪke-kɪmɪlekek.

14 Tɪmbi amatam gɪtɪk Anutulɪ yambi-dɪkɪneukak wɪn nandɪ-daklenelɪñdok endɪ gɪñgɪt manda kɪndem ñɪn kwet tuop eu sapakñelok nandɪlak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen wɪn indaukak.”

Mɪlap wopum sɪnɪk indaukak

15 Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it tɪmbɪ kolaukak wolok plon plofet Daniellɪ manda no youp biŋguk patak. ✧ (No en manda youtet ñɪn pinalekek endɪ wolok kuseɪ nandɪ-kɪlɪñ ewɪn.) Wɪndɪñda sɪndɪ nepek kolan wɪn Anutulok ilnan kwel kɪnjannan ilɪm kanekalɪñ,

16 Judia distrik pakañ endɪ kwet jañgɪnnan pi ñanelɪñdok elet.

17 Tɪmbi kwet plon pakañ endɪ nepenesii metnepi isɪ gɪnañnan nɪm lonelɪñ,

18 ba kena gɪnañ pakañ endɪ saulonjɪ tɪkenepi isɪnan nɪm undane ñanelɪñ.

19 Tɪmbi nain wolonda tam mɪnjɪpsɪat ba gwaŋgwa num pa emañ endɪ blasɪñgandok.

20-21 Nain wolonda amatamdɪ mɪlap wopum sɪnɪk bemnekalɪñ, wala tɪmbi sɪndɪ nain wolokta nɪmolo pa tɪnekalɪñ. Nɪm kañbi, mɪlap wɪn gwi sasale ba Sabat pat-nandɪ nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kɪmɪsip tɪ-samek, ñala. Mɪlap wandin wɪn kwet kuseɪ kɪmɪkɪmɪlinan nanin bɪkap ma ñɪndɪñgɪta no nɪm indaɪndan, gɪtikñin sɪnɪk indaukak. Tɪmbi wolok siŋgi kandañ bo mɪlap wandin nombo nɪm indaukak.

22 Tɪkap Anutulɪ nain wɪn ikan nɪm tɪmbɪ dumalaumda, amatam gɪtɪktɪ talenelɪñ. Gan endɪ amatam ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleŋguk enda tɪmbi nain wɪn tɪmbɪ dumalaukak.

23-24 Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endɪ indambi, nɪsɪlok kusaɪ tɪmbɪ dakle-semnelɪñdok amatam dausɪnan kundit gembɪnat engano sɪnɪk tɪmbi, juluñɪt tɪ-semnekalɪñ. Tɪkap ama wandisɪ endɪ tuopta, endɪ amatam Anutulɪ ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleŋguk enda bo juluñɪt tɪ-semnelɪñdok nandɪnekalɪñ. Wɪndɪñda tɪkap ama noli ñɪndɪñ sanbekta, ‘Yakñesɪ! Mesialɪ ñɪ patak!’, ba ‘Wɪ kawɪt! Endɪ da patak’ wɪndɪñ sanbɪmbi, manda wala nandum tɪlak tɪmbekak.

25 Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wɪn itañgan san-talelet,

26 wala tĩmbi tĩkap endi ‘Yakñes! Mesiali kwet kambaññan silaninnan bi patak’ wĩndiñ sanĩnekalĩñda, wandiñ nĩm ñanekaliñ. Ba ‘Endi it ñolok gĩnañ patak’ wĩndiñ sanbiĩmbi, mandanjĩ nandum tlal tĩmbekak.

27 Kusei ñĩndiñda wĩndiñ sanlet: Amalok Nĩñañ endok tomtom wĩn pišapišat wandin, wala tĩmbi kwet kĩmĩli taleñguknan amatam gĩtĩkkandi wĩn kanekaliñ.”

28 Yesuli wĩndiñ embi, e-yout manda no ñĩndiñ eñguk, “Nepek wĩli kĩnguk patakñan klekakaktĩ kĩmĩn tĩmbiĩmbi, delok patak wĩn inda-daklelak.”

Amalok Nĩñañ endi indañgan tombekak

29 Yesuli yousiĩmbi eñguk, “Mĩlap wopum nain wolonda indaukak wali taleumek, maimdi bipmĩĩmbi, yakĩptĩ nĩm saleukak, tĩmbi dombonĩgĩptĩ kwesi bimbĩ bululup em piñekaliñ. Tĩmbi nepek kwambiñ dĩwĩn bamup silaninnan pakañ ep mĩnjaliĩmbi jĩlop talenekaliñ.

30 Wolongan nepek dĩwĩn no kunum plon indambi, Amalok Nĩñañli tombepi tĩlak wĩn tĩmbi dakeukak. Indaumek, kwelalok amatam gĩtĩkkandi wĩn kañbi, mĩsĩm mano tĩmbi kanekaliñ wĩn: Amalok Nĩñañ en Anutulok gembĩn ba kolsalen wopumnat mulukua plon piĩmbi tombekak.

☆

31 Tĩmbi mumumli wopungan pendĩlim kitiĩmbi, endi añeloñii enmulĩm ñambi, kunum kwet kĩmĩli taleñguknan amatam enlok gĩñgĩt ep danbi kasileñguk wĩn ep kiut-talenekaliñ.

32 Sĩndi komba konelok plon nanandi ñĩn epnekalĩñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat tĩmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tĩlak wĩndiñ nandañ.

33 Wĩndiñgangot sĩndĩla nepenepek gĩtik sanit wali indaum kañmek, Amalok Nĩñañli yamanan papi tombepi tĩlak wĩndiñ ka-nandiñekaliñ.

34 Nak biañgan sĩnik sanba: ama sambat ñĩndiñgĩta kuañ endi gama nĩm sembĩ-taleñliĩmbi, nepek gĩtik wali indaukak.

35 Kunum kwet paitekamĩk, gan mandanalĩ nĩm paipi, papat kwambiñ palekak.”

Amalok Nĩñañ endok tomtomñĩla ti-pañgĩpañgĩle kena ti-kuñgunlok

36 Tĩmbi Yesuli yousiĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek wĩn dawanda sĩnik indaukak wĩn ama nolĩ nĩm nandĩlak. Kunumdok añelo gĩta Anutu enlok Nĩñañ endi bo wĩn nĩm nandañ, wĩn Bep en noñgandĩngot nain wĩn nandĩlak.

37 Amalok Nĩñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wĩn nepek Noalok nainnan indañguk wandin.

38 Tuk gwam gama nĩm indañliĩmbi, amatamdi nanañ tuk sina tĩmbi, wapa tam pa tiñgĩliñ. Wĩndiñ ti-kuñliĩmbi ñakap, Noa en kĩkeñ wopum kĩndikuknan loñguk.

39 Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gĩtik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk wĩn ka-nandi-tomgĩliñ. Wĩndiñgangot Amalok Nĩñañ endok tomtom naindi amatam nĩm mandĩ-paliĩmbi kaikan inda-semekak.

40 Nain wolonda ama tiptet endi kena gĩnañ yakan paliñliĩmbi, no bimbĩ, no matĩkeukak.

41 Tĩmbi tam tiptet endi yakan nanañ mĩndi-paliñliĩmbi, no bimbĩ, no matĩkeukak.

⁴² Sɪndɪ Wopumjɪli nain nekta sɪnɪk bɪ tombekak wɪn nɪm nandañ, wala tɪmbi ka-kɪliñ embi kunekalɪñ.

⁴³ Sɪndɪ manda ñɪn nɪm nandi-kamalanekalɪñ: it molomdɪ kumbu amali tim nain nekta sɪnɪk bɪup eŋguk wɪn nandɪwɪmda, endɪ kaik papi, kumbu ama mandɪ-palɪmbi, endɪ bɪm il wɪlɪ blaŋganeumbi, gɪnañ louktok tuop nɪm.

⁴⁴ Nɪm kañbi, sɪndɪ nain no ‘Endɪ nɪm bɪutak bek’ wɪndɪñ nandɪñɪlɪmbi, wolondamek en bɪ tombek, wala tɪmbi sɪndɪ nain tuop endok tomtomñɪla tɪ-paŋgɪpaŋgɪle tɪ-ta-kunekalɪñ.”

⁴⁵ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Sɪndɪ kena gwaŋgwa nanandɪ kɪndem ba mataŋgotanɔnat wandɪn kunekalɪñ. Molomdɪ kena gwaŋgwa wandɪn nola kena gwaŋgwa dɪwɪn yambi-dɪkɪneuktok kɪmɪpi, nanañ dandan nainnan sɪnɪk nanañ dan-semektok nɪmbi, molom en kwet nolok ñawɪk.

⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bɪmek kawɪk wɪn: kena gwaŋgwa walɪ molomdɪ nɪŋguk wolok tuop tɪmbɪmbi kaumbi, kɪndem dañmek.

⁴⁷ Nak biaŋgan sɪnɪk sanba: molomdɪ kena gwaŋgwa wɪn enlok nepenepeli gɪtɪk ka-dɪkɪneuktok nɪmbɪ taleukak.

⁴⁸ Gan tɪkap kena gwaŋgwa walɪ ama kolanda, endɪ gɪnañɪ ‘Molomna plakan nɪm undane bɪukak’ wɪndɪñ nandɪmbi,

⁴⁹ kusei kɪmɪpi, kena gwaŋgwa nolii yandɪpmek, tɪmbi ama tuk sañan nanalok en gɪta nanañ tuk nabek.

⁵⁰ Endɪ molom nain nekta sɪnɪk undane bɪukak wɪn nɪm nandɪlakta, endɪ nɪm mandɪ-palɪmbi, kaikan bɪ tombekak. Tombi,

⁵¹ kena gwaŋgwa wɪn tɪ-lamɪpi, ama Anutulok manda julunjuluwɪ taŋgoneaŋ en gɪta kɪmɪlɪmbi, mano kwɪlɪm tɪmbi, man sɪ-gɪlɪm daukak.”

25

¹ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Amalok Nɪñañ tombekak wolonda Anutulɪ amatam yambi-dɪkɪneukak wolok walan no ñɪndɪñ: ama no tam tɪndɪlok nain tombɪmbi, tam sim kɪt tombon tombon endɪ tɪpalanjɪ tɪkembali, tam nosɪ wapai tɪmbepi tɪŋguk endok ilan ñaŋgɪlɪñ. Ñam papi, wapailɪ bɪm enlok ilnan yanaŋgɪlektok mandɪñgɪlɪñ.

²⁻⁴ Tam sim kɪt tombon endɪ kamasɪla tɪmbi, tɪpalanjɪŋgot tɪkembali, tul wɪlɪñgɪlo gɪnañ no nɪm wɪpi tɪkeŋgɪlɪñ. Tɪmbi tam sim kɪt tombon endɪ nanandɪnjɪat, wala tɪmbi tɪpalanjɪ tɪkembali, tul wakɪt wɪlɪñgɪlo gɪnañ wɪpi tɪkeŋgɪlɪñ.

⁵ Tɪmbi endɪ ama wɪn mandɪ ka-tɪlapi, gwasaeem douŋgɪlɪñ.

⁶ Dou-palɪñɪlɪmbi, tim bomup tɪmbɪmbi, kɪtɪkɪtɪ no ñɪndɪñ indaŋguk, ‘Ama bɪmbɪlok een en ip tamɪn naŋgɪp, ilnan ñauktok bɪlak, ipa mɪlap pɪm bɪmbi tɪmbɪ indawɪt!’

⁷ Tɪmbi tam sim endɪ nandɪ sɪlɪkɪnem mɪlapi, tɪpalanjɪ tɪkembali tɪ-dɪndɪm tɪŋgɪlɪñ.

⁸ Tɪmbi kamasɪlɪ nanandɪnjɪat enda ñɪndɪñ engɪlɪñ, ‘Nɪndok tɪpalanjɪ kɪmlak, wala tɪmbi sɪndɪ tul kambak wɪt-nɪmɪt.’

⁹ Eumbi, nanandɪnjɪat endɪ ñɪndɪñ engɪlɪñ, ‘Wɪn nɪtek tɪneñ? Nɪndok tɪpala tul wɪn tɪpala tɪpettok tuop nɪm, wala tɪmbi sɪndɪ tuatua ilan ñam sɪnlok tuawɪt.’

¹⁰ Tɪmbi endɪ tul tuanep ñañɪlɪmbi, ama walɪ tam gɪŋgɪt wɪlɪmɪñgɪlɪñ enda bɪ tombi, tamɪn wakɪt tam sim tɪ-jumɪt tɪ-pakɪlɪñ wɪn enlok ilnan yanaŋgɪlɪmbi ñaŋgɪlɪñ. Ña amalɪ tam tɪmbepi nanañ sɪ-jumɪt tɪŋguknan it wolok loum, yama sipmu kwambɪñ daumbi, nanañ tuk na-pakɪlɪñ.

11 Palinñilimbi, tam kamasí kít tombon endí bo bímbe kítímbe, ñíndíñ eñgíñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama písat-nímíñ.’

12 Kítímbe enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak síndí ním nandí-samlet.’”

13 Yesulí e-yout manda wíndíñ embi yousímbe enguk, “Síndí Amalok Níññañ endí dawanda sínik bí tombekak wín ním nandíañda tímbe ka-kíñliñ embi mandí-kunekalíñ.”

Amalok Níññañí gamañ ním tomñílimbi, kenangot tí-kulok

14 Yesulí yousímbe, Amalok Níññañí tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñíndíñ endí eñguk, “Ama nolí kwet nolok ñaupi, kena gwañgwañii en-tiañeum bíumbi, nepenepelí tambípi, ka-díkñeñmínelíñdok emguk.

15 Tíñpi, ama nola mímew kwandai 5,000 mínguk, nola 2,000 mínguk, tímbe nola 1,000 mínguk, wín kena tañ gembíñjí yambí-nandílak wolok tuop ka-díkñeñmínelíñdok emguk. Em-talembi, en yambímbe ñaínguk.

16 Ñañañímbe, ama mímew 5,000 epguk endí wolongan kusei kímípi, mímew kena mímbe yousímímbe, mímew 5,000 nombo indañmínguk.

17 Nollí no mímew 2,000 epguk endí bo mímew kena mímbe, mímew 2,000 nombo indañmínguk.

18 Gan ama mímew 1,000 epguk endí wíne molomlok mímew wín ep ñambi, kwet gíñañ kíndit taplium pakuk.

19 Tímbe molomdí nain ombap kukap undanew bínguk. Bímbi, kena gwañgwañii mímew emguk wala ep kímín tínguk.

20 Tímbe ama mímew 5,000 mímín endí bímbi, mímew 10,000 daulmímbe eñguk, ‘Molom, dík mímew 5,000 namguñ. Tímbe nak wín epbi, kena mímwambi nombo yousímbe, 5,000 nombo indañguk.’

21 Eumbi, molomñilí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda tímbe, nak nepek asup gamambi ka-díkñeukañ. Wala tímbe dík bímbi, sílisilí tina!’

22 Wíndíñ eumbi, kena gwañgwa mímew 2,000 mímín endí bo bí tombi, mímew daulmímbe nínguk, ‘Molom, dík mímew 2,000 namguñ, tímbe nak mímew wín kena mímwambi yousímbe, mímew 2,000 nombo indañguk.’

23 Eumbi, molomñilí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda tímbe nak nepek asup gamambi ka-díkñeukañ. Wala tímbe dík bímbi, sílisilí tina!’

24 Tímbe ama mímew 1,000 mímín endí bo bí tombi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñíndíñ íp nandílet: dík ama kunduwat. Dík nanañga ním típi nalañ, amalí tímbe indaumbi gamnelíñdok pa elañ. Tíñpi, amalí kwet nolok nanañ típium indalak wín yapma tíkelañ.

25 Wala tímbe nak díkok mímewga ním kañbí pailek wala mímímbe, kwet kíndipi, tapli sembam pakuk ñín tíke gam bílet.’

26 Wíndíñ eumbi, molomñilí manda ñíndíñ tambane nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dík kusatna ñándin bek wín nandílañ: nak nanañna ním típi nalet, amalí tímbe indaumbi namnelíñdok pa elet. Tíñpi, kwet nolok amalí nanañ típium indalak wín yapma tíkelañ.

27 Wíndíñda nítek tímbe mímewna wín mímew it gíñañ ním kímíkuñ? Wandíñ kímímímbe, nak bímbi, mímewna wín mímew it gíñañ nanin epmep ewambi, lakat yousím-namnelíñ.’

Molomli wɪndiñ embi,

²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa diwisiɫa ñɪndiñ enguk, 'Ama gitik nepek diwin patsemɫak wɪn tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmɫlak wala nandum tɫal tɪmbɪmbi nɪm tike-kulakta, nepek lakat palmɫlak wɪn apma tikeñmambi slak palekak. Wala tɪmbi sɪndi mɪnem 1,000 ñɪn apma tɪkɪmbi, ama mɪnem 10,000 ep patak enda mɪwɪt.

³⁰ Tɪmbi kena gwañgwa kena nɪmnat ñɪn tɪke kolɪm pawan kɪɫɪm gɪnañ piwɪn. Wandɪñ amalɫ mano kwɪɫɪm tɪmbi, manji sɪ-gɪɫɪm danekalɪñ.'

Amalok Nɪñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesulɪ yousimbi enguk, "Amalok Nɪñañɪ! añeloñii gitik en gɪta bi tombi, ama wapmañ gembɪn walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak.

³² Tɪmbi añelolɪ amatam kwelan damañgan kuñgɪɫɪñ ba man ñɪndiñgɪt kuañ gitik wɪn endok dainan kɪmɪn tɪmbɪmbi yambi-danbi, sambat tɪpet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dɪkñe amalɫ tañ wɪndiñ ep danbi,

³³ amatam dɪndɪm kɪt dɪndɪmnan yambimbi, diwɪn kɪt kepmanan yambiumbi patnekalɪñ.

³⁴ Tɪmbi amatam kɪt dɪndɪmnan patnekalɪñ enda ñɪndiñ enbekak, 'Bepnalok gwɪlam sɪndok plon patak sɪndi bɪmbi, kuñgu kɪndem kasɪlewɪt! Kuñgu wɪn Anutulɪ kunum kwet kusei kɪmɪkuknan tɪ-jumɪt tɪ-sam-taleñguk.

³⁵ Kusei ñɪndiñda sɪndi kuñgu wɪn kasɪlenekalɪñ: nak nanañnala map palambi, sɪndi nanañ namgɪɫɪñ. Ba tuknala kɪmbambi, tuk namgɪɫɪñ. Nak nosɪ nɪm, gan sɪndi not tɪ-nambi, isɪnan nanañgɪp ñañgɪɫɪñ.

³⁶ Sandumna nɪmnat tɪmbambi, sɪndi sandum namgɪɫɪñ. Jɪmbat inda-namumbi nambi-dɪkñeñgɪɫɪñ. It kwambɪñ gɪnañ palambi bi nambɪñgɪɫɪñ.'

³⁷ Amatam dɪndɪm endi manda wɪn nandɪmbi, tambon ñɪndiñ nɪnekalɪñ, 'Wopum, dawanda nanañgala palɪmbi gambɪmbi, nanañ gangɪmɪñ? Ba dawanda tukkala kɪmbɪmbi, tuk gangɪmɪñ?

³⁸ Dawanda dɪk notnɪ nɪm, gan not tɪ-gambi, itnɪnan ganañgɪp ñañgɪmɪñ? Ba sandumga nɪmnat gambɪmbi, sandum gangɪmɪñ?

³⁹ Dawanda jɪmbat tɪñguñ ba it kwambɪñ gɪnañ pakuñ, tɪmbi ña gambɪñgɪmɪñ?'

⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañɪ ñɪndiñ tambane enbekak, 'Nak biañgan sɪnɪk sanba: sɪndi nepek no nokok notnai kosɪ gɪñgɪɫ nɪmnat endoñnan nanin nola tɪñmɪñgɪɫɪñ wɪn wakan naka tɪ-namgɪɫɪñ tilak.'

⁴¹ Wɪndiñ eñɪpi, amatam kii kepmanan ñɪndiñ enbekak, 'Anutulok yala sɪndok plon patak sɪndi wi-nambi, komba galk gɪnañ ña-talewɪt. Komba taletalen nɪmnat wɪn Anutulɪ Satan gɪt endok añeloñiiɫok tɪ-jumɪt-semguk.

⁴² Kusei ñɪndiñda sɪndi komba galk gɪnañ ñanekalɪñ: nak nanañ map palambi, sɪndi nanañ nɪm namgɪɫɪñ. Tuknala kɪmbambi, tuk nɪm namgɪɫɪñ.

⁴³ Nak nosɪ nɪm, tɪmbi sɪndi not nɪm tɪ-nambi, isɪnan nɪm nanañgɪp ñañgɪɫɪñ. Sandum nɪmnat palambi, sɪndi sandum no nɪm namgɪɫɪñ. Jɪmbat tɪ-palambi ba it kwambɪñ gɪnañ palambi, sɪndi nɪm bi nambɪñgɪɫɪñ.'

⁴⁴ Tɪmbi endi bo tambane ñɪndiñ nɪnekalɪñ, 'Wopum, dawanda nɪndi gambɪnambi, dɪk nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dɪk notnɪ nɪm, ba sandumga nɪmnat pakuñ, ba jɪmbat tɪ-pakuñ, ba it kwambɪñ gɪnañ pakuñ, tɪmbi nɪndi plap nɪm tɪ-gangɪmɪñ?'

45 Tĩmbi endi bo ñĩndĩñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sɪnɪk sanba: sɪndi ama kosɪ nɪmnat ñĩn endoññan nanin ama no plap nɪm tɪñmɪñgɪlɪñ wɪn wakan nak tɪ-namgɪlɪñ tɪlak.’”

46 Yesulɪ wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Ama wɪndiñ tɪñgɪlɪñ endɪla pɪ ñambi, kuñgu kolan taletalen nɪmnat tɪkeumbi, pɪñgɪp gawat papat kwambɪñ ɪnda-semekak. Gan amatam dɪndɪm endɪla kuñgu kɪndem taletalen nɪmnat kas ɪlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalɪñ.”

Ama Wapmañ Yesu wɪlɪ kɪmbi, kɪmnan nanin mɪlakuk

26

Yesu kɪmkɪmlok tɪ-pañgɪpañgɪle tɪñmɪñgɪlɪñ

1 Yesulɪ manda wɪn gɪtɪk eu taleumbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk,

2 “Sandap tɪpet tɪmbɪmbi, kamaikamai gwɪlat * ɪndaukuk wɪn sɪndi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Nɪñañ kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪlɪmbi, kloñbat plon wɪlɪ kɪmbekak.”

3 Yesulɪ wɪndiñ eñɪlɪmbi, tapma ama biesɪ gɪtɪ Juda ama biesɪ endi tapma amalok telak damanjɪ koi Kaiapas endok ɪlan kɪmɪn tɪmbi,

4 Yesu telak gitak tɪkembɪ wɪlɪ kɪmbektok e-sambat tɪñgɪlɪñ.

5 Tɪñɪpi, ñĩndiñ pa eñgɪlɪñ, “Nɪndi gwɪlat gɪnañ wɪndiñ nɪm tɪna. Nɪm kañbi, amatamdi nɪmbi-nandiñmbi, gimbit tɪm mik tɪ-nɪmnelɪñ.”

6 Yesulɪ Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambɪñ ɪndañmɪñguk endok ɪlan ña pakuk.

7 Endi nanañ na-palɪñɪlɪmbi, tam nolɪ tuk mɪlɪñ kɪndem tuan wopum sɪnɪk wɪn tɪkem endoñ ña ɪndambi, kumbam plon yalɪmukuk.

8 Gwañgwañiilɪ wɪn kañbi, gɪnañjɪ komba dɪumbi eñgɪlɪñ, “Tuk tuan wopum wandɪn nekta tɪmbɪ kolalak?”

9 Nɪndi tuk wɪn kɪndem tualok kɪmɪtnamda, mɪnem walinin tɪkembɪ, ama pɪmbɪñesɪla emneñ.”

10 Yesulɪ mandanjɪ nandi-daklembi enguk, “Tam ñala mɪlap nekta mañ? Endi nepek kɪndem sɪnɪk tɪ-namlak ee.

11 Ama pɪmbɪñesɪlɪ nain tuop sɪn gɪtañgan kunekalɪñ, gan natna sɪn gɪta nain tuop nɪm kuutat.

12 Tam ñalɪ tuk mɪlɪñnat ɪ-namlak wɪn nak kɪmbambi nep kɪnditnekalɪñ wolok ɪtañgan pɪñgɪpna tɪ-pañgɪpañgɪle tɪ-namlak.

13 Nak biañgan sanba: amalɪ dembek dembek ñambi, Anutulok kaundi-kñelok plon gɪñgɪtɪ manda kɪndem ñĩn kwet tuop enekalɪñ, wandiñ endi tam ñalɪ nepek tɪ-namguk wolok kasat wakɪt tɪ-semumbi, tam ñĩn nandi-sɪwɪtnekalɪñ.”

14 Tɪmbi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskaliot endi tapma ama biesɪloñ ñambi,

15 enɪ-nandiñmbi eñguk, “Tɪkap nak Yesu sɪndok kɪsɪnan kɪmɪletta, sɪndi nek namnelɪñ?” Eumbi, wolongan mɪnem kwandai satnin 30 mɪñgɪlɪñ. †

* 26:2: Kamaikamai gwɪlat wolok kusei wɪn ñĩndiñ: damañgan Islael amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa sɪlanin kuñgɪlɪñ. Kuumbi, amatamñi Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma ep-ektok Anutulɪ añelo no nɪ-mulɪmbi, Islael amatam sɪpsɪp nɪñañdok wekai yamanjɪnan sapleñgɪlɪñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanjɪ yandɪp kɪm-taleñgɪlɪñ. (Kisim Bek 12).

† 26:15: Mɪnem kwandai satnin 30 wɪn kena nain 120 wolok tuan.

16 M+umbi, kusei k+m+pi, Yesu bola tñmektok nain k+ndem dawan indauktok wala k+m+it-nand+ tñnguk.

Yesul+ k+mbepi, gwañgwañii ti-pañg+pañg+ile ti-semguk

17 Plaua nanañ k+m+il+ bend+ n+m+nat nanalok gw+lat kusei k+m+il+mbi, gwañgwañiil+ Yesuloñ b+mbi n+ñg+il+ñ, “D+ik gw+lattok nanañ delok ti-jum+it ti-gamnambi nambep nand+ilañ?”

18 Eumbi, Yesul+ ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñ+nd+ñ n+nekal+ñ, ‘N+n+indautt+ d+ika ñ+nd+ñ elak, nokok nainnal+ indalak, wala t+mbi nak gwañgwanai g+ta d+ikoñ ilan b+mbi, gw+lattok nanañ nanetam+ñ.’ ”

19 T+mbi gwañgwal+ Yesul+ eñguk wolok tuop t+mbi, gw+lattok nanañ tuk ti-jum+ik+il+ñ.

20 Kwet k+il+m eumbi, Yesu g+it gwañgwañii 12 end+ nanañ nanepi pi pak+il+ñ.

21 Nanañ na-pal+mbi Yesul+ enguk, “Nak biañgan s+n+ik sanba: s+ndoñ nanin noli kanj+knailok k+s+inan nap+letak.”

22 W+nd+ñ eu nand+mbi, g+nañj+ kola s+n+ik taumbi, kusei k+m+pi, noñgan noñgan+ Yesu n+ nand+mbi eñg+il+ñ, “Wopum, nakta n+m bek?”

23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nak+ta yakayakan nanañ t+kendepi, k+tnet jawañ g+nañ kot-suakam+ik end+ nap+letak.

24 Amalok N+ñañd+ Anutulok mandal+ telak n+tek k+mbektok elak w+nd+ñgan k+mbekak. Gan ama nin en bola tñmetak end+ blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñd+ n+m apm+umda, w+n k+ndem dañmek.”

25 Eumbi, bola t+nd+ ama Judasl+ Yesu n+ nand+mbi eñguk, “N+n+indaut, nakta n+m bek?” Eumbi n+ñguk, “D+itna elañ w+nd+ñgan.”

26 Nanañ na-pal+ñ+il+mbi, Yesul+ plaua nanañ no t+kembi, Anutula weñm+mbi omb+m gwañgwañiila plaua w+n embi enguk, “S+nd+ t+ke namb+it. Ñ+n nokoñ p+ñg+ipna.” Namb+mbi,

27 wain w+tna no t+kembi, Anutu weñm+mbi, wain w+n embi enguk, “S+nd+ g+it+kkand+ ñ+n namb+it.

28 Wain tuk ñ+n nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomj+ bi-sem-bi-semlok nak w+n lam+it-semlet. Toptop ñ+n Anutul+ amatam+ñii g+it t+lak w+n wekatnal+ t+mbi kwamb+ñ dalak.

29 Nak ñ+nd+ñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo n+m nambetat. N+m s+n+ik. Pakapmek Bepnalok kunum n+il+n+il+n g+nañ nak wain tuk w+n komblin s+n g+ta yakayakan nanekam+ñ.”

30 T+mbi Yesu g+it gwañgwañii end+ kap no tiñg+il+ñ. Tiu taleumbi, walinin p+ ñambi, Oliv kwet jañg+innan lonepi ñañg+il+ñ.

31 Ñañ+il+mbi, Yesul+ gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no ñ+nd+ñ youyouln patak, ‘Nak sipsip ka-d+ik+ne ama w+lamb, k+kes+m+n g+nañ kuañ end+ papusenenekal+ñ.’ * Nepek inda-nametakta t+mbi manda wolok tuop s+nd+ g+it+ik tim ñolondañgan nanand+ k+il+ikt+nj+ pi p+utak.

32 Gan Anutul+ nak k+m+n nanin nepm+um m+latmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, s+nd+ siñgi b+ namb+nekal+ñ.”

33 Eumbi, Petlol+ tambane n+ñguk, “Nepek inda-gametakta t+mbi d+w+nd+ nanand+ k+il+ikt+nj+ pi p+umbi gambinetañ bek, gan nakta n+m s+n+ik.”

34 Eumbi nãnguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañnangan puputti gama nãm kitiñlãm, dik nain tãpet gõt no ‘En nãm nandiñmãlet’ wĩndiñ eutañ.”

35 Tĩmbi Petlolã nãnguk, “Tĩkap endi dikita nitnãttok nanã-nandiñneliñda, ‘Nak nãm nandiñmãlet’ wĩndiñ nãm eutet. Nãm sãnãk.” Tĩmbi gwañgwa ðiwĩn gõtãk endi bo wĩndiñgan e-taleñgãlãñ.

Yesulã en kimbepi nãmolo tĩmbi ti-pañgãpañgãle tãñguk

36 Tĩmbi Yesulã gwañgwañii gõt kwet no koi Getsemãne wandiñ ñãnguk. Ñã tombi, ñĩndiñ enguk, “Sĩndi ñolok pi palãt, tĩmbi nak dakdan ñãmbi, nãmolo tĩmbetet.”

37 Wĩndiñ embi, Petlo gĩa Sebedilok nãñañiit tãpet yanañgãpi ñãnguk. Ñãñãpi, walen kolaumbi, gĩnan mĩlataum

38 enguk, “Walena kola sãnãk taumbi, kimbepi nandiãlet. Sĩndi nakita ñãñgan kaik palãt.”

39 Eñãpi, lakat ñãña embi, gapok pãm, nãmolo ñĩndiñ tãñguk, “Ambep, tĩkap dik tuopta, nandi-nãmbi, mĩlap ñĩn napma tĩke. Gan dik ðĩtnalok nanandiñgañgot kãmãt-kle, nokoñ nãm.”

40 Nãmolo ti-talembi, gwañgwañii tãpet gõt no endoñ undane ñãmbi, yambum endi dou-palãm, Petlo ñĩndiñ nã-nandiñguk, “Nãtekte tĩmbi, sãndi nain duman ñĩn nakita kaik patneliñdok tuop nãm?”

41 Sãndi kaik pãpi, nãmolo ti-palãt. Nãm kañbi, ti-kuyuk inda-sãmbi pi pĩneliñ. Biañganãk. Gĩnañjãlã kundit kĩndem tĩndãlok nandiãlak, gan pãñgãpsilã mĩlatalak.”

42 Wĩndiñ embi, nombo ñã nãmolo ñĩndiñ tãñguk, “Bepna. Mĩlap ñĩn napma kleuktok telal no nãm patakta, nak mĩlap wĩn bemettok nandiãlãñ, wĩndiñgan inda-nãmen.” Nãmolo ti-talembi,

43 nombo undane gwañgwañiiloñ ñã yambãñguk wĩn: dausi mĩlataumbi dou-pakãlãñ. Wĩndiñ yambãm, bĩndãmbi,

44 bĩndãmbi yambim ñãmbi, nãmolo dama tãñguk wakãngot nombo tĩmbãm, nain tãpet gõt no tãñguk.

45 Tĩmbi nombo undane ñã yambum dou-palãm, ñĩndiñ enguk, “Sĩndi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yãkñesi. Amalok Nãñañ bola tãñmumbi, yom amalok kãsinãn pũktok nain inda-talelak.

46 Mĩlãm, Da kawãt: ama bola ti-nãnamlok ip ñãsiñgan bĩlak.”

Yesu tãkeñgãlãñ

47 Yesulã wĩndiñ eñãm, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bãñguk. Tĩmbi tapma ama biesã ba Juda ama biesã endi ama kãmĩn wopum no en-mulãm, endi kakit ba ðĩmbãnjã epmbi, Judas gĩa bãñgãlãñ.

48 Endi gama nãm bĩñãm, bola tĩndi ama walã kundit no daut semepi ñĩndiñ enguk, “Ama nak nandi-kõngom ti-ñãm wẽmetet ð wĩn ama sãndi lonjãñ en wakan. En tãkenekãlãñ!”

49 Judasã bĩ tombi, wolongan Yesuloñ bãm, “Nãñãndaut, we gamlet!” nãm, nandi-kõngom ti-ñãm wẽmãñguk.

‡ 26:48: Wĩn Juda amatãndi nosi we semãpi sãmumu ti-semãñ.

50 Tĩmbĩmbi Yesulĩ nĩnguk, “Notna, nek tĩmbeñdok nandĩlañ wĩn platik tĩ.” Š Eumbi, amalĩ Yesuloñ bĩm kĩsĩ kot-suapi tĩkembali, tĩke-kwambĩñ dañgĩlĩñ.

51 Wolongan ama Yesu gĩt pakĩlĩñ endoññan nanin nolĩ kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwañgwa sĩlanin nolok pawan wĩlalĩm dĩkĩe pĩnguk.

52 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ nĩnguk, “No en kakittĩ mik tĩlakta, en bo kakittĩ wĩlĩ kĩmbekak, wala tĩmbi kakitka il gĩnañ kĩmĩlĩ ñawĩn.

53 Nak guma Bepna kĩtĩñmambi, wolongan añelo kunakunatsĩ nĩmnat endĩ nep tĩmbĩ platanelĩñdok en-mulek wĩn dĩk nĩm nandĩlañ ba?

54 Gan wĩndĩñ indaukta, nepek gĩtĩk Anutulok mandalĩ natnala indanamektok elak walĩ bien nĩm indawĩk.”

55 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, ama kĩmĩn en tĩkenepi bĩñgĩlĩñ enda ñĩndĩñ enguk, “Nĩtek tĩmbi sĩndĩ kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama pĩñpĩñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jĩmba gĩnañ pipapi, amatam enĩ-daut tĩ-sem tĩmbambi, sĩndĩ nĩm nepgĩlĩñ.

56 Gan plofet amalĩ manda youkĩlĩñ wolok bien indauktok nepek gĩtĩk ñĩn inda-talelak.” Tĩmbi gwañgwañĩ gĩtĩktĩ Yesu bĩmbi, pi ña-tĩlĩngĩlĩñ.

Yesu manda plon kĩmĩkĩlĩñ

57 Tĩmbi ama Yesu tĩkeñgĩlĩñ endĩ en nañgĩpi, tapma ama telak damanjĩ Kaiapas endok ilnan ñañgĩlĩñ. (It wolok gĩnañ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama gĩt Judaa ama biesĩ endĩ kĩmĩn tĩ-pakĩlĩñ.)

58 Nañlĩmbi, Petlolĩ siñgi kandañ gĩñgĩngan ep kle ñambi, tapma ama telak damanjĩ endok it sañ jĩmba gĩnañ loñgĩlĩñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wĩn kaup nandĩmbi, mik ama gĩta pi pakuk.

59 Tapma ama biesĩ gĩt Judaa ama biesĩ dĩwĩn endĩ gĩtĩktĩ Yesu wĩlĩ kĩmnelĩñdok nandĩñgĩlĩñda tĩmbi, ama nĩndĩ Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjĩñgĩlĩñ.

60 Tĩmbi ama asup endĩ bĩmbi, manda juluñgan embi youkĩlĩñ, gan endĩ wĩlĩ kĩmkĩmlok yom bien no nĩm eu indañgĩlĩñ. Siñgimek ama tĩpet no endĩ bĩmbi

61 eñgĩmĩk, “Ama ñalĩ manda no ñĩndĩñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tĩpet gĩt no wolok gĩnañnan bĩndambo tĩmba kaitam mĩlalekak.’”

62 Wĩndĩñ eumbi, tapma amalok telak damanjĩ endĩ mĩlap ipi, Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nĩtek? Mandalĩ gep youkamĩk wĩn biañgan ba juluñgan? Ba dĩk manda no tambane ewĩñdok tuop nĩm ba?” Endĩ wĩndĩñ eumbi,

63 Yesulĩ yom nĩmnat, gan wandingan embi, manda tambon no nĩm nĩnguk. Tĩmbi telak damanjĩlĩ nĩnguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandĩna: Mesia wĩn Anutulĩ nĩ-mulĩmbi, bĩ-nĩmektok een wĩn dĩk wakan ba? Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩk ba?”

64 Eumbi nĩnguk, “Elañ wakan. Gan nak ñĩndĩñ sanba: gamanda sĩndĩ kanekalĩñ wĩn: Amalok Nĩñañ endĩ Anutu Gembĩ Molom endok kũ dĩndĩmnan pipapi, kunum gĩnañ nanin mulukua plon pĩukak.” ✨

Yesulĩ en Anutulok tuop sĩnĩk wĩndĩñ eñgukta tĩmbi,

65 tapma amalok telak damanjĩ endĩ gĩnañ komba dĩmbi, kiupĩn blañganembi eñguk, “Endĩ Anutu nĩ-tĩke-pĩm yalilak yañ! Ama sĩlanin ñalĩ

Anutu ni-suambatak wɪn sɪndɪ ip ka nandañ, wala tɪmbi ama nolɪ ama wolok kusei eu indauktok nombo nɪm tɪpɪkamɪñ.

⁶⁶ Sɪndɪ enda nɪtek tɪñmɪlok nandañ?” Eumbi tambane nɪñgɪlɪñ, “Yomɪnla tɪmbi kɪmkɪmdok nandamɪñ.”

⁶⁷ Wɪndɪñ eumbi, ama dɪwɪndɪ timan dai plon manjɪ iwɪt suambapi, kɪt ombɪmbi wɪkɪlɪñ, tɪmbi dɪwɪndɪ kɪt pɪndɪmdɪ wɪpɪ

⁶⁸ nɪñgɪlɪñ, “Dɪk Mesia sɪnɪkta, plofet manda embi, wɪn nɪndɪ gwɪtak wɪn nɪnbɪ nandɪna!”

Petlolɪ Yesula ‘Nak en nɪm nandɪñmɪlet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kɪmɪlɪñɪmbi, Petlolɪ sañ jimba gɪnañ it pawan pipakuk. Pipalɪmbi, kena wembe nolɪ endoñ bɪmbi nɪñguk, “Dɪk bo Yesu Galili nanin endok sambat.”

⁷⁰ Gan Petlolɪ ama gɪtɪk endok dausɪnan e-semɪmbi nɪñguk, “Nak dɪk manda elañ wɪn nɪm nandɪlet.”

⁷¹ Wɪndɪñ embi mɪlapi, sañ jimbalok yamanan ñaumbi, kena wembe nolɪ kañbi, wɪ pakɪlɪñ enda ñɪndɪñ enguk, “Ama ñɪn Yesu Nasalet nanin endok nol no.”

⁷² Eumbi, Petlolɪ nombo e-kɪmɪsemɪmbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama wɪn en nɪm nandɪñmɪlet.”

⁷³ Nain nɪm ombataumbi, wolok ikɪlɪñdɪ Petloloñ bɪmbi nɪñgɪlɪñ, “Biañgan sɪnɪk, dɪk endok sambat. Mañga malaptɪ e-daklelak.”

⁷⁴ Eumbi, Petlolɪ manda kwambɪñgan embi, ñɪndɪñ enguk, “Biañgan sɪnɪk, nak en nɪm nandɪñmɪlet. Juluñgan eletta, Anutulɪ kɪndem nep tɪmbɪ kolawɪn.” Endɪ wɪndɪñ eu taleumbi, wolongan puputtɪ kɪtɪñguk. Kɪtɪumbi,

⁷⁵ Yesulɪ Petlo manda ñɪn nɪñguk wɪn nandɪ-sɪwɪkuk, “Puputtɪ gama nɪm kɪtɪñɪmbi, dɪk nain tɪpet gɪt no ‘Nak en nɪm nandɪñmɪlet’ eutañ.” Wɪn nandɪ-sɪwɪpɪ, pawan pɪ ñambi, sɪmba gawat wopum tɪmbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgɪp ñaumbi, Judasɪ toa topmbi kɪmguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesɪ gɪtɪk gɪta Juda amalok ama biesɪ endɪ Yesu wɪlɪ kɪmbektok e-sambat tɪm,

² Yesu toalɪ top nañgɪp ñambi, Pilato wɪn Roma amalɪ Judia distrik ka-dɪkñeuktok nɪmbɪ taleñgɪlɪñ endok kiinan kɪmɪkɪlɪñ.

³ Judas Yesu bola tɪñmɪñguk endɪ ama biesɪlɪ Yesu manda plon kɪmɪpɪ, wɪlɪ kɪmbektok eu taleñgɪlɪñ wɪn yambɪñguk. Yambɪmbi, nepek tɪñguk wala nandum mɪlataumbi, mɪnem kwandai satnɪn 30 tapma ama biesɪ gɪta ama biesɪ dɪwɪn endɪ mɪñgɪlɪñ wɪn epbi, bɪndambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi

⁴ enguk, “Nak yom tɪmbi, ama yomɪn nɪmnat sɪndok kɪsɪnan kɪmɪlatta tɪmbi en ip wɪlɪ kɪmnepi tañ.” Wɪndɪñ eumbi nɪñgɪlɪñ, “Wɪn nɪndok nepek nɪm. Wɪn dɪnalok nepek yañ.”

⁵ Wɪndɪñ eumbi, Judasɪ mɪnem kwandai satnɪn wɪn tapma it sañ jimba gɪnañ kolɪ pɪumbi, en walinin pɪm ñambi, toa topmbi kɪmguk.

⁶ Tɪmbi tapma ama biesɪlɪ Judasɪ mɪnem kolɪ pɪñguk wɪn gamapi eñgɪlɪñ, “Mɪnem ñɪn ama wɪlɪ kɪmbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok mɪnem gɪt yousɪnetamɪñda, endɪkñe manda maklenetamɪñ.”

7 Wala tĩmbi endi manda e-topmbi, mĩnem wali ama no kwet kambot pa tĩlĩnguk endok kwet no tuambi, ama mayaŋgan nasi nindi Jelusalem pap sembĩnekalĩ endok amasum palektok eu taleŋguk.

8 Endi kwet win Yesu kĩmkĩmlok tuanli tuaŋgiliĩnda tĩmbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat wĩndiĩ kitiŋgiliĩ, win ñĩndiĩŋit gamaŋgot pa kĩaĩ.

9-10 Tapma ama biesi wĩndiĩ tĩŋgiliĩ, win plofet Jelemaiali indauktok eŋguk wolok tuop indaŋguk. Endi Mesialok plon ñĩndiĩ embi youp biŋguk patak,

“Israel amali mĩnem kwandai satnin 30 waliŋgot ama win tuanep e-topmĩmbi, mĩnem waliŋgan epi, kwet kambot tĩndi amalok kwet no tuaŋgiliĩ, win Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan tĩŋgiliĩ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon kĩmĩpi, kloĩbat plon wali kĩmbektok eŋguk

11 Tĩmbi Yesuli ka-dĩkĩe ama Pilato endok damanan ilĩmbi, ka-dĩkĩeli nĩnandĩmbi eŋguk, “Juda ama endok Ama Wapmaĩ dik ñakan ba?” Wĩndiĩ eumbi nĩŋguk, “Ip elai wĩndiĩŋan.”

12 Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi diwĩndi manda kusei kusei nĩ-youkiliĩ, wolonda Yesuli manda tambon no nĩm tambanem enguk.

13 Tĩmbi Pilatoli nĩnandĩmbi eŋguk, “Manda gitik gep youpi eai win dik nĩm nandĩlai ba?”

14 Gan endi man gali kwambiĩ dambi, nepek nola manda tambon no nĩm tambane nĩŋguk. Wĩndiĩ tĩŋgukta, Pilatoli silĩkĩembi, nandi-gitiŋgitiĩkĩe tĩŋguk.

15 Kamaikamai gwĩlat nain tuop ka-dĩkĩeli ñĩndiĩ pa tĩŋguk: endi amatam kĩmĩn wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitiŋgiliĩ en wakan it kwambiĩ gĩnaĩ nanin piŋsal-semliŋguk.

16 Nain wolonda ama kolan no koi giŋgĩlat it kwambiĩ gĩnaĩ kĩmĩlĩm pakuk, koi Balabas.

17 Wĩndiĩnda amatam asupti kĩmĩn ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandĩmbi eŋguk, “Siĩndi ama ninda nak piŋsal-samettok eai, Balabas ba Yesu Mesia nĩnĩn enda eai?”

18 Kusei ñĩndiĩnda endi wĩndiĩ eŋguk: amatamdi Yesu ka-galkta tĩŋgiliĩnda tĩmbi, ama biesi en ka-gimbĩt tĩŋipi tĩkemi, ka-dĩkĩelok kiinan kĩmĩlĩmbi, kusasi yambi-daklemi, wĩndiĩ eŋguk.

19 Tĩmbi endok kusei no ñĩndiĩ: endi ama yambi-dan kena pa tĩlĩnguk wolok pipalĩlĩmbi, tamĩnli manda ñĩndiĩ kĩmĩlĩm endoĩ loumbi eŋguk, “Dĩk ama ñĩn kolan no nĩm tĩŋguk win biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kaĩbi, nandi-wam mĩlatak.” Pilatolok tamĩnli wĩndiĩ eŋguk,

20 gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwin endi amatamda engiliĩ, “Siĩndi Pilatola ñĩndiĩ nĩnekalĩ, ‘Dĩk Balabas kak bimbi, Yesu wiwĩttok eukai!’ ” Wĩndiĩ embi, eni-giŋgĩneumbi, wolok tuop nĩŋgiliĩ.

21 Tĩmbi ka-dĩkĩeli amatam nombo en-nandĩmbi eŋguk, “Ama tiŋpet endoĩnan nanin nin piŋsalimettok eai?” Eumbi, “Balabas” nĩŋgiliĩ.

22 Eumbi enguk, “Tĩmbi Yesu Mesia nĩnĩn enda nĩteŋ tĩŋmetet?” Eumbi, gitĩkkandi kitiĩmbi nĩŋgiliĩ, “Kloĩbat plon lowĩn!”

23 Tĩmbi Pilatoli enguk, “Nĩtekte? Endi kolan nek tĩnguk?” Eumbi, wopungan kitĩmbi, nain asupgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!”

24 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Pilatoli ka-nandiñguk win: en Yesu nepek no tĩmĩlok tuop nĩm. Tombon amatamdi gimbit tĩmbi, mik tĩnepi tĩngĩliñ. Wĩndiñda Yesulok kĩmkĩm win Pilatolok yomĩn nĩm indauktok endi ñĩndiñ tĩnguk: endi Juda amalok ep tĩndiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tĩke bi mĩmbi, dausĩnan kii wĩlĩpi enguk, “Ama endok kĩmkĩmlok mĩlap wali nokok plon nĩm loukak, win sĩnlok nepek.”

25 Eumbi, amatam gitik endi manji noĩgan kitĩ kolĩ ñaumbi nĩngĩliñ, “Kĩm win nĩndi ba kombliñnii nĩndok plon loukak!”

26 Tĩmbi Pilatoli amatamdok manda kĩmit-klembi, Balabas pĩsat-sembi, Yesu waipeñĩndok eñguk. Eumbi, wĩndiñ tĩmbi taleumbi, mik amali kloñbat plon wĩtneliñdok kĩsĩnan kĩmĩkuk.

Mik amali Yesu nĩ-lakalaka tĩ-ñĩmbi, kloñbat plon wĩkĩliñ

27 Tĩmbi ka-dĩkĩlelok mik amali Yesu naĩgĩp pĩmbi, ka-dĩkĩlelok ilan ñam nĩsi kuĩngĩliñnan wandiñ lombi, nosii gitik en gĩta kĩmĩn kokĩliñ.

28 Tĩñĩpi, Yesu enlok dasindasin kiundĩpi, mik amalok sauloĩ gĩmĩn no dasi-mĩmbi,*

29 toa pĩsĩkĩat bondĩnembĩ, kumbam plon dasi-mĩmbi, toña no kii dĩndĩm kandañ kĩmĩliĩmĩngĩliñ. Wĩndiñ tĩñĩpi, ña mĩlelem tĩmbi, nĩ-lakalaka tĩ-ñĩmbi eñgĩliñ, “We, Juda amalok ama wapma!”

30 Eñĩpi, iwĩt endok plon suambapi, toña lom tĩkembĩ, waliñgan kumbam plon nombo nombo wĩkĩliñ.

31 Nepek kusei kusei wĩndiñ tĩñĩmĩ-talembi, mik amalok sauloĩ kiundĩpi, enloĩ dasindasin nombo dasi-mĩm pĩmbi, kloñbat plon wĩtnepi naĩgĩp pĩ ñaĩngĩliñ.

32 Pĩ ñaĩpi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tĩmbi indaĩngĩliñ. Tĩmbi indambi, en nĩ-gĩngĩneum Yesulok kloñbat bembĩmbi ñaĩngĩliñ. Nĩmbi,

33 kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgĩliñ. (Kot walan ñĩndiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)

34 Ña tombi, wain tuk gĩta gwasap kimbĩñ wakĩt ep kiukiulĩn win tĩke mĩum na-nandiĩmbi, kunjitam biĩnguk.

35 Tĩmbi kloñbat plon wĩli taleumbi, dasindasin tĩkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgĩliñ.

36 Wĩndiñ tĩmbi, pipapi ka-dĩkĩle-pakĩliñ.

37 Tĩmbi kumbam mindĩn plon kusei neta wĩkĩliñ wolok manda ñĩndiñ youp kĩmĩkĩliñ, “Nĩn Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.”

38 Tĩmbi ama piĩpiñen tĩpet en gĩta yakan yandĩpbi, no tombon no tombon ep mambĩ ikĩmĩk.

39 Tĩmbi ama wandiñ ñaĩambĩt tĩngĩliñ endi Yesula kumbanji dĩnguneñĩpi nĩ-suambapi

40 nĩngĩliñ, “Nĩtekte? Dĩk tapma it wiapi, nain tĩpet git no wolok gĩnañngan tĩmbi kaitauktok eñguĩ win. Nĩtek tĩmbi dĩtnalok pĩngĩpka nĩm tĩke-kĩmĩtañ? Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩkta, kloñbat plon nanĩn pi!”

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloĩ gĩmĩn dasiaĩngĩliñ, wala tĩmbi mik amali Yesu en ama wapmañ sĩnĩk wolok walan julũngan tĩnelĩndok mik amalok sauloĩ gĩmĩn dasi-mĩngĩliñ.

41 Tĩmbi tapma ama biesi wakiti endikĩne nandi-tale ama ba Juda ama biesi diwĩn endi bo wĩndiĩngot ni-kolakola embi eĩngiliĩ,

42 “Ama diwisi ikan ep kimituk, gan enlok piĩngu tike-kimilektok tuop nĩm. En Isael ama nĩndok ama wapmaĩ siniĩkta, kloĩbat plon nanin piwĩn! Piwimek, endi Mesia bĩmbĩndok een ip wakan wĩn nandi-kilikti tĩĩmĩnetamĩĩ.

43 Endi Anutulok plon panjaĩnganembi, endok Niĩnaĩ siniĩk wĩndiĩ elak. Tikap wĩndiĩnda, papa kana: Anutuli tike-kimilektok nandiĩlak ba nĩm.”

44 Ama piĩndasi tĩpet Yesu git yandiĩpgiliĩ endi bo wĩndiĩngot nĩmbi kolaĩngimĩk.

Yesu kĩmĩĩnguk

45 Kwet nain boĩngip tĩmbĩmbi, kwet tuop kilim indaĩnguk. Inda-palĩmbi ñakap, 3 kilok tĩĩnguk.

46 Wolongan Yesuli wopungan kitĩmbi eĩnguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wĩn nĩndiĩ, “Anutuna, Anutuna, nektu nambilaĩ?” *

47 Tĩmbi wandiĩ pakĩliĩ endoĩnan nanin diwĩndi mandu wĩn nandiĩmbi eĩngiliĩ, “Endi plofet Elia kitĩĩmĩlak.”

48 Wolongan mik ama nolĩ woĩep ñambi, nepek busukĩnanen wali tuk kĩndem tiaĩewik no tike bĩmbi, wain tuk kimbĩni gĩnaĩ wisiĩmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok mĩĩnguk.

49 Gan diwisiĩli eĩngiliĩ, “Biukĩn, Eliali tike-kimĩlepi bĩutak bek, wĩn kaĩmek.”

50 Tĩmbi Yesuli nombo wopungan kitĩmbi, engan kimit nandum, woĩ poĩnaumbi kĩmĩĩnguk.

51 Wolongan nepek nĩndiĩ indaĩnguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tĩĩngiliĩ wĩn boĩngipgan tawam blaĩnganembi, gwat nanin pi lap taleĩnguk, tĩmbi kwet mĩnjat mĩnjat tĩmbĩmbi, kawati jĩĩngĩn diwĩn tawu piĩngiliĩ.

52 Tĩmbi sumlok yama piĩsalĩmbi, Anutulok giĩngiti damaĩngan kĩm-taleĩngiliĩ asupti mĩlapi,

53 sumji biĩngiliĩ. Bĩmbi, Yesuli kĩmnan nanin mĩlalĩmbi, wolonda endi Anutulok it kwet dĩndim engano, wĩn Jelusalem, wandiĩ lombi, amatam asuptoĩ inda-semgĩliĩ.

54 Mik amalok telak dama git amaĩni Yesu ka-dikĩne-pakĩliĩ endi mĩnjamĩnjat ba nepek kusei kusei indaĩnguk wĩn kaĩngiliĩ endi kolan mĩsiĩmbi eĩngiliĩ, “Biaĩnganak. Nĩne Anutulok Niĩnaĩ siniĩk.”

55 Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem bĩĩnguknan tam asupti en gĩta yakan bĩmbi, tĩmbi plata pa ti-ta-kuĩngiliĩ. Yesu wili kĩnguk sandap wolondaĩngan endi bo Golgata bi pakĩliĩ, gan endi mayaĩngan ipi, dei posnemi kaĩngiliĩ.

56 Wĩn endoĩ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tĩmbi Malia no, Jekop git Josep endok menjet. Tĩm no wĩn Sebedilok niĩnaĩniit endok menjet.

Yesu kĩndikĩliĩ

57 Ama mĩnemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwaĩngwa no, koi Josep. Maim piĩup tĩmbĩmbi,

58 endi Pilatoloĩ ñambi, Yesulok dalandanda eĩnguk. Eumbi, Pilatoli nandiĩmĩmbi, tike mĩneliĩndok enguk. Eumbi, wolok tuop mĩumbi tikeĩnguk.

59 Tĩkembali, sandum satnin bambulum nĩmnat wali tĩmĩpi,

* 27:46: Kap 22:1

⁶⁰ tike ñambi, enlok sum ginañnan kımıkuk. Sum wın komblin sınık, kawat ginañ wın Josep enlok kulup bimbın. Joseptı Yesulok dalandan wolok kımıpi, kawat wopum no munjulım bı yama masıpmınguk. Wındıñ ti-talembi, walinin pi ñaınguk.

⁶¹ Joseptı dalandan sumnan kımılıñılımbi, Malia Makdala nanin en gıta Malia no endı sum dat kandañ pipapi ka-tuakımık.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandı nain tımbımbi, tapma ama biesı gıt Falisi ama endı yakan Pilatoloñ ñam

⁶³ nımbi, Yesulok plon ñındıñ eıngılıñ, “Ama wopum, nındı ama julunju-luıdok walı gama kaik kuñpi, manda no eınguk wın nandına sıwıtak. Endı ñındıñ eınguk, ‘Nain tıpet gıt no ñaumeı, kımnan nanin mılaletat.’

⁶⁴ Wala tımbi dık eumbi, sum wın ka-dıkıñe-kılıñ e-palımbi, nain tıpet gıt no wın taleukak. Nım kañbi, gwaıngwaııılı ña dalandan kumbu tım tıke ñambi, amatamda juluıgan ñındıñ enınelıñ a, ‘Yesu en ip kımnan nanin mılakuk.’ Wındıñ enelıñda, juluıt manda komblin walı Yesulı juluıt manda eınguk wın maklewık.”

⁶⁵ Eumbi, Pilatolı nandı-sembi enguk, “Kındem a. Sındı mik ama dıwın epmbi, sumnan yanaıgıp ñaum, sum masip kwambıñ danelıñdok nıtek tınep nandañ wolok tuop tınekalıñ.”

⁶⁶ Wındıñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambıñ danelıñdok kawattı sum dai masıpmınguk wolok plon nısılok kımısip no kımıpi, ka-dıkıñe nelıñdok mik ama wandıñ yambium pakılıñ.

28

Yesulı kımnan nanin mılakuk

¹ Sabat patnandı nain taleumbi, kena nain kusei kımıkımılınan kwet salawa salawa tımbımbi, Malia Makdala nanin gıt Malia nolı endı Yesulok sum kandepi ñaıngımık.

² Tımbi platik sınık kwet mınjamınjat wopum sınık mınjalımbi, wolonda Wopumdok añelo nolı kunum ginañ nanin pımbi, kawat sum masıpmınguk wın manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk.

³ Endok walan wın pısapısat walalan wandin, tımbi dasindasin wın satnın sınık.

⁴ Tımbi ama sum ka-dıkıñe-pakılıñ endı en kañbi, kolan mısıngılıñda tımbi kısı kesısı blañblañ tımbımbi, amalı kımañ wandin kwelan pi pakılıñ.

⁵ Tımbi añelolı tam tıpetta enguk, “Nım mısındemık. Nak nandılet sıtı Yesu kloıbat plon wıkilıñ en kandepi bamık.

⁶ Gan endı ñı nım patak. Endı damaıgan manda sanguk wolok tuop Anutulı tımbi mılalak. Kwel kınjangot ñı bı kawıt.

⁷ Tımbi sıtı plapkan ñambi, gwaıngwaıııla ñındıñ enbıt, ‘Endı kımnan nanin ikan mılalak, man ñındıngıt dama Galili kwelan ñaumbi, sındı wandıñ ña kanekalıñ.’ Manda ip wakan sanlet.”

⁸ Wındıñ eumbi, endı mısıngımık, gan sılısılı wopumdı gınañjet gınañ tokıneumbi, platikan sum bimbi, gıngıt manda gwaıngwaıııla endepi woıep ñaıngımık.

⁹ Nañılımbi, platik sınık Yesulı ep tımbi indam we semumbi, endı endoñ kesınan ña mılelem tımbi, tıke-kañpi nı-wowoıe tıngımık.

¹⁰ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk, ña notnai Galili ñanelĩĩndok enbĩmbi, wandĩĩ ñam nambĩnekalĩĩ.”

¹¹ Tam tĩpet endĩ gwaĩngwaĩiiloĩ ñañĩĩmbi, mik ama sum ka-dĩkĩeĩgĩĩĩ endoĩñan nanin dĩwĩndĩ it kwelan undane ñambi, nepek gĩtĩk sumnan indaĩnguk wolok kasat wĩn tapma ama biesĩla tĩ-semgĩĩĩ.

¹² Tĩmbi tapma ama biesĩlĩ Juda ama biesĩ dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩmbi, ñĩndĩĩ tĩnelĩĩndok e-topbi, wolok tuop tĩĩgĩĩĩ: endĩ mĩnem asupgan mik amala embi

¹³ engĩĩĩ, “Sĩndĩ amatamda ñĩndĩĩ enĩnekalĩĩ, ‘Nĩndĩ dou-patnambi, gwaĩngwaĩiilĩ tim bĩmbi, dalandan kumbu tĩkembĩ ñalĩĩ.’ Wĩndĩĩ enekalĩĩ.

¹⁴ Tĩkap manda wĩn Pilatolok pawan gĩnaĩ pũkta, nĩndĩ mek ñam kambĩ, nepek ñĩn tĩ-dĩndĩm enambi, mĩlap no nĩm inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amalĩ mĩnem wopum wĩn ep ñambi, ama biesĩlĩ manda eĩgĩĩĩ wolok tuop tĩĩgĩĩĩ. Tĩmbi manda walĩ Juda amatamdok boĩgĩpsĩnan eu sapakĩe-tĩke-bĩĩnguk.

Yesulĩ gwaĩngwaĩiiloĩ inda-sembi, kena tĩnelĩĩndok enguk

¹⁶ Tĩmbi Yesulok gwaĩngwaĩiilĩ 11 endĩ Galili distrik ñambi, damaĩngan endĩ molo manda no enguk kwet jaĩgĩn wolok loĩgĩĩĩ.

¹⁷ Loumbi, Yesulĩ wandĩĩngan inda-semum kaĩbi mĩlelem tĩĩmĩĩgĩĩĩ. Gan dĩwĩsĩlĩ “Yesu en kamĩĩ ba?” embi, gĩnaĩ tĩpet tĩĩgĩĩĩ.

¹⁸ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩiiloĩ ñasĩĩngan ñambi enguk, “Bep Anutulĩ kunum kwet yambĩ-dĩkĩeuttok gembĩ gĩtĩk wĩn naka nam-taleĩnguk.

¹⁹ Wala tĩmbi sĩndĩ kwet tuop ñambi, amatam gĩtĩk nokok gwaĩngwanai ep tĩmbĩ indanekealĩĩ, wĩn Bep, Nĩñaĩ gĩt Dĩndĩm Woĩ endok kosĩ plon yatnaĩ tuk i-sembi,

²⁰ endĩkĩe manda san-daut tĩ-sam-kuĩgut wĩn gĩtĩk enĩ-daut tĩ-semumbi taĩgone-talenekealĩĩ. Nandaĩ: nak nain tuop sĩn gĩta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tĩĩpi douaĩgĩĩĩ wĩn yandĩpmĩ kĩmyaĩgĩĩĩ.

Gĩngit manda k'ndem Malekolĩ youkuk Mesialĩ indaĩguk

Yoanelĩ Mesialok * telak tĩ-dĩndĩm e kena tĩĩguk

¹ Yesu endĩ Mesia, Yambattok nĩñañ. Gĩngit manda k'ndem endok plon ñĩndĩñ kusei k'ĩmĩtak.

² Manda no Yambattĩ Mesiala nĩĩguk wĩn plofet Aisaialĩ ñĩndĩñ youp biĩguk patak,

“Nandĩlañ! Nak tĩplaplatna no k'ĩmĩlam ñambi, d'ĩkok telak dama tĩmbi, telak tĩ-dĩndĩm e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nĩmnatnan ñĩndĩñ k'ĩtĩ-kolĩ ñalak, 'Wopumdok telak tĩ-dĩndĩm tĩ-ñĩmĩt!

Telak kelam tĩ-dĩndĩm tĩ-ñĩmnekaliñ!’ ”

⁴ Tĩmbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tĩĩguk, koi Yoane, endĩ kwet ama nĩmnatnan ña-indaĩguk. Indambi, ñĩndĩñ eu p'ĩmbi enĩ-ta-kuĩguk, “Sĩndĩ g'ĩnanjĩ tambanembi, kuĩgu kolan bi-talembe, miti tuk inekaliñ. Wolondamek Yambattĩ yomjĩ bi-samekak.”

⁵ Tĩmbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakĩlĩñ endĩ g'ĩt'ĩkkandĩ isĩ kwesĩ bimbĩ, Yoaneloñ ña indambi, yomjĩ e-jamilaumbi, Joldan tuk g'ĩnañ miti tuk i-sem-ta-kuĩguk.

⁶ Yoanelok dasindasin wĩn plofet amalok dasindasinjĩ wandĩñ, wĩn kamel domdĩ t'ĩndĩn, tĩmbi endĩ boĩng'ĩunan b'ĩt gw'ĩlaptĩ tem kulĩĩguk. Nanañ tuk wĩn gotak g'ĩt bupit m'ĩnj'ĩp tuk koĩgom kli g'ĩnañ nanin na-kulĩĩguk.

⁷ Tĩmbi endĩ ñĩndĩñ eu p'ĩmbi, amatam enĩ-ta-kuĩguk, “Ama no nokok siĩngina kandañ indaup t'ĩlak endĩ nak nom'ĩk nĩm, endĩ ama loloñ s'ĩn'ĩk. Ama p'ĩmbĩñen, nak kambak ñandin ñalĩ nepek no tuop nĩm tĩ-ñĩmet.

⁸ Nak tuk s'ĩlaningot i-sam-ta-kulet, gan endĩ D'ĩndĩm Yallĩ i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleĩguk

⁹ Yoanelĩ kena kusei k'ĩmĩlĩñĩlĩmbi, Yesulĩ Nasalet it kwet Galili provins g'ĩnañ pakuk. Pakapi, il kusei bimbĩ, Joldan tuknan ña-tombĩmbi, Yoanelĩ tuk i-ñĩmĩĩguk.

¹⁰ Tuk i-ñĩm-taleumbi, Yesulĩ tuk pawañ loĩĩpi dei loubi kaĩguk wĩn: kunum p'ĩsalĩmbi, D'ĩndĩm Yallĩ mon'ĩk koi mambaip wandĩñ walĩ endok plon p'ĩĩguk.

¹¹ P'ĩñĩlĩmbi, kunum g'ĩnañ nanin manda no ñĩndĩñ k'ĩt'ĩu p'ĩĩguk, “D'ĩk nĩñaana noĩngan s'ĩn'ĩk. Nak gambi-galk tambĩ, nandĩ-koĩgom tĩ-gamlet.”

¹² Tĩmbi wolondaĩngan D'ĩndĩm Yallĩ Yesu kwet s'ĩlaninnan nĩ-mulĩmbi ñaĩguk.

¹³ Kwet wandĩñ ama nĩmnat, gaut moyendĩĩngot kuĩg'ĩlĩñ. Yesulĩ wandĩñ ñambi, tim sandap 40 pakuk. Pal'ĩñĩlĩmbi, Satañdĩ endoñ b'ĩmbi, tue-kañbi tĩ-ñĩm-ta-ku w'ĩt nĩm kañbi bim ñaĩguk. Tĩmbi añelolĩ b'ĩmbi, Yesu t'ĩmbĩ plataĩng'ĩlĩñ.

* 1:: Damaĩngan Yambattĩ Isael amatam ñĩndĩñ enĩ-kwambĩñ daĩguk: endĩ ama no amatamĩĩ ep mektok nĩ-mulekak. Juda amalĩ ama wolok koi Mesia k'ĩt'ĩmbi, endok indainda nain mandĩ-ta-kuĩng'ĩlĩñ.

14 Yoane it kwambiñ ginañ kımıkılıñ wolok siñgi kandañ Yesulı Galili kwelan undane-ñambi, Yambattok gıñgıt manda kındem eu pıumbı,

15 ñındıñ enı-ta-ñañguk, “Yambattı nain wopum amatamııı yambı-dıkñeuktok kımıkuk. Nain wın ip indalak, wala tımbı sındı gınanjı tambanembı, kuñgu kolan bimbi, gıñgıt manda kındem ñın nandı-kwambiñ danekalıñ!”

Yesulı gembın Juda amatam daut semguk

Yesulı gwañgwañıı tıpet tıpet kıtı-semguk

16 Tımbı Yesulı Galili tuk guañ balılıñ ñañıpi, Simon gıt kwayañ Andlu yambıñguk: endı tuk guañ gınañ ipı, pis lık molom molom kop tiañe tıñgımık. Pis epep kena wın endok mınemjet kena wakan.

17 Yesulı yambımbı kıtı-sembi eñguk, “Sıtı bıwıt!” embı enguk, “Sıtı pis epep kena tı-ta-bamık. Kena wın bimbi bım, nak nep kle-kuumek, nak sep tımba pañgıtaumbı, Yambattok amatam epep kena tı-kundekamık.”

18 Enbımbı, platik sınık pis ba pıslık bimbi, wolongan kusei kımıpi, Yesu kle-ñañgımık.

19 Tımbı Yesulı kambak jılop ñañıpi, dakwaya tıpet, Sebedilok nıñañııt Yakobo gıt Yoane, yambıñguk: endı nosııt gıta kıkeñ plon papi, pis lık wopumjı tı-dındım e kena tıñgımık.

20 Yesulı yambımbı, wolongan en kle-kundemıktok kıtı-semumbı, beset Sebedı gıt kena gwañgwañıı kıkeñ plon yambımbı, Yesu kle-ñañgımık.

Yesulı yal kolan no kle-kokuk

21 Tımbı Yesulı gwañgwañıı gıt Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. Tımbı Sabat patnandı nain indaumbı, it kiyau gınañ lombı, kusei kımıpi, amatamda enı-daut tı-sembi, nanandı emguk.

22 Endı endıkñe manda nandı-tale amalı enı-daut tı-semmañgılıñ wındıñ nım tıñguk. Endı ama kosı gıñgılat nomık manda gembınat sınık eñguk, wala tımbı amatam mandan nandıñgılıñ endı nandı-sılıkñe-tıñgılıñ.

23 Tımbı ama no yal kolannat it kiyau gınan pakuk

24 endı Yesula kıtı-ñımbı eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dık nekta nındok kandañ bıñ? Dık nıp tımbı kolaneñdok bıñ ba? Nak dık nandı-gamlet: dık ama dındım Yambattoñ nanin.”

25 Wındıñ eumbı, Yesulı yal kolan nı-ñombımbı nıñguk, “Mañga galımbı, ama ñın kañbımbı poñau!”

26 Nımbımbı, yal kolandı ama mınjamınjat tıñıpi, kwawa wopumgan tımbı, amalok gınañ nanin ka-mısım poñañguk.

27 Wındıñ tımbımbı, amatam gıtıktı ka-sılıkñembı mısıñıpi, nısıñgan ñındıñ e-nandı-tıñgılıñ, “Nepek nek ñandıñ indalak? Nandınandı ñın gıtıkñın ba gembınat bien! Endı yal kolan wakıt manda kwambım enbımbı, mandan nandımbı tañgoneañ.”

28 Tımbı Yesulok koi gıñgıt platik sınık Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesulı amatam asup ep tımbı kındem daumbı, Galili kwelan gıñgıt manda enguk

29 Tımbı Yesu gıt gwañgwañıı endı it kiyau bimbi, pawañ pı-ñañgılıñ. Pı-ñaumbı, wolongan Simon gıt Andlu endı Yesu, Yakobo gıt Yoane yanañgılıñ ñambi, isetnan loñgılıñ.

³⁰ Lo-tomb+mbi Yesu n+ñg+il+ñ, “Simon yapman tam j+mbat p+ñg+u kunduwat s+n+ik wal+ t+keumbi dou-patak.” W+nd+ñ n+mb+mbi,

³¹ endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon t+kem t+mb+im m+lal+mbi, j+mbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

³² T+mbi maim daut p+sembumbi, patnand+ nain taleumbi, amatam j+mbas+at g+it ama yal kolanj+at g+it+ik Yesuloñ yous+yous+ñgan yanañg+pi b+ñg+il+ñ.

³³ T+mbi Kapaneam nas+ g+it+kkand+ it yamanan k+im+n t+ñg+il+ñ.

³⁴ T+mbi Yesul+ amatam j+mbat kusei kuseil+ ep m+ñguk asupgan ep t+mbi k+ndem daumbi, yal kolan wak+it kle-kot-semguk. W+nd+ñ t+mb+mbi, yal end+ en nin w+n nand+ dakle-ñ+mumbi, manda n+im enel+ñdok e-k+im+sip t+semguk.

³⁵ T+mbi Yesul+ kil+im mulum g+inañ m+lapi, kwet ama n+mnatnan p+ñambi, wand+ñ n+molo t+ñguk.

³⁶ N+molo t+pal+mbi, Simon g+ta noliil+ m+lapi, Yesu lonj+mbi, lonj+ta-ñakap

³⁷ t+mbi indaumbi n+ñg+il+ñ, “Kapaneam amatam g+it+kti gamb+ne eñ+pi gep lonj+añ!”

³⁸ N+mb+mbi enguk, “Nand+let. Gan nak g+ñg+it manda k+ndem ewa p+uptok s+n+ik indañgut, wala t+mbi it kwet d+w+n ñas+ñgan pakañ wand+ñ ñana.”

³⁹ W+nd+ñ embi, Galili kwet tuop kuñ+pi, it kiyaus+ g+inañ g+ñg+it manda en+en+ kena t+ñ+pi, yal kolan wak+it ep kle-kot-t+sem-ta-kuñguk.

Yesul+ ama wanda kwamb+ñnat no t+mbi k+ndem dañguk

⁴⁰ T+mbi ama no wanda kwamb+ñnat end+ Yesuloñ b+mbi kakukule-eñ+pi, m+lelem t+ñ+mbi, kumbam d+ñgunembi n+ñguk, “T+kap d+ik nep t+mbi k+ndem daw+ttok nand+lañda, d+ik tuop.”

⁴¹ Eumbi, Yesul+ enda blan wopum t+ñ+mbi, kii kosuap t+keñ+pi n+ñguk, “Nak nand+gamlet, d+ik nombo k+ndem da!”

⁴² N+mb+mbi, plastik s+n+ik wandan kwamb+ñ pail+mbi, k+ndem dañguk.

⁴³⁻⁴⁴ T+mbi Yesul+ n+ k+m+sip kwamb+ñ t+ñ+mbi n+ñguk, “Nand+lañ. D+ik nimbek nola nepek inda-gam+ik wolok kasat joñgo n+im enbekañ. N+im s+n+ik. D+ik ñambi, p+ñg+ipka tapma ama daul+m+umbi, k+ndem dañ w+n gamb+nandukak. T+mbi Mosel+ end+ikñe manda eñguk wolok tuop d+ik tapma t+mb+mbi, amatam g+it+kti j+mbatka talelak w+n gamb+nand+nekal+ñ.” Yesul+ manda w+nd+ñ embi, d+nd+mgan n+mul+mbi

⁴⁵ ñañguk. Gan end+ kusei k+im+pi, kundit nek endok plon inda-ñ+m+ñguk wolok kasat amatamda t+sem-ta-kuñ+pi eu satañguk. W+nd+ñda t+mbi Yesul+ it kwelan indañgan ñañala nandum m+lataumbi, kwet ama n+mnatnan ña-pakuk. Ña-pal+ñ+l+mbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñg+il+ñ.

2

Yesul+ yom bimbilok gemb+ palm+lak

¹ Sandap d+w+n taleumbi, Yesul+ b+ndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. T+mbi amatam d+w+nd+ “End+ b+ik, ilan patak” eu sataumbi,

² amatam asupgand+ endoñ b+ñg+il+ñ. B+mbi, it g+inañ lo-pil+ tokñeumbi, yamanan wak+it pipap masip m+umbi, g+ñg+it manda enguk.

³ Giñgít eñilimbi, ama diw'in nolí endoñ biñgilíñ, endoñnan nanin ama típet gít típet endí nosí no kii kesi dalandan taño plon bembí biñgilíñ.

⁴ Bimbi, Yesulok kuañ kuseinan kímítnelíñdok ama kímín gínañ ñam wít ním kañbi, it pendím bat plon loñgilíñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendím gínañ tímbi tombímbi, ama kii kesi dalandandok taño plon toalı topbi, it pendím plon nanin kímílim pínguk.

⁵ Wíndíñ tímíbimbi, Yesulí nanandí kílíktíñjlok kusei ka-nandí-tombi, ama kii kesi dalandanla nímbe eñguk, "Notna, yomga bi-gamlet."

⁶ Tímbe endíkñe manda nandí-tale ama diw'in wíngan pipakíliñ endí gínanjí gínañ ñíndíñ kímít-nandíñgilíñ,

⁷ "Nekta ama sílanin ñalı 'Yomga bi-gamlet' embi, Yambat ní-tíke-pí-yalalak? Yom bímbilok gembí wín Yambattoñgot palímak."

⁸ Wíndíñ kímít-nandíñilímbe, Yesulí wí ipkan gínañlí yambí-nandí-daklembe enguk, "Gínanjílí neta wíndíñ nandí-kunakunaeañ?

⁹ Tíkap nak ama ñala 'Mílapi, ipatka tíkembí ñau!' nímmbimbi, kíndem dawíkta, nak 'Yom bi-gamlet' nít walí wíndíñgot kíndem indañmek.

¹⁰ Wíndíñda kwelan ñolok yom bímbilok gembí wín Ama Sísiníktóñ palímak wín dau samettok

¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñíndíñ nílet, 'Mílapi, ipatka tíkembí, íkanan ñau!'"

¹² Yesulí wíndíñ nímíbimbi, ama walí mílapi, wolongan ípal tíkembí, amatam dausínangan poñañguk. Tímbe amatam gítíktí ka-gítíp gítíp tímbe, Yambat ní-kíndem dambí eñgilíñ, "Nepek ñandin damañgan no ním kañgímíñ."

Yesulok nanandínlí amalok nanandíñjí maklelak

¹³ Tímbe Yesulí bíndambo tuk guañ balilíñnan pí-ñañguk. Ñaumbi, amatam kímín wopumgandí endoñ bíumbi ení-daut tí-semguk.

¹⁴ Tímbe walínin yousím ñañípi, Alifaielok níñañ Livailí takis epep ílan pípalímbe kañbí níñguk, "Bím nep kle-ku!" Nímíbimbi, kenan bímbi mílapi, kusei kímípi kle-ñañguk.

¹⁵ Tímbe Livailí Yesu ní-tiañeum ílan loubi, nana towiñguk. Tímbe takis epep ama gíta ama endíkñe manda ním kímít-kle-kíliñ eañ (ama wandísí asupgandí Yesu kleñgilíñ) endí bo Yesu gít gwañgwañíi en gíta lombi, nana yakan nañgilíñ.

¹⁶ Tímbe Falisi ama endok boñgípsínan nanin endíkñe manda nandí-tale ama diw'in endí Yesu en gíta pípapi, nana nambímbe kañbí, nandu mílataumbi, gwañgwañíila enbí eñgilíñ, "En neta takis epep ama ba ama endíkñe manda ním kímít-kle-kíliñ eañ en gíta pípi, nana nalak?"

¹⁷ Eumbi, Yesulí manda wín nandímbe, ñíndíñ enbí eñguk, "Kíndemsí endí gwasap amalóñ sílanan ním ñañ. Wín jímbasiat endíñgot gwasap amalóñ ñañ. Wíndíñgangot nak ama díndím enda ním bíñgut. Ním a. Nak ama yomsíat ení-tiañeupi bíñgut."

Yesulok nanandínlí sosílok nanandíñjí maklelak

¹⁸ Tímbe nain nola Yoane tuk í-sem-í-sem kena tínguk endok gwañgwañíi gít Falisi ama endí sosílok telak kleñípi, nana gítík kímísíp tíñgilíñ. Tíñílmbe, ama diw'in endí Yesuloñ bímbi ní-kañbí eñgilíñ, "Yoanelok gwañgwañíi ba Falisi ama endok gwañgwanjii endí nana kímísíp tímíbimbi, neta díkok gwañgwañgailí wíndíñ ním tañ?"

19 Ni-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañiilok plon ñ+ndiñ embi enguk, “Tikap ama noli tam timbektok nana sina wopum tĩmbĩmbi, nolii kiti-semum bĩngĩliñ endi kindem nana kĩmĩsip tĩneliñ ba? Nĩm a. Ama wali nolii gĩta paliñĩlĩmbi, nana kĩmĩsip kindem nĩm tĩneliñ.”

20 Gan nain wĩn indaumbi, ama eni-tiañenguk en noliiok boñgĩpsĩnan nanin yapma tĩke-ñaumbi, wolondamek noliiĩ nana kĩmĩsip tĩnekalĩñ.”

21 Yesuli wĩndiñ embi, sosiłoñ telak gĩt enloñ telak wolok eyout manda tĩpet embi, ñ+ndiñ enguk, “Nimbek noli dasindasi damanin dikiñendi-kĩnen plon sandum kusip kombli nĩm kĩmĩt takapbi youlek. Wĩndiñ tĩmbekta, kaik wali damanin tiañeumbi blañganeumbi, gĩnañ wopungan sĩnik indauk.

22 Tĩmbi bo wain tul kombli wain gwĩlap kawai gĩnañ nĩm wĩli gĩłowił. Wĩndiñ tĩmbekta, tullĩ bendi-wopum dambi, gwĩlap tĩmbi tawaumbi, tul gĩta gwĩlap kolandemik. Wala tĩmbi wain tul kombli wĩn gwĩlap kombli gĩnañ wĩli gĩłolok.”

Yesulok nanandi ni Moselok endi-kĩne manda maklelak

23 Tĩmbi Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua kena boñgĩp dikiñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiil en kle-ñañgĩliñ. Ñañipi, kusei kĩmĩpi, plaua mĩnjip met-nañgĩliñ.

24 Tĩmbi Falisi amali yambĩmbi, Yesu nĩmbi eñgĩliñ, “Wĩ ka! Neta endi kĩmĩsip manda maklembi, patnandi nainda kena tañ?”

25-26 Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatali tapma amalok telak damanji paliñĩlĩmbi, Devit gĩt amañii nananjila gawat ti-palĩmbi, Deviti nĩtek tĩnguk? Sindi kasat wĩn nĩm pinat-nandiñgĩliñ bek? Devit endi Yambattok it gĩnañ lombi, plaua Yambatta mĩmĩn mepi nañguk. Plaua wĩn tapma amalĩngot nanalok, gan Deviti kĩmĩsip manda maklembi, plaua nañbi, noliiła bo mep eumbi nañgĩliñ.”

27 Yesuli wĩndiñ embi eni-daklembi eñguk, “Yambatti ama Sabatta tĩmbi nĩm tĩmbi indañguk. Nĩm sĩnik. Endi Sabat patnandi nain wĩn amatam ep tĩmbi pañgĩtaneliñdok kĩmĩkuk.

28 Wala tĩmbi nak, Ama Sisiñikti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kindem tĩndiłok ewa talelak.”

3

1 Tĩmbi Sabat patnandi nain nola Yesuli bĩndambo it kiyau gĩnañ loubi, ama kii dalandan noli wolok pipakuk.

2 Palĩmbi, Yesulok kanjikĩni endi Yesu manda plon kĩmĩtneliñdok nandiñgĩliñ, wala tĩmbi endi Yesu Sabattok sambat kleñipi, ama wĩn kañbiutak, ba kĩmĩsip makleñipi, ama wĩn tĩmbi kindem dautak wala ka-tuakĩliñ.

3 Wĩndiñ ka-tualĩñĩlĩmbi, Yesuli ama kii dalandan ni-tiañembi niñguk, “Mĩłapi indangan it!” Wĩndiñ embi,

4 Falisi amala eni-kañbi eñguk, “Sabattok endi-kĩne manda wali nĩtek elak? Patnandi nainda kindem ba kolan tĩlok, ama ep tĩmbi kindem dalok ba ep tĩmbi kĩmlok?” Yesuli wĩndiñ eni-kaumbi, manda tambon nĩm tambane-nĩmbi, sĩlak nambĩm ñaumbi pakĩliñ.

5 Tĩmbi Yesulok gĩnañ di-kokop eneumbi tambane-yambĩmbi, gĩnañ kwambĩndanjiła walen kolaumbi, ama wala ñ+ndiñ niñguk, “Kĩka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kindem dañguk.

6 Tĩmbi Falisi ama endĩ it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii gĩt kĩmĩn tĩngĩlĩñ. Kĩmĩn tĩmbi, kusei kĩmĩpi, nĩtek tĩmbi wĩtneñ eñĩpi, manda e-lonji-tĩngĩlĩñ.

Amatam kĩmĩn gĩt icktĩ Yesu kleñgĩlĩñ

7 Yesu gĩt gwañgwañii endĩ pi-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgĩlĩñ. Ñañĩlĩmbi, ama kĩmĩn wopungan endĩ Yesu kleñgĩlĩñ. Endĩ Galili kwelan naningot nĩm a. Amatam Judia kwelan

8 ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gĩt Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endĩ Yesu kundit neknek tĩ-kuñguk wolok gĩngĩt nandĩngĩlĩñda tĩmbi endoñ bĩngĩlĩñ.

9-10 Endĩ amatam asup ep tĩmbĩ kĩndem dañgukta, wala tĩmbi ama jĩmbasiat ba wandanjĩat endĩ tĩke-kanelĩñdok kle-gĩmbupi, tambo klekot-tĩngĩlĩñ. Wĩndĩñ tĩngĩlĩñda tĩmbi, Yesulĩ kĩkeñ plon loup nandĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Nĩm kañbi, amatamdĩ nep kamainelĩñ, wala tĩmbi kĩkeñ tipnam no bĩmbi namandĩ palen.”

11 Tĩmbi ama yal kolanjĩat Yesu kañgĩlĩñ endĩ kesinan mĩlelem tĩmbi dĩngunembi, ñĩndĩñ kĩtĩngĩlĩñ, “Dĩk Yambattok Nĩñañ sĩnĩk.”

12 Wĩndĩñ kĩtĩñĩlĩmbi, Yesulĩ enlok kusei nĩm e-daklenelĩñdok enĩ-kĩmĩsip kwambĩñ tĩ-semguk.

Yesulĩ telak netek plon Yambattĩ gĩngĩtĩñi yambi-dĩkñelak wala enĩ-daut tĩ-semguk

Yesulĩ enĩ-mumulĩn 12 ep danguk

13 Tĩmbi Yesulĩ kwet kĩmĩn nolok lombi, ama epmep nandĩnguk wakan enĩ-tiañeum bĩngĩlĩñ.

14 Bĩmbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosĩ ‘enĩ-mumulĩn’ kĩtĩmbi enguk, “Sĩndĩ nakĩta kunelĩñdok sep danlet. Danbi sanĩ-mulambi, gĩngĩt mandana e-ta-kunekalĩñ.

15 Tĩmbi yal kolan ep klekot-tĩ-semnelĩñdok gembĩ pat-samekak.”

16 Ama 12 Yesulĩ ep danguk endok kosĩ ñĩndĩñ: Simon (koi no Petlo kĩtĩnguk).

17 Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩt Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kĩtĩnguk, nĩnĩlok manda plon ‘Endĩ dĩlĩmat wandĩñ’).

18 Tĩmbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyoy, Tomas, Yakobo Alifaielok nĩñañ, tĩmbi Tadaio, ba Simon Selot.

19 Tĩmbi Judas Iskaliot, ama endĩ Yesu bola tĩ-ñĩnguk.

Yesulok sambat bien sĩnĩk wĩ nin?

20 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt ilan ñañguk. Ñaumbi, bĩndambo amatam asuptĩ endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩlĩñ. Nain tuop wĩndĩñ tĩngĩlĩñda tĩmbi, Yesu gĩt gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nĩm inda-semguk.

21 Tĩmbi Yesulok wekal sambat endĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, “Gĩnañ kamalalak” embi, isĩ kusei bimbi, tĩknelĩñdok ñañgĩlĩñ.

22 Ñañĩlĩmbi, endĩkñe manda nandĩ-tale ama dĩwĩn Jelusalem it kwelan pakĩlĩñ endĩ Yesu pakuknan bĩmbi ñĩndĩñ eu satañguk, “Belsebul endĩ Yesulok gĩnañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dĩkñenjiĩ gembĩ mĩmbi, yal kolan ep kle-kotak.”

23 Eumbi, Yesulĩ kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, “Kusei nekta Satañdĩ enlok yalñii ep kle-kolek?”

24 Tikap it kwet nolɩ tambɩpi, nisɩŋgan mimbi, tambo wɩt-tɩnelɩŋda, it kwet walɩ nɩm kwambɩŋ dambi palek.

25 Ba sambat nolɩ tambɩpi, nisɩŋgan mimbi, tambo wɩt-tɩnelɩŋda, sambat walɩ nɩm kwambɩŋ dambi patnelɩŋ.

26 Wɩndɩŋgangot Sataŋdɩ ikan yalɩiila kanjɩk tɩmbi, ep tambɩlɩmda, endɩ kwambɩŋ dambi ilektok tuop nɩm. Endɩ tale-sɩn tawɩk.

27 Tɩmbi Sataŋ endɩ ama no gembɩnat nomɩk. Ama nolɩ endok it gɩnaŋ gembɩnat lombi, gɩŋgɩtɩii joŋgoŋgan ep mektok tuop nɩm. Dama endɩ ama gembɩnat wɩn tɩkembali, toalɩ ap imbi bium palɩmek, gɩŋgɩtɩii palɩmlak wɩn kɩndem ep talewɩk.”

28 Yesulɩ wɩndɩŋ embi yousɩmbi enguk, “Nak biaŋgan sanlet: amatamdɩ dɩwɩsila ba Yambatta kolan tɩ-ŋɩmbi yom taŋda, yom wɩn gɩtɩkkan Yambattɩ kɩndem bi-semekak.

29 Gan no endɩ Dɩndɩm Yal nɩ-kolalakta, endok yomɩn biŋɩm-biŋɩmlok tuop nɩm patak, yomɩn walɩ papat kwambɩŋ palɩmekak.”

30 Endɩkɩe manda nandɩ-tale amalɩ Yesulok gɩnaŋnan yal kolan patak embi, Dɩndɩm Yallok kenan wɩndɩŋ e-kolakola e-ta-kuaŋgɩlɩŋda tɩmbi manda wɩndɩŋ eŋguk.

31 Tɩmbi Yesu meŋ kwayaŋii endɩ tombi, it pawan ipi, Yesu gɩt e-nandɩ-tɩnelɩŋdok manda kɩmɩlɩm loŋguk.

32 Loumbi, amatam Yesu kle-gɩmbupi pipakɩlɩŋ walɩ Yesu nɩmbi eŋgɩlɩŋ, “Meŋga nokai pawan bɩ ipi, gambɩnep nandɩmbi eaŋ.”

33 Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wɩ nin?”

34 Wɩndɩŋ embi, amatam kle-gɩmbup pipakɩlɩŋ yambɩŋɩpi enguk, “Kawɩt! Nokok mena, notnai ŋɩ pakaŋ.”

35 No endɩ Yambattok man taŋgonelakta, walɩ wakan nokok mena notnai sɩnɩk.”

4

Yambattok mandalɩ telak nɩtek plon pɩndɩ dam ŋalak

1 Tɩmbi Yesulɩ tuk guaŋ balɩlɩŋ ŋa-papi, bɩndambo kusei kɩmɩpi, amatam enɩ-daut tɩ-semguk. Nain wolonda amatam endoŋ bɩ kɩmɩn tɩŋgɩlɩŋ wɩn wopumgan sɩnɩk, wala tɩmbi Yesulɩ kɩkeŋ nolok plon lo pipalɩmbi, kambak munjulɩm ŋaŋa eŋguk. Tɩmbi amatam kɩmɩn gɩtɩktɩ tuk bambalnan pipakɩlɩŋ.

2 Tɩmbi Yesulɩ nepek asuptok plon eyout manda embi, enɩ-daut tɩ-semguk. Tɩŋɩpi enguk,

3 “Nandɩwɩt! Ama nolɩ nana mɩnjɩp kokota kena gɩnaŋ ŋaŋguk.

4 Ŋambi, mɩnjɩp kot-ti-kot-ti-ŋaŋɩlɩmbi, dɩwɩn telak plon pɩmbi, monɩktɩ bɩmbi, yout-na-taleŋgɩlɩŋ.

5 Tɩmbi mɩnjɩp dɩwɩndɩ kwet lakatgot kawattɩ salaiŋguknan pɩŋgɩlɩŋ. Wolok kwet lakat pakukta, mɩnjɩptɩ platikan tawa-lambɩŋgɩlɩŋ,

6 gan endɩ kakai plongot pakukta, maimdɩ lambɩ ep dɩumbi yaŋetambi kɩm-taleŋgɩlɩŋ.

7 Tɩmbi mɩnjɩp dɩwɩndɩ koselek mɩnjɩp boŋgɩpsɩnan pɩŋgɩlɩŋ endɩ yakayakan tawa-lambumbi, koselektɩ gembɩnjɩat lambɩ ep tapli-taleumbi, bien nɩm laliŋgɩlɩŋ.

8 Tɩm mɩnjɩp dɩwɩndɩ kwet galk plon pɩŋgɩlɩŋ endɩ tawa-lambɩmbi, bien kɩndem sɩnɩk laliŋgɩlɩŋ. Kwandai dɩwɩndoŋ bien lakat, dɩwɩndoŋ kambak asup, dɩwɩndoŋ asup sɩnɩk wɩndɩŋ laliŋgɩlɩŋ.”

9 Yesulí eyout manda wíndíñ embi yousímbe enguk, “No en pawañnat endí mandana nandímbe tíke-kíliñ eukak.”

10 Tímbe amatam kímín gítik endí ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gíta nosii díwín nísíñgan pakíliñ. Papi, eyout manda gítik eñguk wolok kusasíla ní-kaumbi

11 ñíndíñ enguk, “Telak nítek plon Yambattí amatamñii yambí-díkñelak wín damañgan pat-sembeñ pakuk, gan nak man sínda wakan sanba dakleumbi, kísi plon kímít-talelet. Gan amatamdí nokok gíñgít ním inda-taleañ enda wakan nak nandínandí gítik wín eyout mandalíñgot ení-daut tí-semlet.

12 Wíndíñ tímbe, endí deimbi kañ, gan ním ka-dakleañ, ba pawanjí kímípi nandañ, gan ním nandí-dakleañ. Endí ka-nandí-daklenelínda, gínanjí tambaneumbi, Yambattí yomjí kíndem bí-semek.”

13 Tímbe Yesulí yousímbe ení-kañbi eñguk, “Eyout manda sanít wolok kusei ním nandí-dakleañ ba? Wíndíñda eyout manda gítik nítek nandí-talenelíñ?

14 Nandañ! Ama nana mínjíp kotak endí Yambattok manda e-kolí pílak.

15 Mínjíp telak plon pílak wolok walan ñíndíñ: manda wín nandumbi, gínanjí gínañ píumbi, Satañdí platikan bí manda yapma tíke-semalak.

16 Ba mínjíp kwet kawatgot plon pílak: endí manda wín nandímbe nandí-koñgom tímbe nandí-dasiañ.

17 Gan manda wín gínanjí gínañ kakai ním tílakta, nain dumangangot tíke-kuañ. Gíñgít mandala tímbe mílap ba kanjík endok plon indaumbi, endí platikan síník pípímbe biañ.

18 Ba mínjíp koselek mínjíp boñgípsínan pílak: ama díwín manda wín nandí-taleañ,

19 gan kwelalak mílap, ba mínem kwílikwíli wolok nandí-koñgom julúñgan, ba nepek kusei kusei díwísí wolok galktí gínanjí tokñeumbi, manda nandímbe, platik kamalaumbi, bien ním indalak.

20 Ba mínjíp kwet galk plon pílak wolok walan wín ñíndíñ: ama endí wakan manda nandím kasílembi tíke-kuañda, bien ep tíndínjé plon inda-ta-ñalak: díwíndí lakat, díwíndí kambak asup, díwíndí asup síník laliañ.”

Yambattok mandalí telak nítek plon bien indalak

21 Tímbe Yesulí Yambattok mandala ñíndíñ enbi eñguk, “Ama nolí sipala it gínañ tíke-lombi, kambottí tapliwík ba pípat doundou kapmainan kímílek ba? Ním a! Endí it gínañ tíke-lombi, indangan kímílémbi kolí salewík.

22 Wolok tuopgan manda gítik pat-sembeñ patak wín eu inda-daklelok. Tímbe nepek gítik wít-tapliñgíliñ patak wín tímbe inda-daklelok.

23 No en pawañnat endí mandana ñín nandímbe tíke-kíliñ eukak.”

24 Yesulí wíndíñ embi enguk, “Pawanjílí manda nítek nandañ wín nandímbe tíke-kíliñ enekalíñ. Manda nítek nandímbe tañgoneañda, Yambattí wolok tuopgan nanandí sambí, nombo yousímbe samí-síník taukak.

25 Neta, no endí nanandí Yambattí míñguk wín tíke-kulakta, endok nanandín wín tímbe wopum daukak. Gan no endí nanandí wín nandí-kímneumbi ním tíke-kulakta, nanandín palímílak wín apma tíke-ñímíumbi, sílak palekak.”

Yambattí telak nítek plon gíñgítñii yambí-díkñeumbi inda-sata-tañ

26 Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Yambattí enlok gíñgítñii telak nítek plon yambí-díkñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no

ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: ama nolĩ kena gĩnañ nana mĩnjĩp kot-tĩ-kot-tĩ-tĩlak.

²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap dou-mĩlat-ta-kuumbi, mĩnjĩp walĩ bendĩ-wopum dambi, mĩndĩñ lambĩlak. Gan telak nĩtek plon lambĩlak wĩn en nĩm nandĩlak.

²⁸ Kwet en kena tĩmbĩmbi, bien indalak. Dama mĩndĩñ lambĩ-indaumbi, sap kĩmĩlĩmbi, siĩgi kandañ bien indalak.

²⁹ Bien gĩlĩta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walĩ bien ep mĩlak.”

³⁰ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ telak nĩtek plon enlok gĩĩgĩtĩĩĩ tĩpet sĩnik wĩngan yambĩ-dĩkĩneumbi inda-sata-taĩ? Kusei wolok plon nĩndĩ eyout manda nek enambi dakleutak?

³¹ Yambattok kĩkesĩpmĩn wolok bendĩmbendĩn wĩn wambĩñ mĩnjĩp nomĩk. Mĩnjĩp wĩn tipnam sĩnik, mĩnjĩp dĩwĩn kena gĩnañ kokañ wĩn wolok tuop nĩm.

³² Kwet plon kotnambi, lambĩ bendĩ-wopum dambi, yaya dĩwĩn gĩtik wĩn yapma klėlak. Kii gayam wopungan tĩmbĩmbi, monĩktĩ kĩndem wolok plon isĩ tĩmbi, pĩtĩñ patnelĩñ.”

³³ Yesulĩ manda enĩ-ta-kumbi, eyout manda wandĩñ asupgan eĩguk; wĩn amatam nandĩnandĩnjĩlok tuop enbi,

³⁴ kwapeĩngan eyout mandalĩngot enilĩĩguk. Gan eyout manda wolok bien gwaĩgwaĩnĩ nĩsĩĩngan palĩmek e-dakle-tĩ-semliĩĩguk.

Yesulĩ gembĩn gwaĩgwaĩnĩla daut semguk

Yesulĩ sasale gĩt tuk enbĩmbi, kĩlp eĩgĩmĩk

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kĩlĩm eumbi, Yesulĩ kĩkeñ plon pipapi, gwaĩgwaĩnĩla enbi eĩguk, “Nĩndĩ tuk gwaĩ dĩkĩneumbi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwaĩgwaĩnĩlĩ ama kĩmĩn gĩtik yambimbĩ, kĩkeñ plon lombi, Yesu joĩgo naĩgĩpĩ, tuk tambon kandañ ñaĩgĩlĩñ. Tĩmbi ama dĩwĩndĩ kĩkeñjĩ tĩkembĩ, ep klembi ñaĩgĩlĩñ.

³⁷ Ñaĩlĩmbi, sasale wopungandĩ kusei kĩmĩpi, tuk pendĩlĩm mĩlapi, kĩkeñjĩ gĩnañ pũmbi tokĩneup tĩĩguk.

³⁸ Gan Yesulĩ joĩgo wĩngan kĩkeñ temĩk siĩgi kandañ kumba gamba kĩmĩpi dou-pakuk. Tĩmbi gwaĩgwaĩnĩlĩ tĩmbĩ sĩlĩkĩneumbi nĩĩngĩlĩñ, “Nĩnĩndaut. Tuk gwaĩ gĩnañ pĩnepi tamĩñ. Wĩn nĩm nandĩ-nĩmlaĩ ba?”

³⁹ Nĩmbĩmbi mĩlapi, sasale nĩ-ñombĩmbi, tuk gwaĩnda nĩĩnguk, “Gitak! Busukĩane!” Eumbi, sasalelĩ kĩlp eumbi, tuk tĩ busukĩneumbi pakuk.

⁴⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩnĩla enguk, “Neta gembĩnjĩ pĩlak? Nĩtektatĩmbi, nakĩta kuaĩ, gan gama nĩm nandĩ-kĩlĩk tĩ-namañ?”

⁴¹ Eumbi, dambe taletalet tĩmbi, nĩsĩĩngan e-nandĩ-tĩmbi eĩgĩlĩñ, “En ama nĩtnein, ñala sasale gĩt tuk gwaĩdĩ man taĩgoneamĩk?”

5

Yesulĩ eumbi, yal kolan asup endĩ bĩt gĩnanjĩ gĩnañ pĩĩngĩlĩñ

¹ Tĩmbi Yesu gĩta gwaĩgwaĩnĩ endĩ tuk gwaĩ dĩkĩneumbi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgĩlĩñ.

² Tombi, Yesulĩ kĩkeñ bimbĩ, kwambĩñ loubi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endĩ yambĩmbi Yesuloñ bĩĩguk.

³⁻⁴ Ama wĩn toa kwambĩñ ba aindĩ kii kesi nain nain im-maĩgĩlĩñ, gan ama nolĩ endok gembĩn tĩke-pũktok tuop nĩm. Endĩ toa pat-tĩmbĩ dĩkĩneumbi, ain wĩp mĩndĩ-palĩmbi pa glolĩĩnguk. Tĩmbi endĩ saĩan daumbi,

kii kesi toa ba aindi nombo immelñndok tuop nım kaañgılıñda kak biumbi, sumnan dou-mılat-pat-tılıñguk.

5 Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawattı siñgin gwılap wıpi dombımbi pa kulıñguk.

6-8 Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep bımbi nıñguk, “Yal kolan, dık ama gınañ nanin poñau!” Nımbi nı-gıñgıneumbi, bı-tombi, kesinan mılelem tı-ñımbi, kwambıñgan kıtımbi nıñguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sınık endok Nıñañ, dık nek tı-namepi bılañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dık kena gım nım namekañ.”

9 Nımbımbi, Yesulı “Koka nin?” nı-nandumbi tambane-nıñguk, “Kotna Kımın Gıtık. Nındı asupgandı kuamıñ, ñala.”

10 Endi wındıñ embi gıñgıneumbi nıñguk, “Nındı kwet ñın bineñdok nım nını-mulekañ.”

11 Tımbi kamañgan bıt asup kımın wopumgandı kloñnan kumbi, kwet mina-pakılıñ.

12 Wındıñda yal kolan endi Yesulı nandı-semumbi, bıt gınanjı gınañ pınelıñdok nı-nandıñgılıñ.

13 Nı-nandumbi nandı-semum ama gınañ nanin lambı poñambi, bıt gınanjı gınañ pıñgılıñ. Pıumbi, bıttı kloñnan woñep pımbi, kwet bambalnan jılopi, tuk guañ gınañ pıñgılıñ. Bıt lakat nım, 2000 netepep gıtık endi pımbi, tuk nam kım-taleñgılıñ.

14 Tımbi bıt kaulı-dıkñe ama endi pımbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanjı gınañ pakılıñ tuop kasat tı-semgılıñ. Tı-semumbi, endi nepek nek indañguk wın kanelıñdok bıñgılıñ.

15 Bımbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandıñgılıñ wın: ama yal kolan kımın gıtıkknat kuñguk endi gınañ nanandın tombımbi, dasindasi kımıpi, busukñanengan pipakuk. Amatamdı daıt gıtıkñın wı kañbi mı-sıñgılıñ.

16 Nepek ka-nandı-tıñgılıñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bıttok kandañ nepek indañguk wolok kasat tı-semgılıñ.

17 Kasat wın nandı-talembi, wınasılı wolongan Yesulı kwesı wın bim ñawıktok nı-nandı-tımbımbi nandı-semguk.

18 Tımbi Yesulı kıkėñ plon loñlımbi, ama yal kolan kle-kolımguk endi kle-ñawıktok nı-nandı-tıñguk.

19 Gan Yesulı nım embi nıñguk, “Dık ika kwekanan ñambi, nokai gıta kuñıpi, Wopumdı telak nıtek plon blan tı-gambi nandı-gambi, nepek wopum tı-kındem da-gam-talek wolok kasat tı-semekañ.”

20 Eumbi, ama walı it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kımıpi, Yesulı nepek tı-ñımguk wolok kasat tı-sem-kuumbi, amatam gıtıktı nandımbi nandı-gıtıp gıtıp tıñgılıñ.

Yesulı wembe sembısembın gıt tam jımbalat ep tımbı kındem dañgımık

21 Tımbi Yesu gıt gwañgwañı endi kıkėñ plon lombi, bındambo tuk guañ dıkñeumbi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk balılıñnan palıñlımbi, amatam asupgandı endoñ bımbi, kımın tıñgılıñ.

22 Tıñlımbi, it kiyau kaulı-dıkñe ama no koi Jailus endi bımbi Yesu kañbi, kesinan mılelem tımbi

23 dıñgunembi nı-kuulembi eñguk, “Wembana tıpmınam endi sembupi tılak. Ñala dık kındem bımbi, kıkalkı endok plon kımılımbi, kındem dambi palen.”

24 Nımbı nandımbi, en gıta ñañguk.

Ñañilimbi, amatam kımın wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñipi ñañgılıñ.

25 Endok boñgıpsınan tam no ñañguk, endi tamdok jımbat ti-ta-kuumbi, gwılat 12 tiñguk.

26 Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei mıumbi walı mılap yousi mıumbi, siñgi gawat wopum sınık nandımbi kuñguk. Timbi kena tiñgılıñ wolok tuan mınem kwılıkwılı palımguk gıtık wın em-taleñguk, gan jımbalı nım pañgıtañguk.

27-28 Tam endi wakan Yesulok giñgıt nandilıñgukta timbi ñındıñ kımıt-nandı-tiñguk, “Nak dasindasingot tıke-kautetta, gumañ kındem daudet.” Wındıñ nandımbi, amatam kımın gıtık ñañgılıñ boñgıpsınan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tıke-kañguk.

29 Tıke-kaumbi, wolongan wekailı kala daumbi, piñgiu pañgıta-taleumbi nandıñguk.

30 Timbi Yesulok gembın nolı tiañeum nandımbi, wolongan tambanembi enı-nandımbi eñguk, “Nındı dasindasina tıke-kalak?”

31 Eñilimbi, gwañgwañiilı nıñgılıñ, “Kalañ: amatam kımın gıtıktı gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nındı neplak?’ elañ?”

32 Gan Yesulı ‘Nındı sınık nep mık?’ wın ka-daklewıktok yambi-ta-ñañguk.

33 Wındıñ timbımbi, tam endi piñgiu plon kundit indañguk wala nandı-mısımbi, blañblañ tiñipi Yesuloñ bıñguk. Bımbi, kuañ dombınnan mılelem ti-ñımbi, enlok kusei eu tawaumbi nıñguk.

34 Nımbımbi, Yesulı nıñguk, “Wembe, nanandı kwambındañgala kındem dalañ. Mılapka taleumbi, waleña kındem daumbi, ña kındemgot kuukañ.”

35 Yesulı tam manda wındıñ nı-palıñilimbi, it kiyau kaulı-dıkñelok ilan nanın ama dıwın manda tıke-bımbi, nosı kañbi nıñgılıñ, “Wembaña ip sembılak. Ñala endaut amalı sılahan nektok ıkanan kesıt gawat ñautak?”

36 Gan Yesulı manda wın nandı-kımnembi, kaulı-dıkñela nıñguk, “Nım mısiwıñ, sılak nandı-kılık ti-namı-ta-ñaukañ!”

37 Wındıñ embi, amatam gıta gwañgwañiilı dıwın en nım klenelıñdok enı-kımısip ti-sembi, Petlo, Yakobo gıta kwayañ Yoane endıñgot yanañgıpi ñañguk.

38 Ñambi, kaulı-dıkñelok ilan tombi, amatam kımın giñgılı ba mano kulım timbi kut-palımbi yambıñguk.

39 Yambı-nandımbi, it gınañ lombi enguk, “Sındı nekta giñgılı wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñın nım sembık, endi sılak dou patak.”

40 Wındıñ eu nandımbi, kolan ka-kwalepgılıñ.

Gan Yesulı amatam gıtık ep kleum pawan piumbi, wembe meñ beu gıta gwañgwañiilı tiptet gıt no wın yanañgıpi, wembe pakuknan loñguk.

41 Lombi, wembe kii tıkembi, nısilok manda plon “Talita kumi” nıñguk, wın ñındıñ, ‘Wembe tip, mılat ganlet.’

42 Eumbi, wolongan wembe walı mılapı, ñañambıt tiñguk. (Wembe wolok gwılalı 12.) Timbi amatam wolok pakılıñ endi nepek wın kasılıkñembi, nanandınjı nım nandı-dakleñgılıñ.

43 Timbi Yesulı kasat ama dıwında nım ennelıñdok kımısip kwambıñ ti-sembi, wembe wın nana mıumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembina nandum tlal tihguk

1 Tĩmbi Yesulĩ kwet walinin ñambi, gwañgwañii gĩta il kuseinan ñam pakuk.

2 Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau gĩnañ lombi, kusei kĩmĩpi, amatam eni-daut ti-semumbi nandiñgĩliñ. Tĩmbi asupti nandi-gĩtip gĩtip tĩmbi eñgĩliñ, “Ama sĩlanin ñalĩ manda gĩtik ñin denanin inda-ñĩmĩnguk? Nanandi wopuwopum ñin inda-ñĩmĩnguk wĩn netepein sĩnik? Ba kundit tĩndĩn walan wĩn engano sĩnik!

3 Endi it tĩndi ama sĩlanin wĩn! Malialok nĩñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gĩta Simon, endok dasi. Tĩmbi wiwii endi nĩn gĩta kuañ.” Wĩndiñ embi nandi-ñĩmum pi-sĩnik tañguk.

4 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “It kwet diwĩn endi plofet ama nola nandum loloñ tĩlak, gan ilnan nasĩ ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-mĩsi-ti-ñĩmañ.”

5 Wĩndiñ tĩñgĩliñda tĩmbi, kundit engano tĩmbepi nandum mĩlataumbi, sĩlak ama jĩmbasat tĩpet sĩnik kiili ep kaumbi, kĩndem dañgĩliñ.

6 Tĩñpi nandiñguk, “Nekta sĩnik tĩmbi, kenanala nandum tlal tĩlak?” Wĩndiñ nandiñpi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gĩmbut-ñañguk.

Yesulĩ endok kusei gwañgwañiila daut semguk*Yesulĩ gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk*

7 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii 12 eni-tiañeum bĩmbi, kena tĩneliñdok ama tĩpet tĩpet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliñdok gembĩ emguk.

8 Tĩmbi enguk, “Sĩndi ñanepi, nepek no ñim tĩke-ñanekaliñ, toĩanjĩngot. Nana ba lĩk wĩn ñim tĩke-ñanekaliñ, ba mĩnem kwandai gĩmĩn no dasin-dasinjĩ gĩnañ ñim dasinekaliñ.

9 Kesĩsĩlok gwĩlap wĩnda tĩkenekaliñ, dasindasi tĩpet wĩ ñim, noñgangot dasinekaliñ.”

10 Wĩndiñ embi enguk, “It kwet nolok tombĩmbi, ama noli sani-tiañeumbi, endok il gĩnañ londekamĩk, it kwet wolok patekamĩk tuop endok ilnangot dou-mĩlat-tĩ-patekamĩk.

11 Tĩkap it kwet nolok tombĩmbi, wĩnasilĩ not ñim ti-sambi, mandanjĩ ñim nandiñekaliñda, yambimbĩ ñanekaliñ. Ñanepi, kesĩsĩ plon kwĩliñ sapak wit-sapleum piukak. Wĩndiñ tĩmbĩmbi, kundit kolan tĩñgĩliñ wĩn ka-nandi-tomnekalĩñ.”

12 Yesulĩ wĩndiñ eumbi, gwañgwañiili ñambi, amatam gĩnanjĩ tambaneniñdok gĩngĩt manda engĩliñ.

13 Tĩñpi, yal kolan asup ep kle-kot-semgĩliñ, ba jĩmbasat asup gwasap tullĩ saple-sembi, ep tĩmbĩ kĩndem dañgĩliñ.

Elotti Yesulok gembin nandi-tomguk

14 Tĩmbi Yesulok koi gĩngĩt pĩndi dañgukta tĩmbi, ama wapmañ Elot endi bo wĩn nandiñguk. Ama diwĩsĩli Yesula ñĩndiñ eañgĩliñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sena ama en wakan bĩndambo kĩmnan nanin mĩlakuk, wala tĩmbi endi kena gembĩnat tĩmbi kulak.”

15 Ba diwĩndi Yesula “En Elia” eañgĩliñ, ba diwĩndi “Endi plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nomĩk” eañgĩliñ.

16 Wĩndiñ eumbi, Elotti wĩn nandiñbi pa eñguk, “Yoane, ama wĩn damañgan natna ewa bim dombum kĩnguk, en wakan mĩlapi kulak.”

17-18 Elot endi kusei ñindinãda wĩndinã eñguk: endi bo enlok kwayañ Filip endok tam+n koi Elodia apma tĩkeumbi, Yoanelĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi nĩnguk, “Dĩk kwayañgalok tam matĩke-patañ wĩn kĩmĩsip manda mak-lelañ.” Endi wĩndinã nĩlĩngukta, Elotti bo tam+n nandĩ-ñĩmbi, kena gwañgwañii enĩmulĩmbi ñambi, Yoane tĩkemi, it kwambĩñ gĩnañ im kĩmĩlĩmbi pakuk.

19 Tĩmbi Elodialĩ Yoanela gimbit gĩnan gĩnañ tĩke-papi, wĩlektok nandĩnguk. Gan endi tuop nĩm,

20 neta Elotti Yoane tĩke-kamaĩnguk. Endi Yoanela nandum ama dĩndĩm sĩnik, Yambattok kena tĩndĩlok ama no tĩmbĩmbi, enda ka-mĩsĩmĩsĩ e-tĩ-ñĩmguk. Tĩmbi endi Yoane nĩ-tiañemi, mandan nandĩlĩnguk. Nandĩñipi, “Nĩtek tĩmbet?” embi, gĩnañ tĩpet tĩmbi nandĩ-bendi-tĩlĩnguk. Gan endi Yoanelok mandan nandĩ-koĩngom tĩlĩnguk.

21 Tĩmbi Yoane wĩlĩ kĩmbektok telak no Elodiala ñindinã inda-ñĩmĩnguk. Elotti indaindan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjĩlok telak dama ba Galili kwettok ama biesĩ ep kĩmĩn tĩ-talembi, nana sina wopum tĩ-semguk. Tĩmbi endi kĩmĩn tĩmbi nana na-palĩmbi,

22 Elodia enlok wemban endi amalooñ ña tombi, dausĩnan kap tĩnguk. Kap tiumbi, Elot gĩt yokĩii endi kañbi nandĩ-kĩndem dañgĩlĩñ. Tĩmbi Elotti wembe sim nĩnguk, “Dĩk nepek wala ba wala eumbi gametet.”

23 Embi e-kwambĩñ dambi nĩnguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kĩndem gametet. Nak kwet ñin ka-dĩkĩlet wala bo eumbi, kĩndem tambĩpi, tambon gametet.”

24 Wĩndinã eumbi, wembelĩ meñloñ ñambi nĩ-nandĩmbi nĩnguk, “Nak nektok sĩnik eutet?” Eumbi, meñlĩ nĩnguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tĩnguk endok kumbamla e!”

25 Eumbi, wolongan platik sĩnik ñambi, Elottoñ tombi nĩnguk, “Dĩk ñindĩngĩtañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kĩmĩpi namĩñ!”

26 Eumbi, Elotti nandum kola-sĩnik tañguk. Gan endi yokĩiilok dausĩnan manda e-kwambĩñ da-ñĩmĩngukta tĩmbi, mandan wĩn pi-pĩwĩktok tuop nĩm nandĩnguk.

27 Nĩm nandĩ-ñĩmlok, gan joĩgo nandĩ-ñĩmbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tĩke-bĩuptok nĩ-mukuk. Nĩ-mulĩmbi, it kwambĩñ gĩnañ ñambi, Yoanelok bim dombĩmbi,

28 kumbam jawañ gĩnañ kĩmĩpi tĩke-bĩ wembe mĩmbi, meñĩnlĩ kauptok tĩke-ñam mĩnguk.

29 Tĩmbi Yoane gwañgwañiilĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, it kwambĩñnan ñambi, Yoanelok dalandan tĩke-ñambi kĩndikĩlĩñ.

Yesulĩ Juda ama 5000 nana ep towiñguk

30 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii 12 wĩn kenala enĩ-mukuk endi undane-bĩmbi, enloñ kĩmĩn tĩmbi, kena tĩngĩlĩñ ba gĩngĩt manda enĩ-daut tĩ-semgĩlĩñ wolok kasat gĩtĩk tĩ-ñĩmgĩlĩñ.

31 Tĩmbi amatam asup sĩnik walĩ yousĩyousĩ ñañambĩt tĩ-palĩmbi, Yesu gĩta gwañgwañii endi nana tuk nanelĩndok nandĩngĩlĩñ, gan nain no nĩm inda-semguk, wala tĩmbi Yesulĩ enguk, “Bĩmbi, nĩnĩngan kwet ama nĩmĩnatnan ñana! Nain duman wandĩñ ña-kunambi, siñginjĩ busukĩanewĩn.”

32 Wĩndinã eumbi, endi kĩkeñ plon lombi, nĩsĩngan tuk guañ dĩkĩemi, kwet ama nĩmĩnat tĩmbĩ dumalanelĩndok ñañgĩlĩñ.

33 Nāñil+mbi, amatam asupti yamb+mbi yamb+nandi-tomgil+ñ. T+mbi amatam it kwet tuop nanin b+ñgil+ñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesul+ ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgil+ñ.

34 T+mbi Yesul+ wolok ña-tombi, kikeñ plon nanin piñipi, amatam k+min wopum yamb+mbi, g+nañli ñ+ndiñ nandiñguk, “Sipsip yambi+d+kñenji n+mnat nom+k tañ”. Windiñ yambi+nandi+mbi, blan ti-sembi, kusei k+mipi, nepek asup en+daut ti-semguk.

35 Eni+daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembeipi tiñgukta t+mbi, gwañgwañili endoñ b+mbi n+ñgil+ñ, “Ñin kwet ama n+mnatnan patnambi, maim daut ip piupi tilak.

36 Wala d+k amatam eni-mul+mbi, it kwet ba it jala ñasiñgan pakañnan wolok ñambi, nananji tua nambit.”

37 Eumbi tambane-enguk, “Singan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat t+mbi n+ñgil+ñ, “D+k nek elañ? N+ndi ñambi, minem nek ñal+ nana tuam b+mbi emneñ? Minem 200 wolok tuop n+m!” *

38 Eumbi enguk, “Sinlok nana nitek pat-samlak ña kawit!” Eumbi ña kañbi undane-b+mbi n+ñgil+ñ, “Plaua kit tambongot t+m tuk gaut t+petgot pat-n+mlak.”

39-40 Eumbi, Yesul+ amatam kli k+ndem plon samba sambat pipatneliñdok enb+mbi, di+windi 100, di+windi 50 w+ndiñ pipakiliñ. Pipal+mbi,

41 Yesul+ plaua kit tambon g+ta tuk gaut t+pet w+n epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñ+nguk. We ñ+m-talembi, plaua omb+mbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endi bo t+ke-papusenembi, amatam emgil+ñ. T+mbi Yesul+ tuk gaut t+pet w+n w+ndiñgot ep danb+mbi, amatam g+tkkan emumbi,

42 g+tkkandi nañbi na-tokñeñgil+ñ.

43 Windiñ t+mb+mbi, plaua ba gaut w+n na-tlatlap t+m biñgil+ñ w+n ep dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñguk.

44 Amatam nana nañgil+ñ endoñnan nanin amalok kunakunas+ w+n 5000.

Yesul+ tuk gwañ plon ñañguk

45 T+mbi wolongan Yesul+ gwañgwañii eni-g+ñg+nembi, kikeñ plon lombi, tuk gwañ dikñembi, Betsaida it kwelan damandama ñaneliñdok en+mukuk. Eni-mul+m ñañil+mbi, Yesu en amatam isi+nan eni-mulepi pakuk.

46 Papi eni-mut-talembi, n+molo t+mbektok kwet jañg+nnan loñguk.

47 T+mbi kwet kil+m eumbi, gwañgwañiilok kikeñdi tuk gwañ boñg+ppan ñañil+mbi, Yesu en engan kwamb+ñnan papi,

48 yambiñguk w+n: sasalel+ ñañgil+ñ kandañ b+ñgukta, kikeñ plon papi tuk k+ndit-tlal+mbi yambiñguk. Kwet gama n+m salañil+mbi, Yesul+ tuk gwañ plon kesiti ñambi ep t+mbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandiñguk.

49-50 T+mbi gwañgwañiil+ Yesu tuk gwañ plon b+mbi kañbi, “Walen tip no kam+ñ” w+ndiñ k+mit-nandiñgil+ñ. Endi g+tkkandi en kañbi m+simbi, gemb+nji pi+mbi, kwawa tiñgil+ñ. Gan Yesul+ manda embi enguk, “Ñin natna ya, s+mbasi busukñaneumbi n+m m+si+neliñ.”

51 W+ndiñ embi, kikeñ plon loumbi, sasalel+ kilp eumbi, ka-silikñembi nanand+nji n+m nandi-dakleñgil+ñ.

52 G+nañ kwamb+ñ kuñgil+ñda t+mbi endi Yesul+ plaul+ kundit engano tiñguk wolok kusei n+m nandi-tomgil+ñ.

Yesul+ amatam nandi-kilik ti-ñ+m+ñgil+ñ ep t+mbi k+ndem dañguk

* 6:37: Minem denali 200 w+n kena nain 200 wolok tuan.

⁵³ Tuk guañ dikñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kikeñ tike-kwambinda-koli pñguk.

⁵⁴ Tĩmbi kikeñ plon nanin pũmbi, wolongan amatam Yesu kadakleñgĩlĩñ endi

⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kĩmĩpi, jĩmbasat tañgo plon ep kĩmĩpi, Yesuli wandĩñ ba wandĩñ ñañguk tuop nandĩmbi, endoñ ep biñgĩlĩñ.

⁵⁶ Endi it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdi jĩmbasat endoñ ep bĩmbi, ini plon yapikĩlĩñ. Yapĩpi nĩ-nandĩ-tĩmbi, dasindasin kusipgot tike-kanelĩñdok nandĩmbi nĩ-nandĩngĩlĩñ. Tĩmbi nandĩ-semum tike-kañgĩlĩñ tuop kĩndem dañgĩlĩñ.

7

Yesuli nepek nek ñali Yambattok dainan ama tĩmbi kolalak wala eni-dakleñguk

¹ Tĩmbi Falisi ama gĩt endikñe manda nandĩ-tale ama diwĩn Jerusalem nanin biñgĩlĩñ endi bĩ Yesuloñ kĩmĩn tiñgĩlĩñ. Kĩmĩn tĩmbi

² kañgĩlĩñ win: Yesulok gwañgwañii diwĩn endi sosĩlok telak nandĩ-kĩmnembi, kisi nĩm wĩlĩpi, nana sĩlak ep nambĩmbi yambĩngĩlĩñ. Yambĩmbi nandum tuop nĩm ti-semguk.

³ Neta, Falisi ama gĩt Juda ama diñdim kunepi nandañ endi gĩtik sosĩlok ep tiñdĩnji ep kwambĩñ dambi kunelĩñdok eni-daut ti-semañ. Ep tiñdi no wĩn endi kisi nĩm wĩlĩkañda, nana nĩm nañ.

⁴ Tikap endi kĩmĩli tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nĩm iyañda, endi nana nĩm nañ. Endi Yambattok dainan kĩndem patnelĩñdok jawañ kambot gĩta nepenepek diwĩn no pat-wĩlĩkañ, ba sosĩlok ep tiñdi wandĩngot diwĩn asupgan kĩmĩt-klembi tañ.

⁵ Wĩndĩñda Falisi ama gĩta endikñe manda nandĩ-tale ama endi Yesu ñĩndĩñ nĩ-kañgĩlĩñ, “Nĩtehta tĩmbi, gwañgwañgaili sosĩlok ep tiñdi nĩm kĩmĩt-klembi, kisi nĩm wĩlĩpi nana nañ?”

⁶ Nĩkaumbi enguk, “Ama man manbenji ti-pelat! Eu inda manda no plofet Aisaialĩ youkuk wĩn sĩndok julũĩtsĩlok kusei inda-dakle-kĩlĩñ elak. Yambattok manda wĩn ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Amatam ñali manjilĩngot kotna tike-loañ, gan gĩnañ nanandĩnjilĩ mayañgan sĩnĩk patak.

⁷ Endi mandana nandĩ-kĩmnembi, ama sĩlanĩndok nandĩnandĩ eni-daut ti-semañ. Wĩndĩñda endi kap nĩmolo tĩmbi nani-kĩndem da-tañ wĩn sĩlanin.’

⁸ Manda wolok tuop sĩndi Yambattok endikñe manda bĩmbi, amalok ep tiñdĩnji tike-kwambĩñ dambi kleañ.”

⁹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndi sosĩlok ep tiñdĩnji kĩmĩt-klenelĩñdok nandĩmbi, Yambattok endikñe mandan wĩlambane-kokotok kundit ti-kĩndem dañ.

¹⁰ Neta, Moselĩ manda ñĩndĩñ embi youp biñguk patak, ‘Dĩk meñga bekala nandum loloñ tĩmbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tĩlakta, wĩli kĩmbekak.’ Moselĩ wĩndĩñ eñguk,

¹¹ gan sĩndok kandañ wĩn ñĩndĩñ sĩnĩk: ama no meñ ba beula ñĩndĩñ nĩlak, ‘Nepek nek pat-namlak wĩn Yambat mĩuptok e-kwambĩñ dañgut, wala tĩmbi gep kĩmĩlettok tuop nĩm.’ Endi wĩndĩñ nĩmbĩmbi,

¹² sĩndi kĩmĩsip ti-ñĩmbi ñĩndĩñ nĩañ, ‘Dĩk meñga ba beka bĩndambo nĩm tike-kĩmĩlekañ.’

13 Wɪndɪŋgangot sɪndɪ sosɪlok ep tɪndɪnjɪla yanaŋgɪp pɪŋɪpi, Yambattok endɪkɪne manda tɪmbɪ lakatalak. Tɪmbɪ sɪndɪ kundit kolan wandisɪ asupgan pat-taɪŋ.”

14 Tɪmbɪ Yesulɪ bɪndambo amatam kɪtɪ-sembi enguk, “Sɪndɪ gɪtɪkkan mandana ŋɪn nandɪmbɪ nandɪ-kɪlɪŋ ewɪt.

15-16 Nepek gɪtɪk nambɪmbɪ mɪnjɪpsɪ gɪnaɪ pɪlak walɪ sep tɪmbɪ kolaup-tok tuop nɪm. Gan nepek gɪnanjɪ gɪnaɪ papi lambɪ-lamɪtak walɪ mek sep tɪmbɪ kolayaɪŋ.”

17 Tɪmbɪ Yesulɪ amatam kɪmɪn gɪtɪk yambimbi, gwaŋgwaŋii gɪta it gɪnaɪ lo-pakuk. Palɪmbɪ, gwaŋgwaŋiiɪ eyout manda eŋguk wala nɪ-kaŋgɪlɪŋ.

18 Nɪ-kaumbi enguk, “Sɪndɪ wɪndɪŋgot nanandɪnjɪ nɪmnat bek? Nana walan kusei kusei nambɪmbɪ, mɪnjɪpsɪ gɪnaɪ pɪlak walɪ sep tɪmbɪ kolaup-tok tuop nɪm. Wɪn nɪm nandaɪ ba?

19 Nepek wandiɪ walɪ amalok gɪnanjɪ gɪnaɪ sɪnɪk nɪm pɪlak. Nɪm sɪnɪk. Walɪ tem meɪ gɪnaɪ pɪmbɪ, temdok telak plon dɪndɪmgan ŋambi, tem koɪ gɪnaɪ pɪlak.” (Yesulɪ wɪndɪŋ embi, nana gɪtɪk Yambattok dainan kɪndem gɪtɪkgot embi enɪ-dakle-tɪ-semguk.)

20 Tɪmbɪ Yesulɪ yousɪmbɪ enguk, “Nepek amalok gɪnanjɪ gɪnaɪ papi lambɪ-lamɪtak walɪ biaŋgan ep tɪmbɪm kolayaɪŋ.

21 Nekta, wɪn amalok gɪnanjɪ gɪnaɪ nanin sɪnɪk nanandɪ kolan walɪ lambɪ-lamɪlɪmbɪ ŋɪndɪŋ taɪ: endɪ telak joŋgo kuaɪ, ba kambu taɪ, ba ama yandɪp kɪm-taɪ, ba tam ba wapat noloŋ kumbu taɪ,

22 ba ka-galkta taɪ. Wɪndɪŋ tɪmbɪ, tɪmɪpmɪle kusei kusei taɪ. Tɪmbɪ endɪ not julunɪt taɪ, ba siŋgi mɪsɪ ba mayek nɪmnat sasaleaɪ, ba not ka-gimbɪt taɪ, ba manda winjɪt eaɪ, ba nɪsɪla nandum loloŋ tɪlak. Wɪndɪŋ tɪŋɪpi, nandɪ-kamalambi kuaɪ.

23 Nepek kolan gɪtɪk walɪ amalok gɪnanjɪ gɪnaɪ papi lambɪmbɪ lamɪtak walɪ biaŋgan Yambattok dainan ep tɪmbɪ kolayaɪŋ.”

Yesulɪ enlok kusei ama dɪwɪnda daut semguk

Yesulɪ Fonisia tam no endok wembanlok gɪnaɪ yal kolan nɪ-kleŋguk

24 Tɪmbɪ Yesulɪ mɪlapi, gwaŋgwaŋii gɪtɪ Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandaɪ ŋaŋguk. Ŋambi, sɪlak pat-nandɪ-tɪmbepi it nolok gɪnaɪ lombɪ, amalɪ en wandɪŋ patak wɪn nɪm nandɪ-ŋɪmnelɪŋɪndok nandɪŋguk, gan endɪ pat-sembektok tuop nɪm.

25 Nɪm sɪnɪk. Wembe no yal kolannat endok meɪlɪ ‘Yesu wandiɪ patak’ nandɪmbɪ, wolongan endoŋ bɪmbɪ, kesinan mɪlelem tɪmbɪ,

26 dɪŋgunembi, wembanlok gɪnaɪ yal kolan kle-ŋɪmektok nɪ-gɪŋgɪneŋguk. Tam wɪn endɪ Juda tam nɪm. Endɪ Fonisia nanin, Silia kwelan indaŋguk,

27 wala tɪmbɪ Yesulɪ ŋɪndɪŋ nɪŋguk, “Gwaŋgwa bɪsat endɪ nana dama natokɪnekalɪŋ. Nɪm kaɪbi, endok nana wɪn yapma tɪkembali, kamotta ep kot-semneɪ.”

28 Eumbɪ, tamdɪ tambane-nɪŋguk, “Wopum, biaŋgan elaɪ. Gan gwaŋgwa bɪsat endɪ nana nambɪmbɪ dɪp kwelan pɪlak wɪn kamottɪ naaɪ.”

29 Eumbɪ, Yesulɪ nanandɪ kɪlɪktɪnlok kusei ka-nandɪ-tombɪ nɪŋguk, “Dɪk wɪndɪŋ elaɪ, wala tɪmbɪ kɪndem a, ŋau! Yal kolan endɪ wembaŋga ip kambimbi ŋalak.”

30 Eumbɪ, ilnan ŋambi kaŋguk wɪn: biaŋgan yal kolan walɪ wemban kak ŋaumbɪ, ipal plon pat-nandɪ-tɪŋguk.

Yesulɪ ama kaman no tɪmbɪ kɪndem daŋguk

31 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet dikñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk gwañnan tomguk.

32 Tombĩmbi, ama no nañgĩp bĩmbi, Yesulĩ kii endok plon kĩmĩlektok ni-nandiñgĩliñ. Ama wolok pawañ sipsipmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

33 Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtik wĩn yambimbĩ, ama wĩn tĩke-nañgĩpi ña nĩsetkan pakĩmik. Palĩñpi, Yesulĩ kii nĩñañ tĩpettĩ endok pawañ gĩnañ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kañguk.

34 Tĩke-kañpi, kunum plon dei loumbi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wĩn “Dĩk tom!”

35 Eumbi, ama wolok pawañ tombĩmbi, man manben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda dĩndĩm nandiñmbi eñguk.

36 Tĩmbi Yesulĩ amatamda kasat wĩn nĩm eu satawĩktok enbi, kĩmĩsip kwambĩm tĩ-semguk. Nain asup kĩmĩsip wandĩngot tĩ-semliñguk, gan nĩm, endĩ gĩñgĩnembi pa eu satañguk.

37 Tĩmbi kasat wĩn nandiñgĩliñ endĩ biañgan nandi-sĩlikñembi eñgĩliñ, “Kundit gĩtik tĩ-kulak wĩn kĩndem gĩtikgot. Endĩ ep tĩmbĩmbi, pawanjĩ kaman endĩ bo nandi-tomañ, tĩmbi manjĩ galĩnguk endĩ manda eañ.”

8

Yesulĩ amatam 4000 nana ep towĩnguk

1 Tĩmbi nain wolonda bĩndambo amatam kĩmĩn wopum nolĩ Yesu gĩta papi, nananjĩ taleumbi sĩlak pakĩliñ. Palĩmbi, Yesulĩ gwañgwañii ep kĩmĩn tĩmbi enguk,

2 “Amatam nain tĩpet gĩt no nakĩta papi, nananjĩ taleumbi, blan tĩ-semlet.

3 Tĩkap nak sĩlak isĩnan enĩ-mulam ñanetañda, telak boñgĩpnan dausi diman tĩmbĩmbi kĩm-katap tĩneliñ. Dĩwĩn nolĩ kwet mayañgan nanin bĩmbĩn.”

4 Eumbi tambane-nĩngĩliñ, “Kwet ñolok it kwet nĩmnat. Nĩndĩ nana tuop denanin tĩkembĩ ep towĩnetamĩñ?”

5 Eumbi enĩ-kañguk, “Sĩnlok nana nĩtek pat-samlak?” Eumbi nĩngĩliñ, “Plaua kĩt tambon tĩpetgot pat-nĩmlak.”

6 Tĩmbi Yesulĩ amatam enbĩmbi, kwelan pi-pakĩliñ. Pipalĩmbi, endĩ plaua kĩt tambon tĩpet ep papi, Yambat we ñĩmbi ep tambĩpi, gwañgwañiila emguk. Emĩ-ta-ñambi, dani-papusenembi emnelĩndok enbĩmbi, wolok tuop tĩmbi emgĩliñ.

7 Tĩñpi, Yesulĩ tuk gaut tiptip tĩpet sĩnik pat-semguk wĩ epbi, Yambat we ñĩmbi, wĩn bo dani-papusenembi emnelĩndok enbĩmbi emĩ-ta-ñañgĩliñ.

8 Tĩmbi amatamdi nana wĩn nañbi na-tokñeñgĩliñ. Tĩmbi nana na-tlatlap tĩmbĩmbi dĩp pakuk wĩn ep dasiumbi, sandĩñ lĩk wopum kĩt tambon tĩpet tokñeñguk.

9 Amatam nana nañgĩliñ wĩn 4000 netepek. Tĩmbi Yesulĩ enĩ-mulĩm ñaumbi,

10 wolongan endĩ gwañgwañii gĩt kĩkeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgĩliñ.

Yesulĩ gwañgwañii en Mesia tĩmbĩ dakleñguk

Yesulok kusei gama nĩm nandi-tomgĩliñ

11 Tĩmbi Falisi ama endĩ Yesu tue-kambi ti-ñĩm nepi endoñ bĩmbi, en gĩta e-taĩa-tambĩt tĩmbi gĩĩngĩnembi, Yambattĩ endok kusei tĩmbĩ daklewĩktok nandĩmbi, kundit no tĩmbĩm kanelĩĩndok nĩĩngĩlĩĩ.

12 Nĩmbĩmbi, Yesulĩ gĩnaĩ kwambĩndanjĩla nandum mĩlataumbi enguk, “Neta amatam ñalĩ kundilĩ kanepi eaĩ? Nak biaĩgan sanlet: kundit wandiĩ no nĩm dat samum kanekalĩĩ. Nĩm sĩnĩk.”

13 Yesulĩ wĩndĩĩ embi, Falisi ama yambĩmbi, gwaĩngwaĩĩ gĩta bĩndambo kĩkeĩ plon lombi, tuk guaĩ tambon kandaĩ ñanepi ñaĩngĩlĩĩ.

14 Ñaĩĩpi, gwaĩngwaĩĩlĩ kamalambi, nana no nĩm ep bĩĩngĩlĩĩ, gan plaua noĩngangot kĩkeĩ plon pat-senguk.

15 Tĩmbi Yesulĩ nandĩnandĩ moyendĩ gwaĩngwaĩĩlok gĩnanjĩ gĩnaĩ bendĩ-wopum dawĩk wala mĩsĩmbi, molo manda eyout plon kĩmĩpi enguk, “Sĩndĩ Falisi ama ba ama wapmaĩ Elot endok plaua kĩmĩlĩ bendĩla ka-kĩlĩĩ enekalĩĩ!”

16 Eumbi, gwaĩngwaĩĩlĩ nĩsĩĩngan “Nana nĩm pat-nĩmlakta wala elak bek” embi e-nandĩ-tĩĩngĩlĩĩ.

17 Tĩmbĩmbi Yesulĩ wĩn nandĩmbi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Sĩndĩ nana nĩm wĩn neta e-nandĩ-taĩ? Sĩndĩ kusatna gama nĩm nandĩmbi nandĩ-tomaĩ bek? Wĩndĩĩ gĩnanjĩ kwambĩĩ daĩnguk bek?”

18 Sĩndĩ dausat, gan nĩm kaĩ, ba pawanjat, gan manda nĩm nandaĩ, ba sĩndĩ nandĩ-kamalayaĩ bek?

19 Nak plaua kĩt tambongot wĩn tambĩpi, ama 5000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩĩ lĩk nĩtek dasium tokĩeĩnguk?” Yesulĩ wĩndĩĩ enĩ-kaumbi, “Lĩk 12 tĩna tokĩeĩnguk” nĩĩngĩlĩĩ.

20 “Ba nak plaua kĩt tambon tĩpetgot walĩ amatam 4000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩĩ lĩk wopum nĩtek dasium tokĩeĩnguk?” Eumbi, “Lĩk kĩt tambon tĩpet tĩna tokĩeĩnguk” nĩĩngĩlĩĩ. Nĩmbĩmbi,

21 ñĩndĩĩ enguk, “Sĩndĩ kusatna gamaĩngot nĩm nambĩ-nandĩ-dakleaĩ bek?”

Yesulĩ ama no dai kolan tĩmbĩ kĩndem daĩnguk

22 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩĩ gĩta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombĩmbi, ama dai kolan no endoñ naĩngĩp bĩmbi, tĩke-kauptok nĩ-nandĩngĩlĩĩ.

23 Tĩmbi Yesulĩ ama en kii plon tĩkembĩ naĩngĩlĩmbi, it kwet pawaĩ piĩngĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ ama wĩlok dai plon iwĩt suambi, kiilĩ endok plon kĩmĩpi nĩ-kaĩnguk, “Dĩk nepek no kalaĩ ba nĩm?”

24 Nĩmbĩmbi deimbi eĩnguk, “E. Nak ama dĩwĩn yambĩlet. Gan nak yambĩwambi, kombalĩ ñaĩ nomĩk tĩlak.”

25 Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩlĩmbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem daĩnguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtĩk wĩn ka-dakleĩnguk.

26 Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn it kwelan nombo louptok nĩ-kĩmĩsipbi, dĩndĩmgan ilnan ñauktok nĩ-mukuk.

Yesulĩ enlok kusei tĩmbĩ dakleĩnguk

27 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩĩ gĩta pi-ñambĩ, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩlĩĩ wandĩĩ ñaĩnguk. Telak plon ñaĩĩpi, gwaĩngwaĩĩ enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Amatamdĩ naka nĩn sĩnĩk pa nanaĩ?”

28 Eumbi nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩwĩndĩ dĩka Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuĩnguk en ganaĩ. Tĩmbi dĩwĩndĩ dĩka Elia ganaĩ, wĩn plofet ama damanĩn

endi b̄indambo indaup een ip wakan bek. Ba d̄ika plofet damanin no pa gan̄añ.”

²⁹ Eumbi, Yesul̄i eni-nandīmbi eñguk, “Gan sinla naka nin sin̄ik nan̄añ?” Eumbi, Petlol̄i manda ñ̄indīñ tambane-ñ̄inguk, “D̄itna Mesia wakan.”

³⁰ Eumbi, Yesul̄i k̄im̄sip ti-sem̄bi, gama enlok kusei ama nola n̄im ennel̄ñdok enguk.

³¹ Tim̄bi wolongan Yesul̄i kusei k̄im̄pi, Yambattok nanandī kwambīñ Mesia enlok plon ñ̄indīñ eni-daut ti-sem̄bi enguk, “Amalok N̄iñan endī m̄lap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñ̄imektok. Ama b̄iesi, tapma ama b̄iesi ḡit endīkñe manda nandī-tale ama endī kusalī kaumbi, tuop n̄im tim̄bīmbi, siñgi wil̄im̄umbi w̄ilī k̄imbekak. Tim̄bi sandap t̄ipet ḡit no tim̄bīmbi, b̄indambo k̄im̄nan nanin m̄lalekak.”

³² Yesul̄i w̄indīñ eñ̄ipi eni-dakle-ta-ñ̄añguk. Eu dakleumbi, Petlol̄i engan tiañem ñ̄ambi, kusei k̄im̄pi, manda wolok ni-ñ̄ombīnguk.

³³ Gan Yesul̄i tambanem̄bi, gwañgwañīlok dausīnan Petlo ni-ñ̄ombīmbi eñguk, “Satañ, d̄ik nambi ñ̄au! D̄ik amalok nanandīñgot klelañ, Yambattoñ n̄im.”

Yesul̄i en kle-kuñgukolok manda enguk

³⁴ Tim̄bi Yesul̄i amatam k̄im̄in wopum wak̄it gwañgwañīi k̄iti-semum b̄umbi enguk, “Ama no endī nak nep kle-kuupi nandīlakta endī enlok nanandīn ba galk siñgi w̄ipi, kloñbal̄i t̄ike-lo-bem̄bi, nep kle-kuuktok elet.

³⁵ Neta, no endī natnala ba ḡiñḡit manda k̄indem̄nalok kuñgun binamlak, endī wakan kunumdok kuñguñ taletalen n̄imnat inda-ñ̄imekak. Gan no endī kwelalok kuñguñ enlok t̄ike-k̄im̄lep nandīlakta, endī kunumdok kuñguñ kola-ñ̄imekak.

³⁶ Kola-ñ̄im̄umbi, kwelalok nepenepek kusei kusei ḡit̄ik ep kas̄ileñguk walī n̄itek tim̄bi tim̄bi londaukak?

³⁷ Endī kuñgun kolañguk w̄in nek ñ̄alī tuambi, b̄indambo kas̄ileukak? W̄in tuop n̄im.

³⁸ Man ñ̄indīñḡita Yambat siñgi wil̄im̄umbi, yom̄siat kuañ, ba d̄iw̄indī naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama S̄is̄in̄ktī d̄indīm añelo yanañḡipi, Beulok gemb̄i ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endī bo en maeta-ñ̄im̄ḡil̄iñ w̄in maeta-semekak.”

9

¹ Yesul̄i w̄indīñ embi enguk, “Nak biañgan sin̄ik sanlet: Yambattī nain k̄im̄ikuk w̄in indaumbi kusei k̄im̄pi, amatam ḡit̄ik ini plon gemb̄inat yambi-d̄ikñeukak. Tim̄bi biañgan ñ̄i pakañ s̄indoñnan nanin d̄iw̄in endī gama kaik kuñl̄im̄bi indaumek kanekal̄iñ.”

Yambat, Mose ḡita Elia endī Yesulok kusei tim̄bi kwambīñ dañguk

² Kena nain k̄it tambon noñgan taleumbi, Yesul̄i gwañgwañīi t̄ipet ḡit no, w̄in Petlo, Yakobo ḡit Yoane yanañḡil̄im̄bi, kwet jañḡin ombap nolok lombi, wandīñ n̄is̄iñgan pakil̄iñ. Pal̄im̄bi, gwañgwañīlok dausīnan Yesulok siñgin walan t̄ik̄ileumbi,

³ dasindasin salem̄bi, walalan bien sin̄ik indañguk. Kwelan ñ̄olok ama nol̄i sandum satnin wandīñ tim̄bektok tuop n̄im.

⁴ Tim̄bi gwañgwañīi plofet ama damanin t̄ipet, Elia ḡit Mose, endī indambi, Yesu ḡita manda e-nandī-tim̄bīmbi yambīnḡil̄iñ.

⁵⁻⁶ Yambīmbi, kolan m̄is̄umbi, Petlolok nanandīn kamalaumbi, “Manda n̄itek ew̄it?” embi, Yesula ñ̄indīñ n̄inguk, “N̄in̄indaut! Ñ̄i pakam̄ñ w̄in

kɪndem sɪnɪk. Wala tɪmbi it jala tɪpet gɪt no mana! Dɪkok no, Moselok no, Elialok no.”

7 Tɪmbi mulukua noli pɪmbi ep tɪmɪlɪmbi, Yambattɪ mulukua gɪnaɪ nanin kɪtu pɪumbi enguk, “Nɪne nokoɪ nɪɲana noɲgan sɪnɪk. Nak en kalgkta tɪ-ɲɪmlet. Sɪndɪ endok manda tɪke-kwambɪɲ dambi kunekalɪɲ!”

8 Eumbi, gwaɲgwaɲiɪ wolongan deimbi kaɲgɪlɪɲ wɪn: Mose gɪt Elia endɪ ikan pailɪmbi, Yesu en noɲgan palɪmbi kaɲgɪlɪɲ.

9 Tɪmbi endɪ kwet jaɲgɪn plon nanin pɪɲɪpi, Yesulɪ nepek wɪ kaɲgɪlɪɲ wolok manda kasat ama nola joɲgo nɪm ennelɪɲdok e-kɪmɪsip tɪ-semguk, kasat wɪn Amalok Nɪɲan endɪ kɪmnan nanin mɪlalekak wolondamek kɪndem enelɪɲdok enguk.

10 Eumbi, endɪ Yesulok manda wɪn nandɪ-kwambɪɲ dambi, nɪsɪɲgan “Kɪmnan nanin mɪlatmɪlat wɪn nɪtek?” embi e-nandɪ-tɪɲgɪlɪɲ.

11 Tɪmbi endɪ Yesu nɪ-kaɲbi eɲgɪlɪɲ, “Kusei nektok endɪkɲe manda nandɪ-tale amalɪ Elia Mesialok telak dama bɪuptok pa eaɲ?”

12 Eumbi, Yesulɪ Yoane miti tuk i-sem-ta-kuɲguk endok plon ɲɪndɪɲ e-youpi enguk, “Elia endɪ biaɲgan Mesialok telak dama bɪmbi, amatam gɪnanjɪ tɪmbɪ kaitanelɪɲdok bɪukak. Gan nɪtekta tɪmbi, Ama Sɪsɪnɪkta bo ɲɪndɪɲ youyoulɪn patak: endɪ sɪɲgin gawat kusei kusei bembɪmbi, amalɪ nɪ-tɪke-pɪ sɪnɪk tanekalɪɲ?”

13 Gan nak Eliala ɲɪndɪɲ sanba: endɪ bo ikan bɪumbi, amalɪ nɪsɪlok nanandɪ klembi, manda endok plon youyoulɪn patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan tɪ-ɲɪmgɪlɪɲ.”

Yesulɪ ama gwaɲgwa no yal kolannat tɪmbɪ kɪndem daɲguk

14 Tɪmbi Yesu gɪt gwaɲgwaɲiɪ tɪpet gɪt no endɪ kwet jaɲgɪn bɪmbi pɪ-ɲambi, gwaɲgwaɲiɪ dɪwɪn pakɪlɪɲnan tomgɪlɪɲ. Tombi yambumbi, amatam kɪmɪn wopumdɪ ep gɪmbupi pakɪlɪɲ, tɪmbi endɪkɲe manda nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ gwaɲgwaɲiɪ gɪta e-taɲan tɪɲgɪlɪɲ.

15 Tɪmbi ama kɪmɪn gɪtɪk endɪ Yesu bɪumbi kaɲɪpi, ka-sɪlɪkɲembi, endoɲ woeɲp ɲambi, we ɲɪmgɪlɪɲ.

16 Tɪmbi Yesulɪ enɪ-nandɪmbi eɲguk, “Sɪndɪ neta e-taɲan taɲ?”

17-18 Eumbi, amatamdok boɲgɪpsɪnan nanin ama noli Yesula ɲɪndɪɲ tambane-nɲguk, “Endaut. Nak nɪɲana yal kolan nat dɪk tɪmbɪ kɪndem dawɪktok naɲgɪpi bɪt, gan dɪk nɪm palaɲda gwaɲgwaɲgailɪ yal kolan wɪn kleklelok enɪt, gan endɪ tɪ nɪm kaɲbi bilɪɲ. Yal kolan walɪ endok man manben tɪmbɪ galɪmbi, manda nɪm pa elak. Nainɲɪn inda-ɲɪmlak tuop yallɪ nɪɲana tɪmbɪ kolakolalok tɪke-kolɪmbi pa pɪlak. Tɪmbi man payak lambumbi, man sɪ-gɪlɪm dambi, pɪɲgɪu dɪndɪɲ pat-tɪlak.”

19 Yesulɪ manda wɪn nandum mɪlataumbi enguk, “Nak gɪnaɲ kwambɪndanjɪla kunjɪt tɪlet. Nain nɪtek sɪnɪk nak nombo sɪn gɪta palambi, nandɪ-kɪlɪktɪ tɪ-namnekalɪɲ? Gwaɲgwa wɪn nokoɲ tɪkem bɪwɪt.”

20 Eumbi naɲgɪp bɪumbi, yal kolan walɪ Yesu kaɲbi, wolongan gembɪ kopi, kwelan kolɪ pɪumbi, tɪkɪle-binjat tɪmbɪmbi, man payak lambɪɲguk.

21 Tɪmbi Yesulɪ beu nɪ-kambi eɲguk, “Nain nɪtek sɪnɪk kundɪt ɲɪndɪɲ tɪ-ta-bɪlak?” Eumbi nɲguk, “Damaɲgan gwaɲgwa tip palɪmbi inda-ɲɪmɲguk.”

22 Nain asup yal kolan walɪ nɪɲana komba galk gɪnaɲ ba tuk gɪnaɲ tɪke-kolɪmbi pa pɪumbi, wɪlɪ kɪmbektok tuop pat-tɪlak. Gan, tɪkap dɪk tuopta, nɪnda blan nandɪ-nɪmbi, nɪp kɪmɪlekaɲ.”

²³ Wɨndɨñ eumbi Yesulɨ nɨñguk, “Netekta ‘tikap dɨk tuopta’ nanɨlañ? Dɨk nandɨ: no en nandɨ-kɨlɨktɨnat kulakta Yambattɨ nek inda-ñɨmektok nandɨlak wolok tuopgan tɨ-ñɨmlak.”

²⁴ Eumbi, wolongan gwañgwa beulɨ kɨtɨmbi nɨñguk, “Nak nandɨ-kɨlɨk tɨ-gamlet. Gan nandɨ-kɨlɨktɨna lakalakaen, wala tɨmbi nep tɨmbi pañgɨtawa.”

²⁵ Tɨmbi Yesulɨ amatam asuptɨ endok kandañ woñep bɨñgɨlɨñ wɨn yambɨmbi, yal kolanɨ gwañgwa wolok man ba pawañ masip mɨñguk wakan nɨ-ñombɨmbi nɨñguk, “Natna gani-sipbi ganlet: poñambi, bɨndambo nɨm undane-bɨmbi pɨukañ.”

²⁶ Eumbi, yal kolandɨ kwawa embi, gwañgwa tɨmbi wopungan gembɨ kolɨmbi, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wɨpi, dalandan nomɨk palɨmbi, amatam kañgɨlɨñ endoñnan nanin asuptɨ “Kɨmlak” eñgɨlɨñ.

²⁷ Gan Yesulɨ gwañgwa kii plon tɨke-mɨlalɨmbi mɨlapi ikuk.

²⁸ Tɨmbi Yesulɨ it gɨnañ lombi, gwañgwañii gɨt nɨsɨñgan papi nɨ-kañbi eñgɨlɨñ, “Kusei neta nɨndɨ yal kolan wɨn klenep tɨ pi kamɨñ?”

²⁹ Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisɨ endɨ nɨmololɨñgot gumañ ep klelok, nepek nolɨ nɨm.”

Yesulɨ kɨmbektok manda enbɨmbi, nain tɨpet tɨñguk

³⁰⁻³¹ Tɨmbi Yesu gɨt gwañgwañii endɨ wɨnanin ñambi, Galili kwet dɨkñembi ñañgɨlɨñ. Ñañɨpi, Yesulɨ gwañgwañii enɨ-daut tɨ-semep nandɨñgukta tɨmbi amalɨ en wandɨñ patak wɨn nɨm nandɨ-ñɨmnelɨñdok nandɨñgukta. Ñañɨpi, ñɨndɨñ enɨ-ta-ñañguk, “Amalok Nɨñan en kanjɨkñii endok kɨsɨ plon kɨmɨlɨmbi wɨlɨ kɨmbekak. Tɨmbi kena nain tɨpet gɨt no tɨmbɨmbi, kɨmnan nanin mɨlalekak.”

³² Gan gwañgwañii endɨ manda eñguk wolok kusei nɨm nandɨ-daklembi, nɨ-kanelɨñdok mɨsɨmbi biñgɨlɨñ.

Yesulɨ kuñgulok manda gwañgwañiila enɨ-daut tɨ-semguk

Kiupi kuñgulok manda

³³ Tɨmbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it gɨnañ lo-taleumbi, Yesulɨ gwañgwañii enɨ-nandɨmbi eñguk, “Telak plon nekta e-tañan tɨlɨñ?”

³⁴ Enɨ-nandumbi, endɨ telak plon “Gwañgwa nɨndok boñgɨpnɨnan nɨndɨ sɨnɨk nɨp maklembi, dama tɨlak?” embi, e-kle-kot-tɨñgɨlɨñda tɨmbi, manda nɨm embi gitakan pakɨlɨñ.

³⁵ Tɨmbi Yesulɨ pipapi, gwañgwañii 12 kɨtɨ-semum bɨumbi enguk, “Tɨkap ama nolɨ telak dama kuupi nandɨlakta, en wakan enla nandum pɨmbɨñ tɨmbɨmbi, nolii gɨtɨk endok siñgi kle-kumbi, tɨplaplainjɨ kuukak.”

³⁶ Wɨndɨñ embi, gwañgwa tip no nañgɨp bɨmbi, boñgɨpsɨnan kɨmɨpi, kiilɨ kamai-papi enguk,

³⁷ “No endɨ naka tɨmbi gwañgwa ñandingan no not tɨ-ñɨmekta, endɨ nak not tɨ-namek. Tɨmbi no endɨ nak not tɨ-namekta, nakgot nɨm a, nin nanɨmukuk en not tɨ-ñɨmek.”

³⁸ Tɨmbi Yoanelɨ Yesula “Nɨnɨndaut” embi nɨñguk, “Nain nola nɨndɨ ama nolɨ dɨkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgɨmɨñ. Gan endɨ nɨndoñnan nanin nɨm, wala tɨmbi nɨndɨ kɨmɨsip tɨ-ñɨmkap nɨm kañbi biñgɨmɨñ.”

39 Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembinat tilak, wandiñ wali nitek plon pañgítambi, platik nani-kolauk? Wíndiñ tindiłok tuop ním, wala tímbi ním kímisip tí-ñimnekalíñ.

40 Neta, no en níndok kenanıla kanjık ním tí-nímlakta endi níndok notni tilak.

41 Tímbi no endi Mesialok sambatnii kuañda tímbi tukgot gipi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambattı plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak.

42 Tímbi no endi giñgítna koi nímnat ñandin no tímbi pipímbi yom tilakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama ním tíñilímbi, nolı kawat wopum no tikembi, bim plon tembı-ñímbi, tuk kimbıñ gınañ munjut-kolım pímbi kímımda wın kındem. Ním kañbi, kundit kolan wandiñ tímımbi, Yambattı kınjan mılap wopum ombi-ñimekak.

43-44 Tikap kıkali gep tímbi pipímbi yom tílañda, kıka wın dombekañ. Wíndiñ tímbi, kıka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nímnat gınañ ñaukañ. Ním kañbi, kıka típelatkan kukapi, jımbıñdok komba galk taletalen nímnat gınañ píwıñ.

45-46 Ba tikap kesıkali gep tímbi pipímbi yom tílañda, kesıka wın dombekañ. Wíndiñ tímbi, kesıka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nímnat gınañ ñaukañ. Ním kañbi, kesıka típelatkan kukapi, jımbıñnan gep kolı píwıñ.

47 Ba tikap daukali gep tímbi pipímbi yom tílañda, dauka wın gıtnei kolekañ. Wíndiñ tímbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nímnat gınañ ñaukañ. Ním kañbi, dauka gıtık kukapi, jımbıñnan gep kolı píwıñ.

48 Jımbıñ wandiñ sıñgin gawat taletalen nímnat palekak: wandiñ bınem amalok gaumjı nañ endi ním kímnekalıñ, ba kombalı papat kwambıñ dímbi ei-ta-ñaukak.”

49 Yesulı wíndiñ embi enguk, “Siundılo tíñıpi, simu tapma plon kımıkañ walı Yambattok dainan tapma tímbi kındem dalak. Wíndiñgangot Yambattok dainan kındem daneñdok komba dındınlı amatam nıdı gıtık indanımlak.

50 Simu wın nepek kındem sınik. Gan, tikap simulok koñgom gembın pailekta, nombo kındem dawıktok nepek no tuop ním tíneñ. Wala tímbi sındı nosilok boñgıpsınan simu koñgom gembınnat nomık kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalıñ.”

10

Wapatam tambıtambıtok manda

1 Tímbi Yesulı gwañgwañii gıt kwet wınanin yousım ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañilímbi, amatam kımın no kımın no bındambo endoñ bımbi kımın tíañgılıñ. Tímbi kena pat-tılıñguk wíndiñgangot bındambo enı-daut tí-sem-ta-kuñguk.

2 Tímbi Falisi ama díwındı bımbi, Yesu tue-kañbi tí-ñımnep nandiñıpi ní-kañbi eñgılıñ, “Endıkñe mandalı ama nolı kındem tamın kle-kolektok elak ba nitek?”

3 Eumbi manda tambane-enguk, “Moselı sosiila endıkñe manda nitek kımıt-semguk?”

4 Eumbi níñgılıñ, “Moselı ñındıñ nandi-semguk: ama no endi tamın bıup nandiımbi, endok kusei pepa plon youp mımbi, kındem ní-kleuk.”

⁵ Eumbi tambane-enguk, “Ginañ kwambindanjila Moseli endikñe manda win youpi kimit-samguk.

⁶ Gan nain kusei kimikimilinan win windin nım pakuk. Moseli ñindin youkuk, ‘Yambatti ama ep timbi indaņguk wolonda endi ama git tam indaņgılnı.

⁷ Kusei wala timbi amali meñ beu yambimbi, tamınloñ gali-kwambın daumbi,

⁸ piņgıp noņgan indayamık.’ Windin youyoulin patakta timbi, ama git tam endi nombo tipet nım tindemık. Endi wapatam timbi, piņgıp noņgan patemık.

⁹ Wala timbi wapatam Yambatti ep kiukuk win amali nım tambılek.”

¹⁰ Timbi Yesuli gwaņgwañii git bindambo ilan ña-palıñıpi, wapatam tambo ka-mısı-taņ wolok nı-nandumbi

¹¹ tambane-enguk, “No endi tamın ka-mısımbi, tam komblin tilakta, ama wali wakan tamın kolan tı-ñımbi, Yambattok dainan telak joņgo kulak wakan.

¹² Ba tam noli wapai ka-mısımbi, ama komblin tilakta, endi bo windiņganot telak joņgo kulak wakan.”

Nindi Yambattok kuņgu kwambın kasileukak?

¹³ Timbi amatamdi wembe gwaņgwa tiptip Yesuli ep kawıktok yanaņgıp bıņgılnı. Bıñılnımbi, gwaņgwañıilı kımısip tı-sembi enombıñgılnı.

¹⁴ Windin timbımbi, Yesuli yambım gınañ komba dıumbi enguk, “Sıdi wembe gwaņgwa yambımbi nokoñnan bıwıt! Yambatti ama ñandısı wakan enlok giņgit yambı-dıkñelak, wala timbi nombo nım kımısip tı-semnekalıñ!

¹⁵ Nak biaņgan sanlet: no endi wembe gwaņgwalok tuop Yambattok kapmainan nım kulakta, endi wakan Yambattok giņgit nım.”

¹⁶ Windin embi, wembe gwaņgwa noņgan noņgan ep ya-apbi, kiilı kumbanjı plon kımıpi, ep gwılam tı-semguk.

¹⁷ Timbi Yesuli gwaņgwañii git telak kusei kımıp ñanep tıñılnımbi, ama noli endoñ woņep bımbi mılele-tı-ñım nı-nandımbi eņguk, “Endaut kındem. Nak nıtek timbi, kuņgu taletalen nımnat kasıleutat?”

¹⁸ Eumbi tambane-nıņguk, “Kusei nekta naka kındem nanılañ? Ama noli kındem nım, Yambat en noņgandı kındem.

¹⁹ Dık endikñe manda Yambatti kimıt-nımıņguk wolok kusei ip nandılañ: ‘Dık ama wılı kım nım timbekañ. Telak joņgo nım kuukañ. Kumbu nım timbekañ. Ama joņgo sıņgin nım siukañ. Ama nolok nepek joņgo nım timbi pailım tıke-ñımekañ. Dık nain tuop meņga bekala nandı-semum loloñ tındekamık.”

²⁰ Yesuli windin eumbi nıņguk, “Endaut. Nak gwaņgwa sim papi kusei kımıp, endikñe manda win gitık ikan taņgonembi kimıt-kle-ta-bılet.”

²¹ Yesuli dındımgan kambi, wale kındemda nandı-ñımbi nıņguk, “Dık nepek noņgan walaņgot tıpkalañ. Wala timbi dık ñam nepenepeka gitık tualok kımıt-taleumbi, mınem gamnekalıñ win epmbi, ama pımbıñesıla emumek, tuan wopum kunum gınañ pat-gamekak. Windin tımek bımbi, nak nep kle-kuukañ.”

²² Ama wali mandan win nandum mılataumbi, timan dai kolaņguk. Endi il ba kenañ asup palımguk wı nım bıuptok nandım gınañ mılataumbi, kak bim ñaņguk.

23 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii tĩkĩle-yambĩmbi enguk, “Ama kwĩlĩkwĩlĩnjĩat Yambattok gĩñgĩt indanep nandañda endĩ kena kwambĩñ tĩnekalĩñ.”

24 Wĩndĩñ eumbi nandĩm nandĩ-sĩlĩkĩñeñgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ yousĩm “Nĩñanai” embi, nombu ñĩndĩñ enguk, “No endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta endĩ kena kwambĩñ tĩmbekak.

25 Kamel nolĩ lĩk bem gĩnañ tip wolok ña tombepi nandĩwĩmda, endĩ kena kwambĩñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩlĩn wopum no endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta, endĩ wĩndĩñgot kena kwambĩñ tĩlak, gan endok kenañĩ kamellok kenañ maklembi mĩlata-ñĩmekak.”

26 Eumbi, gwañgwañiilĩ kolan sũlĩkĩñembi, nĩsĩñgan e-nandĩ-tĩmbi eñgĩlĩñ, “Mĩlap wandiñda, nĩndĩ kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tuop kasĩlewĩk?”

27 Tĩmbi Yesulĩ dĩndĩngan yambĩmbi enguk, “Ama endĩ nĩsĩlok gembĩnjĩla tuop nĩm, gan Yambattĩ kĩndem ep mek. En wakan nepenepek gĩtik tuop tĩ-taleuk.”

28 Wolongan Petlolĩ nĩñguk, “Yakñe! Nĩndok kandañ nĩtek? Nĩndĩ nepenepekĩ gĩtik bi-talem bĩmbi, dĩk gep kle-kuamĩñ wĩn.”

29 Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endĩ natnala ba gĩñgĩt manda kĩndemla tĩmbi il ba daliĩ ba kwayañii ba dalañii ba wĩwii ba meñ beu ba gwañgwa bĩsatĩii ba nana kenañ gĩtik bi-taleñguk,

30 endĩ wakan il gĩt daliĩ gĩt kwayañii gĩt dalañii gĩt wĩwii gĩt meñii gĩt gwañgwa bĩsatĩii gĩt nana kenañ inda-ñĩmbi, yousĩm nombu wopumgan inda-ñĩmekak. Tĩñĩpi, man kwelan ñolok naka tĩmbi kena gĩm mĩmbi, kunumdok kuñgu kusei kĩmĩlekak wolonda kuñgu taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak.

31 Nain wolonda ama man ñĩndĩñgĩt amatamdok dausĩnan damandama tañ endoñnan nanin asuptĩ siñgi patnekalĩñ. Tĩmbi siñgi sĩnik endok kandañ asuptĩ dama patnekalĩñ.”

Yesulĩ kĩmbi mĩlalekak wolok bĩndambo enbĩmbi, gama nĩm nandĩ-dakleñgĩlĩñ

32 Tĩmbi endĩ Jerusalem it kwelan lonelĩñdok telak klem ñañgĩlĩñ. Yesu endĩ telak dama tĩ-semumbi, gwañgwañiilĩ endok kundit wĩ kañ nandĩ-bendĩ-tĩmbĩmbi, amatam ep kle-ñĩñgĩlĩñdĩ mĩsĩmĩsĩ plon ñañgĩlĩñ. Ñakap, Yesulĩ gwañgwañii 12 nĩsĩñgan bĩndambo ep kĩmĩn tĩmbi, enlok plon nepek inda-ñĩmekak wolok manda enĩ-dakle-semguk. Enĩ-dakle-semñĩpi,

33 ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ nandañ. Nĩndĩ Jerusalem it kwelan loamĩñ. Lotomnabi, Amalok Nĩñan wĩn tapma ama biesĩ ba endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi, wĩlĩ kĩmbektok manda eu talembe, Roma amalok kĩsĩ plon kĩmĩtnekalĩñ.

34 Kĩmĩlĩmbi tĩ-lakalaka e-tĩ-ñĩmbi, manjĩ iwĩttĩ suambap bĩt gwĩlap pĩsĩkĩattĩ waĩpi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi maim tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmĩn nanin mĩlalekak.”

35 Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit tĩpet, Yakobo gĩt Yoane, endĩ Yesuloñ bĩmbi nĩñgĩmĩk, “Nĩnĩndaut. Nĩtĩ nepek nola ba nola endetamĩk wĩn dĩk nandĩmbi tĩ-nĩmeñdok nandamĩk.”

36 Eumbi enguk, “Nak sĩa nek tĩ-samettok nandamĩk?” Enĩ-kaumbi,

37 ama wapmañ patep nandĩñgĩmĩkta ñĩndĩñ nĩñgĩmĩk, “Dĩk inda-daklembi, amatam indangan yambĩ-dĩkĩñeukañ, nain wolonda nandĩ-nĩmumbi, nĩtoñ nanin nolĩ kĩka dĩndĩmnan, nolĩ kĩka kepmanan pĩ-patekamĩk.”

³⁸ Gan Yesulí enguk, “Sítí manda eamík wolok kusei ním nandí-daklembi naníamík.”

Endí windíñ embi, yousím mílap bemep tilak wolok ñíndíñ enguk, “Nak tuk kimbíñ nambetat wín sítí gíla nandekamík ba? Ba tuk iutat wín sítí gíla indekamík ba?” Yesulí windíñ ení-kaumbi,

³⁹ “Nítí tuop” eñgímík. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat wín sítí bo nandekamík, ba tuk iutat wín sítí bo indekamík.

⁴⁰ Gan nindí kítna síník kandañ ba kítna kepma kandañ pipalekak wín nak ewa taleuktok tuop ním. Pipapipat wín Yambat en ikan tí-kíliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Tímbi gwañgwañii kít tambon tambon endí manda wín nandímbi, Yoane gít Yakobo enda gínanjé komba díñguk.

⁴² Tímbi Yesulí ení-tiañeum bíumbi enguk, “Síndí nandañ, kwet tuop yambí-díkñe ama ba ama loloñ endí gíñgítjii kíndem ním pat-yambí-díkñeañ. Endí ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandísemum nisílok kena gwañgwa sílanín síník tímíbmbi, kena gím pat-emañ.

⁴³ Gan síndok boñgípsínan windíñ ním inda-samektok sanlet. No endí síndok boñgípsínan ama wopum indaup nandílakta, endí típlaplapsí kuukak,

⁴⁴ ba telak damanjé kuup nandílakta, amatam gítík endok kena gwañgwa sílanín kuukak.

⁴⁵ Ama Sísiník endí bo windíñgangot kulak. Endí amatam típlaplae tíñímnélíñdok ním, endí tambon típlaplae tí-sembi, amatam asup endok kíngan kímbi, yomsílok tuan ombí-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endí Yesulok kusei nandí-dakleumbi tímíbí kíndem dañguk

⁴⁶ Tímbi Yesulí gwañgwañii ba amatam kímín wopum gíta Jeliko it kwelan bí tombi díkñem ñañguk. Wínanín ñañímbi, ama no dai kolan amatamda mínem ba nanañla kítínat tí-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok níñañ, endí telak pawañ pipakuk.

⁴⁷ Pipalíñílm nímbi eñgíliñ, “Yesu Nasalet nanín endí bílak.” Nímbi nandím kusei kímípi, Yesu Mesialok koi no plon kítí-ñímbi eñguk, “Yesu, Devittok Níñañ, dík blan tí-namíñ!”

Gembínat kítí-palímbi,

⁴⁸ amatam asuptí ní-ñombímmbi níñgíliñ, “Gitakan pat!” Gan endí kwambíñgan kítímmbi eñguk, “Devittok Níñañ-o, blan tí-namíñ!”

⁴⁹ Wíndíñ eumbi, Yesulí bí ípi enguk, “Kítí-ñímím bíwín.” Eumbi, ama dai kolan kítí-ñímbi níñgíliñ, “Ním mísíwíñ. Endí kítí-gamlak. Mílapí ñau!”

⁵⁰ Eumbi, sauloñ kolí palímmbi, díkop mílapí, Yesuloñ ñañguk.

⁵¹ Ñaumbi, Yesulí ní-nandím eñguk, “Nak nek tí-gamíttok bílañ?” Eumbi níñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandílet.”

⁵² Eumbi níñguk, “Kíndem a, ñau! Nanandí-kílikítíñgalí gep tímíbím kíndem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kíndem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

¹ Tĩmbi Yesu gĩta gwañgwañii endĩ lo-ñakap, Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, kwet jañgĩn koi Oliv wolok loñgĩlĩñ. Loñĩpi, it kwet tĩpet, Betfage gĩt Betani, wandĩñ lo-tombi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet eni-mupi

² enguk, “Sĩtĩ it kwet da patak wolok ñandekamĩk! Ñam lombi, wolongan doñki nĩñañ toali top bimbĩn kandetamĩk. Doñki endok plon ama nolĩ no nĩm pipapi ñañguk. Kañbi pĩsap nañgĩpi bĩwĩt!”

³ Tĩkap nimbek nolĩ sambĩmbi, ‘Sĩtĩ neta wĩndĩñ tamĩk?’ eumbi, ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Molomdi kena mĩmbi, platik kĩmĩli undanem bĩutak.’”

⁴ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi ñam, doñki nĩñañ telak yamanan top bimbĩn kañbi pĩsakĩmĩk.

⁵ Pĩsat-palĩñĩmbi, ama dĩwĩn wolok ikĩlĩñ endĩ eni-kañbi eñgĩlĩñ, “Sĩtĩ nek tĩndepi, toa pĩsakamĩk?”

⁶ Enĩ-kaumbi, Yesulĩ manda eñguk wĩndĩñgan tambane-engĩmĩk. Eumbi yambium,

⁷ doñki nĩñañ Yesuloñ nañgĩpi ñañgĩmĩk. Ña-tombi, saulonjĩ kiundĩp doñkilok plon kĩmĩlĩmbi, Yesulĩ wolok plon lo-pipapi ñañguk.

⁸ Tĩmbi amatam asuptĩ Yesu koi gĩñgĩt tĩke-loneliñdok saulonjĩ telak plon samba eñgĩlĩñ, dĩwĩndĩ kli sap kena gĩnañ nanin dombĩ mep bĩmbi, wĩndĩñgot telak plon ipaneñgĩlĩñ.

⁹ Tĩmbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tĩm kle-ñañgĩlĩñ endĩ ñĩndĩñ kĩtĩmbi nĩ-tĩke-loñgĩlĩñ,

“Yambattok koi tĩke-lowĩt!”

Ama ñĩn Molomdok koi plon nĩ-mulĩmbi bĩ indalak en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

¹⁰ Sotnĩ Devit endĩ gĩñgĩtĩnii kĩndem yambĩ-dĩkñeñguk,

wĩndĩñgangot ama ñalĩ tĩ-nĩmekak,

wala tĩmbi en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

Yambat kunum gĩnañ patak endok koi tĩke-lona!”

¹¹ Yesulĩ Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gĩnañ loñguk. Lombi, nepek gĩtĩñgĩtĩk ka-nandĩ-tĩ-talembi, kwet kĩlĩm eumbi pĩm gwañgwañii 12 gĩt Betani it kwelan lombi douñgĩlĩñ.

Yesulĩ tapma it tĩ-dĩndĩm tĩñguk

¹² Kwet salaumbi, Jelusalem ñanelĩñdok Betani it kwet bimbĩ, telak plon ñañĩpi, Yesulĩ nanañ gawat tĩñguk.

¹³ Tĩmbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjĩñguk. Gan bien indaında nain nĩm indañgukta, sakgot pakuk.

¹⁴ Wandin kañbi, komba wala nĩñguk, “Dĩkok nana bien wĩn ama nolĩ nombu nĩm nambekak.” Eumbi, yala manda wĩn gwañgwañiilĩ nandĩñgĩlĩñ.

¹⁵ Ñakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgĩlĩñ. Tombi, Yesulĩ tapma it sañ simba gĩnañ lombi, nepenepeksĩ tapma tĩndĩlok tuañgĩlĩñ yambĩñguk. Yambĩmbi nandum pi-sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩp ep kleñguk. Ep klembi, ama mĩnem tambo mĩ kena tĩñgĩlĩñ endok kĩmĩkĩmĩtsĩ ba ama mambaip pat-tuañgĩlĩñ endok gembanjĩ ep wĩlĩ tombokuk.

¹⁶ Tĩñĩpi, tapma it sañ simba gĩnañ nepek no tĩke-ñā-bĩt nĩm tĩnelĩñdok kĩmĩsip tĩ-semguk.

¹⁷ Tĩmbi amatam eni-daut tĩ-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Itna ñĩn kwet tuop amalok nĩmolo it

timbekak.' Gan sindi it ni+n timbimbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tilak."

¹⁸ Amatam kimin wopumdi Yesu manda eni-daut ti-semguk win nandimbi nandi-silikne-tiñgilañ. Tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi windiñ nandimbi, Yesu nepek nek tiñguk ba eñguk wolok giñgit nandimbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña gal-taleneliñ wala misimbi, wili kimmeliñdok telak e-lonji-tiñgilañ.

¹⁹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kwet kilim eumbi tuop Jerusalem it kwet bimbi ñaangilañ.

Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk

²⁰ Kwet salaumbi, Jerusalem undane-ñañipi, fik komba win pakuknan bindambo ña-tombi kañgilañ: komba wali kakainan kusei kimpipi yañeta-lo-taleñguk.

²¹ Timbi Petloli wi kañbi, Yesuli komba ni-ñombiñguk win nandi-siwipi niñguk, "Niñndaut, ni ka! Komba ni-suambakuñ win yañeta-talelak."

²² Eumbi tambane-enguk, "Sindi Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk win nandi-kwambiñ dambi kunekilañ.

²³ Nak biañgan sanlet: tikap ama noli kwet jañgin ñala 'Mlapi, tuk kimbini ginañ pi!' embi, windiñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, ginañ tipet nim tilakta, wolok tuopgan inda-ñimekak.

²⁴ Windiñda niñdiñ sanba nandiwit: sindi nimolo tiñipi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak windiñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak.

²⁵⁻²⁶ Besi kunum ginañ patak endi sindok ep tindinji kolan win bi-samektok sindi nain tuop nimolo tiñipi, dama nosi nola nandi-kola tiñimañ win bi-ñimekilañ." *

Yesuli ama biesi gita manda e-kle-kot-tiñguk

Yesuli nindok manla kena pat-tiñguk wala e-nandiñgilañ

²⁷ Timbi Yesuli bindambo gwañgwañii git Jerusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba ginañ lom wandiñ ñañambit tiñguk. Tiñilimbi, tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama git ama biesi diwin endi endoñ bim

²⁸ ni-kañbi eñgilañ, "Dik kundit ñandin tilañ win gembu ba nanandi denanin tikembi pat-tilañ? Ba nindok manla pat-tilañ?"

²⁹ Eumbi enguk, "Nak windiñgangot manda noñgan sinik sani-nandutet. Wi nanbimek, nak nindok manla kundit tilet win tambon sani-dakleutet.

³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin? Win nanimbimbi nandiwa."

³¹ Windiñ eumbi, nisigan e-tañan timbi eñgilañ, "Niñdi 'kunumdok ep tindin' windiñ enambi eutak, 'Timbi neta endok mandan nim nandi-kilikti ti-ñimgilañ?'

³² Gan nombu 'amalok ep tindin' windiñ enambi, amatamdi nitek tinimnetañ?" Windiñ embi misigilañ. Nekta, amatam gitikti Yoanela nandum profet biañgan tiñgukta timbi.

³³ Windiñda endi Yesu niñdiñ tambane-niñgilañ, "Yoaneli kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin win niñdi nim nandamñ."

* **11:25-26:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patgot tilak eañ. Manda win niñdiñ, "Gan, tikap sindi nim bi-ñimekilañda, Besi kunum ginañ patak endi bo ep tindinji kolan nim bi-samekak."

Eumbi enguk, “Ale, wɪndɪn̄da nak bo nindok mandala kundit pat-tilet wɪn n̄m sanbetet.

12

Yesulɪ ama biesɪ Yambattok kena ka-dɪk̄n̄eñgɪlɪn̄ endok ep tɪndɪnjɪ kolan eu dakleñguk

1 Tɪmbi Yesulɪ kusei kɪmɪpi, eyout mandalɪ manda enguk. Eñɪpi, n̄ɪndɪn̄ enguk, “Ama nolɪ kwet nolok wain kap tɪpimbi, dɪm kwambɪn̄ tɪñguk. Tɪmbi wain tul wɪsɪ-dottok kwet no kɪndɪpi, kawattɪ it ombap kloñ no kena ka-dɪk̄n̄elok kɪndɪlɪm ikuk. Tɪmbi endɪ wain bien dɪwɪn gama indaum epeplok nandɪn̄ɪpi, ama dɪwɪn enbɪ taleumbi, kena gɪtik kɪsɪ plon kɪmɪkuk. Kɪmɪpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sɪnɪk n̄añguk.

2 N̄a-kuñɪlɪmbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdɪ kena gwañgwa no wain bien dɪwɪn ep bɪ-n̄ɪmektok nɪ-mulɪm n̄ambi, kena ka-dɪk̄n̄e amalol̄n̄ n̄añguk.

3 N̄a-tombɪmbi, ka-dɪk̄n̄e ama endɪ bien n̄m mɪmbi, endɪ gwañgwa wɪn tɪkem wɪpi, molomloñ sɪlak nɪ-mulɪmbi n̄añguk.

4 Undane-n̄aumbi, molomdɪ kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi n̄añguk. N̄aumbi, kumbam wɪlɪ tawaumbi, kundit mayetan tɪ-n̄ɪmɪumbi, molomloñ undane-n̄añguk. N̄aumbi,

5 molomdɪ kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi, ka-dɪk̄n̄e endok kandañ n̄a-tombɪmbi wɪlɪ kɪnguk. Gan molomdɪ wandɪñgan embi, kena gwañgwa asup bɪndambo enɪ-mulɪm n̄añgɪlɪn̄. N̄aumbi, endok plon wɪndɪñgangot ka-dɪk̄n̄elɪ kanjɪk tɪ-semɪ, dɪwɪn sɪlak yandɪpbi, dɪwɪn yandɪp kɪmgɪlɪn̄.

6 Tɪmbi molom enlok ama noñgan ku-n̄ɪmɪñguk, wɪn enlok nɪñañ noñgan sɪnɪk en wakan gɪnañlɪ nandɪ-koñgom tɪ-n̄ɪmlɪñguk. Gan enda n̄ɪndɪn̄ kɪmɪt-nandɪ-n̄ɪmbi eñguk, ‘Ka-dɪk̄n̄e amalɪ natnalok nɪñana sɪnɪk en kañbi, nandum lolol̄n̄ tɪmbɪm wain bien mɪmbi, n̄m wɪlɪ kolaukak.’ Wɪndɪn̄ nandɪmbi, sɪñgi sɪnɪk nɪñañ engan ka-dɪk̄n̄e amalol̄n̄ nɪ-mulɪmbi n̄añguk.

7 Gan ka-dɪk̄n̄e kolasɪ endɪ nɪñañ wɪn kañbi, nɪsɪñgan n̄ɪndɪn̄ e-nandɪnandɪ tɪmbi eñgɪlɪn̄, ‘Yakñesii, endɪ wakan kukapi, kena n̄n kasɪleukak, wala tɪmbi wɪtnam kɪmbɪmbi, kena n̄n n̄ndok gɪñgɪt tɪmbekak.’

8 Wɪndɪn̄ eñɪpi tɪke-wɪlɪ kɪmbɪmbi, kena pawañ joñgo kolɪm pɪñguk.”

9 Yesulɪ eyout manda wɪndɪn̄ tɪ-sem-talembi enɪ-nandɪm eñguk, “Sɪndɪ nɪtek nandañ? Kena molom endɪ gɪñgɪt wɪn nandɪmbi, nɪtek tɪmbekak? Endɪ bɪ-tombi, ka-dɪk̄n̄e kolan yandɪp kɪmbi, ka-dɪk̄n̄e komblin bɪndambo ep indambi, wain kenañ endok kɪsɪ plon kɪmɪlekak.”

10 Yesulɪ wɪndɪn̄ embi, yousɪm enla manda n̄ɪndɪn̄ embi enɪ-nandɪñguk, “Yambattok manda youyoulɪn̄ patak n̄n sɪndɪ gama n̄m pinat-nandɪñgɪlɪn̄ bek?

‘It ta no it tɪndɪ amalɪ kenan n̄mnat embi sɪñgi wɪlɪmgɪlɪn̄ walɪ ta dɪwɪn yapma klembi, it tɪke-kwambɪn̄ dalak.

11 Wɪn Wopumdɪ tɪmbi indaum kanambi, kundit gɪtikn̄in̄ tɪlak.’ ”

12 Yesulɪ wɪndɪn̄ eumbi, ama biesɪlɪ “Eyout manda wɪn n̄nla elak” nandɪ-daklembi, tɪkenelɪñdok nandɪñgɪlɪn̄, gan amatam kɪmɪn̄ wopum endɪ mik tɪ-semnel̄n̄ wala mɪsɪmbi, kak, kañbimbi n̄añgɪlɪn̄.

Yesu takisla tue-kambiñgɪlɪn̄

13 Tĩmbi Juda ama biesilĩ Falisi ama dıwın gıta Elottok nolii dıwın Yesu mandalı sısoñ tı-ñımneliñdok eni-mukıliñ.

14 Eni-mulĩmbi, Yesuloñ bım nĩmbi eñgılıñ, “Endaut. Nĩndı dıkok kusaka nandamıñ: dık manda juluñıt nım pa elañ. Dık loloñ ba pımbıñ gıttıkan sınık Yambattok telak dındım nını-daut tı-nĩmbi, amalı nıtek nandı-gamnelıñ wala nım mısılañ. Ñala eumbi nandına: nındı Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayańgan sınık patak, enda takis mınem mınambı walı tuop tılak ba nım?”

15 Wın mılok ba nım mılok?” Wındıñ eumbi, Yesulı juluñıtsılok kusei nandı-daklembi enguk, “Sındı neta mandalı sısoñ tı-namañ? Sındı mınem kwandai satnı no tımbı indaumbi, daut namumbi kawa.”

16 Eumbi, mınem tıke-bım mıum kañbi eni-nandımbi eñguk, “Ama wala ba kot kundit wın nindoñ?” Eumbi, endı “Sisaloñ” nıñgılıñ. Wındıñ nımbımbi

17 enguk, “Sisalok gıñgıt wın Sisa enla tambon mınekalıñ, ba Yambattok gıñgıt wın Yambat enla tambon mınekalıñ.” Wındıñ eñpi, ama biesılok sısoñ makleumbi, ka-piasat tı-ñımgılıñ.

Kımnan nanin mılamılatok plon Yesu nı-nandıñgılıñ

18 Tĩmbi Sadusi ama dıwındı Yesuloñ bıñgılıñ. Endı kımnan nanin mılamılat wın nım patak eñpi enı-daut tı-sem-ta-kuañ. Endı Yesuloñ bımbi nı-nandım eñgılıñ,

19 “Endaut. Moselı Juda amatam nında manda nındıñ yout-nımguk, ‘Ama noli tam tıkembı, yamın pap sembekta, kwayañlı dallok kanjalı tıkembı, dallok gwańgwa bısat ep tımbı indanekalıñ.’”

20 Sadusi amalı wındıñ embı yousım nıñgılıñ, “Damańgan dakwaya kıt tambon tıpet kuñgılıñ. Endoñnan nanin tua endı dama tam tımbı, kombın nımnat, yamın papi sembıñguk.

21 Sembumbı, monalı dallok kanjalı tıkembı, wındıñgangot yamın papi sembıñguk. Sembumbı, gwıek endok plon wındıñgangot inda-nımıñguk.

22 Dakwaya kıt tambon tıpet endı tam wakangot tıkembı, yamın gıtık papi sembı-taleñgılıñ. Tımbı sıñgi sınık kanjaksı walı wındıñgot sembıñguk.

23 Ama kıt tambon tıpet gıtıkkandı tam wakangot tıkeñgılıñda. Tıkap, mılamılat nain indauk, nain wolonda tam wın nındok sınık tımbekak?”

24 Sadusi amalı wındıñ eumbi, Yesulı enguk, “Sındı Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembın nım nandı-kılıñ eañ bek, wala tımbı kımnan nanin mılamılata nandumbı kelam dalak?”

25 Amatamdı kımnan nanin mılapı, wapatam nım indanekalıñ. Endı kunumdok añelo nomık sılak kunekalıñ.

26 Tımbı Yambattı amatam kımnan nanin ep mım mılatnekalıñ ba nım, wolok sındı Moselı kasat nın youkuk wın nım pinat-nandañ ba? Mose endı komba tıp no wolok plon komba manben indaum kañbi ñańguk. Ñaumbı, Yambattı ama ikan sembıñgılıñ endok plon nındıñ nıñguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsı patet.’ Yambattı wındıñ eñpi,

27 nındıñ eu dakleñguk: endı sembısembındok Yambat nım a, endı kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembı-taleñgılıñ endı bo Yambattok dainan kaik kuañda tımbı. Wındıñda sındı mılamılat nım patak eañda, bıańgan nandım kamalalak.”

Ama noli endıkıne manda dek walı dama sınık tılak wala Yesu nı-kañguk

28 Tĩmbi Yesu gĩt Sadusi ama endĩ manda e-kle-kot-ti-pal-ĩĩĩĩĩĩmbi, endĩkĩne manda nandĩ-tale ama no wolok bĩm yambiĩnguk. Yambiĩmbi, Yesulĩ manda tambon kĩndemgot tambane-enbĩm nandĩĩngukta nĩ-kaĩbi eĩnguk, “Yambattĩ endĩkĩne manda gĩtik kĩmĩt-nĩmĩĩnguk, tĩmbi nek ĩĩalĩ dama ti-sembi, dĩwĩn gĩtik yapma kle-talelak?”

29 Eumbi tambane-nĩnguk, “Endĩkĩne manda ĩĩalĩ dama sĩnĩk tĩlak, ‘Israeĩ amatam sĩndĩ manda ĩĩn nandĩmbi tĩke-kĩliĩ enekalĩĩ: Molom en noĩngan. Endĩ nĩndok Yambatnĩ, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

30 Wala tĩmbi dĩk gĩnaĩga gĩt waleĩga tip gĩt nanandĩĩga gĩt gembĩĩga gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ĩĩĩĩĩĩmekaĩ.”

31 Tĩmbi endĩkĩne manda wandiĩngan no ĩĩndĩn patak, ‘Dĩk dĩtnala ti-gamlaĩ, wĩndĩĩngangot nokala ti-ĩĩĩĩĩĩmekaĩ.’ Endĩkĩne manda tĩpet walĩ endĩkĩne manda dĩwĩn gĩtik yapma klembi pakamĩk.”

32 Yesulĩ wĩndĩn eumbi, endĩkĩne manda nandĩ-tale amalĩ “Waak!” embi nĩnguk, “Endaut, dĩk manda biaĩngan sĩnĩk elaĩ. Yambat en noĩngangot, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

33 Tĩĩĩpi, nĩndĩ endok gaut tapma sina dĩumbi, nepek dĩwĩn wĩndĩngot tapma ti-ĩĩĩĩĩĩmneĩ wĩn kĩndem. Gan tĩkap nĩndĩ gĩnaĩnĩ gĩt nanandĩn gĩt gembĩnĩ gĩtik endokgot bi-ĩĩĩĩĩĩmneĩ, ba nĩnla ti-nĩmamĩnĩ tuop wĩndĩngangot notniĩla ti-semneĩ, wĩn tapma kuseĩ kuseĩ yapma klembi, endok dainan kĩndem bien sĩnĩk.”

34 Ama endĩ manda tambon wĩndĩn eumbi, Yesulĩ endok nanandĩn kĩndem kaĩbi nĩnguk, “Dĩk Yambattok gĩngĩt kĩndem indawĩn.” Wĩndĩn nĩmbĩmbi, Juda ama biesĩĩ en mandalĩ sĩsoĩn ti-ĩĩĩĩĩĩmnepi mĩsĩmbi, nepek nola bĩndambo nĩm nĩ-kaĩngĩĩĩn.

Yesulĩ endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleĩnguk

35 Tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ simba gĩnaĩnĩ papi, amatam enĩ-daut ti-sem-tĩnĩpi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Nĩteкта tĩmbi, endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ Mesia en Devittok kombingot eaĩ?”

36 Dĩndĩm Yallĩ Devittok gĩnaĩnĩ tĩmbi tĩkĩleumbi, Devit en Mesiala ĩĩndĩn eĩnguk, “Yambat Wopumĩ nokok Wopumnala ĩĩndĩn nĩnguk: Dĩk bĩmbi, kĩtna sĩnĩk kandaĩ pipapi, nakĩta amatam yambi-dĩkĩne-kundekamĩk. Kuĩnĩpi, kanjĩtgai ep pĩ-yaliwambi, dĩkok kapmainan patnekalĩn.”

37 Wĩndĩĩnda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kĩtĩnguk, wala tĩmbi Mesia endĩ Devittok kombĩn sĩlaningot ba? Nĩm a. Endĩ Devittok Wopum.” Tĩmbi ama kĩmĩn wopum Yesulok manda nandĩmbi nandĩ-koĩngom tĩngĩĩĩn.

38 Tĩmbi Yesulĩ enĩ-daut ti-sem-tĩnĩpi enguk, “Sĩndĩ endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endok nandĩnandĩnĩ ba ep tĩndĩnĩ ka-kĩliĩ enekalĩn! Dĩwĩn endĩ amatamdĩ yambum loloĩn tĩmbektok nandaĩ, wala tĩmbi endĩ ama loloĩn endok dasĩndasĩnĩ pat-dasĩmbi, ‘tĩna nĩmbĩt’ taĩ. Tĩmbi endĩ amatamdĩ kĩmĩn kwelan we semĩnĩpi, kosĩ tĩke-loneliĩnda nandaĩ.”

39 Tĩnĩpi, it kiyau gĩnaĩnĩ ba nana sina wopum gĩnaĩnĩ endĩ ama loloĩnĩlok pipapat plon patnepi nandaĩ.

40 Endĩ tam kanjak juluĩnĩt ti-sembi, isĩ nepenepeksĩ yapma tĩkekaĩ, tĩmbi amatamdok dausĩnan ti-kelakelamĩ kot-taplineliĩndok nĩmolo ombap taĩ. Endĩ ep tĩndĩnĩ dĩndĩm walan taĩ, wala tĩmbi Yambattĩ tuan mĩlap sĩnĩk ombĩ-semekak.”

Yesulĩ tam kanjak nolok kundit kĩndem eu dakleĩnguk

⁴¹ Tĩmbi Yesulĩ tapma it gĩnañ papi, mĩnem Yambattok kĩmĩkĩlĩñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañĩlĩmbi amatamdi bi, mĩnem tapĩkot kawat diñgwindi gĩnañ dasiu piñguk. Amatam kwĩlkwiĩnjĩ wopum asuptĩ bĩmbi, mĩnem wopumgan kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴² Tĩñĩlĩmbi, tam kanjak piĩmbĩñen nolĩ bĩmbi, mĩnem kwandai gĩmĩn tiptet kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ wĩn kañbi, gwañgwañii kiti-semum biĩmbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam diwĩn endi mĩnem wopumgan kolĩmbi, wopum gama niĩlok pat-semalak. Gan tam kanjak piĩmbĩñen ñalĩ mĩnem nana tualok palĩmĩk wĩn gĩtik kolĩ taleumbi, ñam niĩmnat, silanin sinĩk patak, wala tĩmbi mĩnem kĩmĩlak wĩn diwĩn gĩtikĩkandĩ kĩmĩlalĩñ wĩn yapma kle-talelak.

Yesulĩ nain taletalenan nepek nek indaukuk wolok eni-dakleñguk

13

Mĩlaplok kusei kĩmĩkĩmĩlĩn

¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt tapma it sañ simba gĩnañ nanin pi-ñañĩpi, gwañgwañ nolĩ tapma it kit youpi niñguk, “Niĩndaut, ñĩ kawĩñ! It gĩtik ñĩn engano kĩndem bien. Tĩmbi kawat wopum wopumdiñgan tĩndĩn.”

² Eumbi niñguk, “It wopum ñĩ yambĩlañ wala ganba: Juda amatamdok kanjĩksiilĩ bĩmbi, it gĩtik ñĩn wiapi, kawat no niĩm biĩmbi, kawat nollok plon palekak. Niĩm sinĩk.”

³ Yesulĩ wĩndĩñ embi, Jelusalem it kwet bĩmbi, Oliv kwet jañgĩnnan loĩnguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palĩmbi, Petlo, Yakobo, Yoane gĩta Andlu endiñgot endoñ bĩm ni-kambi eñgĩlĩñ,

⁴ “Diĩk niĩmbi nandĩna: nepek nek tapma ittok plon elañ wĩn dawanda indaukak? Ba kundit nek ñalĩ dama indaumbi ka-nandĩnekamĩñ: mĩlap kusei gĩtik ip inda-nĩmep tiĩlak?”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ nepek indaukak wolok eni-dakleñĩpi eñguk, “Siĩndĩ ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Niĩm kañbi, ama nolĩ tue-sambiĩmbi, julũñ mandan wĩn nandĩ-ñĩmnelĩñ.

⁶ Ama asuptĩ nokok kotna plon bi-ĩndambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiĩmbi, julũñ mandanjĩ nandĩ-kwambiñ danekalĩñ.

⁷⁻⁸ Tĩmbi ama sambat diwĩndĩ mĩlapi, sambat diwĩnda mik ti-semnekalĩñ, tĩmbi ama wapmañ diwĩndok sambattĩ mĩlapi, wapma diwĩndok sambatta mik ti-semnekalĩñ, wala tĩmbi siĩndĩ miktok gĩngĩlĩ nandĩnekalĩñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok gĩngĩt nandĩnekalĩñ. Wĩndĩñ nandĩñĩpi, niĩm silĩkĩñembi mĩsĩnekalĩñ. Nepek wĩn gĩtik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen walĩ gama niĩm. Tĩmbi mĩnjamĩnjat kwet nolok ba nolok tĩmbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesulĩ wĩndĩñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wi gĩtik indaukak wĩn tamdi gwañgwa tiĩkeup dama siĩngĩn gawat lakalakat inda-ñĩmlak wandĩñ indaukak. Gan siĩngi kandañ mĩlap wopum sinĩk indaukak.

⁹ Nain wolonda sinĩla niĩtek kuañ wĩn ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Kanjĩksiilĩ sepi, mandala ama biesĩlok kisi plon sambĩmbi, it kiyau gĩnañ sandĩpnekalĩñ. Tĩmbi siĩndĩ nokok gĩngĩtnai kuañda tĩmbi yambĩ-diĩkñe ama ba ama wapmañ endok dausĩnan ipi, kusatna e-dakle-semnekalĩñ.

¹⁰ Tĩmbi gĩngĩt manda kĩndem wĩn biañgan amatam gĩtikta dama eu piĩm ennekalĩñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

11 Tĩmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañĩĩmbi, ‘Manda nĩtek enetamĩñ?’ wĩndĩñ embi nandĩ-bendĩ-wopum itangan nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm a! Nain wolonda sĩnĩngan manda wĩn nĩm enekalĩñ. Wĩn Dĩndĩm Yalli gĩnanjĩ tokĩneumbi, Yambattĩ manda samekak wĩn wakan enekalĩñ.

12 Wolonda naka tĩmbi dallĩ kwayañ ba kwayañdĩ dal kanjĩktok kĩsĩ plon kĩmĩĩmbi, yandĩp kĩmnekalĩñ. Ba beptĩ wembe gwañgwañĩ kanjĩktok kĩsĩ plon kĩmĩĩmbi, yandĩp kĩmnekalĩñ. Tĩmbi wembe gwañgwalĩ meñjĩ besĩla kanjĩk tĩ-sembi, wĩndĩñgangot tĩmbĩmbi yandĩpmĩ-kĩmnekalĩñ.

13 Kotnala tĩmbi ama gĩtĩktĩ nandĩ-kola wopumgan tĩ-samĩ-kunekalĩñ. Gan amatam mĩlap wĩn ba wĩn gĩñgĩnembĩ bembĩ, kuañ tuop nep kwambĩñ da-kuañda en wakan Yambattĩ ep mekak.”

Mĩlap wopum sĩnĩk indaukak

14 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it gĩnañ, kĩmĩsip tĩndĩnnan, wandĩñ loukak. Loumbi, Yambattĩ wĩn kañbi, nandum pĩ-sĩnĩk taumbi, enlok il sĩngi wĩlĩmekak. (No endĩ manda ñĩn pinapĩ, wolok kusei nandĩ-kĩlĩñ eukak.) Sĩndĩ nepek kolan wĩ kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endĩ pĩmbi, kwet jañgĩnnan lonekalĩñ.

15 Tĩmbi no endĩ it pawan papi, nepek nola it gĩnañ nombo nĩm loukak,

16 ba no endĩ kena gĩnañ papi, sauloñn tĩkeupi undane ilan nĩm ñaukak.

17 O wem! Nain wolonda tam gwañgwa mĩnjĩpsat, ba gwañgwa num emañ endĩ blasĩngandok.

18 Tĩmbi sĩndĩ mĩlap wĩn gwi sasalĩ nainnan nĩm indauktok nĩmolo tĩ-kunekalĩñ.

19 Neta, nain wolonda mĩlap wopum sĩnĩk indaukak. Yambattĩ kwet tĩmbĩ indaĩnguknan bĩkap man ñĩndĩñgĩt mĩlap wandĩñ no nĩm indaĩnguk, tĩmbi bĩndambo nĩm indaukak.

20 Tĩkap Wopumdĩ nain wĩn nĩm tĩmbĩ dumalawĩmda, amatam gĩtĩkkan talenelĩñ. Gan endĩ amatam ep danbi enlok gĩñgĩt kasĩleñguk enda wakan nandĩ-sembi, nain wĩn ikan tĩmbĩ dumalaĩnguk.

21 Nain wolonda ama nolĩ ñĩndĩñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesialĩ ñĩ patak’, ba ñĩndĩñ sanbek, ‘Wĩ kawĩt! Endĩ da patak!’, sĩndĩ manda wala nandum tlal tĩmbekak.

22 Neta, Mesia julũngan ba plofet ama julũngan indambi, nĩsĩlok kusasĩ tĩmbĩ dakle-semnekalĩñdok amatam kundit engano sĩnĩk ep daut semum ka-sĩlĩkñenekalĩñ. Tĩkap endĩ tuopta, ama walĩ amatam Yambattĩ enlok gĩñgĩt ep danguk wĩn ep tĩmbĩ kamalanekalĩñ.

23 Gan sĩnĩla ka-kĩlĩñ e-kunekalĩñ. Nak nepek gĩtĩk indaukak wolok itangan sanĩ-talelet.”

Mesialok tomtom nain wĩn dawanda sĩnĩk indaukak wĩn nĩmbek nolĩ nĩm nandĩlak

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk,

“Gan mĩlap wopum wĩn taleumek

‘wolonda maim dauttĩ bip mĩumbi, yakĩptĩ bo nĩm saleumbi,

25 kunum gĩnañ dĩmboñgĩptĩ pi-pĩnekalĩñ.

Tĩmbi nepek nek kwambĩñ kunum gĩnañ pakañ ep mĩnjalĩmbĩ kwesi bĩnekalĩñ.’

26 Tĩmbi nain wolonda amatam gĩtĩktĩ kanekalĩñ wĩn: Amalok Nĩñan endĩ mulukua gĩnañ gembĩn wopum ba kolsalen walalannat pĩmbi indakleukak.

27 Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok giñgit ep kasileñguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan nanin ep kiutnekalñ.

28 Windiñ ñala sindi komba koneelok plon nanandi ñin epnekalñ: kii gayam tukñat tĩmbi, sak kaik indaumeke, maim nain indaup tĩlak wĩndiñ nandañ.

29 Wĩndiñgangot mĩlap gitik sanit win indaum kañbi, sin ñĩndiñ nandinekalñ: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bĩlak.

30 Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ñĩndiñgit kuañ endoñnan nanin diwĩndi gama nim kimñilĩmbi, nepek win gitik indauk.

31 Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitiktĩ nim paipi, papat kwambĩñ palekak.

32 Nepek gitik win nain wolonda sinik indauk win ama nimbek nolĩ nim nandĩlak. Añelo kunum gĩnañ pakañ ba Yambattok Nĩñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandĩñgot nandĩlak.

33 Sindi nain win dawanda sinik indauk win nim nandañ, wala tĩmbi ka-kiliñ embi mandim kunekalñ!

34 Nain indauk win ñĩndiñ: ama nolĩ il bimbi, kwet mayañgan ñaup tĩlak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandimandĩ endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak.

35 Wĩndiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sindi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitĩmbi, ba kwet salaup tĩmbĩmbi, ba salasanan tombekak win sindi nim nandañda tĩmbi ka-mandi-kiliñ e-kunekalñ!

36 Nim kañbi, dou-palĩmbi, molomdi platik sinik bi tĩmbi, sep tĩmbi indawik.

37 Endikñe manda ñin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekali.”

Yesu wili kimbi bindambo milakuk

14

Yesu kimkĩmlok ti-pañgipañgile ti-ñĩngilñ

1 Tĩmbi gwĩlat wopum tĩpetti ep tĩmbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wĩmbendĩ nĩmnat wolok gwĩlat. (Wolonda Isael amatamdi Yambattĩ Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwĩlat walĩ sandap tĩpet wolok siñgi kandañ ep tĩmbi dumalañĩmbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tĩkembali wili kimbektok telak yolonjĩmbi,

2 ñĩndiñ eñgĩlñ, “Gwĩlat gĩnañ wĩndiñ tĩnambi, nim kindem dauk. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mĩlapi, gimbit tim, kesĩ tapma tĩmbi, mik tĩnelĩñ.”

3 Tĩmbi Yesulĩ Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambĩñ inda-ñĩmĩñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palĩñĩmbi, tam no endi pama tul mĩndiñ kindem tuan wopum sinik win tĩke-bĩmbi, kawat kanim bim ombi-gĩlombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalĩmukuk. Yalĩmulĩmbi,

4 ama diwisĩ wolok pakĩlĩñ endi tamda gĩnanji komba diumbi nisĩñgan eñgĩlñ, “Neta sinik pama tul kindem ñin silak tĩmbi kola-talelak?”

5 Tuktok tuan win wopum sinik, mĩnem 300 netepeke. * Endi tuk win

* 14:5: Mĩnem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

tualok k+m+l+mda, m+nem walinin t+kembi, ama p+mbi+ñenda em+w+ik.”

W+ndi+ñ embi, tam ni-ñombi+ñg+l+ñ,

⁶ gan Yesul+ enguk, “Biu palen! S+ndi neta m+lap mañ? Endi ti-k+ndek+ndem ti-namlak.

⁷ Ama p+mbi+ñes+ endi nain tuop s+n g+ta kuañ, wala t+mbi nain nola ba nola ep m+pañg+itanep nandañda k+ndem t+neliñ. Gan natna nain tuop s+n g+ta n+m paletat,

⁸ wala t+mbi tam ñal+ man ñ+ndi+ñg+it nepek nek tuop ti-namek wolok tuop tik. Endi pama tul i-nam+ik, w+n nak k+mbambi nep k+nditnekal+ñ wolok itangan p+ñg+pna ti-pañg+pñg+ile ti-nam+ik.

⁹ Nak biañgan sanlet: dembek ñanekal+ñ tuop g+ñg+it manda k+ndem ñ+n eu sataumbi, tam ñal+ nepek nek ti-nam+ik wolok kasat wak+it kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola ti-ñ+mektok tapma ama bies+loñ ñañguk.

¹¹ Ñambi, wolok tuop enb+mbi nand+im g+nañji k+ndem daumbi, m+nem m+nepi ni-kwamb+ñ dañg+l+ñ. T+mbi Judal+ kusei k+m+pi, “Yesu bola ti-ñ+mektok nain k+ndem delok indauk?” embi mand+ñguk.

Yesul+ k+mbepi, gwañgwañii ti-pañg+pñg+ile ti-semguk

¹² Plaua w+l+mbend+ n+mnat sinjilok gw+lat wolok kusei k+m+k+m+l+nan Israel amatamd+ sipsip n+ñañ w+pi, tapma t+mbi, Yambatt+ Isip kwelan nanin ep k+m+ikuk wolok k+m+it-nand+im pakañg+l+ñ.

Gw+lat w+n indaumbi, gwañgwañiil+ Yesu ni-kañbi eñg+l+ñ, “N+ndi delok ñambi, gw+lat ñolok nana ti-jum+it ti-gamneñdok nand+lañ?”

¹³ Eumbi, Yesul+ gwañgwañiit t+pet en+mupi enguk, “S+ti Jelusalem it kwet g+nañ lombi, ama nol+ tuk kambot bemi b+ sep t+mb+ indautak en kle ñandekam+ik. En kle ñaumbi,

¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñ+ndi+ñ n+ndekam+ik, ‘N+n+ndautt+ ñ+ndi+ñ elak: nak gwañgwanai g+ta it g+nañ delok gw+lattok nana nambetet?’

¹⁵ Eumbi, it g+nañ wopum no ti-k+liñ e-bimbin w+n gwat patak daut sametak. Wolok ti-jum+it ti-n+mdekam+ik.”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit t+pet endi nand+mbi, w+n nanin ñam Jelusalem it kwelan loñg+m+ik. Lo tombi, Yesul+ eñguk wolok tuop inda-semumbi, gw+lattok nana ti-jum+it t+ñg+m+ik.

¹⁷ T+mbi kwet k+l+m eumbi, Yesul+ gwañgwañii 12 g+ta b+mbi, it g+nañnan loñg+l+ñ.

¹⁸ Lom nana na-pal+ñ+l+mbi, Yesul+ enguk, “Biañgan sanlet: s+ndoñnan nanin no nak+ta nana yakan nalak endi nak bola ti-nametak.”

¹⁹ W+ndi+ñ eumbi, g+nañji m+lataumbi, noñgan noñgand+ ñ+ndi+ñ n+ñg+l+ñ, “Nakta n+m bek?”

²⁰ N+mb+mbi enguk, “W+n gwañgwa 12 s+ndoñnan nanin no. Endi plaua d+p t+kembi, nak+ta tuk w+tna noñgan g+nañ youpi nalak, en wakan.

²¹ Biañgan s+n+ik. Manda youyoulin patak wolok tuop Ama S+s+n+ik w+n bola ti-ñ+m+umbi w+l+ k+mbekak. Gan ama nin bola ti-ñ+metak en blangandok. Meñd+ n+m ap m+mumda, w+n k+ndem.”

²² T+mbi nana na-pal+ñ+l+mbi, Yesul+ plaua no t+kem gw+lam t+mbi, omb+m gwañgwañiila embi enguk, “T+ke namb+it; ñ+n nokok gaumna.”

²³ W+ndi+ñ embi, wain w+tna no t+kembi, gw+lam ti-talem emumbi, g+t+kkand+ w+tna noñgan wolok g+nañ nañg+l+ñ.

24 Nambimbi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kinjan kimbibi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti amatamñii git tñlak win timbi kwambin dalak.

25 Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti ginñgitiñii indangan yambi-dikñeukak wolondamek nak en gita papi, wain tuk kombilin engano wi mek nambetat.”

26 Timbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pi-ñañgñilñ.

27 Ñañipi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñindin youyoulin patak, ‘Nak ka-dikñe ama wila kimbimbi, sipsipti papusenenekalñ.’ Wala timbi sindi gitikkkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ.

28 Gan Yambatti kimmnan nanin nep mium mlatmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.”

29 Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikti gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta nim sinik.”

30 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tpet nim kitumbi, dik nain tpet git no naka ‘En nim nandi-ñimlet’ eutañ.”

31 Eumbi, Petloli ginñginembi niñguk, “Kindem dikita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika ‘Nim nandi-ñimlet’ nim eutet. Nim sinik.” Eumbi, gwañgwañii gitikkandi windiñgangot ni-taleñgñilñ.

Yesu en kimbepi ti-pañgipañgile tiñguk

32 Timbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemene wolok ña-tomgñilñ. Tombi, Yesuli gwañgwa diwinda enbi eñguk, “Sindi ñolok pipalimbi, nak ñam nimolo timbi butet.”

33 Windin embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañgipi ñañguk. Ñañipi, enlok plon nepek inda-ñimetak wala nandum mlata-sinik taumbi, gembin pi-umbi

34 enguk, “Ginañna nandiwa kola-sinik talak, kimbettok tuop nandilet. Sindi ñolok papi, ka-kiliñ embi palit!”

35 Yesuli windin embi, lakat ñaña em kwelan pi-pimbi, telak no palekta, mlap bembendok nain wali en maklewik wala Yambat nimolo ti-ñimñguk.

36 Endi enlok manda plon beula “Abba” kiti-ñimbi niñguk, “O Bep! Dik nepenepek gitik tuop ti-talewñ, wala timbi dik mlap ñin napma tikenamñ. Gan dik nokok nanandi nim kimit-kleukañ. Nim sinik. Dik ntek nandilañ, wolok tuopgan indawin.”

37 Timbi Yesuli gwañgwañii tpet git no endoñ undane-bimbi, yambum dou-palimbi, Petlo ni-ñombim niñguk, “Simon, dik doulañ ba? Dik nain dumangan kaik paleñdok tuop nim ba?” Windin embi enguk,

38 “Biañgan sinik: ginanjili nepek kindem timbepi nandilak, gan piñgipsili gembin nimnat, wala timbi ka-kiliñ embi, nimolo timbit. Nim kañbi, tue-kambi plon pi-pinelñ.”

39 Yesuli windin embi, nombo yambim ñambi, nimolo dama tiñguk windiñgangot nombo tiñguk.

40 Nimolo timbi taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-bim yambiñguk win: dausi mlataumbi dou-pakñilñ. Dounan nanin mlapi, manda ntek ninelñ wala nandum mlatañguk.

41 Tĩmbi Yesulĩ nombo ña nĩmolo tĩ-talembi, gwañgwañiiloñ undane-bĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi enguk, “Sĩndĩ gamañgot doumbi sĩlak pat-nandĩ-taĩ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sĩsĩnk yom amalok kĩsĩ plon kĩmĩkĩmĩttok nain ip indalak.

42 Ñala mĩlalĩmbi ñana. Wĩ kawĩt: bola tĩ-namlok ama ip nĩp tĩmbĩ dumalalak.”

Yesu tĩkeñgĩlĩ

43 Wĩndĩ e-palĩĩlĩmbi, wolongan Yesulok gwañgwañi 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endĩ ama kĩmĩn wopum telak dama tĩ-semumbi bĩñgĩlĩ, wĩn tapma ama biesĩ ba endĩkĩne manda nandĩ-tale ama ba ama biesĩ dĩwĩn endĩ enĩ-mulĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩñgĩlĩ.

44 Bola tĩndĩ ama endĩ damañgan sambat ñĩndĩ kĩmĩpi enguk, “Simumu tĩ-ñĩmambi, ama ip wakan embi, ña tĩke-kwambĩn dam tĩke-ñanekalĩ.”

45 Wĩndĩ eñgukta kena gĩnañ tombi, dĩndĩmgan Yesuloñ bĩmbi, “Nĩnĩndaut, we!” embi, wopungan simumu tĩ-ñĩmĩnguk.

46 Wĩndĩ tĩ-ñĩmĩmũm kañbi, gembĩnat ñam tĩke-kwambĩn dañgĩlĩ.

47 Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩlĩ endoñnan nanin nolĩ kakil tiañe lambĩmbi, tapma amalok telak damanjĩlok kena gwañgwa sĩlanin wĩlepi, pawangot wĩlalĩm pĩnguk.

48 Tĩmbi Yesulĩ enbi eñguk, “Sĩndĩ naka nandum kumbu ama sañan tĩmbĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩ-tombi, nep mañ ba?”

49 Sandap tuop nak tapma it sañ simba gĩnañ lombi, sĩndok boñgĩpsĩnan papĩ, amatam enĩ-daut tĩ-sem-ta-bĩñĩlambĩ, nĩm nepgĩlĩ. Gan manda youyoulĩn patak wolok tuop man inda-namĩwĩn.”

50 Wĩndĩ eumbi, gwañgwañi gĩtĩktĩ en bĩmbi pim ñañgĩlĩ.

51 Tĩmbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakĩt tĩkembĩ,

52 sandum tĩke-gĩlĩm dañgĩlĩ. Gan endĩ sandum pĩsapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kĩmĩkĩlĩ

53 Tĩmbi endĩ Yesu tĩkembĩ, tapma amalok telak damanjĩlok ilan nañgĩpi ñañgĩlĩ. (Wandĩ tapma ama biesĩ ba ama biesĩ dĩwĩn ba endĩkĩne manda nandĩ-tale ama gĩtĩk endĩ bĩm kĩmĩn tĩñgĩlĩ.)

54 Yesu tĩke-ñañĩlĩmbi, Petlolĩ kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanjĩ endok sañ simba gĩnañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanjĩ endok tĩplaplailĩ gĩta pĩpapi, komba seĩmbi pakuk.

55 Tĩmbi tapma ama biesĩ en gĩta Juda amalok yambĩ-dĩkĩnenĩ gĩtĩk endĩ Yesu wĩlĩ kĩmbektok nandĩñĩpi, ama Yesulok siñgin sinelĩndok yolonjĩ-tlakĩlĩ.

56 Neta, ama asuptĩ bĩmbi, joñgo siñgin simbi, julũtĩ manda eñgĩlĩ. Gan endĩ mandanjĩ walan noñgangot nĩm eñgĩlĩ, endĩ manda kusei kusei eñgĩlĩ.

57 Tĩmbi ama dĩwĩndĩ bĩ indambi, joñgo siñgin simbi eñgĩlĩ,

58 “Nĩndĩ manda no ñĩndĩ eumbi nandĩñgĩmĩn, ‘Nak tapma it kĩttĩ tĩndĩn ñĩn wiapi, sandap tĩpet gĩt no wolok gĩnañnangan wolok kĩnjĩn kĩttĩ nĩm tĩndĩn no mamba ilekak.’ Wĩndĩ eumbi nandĩñgĩmĩn” eñgĩlĩ.

59 Gan mandanjĩlok walan wĩn bo noñgan nĩm.

60 Tĩmbi tapma amalok telak damanjĩ endĩ mĩlapi indangan bĩ ipi, Yesu nĩ-nandĩmbi eũguk, “Dĩk manda tambon tuop nĩm ewĩñ ba? Ama wali dĩkok manda eañ wĩn nandum nĩtek tĩlak?”

61 Eumbi, gitak papi, manda tambon no nĩm nĩũguk. Tĩmbi wolongan tapma amalok telak damanjĩ endĩ Yesu nĩndĩñ nĩ-nandĩmbi eũguk, “Dĩtna Mesia wakan, Yambat nĩ-kĩndekĩndem eamĩñ endok Nĩñañ ba?”

62 Nĩ-nandumbi Yesulĩ nĩũguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekalĩñ wĩn: Ama Sĩsĩnik endĩ Gembĩ Molomdok kii dĩndĩmnan pipalĩmbi, yakan amatam yambĩ-dĩkĩndekamĩk. Tĩmbi en wakan kunum gĩnañ nanin mulukua plon undane-bĩmbi kanekalĩñ.”

63 Eumbi, tapma amalok telak damanjĩ endĩ manda wĩn nandum pi-sĩnik taumbi, kusalĩ tĩmbĩ daklewĩktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo enĩ-nandĩmbi, ama ñolok kusalĩla yout-lonjĩnetamĩñ?”

64 Sĩndĩ ip nandĩlĩñ, endĩ enla Yambat eũpi, Yambat nĩ-tĩke-pĩyalilak. Wala nĩtek nandañ?” Eumbi, gĩtĩkkandĩ Yesu mandanlok kĩnjan tĩkewĩktok nandĩũgĩlĩñ tuop wĩlĩ kĩmbektok e-taleũgĩlĩñ.

65 Tĩmbi dĩwĩndĩ kusei kĩmĩpi, manjĩ iwĩt sua-ñĩmbi, timan dai sandumdĩ masĩpi, kĩsĩlĩ wĩpi nĩũgĩlĩñ, “Nĩndĩ gwĩtak nĩ-nĩmbĩm indaumbi nandĩna!” Tĩmbi tĩplaplaelĩ Yesu tĩkembĩ, kĩsĩt pĩndĩmdĩ wĩkĩlĩñ.

Petlolĩ Yesula “Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet” eũguk

66 Tĩmbi Petlolĩ tapma amalok telak damanjĩlok it pawan sañ simba gĩnañ palĩñĩmbi, ama wolok kena wembe nolĩ bĩmbi,

67 Petlolĩ komba sei-palĩm kañbi, ka-kĩlĩñ embi nĩũguk, “Dĩk bo Yesu Nasalet nanin en gĩta kulañ gambĩlet.”

68 Eumbi, Petlolĩ nĩũguk, “Nĩm a. Dĩk nek elañ nak nĩm nandĩlet.” Wĩndĩñ embi, sañ simba telak yamanan pi-ñĩmbi, wolongan puputtĩ kĩtĩũguk.

69 Tĩmbi kena wembe endĩ Petlo kañpi, manda dama eũguk wĩndĩũgangot nombo embi, ama wolok pakĩlĩnda enbi eũguk, “Ama ñĩn Yesulok nol no ñakan.”

70 Eumbi, Petlolĩ nombo “Nak nĩm” embi gĩũgĩneũguk.

Tĩmbi nain nĩm ombataumbi, nombo ama wolok ikĩlĩñ endĩ nĩũgĩlĩñ, “Dĩk Galili naninda tĩmbi dĩk biaũgan endok nol no.”

71 Nĩmbĩmbi, Petlolĩ manda kwambĩũgan nombo nombo embi nĩndĩñ enguk, “Biaũgan sĩnik. Nak ama koi eañ wĩn nĩm nandĩ-ñĩmlet. Manda julũñĩt eletta, Yambattĩ kĩndem nep tĩmbĩ kolawa.”

72 Eumbi, wolongan puputtĩ kĩtĩmbi, nain tĩpet tĩmbĩmbi, Petlolĩ Yesulĩ manda nĩũguk wĩn nandĩ-sĩwĩkuk. Yesulĩ nĩndĩñ nĩũgukta, “Puputtĩ gama nain tĩpet nĩm kĩtĩñĩmbi, dĩk dama nain tĩpet gĩt no naka ‘En nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutañ.” Petlolĩ manda wĩn nandĩ-tombi, sĩmbai kolaumbi, kolan sĩnik kukuk.

15

Yesulĩ yom amalok kĩnjan tĩkeũguk

1 Kwet salaup tĩmbĩmbi, wolongan tapma ama biesĩ gĩt ama biesĩ dĩwĩn ba endĩkĩne manda nandĩ-tale ama, wĩn endĩ Juda amatamdok yambĩ-dĩkĩnenjĩ gĩtĩk endĩ kĩmĩn tĩmbi, Yesu nek tĩ-ñĩmmelĩndok manda e-topgĩlĩñ. E-topbi, Yesu kii top naũgĩp ñambi, Judia kwettok yambĩ-dĩkĩne ama Pilato endok kii plon kĩmĩkĩlĩñ.

2 Tĩmbi Pilatoli kañbi ni-nandim eñguk, “Ba dik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-niñguk, “Dĩtna elañ ip wakan.”

3 Tĩmbi tapma ama biesi endi Yesulok siñgin si-sinik tañgĩliñ.

4 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Pilatoli Yesu nombo ni-nandiñipi eñguk, “Endi dikok manda asup embi, siñgiñga siyañ wĩn nandĩlañ. Dik manda tambon tuop nĩm ewiñ ba?”

5 Eumbi, manda no nĩm tambane-eumbi, Pilatoli wala nandi-bendi-tiñguk.

6 Gwĩlap tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandi-sembi, ama nolok koi kitiãñgĩliñ en wakan it kwambiñ gĩnañ nanin piãpi emliñguk.

7 Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiñ gĩnañ pakuk. Endi nolii gĩta Roma ama mik ti-sembi, diwĩn yandip kĩmgĩliñ, wala tĩmbi ep imbi, it kwambiñ gĩnañ yambiumbi pakĩliñ.

8 Tĩmbi amatam kĩmĩn gĩtik endi Pilatoliñ lombi, kundit nek ti-semliñguk wĩndiñgangot nombo ti-semektok ni-nandiñgĩliñ.

9-10 Tapma ama biesi endi Yesu koi gĩngĩtta ka-gimbĩt ti-ñĩmbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kĩmĩkĩliñda. Pilatoli wĩn nandiĩmbi, amatam tambane-enguk, “Juda siñdok ama wapmañ wĩn piãsat-samettok nandañ ba?”

11 Gan tapma ama biesiĩ amatam eni-munjupi eñgĩliñ, “Siñdi eumbi, endok kĩnjan Balabas piãsat-sametak.” Tĩmbi amatamdi ama biesiĩ eñgĩliñ tuogan eumbi,

12 Pilatoli nombo eni-nandiĩmbi eñguk, “Wĩndiñ eãnda tĩmbi, ama ñĩn Juda ama siñdok ama wapmañ nĩãñ en wakan nek ti-ñĩmettok nandañ?”

13 Eumbi, nombo kitiĩmbi niñgĩliñ, “Kloĩbat plon wĩli kĩmbĩn!”

14 Eumbi enguk, “Neta wĩndiñ ti-ñĩmet? Endi kundit kolan nek sinik tiñguk?” Eumbi, endi kwambiñgan kitiĩmbi eñgĩliñ, “Kloĩbat plon wĩli kĩmbĩn!”

15 Eumbi, wolongan Pilatoli nandi-sembi, gĩnanji busukĩanewĩktok Balabas piãsat-semguk. Piãsat-sembi, Yesu waipneliñdok enbĩmbi, bĩt gwĩlap piãsikĩattĩ waipgĩliñ. Taleumbi, kloĩbat plon wĩtneliñdok ama sañasĩlok kisi plon kĩmĩkuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-ñĩmbi, kloĩbat plon wĩkĩliñ

16 Tĩmbi ama sañasĩli Yesu tĩkembali, niãsi lok sañ simba gĩnañ nañgĩpi ñaĩgĩliñ. Ña-tombi, nosii gĩtik ep mĩn tĩmbi,

17 Yesu ti-lakalaka e-ti-ñĩmneliñdok sauloĩ gĩmĩn ama wapmaĩdok sauloĩ nomik wĩn dasi-ñĩmbi, toa piãsikĩat walĩ bondĩnem kumbam plon dasi-mĩmbi, ama wapmaĩdok bundi walan tiñguk.

18 Dasi-ñĩm-taleumbi, ama noĩgan noĩgandĩ bĩmbi niñgĩliñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Wĩndiñ embi,

19 toñali kumbam plon wĩpi, iwĩt sua-ñĩmbi, juluñjuluñ mĩlelem ti-ñĩmĩpi ti-kĩndem da-ñĩmgĩliñ.

20 Ti-lakalaka gĩtik ti-tale-ñĩmbi, sauloĩ gĩmĩn wĩn kiundĩli-ñĩmbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñĩmbi, kloĩbat plon wĩtnepi nañgĩp ñaĩgĩliñ.

21 Ñaĩpi, ama no telak plon tĩmbi indaĩgĩliñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande gĩt Rufus endok beset. Endi Jerusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloĩ kloĩbat bemektok ni-gĩngĩneumbi bemum ñaĩgĩliñ.

22 Ñambi, kwet no koi Golgota (ni-nĩlok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgĩpi ña-tomgĩliñ.

23 Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk gît tambaneñgılıñ wın mi-kaumbi, nım nañguk.

24 Tımbi kloñbat plon kımıp wıpi mambı ikuk. Wındıñ ti-talembi, dasindasin dannelıñdok satu sañala kolım ep indaumbi wolok tuop danbi epgılıñ.

25 Nain wın 9 kilok tımbımbi, kloñbat plon wıkilıñ.

26 Tımbi kusalılok manda ñındıñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wılm pakuk, “Juda ama endok ama wapma.”

27-28 Tıñıpi, kumbu ama sañan tıpet Yesu gıta kloñbat plon yandıpgılıñ, nolı Yesulok kii dındımmnan, nolı kii kepmanan ep mambı ikımık. *

29 Tımbi amatam wolok ñañambıtıñgılıñ endı manda kusei kusei nımbi nı-lakalakae eñıpi, kumbanjı dıñgunembi nıñgılıñ, “Yıı! Dık tapma it wıat-kopi, nain tıpet gıt no wolok gınañnangan nombo mambı ilepi eñguñ wın! Nıtek?”

30 Gwılaka tıke-kımılepi, kloñbat plon nanin pıwıñ!”

31 Tımbi tapma ama biesı gıt endıkñe manda nandı-tale ama endı bo wındıñgot Yesulok plon e-sasale manda nısiñgan embi eñgılıñ, “Nıtek tımbi, endı ama dıwın ep kımıkuk, gan enlok siñgin tuop nım tıke-kımıtak.

32 Tıkap endı biañgan Mesia, Israeı amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñındıñgıt kloñbat plon nanin pıun. Wındıñ tımbekta, kusalı ka-nandımbi nandı-kılıktı tı-ñımmetamıñ.” Tımbi ama tıpet en gıta yandıpgılıñ endı bo nı-kolañgımık.

Yesu kımğuk

33 Tımbi maim boñgıpnan palımbi, kwet tuop kılım indaumbi ñakap 3 kilok tıkeñguk.

34 3 kilok tımbımbi, Yesulı enlok manda plon gembınat kıtımbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktanı?”, wın nınılok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambılañ?”

35 Tımbi ama dıwın kamañgan ikılıñ endı manda wın nandımbi eñgılıñ, “Yakñesıı! Plofet Elia kıtı-ñımlak.”

36 Tımbi ama nolı woñep ñambi, dılıñ tuk kimbıñ gınañ nanin no tıke-bım wain tuk kiitan gınañ wısımbi, komba bem plon imbi, Yesulı nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elialı bımbi tıke-pıtak ba nım.”

37 Tımbi Yesulı wopumgan kıtımbi kımğuk.

38 Nain wolonda tapma ilan it gınañ delok Yambattı patak pa eañ wolok sandum wopum no tembımbi, it gınañ masip bimbın pakuk. Tımbi Yesulı kımımbımbi, wolongan sandum wın boñgıpgan blañganembi, gwat nanin wilap pı lap taleñguk.

39 Tımbi ama sañasılok telak damanjı endı ama kloñbat plon yandıpgılıñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesulı kım walan engano kımğuk wın kañbi eñguk, “Biañgan sınık, ama ñın Yambattok nıñnañ sınık.”

40-41 Tımbi tam asup Galılı nanin Yesu gıt yakan Jelusalem bıñgılıñ endı bo wolok pakılıñ. Dıwındok kosı ñındıñ: Malia Makdala nanin wakıt Salome, tımbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesulı Galılı kwelan kulıñguk nain wolonda tam tıpet gıt no walı en gıta

* 15:27-28: Nandı-tale ama dıwındı manda kusip no patgot tılak eañ. Manda wın ñındıñ, “Wındıñ tıñgılıñda, manda no youyoulın patak walı inda-dakleñguk, wın ‘Enda nandum kolan tındı ama no tıñguk’ wolok bien indañguk.”

kuñipi, tiplaplae kena ti-ñi-mi-kul-iñg-iñ. Tam walí gítik giñgiñgan ipi ka-tuak-iñ.

Yesulok dalandan sumnan kím-kil-iñ

⁴² Timlala tĩmbĩmbi, Sabat patnandĩ nain dumalaumbi, nepek gítik tĩ-jumit ba ti-dĩndĩm tĩndĩlok nain tĩpmĩn dañguk, wala tĩmbi

⁴³ Josep Alimatia nanin endi Yesulok dalandan platik sumnan kĩmĩlepi nandĩñguk. Josep endi Juda amatamdok yambi-dĩkĩne ama endoñnan nanin no, ep tĩndĩn kĩndem koi gĩngĩlat. Tĩmbi endi bo nain Yambattĩ gĩngĩtĩii indangan plon yambi-dĩkĩneukak wala mandĩmandi kuñguk. Endi wakan mĩsĩmĩsĩ wĩlambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla nĩ-nandĩñguk.

⁴⁴ Nĩ-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip kĩmĩk” manda wĩn nandĩ-sĩlĩkĩnembĩ, ama sañasĩlok telak damanjĩ nĩ-tiañeum bĩumbi, “Yesu biañgan kĩmĩk ba nĩm?” wolok nĩ-nandĩñguk.

⁴⁵ Nĩ-nandumbi, endi nĩ-dakle-ñĩmĩumbi, Pilatoli Josep nandĩ-ñĩmguk.

⁴⁶ Tĩmbi Joseptĩ ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin tĩmbi bĩndĩlĩm pĩumbi tĩke-ñambi, sandumdĩ tĩmĩpi imguk. Im-talembi, kawat gĩnañ enlok gĩngĩt kulukĩlĩnan wolok ña kĩmĩkuk. Kĩmĩpi, kawat wopum no munjulĩmbi ña sum yama masipguk.

⁴⁷ Endi wĩndĩñ tĩñĩlĩmbi, Malia Makdala nanin gĩta Malia Joseslok meñ endi “Yesulok dalandan delok kĩmĩletak?” wĩndĩñ kĩmĩt-nandĩmbi ka-tuakĩmĩk.

16

Yesuli kĩmnan nanin mĩlakuk

¹ Sabat patnandĩ nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gĩta Malia Yakobo meñ tĩmbi Salome, endi salasalanan kandañ ñam, Yesulok dalandan sapple-ñĩmnelĩndok gwasap gĩt pama tul tuambi tĩ-jumit tĩñgĩlĩñ.

² Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan sala mulum tĩmbĩmbi, tam endi mĩlapi isi bĩmbi, Yesulok sum telak wĩn kle ñañĩlĩmbi, kwet salañguk.

³ Endi telak plon ñañĩpi, nĩsĩñgan nandĩ-mĩlatambi eñgĩlĩñ, “Nĩndi nĩp kĩmĩpi, kawat wopum sum yama masip patak wĩn munjupi, dlĩtom nĩmetak?”

⁴ Wĩndĩñ eñĩpi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgĩlĩñ wĩn: kawattĩ sum yama kĩmĩsip pakuk wĩn ikan munjulĩmbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wĩn wopum sĩnik.

⁵ Tĩmbi endi sum gĩnañ lombi, ama gwañgwa no kit dĩndĩm kandañ pipalĩm kañgĩlĩñ, endok dasindasin ombap satnin sĩnik. Tamdĩ ama wĩn kañbi sili-kĩneñgĩlĩñ.

⁶ Tĩmbi endi enguk, “Nĩm sili-kĩnenelĩñ! Sĩndi Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wĩkĩlĩñ en kanepi bañ, gan endi ñĩ nĩm patak. Kwel kĩnjangot ñĩ kawit! En ip mĩlalak.

⁷ Kak, ñawit! Sĩndi gwañgwañii gĩt Petlo endoñ ñambi, ñĩndĩñ enbĩt, “Yesulĩ manda dama sanguk wolok tuopgan endi telak dama tĩ-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekalĩñ.”

⁸ Eumbi, gembĩnjĩ pĩum blañblañ tĩmbi, sum bim pi ñañgĩlĩñ. Pi ñañĩpi, mĩsĩñgĩlĩñda tĩmbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat nĩm tĩ-semgĩlĩñ.

Yesulɩ noliiloñ indambi, kunum gɩnañ loñguk *

9 Kena nain kusei kɩmɩkɩmɩlɩnan Yesulɩ salasalanen kɩmnan nanin mɩlapɩ, dama sɩnɩk Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endɩ yal kolan kɩt tambon tɩpet tam endoñ gɩnañ ep kle-kokuk.) Yesulɩ tam endoñ indaum

10 pi-ñambi, ama Yesu gɩta kuñgɩlɩñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palɩñɩlɩmbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat tɩ-sembi

11 eñguk, “Yesu kaik palɩmbi kat.” Gan amalɩ manda wɩn nandumbi tɩl tɩñguk.

12 Wolok siñgi kandañ gwañgwañiit tɩpet endɩ Jelusalem it kwelan nanin pi-ñañɩlɩmbi, Yesu siñgin walan tɩkɩleumbi inda-semguk.

13 Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat tɩ-semgɩmɩk. Gan endɩ nandumbi, wɩn bo tɩlgot tɩñguk.

14 Tɩmbi gwañgwañi 11 endɩ nana na-palɩñɩlɩmbi, Yesulɩ siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mɩlalɩmbi kañgɩlɩñ endok mandanjɩ nɩm nandɩ-kɩlɩk tɩmbi, gɩnañ kwambɩ tɩmbi, nandum tɩl tɩñguk wala enombɩñguk.

15 Tɩmbi enguk, “Sɩndɩ kwet tuop ñambi, nokok gɩñgɩt manda kɩndem ñɩn amatam gɩtɩkta eu sapakñaneukak!

16 No endɩ miti tuk i-talembi, gɩñgɩt manda kɩndem nandɩ-kwambɩñ dalakta, en wakan Yambattɩ tɩke-kɩmɩlekak. Gan no endɩ nandum tɩl tɩlakta, enlok kusei tɩmbɩ dakleumbi, tambon ombɩ-tɩkeukak.

17 Tɩmbi Yambattɩ amatam gɩñgɩt manda kɩndem nandɩ-kwambɩñ dañ wɩn ep tɩmbɩ pañgɩtaumbi, kundit engano ñandin tɩnekalɩñ: endɩ yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda kombɩlin kwet dɩwɩndoñ wɩn enekalɩñ.

18 Tɩkap endɩ malet sañan upmat kɩsɩlɩ tɩke-lonelɩñ ba tuk kolan upmat nanelɩñ, nepek walɩ nɩm ep tɩmbɩ kolanekalɩñ. Tɩmbi endɩ wakan ama jɩmbasat endok plon kɩsɩ kɩmɩpi ep tɩmbɩ kɩndem danekalɩñ.”

19 Wopum Yesulɩ manda wɩn enɩ-taleumbi, Yambattɩ kunum gɩnañ tɩke-loñguk. Tɩke-loumbi, Yambat enlok kɩi dɩndɩmnan pip palɩmbi, yakan kunum kwet yambɩ-dɩkñeamɩk.

20 Tɩmbi gwañgwañiilɩ kwet tuop ñambi, gɩñgɩt manda kɩndem eu piñguk. Wɩndɩñ tɩmbɩmbi, Wopumdɩ mandanjɩ kwambɩñ dawɩktok ep tɩmbɩ pañgɩtaumbi, kundit engano sɩnɩk tɩñgɩlɩñ.

* 16:8: Nandɩ-tale ama dɩwindɩ ñɩndɩñ eañ: Maleko en manda ñɩn nɩm youkuk.

LUKA Ama Sisinik Yesu indañguk

Lukalî gîngî manda kindem ama loloñ no koi Tiofilus endî pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gîtik nîndok boñgîpnînan tîmbi indañguk wolok kasat ama asuptî nanandînjîlok tuop kiupi youkîlîñ,

² wîñ kusei kîmîkîmîlînan nanin nepek indañguk wîñ dausîlî kañbi, gîngît manda e-daut kena tîngîlîñ endî kasat wîñ tî-nîmgîlîñ, wolok tuop endî wîndîñgangot kiupi youkîlîñ.

³ Tîmbi nak nepek gîtik indañguk wîñ nain ombapgan e-lonjî kena tî-kîlîñ eñgutta tîmbi ñîndîñ tîmbettok nandîlet: nak bo nepek indañguk wolok kasat sambat plon kîmîp youpi, lolona Tiofilus dîka yout-gametata.

⁴ Wîndîñ tîmbambi, ñîndîñ nandî-dakleukañ: nepek wolok kasat tî-gangîlîñ walî biañgan wîndîñgan indañgîlîñ.

Eñalolî Yoane indauptok Sakalaiala nîñguk

⁵ Elottî Judia kwettok ama wapmañjî kuñîlîmbi, tapma ama no kuñguk koi Sakalaia. Endî telak dama no koi Abia endok sambat gîta tapma it gînañ kena pa tîlînguk. Tamîñ Elisabet endî bo Alondok* sambat.

⁶ Wapatam tîpet endî Yambattok dainan dîndîm sînik kumbi, Wopumdok endîkñe manda ba telak gîtik kîmît-kleñgîmîkta yomjet no nîm patsemguk.

⁷ Gan Elisabet endî yamîñ pakukta tîmbi endî gwañgwanjet bîsat nîmnat papi, gîlik sînik tîngîmîk.

⁸ Nain nola ñîndîñ indañguk: Abialok sambat endî tapma ilan kena tîndîlok nain inda-semumbi, Sakalaiala bo Yambattoñ tapma tîñmepi lom pakuk.

⁹ Palîñîlîmbi, tapma amalî “Wopumî pataknan nîndî lombi, pama mîlîñat si-ñîmetak?” embi, tapma ama nîsîlok ep tîndînjî klembi, tîmbi-inda sañala kokîlîñ. Kolîmbi, Sakalaia tîmbi indaumbi, it gînañnan loñguk.

¹⁰ Pama mîlîñat sinjilok nain indaumbi, amatam asuptî tapma it sañ jîmba gînañ kîmîñ tîmbi, nîmolo tî-pakîlîñ.

¹¹ Tîmbi Wopumdok eñalo nolî Sakalaialoñ inda-ñîmîmbi, pama sinjilok sîsaut wolok kît dîndîm kandañ ikuk.

¹² Ilî kañbi ka-sîlikîembi, kolan mîsîñguk.

¹³ Gan eñalolî ñîndîñ nîñguk, “Sakalaia, dîk nîm mîsîwîñ. Yambatti ikan nîmoloñga nandîngukta ñîndîñ tî-gamekak: tamga Elisabet endî nîñañga no apmîumbi, koi Yoane kîtîukañ.

¹⁴ Enda tîmbi sîmbaka kîndem daumbi, sîlîsîlî wopumî gîñañga tokñeukak. Tîmbi endok indaindañîla amatam asuptî bo sîlîsîlî tî-ñîmînekalîñ.

¹⁵ Kusei ñîndîñda wîndîñ tînekalîñ: Wopumî enda nandum loloñ sînik tîlak. Gwañgwa walî kuñgun Wopum bî-ñîmekakta tîmbi wain ba tuk kîmbîñ nîm nambekak. Tîmbi endî meñ sîmbai gîñañnan palîñîlîmbi, Dîndîm Woñdî tokñe-ñîmumbi kuukak.

* 1:5: Alon wîñ tapma ama gîtik endok bep pañji.

16 Endi Israel amatam asup ginañji ep tĩmbi tambanembi, Wopum Yambatsiloñ undane ñanekaliñ.

17 Yambattok gembĩ ba Woñ plofet Elialoñ palmĩnguk wĩndĩngangot nĩñañgaloñ bo palmĩmbi, Wopumdok telak dama tĩmbekak. Endi bepsiilok ginañji tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kĩndem tĩ-semnekalĩñ, tĩmbi ama Yambattok manda wĩkañ endok ginañji tambaneumbi, ama dĩndĩm kuañ endok nanandĩnji klenekalĩñ. Wĩndĩñ tĩñĩpi, endi Wopum bĩmbĩndok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-semekak.”

18 Tĩmbi Sakalaialĩ eñalola nĩmbi eñguk, “Mandañgala nĩtek nandĩwambi, biañgan tĩmbek? Nak gĩlik sĩnik tĩñgut, tĩmbi tamna endi bo gwĩlat asupgan makleñguk wĩn!”

19 Eumbi nĩnguk, “Nak eñalo Gabliel, tĩmbi nak Yambattok ñasiñgan kuñĩpi, kena pa tĩlet. Tĩmbi nak dĩkĩta manda embi, gĩngĩt manda kĩndem ñĩn ganganlok embi, nanĩ-mulĩmbi bĩt.

20 Ale, dĩk nandĩ: gĩngĩt manda ganĩt wolok tuop Yambattĩ nain kĩmĩkuknan indaukak. Gan dĩk mandana nĩm nanandĩ-kĩlik tĩlañda tĩmbi nak mañga kĩmĩsip gamambi, slak mañga kwap em palĩmbi, nepek ganĩt walĩ bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli wĩndĩñ eñguk.

21 Sakalaialĩ nain ombap tapma it ginañ sakñelam pakukta tĩmbi amatam mandĩ-pakĩliñ endi nandĩ-bendĩ tĩ-ñĩmĩngĩliñ.

22 Tĩmbi endi sañ jimba ginañ pĩnguk nain wolonda endi manda enbektok tuop nĩm. Slak man kwap em papi, kĩtĩngot tĩngukta tĩmbi amatamdĩ “Endi tapma it ginañ nepek engano sĩnik no kañak” wĩndĩñ nandĩngĩliñ.

23 Tapma ilan kenan tĩndĩlok nainĩn taleumbi, Sakalaialĩ ilnan undane ñam

24 pat-ta-ñaumbi, tamĩn Elisabet endi gwañgwa mĩnjĩp tĩnguk. Tĩmbi yakĩp kit tombon endi ilnan gitakan pat-sembiĩmbi, ñĩndĩñ eñguk,

25 “Wopumdi nain ñĩndĩngĩt nandĩ-nambi, amatamdok dausĩnan maetna tĩmbi tale-namektok ñĩndĩñ tĩmbi inda-namlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia nĩnguk

26 Elisabetti yakĩp kit tombon noñgan gwañgwa mĩnjĩp tĩ-palĩñĩmbi, Yambattĩ eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandĩñ nĩmulĩmbi,

27 tam sim no ama gĩta gama nĩm kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok kombliin koi Josep tam sim wĩn endok gĩngĩt wĩlimum pakuk.

28 Eñaloli Malialoñ tombi we ñĩmĩmbi nĩnguk, “Wopumdi ginañ sĩloñ kĩndem tĩ-gambi, dĩkĩta patak.”

29 Wĩndĩñ eu nandĩmbi, gĩnan mĩlalĩmbi, nanandĩn nĩm dakleumbi, gĩnan ginañ “Manda wolok kusei wĩn nek?” embi, nanandĩ kena tĩnguk.

30 Tĩmbi eñaloli nĩmbi eñguk, “Malia. Yambattĩ ginañ kĩndem tĩ-gambi nandĩ-gamlak, wala tĩmbi nĩm mĩsĩwĩñ!

31 Nandĩlañ. Dĩk gwañgwa mĩnjĩp tĩmbi, gwañgwa tĩkeukañ endok koi Yesu kĩtĩukañ.

32 Endi ama wopum palĩmbi, Yambat Loloñ Sĩnik endok nĩñañ nĩnekalĩñ. Bep pañ Devit endi Israel amatamdok ama wapmañji kuñguk, wĩndĩngangot Wopum Yambattĩ en ama wapmañji kĩmĩlĩm papi,

33 nain taletalen nĩmnat Jekoptok sambat, wĩn Israel amatam, yambi-dĩkĩnembĩ, endok ama wapmañji kuukak.”

34 Tĩmbi Malialĩ eñalo nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nepek wĩn nĩtek indaukak? Nak ama gĩta gama nĩm kuñgut, wala.”

35 Eumbi tambane nĩñguk, “Dĩndĩm Woñdĩ dĩkoñnan pĩumbi, Yambat Loloñ Sĩnik endok gembĩnĩ gep tapliukak, wala tĩmbi gwañgwa apmekañ endĩ giñgi sĩnik, tĩmbi Yambat enlok Nĩñañ nĩnekalĩñ.

36 Dĩkok sambatka tam no Elisabet en nandĩ-nĩmlañ. Endĩ giłik, tĩmbi ‘En yamĩn’ wĩndĩñ nĩñgĩliñ, gan man nĩndĩñgĩt endĩ bo gwañgwa mĩnjĩpmat kuumbi, yakĩp kĩt tombon noñgan ñalak.

37 Nekta, Yambattĩ nepek no tuop nĩm tĩmbek no nĩm patak.”

38 Eumbi, Malialĩ tambane nĩñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe sĩlanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Wĩndĩñ eumbi, eñalolĩ en kañ bimbi ñañguk.

Malialĩ Elisabetoñ ñañguk

39 Wolonda Malialĩ tĩ-wĩli dĩkĩe tĩmbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet pĩñłopĩlatnan platik sĩnik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

40 Sakalalalok ilnan lombi, endok tamĩn Elisabet we nĩmĩñguk.

41 We nĩmĩumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok sĩmbai gĩnañ pakuk walĩ gembĩnatgan sasik tĩñguk. Tĩmbi Dĩndĩm Woñdĩ endok gĩnañnan tokñeumbi,

42 wopungan kĩtĩmbi, nĩndĩñ eñguk, “Tam nĩndok boñgĩpniinan dĩk wakan gwĩlam gamgamĩn, tĩmbi gwañgwa tĩkeukañ wĩn wĩndĩñgangot gwĩlam ikan mĩmĩn.”

43 Elisabettĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi nĩñguk, “Gan nĩtek tĩmbi dĩk Wopumnalok meñli tam pĩmbĩñen nak ñandin nokoñ bĩlañ?

44 Nak Wopumnalok meñ ganlet wĩn kusei nĩndĩñda: nak dĩk we nameñ wĩn nandĩt nain wolondañgan gwañgwa nokok sĩmbatna gĩnañ patak endĩ sĩlĩsilĩ tĩmbi, sasik tĩk.

45 Tĩmbi Wopumdĩ nek ganguk wolok tuop indaukak wĩn nandĩkwambĩñ dambi tĩke-kulañda, amatam dĩwĩn yapma kle-patañ.”

Malialĩ Wopum nĩ-kindem dañguk

46 Tĩmbi Malialĩ nĩndĩñ eñguk,
“Walenalĩ Wopum nĩ-loloñ elak,

47 Yambat nep kĩmĩtak enda gĩnañna tiptĩ nandĩ-koñgom tĩ-ñĩmlak.

48-49 Nekta, nak endok kena wemben pĩmbĩñen,
gan endĩ wandingan embi nandĩ-namguk,
wĩn Yambat Gembĩ Molom endĩ kundit wopuwopum asup tĩ-namguk,
wala tĩmbi amatam man nĩndĩñgĩt kuañ ba siñgi kunekalĩñ
endĩ naka ‘amatam dĩwĩn yapma kle-patak’ wĩndĩñ nanĩnekalĩñ.
Endĩ Yambat dĩndĩm ba giñgi sĩnik,

50 amatam giñgiñgan tĩ-ñĩmañ busuk mamasa tĩ-sembi,
ama sambat no ba no siñgi indanekalĩñ enda wĩndĩñgangot tĩ-sem-ta-
ñaukak.

51 Endĩ kundit gembĩnat pa tĩñĩpi,
ama gĩnañjĩ gĩnañ nĩsĩla nandum loloñ tĩñguk wĩn ep tĩmbĩ pa-
puseneñgĩliñ.

52 Endĩ ama wapmañ gembĩnjĩat pipapatsĩ apma tĩke-sembi,
amatam kosĩ nĩmnat enda kot gĩñgĩt emguk.

53 Endĩ amatam nepenepekta lonjĩñgĩliñ endĩ gĩnañ sĩloñ tĩ-semumbi,
nombo nĩm lonjĩñgĩliñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk w'in eni-mul+mbi, slak p+m ñaņg+li+ñ.
 54-55 N'ndok bep pañniila eni-kwamb+ñ daņguk
 wolok tuop end+ kena gwaņgwañii Israeł wakan epm+ platambi,
 Ablaam g+ta komblinñii nandi-sembi,
 busuk mamasa nain taletalen n+mnat ti-semektok n+m nandi-
 kamalaņguk."

56 Malial+ w'nd+ñ eu taleumbi, yak+ip t+pet g+it no ba nek Elisabet g+ta papi,
 undanem ilnan ñaņguk.

Elisabett+ Yoane apguk

57 Elisabetti gwaņgwa t+iket+kelok nain indaumbi, n+ñañ apguk.

58 Endok sambalii g+it ilnan nasiil+ Wopumd+ g+nañ busuk ti-ñ+m+ņguk
 g+ņg+it w'in nand+mbi, en g+ta s+is+il+ t+mbi,

59 sande noņgan taleumbi, gwaņgwa p+ņg+u d+ip domb+nepi b+ņg+il+ñ.
 B+mbi, beulok koi Sakalaia w'in k+ti+nepi eņg+li+ñ,

60 gan meñli+ "W'in n+m" eņguk. Embi, "Koi Yoane k+ti+k+ilok" eņguk.

61 Eumbi n+ņg+il+ñ, "Sambatsettok boņg+ps+inan ama no koi Yoane no n+m
 patak." W'nd+ñ embi,

62 k+tt+ņgan beu ni-nand+mbi eņg+li+ñ, "D+k kot nek m+m+lok nand+lañ?"
 Eumbi,

63 kundit youyouttok nepenepela enb+mbi, t+ke b+ m+umbi, "Koi Yoane"
 youkuk. Youl+mbi, w'in kañbi nand+ bend+ t+ņg+il+ñ.

64 T+mbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei k+m+pi,
 manda embi, Yambat ni-k+ndem daņguk.

65 Nepek w'nd+ñ inda-ñ+m+umbi, il kwelnan nasil+ kundit w'in kañbi
 m+si+ņg+il+ñ. T+mbi nepek indaņguk wolok g+ņg+it+ sapakñanembi, Judia
 kwet jaņg+innan tuop ña-taleņguk.

66 T+mbi kasat w'in nandi+ņg+il+ñ end+ g+it+k nandi-kw+nakw+nalembi,
 Wopumd+ gwaņgwa w'in gemb+nl+ kasopmilak w'in ka-nandi-tomg+il+ñda
 ñ+nd+ñ e-nandi+ņg+il+ñ, "Gwaņgwa wal+ bend+ wopum dambi, ama n+tein
 s+in+k indaukak?"

Sakalaial+ Wopum Yambat ni-k+ndem daņguk

67 T+mbi D+nd+im Woñd+ Yoanelok beu Sakalaialok g+inan tokñeumbi,
 Yambatt+ manda eelok n+ņguk wolok tuop embi, ñ+nd+ñ eņguk,

68 "N'nd+ Wopum, Israellok Yambat,
 en kusei ñ+nd+ñda ni-k+ndek+ndem ti-ñ+m+ina:
 end+ amatamñii nandi-n+mbi,
 toptop kolan g+nañ nanin n+ip tuambi, n+ip k+m+kuk.

69 End+ enlok kena aman Devit endok komblinñii boņg+ps+inan nanin ama
 gemb+nat no n+ip k+m+lektok t+mbi inda-n+mguk,

70 w'in damaņgan plofet amañiila enb+mbi eņg+il+ñ wolok tuop.

71 End+ kanj+knii ba ama g+it+k nandi-kola ti-n+mañ endok k+si+inan nanin
 n+ipma t+keuktok w'nd+ñ t+ņguk.

72 End+ bep pañnii busuk mamasa t+sembi,
 en g+ta toptop t+ņguk w'in n+m nandi-kamalaaukak.

73 End+ enlok koi plon sotn+ Ablaam ñ+nd+ñ ni-kwamb+ñ daņguk:

74 end+ nandi-n+mbi, kanj+knii lok k+si+inan nanin n+ipma t+kembi,
 n+ip t+mbi paņg+taumbi,
 m+si+m+si+ n+mnat ni-wowoñ t+ñ+pi,

75 kuam+ñ tuop endok dainan g+ņg+tñiiņgot d+nd+im ku-ta-lonekam+ñ.

76 Tĩmbi nĩnana dĩkok kandañ nak ñĩndĩñ elet:
Yambat Loloñ Sĩnik endĩ dĩk enlok pofet aman ganbekak.
Nekta, dĩk Wopumdok telak dama tĩmbi,
telak tĩ-dĩndĩm e-ñĩmekañ,

77 wĩn dĩk amatamñii ñĩndĩñ enĩ-daut tĩ-semekañ:
‘Wopumdĩ sepmektok nandĩlak, wolok tuop yomjĩ bi-samekak.’

78 Nĩndok Yambatnĩ endĩ gĩnañ busuk molomda tĩmbi wĩndĩñ tĩlak.
Endĩ ama wĩn nĩ-mulĩmbi,

maim sonan wandin endĩ kunum gĩnañ nanin nĩndoñ pĩmbi,
79 ama yomjĩla tĩmbi kĩlim gĩnañ kĩmdok gĩngĩt kuañ kolĩ sale-semekak,
endĩ busuktok telaknan nĩnañgĩlĩmbi kunekamĩñ.”

Sakalalalĩ pofet manda wĩndĩñ eñguk.

80 Tĩmbi gwañgwa walĩ bendĩ wopum daumbi, gĩnan tiptĩ wĩndĩngot
gembĩlañguk. Tĩmbi endĩ kwet ama nĩmnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wĩn
indaumbi, Isael amatamdok dausĩnan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gĩtik kiup ka-dĩkñeñguk endĩ
kwet tuop kot sambat tĩmbektok nandĩmbi, wolok tuop endĩkñe manda no
kĩmĩlim ñañguk.

2 (Kwiliniuslĩ Sisalok kapmainan Silia provinslok kandĩkñe ama kuñguk
nain wolonda kot sambat walĩ indañguk. Damañgan wandin no nĩm
tĩndĩn.)

3 Wĩndĩñda amatam gĩtikĩtĩ kosĩ kĩmĩnepi bep pañ kasatsĩlok isĩ ku-
seinan ñañgĩlĩñ.

4 Joseptĩ wĩndĩñgangot tĩñguk. Endĩ ama wapmañ damañgan kuñguk koi
Devit endok sambatta tĩmbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wĩn bĩmbi,
Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk.

5 Ñambi, Malia gĩngĩt wĩlĩmĩum papi, gwañgwa mĩnjĩp tĩñguk en
nañgĩlĩmbi, yakan koset kĩmĩttepi ñañgĩmĩk.

6 Ña tom palĩñĩlĩmbi, gwañgwa tĩketĩkelok nain indaumbi,

7 Malialĩ gwañgwa telak dama tĩkeñguk. Tĩkembĩ, sandumdĩ tĩmĩp
ĩmbi, makauktok jawañ gĩnañ kĩmĩkuk. Wĩn it kiyau tokñeñgukta tĩmbi
makauktok ilan lo pakĩmĩk.

8 Tĩmbi wandĩñ kandañ sipsip kandĩkñe ama dĩwĩn endĩ Betleem it kwet
pawan pa kumbi, sipsip kaulĩ-dĩkñe kena tim tĩ-pakĩlĩñ. Tĩ-palĩñĩlĩmbi,

9 Wopumdĩ eñalo no nĩ-mulĩm endoñ bĩ indaumbi, Wopumdok kolsalen
walalan bien endok plon youlĩm kañbi, kolan mĩsĩfĩngĩlĩñ.

10 Gan eñalolĩ enguk, “Sĩndĩ nĩm mĩsĩnelĩñ! Nak gĩngĩt manda kĩndem no
sĩndoñ tĩke bĩlet, tĩmbi manda walĩ amatam gĩtik gĩnañjĩ youlĩmbi, sĩlĩsĩlĩ
tĩnekalĩñ. Manda wĩn ñĩndĩñ:

11 ama ñĩn Yambat en amatamñii sepmektok nĩ-mutak, wĩn Mesia
Wopumnĩ, endĩ man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-
samlak.

12 Nak manda biañgan elet wĩn sĩndĩ ñĩndĩñ ka-nandĩnetañ: sĩndĩ
gwañgwa gĩmĩn wakan tĩmbĩ indaumbi, sandumdĩ tĩmĩp imbi, makauktok
jawañ gĩnañ kĩmĩlim palĩm kanetañ.”

13 Eñalolĩ wĩndĩñ eumbi, platik sĩnik eñalo kĩmĩn wopumdĩ kunum gĩnañ
nanin pĩ indambi, Yambat nĩ-kĩndem dambi, ñĩndĩñ eñgĩlĩñ,

14 “Kunum loloñen ginañ Yambattok koi ni-ta-lowit, timbi kwelan amatam ginañ kindem ti-semalak endok kandañ busuk patsemekak.”

15 Timbi eñaloli yambimbi, kunum ginañ undane ña-taleumbi, sipsip kandiñe amalñ nsiñgan e-nandi timbi eñgilañ, “Yakñe! Nepek indalak win Wopum en nin-daklelak, wala timbi Betleem ñambi kana!”

16 Windañ embi, plastik sinik ñambi, Malia git Josep ep timbi indaumbi, gwañgwa win wakan makauktok jawañ ginañ palim kañgilañ.

17 Kañbi, eñaloli gwañgwa wolok plon manda enguk win kasat ti-semgilañ.

18 Timbi amatam sipsip kandiñe amalok kasat win nandiñgilañ endi gitik nanandi kena tiñgilañ.

19 Gan Malia endila manda win gitikgan ginan ginañ dasimbi, nandi-kwinakwinalembi pa kulñguk.

20 Timbi sipsip kandiñe amalñ undanem kenanjinan pi ñañgilañ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indañgukta timbi endi nepek gitik nandimbi kañgilañ wolok Yambat ni-kindekindem embi, koi ni-taloñgilañ.

21 Sande noñgan taleñilimbi, gwañgwa gimni pingiu dip dombndomblok nain indaumbi, meñ beulñ koi Yesu kitñgimik. Endi gama meñ simbai ginañ nim palñilimbi, eñaloli koi wakan ikan kitñguk.

Simeon gita Analñ tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan kadakleñgimik

22 Moseli endikñe manda diwin kimikuk walñ ñindiñ elak: tam gwañgwa ikan tiketiken endi nitek timbi, bindambo Yambattok dainan ti-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikñe manda win kimik-klendemiktok nain indaumbi, Malia gita Josep endi gwañgwa tikembi, Wopum enlok biñmidepi Jerusalem ñañgimik.

23 Endi Wopumdok endikñe manda ñin tañgonendemiktok windañ tiñgimik, “Sindi ama ba ilalok gaut wapal telak dama indañ gitik Wopum enlok biñmidekilañ.”

24 Timbi Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop endi “mambaip sim tipet ba monik no mambaip wandin tipet” tapma tindemiktok nandim ñañgimik.*

25 Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dindim, Yambattok endikñe manda kimik-klembi, ama nin Yambatti ni-mulimbi Israe amatam eni-busuk ti-semekak en mandimbi kuñguk. Timbi Dindim Woñdi en gita papi,

26 ñindiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambin dañguk win kaukuk.

27 Timbi Dindim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ginañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beulñ endikñe mandali elak wolok tuop tiñmndemiktok en wandin tike ñaumbi,

28 Simeondi gwañgwa win kañbi tike apmbi, Yambat we ñimimbi niñguk,

29 “Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi manñindiñgit kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba.

30 Nak ama nindi gamanda amatamgai nipmekak en ip dautnali kalet.

31 Dik en ikan nimbi taleumbi ni-mulim amatam gitikti en kanekilañ.

* 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

32 Tĩmbi Israel amatamgai nĩnda kot giĩngĩt nĩmekak, ba amatam dĩwĩndok telaka kolĩ sale-semekak.”

33 Simeondĩ gwaĩngwala wĩndĩn eumbi, meñ beulĩ wĩn nandĩmbi, nanandĩ kena tĩngĩmĩk.

34 Tĩmbi Simeondĩ gwĩlam tĩ-sembi, Yesu meñ Maliala nĩndĩn nĩnguk, “Nandĩlañ. Yambattĩ gwaĩngwa nĩn nĩmbĩ taleumbi, Israel amatam asup endĩ en kĩmĩt-kleañ ba nĩm wolok tuopgan Yambattok dainan pi piĩnekalĩn ba it-kwambĩn danekalĩn. Gwaĩngwa walĩ kĩmĩsalen no wandin Yambat en kĩmĩkuk, gan amatam asuptĩ siĩgi wĩlĩmnekalĩn.

35 Enda tĩmbi amatam giĩnañ nanandĩnĩ sembin wĩn tĩmbi dakle-taleukak. Tĩmbi nepek nĩñaĩngala inda-nĩmĩmekak kusei wala tĩmbi sĩmba gawattĩ kakit man piĩkĩnāt nomĩk waleĩga bo youlekak.” Simeondĩ wĩndĩn eĩnguk.

36 Tĩmbi plofet tam giĩlik no kuĩnguk koi Ana endĩ bo tapma ilan pakuk. Endĩ Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapāt tĩmbĩmbi, gwĩlat kīt tombon tĩpetgot yakan kuĩngĩmĩk. Kukap,

37 wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bĩkap, gwĩlat 84 giĩtik ombĩnguk. Endĩ tapma ilan pat-kuĩnĩpi, tim sandap Yambat nĩ-wowoñ tĩnĩpi, nanañ kĩmĩsipbi, nĩmolo pa tĩlĩnguk.

38 Nain wolondaĩngan endĩ Yesu meñ beu giĩta Simeon yambĩmbi, endoñ bĩmbi, wolongan gwaĩngwa wala tĩmbi Yambat we nĩmĩnguk. Tĩmbi amatam giĩtik Mesia Jerusalem nasi mĩlap giĩnañ nanin epmektok indaukak endok mandĩmandĩ kuĩngĩlĩn enda Analĩ gwaĩngwa wolok indaindanla giĩngĩt enĩ-ta-nĩnguk.*

39 Yesu meñ beulĩ Wopumdok endĩkĩne mandalĩ elak wolok tuop tĩ-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane nĩngĩlĩn.

40 Tĩmbi gwaĩngwa wĩn nanandĩn kĩndemlĩ giĩnan tokĩneumbi, bendĩ kwambĩn daumbi, Yambattĩ giĩnañ kĩndem tĩ-nĩmĩnguk.

Yesu gwaĩngwalĩ Beulok ilan palektok nandĩnguk

41 Gwĩlat tuop kamaikamai nain† indalĩngukta, Yesulok meñ beulĩ Jerusalem pa nĩyaĩngĩmĩk.

42 Tĩmbi Yesulok gwĩlat 12‡ tĩmbĩmbi, taĩngĩmĩk tuop klembi, Jerusalem londepi Yesu giĩta nĩngĩmĩk.

43 Nĩ pakap, gwĩlat taleumbi, ilan undane nĩandepi, Yesu gwaĩngwa en Jerusalem kandañ sakĩnelam pakuk wĩn nĩm ka-nandĩmbi kaĩnpi nĩngĩmĩk.

44 Endĩ “Tua en amatam asup telak nĩn endok boĩngĩpsinan nĩlak” wĩndĩn nandĩnĩpi, sandap noĩngan nandĩ-bendĩ nĩmnat telak nĩngĩmĩk. Nĩmbi, kusei kĩmĩpi, sambatsettok ba nosettok boĩngĩpsinan lonjĩngĩmĩk.

45 Lonjĩ nĩm kaĩbi, undane Jerusalem nĩnĩpi lonjĩngĩmĩk.

46 Tim sandap tĩpet giĩt no lonjĩlonjĩ kena tĩ-nĩmbi, gwaĩngwa tapma it sañ jimba giĩnañ tĩmbi indaumbi, kaĩngĩmĩk wĩn: endĩ endaut ama endok boĩngĩpsinan pipapi, mandanjĩ nandĩmbi, wolok kuseila enĩ-nandĩ pa tĩnguk.

47 Endĩ mandanjĩ nandĩ-daklembi, kĩndem tambane-semgukta tĩmbi ama endok mandan nandĩngĩlĩn endĩ giĩtikgandĩ nandĩ-silĩkĩnĩmbi, nanandĩ kena tĩngĩlĩn.

* 2:38: Jerusalem wĩn Israel amatam giĩtik endok plon e-yout tĩlak. † 2:41: Gwĩlat wolonda Israel amatamdĩ Yambattĩ Isip kwelan epmĩnguk wĩn nandĩ-pakañ. ‡ 2:42: Juda amatamdĩ nĩndĩn nandĩngĩlĩn: gwaĩngwa no gwĩlat 12 ombĩlak en ip amalok jimba plon tomlak.

48 Tĩmbi meñ beulĩ en kañbi ka-sĩlkĩembi, meñlĩ nĩnguk, “Gwañgwa kambak, nekta ñĩndĩñ sĩnik nĩlamĩtañ? Nandĩlañ, beka nĩtĩ gep lonjĩ kuñĩpi, nandĩ-bendĩ wopum tĩ-gamamĩk.”

49 Eumbi enguk, “Nĩtek tĩmbi nep lonjĩm kuamĩk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wĩn sĩtĩ nĩm nandĩngĩmĩk ba?”

50 Wĩndĩñ eumbi, manda wolok kuseĩ nĩm nandĩ-dakleñgĩmĩk.

51 Tĩmbi walinin meñ beu gĩta pĩmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Tĩmbi meñlĩ nepek gĩtik gwañgwalok plon indañguk wĩn gĩnan gĩnañ nandĩ-dasimbi kĩmĩt-nandĩ-kuñguk.

52 Tĩmbi Yesulok pĩngĩulĩ bendĩ wopum daumbi, nanandĩn bo wĩndĩngangot tĩngukta Yambat ba amalĩ bo wĩndĩngot nandĩ-koñgom tĩ-ñĩmĩngĩlĩñ.

3

Yoanelĩ Wopumdok telak tĩ-dĩndĩme kena tĩnguk

1 Tĩmbi Sisa Taibelius endĩ Roma kwet tuop wolok ama wapmañjĩ kuumbi, gwĩlat 15 tĩmbĩ dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatolĩ Sisa-llok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dĩkĩneumbi, Elottĩ Galili distrik ka-dĩkĩneñguk. Tĩmbi Elottok konombal Filiptĩ Itulia gĩt Tlakonitis distrik ka-dĩkĩneumbi, Lisaniaĩ Abilene distrik ka-dĩkĩneñguk.

2 Tĩmbi Anas en gĩta Kaiafas endĩ tapma amalok telak damanjĩ kuñgĩmĩk. Nain wolonda Yoane Sakalaialok nĩñañ endĩ kwet ama nĩmnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambattĩ manda nĩmbĩmbi,

3 Jodan tuk balilĩñ tuop kuñĩpi, manda eu pĩmbi, amatamda ñĩndĩñ enguk, “Yambattĩ yomjĩ bi-samektok sĩndĩ gĩnañ tambatambattok tuk inekalĩñ.”

4 Yoanelĩ kena tĩnguk wĩn plofet Aisaialĩ manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa gĩnañ ñĩndĩñ youyoulĩn patak, “Ama nolĩ kwet ama nĩmnatnan kuñĩpi, ñĩndĩñ kĩtĩlak, ‘Wopumdok telak tĩ-dĩndĩm e-ñĩmĩt! Telak kelam tĩ-dĩndĩm e-ñĩmĩnekalĩñ!

5 Kwet wĩlĩñ gĩtik taplium tokĩneumbi, kwet jañgĩn ba kwet kĩmĩn gĩtik tĩ-jamilenekalĩñ. Tĩmbi telak kelam tĩ-dĩndĩm embi, telak lopĩlat yout dĩndĩmembĩ tĩmbĩ jambilaukak.

6 Tĩmbi amatam gĩtikgandĩ Yambattĩ telak nĩtek plon epma tĩkeukak wĩn ka-nandĩnekalĩñ.’”✠

Aisaialĩ manda wĩndĩñ youkut wolok tuop Yoanelĩ tĩnguk.

7 Tĩmbi nain tuop ama kĩmĩn wopumgandĩ Yoaneloñ bĩmbi, gĩnañ tambatambattok tuk i-semektok nĩmbĩmbi, ñĩndĩñ pa enĩlĩnguk, “Malet sañandok komblinĩii, sĩndĩ nokoñ bĩmbi, tukgot inelĩñdok nandañ ba? Nĩndĩ sanbĩmbi, telak wĩndĩñ Yambattok gimbit inda-samekak wĩn maklenelĩñ? Sĩndĩ kolanjĩlok kĩnjanlĩ sapma kleuktok nandañda,

8 gĩnañjĩ tambanembi, wolok bien kuñgunjĩnan tĩmbĩ indaumbi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndĩñ nĩm nandĩnekalĩñ, ‘Bep pañĩ Abilaam endok kĩndemla tĩmbi Yambattok gimbit maklenekamĩñ.’ Nak sanba nandĩwĩt: Yambattĩ kĩndem kawat ñĩn ep tĩkĩleumbi, Abilaamdok komblinĩii indanelĩñ wĩn! Wala tĩmbi sĩndĩ bien kĩndem nĩm laliyañda, kilamek!

9 Kapinoño komba kuseinan ikan k+m+k+m+il+n patak. Komba bien kindem n+m pa laliyañ g+it+k w+n j+nb+m g+lo-taleumbi, komba g+nañ kol+ p+m d+ukak.”

10 T+mbi amatamd+ n+nand+mbi eñg+il+ñ, “W+nd+ñda n+tek t+nekam+ñ?”

11 Eumbi tambane enguk, “No end+ kiup+ t+pet palm+lakta, ama no kiup+ n+mnat enda no m+llok. Ba nanala w+nd+ñgangot t+llok.”

12 T+mbi takis epep ama d+w+n end+ w+nd+ñgot tuk i-semektok b+mbi n+nand+mbi eñg+il+ñ, “Endaut, n+nd+ n+tek t+nekam+ñ?”

13 Eumbi enguk, “S+nd+ gavmand+ takis epnel+ñdok elak wolok tuopgot epbi, n+m maklenekal+ñ.”

14 T+mbi mik amali w+nd+ñgangot n+nand+mbi eñg+il+ñ, “T+mbi n+nd+la n+tek t+nekam+ñ?” Eumbi enguk, “S+nd+ ama nolok m+nem kas+lanel+ñdok t+piñpiñe n+m t+ñ+mnekaliñ, ba manda plon siñgin joño n+m sinekaliñ. Tambo s+nd+ kenanj+llok tuan samañ wala nandum tuop t+mbekak.”

15 T+mbi amatam Yoanelok mandan nand+ñg+il+ñ endok g+nanj+ m+lal+mbi, g+nañj+ g+nañ ñ+nd+ñ eñg+il+ñ, ‘Mesia en wakan bek’. W+nd+ñ nand+kw+nakw+nalembi, n+tek indaw+ik wala mand+ñg+il+ñ.

16 T+mbi Yoanel+ amatam g+it+kta ñ+nd+ñ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam t+kulet. Gan ama no indaup t+lak endok gemb+nl+ nak napma klelak. End+ wakan D+nd+m Woñ komanat i-samekak. T+mbi nak p+mb+ñen ñandin ñal+ endok kesii gw+lap kiund+il+mettok tuop n+m.

17 Ama no plaua m+nj+ip g+it gw+lap ep danbi, m+nj+ip w+si+kopi, gw+lap ba k+l+k+l+k siu d+lak, w+nd+ñgangot ama indaup t+lak end+ amatam ep danbi, g+ñg+itñii epbi, d+w+n komba taletalen n+mnat g+nañ ep siu d+nekal+ñ.”

18 Yoanel+ w+nd+ñ embi, molo manda d+w+n asup eñ+pi, g+ñg+it manda kindem amatamda eni-ta-kuñguk.

19 T+mbi ama wapmañ Elott+ konombal Filip endok tam+n Elodias mat+keñguk ba t+omboe kusei kusei d+w+n t+ñgukta t+mbi Yoanel+ pa n+ñomb+ñguk.

20 Gan Elott+ t+omboen w+n n+m ka-daklembi, nombo yous+mbi, Yoane t+kembi, it kwamb+ñ g+nañ k+m+il+m p+ñguk.

21 Yoanel+ amatam g+it+k g+nañj+ tamb+neñg+il+ñ w+n tuk i-semñ+pi, Yesu bo tuk i-ñ+m+ñguk. Tuk i-ñ+m+umbi, n+molo t+ñ+l+mbi, kunum g+nañ d+il+ tomb+mbi,

22 D+nd+m Woñd+ inda-daklembi, mon+k mambaip walan indambi, endok plon p+pipakuk. T+mbi kunum g+nañ nanin k+it+k+it+ no ñ+nd+ñ k+it+u p+ñguk, “D+ik n+ñana noñgan s+n+k. Nak g+nañnal+ gep kas+l+mbi, d+ka walena kindem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññiilok kot sabbat

23 Yesul+ gw+lat 30 n+tepek omb+mbi, kenan kusei k+m+kuk. Amatam enda nand+ñg+il+ñ en Joseptok n+ñañ. T+mbi Josep end+ Eliilok komblin,

24 Eli w+n Matattok komblin, Matat w+n Livailok komblin, Livai w+n Melkilok komblin, Melki w+n Janailok komblin, Janai w+n Joseptok komblin,

25 Josep w+n Matatiaslok komblin, Matatias w+n Amoslok komblin, Amos w+n Nahumllok komblin, Nahum w+n Eslilok komblin, Esli w+n Nagailok komblin,

26 Nagai w+n Maattok komblin, Maat w+n Matatiaslok komblin, Matatias w+n Semeindok komblin, Semein w+n Joseptok komblin, Josek w+n Jodalok komblin,

²⁷ Joda w+n Joanandok komblin, Joanan w+n Resalok komblin, Resa w+n Selubabellok komblin, Selubabel w+n Sealtiellok komblin, Sealtiel w+n Nelilok komblin,

²⁸ Neli w+n Melkilok komblin, Melki w+n Adilok komblin, Adi w+n Kosamlok komblin, Kosam w+n Elmadamdok komblin, Elmadam w+n Erlok komblin,

²⁹ Er w+n Josualok komblin, Josua w+n Eliesellok komblin, Eliesel w+n Jolimlok komblin, Jolim w+n Matattok komblin, Mattat w+n Livailok komblin,

³⁰ Livai w+n Simeondok komblin, Simeon w+n Judalok komblin, Juda w+n Joseptok komblin, Josep w+n Jonamlok komblin, Jonam w+n Eliakimlok komblin,

³¹ Eliakim w+n Melealok komblin, Melea w+n Menalok komblin, Mena w+n Matatalok komblin, Matata w+n Natandok komblin, Natan w+n Devitok komblin,

³² Devit w+n Jesilok komblin, Jesi w+n Obettok komblin, Obet w+n Boaslok komblin, Boas w+n Salmondok komblin, Salmon w+n Nasondok komblin,

³³ Nason w+n Aminadaptok komblin, Aminadap w+n Atmindok komblin, Atmin w+n Arnilok komblin, Arni w+n Heslondok komblin, Heslon w+n Peleslok komblin, Peles w+n Judalok komblin,

³⁴ Juda w+n Jekoptok komblin, Jekop w+n Aisaktok komblin, Aisak w+n Ablaamdok komblin, Ablaam w+n Telalok komblin, Tela w+n Nahollok komblin,

³⁵ Nahol w+n Seluktok komblin, Seluk w+n Reulok komblin, Reu w+n Pelektok komblin, Pelek w+n Ebellok komblin, Ebel w+n Selalok komblin,

³⁶ Sela w+n Kainandok komblin, Kainan w+n Alpaksattok komblin, Alpaksat w+n Semdok komblin, Sem w+n Noalok komblin, Noa w+n Lamettok komblin,

³⁷ Lamek w+n Metuselalok komblin, Metusela w+n Enoktok komblin, Enok w+n Jalettok komblin, Jalet w+n Maalalellok komblin, Maalalel w+n Kainandok komblin,

³⁸ Kainan w+n Enoslok komblin, Enos w+n Settok komblin, Set w+n Adamdok komblin, t+mbi Adam w+n Yambatt+ t+mbi indaŋguk.

4

Satand+ Yesu ti-kuyuk ti-ñim+ñguk

1 T+mbi Yesul+ tuk i-taleumbi, D+nd+im Woñd+ g+nan g+nañ tokñe pal+mgukta nañg+li+mbi, Jordan tuk bim kwet ama n+mmatnan ña kuñguk.

2 Wand+ñ tim sandap 40 dou m+lat ti-kuñ+li+mbi, Satand+ ti-kuyuk pa ti-ñim+ñguk. Nain wolonda nanañ no n+im nam, slak kuñ+li+mbi, tim sandap wal+ taleumbi, nanañ gawat ti-ñguk.

3 T+mbi Satand+ ñ+nd+ñ n+ñguk, “D+ik Yambattok N+ñan sin+ikta, kusaka t+mbi dakleuktok kawat ñ+n n+mb+mbi, nanañ indaw+in!”

4 Eumbi tabane n+ñguk, “W+nd+ñ n+im. Yambattok manda no ñ+nd+ñ youyoulin patak, ‘Ama nanañ+ñgot kuñgun m+uktok tuop n+im.’” ✠

5 T+mbi Satand+ kwet loloñen nolok nañg+ip lombi, kwet tuop amatam kusei kuañ w+n g+ti+kgan walawalan nom+ik nain dumangan daul+im+mbi

6 n+ñguk, “Kwet g+ti+kwet wolok gemb+n ba paman w+n nokok k+tnanan k+im+li+im ka-d+ikñelet, wala t+mbi ama nola ba nola m+im+lok nand+mbi, k+ndem kiinan k+im+let. Nepek g+ti+kwet w+n dik gam-taletalelok nand+let,

7 wɪn tɪkɔp dɪk kesiʔnɔnɔn mɪlelem tɪ-nameɲda, nepenepek gɪtɪk wɪn dɪkok gɪŋgɪt tɪ-taleutak.”

8 Eumbi tambane nɪŋguk, “Yambattok manda no ɲɪndɪɲ youyoulɪn patak, ‘Dɪk Wopum Yambatka mɪlelem tɪ-ɲɪmɪmbi, en noŋgangot kɪmɪt-klelok.’ ”*[✠]

9 Tɪmbi Satandɪ Yesu naŋgɪpi, Jelusalem tapma it pendɪm kusip plon lo kɪmɪpi nɪnguk, “Dɪk Yambattok Nɪɲaɲ sɪnɪkta, ɲɪnanɪn dɪkopi ma pi!

10 Kusei ɲɪndɪɲda dɪk nɪm koloutaɲ: Yambatta manda no ɲɪndɪɲ youyoulɪn patak, ‘Endɪ eɲaloɲɪlɔk kɪsɪnɔn gapɪpi, gambɪ-dɪkɲenelɪɲdɔk enbekak.’

11 No wɪn ɲɪndɪɲ, ‘Endɪ kɪsɪlɪ gep wɪt-ta-loumbi, kawattɪ kesɪka nɪm gaulek.’ ”*[✠]

12 Eumbi tambane nɪŋguk, “Yambattok manda ɲɪndɪɲ elak, ‘Dɪk Wopum Yambatka endok gembɪn inda-dakleuktok tɪ-kuyuk nɪm tɪ-ɲɪmekaaɲ.’ ”*[✠]

13 Satandɪ tɪ-kuyuk kusei kusei gɪtɪk tɪ-ɲɪmum taleumbi, “Nain nolamek” embi kaɲ bimbi ɲaŋguk.

Ama Sisɪnɪk Yesu endɪ enlok kuseiɲɪn tɪmbi dakleŋguk

Yesulɪ enlok kuseiɲɪn Nasalet it kwelan eu dakleŋguk

14 Tɪmbi Yesulɪ Galili kwelan undane ɲambi, Dɪndɪm Woɲdɔk gembɪ plon kuliŋgukta endok gɪŋgɪt walɪ kwet kle-gɪmbup pakaɲ tuop sapakɲaneŋguk.

15 Tɪmbi endɪ kwet wolok kle-gɪmbut kuɲɪpi, it kiyaunjɪ gɪnaɲ gɪŋgɪt manda enɪ-daut tɪ-sem pa tɪmbɪmbi, amatam gɪtɪktɪ koi gɪŋgɪt tɪke-loŋgɪlɪɲ.

16 Tɪmbi Nasalet it kwet kandaɲ pap bendɪŋguknan bo ɲa tomguk. Tombi, Sabat patnandɪ nain indaumbi, ep tɪndɪn klembi, it kiyau gɪnaɲ loŋguk. Lombi, manda pinat-semepi mɪlalɪmbi,

17 plofet Aisaialɪ manda youkuk wɪn tɪkembɪ, enda mɪŋgɪlɪɲ. Mɪumbi pɪsapi, manda ɲɪndɪɲ pakuk wɪn tɪmbɪ indaumbi pinat-semguk,

18 “Wopumdɪ gɪŋgɪt manda kɪndem ama pɪmbɪɲesɪla enbettok nanbɪ taleŋguk,

wala tɪmbi endok Woɲdɪ gembɪn namlak.

Endɪ manda ɲɪndɪɲ ewa pɪuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakaɲ wɪn pɪsat-semnekalɪɲ,

ba dausɪ sipmɪsipmɪn endok dausɪ tɪmbɪ tom-semnekalɪɲ.

Tɪmbi endɪ ɲɪndɪɲ tɪmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pɪ yaliumbi pɪmbɪɲen kuaɲ endok mɪlapsɪ tɪmba taleukak,

19 ba Wopumdɪ amatamɲii wale kɪndem tɪ-semsemlok nain indalak wɪn ewa pɪukak.”*[✠]

20 Manda wɪndɪɲ pinat-talembi, pepa kwasa wɪn kwasanembɪ, it kiyau kena amala bɪnda mɪmbi, amatam enɪ-daut tɪ-semektok pipakuk. Tɪmbi it kiyau gɪnaɲ pakɪlɪɲ endɪ gɪtɪkgandɪ daut endaŋgot deiŋgɪlɪɲ.

21 Tɪmbi Yesulɪ kusei kɪmɪpi, manda ɲɪndɪɲ enguk, “Gɪŋgɪt manda pinalam nandaɲ walɪ man ɲɪndɪɲgɪt bien inda-daklelak.”

22 Wɪndɪɲ eumbi, amatam gɪtɪktɪ nɪ-kɪndem dambi, mandan nandum galkɲat sɪnɪk tɪŋgukta nanandɪ kena tɪmbi eŋgɪlɪɲ, “Nɪtek tɪmbi Joseptok nɪŋgan walɪ manda wandin elak?”

23 Eumbi enguk, “Biañganak, sɪndi eyout manda ñɪndiñ naninetañ, ‘Tɪmbi kɪndenda ama, dɪk dɪtnalok piñgɪpka tɪmbi kɪndem da-mek’, wɪn Kapaneam it kwelan kena tɪmbim gɪñgɪtka nandiñgɪmɪñ, wɪndiñgangot ñolok ika kuseinan tɪmbɪmbi kana!”

24 Wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiili not nɪm pa tɪ-ñɪmañ.

25 Sɪndi plofet Elia nek tɪñguk wɪn nandi-ñɪmɪt: endi kuñɪlɪmbi, gwɪlat tɪpet gɪt no gɪt yakɪp kɪt tambon noñgan gwɪ no nɪm pɪumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israeɪ kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgɪlɪñ,

26 gan Yambatti Elia wɪn endoñ nɪm ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoññan ni-mulɪm ñambi tɪke kɪmɪkuk.

27 Tɪmbi plofet Elisali kuñɪlɪmbi, Israeɪ kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiñ yambo mawatsɪat kuñgɪlɪñ. Gan Elisali endoñnan nanin no nɪm tɪmbi kɪndem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tɪmbi kɪndem dañguk.”

28 Tɪmbi it kiyau gɪnañ pakɪlɪñdi Yesulok manda wɪn nandiɪmbi, gɪnañji komba dɪumbi

29 mɪlapi, en it kwet pawan kle munjulɪm ñañguk. Isɪ kwesɪ wɪn kwet kɪmɪn plon pakukta, jɪmbiñ malapan tɪke nañgɪp ñambi, munjut kolɪ pɪuktok ñañgɪlɪñ.

30 Gan endi undanembi, kɪmɪn gɪtik boñgɪpsɪ gɪnañ yapma klembi, walinin pɪ ñañguk.

31 Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiñ pɪ tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda gɪñgɪt manda eni-daut sem pa tɪlɪñguk.

32 Endi ama biesɪlɪ manda gembɪnat eañ wɪndiñ eñgukta tɪmbi nandi-gɪtɪñgɪtik tɪñgɪlɪñ.

Yesulɪ amatam ep tɪmbi kɪndem daumbi, gɪñgɪt manda eu piñguk

33 Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanɪ gɪnan gɪnañ piñguk endi it kiyau gɪnañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tɪñɪpi eñguk,

34 “Ei, Yesu Nasalet nanin, dɪk nekta nɪndoñ bɪlañ? Dɪk nɪp tɪmbi kolaneñdok bɪlañ ba? Nak kusaka nandiɪlet: dɪk Yambat enlok kena ama gɪñgi sɪnɪk wɪn.”

35 Wɪndiñ eumbi, yal kolan wɪn ni-ñombɪñɪpi eñguk, “Dɪk mañga masipbi, amalok gɪnan nanin lambɪm po ñau.” Eumbi, yal kolanɪ ama wɪn munjut kolɪmbi, ama pakɪlɪñ endok boñgɪpsɪnan piñguk, gan yal endi ama wɪn nɪm tɪmbi kolaumbi, slak lambɪm po ñañguk.

36 Tɪmbi amatamdi kundit wɪn kañbi ka-sɪlɪkñembi, nanandi kena tɪmbi, nisɪñgan e-nandi tɪmbi eñgɪlɪñ, “Kai, ama ñali manda nɪtnein sɪnɪk elak? Ama yambalat nomɪk endi yal kolan manda gembɪnat enbumbi lambɪm po ñañ!”

37 Yesulɪ kundit wandin tɪmbɪmbi, endok gɪñgɪt walɪ kwet kle-gɪmbup pakañ tuop sapañaneñguk.

38 Yesulɪ it kiyau gɪnañ nanin pɪmbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jɪmbat tɪmbi, piñgɪu komba dɪumbi pakuk. Tɪmbi Yesulɪ en tɪmbi plap fauktok ni-nandumbi,

39 tam pakuknan lombi mumuñembi, jɪmbat ni-ñombɪumbi, tam wɪn kañ biñguk. Wɪndiñ tɪmbɪmbi, tam piñgɪu nandum pañgɪtaumbi, plapkan mɪlapi, Yesu gɪt nolii yambi-dɪkñeñguk.

⁴⁰ Maim p̄umbi, Sabat patnand̄i nain taleumbi, amal̄i nosii j̄mbat kusei kusei inda-semguk w̄in Yesuloñ yanañḡip b̄umbi, kiil̄i ama ḡit̄k noñgan noñgan ep kañbi, ep t̄mbi k̄ndem dañḡil̄iñ.

⁴¹ T̄iñ̄ipi, amatam asuptoñ yal kolanj̄i wak̄it ep kle-semumbi, kwawa wopumgan t̄iñ̄ipi po ñambi, ñ̄ind̄iñ eñḡil̄iñ, “D̄ik Yambattok N̄iñañ s̄in̄ik.” Yal kolan end̄i Yesu en Mesia Yambatt̄i n̄i-mukuk w̄ind̄iñ nand̄i-ñ̄im̄iñḡil̄iñ, wala t̄mbi enomb̄imbi, manda eelok e-k̄im̄isip t̄i-semguk.

⁴² Kwet salaup t̄mb̄imbi, Yesul̄i it b̄imbi, p̄i ña kwet ama n̄imnatnan ñambi pakuk. T̄mbi amal̄i lonj̄i kukap t̄mb̄i indaumbi, t̄ike kimb̄i dambi, en ḡita papatok n̄iñḡil̄iñ,

⁴³ gan end̄i ñ̄ind̄iñ enguk, “Yambatt̄i amatam yambi-d̄ikñembi, ama wapmañj̄i kulak wolok ḡiñḡit̄i manda k̄ndem ewa p̄uktok end̄i nani-mukuk, wala t̄mbi nak it kwet d̄iw̄innan bo ñauttok een.”

⁴⁴ W̄ind̄iñ embi yamb̄ik b̄imbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyauñj̄i ḡinañ manda eu p̄iñguk.

5

Petlo ḡit nolili: Yesulok mandala m̄ikbalak asup tiañeñḡil̄iñ

¹ Nain nola Yesul̄i Genesalet tuk guañ k̄nanjatnan il̄imbi, amatam k̄im̄in wopumd̄i Yambattok manda nand̄inepi kle-ḡimbupi, ñas̄i ñas̄iñgan t̄iñḡil̄iñ.

² T̄mbi Yesul̄i k̄nanjatnan k̄ikeñ t̄ipet pal̄im kañbi, m̄ikbalak epep amal̄i k̄ikeñj̄i b̄imbi, liks̄i w̄il̄ip pak̄il̄iñ yambiñguk.

³ Yamb̄im endoñ ñambi, k̄ikeñ nolok plon lombi, k̄ikeñ molom Simon enda kambak munjul̄im ñaña euktok n̄iñguk. Eumbi, w̄ind̄iñ t̄mb̄imbi, wolok pipapi, ḡiñḡit̄i manda eni-daut kenañ yous̄imbi t̄i-semguk.

⁴ T̄i-sem-talembi, Simon ñ̄ind̄iñ n̄iñguk, “D̄ik tuk guañ boñḡipnan ñambi, m̄ikbalak epeplok liks̄i w̄in mep k̄im̄il̄im ḡinañ ma p̄iwit.”

⁵ Eumbi tambane n̄iñguk, “Endaut, n̄ind̄i tim ombap kena ḡim slakan t̄im̄iñ, t̄mbi m̄ikbalak bien no n̄im epm̄im̄iñ. Gan d̄ikok mandala joñgo b̄indambo liks̄i mep k̄im̄il̄am p̄inetañ.”

⁶ W̄ind̄iñ embi, end̄i liks̄i mep k̄im̄il̄im p̄umbi, m̄ikbalak asup s̄in̄ik mel̄imbi, liks̄i blañganepi t̄iñḡil̄iñ. W̄ind̄iñ t̄mb̄imbi,

⁷ nosii d̄iw̄in k̄ikeñ nolok plon kuñḡil̄iñ end̄i b̄i ep pañḡitaneliñdok kit wayo kot-semum b̄imbi, ep pañḡitañḡil̄iñ. T̄mbi m̄ikbalak k̄ikeñ t̄ipet wolok ḡinañ ep dasi tokñeumbi, k̄ikeñ t̄ipet tuk ḡinañ p̄indepi t̄iñḡim̄ik.

⁸ T̄mbi Simon Petlol̄i w̄ind̄iñ indaum kañbi, Yesu kesiiñan m̄ilelem t̄mbi n̄iñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.”

⁹ Kusei ñ̄ind̄iñda end̄i w̄ind̄iñ t̄iñguk: en wak̄it ama ḡit̄k en ḡita k̄ikeñ plon pak̄il̄iñ end̄i m̄ikbalak asup epḡil̄iñda t̄mbi m̄is̄imbi, nanand̄i kena t̄iñḡil̄iñ.

¹⁰ T̄mbi Sebedilok n̄iñañiit̄i t̄ipet Yakobo ḡit̄i Yoane Simon ḡita m̄ikbalak epep kena pa t̄iñḡim̄ik end̄i w̄ind̄iñgangot t̄iñḡim̄ik. T̄mbi Yesul̄i Simon n̄imbi eñguk, “N̄im m̄is̄iw̄iñ. D̄ik m̄ikbalak tiatia t̄ilañd̄i gamanda amatam eni-tiatia kena t̄imbi kuukañ.” W̄ind̄iñ eumbi,

¹¹ end̄i k̄ikeñ ep tiañeumbi, k̄nanjat kwamb̄iñnan loumbi, nepenepek ḡit̄k bi-talembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñḡil̄iñ.

Yesul̄i ama j̄mbat yambo mawalat no t̄mbi k̄ndem dañguk

¹² Yesul̄i Juda amatamdok it kwet no pakuk wand̄iñ kuñ̄il̄imbi, ama no p̄iñḡu gw̄ilap ḡit̄k yambo mawatt̄i sipm̄iñguk end̄i b̄im Yesu kañbi, pi p̄im

timan dai kwet plon k+m+p p+nd+im papi, n+ -kukulembi eñguk, “Wopum, t+kap d+ik nep k+m+lep nand+lañda, guma j+mbatna t+mbi taleumbi, k+ndem dawa.”

13 Eumbi, kii kot suapi, ama w+n t+ke-kañbi n+ñguk, “Nak nand+gamlet. D+ik k+ndem da!” Eumbi, wolongan wanda kwamb+ñ wal+ pail+mbi, k+ndem dañguk.

14 T+mbi Yesul+ manda kwamb+ñ n+mbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola n+m ti-semekañ. N+m s+n+k. D+ik ñambi, gw+lapka tapma amala daul+m+umbi, j+mbatka talelak w+n gamb+ -dakleutak. T+mbi amatamd+ wandaña biañgan ip talek w+n gamb+ -nand+nel+ñdok d+ik tapma t+mbekañ, w+n Mosel+ end+ikñe manda k+m+it-n+mguk wolok tuop.”

Yesul+ w+nd+ñ eñguk,

15 gan kena t+ñguk wolok g+ñg+tt+ sapakñane s+n+k taumbi, amatam asupgand+ mandan nand+nepi ba j+mbats+ kle-semektok Yesuloñ b+mbi, k+m+n pa t+añg+liñ.

16 Gan Yesul+ wandangan embi, yamb+ik b+mbi, engan kwet ama n+mmatnan ñam, n+molo pa t+li+ñguk.

Yesul+ yom bimbilok gemb+ palm+ñguk w+n daut semguk

17 Nain nola Yesul+ amatam eni-daut ti-semñ+mbi, Falisi ama g+ta end+ikñe manda nand+ -tale ama end+ lo ñas+ñgan pipak+liñ. End+ Jerusalem ba it kwet g+tik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin b+mb+n. T+mbi Wopumdok gemb+n j+mbats+iat ep t+mbi k+ndem dalok Yesuloñ palm+ñguk.

18 Nain wolonda ama d+w+nd+ nos+ no kii kesii dalandan taño go plon tañgonem b+mbi, Yesul+ it pakuknan lom dainan k+m+tnel+ñdok ti-tlak+liñ.

19 Amatamd+ it w+n tokñeñg+li+ñda t+mbi end+ it g+nañnan bem loneli+ñdok tuop n+m, wala t+mbi end+ it pend+m bat wolok lombi, pend+m wiap blanganembi, toali taño go plon top g+li+m dambi, bium p+ amatam boñg+ps+inan Yesulok kuañnan p+ñguk.

20 W+nd+ñ t+mb+mbi, Yesul+ nanand+ k+li+kt+nj+lok bien ka-nand+mbi, ama wala ñ+nd+ñ n+ñguk, “Notna, yomga g+tik w+n bi-gam-taletalen.” W+nd+ñ eumbi,

21 end+ikñe manda nand+ -tale g+it Falisi ama end+ kusei k+m+pi, n+si+ñgan ñ+nd+ñ e-nand+ t+ñg+liñ, “Yakii, ama manda winjt+ elak w+n en nin? W+n Yambat en noñgan+ñgot yom bimbilok gemb+n palm+lak yañ!” *

22 T+mbi Yesul+ g+nañ nanand+nj+ ka-nand+mbi eni-nand+mbi eñguk, “Kusei n+tekta s+nd+ g+nañj+ g+nañ w+nd+ñ e-nand+ tañ?”

23 Gemb+ n+m pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ n+mbambi, ba ‘M+lapi ñau’ n+mbambi, bien k+ndem indauk ba? N+m ya!

24 Gan nak Ama Sis+n+kti kwelan ñolok yom bimbilok gemb+n pat-namlak w+n s+nd+ namb+ -daknel+ñdok nak ñ+nd+ñ t+mbetet.” W+nd+ñ eñ+pi, ama kii kesii dalandanla n+mbi eñguk, “Nak ganlet: d+ik m+lapi, ipatka t+kembi, ikanan ñau.” Eumbi,

25 wolongan ama wal+ daus+nangan m+lapi, ipal t+kembi, ilnan ñañ+pi, Yambat n+ -k+ndem dañguk.

26 T+mbi amatam g+it+kt+ w+n ka s+li+kñembi, nanand+nj+ n+m dakleumbi, nepek m+sis+m+s+n kañg+liñ wala Yambat n+ -ta-loñ+pi, n+si+ñgan ñ+nd+ñ eñg+liñ, “Man nepek g+tikñin indaumbi kam+ñ.”

* 5:21: Juda amalok nanand+nj+ w+n ñ+nd+ñ: no en Yambat esiesi-ñ+mlak end+ t+ke p+ yalilak.

Yesul+ yom ama ep tiañeupi indañguk

27 Wolok siñgi kandañ Yesul+ walinin p+im ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan pal+mbi kañbi, ñ+nd+ñ n+ñguk, “D+ik b+im nep kle ku.” W+nd+ñ eumbi,

28 Livail+ kenalok nepenepel g+it+ik w+in bi-talembi m+lapi, Yesu kleñguk.

29 T+mbi end+ ilan nanañ si-jumut wopungan Yesulok t+ñ+m+umbi, wolongan takis epep ama ba ama d+w+in asupgan en g+ta nanañ yakan nañg+il+ñ.

30 T+mbi Falisi ama g+it nos+ d+w+in end+ikñe manda nand+ taleñg+il+ñ end+ w+in kañbi nandum p+umbi, e-balep t+mbi, Yesulok gwañgwañii ñ+nd+ñ eng+il+ñ, “S+nd+ nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ d+w+in en g+ta nanañ yakan nañ?” Eumbi,

31 Yesul+ tambanem enguk, “K+ndems+ end+ gwasap amaloñ n+im ñañ, w+in j+mbats+at end+ñgot gwasap amaloñ ñañ.

32 Ama nis+ila nandum d+nd+im t+lak nak en en+tiañelok kwelan n+im indañgut, tambo nak yom ama enbambi, g+nañj+ tambanenel+ñdok indañgut.”

Yesulok nanand+in ba ep t+nd+in w+in damanin wandin n+im

33 T+mbi ama d+w+ind+ Yesu ñ+nd+ñ n+ñg+il+ñ, “Yoanelok gwañgwañii end+ nain asup nanañ k+m+isipbi, n+molo kena pa tañ, t+mbi Falisi amalok gwañgwanjii end+ bo w+nd+ñgangot tañ, gan n+itekta d+kok gwañgwañgail+ nanañ k+m+isip nain no n+im k+m+ipi, k+m+isip pa tañ?” Eumbi,

34 noliilok plon eyout manda ñ+nd+ñ enbi eñguk, “Ama no tam+in t+lakta t+mbi noliil g+ta na-s+il+s+il+ t+ñ+il+mbi, s+nd+ k+ndem noliilok nanañ k+m+isip t+semnel+ñ ba? N+im ya!

35 Gan nain indaumbi, kanj+kñiil+ ama w+in yapma t+kenekal+ñ. T+keumek, noliil+ blan t+mbi, nanañ k+m+isip t+nekal+ñ.”

36 W+nd+ñ embi yous+mbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñ+nd+ñ bo enguk, “Ama nol+ dasindasin komblin blañganembi, kusip t+kembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? N+im ya! End+ w+nd+ñ t+mbekta, dasindasin komblin w+in k+la-ñ+mek, t+mbi dasindasin kusip komblin wak+it dasindasin damanin endok tuopset noñgan n+im t+mbek.

37 T+mbi wain tul komblin w+in meme gw+lap damanin g+nañ n+im w+il+ g+lolok. W+nd+ñ t+mbekta, wain tull+ bend+ wopum dambi, meme gw+lap damanin t+mb+ tawa kolaumbi, wain kwelan poña p+talew+ik.

38 Wala t+mbi wain tul komblin w+in gw+lap komblin g+nañ pa w+il+ g+lolok.

39 T+mbi no en wain tuk damanin nañguk end+ wala ‘Koñgom s+in+k’ embi, wain komblin w+in nambepi kunj+it talak.”

6

Yesul+ Sabat patnand+ nainnan nek t+nd+lok eu talelak

1 Sabat patnand+ nain nola Yesul+ plaua m+ñj+p kenanan d+ikñe ñañ+il+mbi, gwañgwañii en g+ta ñañg+il+ñ end+ plaua bien mep pañg+ipi, m+ñj+p kaik nañg+il+ñ.

2 T+mbi Falisi ama d+w+ind+ w+in kañbi, nandum tuop n+im t+mb+mbi eng+il+ñ, “N+itek t+mbi s+nd+ Sabattok end+ikñe manda w+ipi, kena n+im t+nd+lok elak w+in tañ?”

3 T+mbi Yesul+ tambane enguk, “End+ikñe manda w+iw+ttok kandañ s+nd+ Devit g+ta noliil+ nanañ gawat pal+ñ+il+mbi, n+itek t+ñguk wolok kasat w+in n+im pinap nandañ ba?”

4 Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñ+m+m+n w+n mepi nañguk. Endikñe mandali elak wolok tuop nanañ w+n tapma ama endiñgot nanalok, gan Devitti w+n joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgilañ.”*

5 Wñdiniñ embi yousimbi enguk, “Nak Ama Sisiniñkti Sabat patnandi naindok molomda timbi wolonda nek guma tñdñlok w+n ewa talelak.”

6 Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau ginañ lombi, eni-daut ti-paliñliñmbi, ama no kii dñdñm dalandañguk endi bo wolok b+m pakuk.

7 Timbi Falisi gita endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-ñ+mneliñdok kusei lonjiñgilañ, wñdiniñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no timbi kindem dauk ba nim wolok ka-tuakilañ.

8 Gan Yesuli nanandiñji w+n ka-nandiñmbi, ama kii dalandan w+n kiti-ñ+mmbi niñguk, “Mñlap b+mmbi, ñolok it!” Wñdiniñ eumbi mñlapi, dausnan ikuk.

9 Timbi Yesuli enbi eñguk, “Nak niñdiniñ sani-nandutet: Sabattok endikñe mandali nek tineñdok nandi-nimlak - ama timbi kindem dalok ba ama timbi kolalok, kuñgun tike-kimttok ba timbi kímlok?” Wñdiniñ embi,

10 amatam wolok pakilañ yambi-ta-ña-talembi, ama kii dalandan niñdiniñ niñguk, “Kika kot suat” niñmbimbi, wñdiniñ timbimbi, kiili salaptambi, kindem dañguk.

11 Timbi gimbit wopumdi ama bieslok ginañji tokñeumbi, Yesu nitek timbi kolaneliñdok wala nisñngan e-nandi tñgilañ.

Ama Sisiniñk Yesu endi ama nin en kle-kuñgilañ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

12 Nain wolonda Yesuli nimolo timbepi kwet jañgñnan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-ñ+mñguk.

13 Kwet salaumbi, ama asup en kleañgilañ kiti-semum b+umbi, endok boñgipsinan nanin ama 12got ep danbi, ‘en+mumulin’ kot emguk.

14 Ama ep danguk endok kosi niñdiniñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk), tim kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tim Batlomio,

15 Matayo, Tomas, tim Yakobo Alifaialok niññañ, tim Simon koi w+n ‘Selot ama’ kitiñgilañ,

16 tim Judas Yakobo niññañ, gita Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñ+mñguk.

Amatam nitein endi diwñn yapma kle-pakañ?

17 Timbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gita kwet jañgñnan nanin p+mbi, kwet kimbat nolok tombimbi, gwañgwañii asupgan diwñdi en gita wandiñ pakilañ. Timbi endiñgot n+m, w+n amatam k+m+n wopum Judia kwet tuop nanin ba Jerusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tñpet tuk kimbññ baliliñ pakamñknan nanin

18 endi Yesuli manda eumbi nandiñeliñdok ba jimbatsi ep kle-kot ti-semektok b+ palimbi nandi-sembi, ama diwñn yal kolandi mñlap emguk w+n bo ep timbi kindem dañguk.

19 Timbi amatam k+m+n wopum endi Yambatti Yesu gemb+ m+umbi, amatam gitik ep timbi kindem daumbi kañgilañ, wala timbi endi tike-ka tñneliñdok bañak lonjiñgilañ.

* 6:4: Devitti endikñe manda wükuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-ñ+mñgukta timbi Yesuli Falisi amali enlok gwañgwañiila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.

20 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañiiloñ dei yambĩmbi, ñĩndĩñ enguk,
 “Amatam nĩsĩla nandum pĩmbĩñen tĩlak
 sĩndĩ wakan Yambattok gĩñgĩtĩii indambi kuañ,
 wala tĩmbi sĩndĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

21 Man ñĩndĩñgĩt nepenepeka lonjĩ kuañ
 sĩndĩ wakan Yambattĩ sep tĩmbĩ tokñenekalĩñ,
 wala tĩmbi sĩndĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.
 Man ñĩndĩñgĩt sĩmba blan plon kuañ
 sĩndĩ wakan sĩmba sasat plon kunekalĩñ,
 wala tĩmbi sĩndĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

22 Sĩndĩ nak Ama Sĩsĩnk nep kle-kuañda tĩmbi
 amatamdĩ nandĩ-kola tĩ-samañ,
 ba nĩsĩlok boñgĩpsĩnan nanin sep kle-kotnelĩñdok
 sanĩ-suambapi, kosi tĩmbĩ kolalak,
 nain wolonda sĩndĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

23 Wĩndĩñ inda-samekaknan walenjĩ kĩndem daumbi,
 sĩlĩsĩlĩ wopum inda-samumbi,
 kusei ñĩndĩñda dĩkondĩkot tĩnekalĩñ:
 bep pañjii endĩ plofet ama damañgan kuñgĩlĩñ
 enda wĩndĩñgangot pa tĩ-semumbi,
 tuanjĩ wopum kunum gĩnañ kasĩleñgĩlĩñ,
 tĩmbi sĩndĩ wĩndĩñgangot kasĩlenekalĩñ.

24 Gan mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩ wopum sĩndĩ blasĩñgan,
 wĩn sĩndĩ ikan nepenepesĩ kĩndem gĩtik wĩn kasĩle-taleañ.

25 Man ñĩndĩñgĩt nĩm tĩ-blamblaem kuañ sĩndĩ blasĩñgan,
 wĩn sĩndĩ lonjĩ tĩ-kunekalĩñ.

Man ñĩndĩñgĩt sĩmba sasat kĩndem plon kuañ sĩndĩ blasĩñgan,
 wĩn sĩndĩ kukulembi, sĩmba blan plon kunekalĩñ.

26 Amatam gĩtikĩtĩ sĩndok kosi tĩke-lonekalĩñ
 wolonda sĩndĩ blasĩñgan!

Neta, bep pañjiilĩ plofet ama juluñgan
 endok kosi pa tĩke-loñgĩlĩñ,

gan Yambattĩ plofet ama wandin wĩn yalamĩkuk.”

Ep tĩndĩn kĩndem amatam tambon nĩmnat tĩ-sem tĩ-kunekalĩñ

27 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Mandana tĩkembali kuañ sĩnda ñĩndĩñ sanlet:
 sĩndĩ kanjĩksii gĩnañ kĩndem tĩ-sem-ta-kunekalĩñ, wĩn nandĩ-kola tĩ-samañ
 enda tĩ-kĩndekĩndem tĩ-sem-ta-kunekalĩñ,

28 yala tĩ-samañ enda gwĩlam tĩ-sem-ta-kunekalĩñ, kolan tĩ-samañ enda
 nĩmolo tĩ-sem-ta-kunekalĩñ.

29 Ama nolĩ bumga tambon wĩtakta, tambon bo wĩlektok tambane-
 ñĩmekañ. Ba nolĩ sauloñga galom tĩke-gamlakta, kiupĩñga bo bi-ñĩmĩmbi
 tĩkeukak.

30 Dĩk nep ek nola ganĩ-nandĩ tañ enda emekañ, ba nolĩ nepenepeka
 galom mep gamlak ombĩ-gamektok nĩm nĩ-gĩñgĩneukañ.

31 Ep tĩndĩn gĩtik dĩk nandĩ-galk tambi, amatamdĩ dĩka wĩndĩñ tĩ-
 gammelĩñdok nandĩ-semłañ, dĩk bo wĩndĩñgan tĩ-sem-ta-kuukañ.

32 Tĩkap dĩk amalĩ gĩnañ kĩndem tĩ-gamañ endañgot gĩnañ kĩndem
 tĩ-semĩnda, nekta Yambattĩ ganĩ-kĩndem dawĩk? Yom ama endĩ bo
 wĩndĩñgangot pa tañ, wĩn endĩ ama nin gĩnañ kĩndem tĩ-semłak enda
 gĩnañ kĩndem tĩ-ñĩmañ.

³³ Ba tikap dik amali k'ndem ti-gamañ endañgot k'ndem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-k'ndem dawik? Yom ama endi bo w'ndiñgangot pa tañ.

³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gammelñdok tuop w'in nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-k'ndem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, w'in tambon wolok tuopgan ombi-semnelñdok w'ndiñ pa tañ.

³⁵ N'im, w'ndiñ n'im tilok. Tambo s'ndi kanjiksi g'inañ k'ndem git kundit k'ndem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-sammelñdok n'im pa mandinekalñ. S'ndi w'ndiñ t'nekalñda, tuanj' wopum pat-samekak, t'mbi s'ndi Besi Yambat Loloñ Sinik endok ep t'ndin klembi, wembe gwañgwañii kuañ w'in inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba k'ndem manda n'im pa eañ endi k'ndem pa ti-semalak.

³⁶ Bepsil' amatam g'inañ busuk ti-semalakta, w'ndiñgangot s'ndi g'inañ busuk ti-semnekalñ.

³⁷ S'ndi amatam eni-pi n'im ti-kunekalñ, t'mbi Yambatti w'ndiñgangot sani-pi n'im t'mbekak. S'ndi amatam yom plon n'im ep k'im'it ti-kunekalñ, t'mbi Yambatti w'ndiñgangot yom plon n'im sep k'im'ilekak. S'ndi amatam-dok yomji bi-sem ti-kunekalñ, t'mbi Yambatti bo yomji bi-samekak.

³⁸ S'ndi amatam plap ti-sem ti-kunekalñ, t'mbi Yambatti w'ndiñgangot plap ti-samekak. S'ndi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yous'mbi, sam tokñe s'nik taumbi, d'w'in lamip p'ukak. Nekta, s'ndi amala n'itek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti s'nda bo ti-samekak."

Ama man mambenji t'pet endok telak n'im klenekalñ

³⁹ T'mbi Yesuli yous'mbi, eyout manda ñ'ndiñ enguk, "Ama dai sipm'sipm'in endi nol no dai sipm'sipm'in gumañ nañg'ilek ba? N'im ya! W'in n'iset t'pelat ban g'inañ p'ndem'ik bek.

⁴⁰ Gwañgwa no endi n'ndaulin n'im maklelak, gan endi nand'nandi kena t'mbi taleumek, endi n'ndaulin'ndok tuop indauk bek.

⁴¹ N'itek t'mbi, dik nokalok dai g'inañ kil'ik'il'ik w'in kalañ, gan d'itnalok dauka g'inañ komba bem patak w'in n'im ka-daklelañ?

⁴² Dik komba bem dauka g'inañ patak w'in n'im kañbi, n'itek nokala ñ'ndiñ n'imbeñ, 'Notna, nak dauka g'inañ kil'ik'il'ik patak w'in klewa lambi-gam'ñ.' Ama man mamben t'pelat, dama d'itnalok dauka g'inañ komba bem patak w'in kle kopmek, siñgi kandañ ka-d'ind'im embi, nokaloñ dai g'inañ kil'ik'il'ik patak w'in k'ndem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba k'ndem no endi bien kolan n'im pa lalilak, w'ndiñgangot komba kolan no endi bien k'ndem n'im pa lalilak.

⁴⁴ Komba wali n'itein w'in bienli mek t'mbi daklelak. Kuañg'imdi bien mandañ s'nik indaumbi t'kelok ba? Ba g'injatt' bien gip indaumbi t'kelok ba? N'im ya!

⁴⁵ Amalok kandañ w'in w'ndiñgot: nepek endok g'inan tokñe patak wali wakan man g'inañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek k'ndem ama k'ndemli g'inan g'inañ dasi-m'iñguk wali wakan bien k'ndem t'mbi indalak, t'mbi w'ndiñgangot nepek kolan ama koland' g'inan g'inañ dasi-m'iñguk wali wakan bien kolan t'mbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan 'Wopumni' manjil'ñgot pa nanañ, gan manda sanlet w'in n'im tañgoneañ?

⁴⁷ Ama no nokoñ b'mbi, mandana t'ike kulak endi ama n'itein w'in sani-daut ti-sametet.

⁴⁸ Endi ama it kwambiñ tñguk wandin. Endi it kindilñipi, ban ombap kindilim piumbi, ita mambi ilmbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembinatgan youlti gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi mñjulim, sasik nim tñguk.

⁴⁹ Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindilñipi, ta plongan kimipi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi mñjulimbi, plastik sinik gilom piumbi lilime-taleñguk.”

Ama Sisirik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjlok kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dañguk

¹ Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.

² Wandin kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa jimbalt wopum timbi, kimkimlok tuop tñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tñgukta timbi,

³ Yesulok giñgit nandimbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum bimbil, kena gwañgwa jimbalt timbi kindem dauptok windin tñguk.

⁴ Timbi ama wali Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjlok kasat ti-nimimbi ni-giñginembi eñgilañ, “Telak damanji win kindem tikekimleñdok tuop.

⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa ti-nimlak. Tinipi, it kiyaun win endiñgan nip timbi plap taumbi indañguk.”

⁶ Windin eumbi nandi-sembi, en gita ñañguk.

Ñambi, telak damanjlok il timbi dumalaumbi, telak damanjli nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ñandin kimilimñguk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwñ. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ?

⁷ Nak bo daukanan bimbila nandiwam mlatalak. Di slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin.

⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok piimbimñenai diwin kuañ. Nak mik ama nola ‘Ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Bo!’ nimbambi pa bilak. Timbi kena gwañgwanala ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win pa tilak.”

⁹ Timbi Yesuli telak damanjlok manda wala nandi-gitiñgitik embi, undane amatam kimin wopum en kle biñgilañ yambimbi, ñandin enguk, “Nak ñandin sanlet: Israel sindok boñgipsinan bo nak ama nanandi-kilikinat ñandin no nim kañgut.” Windin eumbi,

¹⁰ telak damanjli nolii eni-mukuk endi bindambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa kindem dambi palimbi kañgilañ.

Yesuli ama sim no kimnan nanin timbi mlalakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandin ñaumbi, gwañgwanii git amatam kimin wopumdi en gita yakan ñañgilañ.

12 Ñambi, it kwet sañ yama tĩmbi dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgĩliñ. Wĩn tam kanjak nolok niññañ noñgan sinik endi sembiñguk. Tĩmbi it kwet winasi asupti dalandan ba meñ ep klembi piñgĩliñ.

13 Tĩmbi Wopumdi tam kanjak win kañbi, blan ti-ñimĩmbi niñguk, “Nim kuleñ.”

14 Windiñ eñipi, ña tañgo tĩke-kaumbi, ama tañgoneñgĩliñdi kak wiñgan ilĩmbi, dalandanla niñguk, “Ama sim, nak ‘Mĩlat!’ ganlet.”

15 Windiñ eumbi, gwañgwa wali bĩnda mĩlap pipapi, kusei kĩmĩpi manda eñguk. Tĩmbi Yesuli meñla niñguk, “Niññañga ñin nañgĩpi ñau!” Eumbi nañgĩpi ñañguk.

16 Tĩmbi amatam wi kañgĩliñ endi gĩtik mĩsimbi, Yambat ni-kĩndem dambi, nisiñgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Plofet wopum no boñgĩpni gĩnañ indañguk kulak” ba “Yambatti amatamñi nĩp kĩmĩlektok bi inda-nĩmlak.”

17 Tĩmbi nek indañguk wolok gĩngĩt wali sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kle-gĩmbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleñguk.

Yesu gĩt Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgĩliñ

18 Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañiili Yesuli kundit kusei kusei tiñguk wolok kasat gĩtik enla ti-ñimĩ-taleñgĩliñ.

19 Tĩmbi endi gwañgwa tiptet kiti-semum biumbi, Yesula ñĩndiñ ni-nandiñdemĩktok eni-mukuk, “Mesia bi-wĩktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandĩneñ?” Windiñ embi eni-mulĩmbi,

20 Yesuloñ ña tombi niñgĩmĩk, “Yoane tuk ii-sem endi ñĩndiñ gani-nandiñda embi niñ-mulĩmbi bamĩk, ‘Mesia bi-wĩktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandĩneñ?’”

21 Nain wolonda Yesuli amatam jĩmbatsiat ba piñgĩp gawatsiat asup win ep tĩmbi kĩndem dambi, yal kolanjĩ win ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmĩn tĩmbi tom-semguk.

22 Tĩmbi endi Yoanelok manda tambon ñĩndiñ tambane enguk, “Siti ñambi, nepek dautsetti kamĩk ba pawanjetti nandamĩk wolok kasat ti-ñimĩdekamĩk: dausi sipsipmĩn dausi tombĩm kañ, tĩmbi kesit nim kuañdi kesit kuañ. Amatam jĩmbat yambo mawatsiat endok wandanjĩ win ep tĩmbi gĩlita-semak, pawanjĩ kamen pawanjĩ tombĩm nandañ. Ama sembi-sembiñ bĩndambo kaitambi mĩlakañ, tĩmbi ama piñmbiñesila gĩngĩt manda kĩndem enbum nandañ.

23 Tĩmbi no en kusatna nambi-nandiĩmbi, nandi-kolan nim ti-namlakta endi amatam diwin yapma kle-patak.”

24 Yoane gwañgwa tiptet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kĩmĩpi, ama kĩmĩn wopumda Yoanelok plon ñĩndiñ enguk, “Kwet silaninnan ñañgĩliñ win sĩndĩ nek kanepi ñañgĩliñ? Win sĩndĩ sasalei pinjim pendĩlim ña-bi tĩlak win kanepi ñañgĩliñ ba?”

25 Tikap nĩmda, nek kanepi ñañgĩliñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñañgĩliñ ba? Nandañ: ama dasindasinjĩ pamanjĩat ba pipapatsi kĩndem sinik endi ama wapmañdok isiñan pa kuañ.

26 Windiñda sindi nek sinik kanepi ñañgĩliñ? Plofet ama no kanepi ñañgĩliñ ba? I wakanak. Tĩmbi Yoanelok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: endi plofet diwin yapma kle-talelak.

27 Wɪn enda wakan Yambattok mandan n̄ndiñ youyoulɪn patak, ‘Nak gɪŋgɪt ee amana no nɪ-mulam n̄ambi, telak dama tɪ-gambi, telak tɪ-dɪndɪm e-gamekak.’* Wɪndiñ youyoulɪn patak,

28 tɪmbi nak n̄ndiñ sanlet: ama gɪtɪk kwelan dama indaŋgɪlɪñ endɪ Yoane nɪm makleañ, ganmek no en Yambattok gɪŋgɪtɪnilok boŋgɪpsɪnan pɪmbɪñen sɪnɪk kulakta endɪ Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama gɪt amatam dɪwɪn endɪ manda wɪn nandi-talembi, Yoanelok kɪ plon tuk iŋgɪlɪñda tɪmbi Yambattok telak wɪn dɪndɪm sɪnɪk tɪmbɪ dakleŋgɪlɪñ.

30 Gan Falisi gɪt endɪkñe manda nandi-tale ama endɪ gɪnañ tambatambattok tuk nɪm iŋgɪlɪñda tɪmbi Yambattɪ nek tɪnelɪñdok nandiŋguk wala nandum tɪal tɪŋguk.

31 Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Wɪndiñda tɪmbi amatam man n̄ndiŋgɪt kuañ endɪ n̄tein? Nak endok kusalala eyout manda nek ewɪt?”

32 Wɪn endɪ gwaŋgwa bɪsattɪ saŋalala ipakanan pɪpapi, nosɪla kɪtɪ-sembe, n̄ndiñ enɪañ, ‘N̄ndɪ pakñuak pendɪtnambi, sɪndɪ kap nɪm tɪlɪñ, ba kap mano tɪñɪtnambi, sɪndɪ ku-blamblae nɪm tɪlɪñ.’

33 Kusei n̄ndiñda nak sɪndok plon wɪndiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endɪ indambi, nanañ kɪmɪsip pa tɪŋguk, tɪñɪpi wain nɪm pa nalɪŋguk wala sɪndɪ nandum tuop nɪm tɪmbɪmbi, enda n̄ndiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gɪnañnan patak.’

34 Tɪmbi nak Ama Sɪsɪnɪktɪ indambi, nanañ ba wain nañɪpi, kɪmɪsip nɪm pa tɪlet, wala sɪndɪ nandum tuop nɪm tɪmbɪmbi, n̄ndiñ pa eañ, ‘Ama n̄n kawɪt! Tɪmbɪ namba! Endɪ nanañ ba wain asup sɪnɪk pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not tɪ-semhlak!’

35 Sɪndɪ wɪndiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandɪn kɪmɪt-klem kuañ endɪ nanandɪ wɪn dɪndɪm sɪnɪk wakan daut nɪmañ.”

Yom tam nolɪ Yesulok kesii wɪlɪlɪmbi, yomɪn bi-nɪmɪŋguk

36 Falisi ama nolɪ Yesu nanañ en gɪta nambektok nɪ-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ nanelɪñdok pi pakuk.

37 Tɪmbi yom tam no it kwet wolok kuŋguk endɪ Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” gɪŋgɪt wɪn nandiŋgukta, pɪŋgɪp saple mɪlɪñ kɪndem kanɪm kawat satnɪndɪ tɪndɪn no tɪkɪmbi, it gɪnañ loŋguk.

38 Lombi, Yesulok kesiinan kandañ n̄am papi kulɪmbi, dai tullɪ pɪ Yesulok kesii youlɪ gautaumbi, kumban saktɪ tɪmbɪ kalandaumbi, kesii nain ombapgan sɪmumuñ embi, pɪŋgɪp saple mɪlɪññattɪ saple-nɪmɪŋguk.

39 Tɪmbi Falisi ama Yesu nɪ-tiañeŋguk endɪ wɪn kañbi, gɪnan gɪnañ n̄ndiñ eŋguk, “Tam n̄n endɪ yom tam no. Ama walɪ biaŋgan plofet ama kuumda, tam tɪke-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk.”

40 Tɪmbi Yesulɪ Falisi ama endok nanandɪn wɪn nandiɪmbi nɪŋguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi nɪŋguk, “Endaut, eumbi nandiwa.”

41 Eumbi nɪŋguk, “Ama nolɪ mɪnem tambonlok ama tɪpetta emguk, nolok mɪnem kwandai 500, tɪmbi nolok mɪnem kwandai 50.*

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20 * 7:41: Mɪnem kwandai noŋgan wɪn kena nain noŋgan wolok tuan. Ama walɪ mɪnem kiulɪm palmɪŋguk wɪn wopum dauptok kena mɪlɪŋguk. Endok mɪnem kena wɪn wakan.

42 Endi ombindemiktok tuop nimda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. Windingda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem ti-nimekak?”

43 Eumbi nifguk, “Minem kwandai 500 wialimifguk endi bek.” Eumbi, “Win dindim elañ” nimbibi,

44 undanem tam kañbi, Simon nifguk, “Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika ginañ lambiwambi, dik ep tindin+ nim klembi, not nim ti-namifñ, win dik kesitna wiliwilittok tuk no nim git-namifñ, gan endi kesitna dai tull+ wifipi, kumbam sakti sapleum kalandalak.

45 Dik kitna ba bumna no nim simumuñ ti-namifñ, gan nak it ginañ lambit wolondañgan endi kusei kimipi, nim tindin win, kesitna simumuñ ti-namumbi, nain ñin bi tomlak.

46 Dik kumbana tuk galk silanindi nim saple-namifñ, gan endi pifgip saple mifñ kindem bien wali kesitna saple-namik.

47 Windingda ñindifñ ganlet: tam ñal+ simbai kindem da-sinik talakta timbi wifidifñ ti-namlak. Wali ñindifñ daut namlak: endok yom+in asupgan bimbini. Gan no endok yom+in lakatgan bimbinda endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak.”

48 Timbi tamda nifguk, “Yomga gitik bi-gam-taletalen.” Wifidifñ eumbi,

49 ama gitik en gita nanañ nam pakifñ endi kusei kimipi, ginañji ginañ ñindifñ nandifñgilifñ, “Endi ama nin sinik, ñala yom bimbi bo pa tlak?”

50 Timbi Yesul+ tam nifguk, “Nanandi-kilikifñgala timbi Yambatt+ kolan ginañ nanin gepma tikek, wala timbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam diwindi bo Yesu klembi kuñgilifñ

1 Wolok siñgi kandañ Yesul+ kle-gimbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandifñ manda eu piumbi, Yambatt+ amatamifñ yamb+dikñelak wolok gifñgit manda kindem eni-ta-kuñguk. Timbi gwañgwañii 12 endi en gita yakan kuñgilifñ.

2 Timbi dama Yesul+ tam jimbatsiat diwin ep timbi kindem dañgilifñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgilifñ. Tam no win Malia Makdala nanin (damañgan Yesul+ yal kolan kit tambon tipet ep kle kolimifñguk).

3 Timbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gita Susana wakit tam asup diwin Yesu gita yakan ñañgilifñ. Tam wali Yesu git gwañgwañii plap ti-sembi, minemjifñ ep kasop ti-semmañgilifñ.

Ama Sisinik Yesu endi mandan nandim tike-kilifñ enelñdok eñguk

Gifñgit manda kindem win nanañ minjip ama noli kena ginañ kokuk wandin

4 Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi kimin wopum tifñifñimbi, eyout manda no ñindifñ enguk,

5 “Ama noli plaua nanañ minjip kot-tikitiki timbektok kenan ginañ ñañguk. Ña tom kolifñifñimbi, minjip diwindi telak plon piumbi, amal+ yalifñ-bi timbimbi, monikt+ bi na-taleñgilifñ.

6 Timbi minjip diwin kwet kawakawatnan pimbi, tawam lambimbi, tuk nimnatta timbi yañetambi kim-taleñgilifñ.

7 Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩndĩ koselek mĩnjĩpnan pĩmbi, wakĩt yakan tawa lambĩngĩlĩĩnda koselektĩ ep tapliumbi kĩmgĩlĩĩ.

8 Mĩnjĩp dĩwĩn kwet kĩndem plon pĩmbi, tawa lambĩmbi, bien asup laliĩngĩlĩĩ, wĩn bien 100 100 wĩndĩĩ laliĩngĩlĩĩ.” Yesulĩ wĩndĩĩ embi yousĩmbi, ñĩndĩĩ kitiĩnguk, “No en pawaĩnand endĩ pawaĩ kĩmĩpi, nandĩ-tĩke-kĩliĩ eukak.”

9 Tĩmbi Yesu gwaĩngwaĩiilĩ eyout manda eĩnguk wolok kusei nandĩnepi nĩ-kaumbi

10 enguk, “Yambattĩ nandĩ-sambi, amatamĩii nĩtek yambi-dĩkĩnelok wĩn sanĩ-sĩwĩlĩmbi nandĩ-dakleaĩ. Gan nanandĩn sembĩn wĩn nak amatam dĩwĩn endĩla eyout mandalĩngot enba nandĩaĩ. Wĩn endĩ kaĩbi nĩm ka-nandĩ-tomnelĩĩndok ba nandĩmbi nĩm nandĩ-daklenelĩĩndok wĩndĩĩ pa tĩlet.

11 Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndĩĩ: plaua mĩnjĩp wĩn Yambattok manda.

12 Mĩnjĩp telak plon pĩngĩlĩĩ wĩn amatamdĩ Yambattok manda nandĩ dasiumbi, Satandĩ bĩmbi, gĩnaĩjĩ gĩnaĩ manda patak wĩn yolom tĩke-semalak. Nĩm kaĩbi, endĩ manda wĩn tĩke-papi, Yambattok gĩngĩt indanelĩĩnda, Satandĩ wĩndĩĩ tĩ-semalak.

13 Mĩnjĩp kwet kawakawalatnan pĩngĩlĩĩ wandin walĩ manda nandĩmbi silĩsilĩnat kasĩleaĩ. Gan endĩ wĩn plaua mĩnjĩptok kakai kwet gĩnaĩnan nĩm pilak wandin, wala tĩmbi endĩ nain dumangan nanandĩ-kĩlĩktĩ taĩ, gan tĩ-kuyuk no inda-semumbi, nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ pipĩlak.

14 Mĩnjĩp koselek boĩngĩpsĩnan pĩngĩlĩĩ wandin walĩ Yambattok manda nandĩm kuĩĩlĩmbi, kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ ba nepenepek silĩsilĩ pa emlak walĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ makleumbi, bukaĩngot pakaĩ.

15 Tĩmbi mĩnjĩp kwet kĩndem gĩnaĩ pĩngĩlĩĩ wandin walĩ ama gĩnaĩ nanandĩnjĩ wĩn kĩndem ba dĩndĩm sĩnĩk, tĩmbi endĩ manda wĩn nandĩ-dasĩmbi, tĩke-kwambĩĩ dambĩ gĩngĩnem kuĩĩpi, bienjĩat taĩ.”

Sĩndĩ Yambattok manda telak nĩtek plon nandĩ-dakleaĩ wĩn ka-kĩliĩ enekalĩĩ

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Ama nolĩ kolsalen pĩndopi, kambottĩ nĩm tapliwĩk ba doundoulok palapalat kapmainan nĩm kĩmĩlek. Tambo endĩ kolsalen indaĩngan kĩmĩlĩmbi, ama it gĩnaĩ loaĩ kolĩ sale-semek. Yambattok mandan wĩndĩngangot kusei ñĩndĩĩnda indaĩngan tĩmbĩ daklelok:

17 endĩ amatam nĩtek yambi-dĩkĩnelok wandĩĩ kandaĩ nepek pat-sembĩn pakaĩ gĩtĩk ep tĩmbĩ indaĩngan indanekalĩĩ, tĩmbi nanandĩ sembĩn gĩtĩk wĩn bo eu tawaukak.

18 Wala tĩmbi sĩndĩ Yambattok mandan telak nĩtek nandĩmbi nandĩ-dakleaĩ wĩn ka-kĩliĩ enekalĩĩ. No en endok mandan nandĩmbi tĩke kulakta, Yambattĩ yousĩ mĩmbi, nanandĩn tĩmbĩ paĩngĩtaumbi nandĩ-dakleukak. Gan no en mandan wĩn nĩm tĩke kulakta, nanandĩn palmektok nandĩlak wĩn apma tĩke-ñĩmumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kĩmĩt-kleaĩndĩ Yesulok meĩ kwayaĩii sĩnĩk taĩ

19 Tĩmbi Yesulok meĩ kwayaĩii endĩ Yesu kanepi bĩngĩlĩĩ, gan amatam kĩmĩn wopumdi masip pakĩĩĩnda tĩmbi ñasĩngan bĩmbĩlok tuop nĩm.

20 Tĩmbi amalĩ Yesu ñĩndĩĩ nĩngĩlĩĩ, “Meĩnga kwayaĩngailĩ gambĩnep nandĩmbi bĩlĩĩ, pawan ikaĩ.”

21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandĩmbi kĩmĩt-kleaĩ endĩla mek nokok mena kwayanai taĩ.”

Ama Sisirik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gita tuk guañd+ Yesulok man tañgoneñgimik

²² Nain nola Yesul+ gwañgwañii gita kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ d+ikñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñañg+il+ñ.

²³ Ñañañpi, douli+ timb+ gwaseim douñguk. Dou pal+mbi, kwet jañg+innan nanin sasale wopumgan tuk guañnan p+m pend+il+mbi, tuk k+m+n g+it+ik m+lap tawambi, k+keñ g+inañ p+m tokñeumbi, m+lap wopum g+inañ pak+il+ñ.

²⁴ Timbi gwañgwañiil+ dounan nanin timb+ s+ikñembi n+ñg+il+ñ, “Bep bep, n+ndi ip k+mnepi tam+ñ!” Eumbi m+lap, sasale wak+it tuk k+m+n wopumgan lop+lat s+irik w+n enomb+umbi, sasalel+ k+lp eumbi, tukt+ busukñenengan pakuk.

²⁵ Timbi gwañgwañiila ñ+nd+ñ enguk, “Nekta n+m nand+ k+ik+kt+ tañ?”

W+nd+ñ eumbi m+s+mbi, nanand+ kena timbi, n+s+ wal+ñgan ñ+nd+ñ e-nand+ tiñg+il+ñ, “Ama ñ+n en nin s+irik, ñala sasale g+it tukta bo manda kwamb+ñ enbumbi, man tañgoneam+ik?”

Yesul+ yal kolan asup ama nolok g+inan g+inañ nanin ep kleñguk

²⁶ Yesu g+it gwañgwañii endi tuk guañ d+ikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wand+ñ ña suañg+il+ñ.

²⁷ Timbi Yesul+ kwet kwamb+ñnan loubi, ama wal+lin no yal kolannat endi endoñ b+ñguk. Ama wal+ nain ombapgan it ba dasindasin ka-m+s+mbi, biatan ama sumnan dou-m+lat timbi kul+ñguk.

²⁸ Endi Yesu kañbi, kesiinan pi p+m papi, kwawa timb+mbi, yal koland+ Yesu ka-nand+tomgukta amalok man plon wopumgan ñ+nd+ñ k+it+mbi n+ñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ S+irik endok N+ñañ, d+ik nek ti-namepi b+lañ? D+ik nand+nambi, kena gim n+m nam+ñ.”

²⁹ Yesul+ yal kolan ama w+n bim poñauktok manda kwamb+ñ n+ñgukta yal wal+ w+nd+ñ eñguk.

Yal kolan ama wolok g+inan g+inañnan pak+il+ñ endi ni-g+ñg+neumbi, ti-kelakelam pa t+il+ñguk, wala timbi amal+ nain asup sen kwamb+ñl+ kii kesii topbi, n+m pi ñauktok ka-d+ikñeañg+il+ñ, gan endi sen timb+ d+ikñeumbi, yal koland+ ni-kleumbi, kwet ama n+mnatnan ña kul+ñguk.

³⁰ Timbi Yesul+ ni-nand+mbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupt+ endok g+inan pi-ñ+m+ñg+il+ñda timbi “Kotna K+m+n G+it+ik” n+ñguk.

³¹ Timbi yal koland+ ñ+nd+ñ n+mbi eñg+il+ñ, “D+ik j+imb+ñ ñaneñdok n+m n+ni-muleñ” w+nd+ñ embi ni-g+ñg+ne tiñg+il+ñ.

³² Kwet klokloñen wand+ñ b+it asupt+ mina-pak+il+ñda timbi yall+ Yesu ñ+nd+ñ ni-g+ñg+neñg+il+ñ, “D+ik nand+n+mumbi, b+it endok g+inañj+inan p+neñ.” Eumbi nand+semguk.

³³ Nand+semumbi, ama g+inan nanin poñambi, b+ttok g+inañj+inan p+umbi, b+it k+m+n wopumd+ kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan p+mbi, tuk nambi k+m-taleñg+il+ñ.

³⁴ W+nd+ñ timb+mbi, b+it yamb+nd+ikñe amal+ nek indañguk w+n kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semg+il+ñ.

³⁵ Timbi amatamd+ nepek indañguk w+n kanepi Yesuloñ b+mbi kañg+il+ñ w+n: ama dama yal kolannat kul+ñguk endok nanand+ñ dakleumbi, dasin-dasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipal+m kañbi m+s+ñg+il+ñ.

³⁶ Timbi nepek nek indañguk w+n daus+il+ kañg+il+ñ endi ama yal kolannat kul+ñguk n+tek k+ndem dañguk wolok kasat amatam d+w+nda ti-semg+il+ñ.

37 Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, Gelasa nasi gɪtɪkgandɪ Yesu kundit tɪñguk wala kolan mɪsɪmbi, kwesɪ biuktok nɪ-nandɪñgɪlɪñ. Nɪ-nandumbi nandɪ-sembe, yambim ñauktok kɪkeñ plon loñguk.

38 Tɪmbi ama yal kolannat kulɪñguk endɪ Yesu gɪta kuuktok nɪ-nandɪ tɪñguk, gan Yesulɪ ilan nɪ-mupi, ñɪndɪñ nɪñguk,

39 “Dɪk ikanan undanem ñambi, Yambattɪ kundit engano sɪnɪk tɪ-gamɪk wolok kasat amatamda tɪ-semekañ.” Eumbi, walinin pɪmbi, it kwelan undanem ñambi, Yesulɪ nepek tɪ-ñɪmɪñguk wɪn amatam gɪtɪkta kasat tɪ-semguk.

Yesulɪ tam jɪmbalat no tɪmbɪ kɪndem daumbi, wembe no kɪmnan nanin tɪmbɪ mɪlakuk

40 Yesulɪ bɪndambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandɪ pakɪlɪñ gɪtɪk endɪ sɪlɪsɪlɪ tɪmbi, not tɪ-ñɪmɪñgɪlɪñ.

41 Tɪmbi it kiyaulok kandɪkɪe ama no koi Jailus endɪ Yesuloñ bɪmbi, kesiinan pɪ pɪndɪm dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgɪp ñauktok nɪñguk,

42 wɪn wemban noñgan sɪnɪk gwɪlatɪ 12 en kɪmbepi tɪñgukta tɪmbi wɪndɪñ tɪñguk. Tɪmbi Yesulɪ nandɪ-ñɪmɪmbi, en gɪta ñañlɪmbi, amatam kle ñañgɪlɪñ endɪ kle-gɪmbupi ñasɪñgan ñasɪñgan tɪñgɪlɪñ.

43 Tɪmbi tam no tam jɪmbat inda-ñɪmɪmbi, ama nolɪ en tɪmbɪ kɪndem dauktok tuop nɪmda tɪ-tlalɪmbi, gwɪlat 12 ombɪñguk.*

44 Endɪ Yesu sɪñgin kandañgan tɪmbɪ dumalaumbi, dasindasinlok blemblem tɪke-kaumbi, wolongan wekailɪ kalandañguk.

45 Tɪmbi Yesulɪ enguk, “Nɪndɪ neplak?” eumbi, amatam gɪtɪktɪ “Nɪm nɪm” eumbi, Petlolɪ nɪñguk, “Bep, dɪk amatam kɪmɪn wopumdɪ gep kle gɪmgɪm embi, ñasɪñgan ñasɪñgan tañ wɪn!”

46 Gan Yesulɪ gɪñgɪnembɪ enguk, “Nimbek ñalɪ kɪndem dauktok nepmɪumbi, gembɪnalɪ kena tɪmbɪm nandɪlet wɪn!”

47 Wɪndɪñ eumbi, tam endɪ pat-sembektok tuop nɪm wɪn nandɪ-daklembi, blañblañem bɪmbi, Yesu kesiinan pɪ papi, amatam dausɪnan kusei nekta tɪke-kañbi, wolongan kɪndem dañguk wolok kasat tɪ-ñɪmɪmbi nɪ-sɪwɪkuk.

48 Tɪmbi Yesulɪ nɪñguk, “Wembana, nanandɪ-kɪlɪktɪñgalɪ gep tɪmbɪ kɪndem dalañ, ñalala busukɪeñgan ñau.”

49 Yesulɪ manda wɪndɪñ eñlɪmbi, ama nolɪ it kiyau kandɪkɪelok ilnan nanin manda tɪkembɪ, Jailusloñ bɪmbi nɪñguk, “Wembañga ip sembeɪk, wala tɪmbi endaut nɪmbɪmbi, slakan wandɪñ kesɪk gawat nɪm ñauk.”

50 Gan Yesulɪ mandan wɪn tɪkembɪ, Jailus ñɪndɪñ nɪñguk, “Nɪm mɪsɪwɪñ, nandɪ-kɪlɪktɪñgot tɪ-namɪñ. Tɪmbi wembañga kɪndem dautak.”

51 Wɪndɪñ embi, ña Jailuslok ilnan tombɪ, it gɪnañnan ama dɪwɪn nɪm lonelɪñdok e-kɪmɪsɪp tɪ-sembe, Petlo, Yoane, Yakobo tɪm wembelok meñ beu endɪñgot yanañgɪlɪm loñgɪlɪñ.

52 Tɪmbi amatam it gɪnañnan pakɪlɪñ endɪ gɪtɪk wembela kut-blambla embi mano tɪ pakɪlɪñ, gan Yesulɪ enda ñɪndɪñ enguk, “Wembe ñɪn nɪm sembeɪk, endɪ slak dou patak, wala tɪmbi mano nɪm tɪmbɪt.”

* 8:43: Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no gamañgot patak eañ. Wɪn ñɪndɪñ, “Endɪ mɪnem kwɪlɪkwɪlɪlɪ gɪtɪk gwasap amala em-taleñguk.”

⁵³ Wɪndiñ eumbi, wolok pakiliñdɪ wembe wɪn ikan sembiñguk wɪn kalandiñgiliñda tɪmbi Yesulok mandala nandum tlal tɪmbɪmbi, tɪkɪle manda niñgiliñ.

⁵⁴ Gan Yesulɪ wembe kii plon tɪkembali kɪti-ñɪmɪmbi niñguk, “Wembe, dɪk mɪlat!” Eumbi,

⁵⁵ wembe wolok gɪnañ tiptɪ undane bɪ pɪumbi, wolongan mɪlakuk. Mɪlalɪmbi, Yesulɪ nanañ no mɪumbi nambektok enguk.

⁵⁶ Tɪmbi wembe meñ beulɪ kundit wɪn kañbi ka-sɪlikñembi, nanandinjet niñ dakleñguk. Gan Yesulɪ eni-kɪmɪsip tɪ-sembi, nepek indañguk wɪn ama nola niñ eniñeliñdok enguk.

Ama Sisɪnik Yesu endɪ gwañgwañii kena embi, en nin wɪn dausɪnan tɪmbɪ kwambiñ dañguk

9

Yesulɪ gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii 12 kɪti-semum bɪumbi, yal kolan gɪtik ep kleklelok ba jɪmbat kusei kusei ep tɪmbɪ kɪndem dalok gembɪ embi,

² amatam ep tɪmbɪ kɪndem daneliñdok ba Yambatti yambi-dɪkñelak wolok gɪñgɪt eu pɪuktok eni-mukuk.

³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no niñ mep ñanekaliñ, wɪn toñanji ba liksi ba nanañ ba mɪnem ba kiupi dɪwɪn niñ epbi ñanekaliñ.

⁴ It kwet nolok tombɪmbi, it molom nolɪ sanɪ-tiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolokgot dou-mɪlat tɪmbi, walinin pɪm it kwet nolok ñanekaliñ.

⁵ Ba it kwet nolɪ not niñ tɪ-samnekalɪñda, it kwet wɪn binekalɪñ wolonda sɪndɪ Yambatti enda nandum pi-sɪnik talak wɪn daut semneliñdok wɪnasɪlok dausɪnan kesɪsɪ plon kilɪkilɪk wɪñgan wɪp mamañeum pɪumbi ñanekaliñ.”

⁶ Tɪmbi gwañgwañii Yesu bimbi, it kwet kle-gɪmbut ñambi, kwet tuop gɪñgɪt manda kɪndem eu pɪumbi, amatam ep tɪmbɪ kɪndem dañgiliñ.

Elottɪ Yesu wɪn nin sɪnik wɪn niñ nandɪ-dakleñguk

⁷ Tɪmbi Galili kwettok kandɪkñe ama Elot endɪ Yesu gɪt gwañgwañii nepek engano sɪnik gɪtik tɪñgiliñ wolok kasat nandɪmbi, kusei ñɪndiñda endok nanandin niñ dakleñguk: ama dɪwɪndɪ “Yoane tuk ii-sem endɪ kɪmnan nanin mɪlakuk” wɪndiñ pa eñgiliñ,

⁸ dɪwɪndɪ “Elia bɪndambo indauktok mandɪñgɪmɪñ endɪ wakan indañguk” wɪndiñ pa eñgiliñ, tɪmbi dɪwɪndɪ “Plofet ama damañgan sembiñguk no kɪmnan nanin mɪlakuk” wɪndiñ pa eñgiliñ.

⁹ Tɪmbi Elottɪ eñguk, “Yoane wɪn nak ewambi, bim wɪlɪ dɪkñeñguk. Wɪndiñda tɪmbi ama ñɪn endok koi gɪñgɪttɪ nokok pawaña gɪnañ pɪñguk wɪn nin sɪnik?” Wɪndiñ embi, Yesu kauptok telak pa lonjiñguk.

Yesulɪ ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Tɪmbi eni-mumulɪn endɪ Yesuloñ undanem bɪmbi, kena nek tɪñgiliñ wolok kasat tɪ-ñɪmɪumbi yanañgiliñmbi, niñsɪngot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgiliñ.

¹¹ Tɪmbi amatam kɪmɪn wopumɪ gɪñgɪt wɪn nandɪñgiliñda endɪ Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Ña tombɪmbi, Yesulɪ yambiñmbi not tɪ-sembi,

Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep tĩmbi kĩndem danelĩndok nĩ-nandĩngĩlĩn wĩn ep tĩmbi kĩndem daĩguk.

12 Tĩmbi tĩmlala tĩmbĩmbi, gwaĩngwaĩiilĩ Yesuloĩ bĩmbi nĩngĩlĩn, “Nĩn kwet sĩlaninnan pakamĩn, wala dik amatam enĩ-mulĩmbi, it kwet ba kanda it nĩasiĩngan pakaĩnan nĩambi, nanaĩ tuk ba doundou it tĩmbi indawĩn.”

13 Eumbi enguk, “Sĩn ep towiwit!” Eumbi nĩngĩlĩn, “Nĩndĩ plaua nanaĩ kĩt tambon gĩt mĩkbalak tĩpetgot pat-nĩmlak. Ba dik nĩndĩ nĩambi, amatam gĩtik nĩlok nanaĩ tuaneĩdok wĩndĩn nandĩ-nĩnĩlaĩn ba?”

14 Amatam asup kĩmĩn ti-pakĩlĩn, gan amalok kwĩnakwĩnatsĩ wĩn 5,000 ba nek. Kusei wala tĩmbi gwaĩngwaĩiilĩ wĩndĩn eĩngĩlĩn. Eumbi, Yesulĩ tambane enguk, “Amatam ep danbĩmbi, kĩmĩn no 50 no 50 wĩndĩn pipalĩt.”

15 Wĩndĩn eumbi, wolok tuop ep danbĩmbi pi pakĩlĩn.

16 Tĩmbi Yesulĩ plaua kĩt tambon gĩta mĩkbalak tĩpet wĩn epbi, kunum plon deium loubi, Yambat we nĩmĩmbi, nanaĩ wĩn ombĩmbi, amatam danĩ-semnelĩndok gwaĩngwaĩiila emguk. Emumbi,

17 gĩtikgandĩ naĩngĩlĩn. Na tokĩne-taleumbi, nanaĩ na tla biĩngĩlĩn wĩn gamap dasiumbi, sandĩn lĩk 12 tokĩneĩngĩlĩn.

Petlolĩ Yesulok kusei e-dakleĩguk

18 Nain nola Yesulĩ engan nĩmolo kena ti-pap bĩmbi, gwaĩngwaĩiilĩ en gĩta pakĩlĩn enda enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Amatamdĩ naka nĩn pa nanaĩ?”

19 Eumbi tambane nĩngĩlĩn, “Asuptĩ dĩa Yoane tuk ii-sem pa ganaĩ, ba dĩwĩndĩ Elia bĩndambo indaĩnguk wĩndĩn pa eaĩ. Tĩmbi dĩwĩndĩ plofet damanin no mĩlapĩ kulak wĩndĩn pa eaĩ.”

20 Wĩndĩn eumbi, nĩsĩla enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Gan sĩnla naka nĩn pa nanaĩ?” Eumbi, Petlolĩ “Dĩk Mesia Yambatti ganbĩ taleĩnguk” wĩndĩn nĩnguk,

21 gan Yesulĩ enla Mesia sĩnĩk wĩn ama nola nĩm enĩnelĩndok kĩmĩsip kwambĩn tĩ-sembi

22 yousĩmbi enguk, “Nak Ama Sĩsĩnĩk nepek nĩndĩn inda-namektok een: Juda nĩndok ama biesĩ, tapma ama biesĩ gĩta endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ nambum tuop nĩm tĩmbĩmbi, sĩĩngi wĩt-nambi, piĩngip gawat asupgan nambi, nulĩ kĩmbambi, sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, Yambatti nep tĩmbĩm mĩlaletat.”

23 Tĩmbi Yesulĩ ama gĩtikta nĩndĩn enguk, “No en nokok gĩngĩt indam kuupi nandĩlakta, endĩ enlok nanandĩn sĩĩngi wĩlĩmbi, sandap noĩngan noĩngan kloĩbalĩ tĩke bembĩ, nak nep kle kuuktok elet.

24 Nekta, no en wĩndĩn nĩm tĩmbi, kwelalok kuĩngun enlok tĩke kamaiupi nandĩlakta, kuĩngu kwambĩn walĩ pailĩmekak. Tĩmbi no en naka tĩmbi kwelalok kuĩngun biuktok tĩ-paĩngĩtam patakta, kuĩngu kwambĩn walĩ palmekak.

25 Tĩkap amalĩ kwelalok nepenepek kusei kusei gĩtik ep kasĩleĩnĩlpi, kuĩngun kolalak ba pailĩmlak, nepenepek walĩ en nĩtek tĩmbi londauk? Wĩn tuop nĩm.

26 Tĩkap kwelalok nĩlok ama nolĩ naka ba mandanala mayektalakta, endĩ kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sĩsĩnĩktĩ undane bĩ tombi, nakĩt Bepna ba kunumdok eĩlalo nĩndok nulĩnulĩn walĩ nep gĩmbulĩmbi, wolonda nak ama wala mayekta-nĩmĩmbi, sĩĩngi wĩlmetat.

27 Gan nak biaĩngan sanlet: nĩ ikaĩ sĩndoĩnan nanin dĩwĩn endĩ gama kaik kuĩnpi, Yambatti amatam indaĩngan yambi-dikñelak wĩn kanekalĩn.”

Yesulok piĩngũ walan engano tĩkĩleĩnguk

28 Yesulı wındıñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane gıt Yakobo yanañgıpi, nımolo tımbepi kwet jañgın nolok loñguk.

29 Lombi, nımolo tıñılımbi, mam dai walan engano sınık tıkileumbi, dasindasinlı bo satnin sınık kolı saleñguk.

30 Tımbi plastik sınık ama tıpet, Mose gıt Elia, endı Yesu gıta manda embi ikımık.

31 Kunum nulınulınlı ep gımbulımbi, Yesulı kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgımık, wın endı Yambattok nanandın kımıt-kleñıpi, Jerusalem kimbektok tıñguk.

32 Eñılımbi, Petlo gıt noliit endı doulı ep tımbı gwaseimbi dou pakılıñ.

Pakap sılıkñembi, Yesulok nulınulın wakıt ama tıpet en gıta ikımık yambıñgılıñ.

33 Tımbi ama tıpet endı Yesu bim ñañılımbi, Petlolı Yesu nıñguk, “Bep, ñı pakamıñ wın kındem sınık. Ñala it jala tıpet gıt no kınditna, dıkok no, Elialok no, Moselok no.” Petlolı manda eñguk wolok kusei nım nandı-dakleñıpi, joñgo eñguk.

34 Eñılımbi, mulukualı indambi ep tımılımbi, gwañgwalı mısıñgılıñ.

35 Tımbi mulukua gınañnan kıtıkıtı nolı kıtımbi enguk, “Ñın nokok nıñana. Nak en kena tımbektok kasleñgut; sindı endok mandan tıke-kılıñ e-kunekalıñ.”

36 Manda eu taleumbi, gwañgwalı Yesu engan ilımbi kañgılıñ. Tımbi nepek kañgılıñ wala manjı galımbi, nain wolonda ama nola kasat nım tı-ñımıñgılıñ.

Yesulı gwañgwa nolok yal kolan no kle kolımıñguk

37 Kwet salaumbi, Yesu gıt gwañgwañıı tıpet gıt no endı kwet jañgınnan nanın pı-taleumbi, amatam kımın wopum en mandı-pakılıñ endı kanepi bıñgılıñ.

38 Tımbi ama no boñgıpsınan pakuk endı kıtı-ñımımbi eñguk, “Endaut, nak dık nıñana noñgan sınık wın nandı-ñımeñdok gani-kukulelet.

39 Nain nain yal kolan nolı tıke-kwambıñ dam tı-lamılımbi, plastik sınık kwawa wopum tımbi, gembı kolımbi, man payak pa lambılak. Tıñıpi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kındem pa patak.

40 Wındıñda tımbi nak gwañgwañgailı yal kolan wın klenelıñdok enı-kukulelet, gan endı yal kolan wın klenepi tı nım kambi bilıñ.”

41 Tımbi Yesulı tambane eñguk, “Amatam man ñındıñgıt kuañ sindı ama kelakelamesı, tımbi nanandı-kılıktınjı nım pat-samlak. Nak sın gıta kuñgula kunjıt tılet. Nain nıtek sınık gamañgot sın gıtañgan kuwambi, nanandı-kılıktı inda-samekak?” Wındıñ embi, gwañgwa beula nımbi eñguk, “Nıñañaña nañgıp ñolok bo.”

42 Nañgıp bıñılımbi, yal kolanlı tıke kolımbi, kwelan pımbi, gembı kokuk. Gan Yesulı yal nı-ñombımbi kle kolım ñaumbi, gwañgwa tımbı kındem daumbi, bındambo beulok kiinan kımıkuk.

43 Tımbi amatam gıtık endı Yambattok gembın wopum wandın kañbi kağıtıñgıtık embi, nanandınjı nım dakleñguk.

Yesulı en ba gwañgwañıılok kusası enı-kaik tañguk

Amatamdı nepenek gıtık tıñguk wala nanandı kena tıñılımbi, Yesulı gwañgwañııla enbi eñguk,

44 “Sındı pawanjı kımıpi, manda ñın sanbep tılet wın nım nandı-kamalanekalıñ. Nak Ama Sısınık kanjıkñailok kısınan napıtñelıñdok een.”

45 Gan gwañgwañiil! Yesu nek eñguk w+n n+m nandi-dakleñg+iñ. Manda wolok kusei k+m+sembi+sem+inda t+mbi n+m nandi+k+iñ embi, Yesu n+nandi+nepi m+s+iñg+iñ.

46 T+mbi endi kusei k+m+pi, n+s+llok boñg+psinan nindi loloñ s+n+k t+lak wala e-ka-lam+it t+iñg+iñ.

47 T+mbi Yesu! g+nañ nanand+nji ka-nandi-daklembi, gwañgwa m+nam no t+ke tiañe b+mbi, en g+ta k+m+iñ il+mbi,

48 ñ+ndiñ enguk, “No en s+ndok boñg+psinan p+mbi+ñen s+n+k kulakta wal+ wakan loloñ s+n+k, wala t+mbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not t+ñ+mlakta, endi naka not t+namlak, t+mbi no en naka not t+namlakta endi Yambatta not t+ñ+mlak, w+n Yambat nin nak nan+mukuk enda not t+ñ+mlak.”

49 T+mbi Yoaneli n+iñguk, “Bep, ama noli d+kok koka k+i+mbi, yal kolan ep kleumbi kañg+m+iñ, gan endi n+n g+ta n+m kuñ+pi, n+m gep klelak, wala t+mbi n+ndi n+i-k+m+sip t+ n+m kañ biñg+m+iñ.”

50 W+ndiñ eumbi, Yesu! n+iñguk, “No en kanjik n+m t+samlakta endi not t+samlak, wala t+mbi s+ndi slakan n+i-k+m+sip n+m t+ñ+mnekal+iñ.”

Yesu kle-kuñgu wali m+lapmat

51 Yesu kunum g+nañ nañg+p lololok nain t+mbi dumalañ+i+mbi, nandi-gembilañ+pi, Jelusalem ñauktok ñañguk.

52 Ñañ+pi, ama d+w+n en+muli+mbi, telak dama ñañg+iñ. W+n Yesu g+it noliilok t+jumut t+semnel+iñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomg+iñ.

53 Gan Yesu! Jelusalem ñaup t+iñgukta t+mbi w+nas+iñ enda n+m n+tiañenel+iñdok nandi+ñg+iñ. W+ndiñ t+mbi+mbi,

54 Yesulok gwañgwañiit Yakobo g+it Yoane endi w+n nandi+mbi, n+nandi+mbi eñg+m+k, “Wopum, n+i k+i n+nandi+mbi, komba kunum g+nan nanin p+mbi, ep d+um talenel+iñdok nandi+mbi ba?”

55 Eumbi t+k+le yambi+mbi, gwañgwa t+pet w+n enomb+umbi

56 yous+mbi, it kwet nolok ñañg+iñ.

57 Telaknan ñañ+pi, ama noli Yesula ñ+ndiñ n+iñguk, “D+k wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.”

58 Eumbi n+iñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañ+iat, ba mon+k kunum plon kuañ endi bo is+iat, gan nak Ama S+s+n+kgan it n+m pat-namlak.”

59 T+mbi Yesu! ama nola ñ+ndiñ n+iñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wali ñ+ndiñ tambane n+iñguk, “Wopum, d+k nandi-namumbi, dama ñambi, betna k+ndiletat.”

60 Eumbi n+iñguk, “Yambiumbi, k+m+k+m+n* n+s+ nosii ep k+nditnekal+iñ. Gan d+ikta ñambi, Yambatt+ amatam indañgan yambi-d+k+neukak wolok g+iñg+it eu p+ukak.”

61 T+mbi ama noli bo Yesula n+mbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandi+let, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

62 Eumbi n+iñguk, “No en kena kusei k+m+pi, glimona pa t+lak endi Yambattok kapmainan kena t+nd+llok tuop n+m.”

Ama S+s+n+k Yesulok gwañgwañiil! n+itek kuñgulok

* 9:60: Yesu! k+m+k+m+nla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji n+mnat enda eñguk.

10

Gwañgwañiil+ kenanj+ nitek tındlok elak

¹ Siñgi Yesul+ bındambo gwañgwa 70 enb+ taleumbi, end+ it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wand+ñ gwañgwañiil+ t+pet t+pet telak dama ñaneliñdok en+mupi,

² ñ+ndiñ enguk, “Bien mepmeptok w+in asup, gan kena tındlok ama w+in lakat, wala t+mbi s+ndi kena molom n+molo t+ñ+m+umbi, kena ama d+w+in ep t+mbi+ indaumbi, kenan g+nañ en+muli+mbi ñanekaliñ.

³ Ñawit! Ñambi, ñ+ndiñ nand+nekal+ñ: s+ndi sipsip n+ñañ wandin kamot moyen sañan endok boñg+ps+inan nak san+mula+mbi ña kunekaliñ.

⁴ S+ndi ñanepi, m+inem wak+it lik ba kes+s+ gw+ilap w+in n+m mep ñanekaliñ. T+mbi telak plon ama yamb+mbi, manda manda n+m t+semnekal+ñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñ+ndiñ en+nekal+ñ, ‘Busuk pat-samun.’

⁶ T+kap busuk molom nol+ it wolok kulakta, busuk mandanj+li+ enda gw+ilam t+ñ+mekak. T+kap n+m+da, busuk mandanj+ wal+ s+nlol+ undane b+ukak.

⁷ S+ndi it p+mbiñ n+m kunekaliñ. Kena t+nd+in ama enda tuan ombi+m+lok, wala t+mbi it lonekal+ñ wolokgot pipat+m+lat t+mbi, nanañ tuk sep towi+mbi nanekaliñ wal+ wakan tuan+ t+lak.

⁸ It kwet nolok ña tomb+mbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ.

⁹ T+mbi wand+ñ ama j+mbats+at ep t+mbi k+ndem dambi, w+inas+la ñ+ndiñ en+t+kunekaliñ, ‘Yambatt+ indañgan samb+di+kñeuktok nainñ+n dumala-talelak.’

¹⁰ T+mbi nain nola it kwet nolok ña tomñ+li+mbi, sep tiañem not n+m t+samumbi, wolonda s+ndi ipakanan ñambi, ñ+ndiñ en+nekal+ñ,

¹¹ ‘N+ti s+ndok plap no n+m t+ke ñam+ik, w+in s+ndok k+li+k+li+k+li+ kes+tnetnan gal+lak w+in bo w+p mamañ+endambi p+mbi, s+nlol pat-samekak. Ganmek s+nd+ ñ+ndiñ nand+w+it: Yambatt+ indañgan samb+di+kñeuktok nainñ+n dumala-talelak.’ S+ndi w+inas+la w+ind+ñ en+nekal+ñ.*

¹² Nak ñ+ndiñ sanlet: tombon ombi+tiket+kelok nainnan amatam siñgi w+it-samsam+in endok tombonj+li+ kolan t+nd+in Sodom it kwelan kuñg+liñ endok tombonj+ maklelak.

¹³ Kolasin g+it Betsaida nas+ s+ndi kilañmet! Yambatt+ salam+lelak! Nak kundit gemb+nat asup s+ndok kandañ t+ñgut wal+ Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik s+ni+k w+inas+li+ g+nanj+ tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kw+liñ plon pipatnel+ñ.† Gan s+ndi+ g+nañj+ n+m tambaneng+liñ,

¹⁴ wala t+mbi Yambatt+ amatam yambi-danbekak wolonda s+ndi tombon ombi+t+kenekaliñ wal+ Tilo g+it Sidon nasi tombonj+ makleukak.

¹⁵ T+mbi Kapaneam nasi, s+ndi ‘Yambatt+ kunum g+nañ n+p loukak’ w+ind+ñ n+m nand+nekal+ñ! N+m s+ni+k, s+ndi j+mb+ñ sep kol+ p+nekal+ñ.‡

¹⁶ T+mbi Yesul+ yous+mbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanj+ nandi+t+ke-k+liñ eukak end+ nokok mandana nandi+t+ke-k+liñ eukak. T+mbi no en siñgi w+it-samekak end+ naka siñgi w+it-namekak. Gan no en naka siñgi w+it-namekak end+ Yambatta siñgi w+li+mekak, w+in Yambat nind+ nak nan+mukuk enda siñgi w+li+mekak.”

* **10:11:** W+ind+ñ t+nel+ñda, w+inas+la ñ+ndiñ daut semnel+ñ: no en gwañgwolok mandanj+ siñgi w+it-semañ end+ Yambatta siñgi wilmañ. † **10:13:** Kolasin g+it Betsaida nasi end+ Juda amatam, Tilo g+it Sidon nasi end+ Judalok sambat n+m. ‡ **10:15:** Yesul+ Kapaneam it kwelan kuñpi dou-m+lat t+ñguk, gan w+inas+ asupt+ nanandi-k+li+k+ n+m t+ñ+m+ñg+liñ.

17 Tĩmbi gwañgwa 70 Yesulĩ kena tĩndĩlok enĩ-mukuk endĩ silĩsilĩ plon undane bĩmbi nĩmbi eñgĩlĩñ, “Wopum, nĩndĩ ñambi, dĩkok koka plon kena tĩnambi, yalĩ kolan endĩ bo mandanĩ pa tañgoneañ yañ!”

18 Eumbi enguk, “Nak Satandĩ piumbi ka-tuakut wĩn pisapisattĩ kunum gĩnañ nanin pi-lak wandin.

19 Nandañ: sĩndĩ malet ba kauñ ep yalinelĩñdok ba kanjĩknĩ Satan endok gembĩn gĩtik tĩke-pĩ yalinelĩñdok nak ikan gembĩ sam-taleñgut pat-samlak, wala tĩmbi nepek nolĩ sep tĩmbĩ kolauktok tuop nĩm.

20 Gañgan sĩndĩ yal kolandĩ manjĩ tañgoneañ wala silĩsilĩ nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm. Sĩndok kosi kunumdok kot sambat gĩnañ youyoulĩn patak wala mek nandĩ-koñgom tĩnekalĩñ.”

21 Nain wolonda Dĩndĩm Woĩndĩ Yesulok gĩnannan silĩsilĩ wopum tĩmbi tokñe-ñĩmumbi, ñĩndĩñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñĩndĩñda ganĩ-kĩndem dalet: dĩk nanandĩñga ama nanandĩnjĩat ba nandĩ-daklenjĩat enda kĩmĩsembĩñguñ, wandangan embi wĩn amatam nanandĩnjĩ nĩmnat enda tĩmbĩ dakle-semguñ. Biañgan sĩnĩk, Bep, dĩk wĩndĩñ tĩmbepi nandĩñguñ tuop tĩñguñ.”

22 Tĩmbi amatamda ñĩndĩñ enguk, “Bepnalĩ gembĩn ba nanandĩn gĩtik wĩn naka nam-taleñguk. En noñganlĩñgot nak Nĩñañ nĩtein wĩn nandĩ-namlak. Tĩmbi nak wakĩt ama nin nak ep kasĩlembi, Bep daut semlet nĩndĩñgot Bep en nĩtein wĩn nandĩ-ñĩmamĩñ.”

23 Yesulĩ gwañgwañĩ gĩta nĩsĩñgan palĩñĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Amatam nĩndĩ nepek sĩndĩ kañ wolok tuop dausĩlĩ kañ endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

24 Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: plofet ama gĩta ama wapmañ damañgan kuñgĩlĩñ asuptĩ nepek sĩndĩ kañ wĩn kanepi nandĩ-koñgom tĩñgĩlĩñ, gan endĩ nĩm kañgĩlĩñ, ba manda sĩndĩ nandañ wĩn nandĩnepi nandĩ-koñgom tĩñgĩlĩñ, gan endĩ nĩm nandĩñgĩlĩñ.”

Samalia amalĩ ama no not tĩ-ñĩmĩñguk wĩndĩñgan gĩnañ busuk tĩ-kulok

25 Nain nola endĩkñe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesuloñ bĩ indambi, Yesulok nanandĩn ka-nanduktok e-ka tĩmbi nĩñguk, “Endaut, nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat wĩn kasĩlewĩt?”

26 Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endĩkñe manda nĩtek youyoulĩn patak? Wĩn nĩnĩmbim nandĩna.”

27 Eumbi, ñĩn tambane nĩñguk, “Dĩk gĩnañga ba gĩnañga tip, gembĩñga ba nanandĩñga wĩn Wopum Yambatka endok gĩtik bi-ñĩm-taleumbi palmekak. Tĩmbi dĩtnala nandĩlañ, wĩndĩñgangot nokala nandĩ-ñĩmekañ.”*

28 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Manda wĩn tambane elañ wĩn dĩndĩm sĩnĩk. Dĩk wĩndĩñgan tĩ-ta-kulañda, kuñgu kwambĩñ pakamekak.”

29 Tĩmbi ama walĩ ‘Endĩkñe manda kĩmĩt-kle-taleñgut’ wĩndĩñ inda-dakleuktok Yesula ñĩndĩñ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Tĩmbi nĩnda nandĩwambi, notna tĩmbekak?”

30 Eumbi, Yesulĩ tambane eyout manda no ñĩndĩñ eñguk, “Ama nolĩ Jelusalem nanin Jeliko it kwelen pi-m ñaupi, telaknan ñañpi, ama piñdasĩ endok kĩsĩnan loñguk. Loumbi wĩpi, dasindasin gĩt kwĩlĩkwĩlĩ gĩtikkan lom tĩke-ñĩm talembi, ama en kak bim ñaumbi, kĩmbepi tĩ pakuk.

31 Palĩñĩlĩmbi, ñĩndĩñ indañguk: tapma ama nolĩ telak wolokgan pi-m ñambi ka-kĩmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

* 10:27: Lo 6:5, Wok Pris 19:18

³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bi tomguk endi wɪndiñgangot ka-kimnemi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama wɪn pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñambi,

³⁴ endoñnan ñambi, wandan wɪn tuk galkñat wakit wain tukti wɪlɪpi tɪmɪlɪmɪñguk. Ti-talembi, enlok doñki plon kimɪlɪm loubi nañgɪp ñambi, patnandi ilan kimɪpi ka-dikñeñguk.

³⁵ Salaumbi kañp ñaupi, kena nain tɪpet wolok tuan mɪnem jimbi, patnandi it molom mɪmbi, ñɪndiñ nɪñguk, 'Dik ama ñɪn ka-dikñeukañ, tɪmbi mɪnem gamlet wali nain nɪtepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bi mɪmbi, yousɪmbi gametat.' "

³⁶ Yesulɪ wɪndiñ embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandi mɪmbi eñguk, "Ama tɪpet gɪt no endi ama nin piñdasɪlok kisɪnan loñguk wɪn kañgɪlɪñ. Dik nɪtek nandi-lañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sɪnɪk indalak?"

³⁷ Eumbi nɪñguk, "Ginañ busuk ti-ñmɪñguk en." Tɪmbi Yesulɪ nɪñguk, "Dik bo ñambi, wɪndiñgangot ti-kuukañ."

Maliati Wopumdok mandan nandiñguk wɪndiñ tɪlok

³⁸ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañi gɪt Jelusalem ñanepi, telaknan ñañpi, it kwet nolok tombɪmbi, tam no koi Mata endi ilan ni-tiañeumbi loñguk.

³⁹ Loubi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk.

⁴⁰ Gan Mata endi la nanañ neknek ti-jumupi, glimona tɪmbi, Yesuloñ indambi ni-ñombɪmbi nɪñguk, "Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ ti-jumut kena tɪlet. Dik wala ni m nandi-lañ ba? Ni mɪmɪm bi m, nep kimɪlɪn."

⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane nɪñguk, "Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum tɪmbi, ginañga mɪlatalak,

⁴² gan dik nepek noñgangotta tɪpɪkalañ. Malia endi la wɪn ep tɪndi kindem kasɪlelak wɪn ni m apma tɪkelok.

11

Bep Yambatta nɪtek ni molo ti-ñmɪlok

¹ Tɪmbi nain nola Yesulɪ kwet nolok ni molo tɪñguk. Tɪmbi taleumbi, gwañgwañi ilok nanin noli ni mɪmbi eñguk, "Wopum, Yoaneli gwañgwañi ila ni mololok sambat daut semguk, wɪndiñgangot dik bo daut ni mɪmɪñ."

² Eumbi enguk, "Sɪndi ni molo tɪñpi, ñɪndiñ enekalɪñ, 'Bep, dik kok koka wɪn giñgiñgan ti-gamlok.

Dik amatam gɪtik ni p tɪmbi gɪñgɪtkai indaneñ.

³ Dik sandap noñgan noñgan wolok nanañ ni mɪmɪñ.

⁴ Nɪndi amatamdi yom ti-ni mañ wɪn gɪtik bi-semamɪñ, wala tɪmbi dik bo yomni bi-ni mɪmɪñ.

Dik ti-kuyuk plon ni m ni mɪbiwɪñ.' "

⁵⁻⁶ Wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, "Tɪkap dik tim boñgɪpnan noka noloñ ñambi, kɪtu sɪlɪkñeumbi, ñɪndiñ ni mɪbeñ, 'Nokok notna noli telak bi kap itnanan bi mɪmbi, nanañ towupi yolonjilet, wala dik nanañ tɪpet gɪt no namɪñ, tɪmbi siñgimek tambon ombi-gametat.' "

⁷ Wɪndiñ eumbi, noka it ginañgan dou patak endi ñɪndiñ tambane ganbek bek, 'Dik nekta douñatnan nanin nep sɪlɪkñelañ? It yama wesak ip

kekakñet, tĩmbi wembe gwañgwanailĩ bo ip dou-taleleiñ, wala tĩmbi nĩtek mĩlapi gametet?’

8 Nak ñĩndiñ ganba: endi wĩndiñ ganbi, dĩk endok nolla tĩmbi nĩm nandi-gamek bek, gañgan gĩñgĩneñgala tĩmbi endi joñgo mĩlapi, nepek nekta tĩpĩkalañ wĩn dĩa gamekak.

9 Wĩndiñda nak sĩnla ñĩndiñ sanba nandiwit: Yambatta nĩmolo tĩ-ñĩmñĩpi, nepek nola ni tĩ-kunekaliñda wĩn kasĩlenekaliñ, nepek nola lonji tĩ-kunekaliñda wĩn kanekaliñ, tĩmbi yama wesak wit tĩ-kunekaliñda pĩsat-samekak.

10 Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ wĩn ñĩndiñ: ni-nandi tañdi kasĩleañ, lonji lonji tañdi kañ, ba yama wesak wĩkañ enda pĩsat-semlak.

11 Ba sĩndoñ nanin bep nindi nĩñañli mĩkbalakta ni-nandumbi, malet mĩwĩk ba?

12 Ba puput mĩnĩpta ni-nandumbi, kauñ mĩwĩk ba?

13 Sindi kolan tĩndi ama, gañgan nepenepek kĩndem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wĩndiñda nĩtek tĩmbi kunum Bepsi endi ama nindi Dĩndim Woñ kasĩleneliñdok ni-nandañ enda nĩm emek? Nĩm ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembĩnlok kusai wĩn ka-daklelok

14 Nain nola Yesulĩ ama nolok gĩnañnan yal kolan pi-ñĩmĩmbi man sipmĩñguk wĩn ni-kle-kolĩmbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit wĩn kañgĩliñ endi ka pĩsat tĩmbi, nanandi kena tĩñgĩliñ.

15 Gan diwĩndi ñĩndiñ eñgĩliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak wĩn yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembĩn plon tĩlak.”

16 Tĩmbi diwĩndi tĩ-kuyuk tĩ-ñĩmbi, Yambattok gembĩn palmĩlak wĩn tĩmbi dakle-semektok jĩmba kundit no tĩmbektok nĩñgĩliñ.

17 Gan Yesulĩ gĩnañ nanandiñji wĩn ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok gĩñgĩtĩlii tambĩpi, nisĩñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. Tĩmbi sambat noli bo wĩndiñgangot tĩneliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ.

18 Wĩndiñgangot tĩkap Belsebul, wĩn Satan, endok sambaliili tambĩpi, nisĩñgan miañda, kenanjili nĩtek kwambiñ dauk? Wĩn tuop nĩm. Wĩndiñda tĩkap nak mandanjĩlok tuop klembi, Belsebullok gembĩnli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tĩmba kolauk.

19 Tĩmbi nepek no wĩn ñĩndiñ: tĩkap Belsebulĩ gembĩ namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembĩ emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nĩm bek. Wĩndiñda nĩtek tĩmbi nokok plon wĩndiñ eañ? Sindi naka manda julufĩt nanañ wĩn nosiili wakan tĩmbi dakle-samnekaliñ.

20 Gan tĩkap nak biañgan Yambattok gembĩnli yal kolan pa ep kleletta, ñĩndiñ inda-daklelak: sindi Yambatti sambi-dĩkñelak endok gembĩn wĩn ikan boñgĩpsinan ka-nandañ.

21 Ama gembĩnat noli miktok nepenepek gĩtik tĩwĩli dĩkñembi, ili ka-dĩkñe-kĩliñ elakta, gĩñgĩtĩlii ep tĩmbi kolaneliñdok tuop nĩm.

22 Endi miktok nepenepele wali tĩke kamaiuktok nandi lak, gan ama no noli wolok gembĩn maklelak endi ama woloñ bĩmbi, mik tĩ-ñĩmĩmbi

maklelakta, endi miktok nepenepel wakit giñg+ñii gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

²³ Timbi miktok kandañ win ñndiñ: no en not nım ti-namlakta endi kanjik ti-namlak, timbi nindi nakita kena nım timbi, giñg+ñnai ep kımın tılakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesulı wındiñ embi yousimbi enguk, “Tıkap yal kolan noli ama ginan gınañ nanin lambı poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjımbi kuwik. Lonji tılapbi, ñndiñ ewik, ‘Nak bındambo undane ñambi, pakutnan lowa.’

²⁵ Wındiñ embi, ña kawik win: it win ikan jamimbi ti-dındım em bimbın palek.

²⁶ Wındiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kıt tombon tıpet yanañgılm bımbi, it wandiñ lombi, wolok kuneliñ.† Wındiñ tımbımbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandı ama win tımbı kolaumbi, siñgi yal kolan asuptı tımbı kola sınık tauk.”

Yambattok mandan nandiñmbi tıke kuañdi amatam diwin yapma kle pakañ

²⁷ Yesulı manda wındiñ eumbi, tam no amatam kımın ti-pakılıñ endok boñgıpsınan pakuk endi kıtımbi, ñndiñ niñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam diwin yapma klembi patak.”

²⁸ Gan Yesulı tamdok mannan tıkembi, ñndiñ eñguk, “Win amatam Yambattok mandan nandiñmbi tañgoneañ endi wakan amatam diwin yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdi yousiyouı pa bıñlımbi, kımın wopumgan indaumbi, Yesulı kusei kımıpi, ñndiñ enguk, “Amatam man ñndiñgıt kuañ sındi kolasi. Sındi kusatna kañbi nambı-daklenelıñdok jimba kundit no kanelıñdok embi giñgıneañ, gan jimba kundit no nım daut samum kanekalıñ. Nım sınık. Win Yonalok jimba kunditgot kanekalıñ.

³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñımiñguk win Ninive nasila ñndiñ daut semguk: win Yambatti ni-mulımbi bıñguk. Wındiñgangot nak Ama Sısınık nepek nek inda-namekak win amatam man ñndiñgıt kuañ sında ñndiñ daut samekak: win Yambatti nani-mulımbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalı manda plon lololok nainnan amatam man ñndiñgıt kuañ sın gıta mılapı, kusası tımbı dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom tımbımbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan sınık nanin endoñ ñañguk. Gañgan sındi ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kımkımneañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³² Timbi Ninive nasılı manda plon lololok nainnan amatam man ñndiñgıt kuañ sın gıta mılapı, kusası tımbı dakleukak. Endi Yonalok mandala gınañji tambaneñgıliñ, gañgan sındi ama Yona maklelak endok mandala wındiñ nım tañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³³ Ama noli kolsalen pındopi, kambotti nım tapliwik ba kwet sembın nolok nım kımılek. Tambı endi indañgan kımıpi, ama it gınañ loañ kılı sale-semlok wındiñ tımbek.

³⁴ Daukali piñgıpkalok kolsale wandin. Daukali kındemda, Yambatti kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gınañga gitik kılı salelak. Daukali kolanda, gınañga gınañ kılım mulumgot pakamlak.

* **11:22:** Yesulı eyout manda miktok plon eñguk win enla wakıt Satandok plon eñguk; Satan en ama gembınat wandin, gan Yesulok gembınlı endok gembın maklelak. † **11:26:** It win ama ginanlok walan.

35 Wala tĩmbi kilañmek! Nĩm kañbi, kolsalen kasĩleup nandĩñguñ, gan kilĩm ikan kasĩleum pakamlak.

36 Wĩndĩñda tĩkap kolsalendi gĩnañga gĩtik tokñeumbi, kilĩm no nĩm pakamlakta, sipalakti kolĩ sale-gamlak wĩndĩñgan dĩk bo kolĩ salelañ.”

Ama biesĩlok juluñĩtsĩlok telak nĩm kle-kulok

37 Yesulĩ manda eu taleumbi, Falisi ama nolĩ nanañ yakan nandemĩktok nĩ-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk.

38 Gan endĩ dama kii nĩm wĩlikukta tĩmbi; Falisi ama walĩ nandĩ-bendi tĩmbĩmbi,

39 Wopumdi nĩnguk, “Falisi sĩndĩ jawañ ba tuk wĩtna wĩn pawangot pa wĩlikañ wandin, gan sĩndĩ gĩnañjĩ gĩnañ kolan ba ti-piñpiñelĩ tokñem patak.

40 Sĩndĩ ama kamasĩ! Yambattĩ nepek pawan tĩmbĩ indañguk, wĩndĩñgangot endĩ gĩnañ nĩm tĩmbĩ indañguk ba?

41 Pawandok nepek wala nandĩ-bendi wopum nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndĩ gĩnañjĩ wĩn pĩmbĩñesĩla bi-sembi, ep kĩmĩtnekalĩñ. Wĩndĩñ tĩnelĩñda, gĩnañjĩ gĩt ep tĩndĩnjĩ tĩpet walĩ Yambattok dainan jamilan indaukak.

42 Falisi sĩndĩ nanañ kena gĩnañ nanin gĩtik wĩn tambĩpi, gwasap ba yaya wĩn bo kĩt tambon tambon tambĩpi, Yambattok tambon pa mañ, gan gĩnañjĩ en nĩm kasĩleañ, ba ep tĩndĩn dĩndĩm nĩm pa tañ, wala tĩmbi sĩndĩ kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sĩndĩ Yambatta tambon mĩñĩpi, enda ba amatamda gĩnañjĩ emnelĩñ ñak!

43 Falisi sĩndĩ it kiyau gĩnañ pitit damañgot pitnelĩñdok nandañ, tĩmbi kĩmĩli tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-samnelĩñdok nandañ, wala tĩmbi kilañmet!

44 Amatamdi sum sembĩn no nĩm ka-nandĩ-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. § Sĩndĩ sum sembĩn wandin, gan amatamdi nepenepek kolanĩ sĩndok gĩnañjĩ tokñelak wĩn nĩm ka-nandĩ-dakleañ, wala tĩmbi kilañmet!”

45 Tĩmbi endĩkñe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesula nĩnguk, “Endaut, dĩk Falisi amala wĩndĩñ enlañda, nĩnda bo giñgiñgan nĩm ti-nĩmlañ.”

46 Eumbi enguk, “Endĩkñe nandĩ-tale ama sĩndĩ amatam nepek mĩlap** tañgonelĩñdok pa emum mĩlataumbi, ep tĩmbi pañgĩtanelĩñdok kĩt kĩmĩt no nĩm pa ti-semañ, wala tĩmbi kilañmet! Yambattĩ sĩndĩ bo sambekak.

47 Sĩndĩ kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiilĩ yandĩp kĩmgĩlĩñ endok sum gwatnam wĩn sĩndĩ tĩmbĩ kaik talak.

48 Endĩ yandĩp kĩmgĩlĩñ, tĩmbi sĩndĩ sum gwatnamjĩ tĩmbĩ kaik tañ, wala tĩmbi bep pañjiilĩ plofet amala nek ti-semgĩlĩñ wĩn sĩndĩ ka nandum kĩndem sĩntĩk tĩlakta sĩn inda-dakleañ.

49 Kusei wĩndĩñda Yambat nanandĩ-tale molom endĩ ñĩndĩñ eñguk, ‘Nak plofet ba gĩngĩt ee ama Israel amatamdoñ enĩ-mulam ñaumbi, endoñnan nanin dĩwĩn ep tĩmbi kolanelĩñdok kle-gĩmgĩm embi, dĩwĩn yandĩp kĩmnekalĩñ.’

‡ 11:38: Falisi amalĩ Yambattok dainan jamilan indanelĩñdok kisi pa wĩlikañgĩlĩñ. § 11:44: Namba 19:11-22 ñĩndĩñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tĩke-kalakta endĩ Yambattok dainan jamilan nĩm indalak. ** 11:46: Nepek mĩlap wĩn endĩkñe manda mĩlap wolok walan.

⁵⁰ Wala tĩmbi plofet ama gĩtik kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man ñĩndĩñgĩt yandĩp kĩmgĩlĩñ endok wekatsĩlok tuan kolan wĩn amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩndĩ ombĩ-tĩkenekalĩñ.

⁵¹ Wĩn Abelok plon kusei kĩmĩpi, Sakalaa ama nin sisuat gĩt tapma it wolok boñgĩpsetnan wĩlĩ kĩnguk endok plon talelak endok kĩmkĩmjĩlok tuan kolanla nak biañgan ñĩndĩñ sanlet: amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩndĩ wĩn ombĩ-tĩkenekalĩñ.

⁵² Yambatta nanandĩlok telak walĩ it wandin. No en wolok gĩnañ lolakta endĩ Yambattok kusei ka-nandĩ-daklembi nandĩ-ñĩmlak. Endĩkĩne manda nandĩ-tale ama sĩndĩ it wolok yama ki wĩn kĩmĩt kimbĩñ dañ, gan gĩnañ nĩm loñgĩlĩñ, tĩmbi amatamdĩ bo lonep nandĩñgĩlĩñ wĩn kĩmĩsip tĩsemgĩlĩñ, wala tĩmbi kilañmet!”

⁵³ Yesulĩ wĩndĩñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi gĩt endĩkĩne nandĩ-tale ama endĩ kusei kĩmĩpi, kanjĩk kolan sĩnik tĩ-ñĩmbi, nĩ-nandĩ kusei kusei tĩñĩpi,

⁵⁴ kit yout tĩnelĩñdok enlok mandanlĩ sĩsoñ tĩ-ñĩmnep nandĩmbi, mandĩmandĩ tĩ-ñĩmgĩlĩñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwĩnakwĩnattok tuop nĩm endĩ bo Yesuloñ kĩmĩn tĩmbi kle-gĩmbupi, tambo yali tĩñgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ kusei kĩmĩpi, dama gwañgwañĩila ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ Falisi amalok plaua kĩmĩlĩmbendĩnjĩla ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Wĩn endĩ manjĩ mambenji tĩpelat, tĩmbi ep tĩndĩnjĩ juluñtĩ tañ wala elet. Nĩm kañbi, sĩndĩ bo wĩndĩñgangot tĩnelĩñ.

² Biañgan sĩnik, nepek kĩmĩsembĩn gĩtik wĩn Yambattĩ tĩmbi indañgan indaumbi, nanandĩ sembĩn gĩtik wĩn tĩmbi dakleukak.

³ Wĩndĩñda sĩndĩ manda kĩlĩm gĩnañ eñgĩlĩñ wĩn maim plon eu indaukaka, tĩmbi sĩndĩ nepek no it gĩnañnan manda janjak eñgĩlĩñ wĩn ipakanan wopungan eu piukak.”

Yambat endañgot mĩsĩ-ñĩmlok

⁴ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Notnai, nak ñĩndĩñ sanba: amalĩ piñgĩpsĩñgot wĩlĩ kĩmnelĩñ, gan siñgi kandañ sep tĩmbi kolanelĩñdok gembĩ no nĩm patsemalak enda nĩm mĩsĩnekalĩñ.

⁵ Tambo ninda mĩsĩ-ñĩmlok wĩn daut sametet: Yambattĩ ama wĩlĩ kĩmbi, siñgi kandañ jĩmbĩñ kolĩ piuktok gembĩn palmĩlak enda mĩsĩmĩsĩ tĩ-ñĩmlok. Biañgan sĩnik sanlet: endañgot mek mĩsĩnekalĩñ.

⁶ Monĩk tiptip kit tombongot wĩn mĩnem gĩmĩn tĩpettĩ tuatuan, gañgan Yambattĩ noñgan no nĩm kamala-ñĩmlak.

⁷ Sĩndĩ endok dainan loloñ sĩnik, monĩk asup yapma kleañ, tĩmbi endĩ kumbanjĩ saktok kwĩnakwĩnatsĩ wĩn bo nandĩ-talelak, wala tĩmbi amala nombo nĩm mĩsĩ-semnekalĩñ.

⁸ Sanba nandĩwĩt. No en amalok dausĩnan ‘Nak Yesulok gĩñgĩt’ wĩndĩñ e-daklelakta, nak Ama Sĩsĩnĩkti Yambattok eñaloñĩlok dausĩnan enda wakan ‘Endĩ nokok gĩñgĩt’ wĩndĩñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausĩnan naka ‘En nĩm nandĩ-ñĩmlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñĩlok dausĩnan enda wakan ‘En nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutat.

¹⁰ Tĩmbi no en Ama Sĩsĩnĩk nani-kolalakta, endok yomĩn wĩn kĩndem bi-ñĩmlok, gan no en Dĩndĩm Woñ nĩ-lakalakae tĩlakta, endok yomĩn wĩn kĩmĩlĩm palmekak.

¹¹⁻¹² Amalĩ manda plon sepmbi, it kiyau gĩnañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausĩnan sapĩtnekalĩñ. Nain wolongan sĩnik Dĩndĩm Woñdĩ

manda nek eelok wɪn daut samekak, wala tɪmbi wolonda sɪndɪ nandɪ-bendɪ wopum tɪmbi, ñɪndɪñ nɪm enekalɪñ, 'Nɪndɪ manda nek enetamɪñ?' Ba 'Nek tambane enɪnetamɪñ?'

Mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ ka-galkta nɪm tɪlok

13 Tɪmbi ama kɪmɪn wopum boñgɪpsɪnan ama nolɪ Yesu nɪmbi eñguk, "Endaut, datnalɪ betnettok kii bimbɪn wɪn en noñganlɪñgot ep kulak, wala tɪmbi dɪk nɪmbɪmbi, nokok tambon danbi namɪn."

14 Eumbi nɪñguk, "Notna, ba ama nolɪ nak sambɪ-danbettok ba nepenepe-set danɪ-samettok nanbɪ taleñguk ba? Nɪm ya, wɪn nokok kena nɪm."

15 Wɪndɪñ embi yousɪmbi, amatamda enguk, "Nepek tokñetokñen walɪ kuñgu kɪndem nɪm samlak, wala tɪmbi sɪndɪ ka-kɪlɪñ embi, kuñgunjɪ ka-dɪkñe-kɪlɪñ enekalɪñ. Nɪm kañbi, kwɪlɪkwɪlɪ ba nepek nola ka-galkta tɪnelɪñ."

16 Wɪndɪñ embi, eyout manda no ñɪndɪñ embi enguk, "Ama mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ asupmat endok nanañ kenan bien lali kɪndem daumbi,

17 nanandɪn gɪnañ ñɪndɪñ nandɪ-kwɪnakwɪnaleñguk, 'Nɪtek tɪlok? Nanañ bien asup ñalɪ it kawai wolok gɪnañjɪnan wɪsɪ-kolettok tuop nɪm!' Wɪndɪñ nandɪmbi

18 eñguk, 'Kombɪkmeke nandɪlet: nak wɪsɪ-kot it kawai gɪtɪk wɪn wiapi, kombɪn wopum asupgan kɪndipi, nanañ ba kwɪlɪkwɪlɪ gɪtɪk pat-namlak wɪn wolok wɪsɪ-koletat.

19 Tɪñɪpi, natnala ñɪndɪñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek kɪndem gwɪlat asuptok kɪmɪp kiulambi pat-namlakta tɪmbi kɪndem pat-nandɪmbi, na sɪlɪsɪlɪ tɪmbetat!'

20 Gan Yambattɪ tambon ñɪndɪñ nɪñguk, 'Dɪk kamen, man tim ñolondañgan kuñguñga gapma tɪkelok. Tɪmbi nepek tɪ-jumut tɪñguñ walɪ ñindok tɪmbekak?'

21 Yesulɪ eyout manda wɪndɪñ embi, yousɪmbi enguk, "No en kwelan ñolok kwɪlɪkwɪlɪ asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nɪm palmɪlakta, endɪ ama kamen wandin."

Pɪñgɪp ka-dɪkñela nandɪ-bendɪ wopum nɪm tɪlok

22-23 Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi, gwañgwañiila ñɪndɪñ enguk, "Nepek tokñetokñen walɪ kuñgu kɪndem nɪm samlakta tɪmbi nak kuñgunjɪlok ba pɪñgɪpsɪlok kandañ ñɪndɪñ sanlet: wɪn kuñgu ba pɪñgɪp walɪ bien tɪlak, nanañ ba dasindasin walɪ nɪm, wala tɪmbi sɪndɪ nanañ nek nanekalɪñ ba dasindasi nek dasinekalɪñ wala nandɪ-bendɪ wopum nɪm tɪnekalɪñ.

24 Sɪndɪ monɪk oeoe yambɪm nandɪwɪt: endɪ nanañ tɪpi-bimbɪ met nañ wɪndɪñ nɪm pa tañ, tɪmbi endɪ wɪsɪ-kot it bo nɪm pat-semalak, gañgan Yambattɪ tuopkan ep towilak. Sɪndɪla endok dainan monɪk yapma kleañda, nɪtek tɪmbi nɪm sep towiuk?

25 Tɪmbi sɪndoñnan nanin no endɪ nandɪ-bendɪ wopumlɪ kuñgun lakat yousum ombatawɪk ba? Nɪm ya!

26 Sɪndɪ nepek tɪp kambak wandin tɪndɪlok tuop nɪm, wɪndɪñda kusei nekta nepek dɪwɪn wala nandɪ-bendɪ wopum pa tañ?

27 Pama klinan indañ wɪn yambɪm nandɪwɪt! Nak ñɪndɪñ sanba: endɪ kena meñ nɪm tañ, ba dasindasinjɪ bo nɪm pa youkañ, gañgan endok pamanjɪlɪ ama wapmañ Solomondɪ dasindasin kɪndem sɪnɪk pa dasilɪñguk endok paman wɪn maklelak.

28 Klɪ nepek pamanat kena gɪnañ man lambɪ indaumbi, desa dombɪmbi ep siu dɪnekalɪñ wandin wɪn bo Yambattɪ dasindasinjɪ kɪndem emlak,

nitekta tĩmbi endĩ sĩndok dasindasinjĩ nĩm tĩmbi inda-samek? Wĩn nĩm nandańda, sĩndok nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ wĩn lakat sĩnĩk pat-samlak!

29-30 Amatam Yambat nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ mań endok nanandĩnjĩlĩ nanań tuk nepek wandindokgot pat-semlak. Bepsĩlĩ ikan ńĩndĩń nandĩ-talelak: nepek gĩtĩk wĩn nĩm pat-samekta sĩndĩ kunelĩńdok tuop nĩm, wala tĩmbi sĩndĩ amatam dĩwĩndĩ tań wĩndĩń nĩm tĩnekalĩń, ba nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩnekalĩń.

31 Tambo sĩndok nanandĩnjĩlĩ Ama Wapmańjĩlok gĩńgĩt kuńgulokgot pat-samekak, tĩmbi nepek wandĩn walĩ bo kuńgunjĩlok inda-samekak.”

Ama Sisĩnĩk endok tomtomlok tĩ-pańgĩtam kulok

32 Tĩmbi Yesulĩ gwańgwańiila enbi eńguk, “Kĩkesmĩn tip, sĩndok Bepsĩlĩ ńĩndĩń tĩndĩla nandum kĩndem dańguk: en ama wapmańjĩ kumbi, sĩndĩ en gĩta kandĩkĩne kena tĩnelĩńdok nandĩmbi, wolok tuop tĩńguk, wala tĩmbi sĩndĩ mĩsĩmĩsĩ nĩmnat kunekalĩń.

33 Sĩndĩ nepenepesi pat-samlak wĩn tuatualok kĩmĩpi, mĩnem walinin tĩkembĩ, pĩmbĩńesiła emnekalĩń. Wĩndĩń tĩnekalĩńda, tuanjĩ nĩm taleukak wĩn kunum gĩnań pat-samekak. Kumbu amalĩ wĩn kumbu tĩnelĩńdok tuop nĩm, ba kwĩnakamdĩ wĩn nĩm tĩmbi kolauakakta tĩmbi walĩ mĩnem lĩksĩ nĩm kolawĩk wandĩn. Sĩndĩ kwelalok nepenepes wala galk nĩm nandĩnekalĩń. Tambo sĩndĩ nepek nek Yambattok dainan loloń sĩnĩk wala galk nandĩnekalĩń.

34 Kusei ńĩndĩńda: nepek gĩnańjĩlĩ kasĩleum pataknan kandań gĩnań nanandĩnjĩlĩ bo wandĩń pat-samekak.

35-36 Kena gwańgwali molomjĩlĩ nanań si-jumut tĩndĩnnan nanin undane ilan bĩmbi, wesak wĩlĩmbi, platik sĩnĩk pĩsalĩmnelĩńdok mandĩmandĩ pa tań, wĩndĩńgangot sĩndĩ kolsalenjĩ pĩndolĩm dĩumbi, kena tĩndĩlok tĩ-pańgĩtam kunekalĩń.

37 Kena gwańgwali wĩndĩń tĩ-kuńlĩmbi, molomjĩlĩ undane bĩmbi kalak wĩn: kena gwańgwańiilĩ gama kaik papi, mandĩ pakań. Kena gwańgwa wandĩn walĩ gwańgwa dĩwĩn yapma kle pakań. Nak biańgan sanba: molomjĩlĩ kena tĩndĩlok tĩ-pańgĩpańgĩ tĩmbi, nanań nanelĩńdok enĩtiańembi, nananjĩ kle-semekak.

38 Wĩn tim bomup ba puputtĩ kusei kĩmĩpi kĩtĩlaknan undane bĩmbi, kena gwańgwali gama kaik palĩńlĩmbi ep tĩmbi indaukta, gwańgwa walĩ wakan dĩwĩn yapma kle pakań.

39 Tĩmbi sĩndĩ nepek ńĩn nĩm nandĩ-kamalanekalĩń: it molomdĩ kumbu amalĩ nain nekta sĩnĩk bĩwĩk wĩn nĩm nandĩlak. Nandĩwĩmda! endĩ kaik kuńĩpi, il wiapi, gĩnań loup tĩmbĩmbi kĩmĩsip tĩ-ńĩmek.

40 Wĩndĩńgangot sĩndĩ ‘Ama Sisĩnĩktĩ man nĩm tombek bek’ wĩndĩń nandĩńlĩmbi, wolongan kaikan bĩ tombekak. Wĩndĩńda tĩmbi sĩndĩ tomtomnalok tĩ-pańgĩtam kunekalĩń.”

41 Tĩmbi Petlolĩ nĩńguk, “Wopum, eyout manda elañ wĩn nĩndokgot ba amatam gĩtĩktok?”

42 Eumbi tambane eńguk, “Manda wĩn kandĩkĩne ama matańgotańgolat nanandĩn kĩndem palmĩlak wandĩn wala elet. Wĩn en wakan molomńiilĩ kena gwańgwańiilĩ dĩwĩn yambĩ-dĩkĩnelok nĩmbi taleumbi, nanań mepmetok nain dĩndĩm sĩnĩk dani-semektok nĩlak. Molomńĩlĩ kena manda wĩndĩń nĩmbi,

43 ńa kukap undane bĩmbi kalak wĩn: kena gwańgwali nek tĩmbektok nĩńguk wolok tuopkan tĩńgukta endĩ gwańgwa dĩwĩn yapma kle patak.

44 Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindíñ sanlet: molomñilí nepenepel gítik wín endí ka-díkñeuktok nímby taleukak.

45 Gan tíkap kena gwañgwa walí gínan gíñañ ñindíñ nanduk, ‘Molomnalí ña sakñelambi, platik ním biukak’ wíndíñ nandímby, kusei kímipi, kena wembe gwañgwa díwín joñgo yandípbi, nanañ ba tuk kwambíñ wopum nañbi, kamakama tímbehta, nek inda-ñimek?

46 Kena gwañgwa molomñilí kena nain nekta ba nain nekta síník biukak wín ním nandílakta tímby endí ním mandí palímby, nain wolondañgan molomñilí undane biukak. Bímby, ep tíndín kolan wín kañbi, wolok kíñjan tí-lamípi, amatam Molom ním kímít-kleañ en gíta tuanji kolan ombí-semekak.

47 Tíkap kena gwañgwa walí molomñílok mandan nandíñguk, gan ním tañgoneñguk ba ním tí-pañgípañgíle tíñgukta, en nain ombapgan waipmílok.

48 Gan tíkap endí molomñílok mandan wín ním nandíñgukta makleumbi, nain dumangan waipmílok. Wíndíñgangot tíkap Yambattí ama nola gwílam asup mímínda endí wolok tuopkan tambon ombí-mílok nandílak, ba endok kíinan kena wopum kímíkmímínda, endí wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandílak.”

Yesulí amatam ep tambílektok indañguk

49 Yesulí yousímby enguk, “Nak komba kwelan kímílam díuktok indañgutta ñindíñ nandílet: komba walí ikan dualímnda, wín kíndem síník.

50 Gan nak dama tuk walan no* íilok nanbí taletalen. Tuk wín gama ním íñgutta tímby mílap walí gíñañna tímby mílatalak.

51 Síndí nak amatam kwelan ep tímba busukñenengan kunelíñdok indañgut wíndíñ nandañ ba? Wíndíñ ním. Nak ñindíñ sanba nandíwit: tamba nak amatam ep tambílektok indañgut. Naka tímby

52 man ñindíñgíta kusei kímipi, kundit ñindíñ inda-ta-ñaukak: sambat kí meñ noñgan yakan pa kuañ endí tambípi, kímín típet indambi, típettí tambon, típet gít nolí tambon wíndíñ ípi, nísíñgan tambon tambon kanjík tí-kunekalíñ.

53 Wíndíñ tambípi, bep níñan endí nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík, tímby me wemba endí bo nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík, tímby nambín tam gít yapman tam endí nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík.”

Yambattok manda dándímgan nandílok

54 Yesulí amatam kímín wopumda yousím ñindíñ bo enguk, “Síndí mulukualí tuk kímbyñ kandañ indam bímby kañbi, wolongan ñindíñ pa eañ, ‘Gwí bítak’ wíndíñ eumbi, wolok tuop indalak.

55 Tímby síndí sasalelí klínan kandañ nanín pendíp bímby kañbi, ñindíñ pa eañ, ‘Maim kunduwat díutak’ wíndíñ eumbi, wolok tuopkan indalak.

56 Ama manjí mambenjí típelat! Síndí kunum gít kwettok plon nek indalak wín kañbi, maim íletak ba gwí pítak wín ka-kílíñ eañ. Gan nítekta tímby síndí man ñindíñgít nepek nek indalak wín kañbi, kenanalok kusei ním ka-nandí-dakleañ?

57 Ba kusei nekta sínlok ep tíndínjí plon nek ñalí dándím síník wín bo ním ka-danbí, wolok tuop tañ?

58 Tíkap ama nolí manda plon gapílep tímbyímby, síti telaknan yakan ñañípi, mandanjet e-salendemíktok níka tímbekañ. Ním kañbi endí

* 12:50: Tuk wín mílap ba píñgíp gawat Yesulí bembektok tíñguk wala elak.

gĩnginembí, gep tiañembí, manda kandanloñ gapĩlĩmbí, endĩ bo tem dumandok kiinan gapĩlĩmbí, endĩ gepmbí, it kwambĩñnan gapĩlek.

⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambĩñ gĩnañ papi, minem nĩtek ombĩ-ñĩmlok een wĩn gĩtik ombĩ-mĩ-taleuñ wolok tuop.”

13

Gĩnanjĩ nĩm tambanenekalĩñda kolanekalĩñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bĩ pakĩlĩñ endoñnan nanin dĩwĩndĩ Yesula kasat ñĩndĩñ tĩ-ñĩmgĩlĩñ: Galili ama dĩwĩndĩ tapma ilan tapma tĩñĩlĩmbí, Pilatolĩ eum yandĩpmĩum kĩmbĩmbí, wekatsĩlĩ pĩmbí, tapma gauttok wekatsĩlĩ wakĩt kiukuk. Kasat wĩndĩñ tĩ-ñĩmĩumbí

² tambane enguk, “Mĩlap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjĩlĩ Galili ama dĩwĩsĩlok yom makleñguk, sĩndĩ wĩndĩñ nandañ ba?

³ Nak ñĩndĩñ sanba: nanandĩnjĩ wĩn dĩndĩm nĩm. Gan sĩndok kandañ, tĩkap sĩndĩ gĩnañjĩ nĩm tambanem kunekalĩñda, wĩndĩñgangot sĩndĩ gĩtik kola-talenekalĩñ.

⁴ Tĩmbĩ amatam 18 Siloam kandañ kĩmgĩlĩñ wĩn endok kandañ nĩtek? It ompak jĩñgĩnlĩ gĩlombí, ep kot taplĩnguk. Endok kolanjĩlĩ amatam dĩwĩn gĩtik Jerusalem kuañ endok kolanjĩ makleñguk, sĩndĩ wĩndĩñ nandañ ba?

⁵ Nak ñĩndĩñ sanba: nanandĩnjĩ wĩn dĩndĩm nĩm. Gan sĩndok kandañ, tĩkap sĩndĩ gĩnanjĩ nĩm tambanenekalĩñda, wĩndĩñgangot sĩndĩ gĩtik kola-talenekalĩñ.”

⁶ Tĩmbĩ Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ enguk, “Ama nolok wain kenan gĩnañ fik komba no tĩpium pakuk. Tĩmbĩ kena molomdĩ komba wĩn kandanĩ tĩmbepi bĩñguk, gan endĩ bien no nĩm lali palĩmbí kañguk. Bien nĩmnat kañbĩ,

⁷ kena kandĩkĩe amala nĩmbí eñguk, ‘Kalañ: gwĩlat tĩpet gĩt no gĩtik wolok gĩnañnan nak ñañambĩ tĩmbí, komba bienda yolonjĩlet, gan endĩ bien no nĩm lalilak. Neta slakan sĩnĩk kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombĩ kot!’

⁸ Eumbí nĩñguk, ‘Molomna. Biumbí, gwĩlat noñgangot nombo yousĩmĩum palĩn. Palĩmbí, nak kwet tambĩpi, kuseinan makauttok tem kĩmĩpi kautat.

⁹ Gwĩlat no wolondamek bien laliukak bek. Tĩkap nĩmda, komba wĩn kĩndem dombĩ kolekañ.’”

Yambattĩ amatam nĩtek yambĩ-dĩkĩelak

Yambattok kandĩkĩe wĩn nĩtein?

¹⁰ Sabat patnandĩ nain nola Yesulĩ it kiyau nolok gĩnañnan amatam enĩdaut tĩ-sem pakuk.

¹¹ Tĩmbí tam no yal kolandĩ pĩ-ñĩmĩmbí, jĩmbat siñgin sait gĩnañ tĩmbí inda-ñĩmĩumbí, en dĩndĩm ilektok tuop nĩm, wala tĩmbí gwĩlat 18 wolok tuop plĩndambí pa kulĩñguk, endĩ bo wolok bĩ pakuk.

¹² Palĩmbí, Yesulĩ tam wĩn kañbĩ kĩtĩ-ñĩmĩum bĩumbí nĩñguk, “Tam, jĩmbat gep top-kĩlĩñ eñguk walĩ ip taleumbí, siñgiñga pañeun.” Wĩndĩñ eñĩpi,

¹³ kii endok plon kĩmĩlĩmbí, wolongan siñgin sait tĩ-dĩndĩm embí, kusei kĩmĩpi, Yambat nĩ-kĩndem dañguk.

¹⁴ Yesulĩ Sabat patnandĩ nainnan tam wĩn tĩmbí kĩndem dañgukta tĩmbí it kiyaulok telak dama endĩ gĩnañ komba dĩumbí, amatam enombĩmbí, ñĩndĩñ eñguk, “Sandap kĩt tambon noñgan wĩn kena tĩndĩlok pat-samlak,

wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekalin, Sabat patnandi nainnan nim.”

¹⁵ Winiñ eumbi, Wopumdi tambane niñdini niñguk, “Ama manji mambenji tipelat! Sindi gitik makauk ba doñkinji win Sabat patnandi nainnan isinan ep pisapi, tuk naneliñdok pa yanañgikañ.”

¹⁶ Gan tam nin Ablaamdok kombilin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topmumbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim pisalimlok nandañ ba?”

¹⁷ Winiñ eumbi, kanjikni gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem sasinik tilinñguk gitik wala silisili tifiñgulin.

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandiñe win nitein? Kandiñe wali nitek bendilak nak wolok plon eyout manda nek eut?”

¹⁹ Win mastat minjip ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minjip tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, monikti isi kii gayam plon tifiñgulin.”

²⁰ Winiñ embi, bindambo niñdini enguk, “Nak Yambattok kandiñe win nitein eut?”

²¹ Win plaua kimilimbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopungan wakit kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kimilimbendi lakatgot wali plaua gitik win timbi bendi lambiñguk.”

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

²² Yesuli Jerusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandin ñañipi, amatam eni-daut ti-semguk.

²³ Timbi ama noli ni-kañbi eñguk, “Wopum, win ama lakat endiñgot Yambatti kolanjilok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekalin ba nitek?” Eumbi enguk,

²⁴ “Nak niñdini sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit nim kanekalin, wala timbi sindi yama gik sinik wolok loneliñdok gembikotnekalin.

²⁵ It molom endi mlapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak wipi ninekalin, ‘Wopum, yama pisat-nimni.’ Eumbi, tambon niñdini sanbekak, ‘Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?’ Sanbi nandimbi,

²⁶ kusei kimipi, manda tambon niñdini ninekalin, ‘Nindi dikita yakan nanañ tuk nañgimni, timbi dik nindok ipakanan giñgit manda e-daut tifiñguñ.’

²⁷ Gan endi niñdini sanbekak, ‘Nak niñdini sanlet: sindi denasi win nak nim nandi-samlet. Kolan tindi gitik sindi nambim ña-talewit!’

²⁸ Timbi kimisip ti-samgukta timbi sindi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jepok git plofet gitik endi Yambat gita kuñilimbi yambinekalin, wolondamek sindi wandin kukulembi, manji si-gilim danekalin.

²⁹ Tinilimbi, Yambattok giñgitniil kwet tambon tambon taletalenan nanin en gita kuneliñdok bimbi, nanañ si-jumut tindin pipapi nanekalin.

³⁰ Nandañ: wolonda niñdini indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin diwisili dama tinekalin, timbi damandaman kuañ endoñnan nanin diwisili siñgi tinekalin.”

Yesuli Jerusalem it kwetta blan ti-nimniñguk

³¹ Nain wolongan Falisi ama diwini Yesuloñ bimbi niñgulin, “Elotti gwili kimbeñdok nandilak, wala timbi dik ñalinin pi ñau.”

³² Eumbi enguk, “Sindi ñambi, kamot moyen wala ñindin ñimbi, ‘Nandilañ, nak man git desa jimbatsiat ep timba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombu yousi ñambi, kenana timba taleukak.’ Sindi ña wandin ñimbi nandin.”

³³ Biañganak, plofet ama Jerusalemgot yandip kimbimlok, kwet nolok nim, wala timbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousi ñañalok een.

³⁴ O Jerusalem nasi, sindi blasinngandok. Sindi plofet ama pa yandip kimañ, timbi ama sindon eni-mumulin bañ win kawatti yandipmim kimañ. Puputti ñañani ep kimin timbi, papauli ep kamailak, wandinngant nain asupgan natnaloñ sep kimin timbettok nandinngut, gan sindi nim nandi-namgilañ.

³⁵ Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimi, nombu nim sep kamaiukak. Timbi nak ñandin sanba: sindi nombu nim nambinekalin. Nim sinik. Sindi nokok plon ñandin enekalin, ‘Wopumdi ama ni-mulim nidoñ bilak en gwilam milok!’* wolondamek nombu nambinekalin.”

14

Plap kenali Sabattok endikne manda kimit-klekle win maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ñitiañeumbi ña lo palimbi, nanañ beulok nolili ka-tuakilañ.

² Timbi ama no kii kesii bendimbendinat endi Yesulok dainan bi indaumbi

³ kañbi, endikne manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandimbi eñguk, “Endikne mandali nek tneñdok nandi-nimlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba nim?”

⁴ Wandin eumbi, manda no nim tambane ñimbi, ama win tikembi, timbi kindem dambi ni-mulim ñañguk.

⁵ Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Sabat patnandi nainnan ñañaji ba makauksi noli tuk ban ginañ pukka, sindonnan nanin nin endi platikan nim tiañeum lambek?”

⁶ Wandin eumbi, manda tambon tambane ñineliñdok lonjinngilañ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tikenekalin

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pilimbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no ñandin enguk,

⁸ “Ama noli nanañ sina tlaknan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandinjala ama lolondok pitit plon nim pipaleñ. Nim kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ñitiañeñguk endi biumbi,

⁹ sitet tipelat sep tiañeñguk endi gambimbi, ñandin ganbek, ‘Endok pitit win, bi-ñimimbi, nolok pit.’ Wandin gambimbi, dik siñgi mayek timbimbi, gan-mulim siñgi sinik ña pipaleñ.

¹⁰ Wandinnda timbi, tambo gep tiañenekalin wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. Wandin timbeñda, nanañ molomdi gambimbi ñandin ganbek, ‘Notna, dik lo, pitit dama tike.’ Wandin gambimbi, dik ama diwin no gita yakan nanañ nalañ endok dausanan kot ginngit tikeukañ.

¹¹ Nekta, ama gitik nisilok kosi ginngit tike-loañda endok kosi ginngit tike-pukak, timbi no en kayombinem kulakta en tike-loukak.”

¹² Timbi Yesuli yousimbi, ama ñitiañeñguk enda ñandin ñañguk, “Dik nanañ sina tip ba wopum tinpi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai

ba d̄ikok kwekanaan nasi m̄nem kwil̄+kwil̄+n̄j̄at wandisi w̄n n̄m pa eni-tiañeukañ. N̄m kañbi, end̄i bo tombon gep tiañembi, nepek nek t̄ñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum t̄ike-taleuñ.

13 Tambo d̄ik nanañ sina t̄ñ̄ipi, ama p̄mbiñesi wak̄it ama kisi ba kesisi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ.

14 End̄i tombon ombi-gammel̄ñdok tuop n̄m, gan ama d̄ind̄im end̄i k̄mnan nanin m̄latnekal̄ñ wolondamek Yambatt̄i tuañga k̄ndem ombi-gamumbi, amatam d̄iw̄n yapma kle palekañ.”

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nim elok

15 Timbi ama Yesu ḡita yakan nanañ nañḡil̄ñ endoñnan nanin noli manda w̄n nand̄imbi, ñ̄nd̄iñ n̄ñguk, “No en Yambatt̄i nanañ sina wopum ḡiñḡit̄ñilok ti-semekak w̄n nambekakta end̄i amatam d̄iw̄n yapma kle patak.” W̄nd̄iñ eumbi,

16 Yesuli n̄ñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum t̄imbepi, amatam asup s̄in̄ik eni-tiañeñguk.

17 Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mul̄imbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek ḡit̄ik ip t̄iw̄l̄i d̄ikñem̄ñda t̄imbi s̄ind̄i b̄iw̄t!’

18 Gan end̄i noñgan noñgand̄i kusei k̄im̄ipi, e-tembi manda n̄mbi eñḡil̄ñ. Ama dama ña kañguk end̄i ñ̄nd̄iñ n̄ñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut w̄n ña kauttok een, kusei wala t̄imbi nak n̄m b̄imb̄ilok d̄ik nokok blan mandana molomgala n̄mbekañ.’

19 T̄imbi ama noloñ ñaumbi, end̄i ñ̄nd̄iñ n̄ñguk, ‘Nak makauk wapai k̄it tombon tombon kena emettok ep tuañgut w̄n yanañḡipi t̄ikatika t̄imbepi ñaupi t̄ilet, kusei wala t̄imbi nak n̄m b̄imb̄ilok d̄ik nokok blan mandana molomgala n̄mbekañ.’

20 Timbi noli bo ñ̄nd̄iñ n̄ñguk, ‘Nak tam kombikan t̄iñgutta t̄imbi ñañalok tuop n̄m.’

21 T̄imbi kena gwañgwal̄i undane b̄imbi, eni-tiatiañen end̄i nek eñḡil̄ñ wolok kasat ḡit̄ik w̄n molomñ̄ila ti-ñ̄im̄ñguk. T̄imbi nanañ beuli ḡinañ komba d̄iumbi, kena gwañgwan ñ̄nd̄iñ n̄ñguk, ‘D̄ik platik s̄in̄ik it kwettok telak tip ba wopum wand̄iñ ñambi, ama p̄mbiñesi wak̄it ama kisi ba kesisi kolan ba dausi sipsipm̄in yamb̄imbi yanañḡil̄m b̄iw̄t.’ W̄nd̄iñ eumbi, wolok tuopgan t̄imbi, undanem b̄imbi

22 n̄mbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat t̄ilak, gan it ḡinañ gama n̄m tokñek.’

23 W̄nd̄iñ eumbi n̄ñguk, ‘B̄indambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ w̄n eni-ḡiñḡiñeumbi, itna ḡinañ tokñenel̄ñdok b̄iw̄t.

24 Nak ñ̄nd̄iñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ t̄i-jumut ti-sem̄it w̄n lakat no n̄m nanekal̄ñ.’ ”

Yesu julunjuļuñ nim kle-kulok

25 T̄imbi amatam k̄im̄in wopum asupt̄i Yesu ñañguknan kle ñañ̄il̄imbi undane yamb̄imbi, ñ̄nd̄iñ enguk,

26 “No en nak̄ita kuupi nand̄ilak, gan naka t̄imbi meñ beu wak̄it tam̄in ba wembe gwañgwañi ba dal kwayañi ba wiwii ba enlok kuñgun w̄n bo siñgi n̄m w̄t-sem̄lakta, end̄i nokok gwañgwana s̄in̄ik kuuktok tuop n̄m.

27 T̄imbi no en enlok kloñbal n̄m t̄ike bemb̄i, nak nep kle kulakta, end̄i nokok gwañgwana s̄in̄ik kuuktok tuop n̄m.

28 Tikap sindoñnan nanin noli it wopumgan kindilep nandi-wikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandi-mbi, minem palm-lak wali it win tmbi taleuktok tuop ba nim win ka-nandi-wik.

29 Nim kañ, yop tamba, it kusei kimelek, gan endi it tmbi taleuktok tuop nim, tmbi ama it win ka-nandañ endi gitikti kusei kimpipi n-lakalaka embi,

30 ñndiñ eneliñ, 'Ama ñali it plapkan kusei kimpipi kindikuk, gan nitekta nim tmbi talelak?'

31 Ba tikap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñimepi ñauk, endi nitek tmbek? Endi dama pipapi nandi-kiliñ embi, endok ama lakatgot endi diwindok ama asupgan mik ti-semneliñdok tuop ba nim.

32 Tikap ninda, kanjikñili gama mayañgan palinli-mbi, ama wapmañ wali kanjikñiloñ manda kimelem ñaumbi nimbek, 'Busuk inda-nimektok nitek tmbet?'

33 Windingangot sindi giñgitsii ba nepenepesi gitik pat-samlak win siñgi wilmñeliñdok nim ti-pañgitam pakañda, sindi nokok gwañgwanai sñik kuneliñdok tuop nim.

34 Palañ win nepek koñgom sñik. Gan wolo koñgomli talewikta, nitek tinambi, nombo koñgom dawik? Windingiñ tndilok tuop nim!

35 Palañ wandin win nana kena ginañ ba gwilañgwilam ginañ kena nimnat, slak kolim ñalok.*

No en pawañnat endi pawañ kimpipi, mandana nandi-kiliñ eukak."

15

Yom amali ginañ tambanelak enda tmbi silisili wopum indalak

1 Tmbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandinepi pa baañgiliñ. Windingiñ tmbi-mbi,

2 Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama endi yambi-mbi nandum pi-umbi, Yesula ni-wolwolok embi eñgiliñ, "Ama wali yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat tmbi, nanañ yakan pa nalak."

3 Windingiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñndiñ enguk,

4 "Tikap sindoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dikñeñli-mbi, noñgan noli pailekta, biwik ba? Nim ya! Endi 99 diwin win kwet kli pataknan yambium kli na-pal-mbi, noñgan pailak win lonji ñakap tmbi indauk wolo tuop.

5 Tmbi indambi, walen kindem daumbi, bupum mbi undane ñauk. Ña

6 ilnan tmbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bi-umbi enbek, 'Sipsip pailak win ip tmba indakta tmbi, bi nakita silisili tmbi!'

7 Nak sanba nandi-wit: ama wali sipsip pait-pal-mbi tmbi indañguk wala silisili wopum tiñguk, windingangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda tmbi kunum ginañ silisili wopum sñik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dñim kuañda tmbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda tmbi silisili lakatgot indaukak."

8 Yesuli wandingiñ embi yousimbi enguk, "Tikap tam nolok minem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, tmbi noñgan no pailekta, kak biwik

* **14:35:** No en Yesu julunjuļuñ klelak endi palañ koñgom nimnat wandin.

* **15:8:** Minem kwandai satnin wali kena nain noñgandok tuan.

ba? Nîm ya. Endî kolsalen pîndopi, it jamimbi, lonji-kîliñ embi, tîmbi indauk wolok tuop.

⁹ Tîmbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kîti-semum bîumbi enbek, 'Mînemna pailak wîn ip tîmba indakta tîmbi bî nakîta sîlîsîlî tîmbi!'

¹⁰ Nak nîndîñ sanba nandîwît: tam walî mînem kwandai pailîmîmbi tîmbi indaŋguk wala sîlîsîlî tîŋguk, wîndîŋgangot yom ama noŋgan no endî gînañ tambanelak enda tîmbi Yambattok eñaloñiilok boŋgîpsînan sîlîsîlî indalak."

¹¹ Tîmbi Yesulî yousîmbi enguk, "Ama no endok nîñañiit tîpet pakîmîk.

¹² Pakap, monalî beula nîndîñ nîŋguk, 'Bep, dîk mînem kwîlîkwîlî ba kwet pakamlak wîn itaŋgan danbi, nokok tambon namîñ.' Eumbi, nepek gîtik wîn danbi enguk.

¹³ Monalî nain nîm ombataumbi, beulî nepenepek mîŋguk wîn tualok kîmît-talembi, mînem gîtik epmbi, kwet mayaŋgan nîmbi pat-tî-kuŋguk. Kumbi, nandî-kamala-kuŋîpi, mînem epguk wîn gîtik kot-taleŋguk.

¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandîñ nanañ map wopum indaŋguk. Indaumbi, gwaŋgwa walî nanañla lonji nîm kañbi,

¹⁵ ama wînanin noloñ nîa pa galîumbi, bîlî yambî-dîkñeuktok kena gînañ nî-mulîm nîaŋguk.

¹⁶ Nîa kena tî-kuŋîpi, nanañ gawat tîlîŋgukta tîmbi bîttok nanañ wîn bo ep nanalok galk nandîlîŋguk, gan enlok nanañ nepek no nîm pa maaŋgîlîñ.

¹⁷ Wîndîñ tî-kukap, gînañ nanandîn tombîmbi, nîndîñ nandîŋguk, 'Ama betnalok mînem kena tî-nîmañ gîtik endok nanañ tuk wîn mîlapkan pat-semalak, gan nak endok nîñañlî ñolok nanañnala kîmbepi pa tîlet.

¹⁸ Wîndîñda nak kwet nîn bimbi, bîndambo betnaloñ nîa tombi, nîndîñ nîmbetat: Bep, nak Kunum Molom gît dîk sîta yom tî-samgut,

¹⁹ wala tîmbi nak nîandin nîalî nombo nîñañga sînik kuuftok tuop nîm, slak nandî-namumbi, mînem kena tî-gambi kuutat.'

²⁰ Wîndîñ nandîmbi mîlapi, wolongan beuloñ nîauktok nîaŋguk.

Nîkap, kambak mayaŋgan il tîmbi dumalaum bîumbi, beulî kaŋguk. Kañbi ka-daklembi, blan tî-nîmbi, woñep nîam apbi, sîmumuñ tî-nîmîŋguk.

²¹ Tîmbi nîñañlî nîndîñ nîŋguk, 'Bep, nak Kunum Molom gît dîk sîta yom tî-samgut, wala tîmbi nak nîandin nîalî nombo dîkok nîñañga sînik kuuftok tuop nîm.'

²² Gan beulî nandî-kîmnebi, kena gwaŋgwañiila nîndîñ enguk, 'Sîndî platik sînik nîmbi, dasindasi engano pamanat wîn tîke bîmbi dasî-nîmît, tîmbi besa pamanat kii nîñañ plon dasî-nîmîmbi, kesî gwîlap wakît dasî-nîmît.

²³ Tîmbi makauk nîñañ kîttî towium bendî wopum da-kîliñe patak wîn tîke bîm wîp, sina wopum tîmbi, sîlîsîlî tîna.

²⁴ Neta, nîñana nîn endî kîmguk ba paikuknan nanin nombo bî indambi, kaik patak.' Wîndîñ eumbi, kusei kîmîpi, sîlîsîlî wopum tîŋgîlîñ.

²⁵ Tîñlîmbi, tuanlî kena gînañ pakuk walî ilan undane bîm, it tîmbi dumalaumbi, amatamdî kap tiumbi nandîŋguk.

²⁶ Nandîmbi, kena gwaŋgwa no kîttî-nîmîm bîumbi, nî-nandî asup tîmbi, nîndîñ nî-kaŋguk, 'Wî nek indalak?'

† 15:15: Juda amalî bîtta nandum nepek kolan papait tîmbîmbi, nîm nayaŋgîlîñ ba tîkekaŋgîlîñ ba ep towiyaŋgîlîñ.

²⁷ Eumbi nãñguk, 'Kwayaãga mona ip bãk patak. Tĩmbi pãñgũ gwĩlap no nĩm kolañgukta besettĩ eumbi, makauk nãñañ kĩttĩ towium bendĩ wopum dañguk wĩn wĩpi, nanañ si-na tamãñ.' Wĩndĩñ eumbi,

²⁸ tualĩ wala nandu pũmbi, gĩnañ komba dũmbi, it gĩnañnan nĩm lololok gĩñgĩneñguk.

Tĩmbi beulĩ pĩmbi, tualoñ ñambi, nĩ-busumbusuk tĩ-ñĩmbi, it gĩnañ louktok nĩ-nandĩñĩpi nĩ-gĩñgĩneñguk.

²⁹ Gan tualĩ tambane nãñguk, 'Nandĩlañ. Gwĩlat asupgan ñĩn nak kena gwañgwa sũlanin nomĩk kena tĩ-gam-ta-bĩmbi, mandaãga no nĩm wĩkut, ganmek dĩk notnai gĩt sũlisĩlĩ tĩneñdok meme nãñañ kambak no nĩm namguñ.

³⁰ Gan nãñaãga mona ñalĩ tam telak joñgo kuañ en gĩta kumbi, mĩnemga na-taleñguk en wandĩn walĩ bũmbi, dĩk eumbi, makauk nãñañ kĩttĩ towium bendĩ wopum dañguk wĩn dombĩmbi si-ñĩmañ.'

³¹ Eumbi, beulĩ nãñguk, 'Nãñaana, dĩk nepek nola nĩm lonjĩlañ. Nain tuop dĩk noñganĩ nakĩta kulañ, tĩmbi nepenepek gĩtik pat-namlak wĩn dĩkok gĩñgĩt.

³² Kwayaãga ñĩn endĩ kĩmguk ba paikuknan nanin nombo bĩ indambi kaik patak. Nĩtekta waleni nĩm kĩndem daumbi, na sũlisĩlĩ nĩm tĩneñ?' "

16

Mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ nandĩ-daklenat ka-dĩkñelok

¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañĩila eyout manda no ñĩndĩñ enguk, "Ama kwĩlĩkwĩlĩ wopummat nolĩ mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ kena aman nolok kiinan ka-dĩkñeuktok kĩmĩt-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama dũwĩndĩ kandĩkñelok plon kĩt yout manda ñĩndĩñ nãñgĩlĩ, 'Endĩ nepenepeka ep tĩmbĩ pailektok tĩlak.' Wĩndĩñ eumbi,

² kandĩkñe kĩtĩ-ñĩmĩm bũmbi nãñguk, 'Dĩkok plon manda eum nandĩt wĩn nĩtek? Dĩk kandĩkñe kena nombo tĩ-nameñdok tuop nĩm, wala tĩmbi yout sambat tĩmbĩmbi, mĩnem kwĩlĩkwĩlĩlok kusei dakleun.'

³ Tĩmbi kandĩkñelĩ gĩnan gĩnañ ñĩndĩñ nandĩñguk, 'Molomnalĩ kandĩkñe kena napma tĩkelak, wala tĩmbi nak nĩtek tĩmbetãt? Neta, nak kwet dũplĩndũplĩlok gembĩ no nĩm pat-namlakta, tĩmbi mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ kĩtĩnatta maetalet.

⁴ O, kombĩkmeke nandĩlet! Tĩkap nak man wĩndĩñ wĩndĩñ tĩmbetta, molomnalĩ kenala nep kleukak, wolondamek amalĩ not tĩ-nambi, isĩnan gumañ nani-tiañenelĩñ bek.'

⁵ Wĩndĩñ embi, molomñĩlok tombon tĩke-kuñgĩlĩñ noñgan noñgan kĩtĩsemum bũmbi, nola nĩ-kañbi eñguk, 'Molomnalok tombon dĩkok kandañ nĩtek patak?'

⁶ Eumbi nãñguk, 'Oliv komba tul wĩn wĩlĩ gĩlo tĩndĩn wĩn kwet kambot* 100 wolok tuop.' Eumbi ñĩndĩñ nãñguk, 'Ale, dĩk tambon ombeñdok kundit youkuñ ñĩn tĩkembĩ, platik sũnĩk pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.'

⁷ Wĩndĩñ embi, no nĩ-nandĩmbi eñguk, 'Molomnalok tombon dĩkok kandañ nĩtek patak?' Eumbi nãñguk, 'Plaua mĩnjĩp kĩmĩka tĩndĩn wĩn lĩk 100 wolok tuop.' Eumbi nãñguk, 'Ale, dĩk tambon ombeñdok kundit youkuñ ñĩn tĩkembĩ, tambon 80 ombeñdok yout.' Kandĩkñelĩ wĩndĩñ eñguk.

* 16:6: Kwet kambot wandin no wĩn 37 lita ba nek.

⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok gñgít kuañ endi siñginji tike-kim+tnel+ñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen gñnañ kuañ win yapma kleañ, wala timbi molomli kandidkñe kelamdi nitek tñnguk win nandi-tombi, ñindiñ eñguk, ‘Ama wali enlok siñgin tike-kim+lektok kundit ti-kindem dañguk.’”

⁹ Yesuli eyout manda wñdññ embi yousimbi enguk, “Nak ñindiñ sanba: sindi wñdññgangot kwelalok minem kwilikwili pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kim+tnekaliñ. Wñdññ tinekalñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nimnatnan san-tiañeum lonekalññ.

¹⁰ No en nepek silanin kiinan kim+lim patak win ka-dikñe-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum wñdññgangot ka-dikñe-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kim+lim patak win dñdñmangan nim ka-dikñelak wali wakan nepek bien wopum wñdññgangot dñdñmangan nim ka-dikñe-kiliñ elak.

¹¹ Wñdññda tikap sindi kwelalok minem kwilikwili silanin win nim ka-dikñe-kiliñ eñgñliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat win sindok kisinan ka-dikñeneliñdok kim+lelak? No nim.

¹² Ba tikap sindi ama nolok nepek kisinan kim+kuk win nim ka-dikñe-kiliñ eñgñliñda, nindi nepek no sinlok pat-samektok samekak? Win bo nim.

¹³ Kena gwañgwa silanin endi molomñit tipet endok kena ti-semektok tuop nim. Wñdññ timbekta, endi molomñin nola nandum pimbiñen timbimbi, nandi-kunjit ti-ñimek, timbi molomñin no win gñnañ kasilembi, tike-kwambiñ dauk. Wñdññgangot sindi Yambat ba minem kwilikwili lok kena tipelatkan ti-kuneliñdok tuop nim.”

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwilikwili maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwilikwili lok nandi-koñgom tiañgñliñ endi Yesuli manda wolok plon eu pumbi nandiñpi, tima giak ti-ñim+mbi, ni-sasale manda eñgñliñ.

¹⁵ Timbi Yesuli enguk, “Sindi amatamdok dausinan dñdñm walan pa tañ, gan Yambatti gñnañ nanandñji nitein win sambidakle-talembi, kusei ñindiñda nandum tuop nim ti-samlak: nepek amal nandum loloñ sinik tilak wali Yambattok dainan kolan papait sinik pa tilak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama nim indaññimbi, Moselok endikñe manda gita plofet amal manda youkñliñ win eu pumbi, amatamdi kim+tkleñgñliñ. Timbi Yoaneli indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambidikñelak wolok gñgít manda kindem eu pumbi, amatamdi endok gñgít indaneliñdok gemb kokañ.

¹⁷ Gan endikñe manda gitikti gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekam+k, gan endikñe manda endila lakat sinik no nim paitnekalññ. Nim sinik.

¹⁸ Wñdññda no en tamñ kle-kopi, komblin tikelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, timbi no en tam kle-kokolñ no tikelak, endi wñdññgangot telak joñgo kulak.”

Minem kwilikwili kunumdok yama nim pisalekak

¹⁹ Timbi Yesuli kasat no ñindiñ ti-semguk, “Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tliñguk.

²⁰ Endok telak yamanan ama p̄mbiñen no k̄m̄l̄m̄ pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok p̄ñḡīu gw̄l̄ap ḡt̄ik t̄mbi kolaumbi,

²¹ nanañla papi, ama kw̄l̄ikw̄l̄inatok ili ḡinañ nanañ na-tlapi, t̄ na ḡlam ḡinañ mep kokañ w̄n nambepi nandil̄ñguk. T̄mbi w̄nd̄ñgot n̄m. Kamotti bo b̄mbi, wandan b̄ndaañḡil̄ñ.

²² T̄mbi w̄inaña ama p̄mbiñen endi sembumbi, eñaloli ḡinan tip nañḡit-lombi, endok pañin Ablam ḡita k̄m̄l̄m̄ pakuk. T̄mbi ama kw̄l̄ikw̄l̄inat endi bo sembumbi k̄ndit tapl̄ñḡil̄ñ. K̄ndit taplimbi,

²³ kolandok ḡñḡit t̄mbi, p̄ñḡip gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loubi, Ablaamdi Lasalos ḡita yakan mayañgan s̄n̄ik pal̄mbi yambiñguk.

²⁴ Yamb̄mbi, k̄tīu loubi n̄ñguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ḡinañ papi, p̄ñḡip gawat wopum nandilet. D̄ik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mul̄mbi, k̄ī n̄ñañ kusipt̄ tuk ḡinañ youp b̄mbi, mambena plon k̄m̄l̄m̄ busukñenewin.’

²⁵ Gan Ablaamdi tambane n̄ñguk, ‘N̄ñañana, d̄ik n̄m nandi-kamalaukañ: s̄iti dama kaik pak̄m̄kn̄an d̄ik pipapat k̄ndem kasile-taleñguñ, t̄mbi Lasalosli nepek kolan kusei kusei inda-ñ̄m̄umbi, blan plon pakuk. Gan man ñin endi ñolok busuk plon patak, t̄mbi d̄ik p̄ñḡip gawat wopum nandilañ.

²⁶ T̄mbi w̄ngot n̄m. Masimasip no k̄m̄k̄m̄l̄m̄, w̄n kwet jambilan n̄ndok ba s̄ndok boñḡipn̄nan patak, t̄mbi n̄ndoñnan ba s̄ndoñnan nanin nol̄ w̄n d̄ikñembi, tambo ñaneñdok tuop n̄m.’

²⁷ Ablaamdi w̄nd̄ñ eumbi, ama wali nombo k̄tī-nandi-mbi n̄ñguk, ‘Bep. W̄nd̄ñda d̄ik k̄ndem Lasalos ni-mul̄mbi, bepnalok ilan ñambi,

²⁸ kwayanai k̄t tambon pakañ w̄n molo manda enb̄mbi, endi kuñgunji t̄-d̄ind̄im ewit. N̄m kañbi, endi bo kwet kolan ñolokgan p̄mbi, p̄ñḡip gawat wopum nandinel̄ñ a!’

²⁹ Eumbi n̄ñguk, ‘Neta Lasalosli ñauktok elañ? Kwayañgail̄ Mose ḡt plofet amal̄ manda youyoul̄in w̄n ḡt̄ik pat-semalak. Manda w̄n wakan nand̄mbi k̄m̄it-klenekal̄ñ.’

³⁰ Eumbi, ama wali Ablaamda n̄mbi eñguk, ‘Bep. W̄n tuop n̄m. Gan ama semb̄semb̄n nol̄ endoñ ñaukta, ḡinañji k̄ndem tambanenekal̄ñ.’

³¹ Eumbi n̄ñguk, ‘Tikap endi Mose ḡt plofet ama endok mandanj̄ nandi-k̄m̄nyañda, ama nol̄ k̄m̄nan nanin m̄l̄api, molo manda enb̄m, wali bo n̄m dakle-semek.’”

17

Kuñgu n̄tek kuam̄ñ w̄n ka-k̄l̄iñ elok

¹ T̄mbi Yesuli gwañgwañiila ñ̄nd̄ñ enguk, “Nepek kusei kuseil̄ mek amatamda inda-sem̄bi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindi t̄i-kuyuk plon eni-tiañelak endi blangan.

² Kawat wopum no ama wolok bim plon temb̄mbi, tuk kimb̄ñ ḡinañ youp munjup kol̄m̄ p̄w̄ik wali m̄lap, gan t̄ikap endi ḡñḡitna koi n̄m̄nat ñandin no t̄mb̄m̄ yom plon pip̄lakta, Yambatti k̄n̄jan m̄lap wopum ombi-m̄mbi, m̄lata-s̄n̄ik taukak.

³ Wala t̄mbi kuñgunji ka-k̄l̄iñ enekal̄ñ.

Tikap noka nol̄ yom tilakta, ep t̄nd̄in kolan w̄n biuktok manda kwamb̄ñ n̄mbekañ, t̄mbi yom̄nla nandum blalaumbi, siñgi w̄t̄akta, yom̄n bi-ñimekañ.

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan w̄n “Yambatti t̄ike-k̄mitak en”.

4 Tĩmbi endĩ sandap noĩngan gĩnañ nain asup yom ti-gamek, tĩmbi nombu nain nĩtek yom ti-gamguk tuop ñĩndĩñ ganbek, 'Nak yomnala nandĩwam blalaumbi, siñgi wĩtet' eumbi, dik yomĩn bi-ñĩmekañ."

5 Tĩmbi ama eni-mumulĩn endĩ Wopumda ñĩndĩñ nĩngĩliñ, "Dik nanandi-kiliktĩni tĩmbi wopum da-nĩmĩn."

6 Eumbi tambane enguk, "Tĩkap nanandi-kiliktĩnji lakat mastat mĩnji p nomĩk pat-samekta, kĩndem komba kakai sakĩen ñala ñĩndĩñ nĩnelĩñ, 'Dik kakatka tamapi ñam, tuk kimbĩñ gĩnañ pĩmbi, tipi kwambĩñ dal!' Wĩndĩñ nĩmbĩmbi, komba wali wolongan mandanjĩ taĩngonewĩk."

7 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, "Tĩkap kena gwaĩgwa sĩlanin no nanañ kena ba sipsip yambĩ-dĩkĩe kena ti-samekta, kena gĩnañ nanin undane ilan bĩmbi, sĩndoñnan nanin nolĩ 'Platik sĩnik bĩmbi, nanañga ñĩn na!' wĩndĩñ nĩmbek ba?"

8 Nĩm ya. Tambo endĩ ñĩndĩñ nĩmbek, 'Dik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-dĩndĩm tĩmbi, nanañ tuk mep bĩ kle-namum nambamek, dĩtnalok siñgimek kle na.'

9 Tĩmbi kena gwaĩgwalĩ molomdok mandan taĩgoneumbi, molomdĩ nĩ-kĩndem dawĩk ba? Nĩm ya.

10 Wala tĩmbi sĩndĩ wĩndĩngangot nepek Molomjĩli manda sanguk wĩn gĩtik taĩgone-taleañda, ñĩndĩñ enekalĩñ, 'Nĩndĩ kena gwaĩgwa ñandin ñalĩ kenaniñgot tĩngĩmĩñ, nĩnda nĩni-kĩndem dalok tuop nĩm.'

Yambatta kot gĩngĩt mĩlok

11 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwañĩ gĩt Jerusalem ñaupi, kwet tĩpet, Samalia gĩt Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

12 Ñambi, it kwet nolok loup tĩñĩlĩmbi, ama kĩt tambon tambon endĩ ña Yesu tĩmbi dumalañgĩliñ. Endĩ jĩmbat yambo mawatsĩat, amatamdĩ yambĩ-mĩsĩmĩsĩ taañgĩliñda tĩmbi mayaĩngan ipi

13 kiti-ñĩmĩmbi nĩngĩliñ, "Yesu, ama wopum, dik blan ti-nĩmbi nandĩ-nĩmĩñ."

14 Wĩndĩñ kitiumbi yambĩmbi, Moselok endĩkĩe manda klenelĩndok embi enguk, "Sĩndĩ gwĩlapsĩ tapma amala daut semnepi ñawĩt!" Wĩndĩñ eumbi ñañĩlĩmbi, wolongan wandanjĩ gĩlĩtaĩnguk.

15 Tĩmbi gwĩlapsĩ kaum kĩndem daumbi, endoñnan nanin nolĩ nolii yambĩmbi, Yambat wopungan ni-ta-lo tĩñĩpi, Yesuloñ undane bĩnguk.

16 Ama wĩn endĩ Juda ama nĩm, endĩ Samalia nanin. Endĩ Yesulok kesĩinan bĩ pi pĩmbi, kwet plon pĩndĩm papi, sĩmba kĩndemda manda nĩnguk.

17 Eumbi, Yesulĩ amatam en gĩta pakĩliñ ñĩndĩñ enguk, "Nak ama kiti tambon tambon ep tĩmba kĩndem dalĩñ bek, gaĩngan ama kiti tambon tĩpet tĩpet endĩ delok pakañ?"

18 Nĩtekte tĩmbi ama sambat nolok ñalĩ engangot undane bĩmbi, Yambat koi gĩngĩt mĩlak?"

19 Wĩndĩñ embi nĩnguk, "Nanandi-kiliktĩñgalĩ gep tĩmbi kĩndem dalañ. Kĩndem a, mĩlapi ñau!"

Yambatti indañgan nĩmbi-dĩkĩeukak wolok ti-pañgĩpañgĩlelok

Ama Sĩsĩnikĩ indañgan bĩ inda-dakleukak

20-21 Yambattı dawanda kusei kımıpi, amatam indañgan yambi-dıkñeukak wala Falisi amalı Yesu nı-nandumbi, ñındıñ tambane enguk, “Endı ikan boñgıpsınan papi sambı-dıkñelak, wala tımbi sındı nepek wolok kusei kımıkımıt wın dausıl kanelıñdok tuop nım, ba amalı nosiila ñındıñ nım enınekalıñ, ‘Yakñesi, endı ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 Wındıñ embi yousımbi, gwañgwañiila enguk, “Mılap nain indaukak wolonda sındı Ama Sısınık nak nain dumangangot nambınepi nandıkoñgom tınekalıñ, gan nım nambınekalıñ.

23 Tımbi dıwındı naka ‘En ñandıñ patak’ ba ‘Wandıñ patak’ wındıñ sanınekalıñ, gan sındı nandı-kımnembi, nım woñepi ep klenekalıñ.

24 Kusei ñındıñda: pısapısattı bayak eumbi, kunum kwet kusei kımıkımılınan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, wındıñgangot Ama Sısınık nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat.

25 Gan dama nak pıñgıp gawat ba mılap kusei kusei bemambi, amatam man ñındıñgıt kuañ endı sıñgi wıt-namnekalıñ. Wındıñ inda-namektok een.

26 Amatamdı Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nım indañılımbi nıtek kuñgılıñ, wındıñgangot endı nak Ama Sısınık gama nım tomñılambı kunekalıñ.

27 Endı nanañ tuk nambi, wapatam tıñılımbi, Noalı kikeñ gınañ loñguk wolok tuop. Tımbi tuk gwam wopumdı suam ep walaimbi, yandıp kım-taleñguk.

28 Lotilok nainnan wındıñgangot indañguk: amatamdı nanañ tuk nayañılıñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kındıkındit kena pa taañılıñ,

29 gan Lotılı Sodom it kwet bıñguk sandap wolonda komba gıt kawat komanat kunum gınañ nanin gwı nomık pım yandıpbi, ep dıumbi kım-taleñgılıñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan mılaptı amatam kaikan inda-semguk, wındıñgangot nak Ama Sısınıktı tombi inda-dakleutatnan mılaptı inda-semekak.

31 Sandap wolonda isi pawan ba kenanjı gınañ pakañ enda ñındıñ tınelıñdok nak elet: endı nepenepesi mep ñanelıñdok isi gınañ nım lonekalıñ ba undane isınan nım ñanekalıñ.

32 Loti tamınoñ mılap inda-ñımıñguk wın sındı nım nandı-kamalanekalıñ.

33 No en kwelalok kuñgun elok tıke kamaiuktok gembı kotakta, kunumdok kuñgun pailımekak. Tımbi no en naka tımbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun walı palmekak.

34 Nak ñındıñ sanlet: nain wolonda amatam tıpettı tim ipat noñgan plon dou palımbi, no matıkembi, no bium palekak.

35-36 Tımbi tam tıpet endı yakan nanañ mındı palıñılımbi, no matıkembi, no bium palekak.”*

37 Tımbi gwañgwañiilı nı-nandımbi eñgılıñ, “Wopum, wın dendıñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñındıñ enbi eñguk, “Nepek kımıkımın pataknan monık oeoelı kımın tımbımbi, nepek delok patak wın inda-daklelak.”

* **17:35-36:** Nandı-tale ama dıwındı manda kusip no gamañgot patak eañ. Wın ñındıñ, “Nain wolonda ama tıpet endı kena gınañ yakan palıñılımbi, no matıkembi, no bium palekak.”

18

Nimolo ti-ta-kuumbi, Ama Sisinik en bi tombekak

1 Tĩmbi gwañgwañiilĩ nain tuop nĩmolo tĩmbi giñgĩnembĩ, nĩm nandi-mĩlatanelĩndok Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ enbi

2 eñguk, "It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endĩ amala nĩm nandi-semĩñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan nĩm ti-ñĩmlĩñguk.

3 Tĩmbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endĩ manda kandanloñ nain nain bĩmbi, ñĩndĩñ nĩliñguk, 'Dik nandi-nambi, kanjikna nĩ-giñgĩneumbi, tambonna endok kandañ patak wĩn ombĩ-namekak.'

4 Wĩndĩñ eumbi, kandanli nandi-kĩmnembĩ kulĩñguk. Kukapi, siñgimek enla ñĩndĩñ eñguk, 'Nak ama nĩm nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan nĩm ti-ñĩmlet.

5 Gan wandingan embi, tam kanjak ñali nain nain mĩlap ñĩn pa namlakta tĩmbi nak joñgo tike-kĩmĩlambi, tambon kak tikeukak. Nĩm kañbi, nain tuop giñgĩne bĩumbi jiklotaut.' "

6 Wopumdĩ eyout manda wĩndĩñ ti-sembi, gwañgwañiila enguk, "Sĩndĩ kandan ama kelamdĩ nek eñguk wĩn nandañ ba? Endĩ tam giñgĩnen wĩn tike-kĩmĩlepi eñguk.

7 Tĩmbi Yambattĩ amatam enlok ep kasĩleñguk wĩn nek ti-semekak? Endĩ giñgĩtĩliilĩ tim sandap kĩtĩ-ñĩmañ wĩn nain ombapgan nandi-kĩmnembĩ, nĩm ep kĩmĩlek ba? Nĩm ya.

8 Nak ñĩndĩñ sanlet: nain nĩm ombataumbi, platik sĩnik ep kĩmĩlekak. Gan nak Ama Sisĩnikti bĩ tommek, nak wolonda amatam nanandi-kĩliktĩnjĩat dĩwĩn kwelan ep tĩmba indanekaliñ ba nĩm?"

Kayombĩnembĩ kuañ endĩ Yambattok dainan dĩndĩm indañ

9 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, eyout manda no eñguk, wĩn ama endĩ dĩndĩm wĩndĩñ nandi-kwambĩñ dambi, dĩwĩnda nandum pĩmbĩñen tĩlak ama wandisĩ wala ñĩndĩñ enguk,

10 "Nain nola ama tĩpet, wĩn Falisi ama no, tĩmbi takis epep ama no, endĩ nĩmolo tĩndepi tapma it gĩnañ loñgĩmĩk.

11 Falisi ama endĩ lom ipi, gĩnan gĩnañ enla ñĩndĩñ nĩmolo tĩmbi eñguk, 'Yambat. Ama dĩwĩn gĩtik endĩ mĩnem tiatia telak julũñgan kĩmĩt-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endĩ wandin nĩm, ba takis epep ama da patak en wandin bo nĩm, wala tĩmbi sĩmba kĩndemda manda ganlet.

12 Sande noñgan gĩnañ nak sandap tĩpet endĩkĩne manda klembi, nanañ gĩtik kĩmĩsipbi patet, ba nepenepek gĩtik epmĩlet wĩn kĩt tambon tambon tambipi, noñgan wĩn dĩkok pa gamlet.'

13 Gan takis epep ama endĩ mayañgan sĩnik ipi, kunum gĩnañ deium lolola mĩsĩmbi, yomĩnlok sĩmba gawat tĩñĩpi, kuañ wĩpi, ñĩndĩñ nĩñguk, 'Yambat. Nak ama yomat, dĩk mamasa ti-namĩñ.' "

14 Yesulĩ eyout manda wĩn ti-sem-talembi enguk, "Nak ñĩndĩñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan dĩndĩm indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endĩla nĩm. Neta, ama gĩtik nĩsĩlok kosĩ giñgĩt tike-loañda Yambattĩ ep tike-pĩlak, gan no en kayombĩnelakta en Yambattĩ tike-lolak."

Ama nĩtnein endĩ Kunum Molomdok giñgĩt indaukak?

15 Tĩmbi amatamdĩ Yesulĩ ñakñak bo ep kauptok nandiĩmbi, endoñ yanañgĩpi bĩñgĩliñ. Bĩumbi, gwañgwañiilĩ yambĩmbi enombĩmbi enĩ-kĩmĩsip tĩ-semgĩliñ,

16 gan Yesulí kiti-semum biumbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Wín ama ñandisí ñala wakan Yambattí enlok gíñgítñii yambi-díkñelak, wala tímbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ bíwít. Telak masip ním tí-semnelíñ.

17 Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomík ním kuup nandílakta, endí endok gíñgít ním indaukak. Ním síník.”

18 Tímbi Judalok telak dama nolí Yesula ñíndíñ níñguk, “Endaut kíndem, nak kuñgu taletalen nímnat kasíleuttok ep tíndín nítek kleut?”

19 Eumbi níñguk, “Nekta naka kíndem nanlañ? Yambat en noñganlíñgot kíndem síník.

20 Dík endíkñe manda ip nandí-talelañ: dík ama nolok tamín gíta joñgo ním kundekamík, dík ama wílí kím ním tímbeañ, ba kumbu ním tímbeañ, ba ama nolok síngin joñgo ním siukañ, tímbi meñga bekalá gíñgíngan tí-sem-ta-kuukañ.”*

21 Wíndíñ eumbi níñguk, “Manda elañ wín gítík nak ikan típ plongan kusei kímipi, tañgonem tí-ta-bílet.”

22 Yesulí manda wín nandímibi, ñíndíñ níñguk, “Kíndem, gan nepek noñgangot gama tímbeñdok patak wín ñíndíñ: dík nepenepek gítík pakamlak wín tualok kímílmí tua-taleumbi, mínem wín danbi, ama pímbíñesíla emekañ. Wíndíñ tímbeñda, tambon tuañga wopum kunum gíñañ pakamekak. Ale, wíndíñ tímbi taleumbi, bím nak nep kle-kuukañ.”

23 Wíndíñ eu nandímibi, mínem kwílíkwílín asup síník palmíñgukta tímbi gínan mílatañguk.

24 Yesulí wín kañbi enguk, “Ama mínem kwílíkwílínjíat Yambattok gíñgít indanelíñdok nandañ endí gliñgliñnat.

25 Kamel nolí lík bemdok gíñañ mínam wolok ña tombep nandumda endí gliñgliñ tímbe. Gan ama kwílíkwílí wopumnat nolí Yambattok gíñgít indambi, endok kapmainan kuup nandílakta endí gliñgliñ wopum síník tímbe.”

26 Wíndíñ eumbi, manda nandíñgíñ endí ñíndíñ eñgíñ, “Ei, tíkap wíndíñda, ama nolí kuñgu taletalen nímnat kasíleuptok tuop no ním patak!”*

27 Tímbi Yesulí enguk, “Nepek no amalí tímbektok tuop ním wín Yambattí tuop tí-talewík.”

28 Tímbi Petlolí níñguk, “Níndok kandañ bo nítek? Níndí nepenepet ba gíñgítñii gítík pat-nímañ wín yambi-talembi, dík gep kle-kuamíñ wín!”

29 Eumbi enguk, “Nak biañgan síník sanba nandíwít: ama gítík Yambattok gíñgít indam kunelíñdok isí ba tamjii ba dasí kwayañjii ba menjí bepsí ba gwañganjí bisat yambi-taleañ endok kandañ wín ñíndíñ:

30 endí gíñgítñii yambiñgíñ wolok kíngan kwelangan yousí-semum kasílenekalíñ, tímbi gíñgítñii kombín walí gíñgítñii damaníñ wín yapma klelak. Tímbi nain gamañda indaukakan endí kuñgu taletalen nímnat kasílenekalíñ.”

Yesu en kímibi mílalekak wala gwañgwañiila ení-kaik tañguk

31 Yesulí gwañgwañii 12 walí nísíñgan patnelíñdok yanañgípi, ñíndíñ enguk, “Nandañ: níndí Jelusalem ñaneñdok ñamíñ, tímbi wolok plofet

* 18:20: Kisim Bek 20:12-16 * 18:26: Juda amalok nanandíñjí no wín ñíndíñ: tíkap mínem kwílíkwílí asup pat-semllakta, ñíndíñ inda-daklelak: Yambattok gwílamdí endok plon patak.

amali Ama Sis:nik nokok plon manda gitik youyoulin wolok tuopkan indaukak.

³² Juda amali ama sambat nolok kis:nan napilimbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi,

³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no nuaumbi, bindambo kimmnan nanin kaitambi mlaletat.”

³⁴ Yesuli wandiñ eñguk, gan gwañgwañiil nek inda-ñmekak win nim nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimssembi-semum pakukta tmbi endi win nim nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipm:n noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet tmbi dumalaumbi, ama dai sisipm:n no telak pawan pipapi, kitinat ti pakuk.

³⁶ Papi, amatam asup makleum nandimbi, eni-nandimbi eñguk, “Ñin nek tañ?”

³⁷ Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi b+lak.” Wandiñ eumbi

³⁸ kit-ñmimbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, dik naka g:nañ busuk ti-nam:ñ!” Wandiñ kitimbi,

³⁹ telak dama tiñgilitiñd ni-ñombimbi eñgilitiñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wal wopungan kitimbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dik naka g:nañ busuk ti-nam:ñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli wiñgan bi ipi, ama win nañgipi endoñ binel:ñdok eumbi, nañgip nasiñgan b+umbi ni-nandimbi eñguk,

⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandilañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bindambo daut deuptok nandilet.”

⁴² Wandiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Wandiñda bindambo dei! Nanandi-kilitiñgali gep tmbi kindem dalañ.”

⁴³ Wandiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit m:ñguk. Timbi amatamdi kundit win kañgilitiñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñgilitiñ.

19

Ama Sis:nik endi ama pait-papal ep lonjimbi epmehtok indañguk

¹ Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikne nuaupi nañguk.

² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanj: no, en m:nem kwilikwili wopum palm:ñguk.

³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda tmbi ama k:m:n gitikt: masimasip ti-ñmimbi, kauktok tuop nim.

⁴ Wandiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok b:utak” wandiñ nandimbi, kauktok mand: pakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñin dikok ilan ñam palettok elet.”

⁶ Eumbi nandimbi, platit sinik pimbi, Yesu silisilinat ilnan ni-tiañeumbi loñguk.

⁷ Timbi amatam wi kañgilitiñ endi gitik kusei k:m:pi, e-balep tmbi eñgilitiñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.”

⁸ Gan Sakiusli mlap ipi, Wopum niñditiñ niñguk, “Wopum, nak niñditiñ tmbep nandilet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama pimbiñesila

emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ tĩmbi epgutta, nak bĩndambo nain tĩpet tĩpet ombi-semetat.”

⁹ Yesuli manda wĩn nandĩmbi nĩnguk, “Ama ñali bo Ablaamdok komblin* kulakta tĩmbi Yambattĩ sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tĩkeumbi, kĩndem pakañ.

¹⁰ Nak Ama Sisiñkti amatam pait-papal enda wakan ep lonjĩmbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem bĩmbi, gĩngĩtĩilok tuanji ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem tĩmbi dumalañgukta tĩmbi amatamdi ñĩndĩñ nandĩngĩliñ, ‘Yambattĩ kusei kĩmĩpi, indañgan nĩmbi-dĩkĩneupi tĩlak.’ Kusei wĩndĩnda tĩmbi Yesuli yousĩmbi, eyout manda no amatam mandan nandĩ pakĩliñ enda ñĩndĩñ enbi

¹² eñguk, “Ama loloñ noli kwet kulĩnguknan wolok ama wapmañ indauktok nandĩnguk. Kusei wala tĩmbi endĩ ama wapmañjĩ nĩmbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombu undane bũktok eñguk.

¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kĩt tambon tambon kiti-semum bĩmbi, ama noñgan noñgan mĩnem lĩk noñgan† embi enguk, ‘Sĩndi mĩnem ñĩn tĩkembali, kena mĩñĩliĩmbi, nak ñam undane bĩutat wolok tuop.’ Wĩndĩñ embi ñañguk.

¹⁴ Tĩmbi endok gĩngĩtĩii nandĩ-kunjita ti-ñĩmĩngĩliñ endĩ ama dĩwĩn ep danbi, en kle ñambi, ñĩndĩñ eneliñdok enĩ-mukĩliñ, ‘Ñĩndi ama ñĩn endĩ ama wapmañni kuuptok nĩm nandamĩñ.’

¹⁵ Tĩmbi ama wĩn ama wapmañjĩ nĩmbi taleumbi, ilnan undanem bĩnguk. Bĩmbi, kena gwañgwa mĩnem emĩemĩn endĩ mĩnem wĩn nĩtek kadĩkĩneum bendĩnguk wĩn ka-nanduktok endĩ kiti-semum bĩneliñdok eñguk.

¹⁶ Eumbi, dama bĩngukti ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Molom, dĩk mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kiti tambon tambon ikan yousĩmbi indañguk.’

¹⁷ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kĩndem dĩk kundit kĩndem sĩnik tĩnguñ. Dĩk nepek tip mĩnam wĩn ka-dĩkĩne-kĩliñ eñguñda tĩmbi it kwet kiti tambon tambon yambi-dĩkĩneũdok ganba talelak.’

¹⁸ Tĩmbi ama noli bĩmbi nĩnguk, ‘Molom, dĩk mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kiti tambon ikan yousĩmbi indañguk.’

¹⁹ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Ale, dĩk it kwet kiti tombongot yambi-dĩkĩneukañ.’

²⁰ Tĩmbi ama noli bo bĩmbi nĩnguk, ‘Mĩnemga ñĩn. Nak wĩn sandumdi tĩmĩpi biwam pakuk.

²¹ Nekta, dĩk ama kunduwat, dĩk kena nĩm tĩnguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlañ, wala tĩmbi nandĩ-mĩsi-gambi, wĩndĩñ tĩngut.’

²² Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kolan dĩk, dĩtnalok mandañga waliñgan manda plon gapĩletak. Dĩk naka nandum nak ama kunduwat, kena nĩm tĩngutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlet wĩndĩñ nandĩnamlañ ba?’

²³ Tĩkap wĩndĩnda, kusei nekta dĩk mĩnem tĩkembali, mĩnem ilan nĩm kĩmĩkuñ? Kĩmĩliĩmda, mĩnem wali kenaneumbi, bien indaumbi bĩmbi epmet ñak.’

* **19:9:** Sambat ñolok gĩnañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tĩpet: Sakius endĩ Juda ama, tĩmbi Ablaamdi Yambat nandĩ-kĩlikti ti-ñĩmĩnguk wĩndĩngangot tĩnguk. † **19:13:** Mĩnem lĩk noñgan gĩnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

24 Wɪndiñ embi, ama wolok ikilñ enda ñindñ enguk, ‘Minem mɪngut wɪn lom tɪkembali, ama nin minem lik kɪt tambon tambon palmɪlak enda mɪwɪt.’

25 Eumbi nɪngɪlñ, ‘Wopum, endɪ ikan kɪt tambon tambon palmɪlak wɪn!’

26 Wɪndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñindñ sanba: no en nepek ka-dɪkɪelok mɪmɪn wɪn tɪke kulakta, enda nombo yousɪmbi mɪlok, tɪmbi no en wɪn nɪm tɪke kulakta, endok nepek palmɪlak wɪn apma tɪke-ñɪmlok.’

27 Tɪmbi kanjɪknai yambi-dɪkɪneuttok nɪm nandi-namgɪlñ wɪn sɪndɪ ñolok yanañgɪp bɪmbi, dautnanangan yandɪpmi kɪmbɪt.’ ”

Ama Sɪsɪnɪk Yesu endɪ Jerusalem gɪnañnan ama wapmañ wandin kena tɪnguk

Yesulɪ ama wapmañ nomɪk Jerusalem loñguk

28 Yesulɪ wɪndiñ eu taleumbi, Jerusalem it kwet tɪmbɪ dumalauktok yousɪmbi ñañguk.

29 Ñakap, kwet kɪmɪn koi Oliv wolok lombi, Betfage gɪt Betani it kwet ep tɪmbɪ dumalaumbi, gwañgwañiit tɪpet enɪ-mupi

30 enguk, “Sɪtɪ it kwet da wolok ñawɪt. Ña tombi, doñki nɪñañ no toali toptopmɪn palɪmbi kandetamɪk. Doñki nɪñañ wɪn gɪtikɪn, wɪn ama nolɪ wɪlok plon no nɪm pipakɪlñ. Wɪn tɪmbɪ indaumbi pɪsapi nañgɪp bɪwɪt.”

31 Tɪkap ama nolɪ ‘Nekta pɪsakamɪk?’ sani-nandumbi, ñindñ nɪndekamɪk, ‘Wopumdɪ wala elak.’ ”

32 Tɪmbi ama tɪpet enɪ-mukuk endɪ ñambi, enguk wolok tuop tɪmbɪ indañgɪmɪk.

33 Tɪmbi doñki nɪñañ pɪsalɪñɪlɪpi, molomñiilɪ engɪlñ, “Sɪtɪ nekta ñɪn pɪsakamɪk?”

34 Eumbi, “Wopumdɪ ñala elak” eñgɪmɪk. Eum nandi-semumbi,

35 Yesuloñ nañgɪp ña tombi, sauloñjet doñki nɪñañlok plon kɪmɪpi, Yesu tɪmbɪ plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.

36 Pipalɪm nañgɪp ñaumbi, koi tɪke-lonelɪñdok amatamdɪ sauloñjɪ telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañgɪlñ.

37 Tɪmbi Yesulɪ Jerusalem tɪmbɪ dumalaumbi, Oliv kwet kɪmɪn klok-loñennan pɪñɪlɪmbi, amatam kɪmɪn wopum en kle kuñgɪlñ endɪ kusei kɪmɪpi kof tɪmbi, e-sɪlɪsɪlɪ tɪngɪlñ. Endɪ kundilɪ gembɪnat gɪtɪk tɪmbɪm kañgɪlñ wala tɪmbi Yambat wopungan nɪ-kɪndekɪndem embi,

38 ñindñ eñgɪlñ,

“Wopumdɪ ama wapmañ nɪ-mulɪm nɪndoñ bɪlak

enda gwɪlam mɪlok!”*

Kunum Molom Loloñ sɪnɪk busuk nɪmlak

endok koi nɪ-ta-lona!”

Wɪndiñ kɪtɪ-kolɪmbi,

39 Falisi ama nɪndɪ amatam kɪmɪn wopumdok boñgɪpsɪnan ñañgɪlñ endoñnan nasi dɪwɪn endɪ manda wala nandum pɪumbi, Yesula nɪngɪlñ, “Endaut, gwañgwañgai enombɪumbi biwɪt!”

40 Eumbi tambane enguk, “Nak ñindñ sanba: tɪkap endɪ binetañda, kawattɪ gɪtɪk ñalɪ kɪtɪnetañ.”

41 Tɪmbi Yesulɪ Jerusalem tɪmbɪ dumalaumbi, it kwet wɪn kañbi, kut-blambla embi,

* 19:38: Kap 118:26

⁴² ñ+ndiñ eñguk, “Jerusalem nasi, man ñ+ndiñgít telak nek ñalí busuk tímbi inda-samek wín nandiñelíñ ñak!‡ Gan walí dausiñan sembín palímbi, ním ka-dakleañ.

⁴³ Kusei ñ+ndiñda wíndiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjiksiilí bímbe, kwet tuop masip sammeliñdok sañ wandin sep gímbe embi, dímbi pawan kwet kímíli loubi, dímbi makleumbi, mikíat síndiñ lonekeliñ.

⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakít wembe gwañgwanjii wolok kuañ síndi sandípi, sep tímbi kola-talenekaliñ. Tímbe isi wialímbi, kawat nolí nollok plon ním galí kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok síndiñ bínguk, gan síndi kilanjí wín ním ka-nandi-dakleñgíliñda tímbi kanjiksiilí wíndiñ tí-samnekaliñ.”

Yesulí nindi manda nímbeñbi kena tínguk wala Juda ama biesíli ní-kañgíliñ

⁴⁵ Tímbe Yesulí tapma it sañ jimba gíñañ lombi, ama nepenepek tuatualok kímíkiñ yambímbe, gíñañ komba dímbi, kusei kímípi, walinin ep kle kolíñpi

⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Nokok itnalí nímolo tí-namnamlok it palekak’,* gan síndi wín tímbímbe, kumbu ama píndasi endok pat-sembe it nomík tilak.”

⁴⁷ Tímbe Yesulí sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut tí-semíliñbi, tapma ama biesí gít endíkiñe manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanjí endí en wíli kímneliñdok telak lonjíníliñ,

⁴⁸ gan amatamdí endok mandan nandiñelíñdok en gíta galiñgíliñda tímbi ama biesíli en wítneliñdok telak no ním kañgíliñ ñ.

20

¹ Nain nola Yesulí tapma ilan amatam eni-daut tí-sembe, gíngít manda kíndem eníliñbi, tapma ama biesí wakít endíkiñe manda nandi-tale ama ba ama biesí díwín endí kanep bímbe,

² ñ+ndiñ ní-nandiñgíliñ, “Dík tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tílañ wín nindi wíndiñ tíndílok gembí gamguk ba ganbí taleñguk wín nínbím nandiña.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no saní-nandiñwambi nanbí nandiñwa:

⁴ nindi Yoane nímbeñbi taleumbi, tuk ii-sem kena tínguk? Wín Kunum Molomdí ba ama nolí?”

⁵ Eumbi, nísiñgan manda e-kle-kot tímbi eñgíliñ, “ ‘Kunum Molomdí’ wíndiñ nínam, ñ+ndiñ nínbetak, ‘Wíndiñda síndi kusei nekta mandan ním nandi-kwambiñ dañgíliñ?’

⁶ Ba ‘Ama nolí Yoane nímbeñbi taleñguk’ wíndiñ nínam, amatam níni Yoane wín plofet ama nandi-kwambiñ dañ endí kawatti níndíp kímnetañ.” Wíndiñ embi,

⁷ ñ+ndiñ tambane níngíliñ, “Wín nindi nímbeñbi taleñguk wín nímbi nandiñ.” Eumbi

⁸ enguk, “Ale, nak bo nindi nanbí taleumbi, kundit níni pa tílet wín bo nímbi sanbetet.”

Yesulí ama biesí endí wain kena kandíkiñe ama kolan wandin eñguk

‡ 19:42: Yambatti epma tíkeuktok Yesu ní-mukuk wín nandi-kwambiñ daumda, Yambat gíta busuk inda-semek. * 19:46: Aisaia 56:7

⁹ Tĩmbi Yesulĩ kusei kĩmĩpi, amatamda eyout manda no ñĩndĩñ enguk, “Ama nolĩ wain kena tĩnguk. Wain tĩpi-talembi, kenan wĩn kandĩkĩe amalok kĩsĩnan kĩmĩpi, nain ombapgan kwet mayańgan nolok ña kuuptok ñańguk.

¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwańgwa sĩlanin no bien dĩwĩn epmektok kandĩkĩe amalolĩ nĩ-mulĩm ñańguk. Ña tombĩmbi, kandĩkĩe amalĩ waipbi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩlĩñ. Nĩ-mulĩm ñaumbi,

¹¹ molomlĩ nombo kena gwańgwa sĩlanin no nĩ-mulĩm ña tombĩmbi, en bo waipbi, sińgi mayek tĩ-lamĩpi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩlĩñ.

¹² Tĩmbi molomdĩ nombo kena gwańgwa sĩlanin no nĩ-mukuk wĩn endĩ wĩt wekat mĩmbi kle kokĩlĩñ.

¹³ Wĩnaña wain kena molomdĩ enla embi eńguk, ‘Nĩtek tĩlok? Ip nandĩlet: nak nĩñana nońgangot wale kĩndem tĩ-ñĩmlet en nĩ-mulam ñaumeke, gińgińgan tĩ-ñĩmbi, bien nandĩ-ñĩmumbi epmek bek.’ Wĩndĩñ embi, nĩñañ nĩ-mulĩm ñaumbi,

¹⁴ kandĩkĩelĩ nĩñañ wĩn kańbi, nĩsĩńgan e-nandĩ tĩmbi eńgĩlĩñ, ‘Ñalĩńgan beulok kii gwatnam bimbĩn kasĩleupi bĩlak bek. Wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñalĩ nĩndok gińgĩt tĩmbekak.’ Wĩndĩñ embi,

¹⁵ wain kena pawan munjĩmunjĩt tĩ pĩmbi, wĩlĩ kĩnguk.

Sĩndĩ nĩtek nandañ, kandĩkĩelĩ wĩndĩñ tĩńgĩlĩńda tĩmbi wain kena molomdĩ nĩtek tĩ-semekak?

¹⁶ Endĩ bĩmbi, kandĩkĩe wĩn gĩtik yandĩpmĩ kĩm-taleumbi, kenan wĩn kandĩkĩe ama dũwĩn nolok kĩsĩnan kĩmĩlekak wĩn!” Tĩmbi amatamdĩ manda wala nandum pĩmbi eńgĩlĩñ, “E e, wĩn nĩm! Wĩndĩñ nĩm tĩndĩlok!”

¹⁷ Gan Yesulĩ dai gembĩnatgan yambĩmbi enguk, “Tĩkap wĩndĩńda, manda youyoulĩn ñalĩ nek plon e-yout tĩlak?

‘It kĩndikĩndit amalĩ ta kawattĩ tĩndĩn wĩn sińgi wĩlĩmgĩlĩñ walĩ wakan ta bien sĩnĩk,

ta dũwĩn gĩtik yapma klelak.’*

¹⁸ Tĩmbi ta wolok kandañ wĩn ñĩndĩñ: no en ta wolok plon pi wĩleкта, endĩ lĩlĩmeukak, tĩmbi ta walĩ ama nolok plon pĩ wĩleкта, wĩlĩ gakĩeukak.”

¹⁹ Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama gĩt tapma ama biesĩ endĩ Yesulĩ eyout manda wĩn nĩsĩla eńguk wĩn nandĩ-daklembi, nain wolondańgan tĩkenep nandĩńgĩlĩñ, gan endĩ amatamda mĩsĩmbi, kak bĩńgĩlĩñ.

Takis mĩnem kĩmĩkĩmĩttok Yesu nĩ-nandĩńgĩlĩñ

²⁰ Endĩkĩe manda nandĩ-tale ama gĩt tapma ama biesĩ endĩ Yesu Roma ama Judia kwet ka-dĩkĩeńguk endok kiinan kĩmĩtnelĩńdok telak lonjĩńgĩlĩñ, wala tĩmbi endĩ Yesulĩ nek tĩńguk ba manda nek eńguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tĩke ku tań wĩn enĩ-mulĩmbi, Yesulolĩ ñańgĩlĩñ. Ñambi, mandalĩ sisoń tĩ-ñĩmĩnelĩńdok dĩndĩm walan juluńgan tĩñĩpi,

²¹ nĩmbi eńgĩlĩñ, “Endaut, nĩndĩ nandĩ-gamamĩñ, dĩk manda elañ ba e-daut tĩlañ wĩn dĩndĩm sĩnĩk, tĩmbi ama lololĩ ba pĩmbĩñen gĩtik manda telal nońgan plon enbi, Yambat nĩtek kĩmĩt-klenelĩńdok biańgan enĩ-daut pa tĩ-semļañ.

²² Wĩndĩńda dĩk nĩnbĩ nandĩna: endĩkĩe mandalĩ takis mĩnem Sisala mĩmĩlok nandĩ-nĩmlak ba nĩm?”

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nĩñañ wakĩt it ta walĩ Yesulok walan.

23 Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk,

24 “M̄nem kwandai satnin no daut nam+!” Eumbi daul+m+um kañbi eni-kañguk, “Ama walan ḡit koi kundit wolok patak w̄in nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñḡil+ñ.

25 Eumbi enguk, “W̄ind+ñda Sisalok ḡiñḡit w̄in Sisala tambane m̄nekal+ñ, t̄mbi Yambattok ḡiñḡit w̄in Yambatta tambane m̄nekal+ñ.”

26 W̄ind+ñ eumbi, amatamdok daus̄nan mandal+ s̄isoñ ti-ñ+m̄nel+ñdok tuop n̄m end+ Yesulok mandala nanand+ kena t̄mbi, kwap em pak+ñ.

K̄mnan nanin m̄lam+lattok Yesu ni-nand+ñḡil+ñ

27 Sadusi amal+ “Ama sembisemb̄in end+ n̄m m̄lam+lattok” w̄ind+ñ pa eañ endoñnan nanin d̄w̄ind+ Yesuloñ b̄imbi

28 ni-nand+mbi eñḡil+ñ, “Endaut, Mosel+ end+k̄ne manda yout-n̄mguk wal+ ñ+nd+ñ t̄neñdok elak: t̄kap ama noli tam+nnat yam̄n papi sembekta, endok dal ba kwayañl+ endok tam kanjak w̄in t̄kembali, endok gwañgwa bisat ep t̄mbi inda-ñ+m̄nekal+ñ.*

29 Ale, nain nola dakwaya k̄it tambon t̄pet kuñḡil+ñ. Kuñ+pi, tual+ tam t̄kembali, yam̄n papi semb̄iñguk. Sembumbi,

30-31 mona ḡit gw̄ik end+ bo tam wakangot t̄kembali semb̄iñḡim̄ik. W̄in dakwaya k̄it tambon t̄pet end+ ḡit̄k tam w̄in t̄kembali, yam̄n papi semb̄i-taleñḡil+ñ.

32 T̄mbi siñgi tam end+ bo lakat papalembi semb̄iñguk.

33 Ale, ama dakwaya k̄it tambon t̄pet end+ tam noñgangot w̄in t̄keñḡil+ñda t̄mbi, ama sembisemb̄in k̄mnan nanin kaitambi m̄latnekal+ñ nain wolonda tam w̄in end+ nindok tam s̄in̄k t̄mbekak?”

34 T̄mbi Yesul+ enguk, “Amatam kwelan kuañ end+ wapatam pa tañ,

35 gan Yambatt+ amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kunel+ñdok k̄mnan nanin ep t̄mbi m̄latnekal+ñ end+ wapatam n̄m t̄nekal+ñ,

36 end+ eñalol+ kuañ w̄ind+ñgangot kunekal+ñ. T̄mbi Yambatt+ k̄mnan nanin ep t̄mbi m̄lak+l̄ñda t̄mbi end+ enlok wembe gwañgwañii kumbi, b̄indambo semb̄inel+ñdok tuop n̄m.

37 T̄mbi Mosel+ bo ñ+nd+ñ ni-ndakdelak: ama sembisemb̄in end+ k̄mnan nanin pa m̄lakañ. Neta, komba mambenl+ komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat t̄ñ+pi, Wopumda ñ+nd+ñ elak, en ‘Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’.*

38 W̄ind+ñda t̄mbi end+ ḡit̄k Yambattok dainan kuñgunj̄at, wala t̄mbi Yambat end+ ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisemb̄in endok Yambat n̄m.”†

39 T̄mbi end+k̄ne manda nand+tale ama d̄w̄ind+ ñ+nd+ñ tambane niñḡil+ñ, “Endaut, d̄ik manda k̄ndem bien elañ.”

40 T̄mbi b̄indambo ni-nand+nel+ñdok m̄s̄imbi, kak biñḡil+ñ.

Yesul+ enlok kuseiñ+la en+nd+ñguk

41 T̄mbi Yesul+ ñ+nd+ñ en+nd+ñguk, “N̄tekte t̄mbi Mesia end+ Devitok Komblin s̄in̄k w̄ind+ñ pa eañ?

42 Kusei ñ+nd+ñda w̄ind+ñ sani-kalet: Yambatt+ Mesiala manda no niñguk w̄in Devit en Kap ḡinañ ñ+nd+ñ youkuk, ‘Molomd+ nokok Wopumna ñ+nd+ñ niñguk,

* 20:28: Lo 25:5 † 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat end+ ama piñḡipsi sembisemb̄in, gan ḡinañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, t̄mbi end+ nain taletalenan piñḡipsi bo t̄mbi kaik taumbi kunekal+ñ.

Dik k+tna d+nd+im kandañ pipal+mbi,

⁴³ kanj+kgai w+n ep p+mbi,
kes+ka kapmai yap+letat wolok tuop.[‡]

⁴⁴ Devitti Mesia ‘Wopumna’ n+ñgukta, Mesia endi n+tek Devittok komblin?”

Kuñgu n+tein wali Yambattok dainan tuop t+lak

⁴⁵ Amatam g+titik nandi pal+ñ+l+mbi, Yesuli gwañgwañiila ñ+nd+ñ enguk,

⁴⁶ “S+nd+ end+ikñe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kiliñ embi kunekal+ñ. End+ ama loloñ n+silok dasindasin ombap dasimbi ña-b+ t+nep nandañ, ba amatam ipakanan k+m+n kokañ end+ giñgiñgan ti-semnel+ñdok nandañ. T+mbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau g+nañ end+ pitit k+ndem damandama patakngot pitnepi nandañ.

⁴⁷ T+mbi end+ tam kanjak juluñgan ti-sembi, is+ ba nepenepes+ yolom ep semañ, t+mbi d+nd+im walan t+nel+ñdok n+molo ombap pa tañ. Juluñts+la t+mbi k+ñjan yousi-semum ombi-t+kenekal+.”

21

¹ T+mbi Yesuli deium loumbi, amatam m+nem kwilikw+linj+at tap+kot m+nem d+ñgwinda g+nañ k+m+l+im p+umbi yambiñguk.

² T+mbi tam kanjak p+mbiñen no end+ bo b+mbi, m+nem g+m+n t+pet k+m+l+im p+umbi kañbi

³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak p+mbiñen ñali m+nem k+m+lak wal+ amatam d+w+n g+titik+ m+nem k+m+laliñ w+n yapma klelak.

⁴ Neta, d+w+n g+titik end+ nepek tokñetokñengan pat-semhlaknan nanin t+kembi, lakatgot tap+kot k+m+laliñ, gan tam p+mbiñen end+ n+m+ninnan nanin nepek kuñgun ka-d+ikñelok tuop palm+ik w+n g+titik k+m+lak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup t+ñ+l+mbi n+tek indaukak?

⁵ T+mbi ama d+w+nd+ tapma it kañbi, wala ñ+nd+ñ eñg+liñ: it w+n kawat k+ndemli t+nd+in, ba nepenepek tuan loloñ tapma m+m+n pakuk wala t+mbi pama walalan indañguk. T+mbi Yesuli enguk,

⁶ “S+nd+ nepek neta daukañga tañ wolok nak ñ+nd+ñ sanba: nain indaumbi, kawat g+titik ñ+n mep kol+m kwelan p+umbi, kawat noli nolok plon no n+m gali patnekal+ñ.”

⁷ W+nd+ñ eumbi n+nd+mbi eñg+liñ, “Endaut, nepek w+n nain nekta s+n+k indaukak, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wal+ indaupi t+lak w+n nandi-nekam+ñ?”

⁸ T+mbi enguk, “S+nd+ ka-kiliñ embi kunekal+ñ! N+m kañbi, juluñ amal+ juluñ ti-samnel+ñ. Ama asupt+ nokok kotna plon b+mbi, ñ+nd+ñ enekal+ñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. S+nd+ ama w+nd+ñ pa eañ w+n n+m ep kle-kunekal+ñ.

⁹ T+mbi kantri nolok g+nañ ba kantri d+w+ndok boñg+ps+nan mik indaumbi, wolok g+ñg+it nandi-nekal+ñ, wolonda s+nd+ n+m m+si-kolanekal+ñ. Nepek wandis+ wal+ damandama indauktok een, gan nain taletalen wal+ wolongan n+m indaukak.”

¹⁰ T+mbi yous+mbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañj+lak sambaliil+ n+siñgan minekal+ñ.

[‡] 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii d+nd+im kandañ pipatak end+ koi g+ñg+lat ba gemb+ wopumnat.

11 Tĩmbi nain wolonda kwet kwet kenĩñ wopum ba nanañ map ba jĩmbat kusei kusei indaumbi, kĩm tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-mĩsĩmĩsĩn wopum indanekalĩñ.

12 Nepek gĩtik walĩ gamañ nĩm indañĩlĩmbi, endĩ naka tĩmbi sep tĩmbi kolanelĩñdok sep kle-gĩmgĩm embi sepbi, it kiyaunji gĩnañ manda plon sapi, it kwambĩñji gĩnañ sep kĩmĩlĩmbi, ama wapmañ ba kandĩkĩe ama endoñ sanañgĩlĩm ñambi, mandala dausĩnan itnekalĩñ.

13 Nain wolonda gĩñgĩt manda kĩndem ama wala enĩnelĩñdok kilanji indaukak.

14-15 Nain wolonda natna nanandĩ sambi, manji tĩmba londaumbi, kanjĩksii gĩtik endĩ sĩndok mandanji nandĩmbi, mandanji wĩtnelĩñdok ba manda walĩ juluñgan wĩn tĩmbi indauktok telal lonjĩnekalĩñ. Kusei wala tĩmbi sĩndĩ gĩnañji gĩnañ ñĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ danekalĩñ, 'Nĩndĩ manda nek enambi, nĩp kasopmeukak wala itañgan nandĩ-kwĩnakwĩnale nĩm tĩnekamĩñ'.

16 Menji besĩ ba dasii kwayañji ba wekat dĩpsi ba nosii endĩ bo bola tĩsamumbi, kanjĩksii sĩndofĩnan nanin dĩwĩn sandĩp kĩmnekalĩñ.

17 Kwet tuop amatamdĩ naka tĩmbi nandĩ-kunjit pa tĩ-samnekalĩñ,

18 gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nĩm pailekak.*

19 Sĩndĩ gĩlĩm dambi kunekalĩñda, kuñgu kwambĩñji kasĩlenekalĩñ.

20 Sĩndĩ kanekalĩñ wĩn: mik amalĩ bĩmbi, Jerusalem kle-gĩmbutnekalĩñ. Nain wolonda it kwet wĩn tĩmbi kolauktok nain dumalalak wĩndĩñ kalandĩnekalĩñ.

21 Ka-nandĩmbi, ñĩndĩñ tĩnekalĩñ: Judia kwelan pakañ endĩ kwet jangĩnnan pi ñanekalĩñ, tĩmbi Jerusalem pakañ endĩ bo walinin pi ñanekalĩñ, tĩmbi kwet nolok pakañ endĩ Jerusalem nĩm lonekalĩñ. Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ tĩnekalĩñ:

22 manda gĩtik it kwet wolok plon youyoulĩn patak wolok bien indauktok Jerusalem nasilĩ nain wolonda kolanjĩlok kĩnjan tĩkenekalĩñ.

23 Nain wĩn kolan sĩnĩkta tĩmbi tam gwañgwa mĩnjĩpsĩat ba tam ñakñakta num emañ endĩ blasĩñgandok. Mĩlap wopum sĩnĩk kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi,

24 dĩwĩn kakittĩ yandĩpmĩum kĩmnekalĩñ, dĩwĩn ep topbi yanañgĩlĩmbi, kwet kwet ña-talenekalĩñ. Tĩmbi kwet nolok nasilĩ Jerusalem it kwet ma tĩkemi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambattĩ nain kĩmĩt-semguk wĩn taleukak wolok tuop."

Ama Sisĩnĩk endok tomtom nain

25 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, "Tĩmbi nepek gĩtikĩn kusei kusei maim, yakĩp ba domboñgĩp plon indaukak, ba kwelan tuk kimbĩndĩ tawambi, gĩñgĩlĩ wopum kĩtĩukak. Kusei wala tĩmbi kwet kwet kuañdĩ gĩnañji mĩlataumbi, nanandĩnji nĩm dakleukak.

26 Tĩmbi nepek kwambĩñ kunum plon pakañ, wĩn maim, yakĩp, domboñgĩp nek, ep minjalĩmbi jĩlopbi, kwesi bĩnekalĩñ, wala tĩmbi nepek kolan nek kwetta inda-ñĩmekak wala amatamdĩ mĩsĩmĩsĩñĩpi mandĩ-fa-kuñĩpi, kĩm katap tĩnekalĩñ.

27 Wĩnaña kanekalĩñ wĩn: nak Ama Sisĩnĩktĩ mulukua gĩnañ pi tĩmbi, gembĩ ba nulĩnulĩn wopumna tĩmba dakleukak.

* 21:18: Manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: Yambattĩ amalĩ nek tĩ-samnekalĩñ wĩn nandĩ-talelak.

²⁸ Nepek m̄lap wandis̄ wakan kusei k̄m̄p indaumbi, Yambatt̄ sapma t̄ikeukak wolok nain t̄imb̄i dumalaukak wala t̄imb̄i s̄ind̄i deium loumbi nand̄i-paṅḡitanekal̄iñ.”

²⁹ T̄imb̄i Yesul̄i eyout manda no ñ̄ind̄iñ embi enguk, “S̄ind̄i komba fik† ba komba d̄i-w̄in nand̄i-s̄iw̄itnekal̄iñ.

³⁰ End̄i mindinj̄i tawa lamb̄i dapm̄umbi, maim nain indaup t̄ilak w̄in s̄ind̄i daus̄il̄i kañbi nand̄i-dakleyañ.

³¹ W̄ind̄iṅgangot m̄lap wal̄i indaumbi kañbi, ñ̄ind̄iñ nand̄i-daklenekal̄iñ, ‘Nain n̄im ombataumbi, Yambatt̄ amatam̄nii indañgan yambi-d̄ik̄ñeukak’.

³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñ̄ind̄iṅḡit kuañ end̄i gama n̄im k̄m̄-taleñ̄il̄imbi, nepek ḡit̄ik̄ ñal̄i inda-taleukak.

³³ Kunum kwet end̄i talendekam̄k, gan nokok mandanal̄i n̄im taleukak. N̄im s̄in̄ik.

³⁴ S̄inla kuṅgunj̄i ka-d̄ik̄ñe-k̄liñ enekal̄iñ. N̄im kañbi, nanand̄inj̄il̄i tuk kimb̄iñ ba nana sinat ba kwelalok m̄lap wolokgot pat-samumbi, Ama S̄is̄in̄ik nokok tomtomnala nand̄i-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

³⁵ S̄is̄oñl̄i gaut gemb̄inat kaikan t̄ikelak, w̄ind̄iṅgangot nain wopum wal̄i amatam ḡit̄ik̄ kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak.

³⁶ Wala t̄imb̄i s̄ind̄i nain tuop ka-k̄liñ embi, gemb̄i pat-samektok n̄imolo t̄i-kuñipi, nepek inda-samek w̄in gumañ maklembi, Ama S̄is̄in̄ik nokok dautnanan siñgi m̄is̄i n̄imnat indambi itnekal̄iñ.”

³⁷ Yesul̄i sandap tuop tapma ilan lombi, amatam eni-daut pa t̄i-semguk, t̄imb̄i k̄lim el̄iṅguk tuop end̄i p̄i Oliv kwet jañḡin kandañ ñ̄ambi douliṅguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam ḡit̄ik̄ end̄i tapma ilan lombi, Yesulok mandan nand̄inel̄iñdok endoñ pa b̄iañḡil̄iñ.

Ama S̄is̄in̄ik Yesu w̄il̄i k̄mb̄imbi, k̄imnan nanin m̄ilakuk

22

Yesu k̄imk̄imlok t̄i-paṅḡipaṅḡile t̄i-ñ̄im̄iñḡil̄iñ

¹ Plaua nanañ k̄m̄il̄imbend̄i n̄imnat nanalok gw̄ilat, koi no kamaikamai nain, w̄in t̄imb̄i dumalañguk.

² T̄imb̄i tapma ama bies̄i ḡit̄ end̄ik̄ñe manda nand̄i-tale ama end̄i amatam yambi-m̄is̄im̄is̄i t̄i-sem̄ipi, Yesu w̄il̄i k̄imbektok telak gitak no lonj̄iṅḡil̄iñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no w̄in Judas, koi no Iskaliot k̄t̄iañḡil̄iñ. Satand̄i endok ḡinan ḡinañ p̄imbi nañḡil̄imbi,

⁴ nolii yambimbi, tapma ama bies̄i ba ama tapma it kamaikamai t̄iṅḡil̄iñ endok telak damanj̄i endoñnan ñ̄ambi, telak n̄itek t̄imb̄i, Yesu bola t̄i-ñ̄im̄umbi t̄ikenel̄iñdok en ḡita e-nand̄i t̄iṅguk.

⁵ T̄imb̄im s̄imbasi k̄ndem daumbi, bolalok tuan w̄in m̄inem m̄inipi e-kwamb̄iñ daumbi,

⁶ Judasl̄i ḡinañ noñgan t̄imb̄i nand̄i-tale-sem̄i, “K̄ndem” eñguk. Embi, amatam k̄im̄in ḡit̄iktok daus̄inan yambi-sem̄imbi, bola t̄i-ñ̄imektok nain k̄ndem no lonj̄iṅguk.

Yesul̄i k̄imbepi, gwañgwañii t̄i-paṅḡipaṅḡile t̄i-semguk

† 21:29: Plofet amal̄i komba fik plon manda youkil̄iñ end̄i nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout t̄iṅḡil̄iñ.

7 Plaua nanañ kımılımbendi nımnat nanalok gwılat wolok kusei kımıkımılınan kamaikamai gwılat pa indalak. Nain wolonda endıkıñe mandalı sipsip nıññañ noñgan noñgan tapma amalok dausınan wılı kımnelıñdok elak. Sandap wın indaumbi,

8 Yesulı Petlo gıt Yoane enı-mupi enguk, “Sıtı ñambi, gwılat ñolok nanañ tı-jumut tı-nımumbi nanetamıñ.”

9 Eumbi nı-nandımbi eñgımık, “Dık delok tı-jumut tındendok nandılañ?”

10 Eumbi tambane enguk, “Nandamık. Sıtı Jerusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en tımbı indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi,

11 it beula ñındıñ nındekamık, ‘Nıñındauttı ñındıñ ganı-nandık: it gıñañ wın delok patak nakıt gwañgwanai gwılattok nanañ naneñdok nandılañ?’ Wındıñ eumbi,

12 endı it gıñañ wopum no plon patak tı-kılıñ e-bimbin wın daut sametak. Wolok nanañ tuk tı-jumut tındekamık!”

13 Yesulı wındıñ eumbi, gwañgwañıttı ñambi kañgımık wın: nepek gıtık Yesulı enguk wolok tuopgan indañguk. Wındıñ kañbi, gwılattok nanañ tı-jumut tıñgımık.

14 Tımbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gıta gwañgwañıi kena tıñdılak enı-mumulın endı it gıñañ wandıñ lombi, nanañ nanelıñdok pi pakılıñ.

15 Pi palıñıpi, Yesulı enguk, “Nak gamañ mılap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwılat ñolok nanañ sın gıta nambepi nain ombapgan nandı-koñgom tı-ta-bıñgut.

16 Kusei ñındıñda wındıñ sanlet: nak gwılat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nım nambetat. Wın nain taletalenan Yambattı amatam indañgan yambi-dıkıñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gıñgıtnai gıt yakan nanañ ñandin nambetat.”

17 Tımbi endı wıtna no tıkembi, Yambat we ñımımbi, gwañgwañıila enguk, “Sındı wain tuk ñın tıkembi, sın tambo mıñ tımbi nambıt!

18 Kusei ñındıñda wındıñ sanlet: sandap ñın taleumbi, nak wain tuk nombo nım nambetat. Wın Yambattı amatam indañgan yambi-dıkıñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.”

19 Wındıñ embi, plaua no tıkembi, Yambat we-ñımbi, ombı embi enguk, “Ñıne nokok pıñgıpna nak tapma tı-samlet. Sındı nandı-sıwıt-namneliñdok plaua tıke ombımbi, na tı-kunekalıñ.”

20 Nambı taleumbi, Yesulı wındıñgangot wain wıtna no tıkembi enguk, “Wain tuk ñalı toptop kombılın Yambattı amatamıñı gıta tılak wolok walan. Nak wekatnalı tapma tımbi yalımıt-samıñıpi, toptop wın tımba kwambıñ dalak.”

21 Yesulı wındıñ embi yousımbi enguk, “Yakñesi! Ama bola tı-nam-tı-namlok endı nakıta papi, yakan nanañ namık.

22 Nak Ama Sısınıktı telak kımıt-namnımın wın klembi, kım plon loutat. Gan ama bola tı-namlak en blangandok, Yambattı kınjan ombı-mekak.”

23 Wındıñ eumbi, wolongan gwañgwalı “Nındoñnan nanın nındı kolan wandın tımbek?” embi, nısıñgan manda e-nandı tıñgılıñ.

24 Tıñıpi endoñnan nanın nındı sınık amatamdok dausınan loloñ sınık wala bo nısıñgan e-dombı-tañan tıñgılıñ.

25 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambi-dĩkĩenji endĩ gĩngĩtsii gembĩnatgan joñgo joñgo pa yambi-dĩkĩeañ, gañgan endĩ amatamdĩ ‘Kĩndem tĩ-nĩmañ’ wĩndĩñ enĩnelĩndok nandañ.

26 Gan sĩndok kandañ wĩndĩñ nĩm tĩlok. Nĩm sĩnĩk. Tambo sĩndok boñgĩpsĩnan lolonjĩlĩ ama pĩmbĩñen nomĩk kuukak, tĩmbi telak damanjĩlĩ tĩplaplape nomĩk kuuptok elet.

27 Sĩndĩ nĩtek nandañ? Amatamdok dausĩnan nĩndĩ loloñ sĩnĩk, wĩn ama slak pĩpapi nanañ nalak endĩ loloñ, ba ama tĩplaplap tĩ-ñĩmlak endĩ loloñ? Wĩn slak pĩpapi nalak walĩ mek loloñ sĩnĩk, gañgan natna sĩndok boñgĩpsĩnan tĩplaplapsĩ nomĩk kulet.

28 Nak mĩlap plon kuñĩlambi, sĩndĩ wakan nakĩta gali-kwambĩñ dambi ku-ta-bañ.

29 Tĩmbi Bepnalĩ amatamñii yambi-dĩkĩeuttok nanbĩ taleñguk, wĩndĩngangot natna sĩndĩ bo wĩndĩñ tĩnelĩndok sanba talelak.

30 Wĩn nak amatam indañgan yambi-dĩkĩewamek, sĩndĩ kĩndem nakĩta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pĩpapi, Islaellok sambat 12 yambi-danĩnelĩndok wĩndĩñ tĩlet.”

31 Tĩmbi Yesulĩ eñguk, “Simon, Simon, dĩk nandĩ: plaua mĩnjĩp kĩlĩkĩlĩknat amalĩ bien epmehtok ep papusenelak, wĩndĩngangot Satandĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ pi pũktok tĩ-kuyuk tĩ-samep nandĩmbi, sĩndok Yam-batta nĩ-nandĩmbi, nandĩ-ñĩm-taleñguk.

32 Gan nak nanandĩ-kĩlĩktĩngalĩ nĩm pi pũktok nĩmolo ikan tĩ-gam-talet. Tĩmbi dĩk undane bĩmbi, nombo nakĩt gali-kwambĩñ damek, nokai ep gembĩlaukañ.”

33 Eumbi nĩñguk, “Wopum, nak dĩkĩta it kwambĩñ gĩnañ ba kĩmnan lololok tĩ-paĩngĩtam patet.”

34 Eumbi tambane nĩñguk, “Petlo, nak ganba nandĩ: puputti man tim gama nĩm kĩtĩñĩlĩmbi, dĩk naka ‘Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet’ embi, nain tĩpet gĩt no e-sembĩ tĩ-nametañ.”

35 Wĩndĩñ embi yousĩmbi enĩ-nandĩmbi eñguk, “Nak kena tĩndĩlok sanĩ-mupi, mĩnem wakĩt lĩk ba kesĩsĩ gwĩlap nĩm mep ñanelĩndok sanĩ-mulam ñañgĩlĩñ, nain wolonda sĩndĩ nepek nola tĩpĩkañgĩlĩñ ba nĩm?” Eumbi, tambane nĩñgĩlĩñ, “Nepek no nĩm.”

36 Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Gan nain ñĩndĩngĩtta no en mĩnemñĩn palmĩlakta wĩn tĩke-kuukak, tĩmbi lĩl wĩndĩngot. Tĩmbi no en kakit ombap ñĩm palmĩlakta, wolok tambon sauloñĩn tuatualok kĩmĩpi, kĩnjan kakit no tĩkeukak.

37 Kusei ñĩndĩnda tĩmbi wĩndĩñ elet: manda no ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Enda nandum kolan tĩndĩ ama tĩlak’, tĩmbi manda wolok tuop inda-namehtok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulĩn patak wolok bien indaupi tĩlak.”

38 Eumbi nĩñgĩlĩñ, “Wopum, kakit ombap tĩpet pat-nĩmlak ñĩ ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kĩmkĩmlok naindĩ dumalaumbi, tĩ-paĩngĩpaĩngĩle tĩñguk

39 Tĩmbi Yesulĩ walĩnĩn pi ñambĩ, tim tuop tĩlĩñguk wolok tuop Oliv kwet jañgĩnnan ñaumbi, gwañgwañĩlĩ kle ñañgĩlĩñ.

40 Ña kwet wolok tombi enguk, “Sĩndĩ tĩ-kuyuk nĩm inda-samehtok nĩmolo tĩ-kunekalĩñ.”

41 Wɨndɨñ embi yambɨk bimbi, kawat kolɨm ñalak wolok tuop ñambi, mɨlelem tɨmbi, nɨmolo ñɨndɨñ tɨñguk,

42 “Bep, dɨk nandum kɨndem dalakta, wɨtna* ñɨn napma tɨke. Gan wandangan embi, nokok nanandɨ nɨm klewɨñ, wɨn dɨtna nɨtek inda-namektok nandɨlañ wolok tuop inda-namɨn.”

43 Tɨmbi kunum gɨnañ nanin eñalo nolɨ endoñ pɨ indambi, gembɨ mɨñguk.

44 Tɨmbi sɨmba gawattɨ makleumbi dɨñgunembi, nɨmolo gembɨnatgan tɨ-palɨmbi, kokoptɨ wekat nomɨk kwelan pɨtop pɨtop tɨmbi pɨñguk.†

45 Nɨmolo tɨkap mɨlapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambɨñguk wɨn: endɨ blandɨ ep tɨmbɨ gwasaeumbi dou pakɨlɨñ.

46 Dou palɨmbi enguk, “Sɨndɨ nekta dou pakañ? Mɨlapi, tɨ-kuyuk nɨm inda-samektok nɨmolo tɨmbɨt.”

Yesu bola tɨ-ñɨmɨmbi tɨkeñgɨlɨñ

47 Yesulɨ wɨndɨñ eñɨlɨmbi, ama kɨmɨn no endoñ bɨ inda-semgɨlɨñ. Endok gwañgwañi 12 endoñnan nanin no koi Judas endɨ damandama tɨ-sembi, sɨmumuñ tɨ-ñɨmektok endoñ bɨñguk.

48 Gan Yesulɨ nɨñguk, “Judas, dɨk sɨmumuñdañgan Ama Sɨsɨnɨk bola tɨ-nametañ ba?”

49 Tɨmbi endok noliilɨ nepek indaup tɨñguk wɨn kañɨpi nɨñgɨlɨñ, “Wopum, kakittɨ yandɨpnemɨñ ba?”

50 Wɨndɨñ eñɨpi, endoñnan nanin nolɨ tapma amalok telak damanjɨ endok kena gwañgan kakittɨ wɨlepi, pawan kii dɨndɨm kandañ nanin wɨlalam dɨkɨ piñguk.

51 Tɨmbi Yesulɨ wɨ kañbi enguk, “Biwɨt!” Wɨndɨñ embi, ama wolok pawanlok kɨnjannan kiilɨ tɨke-kaumbi, kɨndem dañguk.

52 Wɨndɨñ tɨmbi, tapma ama biesɨ wakɨt ama tapma it kamaikamai tɨañgɨlɨñ ba ama biesɨ dɨwɨn no en tɨkenepɨ bɨñgɨlɨñ enda ñɨndɨñ enguk, “Sɨndɨ naka nandumbi, nak ama piñpiñen tɨmbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepnelɨñdok bañ ba?”

53 Nak nain nain tapma ilan sɨn gɨtañgan kuñɨlambɨ, no nɨm nep kañgɨlɨñ. Gan man tim ñɨn kɨlɨm mulum molomdɨ gembɨnat kuñɨlambɨ, nepnelɨñdok sɨndok nain inda-samlak.”

Petlolɨ Yesula ‘Nak en nɨm nandɨ-ñɨmlet’ eñguk

54 Tɨmbi endɨ Yesu tɨkembali ña, tapma amalok telak damanjɨlok ilan lonelɨñdok nañgɨp ñañgɨlɨñ. Telaknan ñañɨlɨmbi, Petlolɨ kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

55 Tɨmbi ama dɨwɨsɨlɨ sañ jimba boñgɨpnan komba no simbi, pipap sei-palɨñɨlɨmbi, Petlolɨ wolokgan pɨmbi, en gɨta pipakuk.

56 Pipalɨñɨlɨmbi, kena wembe nolɨ kombalok kolsalen duakuk gɨnañ pipalɨm kañbi, daut kwambɨñ kañbi eñguk, “Ama ñalɨ bo en gɨtañgan pa kulak.”

57 Eumbi, Petlolɨ e-sembe tɨmbi, tamda nɨñguk, “Nak en nɨm nandɨ-ñɨmlet.”

58 Wɨndɨñ embi, nain gama nɨm ombataumbi, ama nolɨ kañbi nɨñguk, “Dɨk bo endok nosɨ no wakan.” Eumbi, Petlolɨ nɨñguk, “Nak nɨm.”

* **22:42:** Wɨtna wɨn mɨlap ba piñgɨu gawat Yesu inda-ñɨmɨmuktok tɨñguk wolok walan. † **22:44:** Nandɨ-tale ama dɨwɨndɨ Luka en manda ñɨn nɨm youkuk wɨndɨñ eañ.

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama noli bo giñg+nembi eñguk, “Biañgan sin+ik: ama ñali en gita pa kulak. Neta, endi bo Galili nanin!”

⁶⁰ Gan Petloli ñindin tambane niñguk, “Dik nek elañ nak nim nandilet.” Eñli+mbi, wolongan puputti kit+ñguk.

⁶¹ Kit+umbi, Wopumdi undanembi, Petlo dindimgan kaumbi, Wopumdi manda niñguk win nandi+tomguk. Manda win ñindin, “Man tim puputti gama nim kit+ñli+mbi, dik nain tipet git no naka ‘Nak en nim nandi-ñimlet’ eutañ.” Manda win nandi-siwipi,

⁶² simbai kimb+mbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tiñguk.

⁶³ Timbi ama Yesu ka-dikne pakilin endi kusei kimipi, ni-suambapi waipi,

⁶⁴ timan dai bo masipbi niñgiliñ, “Dik plofet manda embi, nindi gutak win ninbi nandin!”

⁶⁵ Windin embi, manda winjt kusei kusei n+mbi, koi ni-kolañgiliñ.

Yesu manda plon kimikilin

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gita tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi kimin ti-palimbi, Yesu nañgipi dausinan loubi, nikañbi eñgiliñ,

⁶⁷ “Dik Mesia sin+ik kulañda, ninbim nandina.” Eumbi enguk, “Nak windin sanbetta, sindi mandana nim nandi-kwambiñ danetañ.

⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nim tambane nan+netañ.

⁶⁹ Gan nain nim ombataumbi, nak Ama Sisin+kti Yambat Gemb Molom kii dindimnan pipaletat.”*

⁷⁰ Eu nandi+mbi, git+kgandi ñindin niñgiliñ, “Windinda dik Yambattok Niñu windin elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nim, win sin eañ wakan.”

⁷¹ Eumbi, nisñgan e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu pi+umbi nandamñ, wala timbi win inda-dakleuktok ama nola nombo nim lonj+netamñ.”

23

¹ Timbi kimin ti-pakilin git+kgandi mlapi, Yesu Pilatolñ nañgipi,

² kusei kimipi, kit yout timbi, ñindin eñgiliñ, “Nindi ama ñolok kusei ñindin ka-nandamñ: endi amatamni ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala m+mlok win endi nin+kimisip pa tin+mlak, tinipi bo enla ñindin pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’”

³ Timbi Pilatoli Yesu ni-nandi+mbi eñguk, “Dik Juda amalok ama wapmañ ba?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ i wakan.”

⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikne manda w+w+ bien no nim kalet.”

⁵ Gan endi giñg+nembi niñgiliñ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimipi bim Jerusalem ñolok amatam ginanji ep timbi mlatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandi+ngukta eni-nandi+mbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”

⁷ Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi+tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikneñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñanelin+dok eñguk. Eumbi nañgip nam tomb+mbi,

⁸ Elottí en kañbi, kusei ñíndíñda s+mbai k+ndem dañguk: Yesulok g+ñg+tti nain asup pawan g+nañ p+umbi, endok dainan kundít engano t+mbektok nandíñgukta t+mbi endí nain ombapgan en kauktok mandíñguk.

⁹ Wala t+mbi endí manda kusei kusei n+mandíñguk, gan Yesulí Elottok mandan nandí-k+mk+inneñpi, tambon no n+m tambanem n+ñguk.

¹⁰ Tíñpi, tapma ama biesí ba endíkñe manda nandí-tale ama endí ñasíñgan ípi, siñgin gemb+natgan siñgíñ.

¹¹ T+mbi Elot gít mik amañii endí n+ti+ke-pi-yalimbi, manda sañala t+ñi+m+ñgíñ. Wíndíñ t+mbi Elottí eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasíñ+m+mbi, nombo nañgípi, Pilatoloñ undane ñañgíñ.

¹² Pilato gít Elot endí dama n+setkan kanjik tíñpi kuñgí+m+k, gan sandap wolondañgan endí not tíñgí+m+k.

¹³ T+mbi Pilatolí tapma ama biesí wakít Juda amalok kand+kñenjí ba amatam kím+n gít+k kít+semum b+umbi

¹⁴ enguk, “Síndí ama ñín nokoññan nañgíp b+mbi, endí amatam ep t+mbi kamalalak wíndíñ naníñ, gan nak síndok dausínan endok kusei t+mba dakle-taleumbi, ñíndíñ sanlet: manda gít+k endok plon e-yout tañ wolok bien no n+m kalet.

¹⁵ Elottí wíndíñgangot tik. Neta, endí eumbi, ama ñín b+ndambo n+ndoñ nañgíp bañ. Wín ñíndíñ: endí k+mk+mlok kolan no n+m tíñguk,

¹⁶⁻¹⁷ wala t+mbi nak nanandílokgot tí-lam+pi, kak biwa ñautak.”*

¹⁸ Gan amatam gít+kgandí ka-kwawañganembi eñgíñ, “Barabas písat-n+mbi, ama ñín wílí k+mbín.”

¹⁹ (Barabas endíla nolli gíta Jelusalem it kwelan papi, gavman mik tí-sembi, ama no wílí k+mgukta t+mbi it kwambíñ g+nañ k+mi+l+m pakuk.)

²⁰ T+mbi Pilatolí Yesu písalímektok nandímbi, amatamda nombo enguk.

²¹ Gan endí ñíndíñ kít+kít+ñpi n+ñgíñ, “Kloñbat plon wílí k+mbín!”

²² T+mbi Pilatolí mandanjí makleumbi, nain típet gít no t+mb+mbi, ñíndíñ enguk, “Nekta s+n+k? Endí kolan nek s+n+k tíñguk? Nak t+mba dakleumbi, endí k+mbektok bien no n+m kalet, wala t+mbi nak nanandílokgot tí-lam+pi, kak biwa ñautak.”

²³ Gan amatamdí g+ñg+nenmbi, Yesu kloñbat plon wílí k+mk+mlok embi, kwambíñgan kít+mbi, manda sala wopum t+mbi, Pilatolok mandan wílí p+ñguk.

²⁴ Wala t+mbi Pilatolí nandí-sembi, manda eñgíñ wíndíñ wolok bien indauptok eñguk.

²⁵ Endí e-g+ñg+nenj+la mandanjí tañgonembi, Barabas en nin gavman mik tí-sembi, ama wílí k+mgukta t+mbi it kwambíñ g+nañ k+mi+kíñ en wakan amatamda písapí emguk. Gan Yesu endíla wín amatamdok mandanjíla Pilatolí en mik amalok k+sinan wílí k+mmelíñdok k+mi+kuk.

Yesu kloñbat plon wíkíñ

²⁶ Endí Yesu walinín nañgíp p+ñpi, ama no koi Simon Sairini nanín telak plon t+mbi indañgíñ. Endí kena g+nañ nanín b+umbi tík+mbi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon k+mi+pi, en klem ñañalok n+g+ñg+neñgíñ.

²⁷ T+mbi amatam k+mi+n wopum en kleñgíñ endok boñgípsínan tam díwíndí kut-blambíla embi, mano tí-ñí+m+ñgíñ.

* **23:16-17:** Nandí-tale ama díwíndí manda kusip no patak eañ. Manda wín ñíndíñ, “Kamaikamai gwílat tuop kandíkñenjílí ama no it kwambíñ g+nañ nanín písat-semsemlok een.”

28 W'ind'iñ t'imb'ambi, Yesul'i undanem yamb'ambi enguk, "Jelusalem tam, s'ind'i naka blan n'am t'ambi kutnel'iñ. Tambo s'ind'i kusei ñ'ind'iñda s'inla ba wembe gwañgwanjiila kulit:

29 m'lap nain no indaumbi, amatamd'i ñ'ind'iñ enekal'iñ, "Tamd'i yam'in papi, gwañgwa n'am apg'il'iñ ba num n'am emg'il'iñ end'i tam d'iw'in yapma kle pakañ."

30 Wolongan end'i kwet jañg'inla ñ'ind'iñ en'inekal'iñ, "S'ind'i g'lombi, n'ndok plon p'iw'it!'", ba kwet k'im'inda ñ'ind'iñ en'inekal'iñ, "S'ind'i n'nd'ip tapliw'it!'"[☆]

31 Komba kaikta amal'i nepek ñ'andin ti-ñ'mañda, k'ink'im'inla n'itek inda-ñ'imekak?"[†]

32 T'ambi ama t'ipet, end'i kolan t'ind'in ama, end'i bo Yesu g'ita yand'ipnel'iñdok yanañg'ipi ñ'añg'il'iñ.

33 Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wand'iñ ñ'a tombi, Yesu kloñbat plon w'ipi, kolan t'ind'in tombon tombon yakan en g'ita yand'ipbi ep temb'iñg'il'iñ.

34 T'ambi Yesul'i n'molo nombo nombo t'ambi, ñ'ind'iñ eñguk, "Bep, end'i nek tañ wolok kusei n'im nand'i-dakleañda t'ambi yomji bi-sem'iñ." T'ambi mik amal'i Yesulok dasindasin ep dannel'iñdok n'is'iñgan t'ambi-inda sañala t'iñg'il'iñ.

35 Kloñbat plon ep temb'im biu pal'ambi, amatamd'i ipi, daukañga t'iñg'il'iñ, Juda ama bies'ili bo e-lakalakae t'ambi eñg'il'iñ, "End'i amatam ep k'im'ikuk. End'i biañgan Mesia w'in Yambatt'i n'imb'i taleñguk en s'in'ikta, k'ndem kusei t'ambi dakleumbi, enlok siñgin t'ike-k'im'ilin."

36 T'ambi mik amal'i w'ind'iñgot manda sañala ti-ñ'mg'il'iñ, w'in end'i endoñ b'ambi, wain tuk kimb'iñ mi-wet t'iñ'ipi,

37 n'iñg'il'iñ, "T'ikap d'ik Juda amalok ama wapmañj'ila, k'ndem siñgiñga t'ike-k'im'it!"

38 T'ambi Yesulok kusal kumbam m'indiñnan komba plon ñ'ind'iñ youp w'ip bium pakuk, "Ñ'in Juda amalok ama wapmañji."

39 T'ambi kolan t'ind'in ama t'ipet Yesu g'ita kloñbat plon ep tembum pak'im'ik endoñnan nanin noli Yesu ni-kolambi eñguk, "D'ik Mesia wakan ba? W'ind'iñda d'tnalok siñgiñga t'ike-k'im'iliñ'ipi, n'it'i wak'it n'ip k'im'it!"

40 Gan noll'i ni-ñomb'ambi n'iñguk, "En w'ili k'ink'mlok eu talel'iñ, w'ind'iñgangot d'ik ti-gamañ, wala t'ambi d'ik Yambatt'i nek ti-gamekak wala n'im m'is'ilañ ba?"

41 N'it'i kundit kolan t'iñg'im'ikta t'ambi tuan d'ind'imgan ñakan omb'i t'ikeam'ik, gan ama ñ'al'i kolan no n'im t'iñguk."

42 W'ind'iñ embi, Yesula n'iñguk, "Yesu, d'ik kusei k'im'ipi, amatamgai yambi-d'ikñeñ'ipi, nak nandi-namekañ."

43 Eumbi n'iñguk, "Nak biañgan ganlet: d'ik man sandap ñ'olondañgan nak'ita kunum walalan g'inañ paletañ."

Yesu kloñbat plon k'im'ikuk

44-45 T'ambi kwet boñg'ip taumbi, maim bipm'umbi, kwet tuop kilim e pal'iñ'iliñ'ipi, 3 kilok t'iñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñg'ip plon wilapm'umbi, pan t'ipet indañguk.

☆ 23:30: Hosea 10:8 † 23:31: Yesul'i eyout manda w'in enla eñguk. Manda wilok wain w'in ñ'ind'iñ, "Amatamd'i nepek ñ'andin ama yom n'imnatta ti-ñ'mañda, ama yomjiat g'inañji n'im tambañg'il'iñ enda Yambatt'i n'itek ti-semekak?"

46 Tĩmbi Yesulĩ wopumgan kĩtĩmbi eĩnguk, “Bep, nak gĩnaĩna tip kĩka plon kĩmĩtet.”* Wĩndĩĩ eu taleumbi kĩmguk.

47 Tĩmbĩmbi, mik amalok telak damanjĩli nepek indaĩnguk wĩn ka-nandi-talembi, Yambat nĩ-ta-lombi eĩnguk, “Biaĩngan ama ñĩn ama dĩndĩm no.”

48 Tĩmbi ama kĩmĩn gĩtik nepek wĩn kanelĩĩndok biĩngĩliĩ endĩ nek indaĩnguk wĩn gĩtik ka-nandiĩmbi, sĩmba gawat tĩĩngĩliĩnda tĩmbi kuanjĩ wĩwilembi, isĩnan undane ñaĩngĩliĩ.

49 Gan Yesulok nolii gĩt tam nin Galili nanin en klem biĩngĩliĩ endĩ kambak mayaĩngan ipi, nepek indaĩnguk wĩn ka-nandi tĩĩngĩliĩ.

Yesu tapliĩngĩliĩ

50 Ama no kuĩnguk koi Josep, ama kĩndem ba dĩndĩm no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endĩ ama biesĩ Juda amatam yambi-dĩkĩneĩngĩliĩ endok sambat,

51 gan noliiĩ Yesulok plon manda nek e-topgĩliĩ ba kundit nek tĩ-ñĩmĩĩngĩliĩ endĩ en gĩta gĩnaĩ noĩngan nĩm tĩĩnguk. Endĩ Yambattĩ amatam indaĩngan yambi-dĩkĩneukak wala nandi-koĩngomnatgan mandĩ pa tĩliĩnguk.

52 Ama wali Pilatoloĩ ñambi, Yesulok dalandanla nĩ-nandumbi nandi-ñĩmĩĩnguk.

53 Nandi-ñĩmĩumbi ñambi, kloĩbat plon nanin tamat tĩke-pĩmbi, sandum satnĩli tĩmĩp imbi, tĩke ñambi, sum no kawat gĩnaĩ kulukululĩnan kĩmĩkuk. Sum wĩn ama no gama nĩm kĩmĩkĩliĩ.

54 Wĩn Sabat patnandi nain indaup tĩmbĩmbi, tĩwĩliĩndĩkĩne nain dumalaĩngukta endĩ wĩndĩĩ tĩĩnguk.

55 Tĩmbi tam Yesu gĩta Galili nanin bĩmbĩn endĩ Josep klembi, sum ba Josepĩ telak nĩtek plon Yesulok dalandan kĩmĩkuk wĩn ka-talembi,

56 ilan undane ñaĩngĩliĩ. Ñambi, gwasap ba piĩngĩp saple mĩliĩ kĩndem Yesulok dalandanlok tĩ-jumupi, endĩkĩne manda taĩngonembi, Sabatta patnandi tĩĩngĩliĩ.

24

Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlakuk

1 Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩliĩnan kwet salaup tĩmbĩmbi, tamdĩ gwasap mĩliĩ kĩndem tĩ-jumut tĩĩngĩliĩ wĩn epbi, Yesulok sumnan ñaĩngĩliĩ.

2 Ñam tombi kaĩngĩliĩ wĩn: kawat sum dai masipmĩmĩn wĩn manjaneum tambon kandaĩ ña pakuk.

3 Tĩmbi endĩ sum tombaĩ gĩnaĩ loĩngĩliĩ, gan Wopum Yesulok dalandan nĩm palĩm kaĩngĩliĩ.

4 Nĩm kaĩbi, nek indaĩnguk wala nanandiĩnjĩ nĩm dakleñĩliĩmbi, platik sĩnik ama tĩpet dasindasinjet kolsalennat endĩ endoĩ indambi ikĩmĩk.

5 Tĩmbi tamdĩ yambi-sĩliĩkĩembi, kolan mĩsĩĩpi, mĩlelem tĩ-sembi, dausi kwelan deiumbi, tĩpettĩ engĩmĩk, “Sĩndĩ ama kaik patak enda neka sembĩsembĩn endok boĩngĩpsĩnan bi lonjaĩ?”

6 Endĩ ñolok nĩm patak, ikan mĩlalak. Endĩ dama Galili kwelan gama palĩĩpi, manda ñĩn sanguk wĩn nandi-tombĩt,

7 ‘Nak Ama Sĩsĩnik nepbi, yom amalok kĩsĩnan napĩliĩmbi, kloĩbat plon nulĩ kĩmbambi, sandap tĩpet gĩt no ñaumbi, kĩmnan nanin bĩndambo mĩlalettok een.’”

Eĩnalolĩ wĩndĩĩ eumbi,

8 tamdi Yesuli manda eñguk w+n nandi-tombi,

9 sumnan nanin undane pi ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 g+ta nosii d+w+n yamb+mbi, nepek gitik inda-semguk wolok kasat ti-semg+il+ñ.

10 W+n Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wak+ tam d+w+n en g+ta pak+il+ñ wal+ wakan ama nin Yesul+ kenalok en+mumul+n endoñ ñambi, kasat ti-sem pa tiñg+il+ñ,

11 gan en+mumul+n endi tamdok mandala nandum tlal t+mb+mbi, n+m nandi-kwamb+ñ dañg+il+ñ.

12 Petloti wandingan embi mlapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjinem, g+nañ deium loumbi kañguk w+n: sandum Yesulok dalandan t+mp imim+n wal+ñgot pakuk. W+ndi+ñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek w+n indañguk wolok nanandi kena tiñguk.

Yesulok noliit t+pet Emaus telaknan ñañ+il+mbi, en inda-semguk

13 T+mbi sandap wolondañgan Yesulok noliit t+pet endi Jelusalem bimb, Emaus ñandepi ñañg+im+k. It kwet w+n 11 kilomita wolok tuop Jelusalem t+mbi dumalaum patak.

14 Tim ñañ+ipi, n+setkan nepek gitik indañguk wolok manda e-nandi tiñg+im+k.

15 Manda eu ñañambi t+mbi, e-kle-kot tim pa ñañ+il+mbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep t+mbi dumalaumbi, en g+ta yakan ñañguk.

16 Gan nepek noli daset masipm+umbi, n+m ka-nandi-tomg+im+k.

17 Timbi endi eni-nandi+mbi eñguk, “Sit+ manda nektok e-kle-kot tiñ+ipi ñam+ik?” Eumbi, gitakan s+n+ik ipi, dei-blambla embi pak+im+k.

18 T+mbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoñnan nanin dik noñganli kena nain lap kandañ wand+ñ nepek indañguk w+n n+m nandi+lañ ba?”

19 Eumbi, “W+n nek indañguk?” w+ndi+ñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane n+ñg+im+k, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñ+m+ñguk wala eam+ik. Endi plofet ama no, t+mbi manda gemb+nat eñguk ba kundit engano tiñguk wal+ amatamda ñ+ndi+ñ daut semguk: Yambatt+ enda nandum loloñ s+n+ik.

20-21 N+ndi ñ+ndi+ñ nandi-kwamb+ñ dambi mand+ñg+im+ñ: Yambatt+ Yesu en wakan Israel amatam n+ndi kolan g+nañ nanin n+mpa t+keuktok n+mbi taleñguk, gan n+ndok tapma ama bies+ ba n+mb+ndi+kñen+li en Roma amalok k+sinan k+im+il+mbi, w+li k+imbektok manda embi, kloñbat plon w+il+m k+mguk.

Nepek w+n ikan sisañgan inda-ñ+m+umbi, biañgan k+m-s+n+ik tañguk.

22 T+mbi wakangot n+m. N+ndoñnan nanin tam d+w+n endi n+mp t+mbi silikñenembi, nanand+n+ n+m daklelak. Man salasalanan s+n+ik endi sumnan ñal+ñ,

23 gan Yesulok dalandan n+m kañbi undane b+mbi, ñ+ndi+ñ n+n+il+ñ, ‘N+ndi nepek engano kam+ñ, w+n eñaloli Yesu kaik patak n+n+mb+m yamb+im+ñ.’ Tamdi w+ndi+ñ eumbi,

24 n+ndoñnan nanin ama d+w+n endi bo sumnan ñambi kal+ñ w+n, nepek tamdi sumda n+n+il+ñ wolok tuop palak. Gan Yesu en n+m kal+ñ.”

25 T+mbi Yesul+ enguk, “S+ndi ama kamas+, plofet amalok mandanji git+ik g+nañj+ g+nañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ.

26 Endi Mesial+ amatam epmektok mlap wakan bemb+mbi, Yambatt+ koi g+ñg+it wopum m+uktok youk+il+ñ.”

²⁷ Yesulí wíndíñ embi, Moselok plon kusei kímipi, Mose en wakít plofet ama díwíndí Yesu enlok plon manda youkíñ gítik wín eni-dakleñguk. Eni-dakleñímbi ñakap,

²⁸ it kwet ama típettí ñandep nandíñgímik wín tímbi dumalañguk. Tímbi endí kaum Yesulí gamañgot yousím ñauktok tímbiñmbi,

²⁹ tíke-kimbí dambi níñgímik, “Kak, níkíta pat! Maim ip píumbi kílim elak.” Wíndíñ ní-gíñgíneumbi, en gíta palep it gínañ loñguk.

³⁰ Tímbi nanañ nanep tíñímbi, Yesulí plaua nanañ no tíkembali, Yambat we-ñímímbi ombímbi emum tíkeñgímik.

³¹ Tíkeñípi, dauset tombímbi ka-nandí-tombímbi, dausetnangan paikuk.

³² Tímbi endí nísetkan e-nandí tímbi eñgímik, “Biañgan sínik. Endí telaknan níkíta bíñípi, manda embi, Yambattok manda wolok bien níni-dakleñímbi, walenet biañgan mílalak!”

³³ Wíndíñ eñípi, wolongan mílapi, Jerusalem undane ñañgímik. Ña tombi, Yesulok gwañgwañí 11 gít amatam díwín en gíta kímín tí pakíñ ep tímbi indañgíñ.

³⁴ Tímbi amatam walí ama típetta ñíndíñ engíñ, “Wopumdí biañgan kímnan nanin mílapi, Simondoñ indañak!”

³⁵ Wíndíñ eumbi, ama típet endí telaknan nek indañguk wolok kasat tísembi engímik, “Endí plaua nanañ no ombímbi ní-mumek, ní-tí ka-nandí-tommik.”

Yesulí gwañgwañíiloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañíilí gamañgot endañgan manda e-palíñímbi, Yesu en wakan boñgípsinan bí indam ípi enguk, “Busuk pat-samun.”

³⁷ Wíndíñ eumbi, ka piyasat tímbi, kolan mí-síñípi, “Ama wale kamíñ” embi nandíñgíñ.

³⁸ Tímbi endí enguk, “Neta gínañjí mílataumbi, gínañ típet tañ?”

³⁹ Kítna kesítna kawít, ñín natna sínik yañ! Gwílatna tíke-kañbi, ñíndíñ nambí-daklewít: nak gaumna gít kwandatna nat, gan wale típ endí gaum ba kwandatsí ní-m nat.”

⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgíñ.

⁴¹ Kañbi, sílísílí gít nandí-bendílí gínañjí tokñeñgukta tímbi gama ní-m nandí-kwambíñ dañgíñ. Tímbi endí eni-kañbi eñguk, “Síndok nanañ no patak ba?”

⁴² Eumbi, míkbalak sínjin pan no míumbi

⁴³ tíkembali, dausnangan nañguk.

⁴⁴ Tímbi gwañgwañíila enbi eñguk, “Nak dama sín gíta kuñípi, ñíndíñ sangut: Mose wakít plofet ama ba ama díwín gítik endí nokok plon e-yout tímbi, manda youkíñ patak manda gítik wolok bien indauptok een.”

⁴⁵ Wíndíñ embi, Yambattok manda youyoulín patak wolok kusei nandí-kíñ enelíñdok nanandíñjí tímbi pañgítaumbi

⁴⁶ enguk, “Nepek ñíndíñ indauktok youyoulín patak: Mesialí píñgíp gawat bembí kímbi, sandap típet gít no tímbiñmbi, kímnan nanin mílalekak.

⁴⁷ Tímbi nolíilí Jerusalem it kwelan kusei kímipi, endok koi plon amatam gítik kwet tuop kuañ enda ñíndíñ eu píukak, ‘Síndí gínañjí tambanenekalínda, Yambattí yomjí bí-samekak.’ Wíndíñ indauktok youyoulín.

48 Sɪndɪ mek nepek gɪtɪk wɪn indaŋguk ba indaukak wolok gembɪ ipi e-daklenekaliŋ.

49 Nandiwit! Bepnalɪ nek samektok e-kwambiŋ daŋguk wɪn natna ni-mulambi, sɪndoŋ pɪukak. Gan sɪndɪ Jerusalem ŋiŋgan papi mandɪŋilɪmbi, Yambattok gembɪn kunum gɪnaŋ nanin wɪn dasindasin nomɪk dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulɪ kunum gɪnaŋ loŋguk

50 Tɪmbi Yesulɪ gwaŋgwaŋii yanaŋgɪpi, Betani it kwet kandaŋ ŋam tombi, kii tɪke-lombi, ep gwɪlam tɪ-semguk.

51 Ep gwɪlam tɪ-semŋɪpi yambɪk biumbi, Yambattɪ kunum gɪnaŋ tɪke-lombi loŋguk.

52 Loŋilɪmbi, gwaŋgwaŋiilɪ mɪlelem tɪ-ŋɪmbi, silɪsɪlɪ wopum tɪŋɪpi, Jerusalem it kwelan undane ŋaŋgɪlɪŋ.

53 Ŋambi, sandap tuop tapma it saŋ jimba gɪnaŋ lombi, wolok Yambat ni-kɪndem dambi kuŋgɪlɪŋ.

---

* **24:49:** Manda ŋolok walan wɪn ŋɪndɪŋ, “Yambattok gembɪn, wɪn Dɪndɪm Woŋ, kunum gɪnaŋ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Gĩng'it manda k'indem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩng'it manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi t'ike-louptok n'im nand'imbi, k'im'it-sembe'mbi, enlok plon ñ'ind'ñ e-yout t'inguk, "gwañgwa nin Yesuli g'inañli kasileñguk" (13:23, 19:26, 21:7,20) ba "gwañgwa no" (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wak'it Maleko ba Lukali gĩng'it manda kasatsi w'in ikan youk'iliñ, wala t'imbi Yesuli kundit engano t'inguk asup w'in Yoaneli lap'ipi, diw'in no biennat s'in'ik w'ingot youpi, ñ'ind'ñ eñguk, "kundit youyoulin patak wali kusei ñ'ind'ñda youyoulin: sindi manda ñ'in pinat nandi t'imbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok N'ñañ, w'in nandi-kwamb'ñ danekaliñ, t'imbi nandi-kwamb'ñ dañ'ipi, endok g'ing'it'ñii kuañda t'imbi kuñgu sis'in'ik w'in kasilenekaliñ." (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk w'in Yoaneli w'ind'ñgangot lap'ipi, t'ipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wak'it kuñgu sis'in'ik ba nandi-k'ik'it'lok plon manda asup ñ'ind'ñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sis'in'ik, t'imbi nepek g'it'ing'it'ik ep t'imbi inda'nguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sis'in'iktok kusei, ba kuñgu sis'in'iktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sis'in'ik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi m'lam'lat ba kuñgu molom; t'imbi endi sipsiplok kand'k'ienji k'indem ba wain komba sis'in'ik en wakan. Nin endi Yesu nandi-k'ik'it' t'ñm'lak, endi kuñgu sis'in'ik kasilembi, papat kwamb'ñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi w'ilm'lak, endi k'mlok g'ing'it' kulak, t'imbi kolandok tambon ombi-t'ikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama s'in'ik indambi, kena kusei k'im'ikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok N'ñañ w'in t'imbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii t'ipañg'ipañg'ile t'i-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal t'imbi inda-dakleuktok k'im m'lap'i, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama s'in'ik indambi, kena kusei k'im'ikuk

Yesu, w'in Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama s'in'ik inda'nguk

¹ Kwet nain kusei k'im'ikim'ilinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat g'it yakan kuñg'im'ik, en bo Yambat.

² En wakan kusei k'im'ikim'ilinan Kunum Yambat g'ita yakan kuñguk,

³ t'imbi endok mandanla nepek g'it'ing'it'ik ep t'imbi inda-taleñguk, w'in telak nolok plon nepek no n'im t'imbi indaindan.

⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sis'in'ik wolok kusei, t'imbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sis'in'ik.

⁵ T'imbi kolsalen wali k'ilm' g'inañ kol' sale-ta-ñaumbi, k'ilm'di en makleuktok tuop n'im.

6-7 Kolsalen wolok gemb+n ilimektok Kunum Yambatt+ ama no koi Yoane * ni-mul+m bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam git+kgandi endok mandan nand+mbi, kolsalen w+n nandi-kilikt+ t+n+neli+ndok w+ndi+n t+nguk.

8 Kolsalen w+n Yoane en n+m, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indaŋguk.

9 Kolsalen sisin+k, nindi amatam git+k kol+ sale-sem lak, endi kwelan indaupi t+nguk.

10 Man Mandanli kwet n+n t+mbi indaŋguk, t+mbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdi en w+n nin sin+k w+n n+m ka-nandi-tomgil+n.

11 W+n endi enlok kwelan w+ngan p+ indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamniil+ siŋgi w+lm+n+ngil+n.

12 Gan ama en not t+n+m+ngil+n, w+n endok koi t+ke-kwamb+n daŋgil+n, endi git+k Man Mandanli ep t+mbi paŋg+taumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bisalii indaŋgil+n.

13 W+n endi meŋ beptok wekat sin+k n+m indaŋgil+n, ba amalok kalgalsila ba nanand+njila n+m, tambo Kunum Yambat engan ep t+mb+mbi, enlok gwaŋgwa bisalii indaŋgil+n.

14 Man Mandanli kwelan ama gw+lap ba gaummat indambi, n+ndok boŋ+p+ninan dou m+lat t+nguk. T+mbi n+ndi dautn+li kaŋ+tnambi, endi enlok kusal engano w+n t+mbi inda-daklembi kaŋgim+n, w+n endi Bep Yambattok N+n+n engano sin+k. Bep en ni-mul+m p+m indambi, yousiyousi+ngan Beulok g+n+n s+loŋ ba kusal sisin+k w+n t+mbi inda-dakleŋguk.

15 Endok plon Yoaneli n+ndi+n e-daklembi kit+mbi eŋguk, "W+n ama wala wakan nak n+ndi+n sangut, 'Ama nokok siŋgi kandaŋ indalak endi nak gama n+m indaŋ+lambi ikan pakuk, wala t+mbi endi nak napma klelak.' "

16 T+mbi Man Mandanli g+n+n s+loŋ molom sin+kta t+mbi bis+k kusei kuseil+ n+ndi git+ktok nain nain inda-n+nguk.

17 W+n Moseli Kunum Yambattok endi+kne mandan Juda n+ndok bep paŋniila emguk, t+mbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok g+n+n s+loŋ ba kusal sisin+k w+n t+mbi inda-dakleŋguk.

18 Nimbek nol+ Bep Yambat nain nola no n+m kaŋgil+n. W+n enlok N+n+n engano sin+k en wakan Bep Yambattok kusal t+mbi inda-dakleŋguk. Neta, endi bo Yambat sin+k, t+mbi Beu gita nas+ngan sin+k patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak t+d+ndim eŋguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

19 Juda ama biesi Jelusalem pakil+n endi Yoanelok kusal, w+n endi Mesia inda indalok een en wakan ba no, w+n nandi-daklenel+ndok nandi+ngil+n, wala t+mbi endi tapma ama git Livai ama † d+w+n Yoaneloŋ eni-mul+m na tombi, "Di+k nin sin+k?" ni-nandi+ngil+n. T+mbi Yoaneli n+ndi+n tambane enguk:

20 endi enlok kusal n+m kim+it-sem b+mbi, endi e-daklembi enguk, "Natna w+n Mesia n+m."

21 W+ndi+n eumbi, ni-nandi+mbi eŋgil+n, "Tikap d+k Mesia n+mda, d+k nin sin+k? Ba d+k plofet Elia b+ndambo indauktok een en ba?" Eumbi enguk,

* 1:6-7: Yoane giŋgit manda k+ndem youkukti ŋolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

† 1:19: Ablaamdok lan Jekop endok n+n+n+loŋnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan t+plapape kena kusei kusei t+ŋgil+n endok kosi "Livai ama" kit+kit+n. (Namba 3:17-37)

“Nak en n+m.” Eumbi n+ñg+il+ñ, “W+ndi+ñda d+ik plofet Mose nom+ik w+in indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo n+mgot” enguk.

22 W+ndi+ñ eñgukta, b+indambo n+nand+imbi eñg+il+ñ, “D+ik nin s+n+k? N+nd+ ama n+n+muk+il+ñ enda manda tambon en+ineñdok d+ik kusaka n+nb+m nand+ina. D+ik d+itnala n+tek elañ?”

23 Eumbi, Yoanel+ manda no plofet Aisaial+ youyoulin w+in kim+it-klembi, ñ+nd+ñ enguk, “‘Ama no kwet ama n+mnatnan papi, Wopumdok telal t+id+im ew+it! w+ndi+ñ kit+ilak’ ✧ w+in natna wakan.”

24 T+imbi Falisi amal+ ama en+mul+imbi b+ñg+il+ñ wali

25 Yoane ñ+nd+ñ n+nand+ñg+il+ñ, “T+ikap d+ik Mesia en n+m, ba Elia ba plofet w+in bo n+m, w+ndi+ñda d+ik neкта amatam tuk pa i-sem+lañ?”

26 Eumbi tambane enguk, “Nak w+in tukgot pa i-semlet, gan ama no s+ndok boñg+ips+nin kulak - s+n endok kusal n+m ka-nand+ dakleañ -

27 end+ wakan nokok singi kandañ indaupi t+lak, t+imbi nak p+imb+ñen ñandin ñal+ endok kes+i gw+ilaplok toan p+sal+imettok tuop n+m.”

28 W+in Yoanel+ Betani it kwet, Jodan tuk maim lamb+lamb+n kandañ papi, tuk i-sem+ñguk kwet wolok w+ndi+ñ indañguk.

Yoanel+ Yesula Kunum Yambattok Sipsip N+ñan s+n+k w+ndi+ñ e-dakleñguk

29 Kwet salaumbi, Yoanel+ Yesu b+um kañbi, noliila ñ+nd+ñ enguk, “W+ kaw+it: en Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ, nin end+ kwelalok amatam g+it+k endok yom+j+lak m+lak w+in apma t+ike-taleukak! †

30 W+in ama walañgan nak ñ+nd+ñ eñgut, ‘Ama nind+ nokok singi kandañ indalak, end+ nak gama n+m indañ+lambi ikan pakuk, wala t+imbi end+ nak napma klelak.’

31 Dama natna bo en nin s+n+k w+in n+m ka-dakleñgut, gan endok kusal Israel amatamda t+imba inda-dakleuktok nak ñolok b+imbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kim+ikut.”

32 T+imbi Yoanel+ yous+imbi, Yesulok plon ñ+nd+ñ e-dakleñguk, “D+ind+im Woñd+ mambaip wandin kunum g+inañ nanin p+imbi, endok plon p+ pal+m kañgut.

33 Damañgan nak bo en Mesia w+in n+m nand+ñm+ñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani+mukukt+ ñ+nd+ñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnal+ p+ pal+imbi kaukañ en wakand+ amatam D+ind+im Woñl+ i-semekak.’

34 Eumbi, natna dautnal+ w+ndi+ñ indaumbi ka-taleletta t+imbi ñ+nd+ñ pa e-daklelet: ñ+n Kunum Yambattok N+ñañ s+n+k.”

35 Salaunda Yoanel+ kwet pakuknan wolok b+indambo ñam ikuk. T+imbi gwañgwa en kle-ta-kuñg+il+ñ endoñnan nanin t+ipett+ en g+ta ik+m+k. ñ+ñ+l+imbi,

36 Yoanel+ Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñ+nd+ñ enguk, “W+in kadem+ik! Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ wakan ñak!”

37 Eumbi, end+ manda w+in nand+imbi, Yesu kle ñañg+m+k.

38 T+imbi Yesul+ tambanembi, ama t+ipet en kle b+umbi yamb+imbi, en+nand+imbi eñguk, “Sit+ neкта bam+k?” Eumbi n+ñg+m+k, “Rabai” (w+in n+ndok mandan+ plon ‘endaut’), “d+ik it delok dou m+lak pa t+lañ?”

✧ 1:21: Malakai 4:5, Lo 18:15 ✧ 1:23: Aisaia 40:3 † 1:29: Kunum Yambatt+ yom+j+ bi-semektok Juda amal+ sipsip ba gaut d+win no yand+ipbi, tapma t+ñmañg+il+ñ. Gan gauttok wekail+ amalok yom w+l+it-semum taleuktok tuop n+m, wala t+imbi Kunum Yambatt+ enlok n+ñañ Yesu amatam kolan+j+lak tuan apma t+keuktok n+mul+im p+m indambi, sipsip n+ñañ wandin kim-semguk.

39 Eumbi enguk, “Bimbi kandemik!” Yesulı wındıñ eumbi, endı en kle ña it wın kañgımık. 4 kilok tımbımbi, en gıta palımbi, tim tıñguk.

40 Ama tıpet Yoanelok mandan nandımbi, Yesu kle ñañgımık, endoñnan nanin no wın Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

41 Endı Yesu gıta pakap kañbimbi, dındımgan ñam dal Simon lonjı-ta-ña kañbi nıñguk, “Nıtı Mesia ip kamık.” (Mesia wın Glik manda plon Klisto kıtıañ.)

42 Wındıñ embi nañgımbi, Yesuloñ ña tomgımık. Ña tombımbi, Yesulı Simon daut kwambıñ kañbi nıñguk, “Dık Simon Yoanelok nıñañ. Koka kombın Sıfas kıtınekalıñ.” (Kot ‘Sıfas’ wın Grik manda plon Petlo.) §

Filip gıt Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nıñañ, wın ka-nandı-tomgımık

43 Salaumbi, Yesulı Galili kwelan ñaupı nandımbi ñañguk. Ñañıpi, Filip tımbi indaumbi nıñguk, “Dık bı nak nep kle kuukañ.”

44 (Filiptok it kwet wın Betsaida, wın Andlu gıt Petlo endok iset kweset.)

45 Tımbi Filiptı ña Natanael tımbı indaumbi nıñguk, “Ama walıñgan Moselı endıkñe manda gınañ ba plofet amalı bo indauktok youyoulın, wın Mesia en nındı ip kamıñ. En Joseptoñ nıñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

46 Eumbi nı-nandımbi eñguk, “Akai! Ba nepek kındem no it kwet koi gıñgıl nımnat wandınnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filiptı nıñguk, “Dıtına bımek ka!”

47 Tımbi Yesulı Natanael bıum kañbi, endok plon ñındıñ eñguk, “Yakñe! Ama ñın endı İslael ama sısınık. Juluñıt endok plon no nım palmılak.”

48 Wındıñ eumbi nı-nandımbi eñguk, “Nıtek tımbi dık nokok kusatna wandın nandı-namlañ?” Eumbi nıñguk, “Filiptı gama nım kıtı-gamñımbi, dık komba fik kapmainan pipalımbi gambıt.”

49 Natanaelli manda wın nandımbi nıñguk, “Endaut. Dık Kunum Yambattok Nıñañ sınik, İslael nındok Ama Wapmañnı mandı pakamıñ wın dık wakan!”

50 Eumbi, Yesulı tambane nıñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalım gambıt wındıñ ganıtta tımbi, dık wındıñ nandı-kwambıñ dalañ ba? Dık nepek gıtıknın dıwın sıñgımek indaumbi kaukañ walı man nek indalak wın makleukak.”

51 Tımbi yousımbi nıñguk, “Wın biañgan sınik. Nak ñındıñ sanlet: sındı kanekalıñ, wın kunum yama dılı tombımbi, Kunum Yambattok eñaloñıilı kwelan nanin kunum gınañ lombi, nak Ama Sısinık nokoñnan undane pımbi, wındıñ lo ña pı pa tınekalıñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walı endı Kunum Yambattok Nıñañ wın tımbı inda-dakleñguk

2

Yesulı tuk tımbım wain indañguk

1 Kena nain tıpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandıñ ama nolı kıkokot tımbi, nanañ sina wopum tıñguk. Yesu meñlı wandıñ pakuk,

§ 1:42: Kot tıpet wolok kusaset wın ‘kawat’. ** 1:51: Jekoptı Kunum Yambattok eñaloñıilı lat plon lombi pımbi kañbi ka-nandı-dakleñguk, wın Yambattı en kasileñguk (Stat 28:12-15), wındıñgangot Yesulok gwañgwañıilı Yambattı Yesu kasileñguk wın ka-nandı-tomnekalıñ.

² tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii bo eni-tiañeum bĩmbi, wandĩñ pakĩlĩñ.

³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñlĩ Yesula ñĩndĩñ nĩnguk, “Wain ememlok wĩn ip talek.”

⁴ Eumbi tambane nĩnguk, “Me, wĩn nokok nepek ñĩm. Kusatna tĩmba inda-daklelok nain wĩn gama ñĩm indak.”

⁵ Eumbi, Yesu meñlĩ it wolok kena gwañgwala ñĩndĩñ enguk, “Endĩ nepek no sanbĩmbi, wolok tuop tĩnekalĩñ!”

⁶ Tĩmbi it wolok gĩnañ kawat kambot tuknat kĩt tombon, tombon noñgan pakum, noñgan noñgan wolok wopum wĩn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wĩn Kunum Yambattok dainan tĩ-jamilan tĩndĩlok Juda amatamdĩ tuk walĩ kĩsĩ kesĩsĩ, nepek dĩwĩn wakĩt wĩlĩkañgĩlĩñ.

⁷ Tĩmbi Yesulĩ kambot wĩn kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñĩ pakañ wĩn tuk gĩt-talewĩt!” Eumbi, kambot gĩtĩk wĩn gĩlĩm man plon tokñe-taleumbi

⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gĩnañ nanin gĩpi, nanañ kandĩkñe amalotĩ tĩke ñawĩt!” Eñguk wolok tuop tĩke ñambi,

⁹ nanañ kandĩkñe amala mĩumbi, tuk walĩ ikan wain indañguk wĩn nakanaka tĩnguk. Nakanaka tĩmbi, wain tuk wĩn denanin wĩn ñĩm nandĩnguk, wĩn kena gwañgwa gĩkĩlĩñ endĩngot nandĩngĩlĩñ, wala tĩmbi kandĩkñelĩ ama kĩkokot tĩnguk wĩn kitiñmĩmbi

¹⁰ nĩnguk, “Kĩmĩn beu gĩtĩktĩ wain tuk kĩndem wĩn dama danbi, yoksĩila emum nam, kamakama tĩmbĩmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dĩk wain tuk kĩndem tĩke-kimbĩñ dambi, kombĩtmeke tĩke bĩlañ.”

¹¹ Yesulĩ Galilĩ kandañ, Kana it kwelan tuk tĩmbĩ wain indañguk walĩ endok jĩmba kundilĩ dama sisĩnĩk. Kundilĩ wĩn tĩñĩpi, enlok kusal engano wĩn tĩmbĩ inda-dakleumbi, gwañgwañiilĩ kañbi nandĩ-kwambĩñ dañgĩlĩñ.

¹² Sina walĩ taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endĩ Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nĩtepekgot yakan wandĩñ pakĩlĩñ.

*Yesulĩ Beulok il giñgiñgan ñĩm tĩngĩlĩñda ep kle-kokuk
(Matayo 21:1-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwĩlat walĩ indaup tĩmbĩmbi, Yesulĩ gwañgwañii gĩta Jelusalem lo ñañguk.

¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jĩmba gĩnañ lombi yambĩnguk, wĩn ama dĩwĩndĩ tapmalok makauk wakĩt sipsip ba mambaip tualok ep bĩ yapĩkĩlĩñ, tĩmbi ama dĩwĩndĩ mĩnem walan kusei kusei tombo mĩñ kena tĩ-pakĩlĩñ. * Yesulĩ wĩn yambĩmbi,

¹⁵ toa no binjaneum gĩlĩm daumbi, ama wakĩt makauk ba sipsip gĩtĩk wĩn tapma it sañ jĩmba gĩnan nanin yandĩp kleum poña-taleumbi, ama mĩnem tombo mĩñ kena tĩ-pakĩlĩñ endok mĩnem kwandainjĩ gĩtĩk wĩn wĩlĩ papuseneumbi, endok kĩmĩkĩmĩtsĩ ep tambokuk.

¹⁶ Tĩmbi endĩ ama mambaip tualok kĩmĩkĩlĩñ wĩn enombĩmbi eñguk, “Ei! Nepenepek gĩtĩk ñĩn platikan mep ña-talewĩt, tĩmbi nokok Bepnalok il ñĩn tĩmbĩm kĩmĩlĩ tua it silanin inda-ta-bĩlak, wĩndĩñ nombo ñĩm tĩnekalĩñ!”

¹⁷ Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiilĩ plofet manda no Kap nolok gĩnañ youyoulin patak wĩn nandĩ-sĩwĩkĩlĩñ. Manda wolok gĩnañ Mesialĩ Kunum Yambatta ñĩndĩñ nĩnguk, “Nak dĩkok ika tĩke-kimbĩñ dambi, it walĩ giñgi sisĩnĩk palektok gĩñgĩneletta tĩmbi kuñguna kolaukak.” ✧

* **2:14:** Ama mĩnem tombo mĩñ kena tĩañgĩlĩñ endĩ amatamdok mĩnem tĩkembĩ, wolok kĩnjan tapma ittok mĩnem emumbi, amatamdĩ walĩ tapmalok gaut tuañgĩlĩñ ba tapĩkot kĩmĩkĩlĩñ. ✧ **2:17:** Kap 69:9

18 Yesulî tapma ilan wîndîñ tîngukta tîmbi Juda ama biesîlî nîmbi eñgîlîñ, “Dîk jimba kundit nîtek tîmbîmbi ka-dakleamîñ, wîn Kunum Yambattî tapma it kandîkîe kena wandin tîndîlok ganbî taleñguk?”

19 Eumbi tambane enguk, “Sîndî Kunum Yambattok il ñîñ wialîmbi, sandap tîpet gît no wolok gînañnan nak bîndambo mamba ilekak.”

20 Eumbi nîngîlîñ, “Akai! Nîndîla tapma it ñîñ gwîlat 46 gînañnan kîndit-ta-bamîñ, gan dîkta sandap tîpet gît no wolok gînañnan mambî ilepi elañ ba?”

21 Gan Yesulî tapma itta sînk nîm eñguk, tambo endî enlok pîngîula eñguk.

22 Tîmbi Kunum Yambattî en kîmnan nanin tîmbî mîlakuk, wolok sîngî kandañ gwañgwañîlî manda wîñ eñguk wîñ nandî-sîwîpi, Mesialok mîlamîlat plon manda youyoulîñ patak wakît manda Yesu en eñguk wîñ nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

Yesulî amatam gîtîktok kusasî nandî-talelak

23 Yesulî Kamaikamai gwîlatta Jelusalem it kwelan palîñîpi, jimba kundit asup tîmbîmbi, amatam asuptî wîñ kañgîlîñda tîmbi en wîñ Mesia sînk wîñ nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

24 Gan Yesu endîla amatamdok nanandîñjî plon nîm panjañganeñguk,

25 wîñ kusei ñîndîñda: amatam gîtîk endî nîtein wîñ Yesu en nandî-kîlîñ eñguk, tîmbi endok gînañ nanandîñjî yambî-nandî-dakle-taleñgukta tîmbi, nîsîlok kusasî plon nîmbek nolî Yesula nanandî mîuktok tuop nîm.

3

Kuñgu taletalen nîmnat wolok kusei wîñ Yesu en wakan

1 It kiyau wopum Juda amatam yambî-dîkîeñgîlîñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.

2 Endî tim nola Yesuloñ bîmbi nînguk, “Endaut. Nîndî gambî-nandî-dakleamîñ, wîñ Kunum Yambattî dîk endaut kuuñdok ganî-mupi, dîkîta patak. Neta, jimba kundit dîk pa tîlañ, wandin wîñ ama nolî nîsîlok gembîñjî plon tînelîñdok tuop nîm.”

3 Eumbi, Yesulî tambane nînguk, “Wîñ biañgan sînk. Tîmbi Kunum Yambattok kandañ nak ñîndîñ ganba: tîkap ama nolî indainda komblin bîndambo nîm indaukta, endî endok gîngît indauktok tuop nîm.”

4 Eumbi, Nikodemusî nî-nandîmbi eñguk, “Akai, ama gîlîktî indainda komblin wîñ telak nîtek plon tuop indauk? Endî meñlok sîmbai gînañ bîndambo pîumbi, meñlî apmektok tuop nîm bek.”

5 Eumbi, Yesulî tambane nînguk, “Wîñ biañgan sînk. Nak ñîndîñ ganba nandî: tîkap Kunum Yambattî tuk wakît Woñînlî ama nîm tîmbî kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endî Kunum Yambattok gîngît indauktok tuop nîm.

6 Wîñ amalok pîngîu gwîlap wîñ enlok meñ beuloñnan nanin, tîmbi gînañ tiptok kuñgu sîsînk wîñ Dîndîm Woñloñnan nanin.

7 Nak ‘Sîndî indainda komblin indanelîñdok’ ganî, wala nandî-gîtîngîtîp nîm tîmbekañ.

8 Sasalelî enlok nanandîñ klembi, pendîp ñalak. Wali denanin bîmbi delok ñalak wîñ dîk nanduñdok tuop nîm, dîk gîngîlîñgot pa nandîlañ. Wîndîngangot Dîndîm Woñdî telak nîtek plon amala kuñgu sîsînk wîñ mîumbi, komblin indalak, wîñ ama nolî kauktok ba nandî-dakleuktok tuop nîm.”

9 Nikodemusli ni-nandi+mbi eñguk, “Woñdi kuñgu sis+n+ik m+lak wali n+itek indauk?”

10 Eumbi tambane niñguk, “Dik Israel amatamdok endauts+ loloñ, gañgan nepek win n+m nandi-daklelañ bek?”

11 Biañgan ñak. Nak ñ+indiñ ganba: n+ndi nepek nandi-kiliñ eam+ñ wolok plon manda eam+ñ, ba nepek dautn+l+ kañg+m+ñ wolok gemb+n ikam+ñ, gan s+ndi n+ndok mandan+ n+m pa nandi-dasiañ.

12 Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan s+ndi nokok mandana n+m nandi-kwamb+ñ dañda t+mbi, n+tek plon pañg+tambi, nepek kunum g+nañ indañ win sanbam nandi-kwamb+ñ daneliñ?

13 Ganmek s+ndoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nand+l+ok wandiñ no n+m loñg+l+ñ. N+m. Nak Ama Sis+n+ik noñgan+l+ñgot kunum g+nañ kukap, kwelan ñolok piñgutta t+mbi kunumdok nepek g+tik win nandi-talelet.

14-15 Timbi nak nandi-kilikt+ ti-namañdi kuñgu talelalen n+mnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sis+n+ik nak nep lololok elak. Win Israel amatamdi kwet s+l+aninnan kuñ+l+mbi, amatam maletti eium k+mnep tiñg+l+ñ win ep k+mlektok Moseli malet walawalan no t+mbi, komba bem mioñ nolok plon ti+ke-lo mamb+ ikuk, ✧ walan win d+ñgangot amatamdi kuñgu talelalen n+mnat win kasileneliñdok nep mamb+ loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano s+n+ik ep galk tañguk win ñ+ndiñ t+mbi inda-dakleñguk: end+ enlok Niñañ engano s+n+ik amatamda k+m-semektok ni-mul+mbi indañguk. Windiñda no en Niñañ nandi-kilikt+ tiñm+lakta, end+ kolandok g+ñg+ n+m t+mbekak, tambo end+ kuñgu talelalen n+mnat win kasileukak.

17 Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanj+l+ok k+ñjan eu taleuktok kwelan n+m ni-mukuk, tambo end+ kolanj+l+ok k+ñjannan nanin yapma ti+keuktok ni-mul+mbi indañguk.

18 Nin end+ Niñañ nandi-kilikt+ tiñm+mbi kulakta, Kunum Yambatti yom+nlok k+ñjan tambon ombi-ti+keuktok n+m eu talelak. Gan nin end+ Niñañ n+m nandi-kilikt+ tiñm+mbi kulakta, end+ Kunum Yambattok Niñañ engano s+n+ik endok koi n+m nandi-kilikt+ ti+lakta t+mbi, Kunum Yambatti ikan yom+nlok k+ñjan tambon ombi-ti+keuktok eu taleñguk.

19 Windiñ tiñguk win kusei ñ+ndiñda: end+ kolsalen kwelan ikan ni-mul+mbi indañguk, gan kuñgunji kolanda t+mbi amatamdi kolsalen siñgi w+l+mbi, kilim kasileñg+l+ñ.

20 Neta, ama gitik ti-m+pm+le tañ end+ ep t+nd+nj+l+ok kusei inda-dakleñmek wala m+s+ñ+pi, kolsalenla nandi-kunjit s+n+ik tambi makleañ.

21 Gan nin end+ Kunum Yambattok kusal sis+n+ik win k+m+klembi, ti+kekwamb+ñ dalakta, end+ Kunum Yambat tañgoneñ+pi, kundit k+ndem pa ti+lak wali inda-dakleuktok kolsalen g+nañ pa b+lak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

22 Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañg+pi, Jerusalem nanin p+mbi, Judia kwelan ña tombi, nain d+w+ñ gwañgwañii g+ta wandiñ kuñ+pi, amatam tuk i-sem+l+ñguk.

23-24 Yoane tuk i-sem-i-sem it kwamb+ñ g+nañ gama n+m k+m+k+l+ñda t+mbi, end+ bo kena win ti-ta-kuñguk, win it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta t+mbi, end+ tuk no koi Aion wolok pal+mbi, amatamdi yous+yous+ñgan endoñ b+umbi, tuk i-sem+l+ñguk.

²⁵ Tĩmbi nain nola Yoanelok gwañgwañii dıwın gıt Juda ama nolı kusei kımıpi, kısı kesisi ba nepek kusei kusei dıwın wın nitek wıłıpi, Kunum Yambattok dainan jamılan indaindalok plon e-tañan tıñgılın.

²⁶ Wındın tĩmbi, Yoaneloñ nambi nıñgılın, “Endaut, ama walı ba, dıkıta Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nını-dakleñguñ, wın Yesu endı bo nain nındıñgıtañgan tuk i-sem-i-sem kena tımbımbi, amatam gıtıktı endoñ pa ñañ yañ!”

²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wın kındem. Tıkap Kunum Molomdı ama nım tıke gwılam tıñmekta, kenanlok bien walı indañmektok tuop nım.

²⁸ Sınıla nak nındıñ ewambi nandıñgılın, ‘Nak Mesia en nım, tambo nak endok telak dama tıñmettok nanı-mulımbi bı indañgut.’

²⁹ Mesia nıtok plon nak e-yout manda nitek ewıt? Mesia wın, endı ama no tam gıñgıt wıłımımın wandin. Tımbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandılak wandin natna Yesulok gembın ipi, amatamdı endok mandan nandınepi ñañ wın nandılet, nain wolonda nandı-sılsıslı nokok gınañna tokñelak.

³⁰ Neta, Kunum Yambattı endok koi gıñgıt walı wopum daumbi, nokok kotna gıñgıt walı pıpi euktok nandılak.”

Kunum gınañ nanin pımbi indañguk wın Yesu en wakan

³¹ Kunum gınañ nanin pımbi indalaktı ama gıtık yapma klelak. Neta, kwelan ama endı kwettok gıñgıtıñii, tımbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum gınañ nanin pımbi indañguktı wandin nım, tambo endı kwelan ama gıtık yapma klembi,

³² nepek kunum gınañ kañguk ba nandıñguk wolok plon elak, gañgan mandan wın noñgan noñgandıñgot nandı-dasiañ.

³³⁻³⁴ Kunum Yambattı Nıñañ nı-mukuk enda Dındım Woñ tokñetokñen mılakta tımbi, Woñ walı tımbı pañgıtaumbi, Kunum Yambattok mandan-got pa elak, wala tımbi nin endı mandan wın nandı-dasilak, endı nındıñ tımbı inda-daklelak: endı Kunum Yambattı biañgan molom sınık wındın nandı-kwambın dalakta.

³⁵ Beptı Nıñañ tıke-galk talak, tımbi endı nepek gıtıñgıtık endok kiinan kımıpi, ka-dıkñeuktok nımbı taleñguk.

³⁶ Wındıñda tımbi nin endı Kunum Yambattok Nıñañ nandı-kılıktı tıñmılak, endı kuñgu taletalen nımnat wın ikan nındıñgıtañgan kasılemi kulak, gan nin endı Nıñañdok mandan nım tıkembı kımıt-klelak, endı kuñgu sısnık wın nım kasıleukak. Tambo, Kunum Yambattı ikan yomınlok kınjan tambon ombı-tıkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasılı Yesu en Mesia wın nandı-kwambın dañgılın

¹⁻² Tımbi manda no nındıñ eu sapañaneñguk, “Amatamdı Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwınakwınatsılı Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wın Yesulı tuk i-sem-i-sem kena nım tıñguk, wın endok gwañgwañıılıñgot amatam tuk i-sem pa tıñgılın.) Tımbi manda walı Falisi amalok pawanjı gınañ pıñguk wın Yesulı nandı-tomguk, wolonda

³ endı Judia kwet bimbi, Galili kwelan bındambo undane ñaupı ñañguk.

⁴ Nambi nandıñguk, wın “Samalia distrik dama dıkñeuttok.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Samalia kwelan ñañĩpi, it kwet no koi Sikal wĩn tĩmbi dumalaumbi, Juda gĩt Samalia nasilok bep pañji Jekoptĩ kwet no nĩñañ Joseptok biñmĩñguk wolok tomguk. *

⁶ Tĩmbi Jekoptĩ tuk ban no kĩndit-bium wolok pakuk, wala tĩmbi Yesulĩ telak ombapgan bĩñgukta tĩmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk. Kwet nain bomup tĩmbĩmbi,

⁷ Samalia tam nolĩ tuk gĩlep bĩum kañbi nĩñguk, “Dĩk tuk gĩt nam!”

⁸ (Gwañgwañii endĩla it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgĩliñ.)

⁹ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, Juda amatamdĩ Samalia en gĩta not nĩm tañda tĩmbi tam walĩ nandĩ-silikĩembi nĩñguk, “Nĩtektta tĩmbi dĩk Juda amalĩ nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

¹⁰ Eumbi, Yesulĩ tambane nĩñguk, “Kunum Yambattĩ amatam nek siloñ tambongan ememlok nandĩlak wĩn dĩk nandĩ-dakleumda, ba nin sĩnĩk tukta ganlak wĩn ka-nandĩ-tombĩmda, dĩtna naka tukta nanbĩmbi, nak tuk ama tĩmbi kaiktalok wĩn gumañ gamam.”

¹¹ Tĩmbi tamdĩ nĩñguk, “Ama wopum, tuk ban ñĩn ombap sĩnĩk, tĩmbi tuk gĩñgĩttok bo nĩm pakamlakta tĩmbi, dĩk tuk ama tĩmbi kaiktalok elañ wĩn denanin gĩletañ?”

¹² Sotnĩ Jekop endĩ wakan tuk ban ñĩn kĩndit-nĩmbi, en wakĩt nĩñañii ba sipsip bulmakaũĩliĩ tuk ñakan nayañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi dĩk gumañ en macleũndok nandĩlañ?”

¹³ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ tambane nĩñguk, “Amatam gĩtĩktĩ tuk ñolok gĩpi pa nañ, endok binji bĩndambo kalandaũk.

¹⁴ Gan no en tuk natna mĩwambi nambekak, endok bim nombo nĩm kalandañmekak. Tambo tuk nak mĩmĩlok pat-namlak, walĩ endok gĩnan gĩnañ tuk dai no wandin indambi, tĩmbi kaiktaumbi, papat kwambĩngan kuukak.”

¹⁵ Tĩmbi tamdĩ manda wolok kusei nĩm nandĩ-tombi nĩñguk, “Ama wopum, dĩk tuk wĩn naka namekañ! Nĩm kañbi, nak nombo tukta kĩmbi, tuk gĩlepi, slakan ñandĩñ yousĩyousĩ bĩut.”

¹⁶ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Ale, dĩk ña, wapaka kĩtĩ nañgĩpi, en gĩta undane bĩukañ.”

¹⁷ Eumbi nĩñguk, “Nak wapatna nĩm nat.” Eumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Dĩk wapaka nĩm nat elañ, wĩn dĩndĩm sĩnĩk.

¹⁸ Gan dĩk wapakai epguñ wĩn kĩt tambon gĩtĩk, tĩmbi ama nin en gĩta man ñĩndĩngĩt kulañ, endĩ dĩklok wapaka nĩm, wala tĩmbi manda elañ wĩn biañgan sĩnĩk.”

¹⁹ Yesulĩ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi tam walĩ nĩñguk, “Ama wopum, nak gambĩ-nandĩlet, wĩn dĩk plofet ama no.

²⁰ Wĩndĩñda nak ganĩ-nandĩwa: kwet jañgĩn da patak wolok Samalia nĩnlok bep pañniilĩ Kunum Yambat mĩlelem tĩñmañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi Juda sĩndĩ amatamdĩ Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mĩlelem tĩñmĩnelĩñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesulĩ tambane nĩñguk, “Tam, dĩk manda ñĩn dĩka ganlet wĩn nandĩ-kwambĩñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdĩ kwet jañgĩn ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nĩm mĩlelem tĩñmĩnekalĩñ.

²² Samalia sĩndĩla Kunum Yambat mĩlelem tĩñmañ, endok kusal nĩm nandĩ-kĩliñ eañ, gan Juda ama nĩndĩla nin sĩnĩk mĩlelem tĩñmamĩñ

* 4:5: Manda walĩ Stat 48:22 gĩt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

en nandiñmamiñ, wïn kusei ñïndiñda: Kunum Yambatti amatam gitik kolanjlok mïlapnan nanin yapma tïketïkelok kenan wïn Juda ñïndok kandañ kusei kïmïkuk.

²³ Tïmbi ñïm ombataumbi, nain wïn ip inda-talelak, wolonda ni-wowoñ tïndïlok ama sisïnik endï Beptok kusal sisïnik wïn nandi-kïliñ eumbi, Woñïnlï ep tïmbi pañgïtaumbi, ni-wowoñ tïñmïnekalïñ. Wïn ama wandin wala Beptï yambi-galk tambï, ni-wowoñ tïñmïnelïñdok ep kasileup nandiïlak.

²⁴ Kunum Yambat en ama ñïm, endï Woñ sïnikta tïmbi en mïlem tïñmïlok wolok telak biañgan sisïnik noñgangot patak. Wïn ñïndiñ: endok kusal sisïnik wïn nandi-kïliñ eumbi, Woñïnlï ep tïmbi pañgïtaumbi, ni-wowoñ tï-ñïmlok.

²⁵ Tïmbi tamdï ñïnguk, “Nak nandiïlet wïn Mesia, koi no Klisto kïtiañ, endï indauktok een. Tïmbi endï indamek, nepek gitik ñïni-dakle tï-ñïm-taleukak.”

²⁶ Tïmbi Yesulï ñïnguk, “Nak nindï manda ganlet wïn Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiili undane bi tombi kañgïliñ, wïn Yesulï tam gïta manda e-nandi tïnguk, tïmbi ka-sïlikñembi, nanandi kena tïngïliñ. Gan endoñnan nanin nolï Yesu ñïndiñ no ñïm ni-kañgïliñ, “Dïk nehta lonjïmbi ni-nandiïlañ?” ba “Kusei nehta tam ñakïta manda e-nandi tïlañ?”

²⁸ Tïmbi tam walï tuk kambot tïke-bïnguk wïn wolok biu palïmbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñïndiñ enï-ta-kuñguk,

²⁹ “Sïndï nakïta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tïndïnalok kusei gitik nani-talelak en bïm kawït! En Mesia wakan bek?”

³⁰ Wïndïñ eumbi, amatamdï it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgïliñ.

³¹ Amatamdï gama ñïm bi tomñïliñmbi, gwañgwañiili Yesu ni-gïngïnembï eñgïliñ, “Ñïniñdaut, nanañga na!”

³² Gan Yesulï tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wïn sïndï ñïm ka-nandi-dakleañ.”

³³ Wïndïñ eumbi, ñïsiñgan ñïndiñ e-nandi tïngïliñ, “Ama nolï nanañ ep bïm mïk ba?”

³⁴ Tïmbi Yesulï enï-daklembi eñguk, “Nak ñïn nani-mukuk endok man tañgoneñpi, kenan tïmbettok nañguk wïn gitik tïmba taleukak, walï wakan nokok nanañna tïlak.”

³⁵ Tïmbi Yesulï yousïmbi enguk, “Amatamdï ñïndiñ pa eañ, ‘Yakïp tïpet tïpet taleumbi, nanañ mepmepok nain indaukak.’ Gan nak ñïndiñ sanlet, sïndï dausï deium ñaumbi, amatam ñïndoñ bïnep tañ wïn yambi: endï kena gïnañ nanañ bien epeptok ikan gïlïtalak wandin.

³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen ñïmnatnan yanañgïtak, endï ama bien epep kena tïmbi, tuan kïndem kasïlelak wandin. Wïndïñda tïmbi tïpitïpi tïlak gïta bien epep tïlaktï yakan bienla sïlisïli tamïk.

³⁷ Manda no ñïndiñ pa eañ, ‘Ama nolï tïpitïpi tïmbïmbi, nolï bien epep pa tïlak.’ Wïn kusei ñïndiñda tïmbi manda walï sïndok kandañ bien tïlak:

³⁸ sïndï kena nolï tïngïliñ wolok bien epnelïñdok nak sani-mulam ñañgïliñ, wïn dïwïn nolï kena meñ tïngïliñ, tïmbi sïndï endok kenanjlok bien kasïleañ.”

³⁹ Samalia tamdï eñguk, “Endï nokok ep tïndïna gitik nani-dakle-talelak,” wïndïñ eñgukta tïmbi endok ilan nasi asuptï Yesu en Mesia sïnik wïndiñ wïn nandi-kwambïñ dañgïliñ.

⁴⁰ Wïndïñda tïmbi endï Yesuloñ bi tomgïliñ, endï Yesulï en gïta kuuptok gïngïnembï, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isï kwesïnan sandap tïpet kumbi,

41 giñgít manda enguk. Tĩmbi manda eñgukta tĩmbi amatam asupgan sɨnɨktɨ Yesu en Mesia sɨnɨk wɨn nandɨ-kwambɨñ dambi,

42 tamda ñɨndɨñ nɨñgɨlɨñ, “Wɨn dɨkok mandañgalañgot tĩmbi nɨndɨ nombu nɨm nandɨ-kwambɨñ damɨñ. Tambo, nɨndɨ nɨnlok pawannɨlɨ endok mandan nandɨmbi, ñɨndɨñ nandɨ-dakleamɨñ: biañgan sɨnɨk, ñɨne Mesia nin kwelalok amatam gɨtɨk kolanjɨlok kɨnjannan nanin yapma tɨkeukak en wakan.”

*Yesulɨ kena ama nolok nɨñañ tĩmbɨ kɨndem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

43 Yesulɨ Samalia kwelan sandap tɨpet pakap, Galili kwelan ñaupɨ ñañguk.

44 Endɨ damañgan ñɨndɨñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasɨlɨ giñgɨñgan nɨm pa tɨñmañ.”

45 Wɨndɨñda endɨ Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda wɨnasɨ endɨ bo Kamaikamai gwɨlatta Jerusalem ñambi, Yesulɨ nepek nek wolok tɨñguk wɨn gɨtɨk kañgɨlɨñda tĩmbi enda not tɨñmɨñgɨlɨñ.

46 Yesulɨ Galili kwelan kuñɨpi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tĩmbɨm wain indañguk, wandɨñ kandañ endɨ bɨndambo ñam pakuk. Tĩmbi Kapaneam it kwet walɨ Kana ñasɨñgan pakuk, wandɨñ ama wapmañdok kena ama nolɨ kuñguk. Endok nɨñañɨ jɨmbat tɨñgukta tĩmbi,

47 endɨ Yesulɨ Judia kwelan nanin pɨmbi, Galili bɨ tomguk wolok giñgít nandɨmbi, wolongan endoñ bɨñguk. Bɨmbi, nɨ-gɨñgɨnembɨ, ñɨndɨñ eñguk, “Wandingan, dɨk nakɨta Kapaneam ñambi, nokok nɨñana sembepɨ tɨlak wɨn tĩmbɨ kɨndem dawɨn.”

48 Wɨndɨñ eñgukta tĩmbi Yesulɨ ñɨndɨñ nɨñguk, “Tɨkap amatam sɨndɨ jimba kundit ba kundit gɨtikɨnɨn daut samambi nɨm kañda, sɨndɨ nak nɨm nandɨ-kɨlɨktɨ tɨ-namañ.”

49 Wɨndɨñ eumbi tambane nɨñguk, “Wopum, nɨm kañbi nɨñana sembekta, plapgan bɨumbi ñanda.”

50 Gan Yesulɨ tambane nɨñguk, “Dɨk ñau. Nɨñañga ip kɨndem dam kulak.”

Tĩmbi ama walɨ Yesulɨ manda nɨñguk wɨn nandɨ-kwambɨñ dambi, ilan ñaupɨ ñañguk.

51 Ñañɨlɨmbi, endok kena gwañgwañiilɨ en telaknan bɨ tĩmbɨ indaumbi, ñɨndɨñ nɨñgɨlɨñ, “Dɨkok nɨñañga ip kɨndem dak kulak.”

52 Eumbi, nain nekta sɨnɨk kɨndem dañguk wala enɨ-nandumbi nɨñgɨlɨñ, “Desa 1 kilok timplala tĩmbɨmbi, siñgin komba dɨñguktɨ busukñeñguk.”

53 Eumbi, beulɨ ka-nandɨ-dakleñguk, wɨn 1 kilok timplala sɨnɨk Yesulɨ “Nɨñañga kɨndem dam kulak” wɨndɨñ nɨñguk. Tĩmbi en gɨta amatam endok ilnan kuñgɨlɨñ endɨ gɨtɨktɨ Yesu nandɨ-kɨlɨktɨ tɨñmɨñgɨlɨñ.

54 Yesulɨ Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bɨ tombi, bɨndambo jimba kundit wɨn tĩmbɨmbi, nain tɨpet indañguk.

5

Yesulɨ tuk ban baliliñnan ama no tĩmbɨ kɨndem dañguk

1 Nain nɨtepek ñaumbi, Juda amatamdok gwɨlat no tĩmbi dumalaumbi, Yesulɨ Galili kwet bimbi, Jerusalem undane ñam pakuk.

² Jerusalem it kwettok sañ yama nolok koi w+n Sipsiplok Yama, * t+mbi yama wolok ñas+ñgan tuk ban no patak, wolok koi w+n Judalok mandanj+ plon Betesta kit+añ. Tuk ban wali palanda kit tambongot, †

³⁻⁴ t+mbi palanda wolok plon amatam j+mbatsiat asup, w+n amatam dausi sipsipm+n, ba kesisi kolan ba piñg+ps+ dalandañguk endi pakil+ñ. ‡

⁵ Ama no gwilat 38 gitik j+mbat t+keñgukta endi bo wolok pakuk.

⁶ Yesul+ tuk bannan ña tombi, ama w+n kañbi ka-nand+ñguk, w+n endi nain ombapgan wolok pakañguk. W+nd+ñda endi ñ+nd+ñ ni-nand+mbi eñguk, “D+k kindem dauñdok nand+galk tilañ ba?”

⁷ Eumbi, ama j+mbalatt+ tambane n+ñguk, “Wopum, tukt+ sasik t+mb+mbi, notna nol+ nepmu plaptaumbi, tuk g+nañ pi+ut ñak! N+mda t+mbi, natnañgan pi+mbilok gliñgliñ t+mbambi, di+w+n nol+ napma klembi, dama pa pañ.”

⁸ W+nd+ñ eumbi, Yesul+ n+ñguk, “D+k m+lapi, ipaka t+kembi ñau.”

⁹ T+mbi wolongan ama wali k+ndem dambi m+lapi, ipal t+kembi ñañguk.

W+n Sabat patnand+ nainda w+nd+ñ indañgukta t+mbi,

¹⁰ Juda ama biesil+ ama k+ndem dañgukta ñ+nd+ñ ni-giñg+nembi eñg+il+ñ, “Man Sabat yañ! D+k n+tek t+mbi end+kñe manda w+pi, ipaka t+kembi ñalañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep t+mbi k+ndem dat endi ñ+nd+ñ nan+k, “D+k ipaka t+kembi ñau.”

¹² Eumbi ni-nand+ñg+il+ñ, “Ama nindi ‘Ipaka t+kembi ñau’ gan+k?”

¹³ Gan Yesul+ k+m+n wopum wolok pakil+ñ endok boñg+ps+nai paikukta t+mbi, ama k+ndem dañgukt+ en nin s+n+k w+n n+m nand+ñ+m+ñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesul+ ama w+n tapma it sañ jimba g+nañ t+mbi indaumbi n+ñguk, “Nand+lañ, d+k ip k+ndem dañguñda, yom nombo n+m t+mbekañ. N+m kañbi, m+lapp wopum s+n+k nol+ gepmek!”

¹⁵ Eumbi, amal+ walinin pi+m ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesul+ t+mbi k+ndem dañguk w+nd+ñ eumbi nand+ñg+il+ñ.

Kunum Yambattok N+ñañ ba kuñgu sis+in+ktok kusei w+n Yesu en wakan

¹⁶ Yesul+ kundit wandisi Sabat patnand+ nainda pa til+ñgukta t+mbi, Juda ama biesil+ kusei k+m+pi, m+lapp pa m+ñg+il+ñ.

¹⁷ T+mbi Yesul+ enlok ep t+nd+n kasopmeuktok ama biesila ñ+nd+ñ enguk, “Bepnal+ yousi+yosi+ñgan kena ti-ta-kulakta t+mbi nak bo w+nd+ñgangot ti-ta-kuutat.”

¹⁸ Kusei wala t+mbi Juda ama biesil+ Yesu wali k+mbektok telak lonji-s+n+k tañg+il+ñ. W+n endi Sabattok end+kñe manda lap+kuk walañgot n+m. W+n endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en t+mb+mbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan t+ñgukta t+mbi w+l+ k+mbektok telak lonji+ñg+il+ñ.

¹⁹ T+mbi Yesul+ ñ+nd+ñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan s+n+k. T+mbi ñ+nd+ñgot sanba: nak Kunum Yambattok N+ñañdi natnalok nanand+nala nepek no t+mbettok tuop n+m. Tambo nokok Bepnal+ nepek

* 5:2: Yama wolok sipsip yanañg+il+m lo-p+it pa t+ñg+il+ñ. † 5:2: Nandi-tale amal+ eañ, w+n tuk ban w+n wopum s+n+k, amal+ t+nd+n, t+mbi ban w+n palandali tamb+mbi, tukt+ tambon tambon pak+m+k, t+mbi palandali tuk ban w+n ep kle-g+mbut pakuk. ‡ 5:3-4: Nandi-tale ama di+w+ndi manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñ+nd+ñ, “Endi tuk sasik t+mbektok mand+paqañg+il+ñ. W+n kusei ñ+nd+ñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo nol+ tuknan pi+mbi, tuk t+mb+ sasik t+ñguk, t+mbi nin endi tuk g+nañ dama pil+ñguk endiñgot j+mbat w+n ba w+n inda-senguk wali tale-semli+ñguk.”

nek tĩmbĩmbi kalet, wĩngot gumañ tĩmbet. Wĩn Bepti nepek nek pa tĩlak, wĩndĩngangot nak endok Nĩñañdi pa tĩlet.

²⁰ Tĩmbi endi gĩnañli nep kasilembi, enlok ep tĩndĩn gĩtik wĩn dau namum kañbi pa tĩlet. Tĩmbi sĩndi ka-sĩlĩkĩmbi, nanandi kena tĩnelĩndok, endi kundit gĩtikĩn dau namum kañbi tĩmbetat, tĩmbi walĩ kundit damañgan tĩngut wĩn makle tĩnekalĩñ.

²¹ Wĩn ñĩndĩñ: Bepnalĩ ama kĩmnan nanin ep tĩmbi mĩlalĩmbi, kuĩngu emlak, wĩndĩngangot nak endok Nĩñañli bo ama ninda kuĩngu emepi nandĩlet enda emlet.

²² Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepti ama no nĩm yambi-danlak. Tambo amali kuĩngulok ba kĩmkĩmlok wĩn eu taletale kena wĩn Bepti nokok kĩtnanan kĩmĩt-taleĩnguk.

²³ Wĩn kusei ñĩndĩñda: endi enda kot gĩngĩt mañ gĩtikĩt nak Nĩñañda wĩndĩngangot kot gĩngĩt namnelĩndok nandĩlak. No en gĩngĩnembĩ, nak Nĩñan kot gĩngĩt nĩm namlak, endi Bep nanĩ-mukuk enda bo kot gĩngĩt nĩm pa mĩlak.

²⁴ Wĩn biañgan sĩnĩk.

Tĩmbi ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: nin endi nokok mandana kĩmĩt-klembi, Bep nanĩ-mukuk en nandĩ-kĩlĩkĩtĩ tĩñmĩlak, endi kuĩngu taletalen nĩmnat wĩn ikan palmĩlak. Wĩn endi damañgan kĩmlok gĩngĩt kuĩnguk, gan kuĩngu sĩsĩnĩk wolok gĩngĩt ikan indambi kulak, tĩmbi yomĩnlok kĩnjan tambon nĩm ombi-tĩkeukak.

²⁵ Manda walĩ biañgan sĩnĩk.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanlet: nain indaup tĩlak wolonda amatam endok gĩnañji tip kĩmkĩmĩn endi nak Kunum Yambattok Nĩñañ nokok mandana nandĩnekalĩñ. Biañgan ñak, nain wĩn ikan indak, tĩmbi mandana nandĩ-dasiañdi papat kwambiñgan kunekalĩñ.

²⁶ Wĩn kusei ñĩndĩñda: nokok Bepna en kuĩngu molomdi amatam ep tĩmbi kaiktaumbi, kuĩngu ememlok gembĩn palmĩlakta, tĩmbi nak endok Nĩñañdi wĩndĩngangot tĩmbettok endi gembĩn wĩn naka bo namguk.

²⁷ Tĩmbi nak Ama Sĩsĩnĩkta tĩmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbĩ taleumbi, endi kuĩngulok ba kĩmkĩmlok manda wĩn nak ewa taleukak.

²⁸ Sĩndi wala nanandi kena nombo nĩm tĩnekalĩñ, wĩn kusei ñĩndĩñda: nain indaukak wolonda sembĩsembĩn gĩtik endi nokok mana malap nandĩmbi.

²⁹ sumji binekalĩñ, wĩn kĩndem tĩndi endi mĩlapi, kuĩngu kwambiñ kunekalĩñ, tĩmbi kolan tĩndi endi mĩlapi, nak mandanjĩ ewa taleumbi, endi kolanjĩlok tambon ombi-tĩkenekalĩñ.

³⁰ Nak natnalok nanandĩnala nepek no tĩmbettok tuop nĩm. Wĩn Bepnalĩ nĩtek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-danĩ tĩlet. Tĩmbi nak telak dĩndĩm plon yambi-danĩ tĩlet, wĩn kusei ñĩndĩñda: nak natnalok nanandĩna nĩm kĩmĩt-klelet, tambo Bep nanĩ-mukuk endok man taĩngonembi kĩmĩt-klelet.”

Yesulok kusal tĩmbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, ama biesĩla enguk, “Tĩkap nak noĩnganliĩngot natnalok kusatna e-daklewamda, sĩndi wala nandum biañgan nĩm tĩlak.

³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wĩn Bepna en wakan. Tĩmbi nak ñĩndĩñ nandĩ-daklelet: endi manda nokok plon elak walĩ biañgan sĩnĩk tĩlak.

33 Tĩmbi sĩnĩ nokok kusatna tĩmbĩ inda-daklenelĩndok ama enĩ-mulĩmbi, endĩ Yoane tuk i-sem-i-semloĩ ñam nĩ-nandĩngĩlĩñ, wolonda Yoanelĩ kusatna sĩsĩnik wĩn sanĩ-dakleñguk.

34 Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nĩm panjañganelet, ganmek sĩndĩ Yoanelok mandan nandĩ-dasiumbi, Kunum Yambattĩ kolanjĩlok kĩnjannan nanin sapma tĩkeuktok nak Yoanelok mandan wĩn sanĩ-kalkta tĩlet.

35 Sipalaktĩ duapi kolĩ salelak, wĩndĩngan Yoanelĩ nokok kusatna tĩmbĩ sale-samumbi, sĩnĩ nain dumangan endok mandanla tĩmbi nandĩ-koĩngomnat sĩlĩsĩlĩ wopungan tĩngĩlĩñ.

36 Kusatna tĩmba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tĩmbi walĩ Yoanelok mandan maklelak. Wĩn nokok Bepnalĩ nak kena tĩmba taleuktok namguk, wĩn nak kundit pa tĩlet, walĩ wakan endĩ nak nanĩ-mulĩmbi indaĩgut wĩn tĩmbĩ inda-daklelak.

37 Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepna nanĩ-mukuk endĩ bo kusatna tĩmbi inda-daklelak. Sĩndĩ nain nola endok man malap nĩm nandĩngĩlĩñ, ba endok walan nĩm kaĩngĩlĩñ.

38 Tĩmbi endok mandan sĩndok gĩnañjĩ gĩnañ nĩm nandĩ-dasium patak, wĩn kusei ñĩndĩnda: endĩ nak wakan nanĩ-mulĩmbi indaĩgut, ganmek sĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-kwambiñ dañ.

39 Sĩndĩ kuĩgu taletalen nĩmnat wolok telak wĩn manda youyoulĩn gĩnañ tĩmbi inda-samektok nandaĩnda tĩmbi manda wĩn pinat-lonjĩ kena pa tĩ-kĩlĩñ eañ, tĩmbi manda walĩ wakan nokok kusatna eu daklelak,

40 gaĩngan sĩndĩ gĩngĩnembĩ, nak sep tĩmba paĩngĩtaumbi, kuĩgu sĩsĩnik wĩn kasĩlenelĩndok nokoñ nĩm pa bañ.

41 Amalĩ kot gĩngĩt namañ ba nĩm namañ, nak wala nandĩ-koĩngom nĩm pa tĩlet.

42 Gan sĩndok kandaĩla wĩndĩñ nĩm. Nak nandĩ-kĩlĩñ tĩ-sambi, sambi-nandĩ-daklelet, wĩn sĩndok gĩnañjĩlĩ Kunum Yambat nĩm kasĩleañ.

43 Neta, nokok Bepnalĩ nanĩ-mulĩmbi, endok kĩnjannan sĩndoñ bĩngut, ganmek sĩndĩ siĩngĩ wĩwĩt pa tĩ-namañ. Gan tĩkap ama nolĩ enlok nanandĩla sĩndoñ bĩlakta, sĩndĩ not pa tĩñmañ.

44 Sĩndĩ nosiilĩ kot gĩngĩt samañ wala nandĩ-koĩngom pa tañ, gan Kunum Yambat noĩngan sĩnĩktĩ kot gĩngĩt samektok sĩn gembĩ nĩm pa kokañ. Wĩndĩnda tĩmbi sĩndĩ nĩtek nokok mandana nandĩ-kwambiñ danelĩñ?

45 Bepnalok dainan nĩndĩ sĩnĩk mandalĩ sep youpi sanĩ-kolaukak? Wĩn nak nĩm! Sĩndĩ wĩndĩñ nĩm nandĩ-namnekaliñ. Wĩn ama sĩndĩ sep kĩmĩlektok nandĩ-kwambiñ dañ, wĩn Mose en wakan mandalĩ sep youlekak!

46 Endĩ nokok plon manda youkuk, wala tĩmbi tĩkap sĩndĩ endok mandan nandĩ-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandĩ-kwambiñ danelĩñ.

47 Gan tĩkap sĩndĩ Moselĩ manda youkuk wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ daĩda, nokok mandana nĩtek nandĩ-kwambiñ danelĩñ?”

6

*Yesulĩ ama 5,000 wakĩt tam gĩt gwaĩngwa bisat nanañ ep towĩnguk
(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)*

1 Tĩmbi Yesulĩ Galili kwelan undanem bĩ pakap, nain nola kĩkeñ tĩkembĩ, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wĩn dĩkĩñembĩ, tombon kandañ gwaĩngwañiĩ gĩta wandĩñ ñaĩnguk.

² Tĩmbi amatam kĩmĩn wopumdi Yesuli jimba kundit ama jĩmbatsĩatta ti-semliĩnguk wĩn pa kayaĩgĩliĩnda tĩmbi, en kle-gĩmgĩm embi ñaĩgĩliĩ.ĩ.

³ Tĩmbi Yesuli tambon kandaĩ ña tombi, kwet jaĩgĩn nolok lombi, gwaĩgwaĩii gĩta pip pakuk.

⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwĩlat wopum no, koi Kamaikamai gwĩlat, wali dumalaĩnguk.)

⁵ Tĩmbi Yesuli deium ñaumbi, amatam kĩmĩn wopum endoĩ bĩumbi yambĩmbi, Filipa ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Nĩndĩ nanaĩ denanin tuambi, amatam ñandin sĩnĩk ep towineĩ?”

⁶ (Endĩ amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tĩnguk, gan Filiptok nanandi-kĩlĩktĩn ka-nanduktok wĩndĩĩ eĩnguk.)

⁷ Tĩmbi Filiptĩ tambane nĩnguk, “Tĩkap nĩndĩ kena tĩmbi, sandap 200 wolok tuan pat-nĩmumda, mĩnem wali plaua nanaĩ tuanambi, amatam noĩgan noĩganli lakatgot nanelĩĩnda, wali gama tuop nĩm ti-semek.”

⁸ Tĩmbi Yesulok gwaĩgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayaĩ, endĩ Yesu ñĩndĩĩ nĩnguk,

⁹ “Gwaĩgwa no ñĩn patak, endok plaua nanaĩ wĩn bali kwĩlanli tĩndĩn kĩt tambongot gĩt mĩkbalak sinjin tĩpet palmĩlak. Gan plaua gĩt mĩkbalak wandin wali amatam asupgan pakaĩ nĩtek tuop ti-semek?”

¹⁰ Tĩmbi Yesuli gwaĩgwaĩii enbĩmbi, endĩ amatamdi pip patnelĩĩndok enbĩmbi pipakĩliĩ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Tĩmbi ama endok kwĩnakwĩnatsĩ wĩn 5,000 ba nĩtepek.

¹¹ Tĩmbi Yesuli plaua nanaĩ wĩn epbi, Kunum Yambat weĩmĩmbi, amatam wolok pipakĩliĩ enda dani-semnelĩĩndok gwaĩgwaĩiila emguk. Emu taleumbi, mĩkbalak tĩpetta wĩndĩĩngangot tĩnguk. Tĩmbi amatamdi nandi-galksĩlok tuop epbi naĩgĩliĩ.

¹² Na tokĩneumbi, Yesuli gwaĩgwaĩiila enguk, “Nanaĩ nambĩmbi, dĩp pat-ta-ñalal wĩn kiulĩ! Nĩm kaĩbi, binam pap kolauk.”

¹³ Wĩndĩĩnda endĩ amatamdi nanaĩ na-tĩlap biĩgĩliĩ wĩn kiukĩliĩ, wĩn plaua nanaĩ kĩt tambongot wolok dĩpdĩplĩ sandĩĩ lĩk 12 tokĩneĩgĩliĩ.

¹⁴ Amatamdi Yesuli jimba kundit wĩn tĩmbĩm kaĩgĩliĩnda tĩmbi manda ñĩndĩĩ eu sataĩnguk, “Biaĩgan sĩnĩk, Kunum Yambattĩ plofet ni-mulĩm kwelan indauktok een * wĩn ama ip ñakan sĩnĩk!”

¹⁵ Endĩ wĩndĩĩ eumbi, Yesuli yambĩ-nandiĩnguk, wĩn amatamdi en kaikgan tĩkembĩ, ama wapmaĩji wĩndĩĩ mambĩ ilektok nandi-sambat tĩngĩliĩ, wala tĩmbi endĩ yambĩk bimbĩ, bĩndambo engan kwet jaĩgĩnnan loĩnguk.

*Yesuli tuk guaĩ plon yalimbĩ ñaĩnguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

¹⁶ Tĩmlala tĩmbĩmbi, Yesulok gwaĩgwaĩiilĩ kwet jaĩgĩnnan nanin tuk guaĩnnan pĩmbi pakĩliĩ.

¹⁷ Pakap, kwet kĩlĩm eumbi, Yesuli endoĩĩ gama nĩm bĩngukta tĩmbi endĩ kĩkeĩ plon lombi, tuk guaĩ dĩkĩneumbi, ña Kapaneam kandaĩ ñanepi ñaĩgĩliĩ.

¹⁸ Ñaĩĩlĩmbi, sasale wopum bĩmbi, tuk pendĩlĩmbi, tuktok gembĩndĩ wopumgan mĩlakuk.

¹⁹ Endĩ 5 ba 6 kilomita wolok kĩndit ñambi kaĩgĩliĩ, wĩn Yesu kesĩkti tuk plon yaliyali bĩmbi, kĩkeĩ tĩmbĩ dumalaum kaĩbi mĩsĩngĩliĩ.

20 Gan Yesulí enguk, “Ñin natna sɪnɪk, nɪm mɪsɪnelɪñ.” Wɪndɪñ eumbi,
 21 gwañgwañiilɪ kɪkeñ gɪnañ nañgɪp lonelɪñdok nandɪ-koñgom tɪñgɪlɪñ,
 tɪmbi wolongan kɪkeñdɪ kwet ñanepi ñañgɪlɪñ wandɪñ ña suañguk.

Kuñgukol nanañ biañgan sɪsɪnɪk wɪn Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakɪlɪñ endɪ ka-nandɪ-tomgɪlɪñ, wɪn “Desa kɪkeñ noñganlɪñgot ñolok pakuk, gan Yesulɪ wolok plon nɪm loñguk. Wɪn gwañgwañiilɪ nɪsɪñgot wolok plon lombi ña-taleñgɪlɪñ.”

23 Tɪmbi kɪkeñ dɪwɪndɪ Taibelias it kwelan nanin bɪmbi, Yesulɪ Kunum Yambat weñmɪmbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasɪñgan bɪ tomgɪlɪñ.

24 Tɪmbi amatamdɪ ka-nandɪ-tomgɪlɪñ, wɪn Yesu gɪt gwañgwañiilɪ kwet wolok nombo nɪm pakɪlɪñ, wala tɪmbi endɪ kɪkeñ wandɪñ bɪ tomgɪlɪñ wolok plon lombi, Yesu lonjɪnepi Kapaneam it kwelan ñañgɪlɪñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ tɪmbi indaumbi, nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Endaut, dɪk dawanda ñandɪñ bɪñ?”

26 Tɪmbi Yesulɪ e-nandɪnjɪ wɪn nandɪ-kɪmneumbi, ñɪndɪñ tambane enguk, “Ba sɪndɪ nak jimba kundit asup tɪmbam kañbi, kusatna nandɪ-dakleñgɪlɪñda tɪmbi nep lonjañ ba? Wɪn biañgan nɪm! Nak sanlet, wɪn sɪndɪ nandɪ-galksɪlok tuop nanañ na tokñeñgɪlɪñ, walañgot tɪmbi nep lonjañ.

27 Sɪndɪ nanañ kolalak wandin kasɪlenelɪñdok kena boñgɪt nɪm tɪnekalɪñ. Tambo sɪndɪ nanañ walɪ sep tɪmbɪ kaiktaumbi, kuñgu taletalen nɪmnat samlak wɪn kasɪlenelɪñdok gɪñgɪnembɪ, kena boñgɪt tɪnekalɪñ. Tɪmbi nak Ama Sɪsɪnɪktɪ nanañ nandɪ wakan sametat, wɪn kusei ñɪndɪñda: Bep Yambattɪ nak wɪndɪñ tɪmbettok nanbɪ taleñguk.”

28 Wɪndɪñ eumbi, endɪ nɪ-nandɪñgɪlɪñ, “Ale, nɪndɪ Kunum Yambattok kenan tɪneñdok nɪtek sɪnɪk tɪlok?”

29 Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endɪ ñɪndɪñ tɪnelɪñdok nandɪ-samlak: sɪndɪ endɪ ama nin nɪ-mulɪm pɪ indañguk, wɪn natna nandɪ-kɪlɪktɪ tɪ-nam-ta-kunekalɪñ.”

30-31 Amatamdɪ manda wɪn nandɪmbi, ñɪndɪñ nɪ-nandɪñgɪlɪñ, “Ale, dɪk jimba kundit nek sɪnɪk no tɪmbɪm kañmek, dɪk manda biañgan elañ wɪn gumañ nandɪ-kwambɪñ daneñ? Wɪn ñɪndɪñ youyoulɪn patak, ‘Endɪ nanañ kunum gɪnañ nanin emum nayañgɪlɪñ,’ * wala tɪmbi Mose endɪla nɪndok bep pañniila nanañ koi mana wɪn kwet sɪlaninnan emumbi nayañgɪlɪñ. Wɪndɪñda dɪtna kundit engano nek sɪnɪk dau nɪmetañ?”

32 Eumbi tambane enguk, “Endɪ nanañ wɪn nayañgɪlɪñ wɪn biañgan sɪnɪk, gan nak ñɪndɪñ sanba: nanañ kunum gɪnañ nanin emuk wɪn Mose nɪm. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sɪsɪnɪk wɪn kunum gɪnañ nanin pa samlak.

33 Wɪn kusei ñɪndɪñda: nek ñalɪ kunum gɪnañ nanin pɪmbi, kwelalok amatam kuñgu sɪsɪnɪk emlak, walɪ nanañ biañgan sɪsɪnɪk Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

34 Eumbi nɪñgɪlɪñ, “Wopum, dɪk nain tuop nanañ wɪn nɪmekañ.”

35 Eumbi enguk, “Kuñgu sɪsɪnɪk wolok nanañ wɪn natna wakan. No en nokoñ bɪmbi, nep yousɪmbi, nandɪ-kɪlɪktɪ tɪ-namlakta, endok gɪnan tɪpmɪnlɪ nanañ tukta nombo nɪm kɪmbekak.

36 Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nım nandi-kilikti tañ.

37 Bepnalı amatam nokok kitnanan yapıtak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekalıñ. Tımbi nokok kandañ bañ wın nak endoñnan nanin no nım ep kleutat. Nım sinik.

38 Wın kusei ñındıñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum gınañ nanin kwelan ñın nım pıñgut. Tambo Bepnalı nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut.

39 Tımbi endok man mandan wın ñındıñ: amatam nokok kitnanan yapıt-taleñguk, endoñnan nanin walı no nım pait-talenekalıñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kımnan nanin epma mlatalenekalıñ.

40 Wın Bepnalı ñındıñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Nıññañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen nımnat wın kasılenekalıñ, tımbi nain taletalennan natna mek kımnan nanin epma mlatalenekalıñ.”

41 Yesuli “Nanañ kunum gınañ nanin pıñguk wın natna” wındıñ eñgukta tımbi, Juda ama biesılı kusei kımıpi, endok plon e-balep tımbi,

42 nisıñgan e-nandi tımbi eñgılıñ, “En Yesu yañ, Joseptok nıññañ wın, tımbi ñındı endok meñ beu nandi-semamıñ! Niteкта tımbi ama wandin walı kunum gınañ nanin kwelan pıñguk wındıñ pa elak?”

43 Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgıpsınan e-balembalep nombo nım tımbıt.

44 Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nım yanañgılımda, ama nolı nokoñ bımbi, nep kle kunelıñdok tuop nım. Tımbi nain taletalennan natna mek kımnan nanin ep tımba mlatalenekalıñ.

45 Plofet amalı manda youkılıñ wolok gınañ ñındıñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambattı amatam gitik enı-daut ti-sembi, nanandı emekak.’ ✧ Wındıñda tımbi amatam Bepı nanandı emlak wın nandımbi nandı-dasıañ, endi gitikti nokoñ bımbi, nep kle kuañ.

46 Ama nolı Bep dailı kañguk wındıñ nım sanlet. Wın nak Bep git kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandıñgot en kañgut.

47 Wın biañgan sinik. Tımbi ñındıñ sanlet: nin endi nandi-kilikti ti-namkulakta, endi Bep git papat kwambıñgan kulak.

48 Kuñgu sisinik wolok nanañ wın natna wakan.

49 Sındok bep pañjilı kwet sılaninnan kuñıpi, nanañ koi mana kunum gınañ nanin pıñguk wın nayañgılıñ, gañgan endi sembi-taleñgılıñ.

50 Gan nanañ sisinik kunum gınañ nanin pıñguk walı mana wandin nım. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nım sembekak.”

51 Yesulı yousımbi enguk, “Nanañ kunum gınañ nanin pımbi, kuñgu sisinik wın pa samlak wın natna wakan. No en nanañ wın pa nalakta, endi papat kwambıñgan kuukak. Nanañ wın nokok pıñgıpna, tımbi kwelalok amatamı papat kwambıñgan kunelıñdok nak tapma ti-semetat.”

52 Yesulı wındıñ eñgukta tımbi Juda ama biesılı gınañı komba dımbi, kusei kımıpi, nisıñgan e-tañan tımbi, ñındıñ eñgılıñ, “Ama wandin walı enlok pıñgıu nında nımum nanefıdok telak no nım patak!”

53 Eumbi enguk, “Manda et walı biañgan sinik. Tımbi ñındıñgot sanlet: tıkap sindi Ama Sisinik nokok pıñgıpna git wekatna nım nanekalıñda, kuñgu sisinik walı nım pat-samekak.

54 Gan nokok piñgipna gít wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nímnat wín ip palmílak, tímbi nain taletalennan natna en kímnan nanin tímba mílalekak.

55 Wín kusei ñíndíñda: nokok piñgipna gít wekatna walí nanañ tuk sisínik.

56 Wíndíñda tímbi nin endí nokok piñgipna gít wekatna na-ta-kulak, endí nakíta galí-kwambíñ dambi kulak, tímbi nak en gíta galí-kwambíñ dambi kulet.

57 Bep kuñgu molomdi naní-mupi, kuñgu namgukta tímbi kulet. Wíndíñgangot nin endí nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sisínik wín ip pa míletta tímbi endí papat kwambíñgan kuukak.

58 Nanañ kunum gíñañ nanin piñguk wín natna wakan. Nanañ ñalí bep pañdí nanañ koi mana wín nambi, kukap sembíñgíñ wandin ním. Tambo nin endí nanañ ñín pa nalakta, endí papat kwambíñgan kuukak.”

59 Yesulí Kapaneam it kwelan papi, it kiyau gíñañ amatam ení-daut tísemguk, wolonda endí manda wíndíñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nímnat wín tímbi inda-nímlak wolok kusei wín Yesu en wakan

60 Amatamdi Yesulí enlok piñgíu gít wekai nanala manda eum nandímbi, en kle-kuñgíñ, endoñnan nanin asuptí ñíndíñ eñgíñ, “Manda ñín mílap sisínik yañ. Níndí síník kíndem nandí-dasiuk?”

61 Gan endí e-balep wíndíñ tíñgíñ wín Yesulí enlok gínan gíñañ ikan nandí-daklembi enguk, “Manda walí síndok nanandí-kílikínjé tímbi kolalak ba?”

62 Wíndíñda tímbi tíkap síndí nak Ama Sísiníkti dama pakutnan undane lowambi nambínelíñda, nítek nandí-namnelíñ?

63 Wín Kunum Yambattok Woñín walí wakan kuñgu sisínik wín samlak, tímbi kwelan ama nolí wolok sep plaptauktok tuop ním. Wín natna manda saní-talelet walí sep tímbi pañgítaumbi, síndí Woñ wakít kuñgu sisínik wín gumañ kasíleañ.

64 Ganmek síndoñnan nanin díwíndí nokok mandana ním nandí-dasiañ.” (Yesulí manda wín eñguk wín kusei ñíndíñda: endí kenan kusei kímkuknan ikan yambí-nandí-dakleñguk, wín ama níndí en ním nandí-kílikí tíñmíñgíñ, ba nin síníkti en kanjíkíílok kísinan kímlakak.)

65 Tímbi yousímbi enguk, “Amatam díwíndí nokok mandana ním nandí-dasiañda tímbi nak ñíndíñ ikan sanít: tíkap Beptí ama no ním nandí-taleñmekta, endí nokoñ bímbi, nep kle-kuuktok tuop ním.”

66 Yesulí manda wíndíñ eu taleumbi, en kle-kuñgíñnan nanin asuptí en síngi wílim ñambi, en gíta nombo ním kuñgíñ.

67 Wíndíñda tímbi Yesulí gwañgwañí 12 ení-nandímbi eñguk, “Ba síndí bo nak nambík bímbi, ñanépi nandañ ba?”

68 Eumbi, Simon Petlolí tambane níñguk, “Wopum, níndí dík gambíneñda, níndoñ síník ñanéñ? Neta, manda kuñgu taletalen nímnat wín tímbi inda-nímlak wín dík noñgandíñgot pa níñíleañ.

69 Tímbi níndíla ikan gambí-nandí-daklembi, nandí-kwambíñ damíñ, wín dík wakan Kunum Yambattí gep danbí ganí-mukuk.”

70 Tímbi Yesulí tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasíleñgut. Ganmek síndoñnan nanin nolí kolan molomdok gíñgít kulak.”

⁷¹ Wɪndiñ eñguk wɪn Simon Iskaliottok niññañ Judas enda eñguk. Wɪn kusei ñɪndiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisiñnan kɪmɪlepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañiili en nɪm nandi-kiliktɪ tɪñmñgɪliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesɪli Yesu wili kɪmneliñdok telak lonjiñgɪliñda tɪmbi, endi Judia kwelan nombo nɪm kuñgulok nandiɪmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gɪmbut ñambi kuñguk.

² Tɪmbi Juda amatamdok gwɪlat no, wɪn gonjala it ginañ papattok gwɪlat * wali dumalañguk. Gwɪlat wɪn Jelusalem indauptok tiñgukta tɪmbi,

³ Yesulok kwayañiili ñɪndiñ nɪñgɪliñ, “Dɪk ñalinin pɪmbi, gwɪlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tɪlañ wɪn wolok tɪmbekañ. Wɪndiñda amatam gep kle-kuañ endi wɪn gumañ kaneliñ.

⁴ Neta, kot giñgit tɪkeuktok nandiɪlakti kena pat-semɪn nɪm pa tɪlak. Dɪk kundit wandin pa tɪlañda tɪmbi, kwelan kuañ gɪtik enda dɪkok kusaka tɪmbi inda-dakle-semun.”

⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sɪnik wɪn nɪm nandi-kwambiñ dañgɪliñda tɪmbi manda wɪndiñ eñgɪliñ.)

⁶ Wɪndiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nɪm indañguk, gan sɪndɪla gwɪlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo kɪndemgot.

⁷ Wɪn kwelalok giñgɪtñiili kusei nɪmnat nɪtek tɪmbi sambɪ-kunjɪt tɪ-sammelñ, gan nakta endok kunditsi kolan wɪn ewa dakle-ta-kuletta tɪmbi, endi nambi-kunjɪtta pa tɪ-namañ.

⁸ Sɪndi singan gwɪlatta Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nɪm indañgukta tɪmbi nɪm ñautat.”

⁹ Wɪndiñ embi, Galili kwelan wɪñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wɪn Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jelusalem gwɪlatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nɪm ñañguk, endi pat-semɪn gitañgɪtak ñañguk.

¹¹ Tɪmbi gwɪlat wolonda Juda ama biesɪli en lonjiɪmbi, “Ama wɪn dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgɪliñ.

¹² Tɪmbi kɪmɪn wopumdok boñgɪpsɪnan asupti Yesulok plon manda janjat eñgɪliñ. Dɪwɪndi “Endi ama kɪndem” wɪndiñ eumbi, dɪwɪndi ñɪndiñ eñgɪliñ, “Nɪm, endi amatam nanandɪnɪ tɪmbi kamalalak.”

¹³ Gan Juda ama biesɪla mɪsɪñgɪliñda tɪmbi ama nolɪ Yesulok plon manda indañgan no nɪm eñgɪliñ.

¹⁴ Gwɪlat ip palɪm boñgɪptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba gɪnañ lombi, kusei kɪmɪpi, amatam enɪ-daut tɪ-semguk.

¹⁵ Tɪmbi Juda ama biesɪli endok mandan nandiɪmbi, nanandɪ kena tɪmbi eñgɪliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama nolɪ en nɪm ni-daulɪmɪñguk, gan nɪtek tɪmbi nandi-nandi wopum wandin palmɪlak?”

¹⁶ Wɪndiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandɪ emlet wɪn natnaloñnan nanin nɪm, wɪn Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin.

* **7:2:** Bep pañjiili kwet sɪlaninnan kuñpi, sel isi ginañ dou-mɪlat tiñgɪliñ, nain wɪn nandi-kaiktaneliñdok Juda amali gonjala it ginañ papattok gwɪlat wolonda gonjala it kindipi, wolok dou mɪlat tiñgɪliñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

17 Tĩmbi no endĩ Kunum Yambattok man kĩmĩt-kleuptok nandĩmbi kĩmĩt-klelak, endĩ ka-nandĩ-dakleukak, wĩn nanandĩ walĩ denanin sĩnĩk, wĩn Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama sĩlanin no nomĩk natnalok nanandĩnala pa elet.

18 Enlok nanandĩnla manda elaktĩ enlok koi gĩngĩt tĩke-louptok wĩndĩn pa tĩlak. Gan nin endĩ nĩ-mukuk endok koi gĩngĩt tĩke-louptok kena tĩlak, endĩ biañgan molom, julufĩt endok kandañ no nĩm palmĩlak.

19 Moselĩ Kunum Yambattok endĩkĩne mandan sĩndok bep pañjiila enĩdaut tĩ-semguk wĩn pat-samlak, gañgan sĩndoñnan nanin nolĩ manda gĩtik wĩn no nĩm kĩmĩt-kleañ. Wĩndĩnda tĩmbi sĩndĩ kusei nekta nak sĩnĩk nepbi, nĩlĩm kĩmbettok telak lonjañ?”

20 Eumbi, kĩmĩn gĩtikĩ tambane nĩngĩlĩn, “Nĩndĩ gwĩlĩ kĩmbeñdok telak lonjĩlak? Yal kolandĩ pĩ-gamumbi, e-kamakama tĩlañ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandĩ nainnan kundit engano noñgan tĩngutta tĩmbi, sĩndĩ gĩtik wala nandum pĩumbi, nanandĩ kena tañ.

22 Sĩndok kandañ, sĩndĩ nĩñañjiilok sĩngĩnjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo pa dombañ, Moselĩ bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombĩ kundit telak wĩn Moselolĩ nanin nĩm, wĩn sĩndok bep pañjiilolĩ nanin.)

23 Tĩkap sĩndĩ Moselok endĩkĩne mandan wĩn nĩm wĩtnelĩndok nĩñañjiilok sĩngĩnjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo kĩndem pa dombañda, nĩtek tĩmbi sĩndĩ nak Sabat patnandĩ nainnan ama nolok sĩngĩn gĩtik tĩmba kĩndem da-taleñguk, wala gimbit tĩ-namañ?

24 Sĩndĩ yop tambi, ama dausĩlĩngot yambi-danbi, yom plon nombo nĩm yapĩtekalĩn. Tambo sĩndĩ nek walĩ Kunum Yambattok dainan dĩndĩm sĩnĩk wolok tuop ama yambi-danbi, dĩndĩmgan tĩnekalĩn.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nĩm wala gĩnañ tĩpet tĩngĩlĩn

25 Wolonda Jerusalem nasi dĩwĩndĩ kusei kĩmĩpi, nĩsĩngan Yesulok plon nĩndĩn e-nandĩ tĩmbi eñgĩlĩn, “Nĩndok ama biesĩlĩ ama wĩwĩttok nandañ wĩn ñakan bek.

26 Nĩtek tĩmbi endĩ ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, tĩmbi ama biesĩlĩ enda manda no nĩm nĩañ? Ba endĩ en Mesia sĩnĩk wĩndĩn biañgan nandĩ-ñĩmañ bek?

27 Gan nĩtek? Mesia en indaume, endĩ denanin wĩn no nĩm nandĩñĩmekalĩn, gan nĩndĩla ama ñolok il kusei wĩn nandĩñĩmamĩn.”

28 Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ tapma it sañ jimba gĩnañ amatam enĩdaut tĩ-semñĩpi, manda tambon nĩndĩn wopumgan eu pĩnguk, “Sĩndĩ nokok kusatna nandĩ-nambi, nak denanin wĩn biañgan nandĩ-namañ ba? Gan nak natnalok nanandĩnala nĩm bĩ indañgut. Tambo nin nak nanĩ-mukuk, endĩ biañgan molom sĩnĩk. Sĩndĩla en nĩm nandĩñĩmañ,

29 gan nakta en nandĩ-kĩlĩn tĩñĩmĩlet, wĩn kusei nĩndĩnda: nak en gĩta palambi nanĩ-mulĩmbi, pĩ indañgut.”

30 Yesulĩ Kunum Yambattoknan nanin pĩnguk wĩndĩn eñgukta tĩmbi ama dĩwĩndĩ en tĩkenepĩ tĩ-tĩlakĩlĩn, gan endok kĩmkĩmlok nainñĩn gama nĩm indañgukta tĩmbi, amalĩ en tĩkenelĩndok tuop nĩm.

31 Ganmek kĩmĩn gĩtik endok boñgĩpsĩnan amatam asuptĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nandĩ-kwambĩn dambi, nĩsĩngan nĩndĩn eñgĩlĩn, “Ama ñalĩ Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tĩlak! Ama nolĩ indam, en makleuktok tuop nĩm bek ya.”

³² Kîmîn gîtikî Yesulok plon manda janjat wîndîñ eumbi, Falisi amalî wîñ nandîmbi, tapma ama biesîla enbîmbi, endî tapma ittok kamaikamai ama dîwîñ yakan enî-mulîmbi, Yesu tîkenepi ñaŋgîlîñ.

³³ Tîmbi Yesulî eŋguk, “Nak nain dumangangot sîn gîta gama paletat. Pakap, nanî-mukok endoñ undane ñawambi,

³⁴ sîndî nak nep lonjîmbi, nîm nambînekalîñ, tîmbi nak paletatnan sîndî ñanelîñdok tuop nîm.”

³⁵ Wîndîñ eumbi, Juda ama biesîlî nîsîŋgan ñîndîñ e-nandîŋgîlîñ, “Nîndî en lonjîmbi nîm kanekamîñ, wîndîñ elakta tîmbi endî dendîñ ñaupi elak? Ba endî ñîndok notnîi dîwîñ papusenem papi, Grik amalok boŋgîpsînan kuañ endoñ ñambi, Grik ama enî-daut tî-semepi elak ba?

³⁶ Tîmbi nîndî lonjînekamîñ, gan nîm kanekamîñ, tîmbi nîndî endî palekaknan ñaneñdok tuop nîm wîndîñ elak, manda wolok kusei wîñ nîtek?”

Kuŋgulok tuk biaŋgan sîsînik wolok kusei wîñ Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwîlat wolok nain taletalen walî loloñ sînik. Sandap wolonda Yesulî tapma it sañ jîmba gînañ mîlap ipi, kîti-kolî pîumbi eŋguk, “No en tukta kîmlakta, endî nokoñ bîmbi nambîñ!

³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulîñ patak, wolok tuop nin endî naka nandî-kîlîktî tî-namlakta, ‘tuk en tîmbi kaiktauktok walî endok gînan gînañ tokŋe map pîne-ta-ñaukak.’ ”

³⁹ Yesulî tuktok plon eŋguk, wîñ endî Dîndîm Woñlok plon eŋguk. (Wîñ Yesu nandî-kîlîktî tî-ñîmañdî Woñ wîñ kasîlenepi tîŋgîlîñ, gan nain wolonda Kunum Yambattî Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nîm tîke-loŋgukta tîmbi Dîndîm Woñ gama nîm nî-mulîmbi, kwelan pîŋguk.)

⁴⁰ Yesulî wîndîñ eumbi nandîŋgîlîñ, wolonda dîwîndî ñîndîñ eŋgîlîñ, “Biaŋgan sînik, ama ñalî plofet indaïndalok een ip en wakan.”

⁴¹ Tîmbi dîwîndî eŋgîlîñ, “Endî Mesia sînik.” Gan dîwîndî ñîndîñ eŋgîlîñ, “Nîm ya! Mesialî Galilî kwelan nîm indauktok een!

⁴² Manda youyoulîñ patak walî ñîndîñ elak: Mesialî Devittok kombîlin, tîmbi endok il kusei Betleem wandîñ indaukak.”

⁴³ Wîndîñda tîmbi amatamdî Yesu en nin wala embi tambîkîlîñ.

⁴⁴ Tîmbi dîwîndî en tîkenelîñdok nandî-galk tîŋgîlîñ, gan ama nolî en nîm tîke-kaŋgîlîñ.

Juda ama biesîlî gîŋgînembi, Yesu nîm nandî-kîlîktî tîñmîŋgîlîñ

⁴⁵ Tîmbi tapma it kamaikamai amalî undanembi, tapma ama biesî gît Falisi amalî ña tombîmbi, endî enî-kañbi eŋgîlîñ, “Kusei nekta sîndî en nîm tîke naŋgîpi bañ?”

⁴⁶ Eumbi tambane engîlîñ, “Manda elak wandîñ ama nolî no nîm eumbi nandîŋgîmîñ!”

⁴⁷ Eumbi, Falisi amalî enombîmbi eŋgîlîñ, “Nîm kañbi, endî sînda bo juluñt tî-samek.

⁴⁸ Ba kandîkŋe ama gît Falisi ama nîndoñnan nanîñ nolî Yesu wîñ nandî-kîlîktî tîñmîŋgîlîñ ba? Nîm yañ!

⁴⁹ Wîñ kîmîn gîtik, nîndî Moselok endîkŋe manda nîm nandî-dakleañda tîmbi jîmbîñdok gîŋgît kunelîñdok nandî-semamîñ, endî wakan Yesu nandî-kîlîktî tîñmañ.”

⁵⁰ Tĩmbi ama biesĩ endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kaupatok ñañguk, endĩ ñĩndĩñ enguk,

⁵¹ “Nĩndok endĩkĩe mandanĩlĩ ñĩndĩñ tĩneñdok elak: nĩndĩ yop tambi, ama kit yout tamĩñ tambon manda ena taleumbi, wĩndĩñ nĩm tĩñmĩlok. Tambo nĩndĩ endok ep tĩndĩn wĩn eu inda-dakleuktok nain mĩmbi, endok kusal wĩn ka-nandĩ-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

⁵² Eumbi, noliilĩ tambane nĩñgĩlĩñ, “Nĩm kañbi, dĩtna bo endok nol no Galili nanin! Tĩkap dĩk manda youyoulĩn patak wĩn pinat-lonjĩlonjĩ tĩmbeñda, dĩk ka-dakleuñ, wĩn Galili kwelan plofet ama no nĩm indanelĩñdok een.”

⁵³ Wĩndĩñ eumbi, endĩ walinin pĩm ñambi, isĩnan ña-taleñgĩlĩñ.

8

¹ Gan Yesu endĩla Oliv kwet jañgĩnnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgĩpi bĩñgĩlĩñ

² Kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Yesulĩ tapma iti sañ jimba gĩnañ bĩndambo undane loubi, amatam gĩtĩktĩ endoñ bĩm kle-gĩmbulĩmbi, endĩ pip papi, kusei kĩmĩpi enĩ-daut tĩ-semguk.

³ Tĩñĩlĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama gĩt Falisi ama dĩwĩn endĩ tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tĩkeñgĩlĩñ wĩn nañgĩp bĩmbi, amatam Yesulok mandan nandĩ-pakĩlĩñ endok boñgĩpsĩnan kĩmĩlĩm ilĩmbi,

⁴ Yesula nĩmbi eñgĩlĩñ, “Endaut, tam ñĩn telak joñgo kuñĩlĩmbi tĩkeumbi, nañgĩpi bamĩñ.

⁵ Moselok endĩkĩe mandalĩ tam wandisĩ wĩn kawattĩ yandĩp kĩm tĩndĩlok nĩnlak. Ale, dĩkta nĩtek tĩ-ñĩmĩneñdok ewĩñ?”

⁶ Endĩ Yesu manda plon kĩmĩtnelĩñdok kusei lonjĩmbi, mandanjĩlĩ sĩsoñ tĩñmĩnep nandĩmbi, wĩndĩñ nĩ-nandĩñgĩlĩñ. * Gan Yesulĩ nandĩ-kĩmnebi, mumuñanembi, kwet kwĩlĩñ plon kii nĩñanlĩ kundit youkuk.

⁷ Tĩñĩlĩmbi, nombo nombo nĩ-nandumbi, mĩlap ipi enguk, “Sĩndoñnan nanin nindi yom no nĩm tĩñguk, wandĩn walĩ kĩndem telak dama tĩ-sambi, kawat tĩke kopi wĩlĩn.”

⁸ Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo mumuñanembi, kwet kwĩlĩñ plon kii nĩñanlĩ kundit youkuk.

⁹ Tĩmbi amalĩ manda wĩn nandĩmbi, endĩ kusei kĩmĩpi, noñgan noñgandĩ walinin pĩm ñañgĩlĩñ, wĩn ama gwĩlatsĩ wopum endĩ dama ñaumbi, dĩwĩndĩ bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gĩta tam endĩñgot pakĩmĩk.

¹⁰ Tĩmbĩmbi Yesulĩ mĩlap deimbi, tam nĩ-nandĩmbi eñguk, “Tam, ama kit yout tĩ-gamlĩñ endĩ dek? Ba dĩkok yomgalok tambon ombĩ-tĩkeuñdok ama nolĩ nombo nĩm elak ba?”

¹¹ Eumbi nĩñguk, “Wopum, no nĩm.” Tĩmbi Yesulĩ nĩñguk, “Nak bo dĩk tamboñga ombĩ-tĩkeuñdok nĩm elet. Kĩndem a, ñau, tĩmbi yom nombo nĩm tĩ-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindi kuñgu sĩsĩnĩk nĩmlak wĩn Yesu en wakan

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdĩ endĩkĩe manda tĩpet kĩmĩt-klembi, kapmainan kuñgĩlĩñ. Moselok endĩkĩe mandanlĩ tam telak joñgo kuañ wĩn kawattĩ yandĩp kĩmnelĩñdok eñguk, gan Roma nasilok endĩkĩe mandanlĩ wala kĩmĩsip tĩñguk. Tĩkap Yesulĩ tam wĩn wĩlĩ kĩmbektok eukta, endĩ Romalok endĩkĩe mandan wĩn wilek, gan tĩkap endĩ nĩm wĩlĩ kĩmbektok eukta, endĩ Moselok endĩkĩe mandan wĩn wilek, tĩmbi amatam en kle-kuñgĩlĩñ asuptĩ siñgi wĩlĩmnelĩñ.

12 Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo amatamda manda enbi eĩguk, “Kwelan kuaĩdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endĩ nain no ba nola kĩlĩm gĩnaĩ nĩm kuukak. Tambo endĩ kolsalen kuĩgu sĩsĩnik mĩlak walĩ palmekak.”

13 Tĩmbi Falisi amalĩ manda wala nandum pĩumbi nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩtnalok kusaka e-daklelaĩda tĩmbi manda elañ walĩ biaĩgan nĩm tĩlak.”

14 Eumbi tambane enguk, “Wĩndĩĩn nĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanalĩ biaĩgan tĩlak, wĩn kusei nĩndĩĩnda: nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩn nĩautat wĩn nandĩ-talelet. Gan sĩndĩla nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩn nĩautat wĩn nĩm nandaĩ.

15 Tĩmbi sĩnlok nanandĩnjĩlok tuop ama pa yambi-danĩ tĩ-semaĩ, gan nakta wĩndĩĩn nĩm pa tĩlet.

16 Gan tĩkap nak ka-danĩ kena tĩmbetta, nak wĩn natnaĩgan nĩm tĩmbet, tambo Bep nak nani-mukuk en nĩtĩ ka-danĩ kena wĩn yakan tamĩk, wala tĩmbi walĩ dĩndĩm euk.

17 Tĩmbi sĩnlok endĩkĩne mandanjĩ gĩnaĩ manda no nĩndĩĩn youyoulĩn patak: tĩkap ama tĩpettĩ nepek nolok plon gembĩ ipi, manda noĩgan eamĩkta, endok mandanjĩt walĩ biaĩgan.

18 Ale, sĩndĩ nokok mandanala wĩndĩĩngangot nandum biaĩgan tĩmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tĩmbi Bep nani-mukuk endĩ bo gembĩ it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesulĩ wĩndĩĩn eumbi, endĩ nĩ-nandĩmbi eĩngĩlĩĩ, “Tĩmbi dĩkok bepka gembĩ it-gamlak endĩ dek?” Eumbi enguk, “Sĩndĩ nak nĩm nandĩ-namaĩ, ba nokok Bepna bo nĩm nandĩ-nĩmaĩ. Neta, tĩkap sĩndĩ nak nin sĩnik wĩn nandĩ-namumda, nokok Bepna en bo ip nandĩnĩnelĩĩ.”

20 Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ papi, tapĩkot mĩnem dasiyaĩngĩlĩĩ kandaĩ wolok pipapi, amatam enĩ-daut tĩ-semĩĩpi, manda wĩn eĩguk. Ganmek en wĩlĩ kĩmnelĩĩndok nain walĩ gama nĩm indaĩngukta tĩmbi, ama nolĩ en nĩm tĩkeĩngĩlĩĩ.

Yesu en kunum gĩnaĩ nanĩn wĩn eu inda-dakleĩguk

21 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, nĩndĩĩn enguk, “Nain nĩm ombataumbi, nak sambim nĩautat, tĩmbi sĩndĩ Mesia lonjĩ-tĩlapi, sĩndok yomjĩ gama pat-samumbi kĩmnekalĩĩ. Tĩmbi natna nĩautatnan sĩndĩ nĩanelĩĩndok tuop nĩm.”
†

22 Wĩndĩĩn eĩngukta tĩmbi Juda ama biesilĩ nĩsĩĩngan nĩndĩĩn eĩngĩlĩĩ, “Endĩ elak, wĩn endĩ nĩaukakan nĩndĩ nĩaneĩndok tuop nĩm. Wĩndĩĩn elakta tĩmbi endĩ enlok kuĩgun tĩmbĩ kolauktok elak ba nĩtek?”

23 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩla kwelan nanĩn, gan nakta kunum gĩnaĩ nanĩn. Sĩndĩla kwet nĩlok gĩĩngĩt, gan nakta kwet nĩlok gĩĩngĩt nĩm.

24 Kusei wala tĩmbi nak nĩndĩĩn sanĩt: sĩndok yomjĩ gama pat-samumbi kĩmnekalĩĩ. Wĩn tĩkap sĩndĩ nokok kusatna papat kwambĩn ‡ wĩn nĩm nandĩ-kwambĩn daĩda, sĩndok yomjĩ biaĩgan pat-samumbi kĩmnekalĩĩ nĩak.”

† 8:21: Manda wolok walan wĩn nĩndĩĩn: Yesulĩ kĩmbi, kunum gĩnaĩ loukak, gan nin endĩ Yesu en Mesia sĩnik wĩn nĩm nandĩ-kwambĩn daĩ, endĩ ep kĩmĩlektok Mesia nola lonjĩ-ta-kuĩpi, nĩsĩlok yomjĩla tĩmbi kunum gĩnaĩ lonelĩĩndok tuop nĩm. ‡ 8:24: Grik mandalĩ nĩm inda-daklelak, gan nandĩ-tale ama asuptĩ nandaĩ, wĩn Yesulĩ enlok kusal plon e-yout tĩĩnguk, endĩ Kunum Yambat wĩndĩĩn eĩguk.

25 Eumbi nî-nandîngîlîñ, “Dîk nin sînik wî nînbî nandîna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wî nak kena kusei kîmîkîmîlînan eñgut ip wakan.

26 Nak sîndok kusasi tîmba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Tîmbi manda elet wali biañgan sînik. Neta, nanî-mukuktî biañgan molom sînik, tîmbi nak endî manda nanbîmbi nandîlet, wîndîngangot kwelan kuañda pa enlet.”

27 Yesulî Bep Yambattok plon manda enguk wî nîm nandî-dakleñgîlîñda tîmbi

28 Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî nak Ama Sîsînik kloñbat plon nep lomek, ñîndîñ nambi-nandînekalîñ: kusatna sangut wî natna, tîmbi natnalok nanandînala nepek no nîm pa tîlet, tambo Bepî nanandî namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet.

29 Tîmbi nanî-mukok en wakan nakîta pat-ta-kulak, wî endî nokok ep tîndîna gîtik wî kau kîndem dalakta tîmbi nain nola nak nîm nambiñguk.”

30 Manda wîndîñ eñîlîmbi, amatam asuptî en Mesia sînik wî nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

Yesulî nin yomjînan nanin ep pîsatak endî Kunum Yambattok sambalii sînik samaktangan kuañ

31 Tîmbi Yesulî Juda ama nin ip nandî-kîlîktî tîñmîngîlîñ endî ñîndîñ enguk, “Tîkap sîndî nokok mandana kîmît-kle tî-ta-kuañda, sîndî nokok gwañgwanai biañgan sîsînik,

32 tîmbi Kunum Yambattok kusal sîsînik wî ka-nandî-talenekalîñ. Tîmbi wali sep pîsalîmbi, sîndî samaktangan kunekalîñ.”

33 Eumbi, endî manda wala nandum pîumbi, tambane nîngîlîñ, “Nîndî Ablaamdok kombliñîi, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sîlanin no nîm kuñgîmîñ. Nîtek tîmbi dîk elañ, wî wali nîp pîsalîmbi, samaktangan kunekamîñ?”

34 Eumbi tambane enguk, “Sîndî Ablaamdok kombliñîi wî biañgan sînik. Gan nak ñîndîñ sanba: amatam yom tî-kuañ gîtik endî yomjîlî ep topmumbi, kena gwañgwa sîlanin wandin wolok kapmainan kuañ.

35 Tîmbi sîndî yomlok kena gwañgwa sîlanin kuañda tîmbi Kunum Yambattok ilan pîpapat kwambîñ nîm pat-samlak, gan nak Molomdok Nîñañdî Bepnalok ilan papat kwambîñgan kulet.

36 Wîndîñda tîmbi tîkap sîndî nak nandî-tale-namnelîñda, nak Molomdok Nîñañdî yomdok toptopnan nanin sep pîsalîmbi, sîndî biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekalîñ.”

Amalok ep tîndînjîlî bepsi sîsîniktok kusal wî tîmbî inda-daklelak

37 Tîmbi Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî Ablaamdok sambalii wî nandî-samlet, ganmek sîndî nokok mandana nîm nandî-dasiañda tîmbi nîlî kîmbettok telak lonjañ.

38 Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sîndîla sînlak bepsiî sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

39 Eumbi tambane nîngîlîñ, “Nîñîlok bep pañî wî Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tîkap Ablaamdî sîndok bep pañî sîsînik palîmda, sîndî endok telak kîndem wî ikan kîmît-klembi kunelîñ.

40 Gan nîtek? Nak Kunum Yambattok kusal sîsînik wî endoñnan nanin kasîleñgut wakangot pa sanlet, gañgan sîndî nîlî kîmbettok telak lonjañ wî! Ablaamdî kundî wandin no nîm tînguk,

41 wala tĩmbi endĩ sĩndok bep pañjĩ sĩsĩnĩk nĩm. Sĩndok bepsĩ sĩsĩnĩk no patak, tĩmbi sĩndĩ endok wekai pa kleañ.” Wĩndĩñ eĩngukta tĩmbi nĩĩngĩlĩñ, “Nĩnĩlok menĩ patnĩ Salalĩ telak joĩgo wandin no nĩm kuñĩpi nĩpĩguk. Nĩm sĩnĩk. Nĩndĩ Ablamdok komblinĩii, wala tĩmbi Kunum Yambat en noĩngandĩ nĩndok Bepnĩ sĩsĩnĩk.”

42 Wĩndĩñ eumbi enguk, “Tĩkap Kunum Yambattĩ biaĩngan sĩndok Bepsĩ sĩsĩnĩk palĩmda, sĩndĩ gĩnañjĩlĩ nep kasĩlenelĩñ. Wĩn kuseĩ ñĩndĩñda: wĩn Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pĩmbi, kwelan ñĩlok indaĩgut patet. Tĩmbi natnalok nanandĩnala wĩndĩñ nĩm tĩĩngut. Tambo endĩ nak nanĩ-mulĩmbi pĩ indaĩgut.

43 Nak manda elet wĩn sĩndĩ kuseĩ nehta nĩm nandĩ-dakleañ? Wĩn kuseĩ ñĩndĩñda: sĩndĩ nokok mandana nandĩ-dasĩndasila kunjĩt pa tañ.

44 Sĩndĩ wĩn bepsĩ Satan endok komblinĩiii, tĩmbi endok wekai klembi, endĩ nĩtek tĩmbep nandĩ-galk talak wĩn sĩndĩ tĩnep nandañ. Nain kuseĩ kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin endĩ amatam ep tĩmbi kola tĩ-ta-bĩlak. Tĩmbi juluñĩt molom sĩsĩnĩkta tĩmbi endĩ kuseĩ sĩsĩnĩk wĩn nain no ba nola nĩm pa kĩmĩt-klelak. Tambo endĩ juluñĩt molom gĩtĩktok kuseĩ, wala tĩmbi juluñĩt manda elak wĩn enlok gĩnañ nanandĩn klembi pa elak.

45 Gan nakta Kunum Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn sanletta tĩmbi, sĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-kwambĩñ dañ.

46 Sĩndoñnan nanin noli nak kolan tĩĩngut wĩn tĩmbi inda-dakleuktok tuop nĩm. Wĩndĩñda tĩmbi nak endok kusal sĩsĩnĩk wĩn sanletta, sĩndĩ nĩtehta tĩmbi mandana nĩm nandĩ-kwambĩñ dañ?

47 Kunum Yambattok gĩĩngĩtĩiilĩ endok mandan pa nandĩ-dasiañ, gan sĩndĩla endok gĩĩngĩtĩiilĩ nĩm kuañda tĩmbi wĩndĩñ nĩm pa tañ.”

Yesu papat kwambĩĩngan kulaktĩ Ablam maklelak

48 Tĩmbi Juda ama Yesulok mandan nandĩ pakĩlĩñ endĩ ñĩndĩñ nĩĩngĩlĩñ, “Dĩk Samalia ama pĩmbĩñen yal kolannat wĩndĩñ eĩngĩmĩñ, wĩn nĩndĩ manda biaĩngan eĩngĩmĩñ yañ!”

49 Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nĩmnat. Tambo nokok kuĩngunalĩ ba mandanalĩ Bepnalok koi gĩĩngĩt tĩmba wopum dalak, ganmek sĩndĩla nokok kotna gĩĩngĩt tĩmbĩ kolalak.

50 Natna kotna gĩĩngĩt tĩke-louptok kena nĩm pa tĩlet. Tambo no patak nokok kotnalĩ gĩĩngĩt tĩkeuptok nandĩlak, tĩmbi endĩ wakan amatam gĩtĩk yambĩ-danbekak.

51 Wĩn biaĩngan sĩnĩk.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba: no en nokok mandana kĩmĩt-klembi kulakta, endok plon kĩm nĩm indaĩmekak. Nĩm sĩnĩk.”

52 Wĩndĩñ eumbi, Juda amalĩ amalok pĩĩngĩpsĩ sĩlanin wala eumbi, wĩndĩñ nandĩñĩpi nĩĩngĩlĩñ, “Dĩk yal kolanganat wĩn ip gambĩ-nandĩ-dakleamĩñ! Ablam gĩta plofet ama endĩ sembĩ-taleĩngĩlĩñ, gaĩngan dĩk wĩn ñĩndĩñ elañ, ‘No en nokok mandana kĩmĩt-klembi kulakta, endok plon kĩm nĩm indaĩmekak.’

53 Dĩkĩ nĩndok bep pañnĩ Ablam maklelañ ba? Nĩm ya! En gĩt plofet amalĩ sembĩ-taleĩngĩlĩñ, wala tĩmbi dĩk wandin walĩ dĩtnala nandum nin sĩnĩk tĩmbĩmbi, manda wandin elañ?”

54 Eumbi, Yesulĩ tambane enguk, “Natna kotna gĩĩngĩt tĩke-lowamda, walĩ tĩlal tĩmbek. Wĩn nokok Bepnalĩ wakan kotna gĩĩngĩt pa tĩke-lolak. Sĩndĩ en sĩndok Yambatsĩ kĩtĩañ,

55 gan en nîm nandi-kîliñ eañ. Natna en nandi-kîliñ tîmîlet. Tîkap nak 'en nîm nandi-kîliñ elet' wîndîñ ewamda, sîndî nomîk manda julûngan eut. Gan nak en nandi-kîliñ tîmîmîmbi, endok mandan kîmîit-klembi kulet.

56 Sîndok bep pañji Ablaam endîla nandiñguk, wîn nak kwelan indam kuwambi kauktok, tîmbi wala sîlîsîlî wopum tînguk. Tîmbi endî wîndîñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kîndem dañguk."

57 Wîndîñ eumbi nîngîlîñ, "Akae! dîk gama gwîlat 50 nîm maklelañdî nîtek tîmbi 'nak Ablaam kañgut' wîndîñ elañ?"

58 Eumbi tambane enguk, "Wîn biañgan sînik. Tîmbi nak nîndîñ sanlet: Ablaamdî gama nîm indañîlîmbi, nak papat kwambiñgan kulettî ikan pakut." Yesulî enla wîndîñ eumbi,

59 Juda amalî endî Kunum Yambat nî-tîke-pî-yalîlak wîndîñ nandiñmbi, wîtnelîñdok kawat mekîlîñ, gan endî yambi-sembiñmbi, tapma it sañ jimba gînañ nanin pîm ñañguk.

9

Yesulî dausi sisipmîn kuañ endok dausi tîmbi tombektok indañguk

1 Nain nola Yesulî telaknan ñañîpi, ama no meñ simbai gînañ nanin dai sisipmîn indañguk wîn kañguk.

2 Tîmbi endok gwañgwañiilî nî-kañbi eñgîlîñ, "Nîndaut, wîn enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tîmbi dai sisipmîn indañguk?"

3 Eumbi enguk, "Wîn enlok ba meñ beulok yomla tîmbi nîm, wîn Kunum Yambattî tîke-kîmîlîñîlîmbi, amatamdî endok kundil engano sînik wîn kadaklenelîñdok dai sisipmîn indañguk.

4 Tîmbi nîndî Bep nak nani-mukuk endok kundil engano wîn gama sala palîñîlîmbi tîlok. Nain nîm ombataumbi, kîlîm eumbi, ama nolî kena no tîmbektok tuop nîm.

5 Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenjî wakan."

6 Wîndîñ eu taleumbi, kwet plon iwît suambi, kwet gît tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmîn dai gwîlap plon saplembi,

7 nîndîñ nînguk, "Dîk Siloam tuk guañnan ñambi, tîmañga daut wîlît." (Kot Siloam wîn nînlîlok mandanînan 'nî-mumulîn'.) Tîmbi ama walî ñambi, tîman daut wîlîlîmbi, dai tombîmbi, kîndem deimbi, ilnan undane ñañguk.

8 Tîmbi endok nolî gît ama dîwîn nin endî dama mînemda kîtînat tî-semñîlîmbi kañgîlîñ, endî en kañbi, nîsîñgan e-nandi tîmbi eñgîlîñ, "Ama kwelan pipapî, mînemda kîtînat tîlînguk en wakan bek."

9 Eumbi, dîwîndî eñgîlîñ, "En ñak," tîmbi dîwîndî nîndîñ pa eñgîlîñ, "Nîm yañ, ama no en nomîk." Tîmbi endî enguk, "Wîn natna ñakan."

10 Eumbi nî-nandiñmbi eñgîlîñ, "Wîndîñda dîk nîtek tîmbi dauka tombîmbi deilañ?"

11 Eumbi tambane enguk, "Ama koi Yesu kîtîañ endî kwet tîke ganji tîmbi, nokok dautna gwîlap plon saplembi, nîndîñ nanîk, 'Dîk Siloam tuk guañnan ñambi, tîmañga daut wîlît.' Wolok tuop nak ñambi, wîlîlîmbi, dautna tomîk."

12 Wîndîñ eumbi, endok nolîlî "Ama wîn dek?" nî-kaumbi, "Nak en nîm nandiñmîlet" enguk.

13 Tîmbi endî ama dama dai sisipmîn kuñguk wîn nañgîpi, Falîsî amalî ñañgîlîñ.

14 Wɪn Sabat patnandi nainnan Yesuli kiilɪ ganji tɪmbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

15 wala tɪmbi Falisi amalɪ wala nandum pɪumbi, endɪ bo kusei kɪmɪpi, telak nɪtek plon dai tomguk wala nɪ-kaumbi, nɪndɪn tambane enguk, “Endɪ ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wɪlɪpi deilet.”

16 Wɪndɪnda Falisi ama dɪwɪndɪ Yesula nɪndɪn eŋgɪlɪn, “Ama walɪ Sabat patnandi naindok endɪkɪnɛ manda maklembi, kena pa tɪlak, wala tɪmbi Kunum Yambatti en nɪm nɪ-mulɪm bɪm indaŋguk.” Gan dɪwɪndɪ nɪndɪn eŋgɪlɪn, “Nɪtek tɪmbi yom amalɪ jimba kundit wandin gumañ pa tɪmbek?” Wɪndɪn embi, nɪsɪŋgan tambɪkɪlɪn.

17 Wɪndɪnda endɪ ama dai sisipmɪn indaŋguk enda bɪnda nɪ-nandɪmbi eŋgɪlɪn, “Wɪn endɪ dɪtnalok dauka tɪmbi tomguk, wala tɪmbi dɪtna ama wala nɪtek sɪnɪk elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandɪwam endɪ pofet ama no tɪlak.”

18 Gan ama walɪ dai sisipmɪn kuumbi, endok dai tomguk, wɪn Juda ama biesɪlɪ gama nɪm nandɪ-kwambɪn daŋgɪlɪn, wala tɪmbi endɪ ama wolok meñ beu kɪtɪ-semum bɪumbi

19 enɪ-nandɪŋgɪlɪn, “Nɪne sɪtok nɪnɪañjet ba? Tɪmbi sɪtɪ dai sisipmɪn indaŋguk wɪndɪn eamɪk ba? Wɪndɪnda nɪtek tɪmbi endɪ man nɪndɪŋgɪt deilak?”

20 Eumbi tambane engɪmɪk, “En nɪtok nɪnɪanet, dai sisipmɪn indaindan wɪn nandɪnɪmamɪk.

21 Gan nɪtek tɪmbi man nɪndɪŋgɪt deilak, ba nindɪ sɪnɪk endok dai tɪmbi tomguk, wɪnda mek nɪtɪla nɪm nandɪ-dakleamɪk. Wɪn enla nɪ-kawɪt! Endɪ ip bendɪmbi, ama tɪlakta tɪmbi kɪndem enlok kusei e-dakleutak.”

22 Juda ama biesɪlɪ ikan e-toptopmɪn, wɪn tɪkap ama nolɪ Yesula en Mesia sɪnɪk wɪn indaŋgan eukta, ama biesɪlɪ en it kiyau gɪnañ nanin kle-kolɪmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tɪmbi ama wolok meñ beulɪ Juda ama biesɪla mɪsɪmbi,

23 nɪndɪn eŋgɪmɪk, “Endɪ ip bendɪmbi, ama tɪlakta tɪmbi enla nɪ-kawɪt!”

24 Tɪmbi ama biesɪlɪ ama dai sisipmɪn kuŋguk wɪn bɪndambo kɪtɪnɪmum bɪumbi nɪŋgɪlɪn, “Nɪndɪ ama wala yom ama sɪnɪk wɪndɪn nandɪnɪmamɪn, wala tɪmbi dɪk manda biaŋgan embi, dɪkok daukalɪ tomguk, wala Kunum Yambat en wakan nɪ-kɪndem daukañ, ama wɪn nɪm.”

25 Eumbi tambane enguk, “Endɪ yom ama ba nɪm, wɪn nak nɪm nandɪlet. Gan nak nepek no nandɪ-kɪlɪn elet wɪn nɪndɪn: nak dautna sisipmɪn kuŋguttɪ man deilet.”

26 Eumbi yousɪmbi nɪ-kaŋgɪlɪn, “Nɪtek tɪ-gamguk? Ba nɪtek tɪmbi dauka tɪmbi tomguk?”

27 Eumbi tambane enguk, “Nak wɪn ikan sani-talet, gan sɪndɪ nandɪnepi kunjɪt tɪlɪn. Nekta manda kɪlɪk wɪngan bɪndambo sanbam nandɪnepi eañ? Nɪm kañbi sɪndɪ bo endok gwaŋgwañii indanelɪndok nandɪnelɪn?”

28 Tɪmbi ama biesɪlɪ nɪ-suambapi eŋgɪlɪn, “Dɪkta ama wolok gwaŋgwan, gan nɪndɪla Moselok gwaŋgwañii.

29 Tɪmbi nɪndɪla ka-nandɪ-dakleamɪn, wɪn Kunum Yambatti Mosela kena manda nɪŋguk, gan ama wolok kena tɪndɪlok gembɪn wɪn denanin wɪn nɪm nandɪnɪmamɪn.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Nɪn nepek gɪtikɪn sɪnɪk yañ! Sɪndɪ endok gembɪn wɪn denanin wɪn nɪm nandɪnɪmañ, ganmek endɪ nokok dautna tɪmbi tomguk!

31 N'ndi g'itik nandi-dakleam'iñ, w'in Kunum Yambatti yom ama nim nandi-semalak. Tambo nin endi Kunum Yambat kimit-klembi, man tañgone-kulakta, Kunum Yambatti endok n'omolo w'in nandi'mbi nandi'ñm'lak.

32 Ba kwet kusei k'im+k'i+m'il+nan nanin b'ikap man ñ'ndi'ñg'it, ama no dai sisipm'in indaindan endok dai t'mbi tomguk, wolok kasat no ip nandi'ñg'i'm'iñ ba? N'im ya!

33 W'ndi'ñda t'ikap ama ñali Kunum Yambattoknan nanin nim b'umda, nepek wandin no t'imbektok tuop nim."

34 W'ndi'ñ eumbi, ama bies'ili tambane n'ñg'ili'ñ, "D'ik me'ñgalok simbai g'inañ nanin yom ama indañguñdi kulañ wandin wali n'nda n'tek t'mbi nanandi n'ime'ndok nandi'lañ?" W'ndi'ñ embi kle-kok'ili'ñ.

35 T'mbi Yesuli ama w'in kle-kok'ili'ñ wolok kasat w'in nandi'mbi, ama w'in kaupok ñambi, t'mbi indaumbi, n'-nandi'mbi e'nguk, "D'ik Ama Sis'n'ik enda nandi-kil'ikti t'ñm'ilañ ba?"

36 Eumbi tambane n'nguk, "Ama wopum, nak en nandi-kil'ikti t'ñmettok Ama Sis'n'ik w'in nin, w'in d'ik nanb'im nandi'wa."

37 Eumbi n'nguk, "D'ik en ip kalañ ñak. Biañgan sin'ik, nak manda ganlet natna Ama Sis'n'ik wakan."

38 W'ndi'ñ eumbi n'nguk, "Wopum. Nak nandi-kil'ikti t'i-gamlet." W'ndi'ñ e'ñpi, m'ilelem t'ñm'i'nguk.

39 T'mbi Yesuli ñ'ndi'ñ e'nguk, "Nak kusei ñ'ndi'ñda t'mbi kwelan indañgut: naka t'mbi dausi sisipm'in kuañ endok dausi tomb'mbi, de-imi ka-daklenekali'ñ, t'mbi nin endi ñ'ndi'ñ nandañ, 'n'ndi' dautni de-imi ka-dakleam'iñ,' endi dausi sisipm'in papat kwambi'ngan kunekali'ñ. T'mbi endi ka-dakleañ ba nim, wolok tuopgan Kunum Yambatti yambi-danbekak." *

40 T'mbi Falisi ama d'w'in Yesu g'ita pak'ili'ñ endi manda w'in nandi'mbi n'ñg'ili'ñ, "N'tek? N'ndi' dautni sisipm'in n'ime!"

41 Eumbi enguk, "T'ikap s'ndi' N'im ka-dakleam'iñ' w'ndi'ñ eumda, s'ndok yomj'lok m'lap nim pat-samum, gan s'ndi' 'Ka-dakleam'iñ' w'ndi'ñ julu'ngan eañda t'mbi, s'ndok yomj'lok m'lap w'in k'im'il'im pat-samlak."

10

Sipsip kandik'ñenji k'ndem w'in Yesu en wakan

1 Yesuli yous'mbi, Falisi amala enguk, "Manda elet wali biañgan sin'ik. T'mbi ñ'ndi'ñ sanlet: nin endi sipsip sañ g'inañ loupi, yamanan nim lo'ñpi, nolok jo'ngo lap'ipi p'uk, endi kumbu ama ba ti-pi'ñpi'ñen.

2 Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok kandik'ñenji en wakan.

3 Ama endi yamanan b'umbi, yama kandik'ñe amali yama pa p'isal'lmak, t'mbi sipsipti endok man pa k'im'it-kleañ, w'in endi enlok sipsip'ñi'lok kos' k'iti-semum b'umbi, yana'ng'it'mbi, kwelan p'mbi ñañ.

4 Kwelan pi ña-taleumbi, kandik'ñenji'li telak dama ti-semalak, t'mbi sipsipti endok man malap nandi'ñmañda t'mbi en pa kle ñañ.

5 Gan endi ama g'itik'ñin no nim kle ñaneli'ñ. Tambo endi man malap walan no nandañda t'mbi m'is'mbi pi ñaneli'ñ."

* 9:39: Yesuli g'inañ tiplik daila manda wandin embi, ñ'ndi'ñ e'nguk: no en Yesulok kusal sis'n'ik w'in nim ka-daklembi, nim nandi-kil'ikti t'ñm'lak, endi ama dai sisipm'in wandin, t'mbi Kunum Yambatti endok tombon ombi'ñmekak.

6 Yesulí Falisi amala eyout manda wíndíñ enguk, gan endí manda wolok kusei wín ním nandí-dakleñgíñ.

7 Wíndíñda tímbi Yesulí bíndambo enbi eñguk, “Manda walí biañgan sínik. Tímbi ñíndíñ sanlet: sipsiptí Bep Yambattoñ lololok yama wín natna.

8 Nak gama ním indañlambi, ama nindí sipsiploñ bímbi, juluñañ yambí-díknēñgíñ, endí kumbu ama ba tí-piñpiñen ama, gan sipsiptí endok mandanjí ním nandí-dasimbi kímít-kleñgíñ.

9 Nak noñgandí yama wakan. No en nokoñ bímbi, Bep Yambattok sañ gíñañ lolakta, en ním kolauktok nak en tíke-kamaiutat, tímbi endí mísímísi nímnan kumbi, nepek nola ním lonjukak.

10 Kumbu amalí sipsip kumbu tíndílok ba yandíp kímlok ba ep tímbi kolanelíndok walañgot pa bílak. Gan natna indañgut, wín nokok gíñgítnailí kuñgu sísinínik wakít bísínik tokñetokñen walí endok pat-semektok indañgut.”

11 Tímbi Yesulí yousímbi eñguk, “Natna wín sipsiplok kandíkñenjí kíndem. Kandíkñe kíndem endí sipsipñiila tímbi nandí-koñgomnat kímsemek.

12 Gan ama nin mím nem kenañgot pa tílak, endíla sipsiplok kandíkñenjí ba bepsí ním. Endí kamot moyendí bímbi kalakta, mísímíbi, sipsip yambímíbi pímbi ñaumbi, kamottí sipsip ep sí kleumbi papusenañ.

13 Ama walí mím nem kenañgot tímbi, sipsip ním nandí-semlakta tímbi wíndíñ pa tílak.

14-15 Gan natnala sipsiplok kandíkñenjí kíndem. Beptí nandí-kíliñ tí-namumbi, nak nandí-kíliñ tíñmílet, wíndíñgangot nokok gíñgítnaila nandí-kíliñ tí-semambí, endí naka nandí-kíliñ tí-namañ. Tímbi wíngot ním. Nokok sipsipnaila tímbi nandí-koñgomnat kím-semetat.

16 Tímbi sipsip ñalañgot ním a. Sipsip díwín no wakít pat-namañ. Endí sañ ñolok gíñañ nanin ním, gan nak endí wakít yanañgít bímbílok. Endí nokok mana malapna nandímíbi, nep kímít-kleumbi, nokok sipsipnai gítíktí kíkésímín noñgan indaumbi, nak noñgandí endok kandíkñenjí kuutat.

17 Bepnalí nep kasímímbi, gíñañlí nandí-koñgom pa tí-namlak wín kusei ñíndíñda: nak kímnan nanin bíndambo mílalettok nandí-koñgomnat kímбетat.

18 Nak ním nandí-tale-semamda, ama nolí nílí kímnelíndok tuop ním, gan nak nandí-tale-semíbi, nandí-koñgomnat kímбетat. Wín Bepnalí nokok kuñguna bímbi, bíndambo tíketíkelok gembí nambí, wíndíñ tímbettok naní-díkñeñguk.”

19 Yesulí wíndíñ eñgukta tímbi Juda amatamdí nísíñgan bíndambo tambípi,

20 asuptí ñíndíñ eñgíliñ, “Yal kolan nolí endok gínan gíñañ pímbi, kamakama tílak. Endok mandan slakan neta nandílok?”

21 Tímbi díwíndí eñgíliñ, “Ama yal kolannat nolí manda wandin ním euk. Tímbi wíngot ním. Yal kolan nolí dai sísipmín endok dai tímbi tombektok tuop ním ya!”

Juda amatam asuptí Yesu en Kunum Yambattok Níñañ wín ním nandí-kwambíñ dañgíliñ

22 Tĩmbi gwĩlat no Jelusalem indaĩnguk wolonda Juda amatamdĩ bep paĩjiilĩ tapma it tĩmbĩ kaiktaĩnguk * nain wĩn nandĩ-kaikta pa taĩ. Gwi sasale nain tĩmbĩmbi,

23 Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ Solomondok palanda plon ñaĩambĩt tĩĩĩĩmbi,

24 Juda amatamdĩ bĩmbi, en klem gĩmbup papi nĩĩĩĩĩĩ, “Dĩkok kusaka nain nĩtek gamaĩgot kĩmĩt-sembumbi, nĩndĩ dĩa nin sĩnĩk wala gĩnaĩ tĩpet tamĩ? Tĩkap dĩk Mesia sĩnĩkta, kusaka indangan nĩnĩ-dakleukaĩ.”

25 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sangut, gan sĩndĩ nĩm nandĩ-kwambĩĩ da-namaĩ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tĩlet walĩ mek kusatna tĩmbĩ inda-daklelak,

26 gan sĩndĩ sipsipnai nĩmda tĩmbi wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ.

27 Nokok sipsipnailĩ mandana nandĩ-dasimbi kĩmĩt-kleaĩ. Wĩn nak nandĩ-kĩliĩ tĩ-semlet, tĩmbi endĩ nak nep kĩmĩt-klembi kuaĩ.

28 Tĩmbi nak kuĩgu taletalen nĩmnat emlet, tĩmbi endĩ kolandok gĩĩĩĩĩĩĩ nombo nĩm tĩnekalĩĩ, tĩmbi ama nolĩ nokok kĩtnanan nanin no nĩm kĩwĩlap tĩmbi epmekak.

29 Wĩn nokok Bepna, nin endĩ gĩĩĩĩĩĩĩ tĩnain kĩtnanan yapĩkuk, endĩ mek nepek gĩĩĩĩĩĩĩ yapma kle-talelak, wala tĩmbi ama nolĩ Bepnalok kiinan nanin gĩĩĩĩĩĩĩ kĩwĩlap tĩmbi, epnelĩĩndok tuop nĩm.

30 Bep nĩtĩ noĩngan tamĩk.”

31 Manda wala tĩmbi amatamdĩ bĩndambo kawattĩ wĩlĩ kĩmnelĩĩndok kawattĩ mekĩliĩ,

32 gan Yesulĩ enguk, “Nak kundit kĩndem kusei kusei Beptonĩ nanin sĩndok dausĩnan tĩmbambi kaĩĩĩĩĩĩ. Sĩndĩ kundit nek sĩnĩkta tĩmbi kawattĩ nĩtĩnapi taĩ?”

33 Eumbi tambane nĩĩĩĩĩĩĩ, “Wĩn kundit kĩndem nola tĩmbi wĩndĩĩ nĩm tamĩ. Wĩn dĩk kwelan ama sĩlanin wandin walĩ dĩtnala Kunum Yambat eĩĩpi, en nĩ-tĩke-pĩ-yalilaĩnda tĩmbi nĩndĩ kawattĩ gwĩtĩnapi tamĩ.”

34 Wĩndĩĩ eumbi, Yesulĩ enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tĩmbi, ñĩndĩĩ tambane enguk, “Sĩndok endĩkĩne mandanjĩ gĩnaĩ youyoulĩn patak, wĩn Kunum Yambattĩ ama dĩwĩnda ñĩndĩĩ enguk, ‘Nak sangut wĩn sĩndĩ yambat’.”

35 Tĩmbi nĩndĩ nandamĩĩ, manda youyoulĩn patak walĩ nain tuop biaĩngan sĩnĩk. Ale, tĩkap Kunum Yambat en wakan ama sĩlaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kĩtĩĩngukta,

36 nĩtek tĩmbi sĩndĩ nak kĩt yout tĩ-namaĩ, tĩmbi ‘Nak Kunum Yambattok Nĩĩĩĩĩĩĩ wĩndĩĩ eĩngukta tĩmbi nak en nĩ-tĩke-pĩ-yalilet wĩndĩĩ eaĩ? Wĩn Beptĩ en wakan nak enlok kenan tĩndĩlok nak nep kasĩlembi, nanĩmulĩmbi, kwelan pĩ indaĩngut.

37 Kĩndem a, tĩkap nak Bepnalok kenan nĩm pa tĩletta, kak, nak endok Nĩĩĩĩĩĩĩ wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ danekalĩĩ.

38 Gan tĩkap nak Bepnalok kenan wĩn tĩletta, nak endok Nĩĩĩĩĩĩĩ wĩn nandĩ-kwambĩĩ danekalĩĩ. Wĩn sĩndĩ nokok mandanala tĩmbi wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ danelĩĩ bek, ganmek nokok kunditnala tĩmbi wĩn nandĩ-kwambĩĩ dawĩt. Wĩndĩĩ tĩnelĩĩnda, sĩndĩ ka-daklembi nandĩ-daklenekalĩĩ, wĩn Beptĩ nokok gĩnaĩ patak, tĩmbi nak endok gĩnaĩ patet.”

* 10:22: Damaĩngan nain nola Silia nasilĩ mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nĩsĩlok yambatsĩla bĩt ep tapma tĩĩĩĩĩĩĩĩ, kusei wala tĩmbi itĩĩĩĩĩĩĩĩ. Juda amalĩ Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wĩn bĩndambo tĩmbĩ kaiktaĩnguk. ✪ 10:34: Kap 82:6

³⁹ Yesulî wîndîñ eñgukta tîmbi amatamdî bîndambo tîke ñanep nandîñgîlîñ, gan endî kîsînan nanin jîlop paipi ñaŋguk.

⁴⁰ Tîmbi Yesulî Jodan tuk dikñembi, maim lambîlak kandañnan undane ñambi, Yoanelî damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiñguknan wandîñ ña kuñguk. Kuñîlîmbi,

⁴¹ amatam asuptî endoñ bîmbi, nîsîñgan ñîndîñ eñgîlîñ, “Yoanelî jimba kundit engano no nîm tiñguk, ganmek endî ama ñolok plon manda eñguk gîtik walî biañgan sinîk.”

⁴² Wîndîñ eñîpi, wolok pakîlîñ asuptî Yesu en Mesia wîn nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

11

Mîlamîlat ba kuñgu molom wîn Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endî jîmbat wopum tî-pakuk. Lasalosî wîwiit Malia gît Mata en gîta Betani it kwelan kuñguk, tîmbi Malia wîn tam nin endî siñgimek Wopumdok kesîi pîñgîp saple mîlîñnattî wîlîpi, kumbam saktî tîmbi kalandañguk. ✧ Lasalosî jîmbat tî-palîñîlîmbi,

³ endok wîwiitî Yesuloñ manda ñîndîñ kîmîlîm loñguk, “Wopum, dik nandî: noka gînañgalî kasîlelañ endî jîmbat tîlak.”

⁴ Tîmbi Yesulî kasat wîn nandîmbi, ñîndîñ eñguk, “Jîmbat indañmîñguk walî endî kîmbektok nîm. Tambo walî Kunum Yambattok koi gîñgît wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nîñañ nokok kusatna engano wîn tîmbî inda-dakleuktok indañmîñguk.”

⁵ Tîmbi Yesulî Mata wakît dalañ Malia ba wîu Lasalos wîn ep galk tañguk.

⁶ Wîndîñda tîmbi endî ‘Lasalosî jîmbat tîlak’ gîñgît wîn nandîmbi, kwet pakuk wolok sandap tîpet nombo yousîm pakuk.

⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bîmbi, Judia kwelan bîndambo undane ñana.”

⁸ Eumbi nîñgîlîñ, “Nînîndaut, Judia nasîlî kawattî gwîtnep tiñgîlîñ, nain nîm ombataumbi, dik bîndambo wandîñ undane ñauñdok elañ ba?”

⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gînañ aua 12got kwettî sala patak. Wala tîmbi sandap kulaktî kwet ñolok kolsalen kalakta tîmbi yout-kasalam nîm pa tîlak.

¹⁰ Gan tim kulaktî kolsalen nîm palmîlakta tîmbi yout-kasalam pa tîlak.”

¹¹ Yesulî wîndîñ eñîpi, yousîmbi enguk, “Notnî Lasalosî dou patak, gan nak ñambi, tîmba sîlîkñem mîlalekak.”

¹² Eumbi, gwañgwañiilî nîñgîlîñ, “Wopum, tîkap endî dou patakta, jîmbalî taleumbi, kîndem daukak.”

¹³ Wîn Yesulî Lasaloslok kîmdok plon e-yout tîñguk, gan gwañgwañiilî endî dou sîlanin wala elak wîndîñ nandîñgîlîñ.

¹⁴ Wîndîñda tîmbi Yesulî indañgan enî-daklembi eñguk, “Lasalosî ip sembîk,

¹⁵ gan sînda tîmbi nak en gîta nîm pakut wala sîmbatnalî kîndem dalak. Wîn kusei ñîndîñda: nain ñolonda nokok kusatna nandî-kwambîñ da-sîn tanelîñdok nainjî indalak. Gan man ñîn endoñ ñana.”

¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endî gwañgwa dîwînda ñîndîñ enguk, “Ale, wîndîñda nîndî bo ñambi, nînîndaut en gîta kîmna.”

17 Tĩmbi Yesulĩ Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosĩ nain tĩpet tĩpet ikan sum gĩnañ taplium pakuk wolok kasat nandĩnguk.

18 Betani wĩn mayańgan nĩm, 3 kilomita ba nĩtek Jelusalem tĩmbĩ dumalaum patak,

19 wala tĩmbi amatam asuptĩ Jelusalem bimbi, Malia gĩta Matalok wiset sembĩngukta tĩmbi eni-kĩlĩktĩ tĩnepi endoñ bĩ taleńgĩlĩñ.

20 Tĩmbi nimbek nolĩ Matala “Yesu bĩlak” wĩndĩñ nĩmbĩ nandĩmbi, endĩ telak plon ña tĩmbĩ indańguk, gan Malialĩ ilan pipakuk.

21 Tĩmbi Matalĩ Yesula nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek.

22 Ganmek man ñĩndĩngĩtańgan ñĩndĩñ nandĩlet: dĩk Kunum Yambatta nĩtek tĩmbektok nĩ-nandutańda, nandĩ-gametak.”

23 Eumbi nĩnguk, “Dĩkok wikalĩ bĩndambo kĩmnan nanin mĩlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Kunum Yambattĩ nain taletalennan amatam gĩtik ep tĩmbĩ mĩlatnekalĩñ, wolondamek nokok witnalĩ bo mĩlalekak wĩnda nak nandĩ-daklelet ñak.”

25 Eumbi nĩnguk, “Amatam ep mĩlamĩlat ba kuńgu ememlok molom wĩn natna ñakan. Wala tĩmbi naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namlaktĩ kĩmbek bek, ganmek kuńgun sisĩnik walĩ gama palmekak.

26 Wĩn amatam kaik papi, naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namañ gĩtik endĩ sembĩnelĩñ, ganmek kĩm biańgan walĩ nain no ba nola nĩm inda-semekak. Dĩk wĩn nandĩ-kwambĩñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Wopum, biańgan ñak! Tĩmbi nak manda ñĩn bo nandĩ-kwambĩñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, wĩn dĩtna wakan.”

28 Matalĩ wĩndĩñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kĩtĩmĩmbi, manda janjat tĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Nĩnĩndauttĩ bĩ tombi, kĩtĩ-gamlak.”

29 Eu nandĩmbi, wolongan platik mĩlapi, Yesuloñ ñańguk.

30 (Yesulĩ it kwet gĩnañ gama nĩm lońguk, tambo endĩ Matalĩ en tĩmbĩ indańguk wolok pakuk.)

31 Tĩmbi Jelusalem nasi, nĩndĩ Malia gĩta it gĩnañ papi, nĩ-kĩlĩktĩ tĩńgĩlĩñ, endĩ Malia platik sisĩnik mĩlapi, pawan pĩm ñaumbi kańgĩlĩñ. Kańbi, “Endĩ sumnan kut-blamblan eup ñalak” wĩndĩñ nandĩmbi, kle ñańgĩlĩñ.

32 Tĩmbi Malialĩ Yesu pakuknan ña tombi kańguk, wolonda endĩ kesĩinan mĩlelem tĩmbi nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek!”

33 Wĩndĩñ eu taleumbi, kut-blamblan eńguk, tĩmbi Jelusalem nasi en gĩta bĩńgĩlĩñ endĩ bo mano tĩńgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ wĩn yambĩnguk, wolonda endok gĩnañlĩ mĩlata-sisĩnik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deĩnguk.

34 Tĩmbi enĩ-nandĩnguk, “Delok kĩmĩlĩm patak?” Eumbi nĩńgĩlĩñ, “Wopum, ñĩn bĩ ka.”

35 Tĩmbi Yesulĩ sumdok telaknan ñańpi, dai tullĩ pĩnguk.

36 Wĩndĩńda Jelusalem nasilĩ nĩsĩńgan ñĩndĩñ eńgĩlĩñ, “Wĩ kawit! Endĩ Lasalosĩ gĩnañlĩ sisĩnik tĩke-kasileńguk yañ.”

37 Gan endońnan nanin dĩwĩndĩ ñĩndĩñ eńgĩlĩñ, “Nĩtek tĩmbi ama dai sipsipmĩn endok dai tĩmbĩ tomguktĩ ama ñĩn nĩm tĩke-kĩmĩlĩmbi sembĩnguk?”

³⁸ Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo gĩnañ mĩlata sĩnĩk taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wĩn kawat tombañ nolok gĩnañ kĩmĩpi, yama wĩn kawat wopumĩ masip bimbĩn.

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Kawat tĩke ñawit!” Eumbi, ama sembĩsembĩndok wiu Mata endĩ tambane nĩnguk, “Wopum, nain tĩpet tĩpet ikan sembĩpakukta tĩmbi ip mĩlĩñ tĩlak yañ!”

⁴⁰ Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Nak ikan ñĩndĩñ ganĩ: tĩkap dĩk naka nandĩkĩlĩktĩ tĩ-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wĩn inda-dakleumbi kautañ.”

⁴¹ Wĩndĩñda ama dĩwĩndĩ kawat wĩn tĩke ñaumbi, Yesulĩ deium loubi, ñĩndĩñ eĩnguk, “Bep, dĩk nokok nĩmolona ikan nandĩ-namlañ, wala tĩmbi nak we ganlet.

⁴² Dĩk nain tuop nandĩ-namlañ, wĩn natna nandĩ-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandĩ-sembi, endĩ dĩtna wakan nanĩ-mulĩm indaĩgut wĩn nandĩ-kwambĩñ danelĩñdok wĩndĩñ et.”

⁴³ Wĩndĩñ eu taleumbi, wopungan kĩtĩmbi eĩnguk, “Lasalos, dĩk pi!”

⁴⁴ Eumbi, kĩngukĩ kaitkambi pĩnguk. Tĩmbi kii kesĩ ba kumbam wĩn sandumĩ tapli imimĩnda tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sandum pĩsalĩm, samakgan kuwĩn.”

*Yesu amatamdok kĩnjan wĩlĩ kĩmmelĩñdok telak lonjĩngĩlĩñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wĩndĩñda Jelusalem nasi Malia kanep bĩngĩlĩñ endoñnan nanin asuptĩ Yesulĩ Lasalos nĩtek tĩñmĩnguk wĩn ka-nandĩngĩlĩñda tĩmbi en Mesia sĩnĩk wĩn nandĩ-kwambĩñ daĩngĩlĩñ.

⁴⁶ Gan dĩwĩndĩ Falisi amalofĩ ñambi, Yesulĩ nĩtek tĩnguk wolok kasat tĩ-semgĩlĩñ.

⁴⁷ Wĩndĩñda tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ Judalok it kiyau wopumdok ama gĩtik kĩtĩ-semum bĩumbi, kĩmĩn tĩmbi, nĩsĩngan Yesulok plon ñĩndĩñ e-nandĩ tĩngĩlĩñ, “Nĩtek tĩlok? Ama walĩ jimba kundit asupgan sĩnĩk pa tĩlak wĩn!”

⁴⁸ Tĩkap nĩndĩ binambi, wĩndĩngot tĩ-kuukta, amatam gĩtikgandĩ en Mesia wĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ dambi, enda tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkĩnenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endĩ bĩmbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

⁴⁹ Tĩmbi ama biesĩ endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ kuĩnguk, tĩmbi endĩ ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ ka-nandĩ-daklenjĩ nĩmnat yañ!”

⁵⁰ Nĩm kañbi Juda ama nĩn gĩtik kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noĩnganlĩngot amatam gĩtiktok kĩnjannĩ kĩm-nĩmek. Sĩndĩ wĩn nĩm ka-nandĩ-dakleañ bek.”

⁵¹ Kaiafaslĩ wĩndĩñ eĩnguk, gan endĩ manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eĩnguk. Tambo endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ pakukta, plofet manda eĩpi, ñĩndĩñ eĩnguk: Yesulĩ Juda amatamdok kĩnjan kĩm-semepi tĩnguk.

⁵² Tĩmbi endokgot nĩm. Endĩ Kunum Yambattok gĩngĩtĩnii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noĩngan tĩnelĩñdok kĩmbepi tĩnguk.

⁵³ Kaiafaslĩ wĩndĩñ eĩngukta tĩmbi Juda ama biesĩlĩ sandap wolondaĩngan kusei kĩmĩpi, nĩsĩngan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩlĩ kĩmmelĩñdok telak lonjĩngĩlĩñ.

54 Wɪndiñda tɪmbi Yesulɪ Jelusalem nasi endok boŋgɪpsɪnan indañgan nombo nɪm kuŋguk. Tambo endɪ walinin pɪm ñambi, kwet no kwet sɪlanin ñasɪŋgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwaŋgwaŋii gɪta kuŋguk.

55 Tɪmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwɪlat dumalaumbi, amatam asuptɪ isɪ kwesɪ bɪmbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaneliñdok itañgan tapma ilan tɪ-paŋgɪpaŋgɪle tɪnepi Jelusalem lo ñañgɪlɪñ.

56 Ñambi, Yesu lonjɪmbi, tapma it sañ jimba gɪnañ ipi, nɪsɪŋgan ñɪndiñ eŋgɪlɪñ, “Sɪndi nɪtek nandañ? Endɪ gwɪlatta nɪm bɪukak bek.”

57 Wɪndiñ eŋgɪlɪñ wɪn kusei ñɪndiñda: tapma ama biesɪ gɪt Falisi amalɪ Yesu tɪkeneliñdok manda kwambɪñ no ñɪndiñ eu sataŋguk, “Tɪkap ama nolɪ Yesu delok patak wɪn nandɪlakta, wɪn nɪnbɪ nandɪmbi, en tɪkeneñdok.”

12

Maliatɪ Yesu kɪmkɪmlok tɪ-paŋgɪpaŋgɪle tɪñmɪŋguk (Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)

1 Kamaikamai gwɪlat gama nɪm indañɪmbi, sandap kɪt tambon noŋgan gama palɪmbi, Yesulɪ nolii gɪt Betani it kwelan ña tomguk. Betani wɪn Lasalos, nin Yesulɪ kɪmnan nanin tɪmbi mɪlakuk, endok il kwel.

2 Yesulɪ wolok tombɪmbi, nanañ sina tɪ-ñɪmɪumbi, Yesu gɪta nanañ naŋgɪlɪñ endoñnan nanin no wɪn Lasalos, tɪmbi Matalɪ yambi-dɪkñeŋguk. Nanañ na-palɪñɪmbi,

3 Maliatɪ wɪliñgɪlo no tɪkembali, Yesuloñ ña indambi, pɪŋgɪp saple mɪlɪñ kɪndem tuan loloñ sɪnɪk endok kesɪ plon yalɪmɪpi, kumbam saktɪ tɪmbi kalandaŋguk. Tɪmbi pɪŋgɪp saplelok mɪlɪñ kɪndem walɪ it gɪtɪk wɪn tokñeŋguk.*

4 Tɪmbi Yesulok gwaŋgwaŋii endoñnan nanin no koi Judas Iskalot, ama nin endɪ siŋgi kandañ Yesu kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪkuk, endɪ Maliatɪ kundit tɪŋguk wala nandum pɪumbi eŋguk,

5 “Yakai! Nɪndɪ pɪŋgɪp saple wɪn tuatualok kɪmɪtnem tuaumda, gwɪlat noŋgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pɪmbɪñesɪla emneñ!”

6 Gan endɪ ama pɪmbɪñesɪla nɪm nandɪ-semguk, tambo endɪ kumbu pa tɪŋgukta tɪmbi wɪndiñ eŋguk. Wɪn amatamdɪ Yesu gɪt gwaŋgwaŋiila mɪnem emgɪlɪñ wɪn Judasɪ ka-dɪkñeɪmbi, walinin gitakan enlok pa epliŋguk.

7 Tɪmbi Yesulɪ Judasla nɪmbi eŋguk, “Maliata mɪlap nɪm mɪwɪñ! Wɪn nak kɪmbambi, nep kɪndit taplinekalɪñ, wolok itañgan nokok pɪŋgɪpna tɪ-paŋgɪpaŋgɪle tɪ-namektok endɪ pɪŋgɪp saple wɪn tuatualok nɪm kɪmɪkuk.

8 Pɪmbɪñesɪli nain tuop sɪn gɪta kuumbi, kɪndem ep kɪmɪtnekalɪñ, gan nakta kwelan ñolok sɪn gɪta papat kwambɪŋgan nɪm kuutat.”

Tapma ama biesɪlɪ Lasalos bo wɪlɪ kɪmnelɪñdok e-sambat tɪŋgɪlɪñ

9 Tɪmbi Jelusalem nasi asupgan sɪnɪk endɪ Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gɪŋgɪt nandɪmbi, kanepi bɪŋgɪlɪñ. Tɪmbi engot nɪm. Endɪ Yesulɪ Lasalos kɪmnan nanin tɪmbi mɪlakuk en bo kanepi bɪŋgɪlɪñ.

10-11 Wɪn Lasalosla tɪmbi amatam asuptɪ Yesulok kandañ ña-talembi, nandɪ-kɪlɪktɪ tɪñmɪŋgɪlɪñ, wala tɪmbi tapma ama biesɪlɪ Lasalos bo wɪlɪ kɪmnelɪñdok e-sambat tɪŋgɪlɪñ.

* 12:3 Wɪn wɪtna tɪpet ba nɪtek wolok tuop Maliatɪ pɪŋgɪp saple koi ‘nad’ kɪtiañ wɪn Yesulok kesɪ plon yalɪmɪkuk.

*Yesul+ ama wapmañ wandin Jerusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

¹² Kwet salaumbi, amatam kımın gıtık gwılatta Jerusalem bñngılıñ endi Yesulı wolok loupı tñnguk manda wın nandıñgılıñ.

¹³ Nandımbi, Yesulok koi gñğıt tıke-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombım epi, it kwet bimbi, telaknan tımbı indauktok ñambi, ñındıñ kıtımbi eñgılıñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñın Wopumdok koi plon bımbi,

Kunum Yambattı gwılam tñmın!

Endı Israeı nındok Ama Wapmañı! ✧

¹⁴ Tımbi Yesulı doñki sim no tımbı indaumbi, wolok plon pipapı ñağuk. Wın plofet manda ñındıñ youyouılın patak wolok tuop indağuk,

¹⁵ “Saion nasi sındı nım mısıneliñ! Wı kawıt!

Sındok ama wapmañı doñki nññañ plon pipapı bılak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiilı nek indağuk wolok walan gama nım nandı-dakleñgılıñ. Wın Kunum Yambattı Yesu kımnan nanin tımbı mlapi, endok pipapal engano wolok undane loğuk, wolok siñgi kandañmek endı nandı-tomgılıñ, wın plofet amalı Yesulok plon wındıñ indauktok youyouılın, tımbi wolok tuopgan indañmıñguk.)

¹⁷ Tımbi kımın wopum Yesulı Lasalos kıtıñmımbi, kımnan nanin tımbı mlapi, sum gınañnan nanin lambumbi kañgılıñ, endı yousımbi, nek indağuk wın e-saktañgılıñ.

¹⁸ Kımın gıtık Kamaikamai gwılatta Jerusalem bñngılıñ, endı Yesu telak plon tımbı indanelıñdok ñağgılıñ, wın kusei ñındıñda: Yesulı jimba kundit wandin tñnguk wolok gñğıt sapakñeumbi, endı nandımbi, telak plon tımbı indanelıñdok ñağgılıñ. Ñaumbi,

¹⁹ Falisi amalı wın kañbi, nandum tuop nım tımbımbi, nısıñgan ñındıñ eñgılıñ, “Wı kawıt! Kwelan kuañ gıtıktı en ip klem kunepi ñañ! Nındı nek kusei kusei tamıñ, walı bien nımnat wandin inda-daklelak!”

Yesulı enlok kımımñıla plofet manda enguk

²⁰ Amatam gwılatta Kunum Yambat mılelem tñmıneliñdok Jerusalem bñngılıñ endok boñğıpsınan Grik ama dıwın pakılıñ.

²¹ Filip endı Betsaida it kwet Galılı kwelan nanin, tımbi sambat walı endoñ bımbi nñngılıñ, “Ama wopum, nındı Yesu kanep nandamıñ.”

²² Eumbi, Filiptı ñambi, Andlu nımbı nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgılıñ wolok tuop nñngımık.

²³ Tımbi Yesulı ñındıñ tambane enguk, “Nak Ama Sısınık nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walı ip inda-talelak.

²⁴ Wın biañgan sınık. Tımbi ñındıñ sanlet: tıkap nanañ mınjıptı kwelan nım pımbi kımbekta, en noñgangot palek. Gan tıkap endı kımbekta, endı bien asup laliuk.

²⁵ Nin endı enlok kuñgun tıke-kımbıñ dalakta, endok kuñgun papat kwambıñgan nım palmekak. Gan nin endı kwelan ñolok kumbi, naka tımbi kuñgun enlok nım tıke-kımbıñ dalakta, walı wakan kuñgun wın tıke kamaimbi, papat kwambıñgan palmekak.

26 Wɪn no en nokok kena gwaŋwana kulakta, endi nak nep kle kuwɪn. Nak nep kle kuŋpi, natna patetnan endi bo palekak. Tɪmbi nokok Bepnalɪ kena gwaŋwana kuaŋ gɪtɪkta kot gɪŋgɪt emekak.”

27 Tɪmbi Yesulɪ enlok kɪmla kɪmɪt-nandɪmbi yousɪmbi eŋguk, “Man nokok gɪnaŋna mɪlataumbi, nɪtek ewit? ‘Bep, dɪk mɪlap inda-namep tɪlak nɪn napma tɪke’ wɪndɪŋ ewit ba? Nɪm a. Wɪn nak mɪlap wɪn bemettok indaŋgutta tɪmbi wɪndɪŋ nɪm eutet.

28 Tambo nak nɪndɪŋ elet, ‘Bep, dɪkok kusaka engano wɪn tɪmbi inda-dakleumbi, kokali wopum dawɪn.’”

Yesulɪ wɪndɪŋ eumbi, kunum gɪnaŋ nanin manda nolɪ nɪndɪŋ eu pɪŋguk, “Nokok kusatna engano wɪn ikan tɪmba inda-dakleumbi, kotnalɪ wopum daŋguk, tɪmbi wɪndɪŋgangot bɪndambo tɪmbetat.”

29 Kɪmɪn gɪtɪk wolok pakɪlɪŋ endi kɪtɪkɪtɪ wɪn nandɪmbi, dɪwɪndɪ “Dɪlɪmat kɪtɪlak” eumbi, dɪwɪndɪ “Eŋalo nolɪ manda nɪlak” wɪndɪŋ eŋgɪlɪŋ.

30 Tɪmbi Yesulɪ tambane enguk, “Manda walɪ nak nep tɪmbɪ plaptauktok nɪm, walɪ sɪndɪ sep tɪmbɪ plaptauktok pɪlak.

31 Man nɪndɪŋgɪt nain inda-taleumbi, nɪndɪŋ indaukak: Kunum Yam-battɪ kwelalok amatam gɪtɪk yambi-danbi, tambonjɪ ombɪ-tikenelɪŋdok eu taleukak, tɪmbi kwet ŋolok kandɪkŋe Satan en wakan wɪlɪ pɪukak.

32 Gan natnalok kandaŋ wɪn nɪndɪŋ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɪtɪktɪ nokoŋ bɪmbɪlok telak dɪlɪ-tom-semetat.”

33 Yesulɪ wɪndɪŋ eŋguk, wɪn endi kɪmkɪm nɪtein kɪmbektok wɪn e-dakleŋguk.

34 Tɪmbi amatamdɪ tambane nɪŋgɪlɪŋ, “Manda youyoulɪn patak walɪ Mesia papat kwambɪŋgan kuuktok eumbi pa nandɪŋgɪmɪŋ. Nɪtek tɪmbi dɪk Ama Sɪsɪnɪk kloŋbat plon tɪke-loumbi kɪmbektok elaŋ? Dɪk Ama Sɪsɪnɪk nɪtein wandɪn ŋala manda wɪn elaŋ?”

35 Tɪmbi Yesulɪ enlok plon manda embi, nɪndɪŋ enguk, “Kolsalenlɪ nain dumangangot gama sɪndok boŋgɪpsɪnan pat-samekak. Nɪm kaŋbi kɪlɪmdɪ sapma kleuk, wala tɪmbi sɪndɪ kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gɪnaŋ yousɪmbi kunekalɪŋ. Neta, kɪlɪm gɪnaŋ kulaktɪ dendɪŋ ŋalak wala nɪm nandɪ-daklelak.

36 Wɪndɪŋda tɪmbi kolsalendok kuseilɪ sɪn gɪta gama palɪŋlɪmbi, sɪndɪ kolsalen molom indanelɪŋdok en nandɪ-kɪlɪktɪ tɪŋmɪnekalɪŋ.”

Yesulɪ wɪndɪŋ eu taleumbi, amatam yambɪk bim ŋambi, yambi-semɪm pa kuŋguk.

Yesu nɪm nandɪ-kɪlɪktɪ tɪŋmaŋdɪ tuanjɪ ombɪ-tɪkenekalɪŋ

37 Yesulɪ jimba kundit asupgan amatamdok dausɪnan ip tɪŋguk, gan asuptɪ wandɪngan embi gɪŋgɪnembɪ, en Mesia wɪn nɪm nandɪ-kwambɪŋ daŋgɪlɪŋ.

38 Wɪn plofet Aisaialɪ manda no youkuk patak walɪ bien tɪmbektok wɪndɪŋ indaŋguk. Manda wɪn nɪndɪŋ, “Wopum, nɪndɪ gɪŋgɪt manda eŋgɪmɪŋ wɪn amatam tɪpet sɪnɪktɪ nandɪ-kwambɪŋ daŋgɪlɪŋ, ba dɪkok gembɪŋga daut semguŋ wɪn ka-dakleŋgɪlɪŋ.” *

39 Endɪ Yesu nandɪ-kɪlɪktɪ tɪŋmɪnelɪŋdok tuop nɪm. Wolok kusei wɪn Aisaialɪ nɪndɪŋ youkuk,

40 “Nak Kunum Yambattɪ endok dausɪ masipbi,

* 12:38: Aisaia 53:1

gɨnañji tɨmba kwambiñ dañguk.
 Nɨm kañbi, endɨ dausɨli nokok kunditna kañbi,
 gɨnañjɨli nandi-kɨliñ embi,
 tambanem, nokoñ bɨumbi,
 natna ep tɨmba kaikta-talenekaliñ.” ✧

⁴¹ Aisaiali wɨndiñ youkuk, wɨn kusei ñɨndiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano wɨn Aisaia itañgan daulɨmɨum kañbi, endɨ nepek eukak ba tɨmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesɨlok boñgɨpsɨnan bo asuptɨ Yesu nandi-kɨliktɨ tɨñmɨñgɨliñ, gan endɨ Falisi amala mɨsɨñgɨliñda tɨmbi wɨn nɨm e-indañgɨliñ. Nɨm kañbi, endɨ it kiyau gɨnañ nanin ep kle-kolɨmbi, pawan kuneliñ.

⁴³ Ama wali amatam eni-kɨndem dañ wala nandi-galk wopum tɨñgɨliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nɨm tɨmbi, nandi-kɨliktɨnɨji kɨmɨt-sembeñgɨliñ.

⁴⁴ Tɨmbi Yesuli wopungan kɨtɨmbi, ñɨndiñ eu pɨñguk, “Nak nandi-kɨliktɨ tɨ-namlaktɨ nakgot nɨm nandi-kɨliktɨ tɨ-namlak, tambo endɨ Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kɨliktɨ tɨñmɨlak.

⁴⁵ Wɨndiñgangot nak nambɨlaktɨ nani-mukuk en bo kalak.

⁴⁶ Amatam nak nandi-kɨliktɨ tɨ-namañ, endɨ kɨlɨm gɨnañ nombo nɨm kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pɨ indañgut.

⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanjɨlok tambon ewa taleuktok nɨm indañgut. Tambo nak kolanjɨlok tambonnan nanin yapma tɨkeuttok indañgut. Kusei wala tɨmbi tɨkap ama nolɨ nokok mandana nandi-kɨmɨmnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wɨndiñ nɨm tɨlet.

⁴⁸ Tambo nin endɨ nak siñgi wɨt-nambi, nokok mandana nɨm nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wɨn nak manda eñgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-tɨkeuttok eu taleukak.

⁴⁹ Wɨn kusei ñɨndiñda: nak natnalok nanandɨnala manda nɨm eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nɨtek eelok wɨn nani-dɨkñeñguk.

⁵⁰ Tɨmbi nak ñɨndiñ nandi-kɨliñ elet: endɨ manda euttok nani-dɨkñeñguk, manda wali amatam ep tɨmbɨmbi, kuñgu taletalen nɨmnat kunekaliñ. Wɨndiñda tɨmbi nak endɨ manda nɨtek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kɨmbepi, gwañgwañii tɨ-pañgɨpañgɨle tɨ-semguk

13

Yesuli gwañgwañii lok kesɨsɨ wɨlɨt-semguk

¹ Kamaikamai gwɨlat indaup tɨmbɨmbi, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañgut wɨn ka-nandi-dakleñguk. Endɨ ama nin kwelan ñolok en kɨmɨt-kle kuñgɨliñ wɨn ep galk tɨ-ta-bɨñguk, tɨmbi yousɨmbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tɨñguk wɨn daut semguk.

² Yesu gɨt gwañgwañii endɨ tim nanañ na-palɨñɨlɨmbi, ñɨndiñ indañgut: Satandɨ Judas, Simon Iskaliottok nɨñañ, enda ikan gɨnan gɨnañ nanandɨ mɨmbi, Yesu kanjɨkñii lok kɨsɨnan kɨmɨlektok nɨñguk.

3 Gañgan Yesulí nandiñguk, wïn Beptí nepek gítik endok kiinan kímímbi ka-díkñeñguk, tímbe endí Kunum Yambattoñnan nanin piñguktí endoñ undane louptok tínguk. Wíndíñ nandiñpi,

4 nanañ na-pakíññan nanin mlapi, dasindasin ombap kiundiþ kímipi, tímbekalanda no tikembi, boñgiunan temguk.

5 Tíñpi, tuk jawañ gíñañ wíl piþumbi, kusei kímipi, gwañgwañii kesisi wílít-sembe, tímbekalanda boñgiunan temguk walí tímbe kalandañguk.

6 Wíndíñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombímbe nñguk, “Wopum, ním kañbi díki nokok kesítña wíllep tímbeñ a.”

7 Eumbi tambane nñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wïn dík man ñíndíñgíta ním nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

8 Eumbi, Petloli kímisip tíñmímbe nñguk, “Dík nain no ba nola nokok kesítña no ním wílít-namekañ.” Eumbi, Yesulí nñguk, “Tikap nak ním wílít-gametetta, dík nokok gíñgít yousím kuuñdok tuop ním.”

9 Eumbi, Simon Petloli nñguk, “Wopum, tikap wíndíñda, dík nandi-nambi, kesítñañgot ním wílít-nameñ, tambo dík nokok kítña ba kumbana wakít wílít-namekañ!”

10 Eumbi, Yesulí nñguk, “Nin endí tuk ikan ik, endí jamilan sisínk, gan kesíñgot wílít-wílítok. Tímbe gíñañjlok kandañ síndí jamilan sínk, gan gítik sínk ním.”

11 Yesulí nin sínkítí en kanjíkñiilok kísinan kímipi tínguk wïn ikan kandiñgukta tímbe ñíndíñ eñguk, “síndí gítik sínk jamilan ním.”

12 Yesulí gwañgwañiilok kesisi wílít-talembi, dasindasin ombap bíndambo dasimbi, kwel kíñjannan undane ña pip papi ení-nandiñguk, “Síndí nak nek ti-samít wolok kusei ka-nandi-tomañ ba ním? Wïn ñíndíñ:

13 nak síndok Saníndausí ba Wopumjí kuletta tímbe síndí ‘Níníndausí’ ba ‘Wopum’ naníañ wïn dándim eañ.

14 Wíndíñda tikap nak síndok Wopumjí ba Saníndausíli síndok kesisi wílít-sam-taleletta, síngan kesisi tambo wílítim ti-ta-kulok.

15 Nak telak wïn dausí samít, wïn síndí bo nak nomík kosí gíñgít wïn biu piþumbi, nak ti-samít wíndíñgan síndí tambo tíke-kímít ti-kunekalíñ.

16 Biañgan ñak. Nak ñíndíñ sanlet: kena gwañgwa sílaníndí molomjlok kapmainan kuañ, tímbe ama kena tíndílok ení-mulím ñañ endí bo nin ení-mukuk endok kapmainan kuañ. *

17 Síndí nepek sanít wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap síndí wolok tuop ti-kunekalíñda, síndí Kunum Yambattok dainan amatam díwïn yapma kle-patnekalíñ.”

Ama nin Yesu kanjíkñiilok kísinan kímipi tínguk wïn inda-dakleñguk (Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

18 Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Nak síndí gítik amatam díwïn yapma kle-patnekalíñ wíndíñ ním elet. Nak ama nítein nokok gwañgwanai kunelíñdok ep kasíleñgut wïn nandi-dakle-samlet, tímbe nak nin kasíleñgut wïn plofet manda no youyulín patak walí bien tímbektok kasíleñgut. Wïn ñíndíñ, ‘Ama no notna wandin nakíta yakan nanañ nalak, endí kanjík tí-namlak.’ ✧

* **13:16:** Manda wolok walan wïn ñíndíñ: tikap Yesulí síngin tíke-pímbe, gwañgwañii ep kímíkkukta, endok gwañgwañiilí tambo wíndíñgangot tílok. ✧ **13:18:** Kap 41:9

19 Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, w+n kusei ñindĩnda: w+ndĩñ inda-namumek, s+ndĩ nokok kusatna papat kwamb+ñ w+n nandi-kwamb+ñ danekaliñ.

20 Nak kusatnala elet wali biañgan s+n+k. T+mbi ñindĩñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñm+lak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, t+mbi nin endi not ti-namlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tiñm+lak.”

21 Yesuli w+ndĩñ e-talembi, g+inañ m+lata-s+n+k taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et wali biañgan s+n+k, w+n nak ñindĩñ sanlet: s+ndoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanji+knaailok k+sinan nap+letak.”

22 T+mbi gwañgwañiil Yesuli ninda s+n+k eñguk wala gama n+m nandi-daklembi, nandi-bendi wopum t+mbi, tambo ka tiñg+il+ñ.

23 T+mbi endoñnan nanin no, w+n gwañgwa nin Yesuli g+inañli kas+leñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii d+nd+m kandañ pakuk,

24 wala t+mbi Petloli enda kiili walawala t+mbi n+ñguk, “Ninda s+n+k elak w+n dik ni-ka!”

25 W+ndĩñ t+mbi+mbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, w+n nin?”

26 Eumbi, Yesuli tambane n+ñguk, “Nak plaua nanañ d+ip ñ+n w+tna g+inañ w+simbi, m+wam nambetak en wakan.” W+ndĩñ eñipi, plaua nanañ d+ip w+n w+simbi, Judas Simon Iskaliottok n+ñañaña m+umbi

27 t+keumbi, wolongan Satandi Judaslok g+inañ pi-ñ+m+ñguk. T+mbi Yesuli n+ñguk, “Dik nepek t+mbep tilañ w+n platik s+n+k ti.”

28 Endi w+ndĩñ eñguk, gan nanañ na-pak+il+ñ d+w+n noli endi kusei neka w+ndĩñ n+ñguk w+n n+m nandi-dakleñg+il+ñ. N+m nandi-daklembi,

29 Judasli endok m+nemji ka-d+kñeñgukta t+mbi d+w+ndi Yesuli Judasla ñindĩñ ba nek n+ñguk w+ndĩñ nandiñg+il+ñ, “Dik ñambi, gw+latta nek nanalok t+pi+kamiñ w+n tua,” ba “P+mb+ñes+la m+nem em.”

30 T+mbi Judasli nanañ d+ip w+n t+ke-taleumbi, wolongan walinin k+il+m g+inañ p+m ñañguk.

Yesuli gwañgwañiil tambo t+ke-galk t+neliñndok eni-d+kñeñguk

31 Judasli walinin ip p+m ñaumbi, Yesuli gwañgwañiil d+w+n ñindĩñ enguk, “Ama S+s+n+k nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak, t+mbi nek inda-namepi tilak, wali Kunum Yambattok kusal engano w+n t+mbi inda-dakleukak.

32 T+kap nak endok kusal engano w+n t+mba inda-daklelakta, nain n+m ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano w+n t+mbi inda-dakleukak.

33 Gwañgwanai, nak nain dumangot gama s+n g+ta kuutat. Kukap ñawambi, s+ndi nep lonj+nekal+ñ, gan nak juda ama bies+la engut w+ndiñngangot s+nda ñindĩñ sanlet, ‘Nak ñautatnan s+ndi ñaneliñndok tuop n+m.’

34 W+ndiñda t+mbi nak endi+kñe manda kombilin sanbi, s+ndi g+inañj+il tambo t+ke-galk t+neliñndok sani-d+kñelet, w+n nak sep galk ti-samgutti ti-samlet, telak wolok tuopgan s+ndi bo tambo t+ke-galk t+nekal+ñ.

35 T+kap s+ndi w+ndiñ ti-kunekaliñda, amatam g+it+kti s+ndi nokok gwañgwanai kuañ w+n sambi-nandi-tomnekal+ñ.”

*Yesuli Petlolok e-sembin w+n eu indañgan
(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)*

† 13:23: Yoaneli enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi t+ke-louktok n+m nandi+mbi, eu inda-dakleñguk.

36 Tĩmbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dık dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dık man ñin nep klem ñauñdok tuop nım, gan gamamek dık nep klembi ñaukañ.”

37 Eumbi ni-nandiñmbi eñguk, “Wopum, nıtek tĩmbi nak man ñin gep klem ñauttok tuop nım? Nak kuñguna bimbi, kım-gamettok pañgıtam patet.”

38 Wındiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dık kok kuñguña bimbi, kım-nametañ ba? Wın biañgan nım! Nak ñındiñ ganlet: puputti gamañ nım kitiñiñmbi, dık naka nain tıpet gıt no e-sembe ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lolok telak noñgangot wın Yesu en wakan

1 Tĩmbi Yesuli yousiñmbi, gwañgwañiila ñındiñ enguk, “Gınañji mlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wındiñ nombo nım tınekalıñ. Tambo siñdi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wındiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekalıñ.

2 Nokok Bepnalok il kuseinan it gınañ asup patak. Nım palımda, nak ñındiñ nım sanbet, ‘Nak ñambi, it tıwılı dıkñe tı-sametat.’

3 Tĩmbi nak ñambi, it tıwılı dıkñe tı-sam-talemek, undane bımbi, sanañgilambi, siñdi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamıñ.

4 Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wın siñdi ip nandi-taleañ.”

5 Tĩmbi Tomasli niñguk, “Wopum, dık dendiñ ñaukañ wın nındi nım nandi-dakleamıñ, wala tĩmbi telak wın nıtek nandi-dakleneñ?”

6 Eumbi niñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisıñıktok kusei, ba kuñgu sisıñıktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wın no nım siñk patak.

7 Siñdi nak nandi-kılıñe tı-namumda, Bepna bo nandiñmıneliñ. Tĩmbi siñdi man kusei kımıpi, en nandi-kılıñ tıñmañ. Biañgan ñak, siñdi en ikan kañgiliñ.”

8 Tĩmbi Filipti niñguk, “Wopum, dık Bep daut nımumbi, nandi-na tuop tı-nımek.”

9 Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sın gıta ip kuñgut, ganmek dık nokok kusatna gama nım nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktı Bep ip kañguk. Wındiñda dık neкта ‘Bep daut nımekañ’ elañ?

10 Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet. Dık wın nım nandi-kwambiñ dalañ ba? Nıti noñgan tamıkta tĩmbi nak manda sanlet wın natnalok nanandınala nım pa elet. Tambo Bep nokok gınañ pataktı enlok kenan pa tılak.

11 Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet, siñdi manda wın nandi-kwambiñ da-kunekalıñ. Tıkap siñdi nak wındiñ eletta tĩmbi wın nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nımda, kundit ep tımbambi kañgiliñda tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

12 Biañgan siñk, siñdi kunditnala tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

Tĩmbi kundit tındılok kandañ nak ñındiñ sanlet: nin endı nak nandi-kılıktı tı-nam tı-kulakta, endı bo kena ba kundit natna tılet wındiñgangot tımbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil walı natna kena ba kundit tıñgut wın makleukak. Wın kusei ñındiñda: nak Bepnaloiñ loutat.

* 14:6: Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wın daut nımlak, endok kusal wın tımbi inda-dakle-nımlak, tımbi kuñgu sisıñk nımlak.

13 Lowambi, sindi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiña, wolok tuop nak Niññañdi Bepnalok kusal engano win timba inda-dakleuktok ti-sametat.

14 Win tikap sindi nokok giñgitiñai kuañda timbi nek ba nek ti-samettok nani-nandiñekaliñda, natna win ti-sametat.”

Yesulí Dindim Woñ ni-mulim piuptok e-kwambiñ dañguk

15 Timbi Yesulí yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Tikap sindi giñañjili nep galk tañda, nak sindi nek tñelññdok sani-dikñelet wolok tuop ti-kunekaliñ.

16 Timbi nak Bepta ni-nandiwambi, endi sindok Pañgembilanji no ni-mulim piumbi, nokok kinjan sin gita papat kwambiñgan kuukak.

17 Nak Dindim Woñ Bep tok kusal sisinik win timbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok giñgitiñii endila en nim ka-nandañ ba en nim nandiñmañ, wala timbi endi en kasilenelññdok tuop nim. Gan Woñ wali sin gita kulak, timbi sindok giñañji gñañ piombi, palekakta timbi sindila en nandi-kiliñ tiñmañ.

18 Nak sambiwambi, pañgembilanji nimnat nomik nim kunekaliñ. Nim. Nak sindoñ undane biutat.

19 Win nain nim ombataumbi, kwelalok giñgitiñiili nombo nim nambinekaliñ, gan sindila bindambo nambinekaliñ. Timbi nak papat kwambiñgan kuletta timbi sindi bo kunekaliñ.

20 Sindi bindambo nambimek, ñindiñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Bep tok gñañ patet, timbi sindi nokok gñañ palimbi, nak sindok gñañ patet.

21 Nin endi nokok endikñe mandana nandi-dasimbi kimit-kle-kulakta, endi wakan giñañli nep galk tamba, nep kasilelak. Timbi nin endi windiñ ti-namlak, en wakan Bepnalí tike-galk taukak, timbi natna bo en tike-galk tamba, nokok kusatna timba inda-dakle-ñimekak.”

22 Timbi Judas no, win Judas Iskaliot en nim, wali Yesu ni-nandiimbi eñguk, “Wopum, nitek timbi dikok kusaka win nindañgot timbi inda-dakle-nimep elañ, gan kwelalok amatam diwinda nim?”

23 Timbi Yesulí tambane niñguk, “Tikap noli giñañli nep kasile-kulakta, endi nokok mandana kimit-kle-kulak. Timbi Bepnalí ama wandin win tike-galk tamba, Bep nití endoñ bimbi, en gita yakan papat kwambiñgan kundekamik.

24 Gan nin endi giñañli nim nep kasile-kulakta, endi nokok mandana nim kimit-klelak. Timbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ win ñindiñ: win natnalok manda nim, win Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

25 Nak gama sin gita kuñipi, nepek gitik win sani-ta-bilet.

26 Gan g manda Bep ti sindok Pañgembilanji, win Dindim Woñ, ni-mulim piombi, nokok kinjannan sin gita kuukak. Timbi endi wakan nepenepek gitik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gitik win timbi kaikta-samumbi, binda nandi-tomnekaliñ.

27 Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nim. Nak busuk win samletta timbi sindok giñañjili mlataumbi, misimis nim tñekaliñ.

28 Nak manda ñindiñ ikan sanbambi nandiñli, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bindambo undane biutat.’ Sindi giñañjili biañgan nep galk tamba, nep kasile-kuumda, nak Bep toñ ñautat wala sindi naka timbi nandi-silisili tñelññ. Neta, Bepnalí nak napma klembi, loloñ sinik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak w+n nak man n+n itañgan sani-talelet, w+n kusei n+nd+n+da: nak san+t wolok tuop indaukak, wolondamek s+nd+ nak manda biañgan elet w+n gumañ nand+kwamb+n danekaliñ.

³⁰ Nak s+n g+ta manda nombu yous+m sansanlok nain lakatgot pat-namlak, w+n kusei n+nd+n+da: kwettok kand+kñe ama Satan end+ nep t+mbi kolauttok b+upi t+lak. End+ nepek no t+namektok gemb+ n+m palm+lak,

³¹ gan nak wandingan embi n+m k+m+sip t+ñm+let. Tambo nak Bepna g+nañnal+ kas+lelet w+n kwelan kuañd+ namb+-nand+-daklenel+ñdok Bepnal+ nan+d+ikñeñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip mlapi, p+m ñana.”

15

Wain komba sis+nik w+n Yesu en wakan

¹ T+mbi Yesul+ yous+mbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sis+nik, t+mbi nokok Bepnal+ wain kenalok kand+kñe ama.

² End+ nokok k+tna gayam bien n+m laliañ g+tik w+n domb+mbi, ep kol+m ñalak. T+mbi nokok k+tna gayam bien laliañ wal+ bien lali-s+nik tanel+ñdok end+ t+-d+nd+me kena pa t+lak.

³ T+mbi komba kii gayam bien lalilalilok t+-d+nd+m eañ, wandin nak manda sanbambi nand+-dasiñg+liñ wal+ ikan sep t+-d+nd+m eumbi, Kunum Yambattok dainan d+nd+m indañg+liñ.

⁴ T+kap kii gayamdi komba plon n+m yous+m patakta, wal+ engan bien laliuktok tuop n+m, w+nd+ñgangot t+kap s+nd+ natnalok plon n+m yous+m pakañda, bienj+ lalinel+ñdok tuop n+m. W+nd+n+da t+mbi s+nd+ natnalok plon yous+mbi pat-ta-kunekaliñ, t+mbi natna s+ndok plon yous+mbi pat-ta-kuutat.

⁵ Natna wain komba, t+mbi s+nd+ nokok k+tna gayam. Nin end+ nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yous+letta, wal+ wakan bien asup pa lalilak. W+n kusei n+nd+n+da: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no n+m patak.

⁶ T+kap ama noli nokoñ n+m yous+mbi patakta, end+ komba gayam domb+ kokottok wandin: w+n t+ke kol+mbi, yañetaumbi, kii gayam d+w+n g+ta ep kiupi, komba g+nañ ep siu d+nd+lak.

⁷ T+kap s+nd+ nokoñ yous+m pakañ, t+mbi nokok mandana nand+-dasiñg+liñ w+n k+m+t-kle-kuañda, s+nd+ Kunum Yambatt+ w+nd+n ba w+nd+n t+-samektok nandañ wala k+ndem n+-nandumbi, nand+-samekak.

⁸ Nand+-samumbi, s+nd+ telak w+nd+n plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ w+nd+n inda-daklelak, t+mbi nokok Bepnal+ kot g+ñg+ tikelak.”

⁹ Yesul+ yous+mbi, gwañgwañiila enguk, “Bept+ nep galk tañguk, w+nd+ñgangot nak sep galk tañgut. T+mbi nak yous+mbi, sep galk ta-ñauttok s+nd+ nokoñ yous+m patnekal+ñ.

¹⁰ W+n natna Bepnalok end+kñe mandan k+m+t-kle-talembi, endoñ yous+m patet, t+mbi end+ yous+yous+ñgan nep galk talak, w+nd+ñgangot t+kap s+nd+ nokok end+kñe mandana k+m+t-kleañda, s+nd+ nokoñ yous+m patnekal+ñ, t+mbi nak yous+yous+ñgan sep galk tautat.

¹¹ W+n nak s+mba sasat nand+let w+n s+nd+ bo nand+mbi, g+nanj+ g+nañ tokñeumbi pat-samektok nand+let, wala t+mbi nokok mandana k+m+t-klenel+ñdok san+t.

¹² T+mbi end+kñe mandana w+n n+nd+n: nak sep galk tañgut, w+nd+ñgangot s+nd+ g+nañj+li tambo t+ke-galk t+-ta-kunekaliñ.

13 Tikap ama noli noliila ep galk tamba kim-semekta, endi ep galk tindilok telak diwin gitik patak win makle-sin tauk.

14 Timbi tikap sindi nokok endikne mandana kim-it-kle-kuañda, sindi nokok notnai sinik inda-dakleañ.

15 Nak sinda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak sinda nokok notnai sani-talelet. Win kusei ñindañda: kena gwañgwal molomdi nek nandi-sambat tilak win nim nandilak, gan nokok Bepnali nepek gitingitk nanguk win nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ.

16 Sindi nak nim nep kasileñgilñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindañ tinelindok sep dangut: sindi ñambi, bienji timbi indaukai, win bien papat kwambinggan palekak wandin. Windiñ indaume, sindi nokok kotna plon Bep kitinimbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak.

17 Nak endikne manda ñin bindambo sanba nandiwit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañilok mñlap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

18 Yesuli bindambo yousimbi, ñindañ enguk, “Amatam kwelalok gñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok gñgit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgñliñ.

19 Sindi kwelalok gñgit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok gñgitnai kumbi, kwelalok gñgit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ.

20 Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala timbi tikap kwelalok gñgitñiil nak nep timbi kolauttok nep kle-gimgim eñgilñda, windiñgangot sindi bo sep timbi kolanelindok sep kle-gimgim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandi-dasimbi kim-it-kleñgilñda, windiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kim-it-klenekaliñ.

21 Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tiñmañ, wala timbi sindi nokok gñgitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samnekalñ.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut win ikan nim enbamda, yomjlok mñlap nim pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta timbi endi yom tindilok e-tembi manda no nim pat-semek.

23 Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tiñmñlak.

24 Ba nak kundit gembinat gitikñin amal nim tindin endok boñgipsinan nim pa timbamda, yomjlok mñlap nim pat-semek. Gan endi kundit win kañgilñ, ganmek Bep nita nandi-kunjitta ti-nimgñliñ, wala timbi yomjlok mñlap kimñm pat-semek.

25 Endok endikne mandanji ginañ ñindañ youyoulin patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgñliñ,’ * timbi manda wali bien timbektok endi windiñ ti-namgñliñ.”

Yesuli Dindim Woñdi gwañgwañii ep timbi pañgitauktok e-kwambñ dañguk

26 Yesuli yousimbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembilanji win Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pñmbi, endok

* **15:20:** Manda wolok walan win ñindañ: kena molomda nitek indañmñlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmñlak. ☆ **15:25:** Kap 35:19, 69:4

kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Pimek, nokok kusatna e-dakle timbekak,

²⁷ timbi sini bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Win kusei ñindiñda: sindi nak kena kusei kimitkut nanningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kiliktinji wolonda nim pi puktok nak manda gitik win sanit.

² Endi it kiyauñi ginañ nanin sep kle-kolombi, pawan kunekaliñ. Timbi wíndiñgot nim. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wali kimbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kimit-klelet' em nandukak, gan endi timbi kamalaukak.

³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi wíndiñ ti-samnekaliñ.

⁴ Nepek gamamek indaukak, win nak man ñin itañgan sani-talelet. Win kusei ñindiñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekaliñ, wolondamek nak endok plon manda sangut win sindi nandi-tomnekaliñ.

Nak sin gita kuñgutta timbi kena kusei kimitkut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-sangut.

⁵ Gan man ñindiñgit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendin ñaukañ?' wíndiñ no nim nani-nandañ.

⁶ Tambo nak ñañoalok manda mlap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanji tokñelak.

⁷ Gan nak manda ñindiñ elet wali biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tikap nak nim sambi ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwik. Tikap nak sambi ñautatta, nak en ním-lambi, sindoñ bukak.

⁸ Bimek, kwelalok giñgitñiila timbi dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, win yom win nek sinik, ba nin endi win dindim sinik, ba Kunum Yambatti nitek sinik yambi-danbekak win endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak.

⁹ Win ñindiñ: endi nak nim nandi-kilikti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik.

¹⁰ Timbi dindim kuñgulok kandañ win ñindiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindi nombó nim nambinekaliñ, wali nak dindim sinik win timbi inda-dakleukak.

¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ win ñindiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindiñgit sindi win gitik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nim.

¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Endi pimek, sindok nanandinji ep timbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisinik win nandi-daklenekaliñ. Win kusei ñindiñda: Woñdi enlok nanandinla manda no nim eukak, tambo manda nitek nimbimbi nandi-lak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak win sanbi indaukak.

¹⁴ Timbi endi nak manda nimbambi nandi-lak win sanbi indaukakta timbi, endi nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukak.

¹⁵ Bep nitok nanandinnet win noñganda timbi nak ñindiñ sanit, 'Nak manda Woñda nimbambi nandi-lak win sinda sani-dakleukak.'

Milapsilok kinjannan silsilili gwañgwañiiloñ inda-semekak

16 Yesulí yousímbe enguk, “Nain ním ombataumbi, síndí nombo ním nambínekalíñ, tímbe nain ním ombataumbi, bíndambo nambínekalíñ.”

17 Wíndíñ eumbi, endok gwañgwañii díwíndí nísíñgan ñíndíñ eñgíñ, “Endí ñíndíñ elak, ‘Nain ním ombataumbi, níndí nombo ním kanekamíñ, tímbe nain ním ombataumbi, bíndambo en kanekamíñ,’ tímbe ‘Endí Bep-ton undane ñaukakta tímbe wíndíñ indaukak.’ Manda wolok walan walí nek plon e-yout títak?”

18 Wíndíñ eñipi, nísíñgan e-nandíñgíñ, “ ‘Nain ním ombatalak’ manda wolok walan wí níték? Nek elak wín níndí ním nandí-dakleamíñ.”

19 Tímbe endí wala ní-nandínelíñdok nandumbi, Yesulí yambí-nandí-daklembi enguk, “Nak ñíndíñ sanít, ‘Nain ním ombataumbi, síndí nombo ním nambínekalíñ, tímbe nain ním ombataumbi, bíndambo nambínekalíñ.’ Wín manda wolok kuseila síngan e-nandí tañ ba?”

20 Manda et walí biañgan síník. Tímbe nak ñíndíñ sanlet: nak kímbambi, síndí kut-blamban embi, mano tínekalíñ, gan kwelalok gíñgítíñilí sílísílí tínekalíñ. Tímbe síndok gíñañjí mílata síník taumbi patnekalíñ, gan síndí bíndambo nambímbe, síndok nandí-mílapsílok kíñjannan sílísílí inda-samekak.

21 Wín tamdí gwañgwa tikelak wandin inda-samekak. Endok píñgíp gawat tíndílok nainíñ indalakta tímbe gínan mílata síník taumbi patak, gan endí gwañgwa tíkemek, gwañgwan indañmítak walí sílísílí mímbe, mílap wín ip kamalalak.

22 Wíndíñgangot nain ñolonda síndok gíñañjí mílatalak, gan nak bíndambo bí sambambi nambínekalíñ, wolonda walenjílí bo kíndem daumbi, sílísílí gíñañjí tokñeukak, tímbe ama nolí síndok sílísílíñjé solom tikenelíñdok tuop ním.

23 Nain wín indaume, síndí nepek nolok plon nombo ním nak nandínekalíñ. Wín biañgan síník. Tímbe nak ñíndíñ sanlet: síndí nepek no ba nola nokok Bepnala ní-nandínekalíñ, wolok tuop endí nokok kotna plon samekak.

24 Síndí nokok kotna plon enda nepek nola ním ní-nandí-ta-bíñgíñ. Ale, man ñín síndí kíndem gíñgíñembi, ní-nandí tí-ta-kunekalíñ, tímbe wolok tuopgan inda-samumbi, nandí-sílísílí gíñañjé tokñeukak.”

Míláp kusei kusei indaukak, gan Yesulí kwettok gambín kolan wín ip wílí píñguk

25 Yesulí yousímbe, ñíndíñ enguk, “Nak manda saní-ta-bílet wín eyout mandalíñgot sanlíñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñipi, eyout manda nombo ním sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tí-sametat.

26 Nain wolonda síndí nokok kotna plon Bep ní-nandínekalíñ. Nak Bep-tí sep kíñléktok ní-nandutat wíndíñ ním sanlet, tambo ñíndíñ sanlet: wín sín en ní-nandínekalíñ.

27 Wín kusei ñíndíñda: síndí gíñañjílí nak nep galk tambí, nak Bep-tonnan nanin píñgut wín nandí-kwambíñ da-kuañda tímbe endí sep galk tambí, ní-nandíñjé nandí-samekak.

28 Nak en gíta pakap kwelan pímbi indañgutta, man ñín kwet ñín bímbi, endoñ undane loupí títet.”

29 Wíndíñ eumbi, gwañgwañíilí níñgíñ, “Ei! man ip dík eyout manda bímbi, manda indañgan níñláf wín!

30 Man ñín níndí gambí-nandamíñ, wín dík nepek gíñgítík nandí-taleláf, tímbe níndí gama ním ganí-nandí-nambí, dík ikan níndok

nanandini ka-nandi-daklelañ. Kusei wala timbi nindi dik Kunum Yambat-toñnan nanin piñguñ win nandi-kwambiñ damiñ.”

³¹ Timbi Yesuli tambane enguk, “Ba sindi biañgan ip nandi-kwambiñ da-namañ ba?”

³² Nandañ! Nim ombataumbi, nain nin ip inda-talelak: nokok kanjiknaili sep kleumbi, sindi nak nambium, natnañgan palambi, sindi noñgan noñgandi papusenembi, isinan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnali nakita patakta timbi nak natnañgan nim paletet.

³³ Sindi nokok ginañ kuañda timbi busuk bisikñat win kasileumbi pat-samektok nak manda win sanit. Kwelan ñolok mlap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembin kolan win ip wila piñgukta timbi sindok simbatsi saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nimolo tiñguk

¹ Yesuli manda win eu taleumbi, kunum ginañ deium loumbi, Beula nimolo ñindiñ tiñmñguk, “Ambep, nak mlap bemi, kimbettok nain ip indalak. Dik nandi-namumbi, nak dikok Niñañgali kusaka engano win timba inda-dakleuktok dik bo nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukañ.

² Dik ama nep kimit-kleneliñdok namguñ, timbi nak kuñgu taletalen nimnat enda emettok nandiñguñ, wala timbi dik nak amatam gitik yambi-dikñeuttok napikuñ.

³ Timbi kuñgu taletalen nimnat wolok walan win ñindiñ: endi Kunum Yambat sasinik noñgangot dik nandi-kiliñ ti-gamañ, timbi Yesu Mesia dik nani-mukuñ naka nandi-kiliñ ti-namañ.

⁴ Dik naka kena timbettok namguñ win gitik timba taleñguk, timbi telak wolok plon ditnalok kusaka engano win kwelan ñolok timba inda-dakleñguk.

⁵ Ale, Bep, man nin dik nandi-nambi, natnalok kusatna engano win ñindiñ timbi inda-daklewini: kwet gama nim indañliñmbi, nak dikita kuñipi, nokok pipapatna engano pat-namguk win dik bñdambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dik kwelan kuañ endoñnan nanin diwin ep danbi, nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ, timbi nak dikok kusaka enda eni-dakle-semambi, endi dik nandi-kiliñ ti-gamañ. Win endi dikok giñgitkai, gan dik nakita kuneliñdok yapikuñ, timbi nak yambi-dikñewambi, endi dikok mandañga kimit-kle-kumbi,

⁷ man ñindiñgit nambi-nandi-dakleañ, win dik nepek gititñgitik namumbi pat-namlak walì biañgan dikoñnan nanin. Endi windiñ nandi-dakleañ,

⁸ win kusei ñindiñda: dik manda naka nanguñ win nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pi indañgut win biañgan ka-nandi-dakleañ, timbi dik nan-mukuñ win ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda timbi nimolo ti-gamlet. Nak man ñindiñgit kwelan kuañ gititkta nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ama nin dik nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nimolo ti-gamlet, win kusei ñindiñda: endi dikok giñgitkai sinik.

¹⁰ Win nokok giñgit kuañ endi gitik dikok giñgitkai, timbi dikok giñgitkai gitik endi nokok giñgitnai. Timbi endok kuñgunjilì nokok kusatna engano win timbi inda-daklelak.

11 Nak kombikan dikoñ b'utat, t'mbi kwelan ñolok nombo n'ım yous'ımbi kuutat, gan end'ıla kwelan yous'ımbi kunekalıñ.

Bep Gıñgi S'ınık n'ıtı noñgan tamık, wındıñgangot endı bo noñgan t'nelıñdok d'ık nandı-nambi, d'ıkok gembıñga naka namguñ walı ep kamaiukañ.

12 Nak en gıta kuñ'ıpi, d'ık gembı namguñ walı ep kamaimbi yambı-d'ıkñe-ta-bıñgut. T'mbi endoñnan nanın no kolandok gıñgıt kuñguk en noñgandıñgot kolañguk, nolıı dıwınlı n'ım. Wın manda youyoulın patak walı bien tımbektok wındıñ indañguk.

13 Ale, nak dikoñ b'ıupi tılet, gan nak nandı-s'ıls'ılı tılet wolok tuopgan endı bo nandı-s'ıls'ılı t'nelıñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gıtik ñın embambi nandañ.

14 D'ık manda nanguñ wın nak enda enı-talewambi, endı nandı-dasıñgıñ, t'mbi natna kwet ñolok gıñgıt n'ım kulet, wındıñgangot endı bo kwet ñolok gıñgıt nombo n'ım kuañ, wala t'mbi kwelalok gıñgıt kuañdı nandı-kunjıta tı-semañ.

15 D'ık kwet ñalınin yapma tıkeuñdok n'ımolo n'ım tı-gamlet. Tambo nak ñındıñ nımolo tı-gamlet: d'ık ep kamaiumbı, kolan molomdı ep t'mbı kolanelıñdok tuop n'ım.

16 Natna kwet ñolok gıñgıt n'ım, wındıñgangot endı bo kwet ñolok gıñgıt n'ım kuañ.

17 Wındıñda t'mbi d'ıkok mandañgalı kusaka sıs'ınık wın e-daklelak, walı ep t'mbı pañgıtaumbı, endı d'ıtnalok gıñgıtkalıñgot kunekalıñ.

18 D'ık nak kwelan nanı-mulımbı indañgut, wın d'ıkok kenañga tımbettok. Wındıñgangot nak bo endı kwelan enı-mut-talelet.

19 T'mbi endı bo bıañgan kuñgunjı d'ıkok bı-gamnelıñdok nak d'ıkok kenañga tımbettok kuñguna d'ıkok bı-gam-talelet."

Nin endı Yesu nandı-kılıktı tıñmınekalıñ endı nımolo tıñguk

20 T'mbi Yesulı nımolo yousım t'mbı eñguk, "Bep, nak gwañgwanai 11 endıñgot nımolo n'ım tı-gamlet. Tambo nak amatam nin endı gwañgwanailok mandanjı nandımbı, nandı-kılıktı tı-namnekalıñ, endı bo nımolo tı-gamlet.

21 Wın Bep d'ık nokok gınañ palımbı, nak d'ıkok gınañ palambı, n'ıtı noñgan tamık, wındıñgangot endı bo noñgan t'nelıñdok nak nımolo tılet. T'mbi kwelan kuañ gıtıktı d'ık wakan nak nanı-mukuñ wın nandı-kwambıñ danelıñdok nak nandı-kılıktı tı-namnekalıñdı Bep nıtok gınañ patnelıñdok nımolo tılet.

22 N'ıtı noñgan tamık, wındıñgangot endı bo noñgan t'nelıñdok nak nandı-sembi, d'ık pipapat engano naka namguñ pat-namlak wın emambi pat-semalak.

23 Wın endı noñgan s'ınık inda-talembı, noñgan t'nelıñdok nak endok gınañ palambı, d'ık nokok gınañ patañ. Endı wındıñgan noñgan t'nekalıñ, wolonda kwelan kuañ gıtıktı ka-nandı-daklenekalıñ, wın d'ık wakan nanı-mukuñ, t'mbi d'ık nak nep galk tañguñ, wındıñgangot nak nandı-kılıktı tı-namañ wın ep galk tañguñ.

24 Kunum kwet gama n'ım indañımbı, d'ık nak nep galk tañguñda t'mbı pipapat engano wın namguñ pat-namlak. Bep, nak ñındıñ indauktok nandı-galk talet: amatam nakıta kunelıñdok namguñ, endı bo natna kuutatnan nakıta kumbı, nokok pipapat engano wın kanekalıñ.

²⁵ Bep ep tɪndɪn dɪndɪm molom, kwelalok gɪŋgɪtɪniilɪ dɪka nɪm nandɪ-gamañ, gan nakta nandɪ-kɪlɪñ tɪ-gamlet, tɪmbi dɪk nani-mulɪmbi indaŋgut wɪn nokok gwaŋgwanai ñali ka-nandɪ-tom-taleañ.

²⁶ Nak dɪkok kusaka engano wɪn daut semgut, tɪmbi yousɪmbi daut semta-ñautat. Wɪn dɪk nak nep galk talañ, wɪndɪŋgan endɪ bo tambo ep galk tanelɪndok ba nak en gɪta kuuttok wɪndɪŋgan tɪ-semetat.”

Yesulɪ enlok kusal tɪmbɪ inda-dakleuktok kɪm mɪlapɪ, gwaŋgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tɪkeŋgɪlɪñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesulɪ nɪmolo tɪmbɪ taleumbi, gwaŋgwañii gɪt pakɪlɪñnan nanin pɪm ñambi, tuk no koi Kitlon wɪn dɪkñembi, oliv komba kena no wandɪñ pakuknan ña tomgɪlɪñ.

² Endɪ wolok nain asup kɪmɪn taŋgɪlɪñda tɪmbi Judas Yesu endok kanjɪkɪniilok kɪsɪnan kɪmɪlepi tɪŋguk endɪ bo kwet wɪn nandɪŋguk.

³ Wɪndɪñda tapma ama biesɪ gɪt Falisi amalɪ tapma ittok kamaikamai ama dɪwɪn enɪ-mukɪlɪñ en wakɪt Romalok mik ama dɪwɪn Judasɪ ep kiulɪmbi, endɪ tou gɪt sipalak ep pɪndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasɪ yanaŋgɪlɪmbi, kwet wolok bɪŋgɪlɪñ.

⁴ Bɪumbi, Yesulɪ nɪtek indaŋmektok wɪn ikan nandɪ-taleñɪpi, ña ep tɪmbi indaumbi enguk, “Sɪndɪ nin lonjañ?”

⁵ Eumbi tambane nɪŋgɪlɪñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wɪn nak ñakan.” (Tɪmbi Judas Yesu kanjɪkɪniilok kɪsɪnan kɪmɪkuk endɪ ama wolok boŋgɪpsɪnan ikuk.)

⁶ Yesulɪ “Wɪn nak ñakan” wɪndɪñ eumbi, wolongan amalɪ nandɪ-sɪlɪkñembi, siŋgɪsiŋgilok ñambi, pi pɪ-taleŋgɪlɪñ.

⁷ Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, bɪndambo enɪ-nandɪmbi eŋguk, “Sɪndɪ nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wɪndɪñ nɪŋgɪlɪñ.

⁸ Eumbi, Yesulɪ tambane enguk, “Wɪn nak ñakan wɪn ikan sanɪt. Wɪndɪñda tɪkap sɪndɪ nak nep lonjañda, notnai ñɪn yambiumbi ñawɪt.”

⁹ Yesulɪ manda wɪndɪñ eŋguk, wɪn endɪ dama Beula ñɪndɪñ nɪŋguk walɪ bien tɪmbektok eŋguk, “Dɪk ama nakɪta kunelɪñdok namguñ wɪn nak yambi-dɪkñewambi, no nɪm paikɪlɪñ.”

¹⁰ Tɪmbi Simon Petlolɪ kakit tɪke bɪŋguk wɪn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanjɪ endok kena gwaŋgwa sɪlanin no koi Malkus endok pawan kɪt dɪndɪm kandañ nanin wɪlalɪm pi pɪŋguk.

¹¹ Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ Petlola nɪŋguk, “Dɪkok kakitka kwelnan suaueum pɪwɪn. Bepnalɪ engan mɪlap ñɪn kɪmɪt-namguk wɪn nɪtekta tɪmbi nɪm bembet?”

¹² Tɪmbi mik ama wakɪt endok telak damanjɪ ba tapma ittok kamaikamai ama endɪ Yesu tɪkembɪ, kii imbi

¹³ naŋgɪpi, ama no koi Anas endoñ dama ñaŋgɪlɪñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endɪ gwɪlat wolonda tapma amalok telak damanjɪ kuŋguk.

¹⁴ Wɪn Kaiafas en wakan Juda ama biesɪla nanandɪ dama ñɪndɪñ emguk, “Ama noŋganɪñgot amatam gɪtɪktok kɪnjanjɪ kɪmbek wɪn kɪndem.”

Petlolí Yesula “Nim nandiñmilet” eñguk
(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanjí endok sambaliilí gwañgwa no wín nandiñmíñgíñ, wala tímbe endi telak damalok il sañ jimba gíñañ Yesu kíndem klem loñguk,

16 gan Petlolí telak yama pawan ikuk. Tímbe gwañgwa nin telak damanjílok sambaliilí nandiñmíñgíñ endi pí ñambi, telak yama kandikñe wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pisalimbi, gwañgwa walí Petlo nañgílimbi, gíñañ loñgimik.

17 Loumbi, yama kandikñe wembe walí Petlo ní-kañbi eñguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi níñguk, “E, nak nim.”

18 Sasale tíñgukta tímbe tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanjí Yesu ní-nandiñandi tíñguk
(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Tímbe Anas tapma amalok telak damanjí damañgan pakuk endi Yesu ní-kañbi, endok gwañgwañilok plon ba manda e-daut tíñguk wolok plon ní-nandiñandi tíñguk.

20 Tímbe Yesulí ñíndíñ tambane níñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, wín Juda amatam gitiktí it kiyauñgi gíñañ ba tapma ilan kímín tañ wolok nain tuop manda eni-daut tí-sem-ta-kuñgut, tímbe nak kwet sembínnan nepek no nim eñgut.

21 Wala tímbe nekta naka nani-nandiñlañ? Manda enbambi nandiñgíñ endi eni-kaukañ; endi mek nak nek engut wín nandañ.”

22 Wíndíñ eumbi, kamaikamai ama ñasíñgan ikíñ endoñnan nanin nolí Yesu timan dai plon wípi níñguk, “Dík tapma amalok telak damanjí endi nítekta manda wíndíñ tambane nílañ?”

23 Eumbi tambane níñguk, “Manda ewa kamalalakta, wín kusei nani-dakleumbi nandiñwa, ba díndim eletta, dik nekta slakan nítañ?”

24 Tímbe Anaslí eumbi, Yesu kii im-bimbin nañgip ñambi, tapma amalok telak damanjí Kaiafas endoñ ñañgíñ.

Petlolí Yesula ‘Nim nandiñmilet’ bíndambo eñguk
(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

25 Tímbe Simon Petlolí komba sei-palíñimbi, ní-nandiñmí eñgíñ, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kímít-semímbe enguk, “E, nak nim.”

26 Tímbe tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgwa no, wín ama nindok pawan Petlolí wíli díkñeñguk endok wekai díptí Petlola ñíndíñ níñguk, “Dík oliv komba kena gíñañ en gíta kuumbi gambít wín!”

27 Eumbi, bíndambo “Wín nak nim” eumbi, wolongan puputtí kíñguk.

Pilatolí Yesu ama wapmañ kuñgunla ní-nandiñ tíñguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesilí Kaiafaslok il bimbi, píñ ñambi, Yesu nañgípi, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañgíñ, gan il gíñañ nim loñgíñ, wín kusei ñíndíñda: endi Roma ama Pilatolok il gíñañ lounda, Kunum

* 18:15: Yoanelí gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilatlok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nım. It gınañ nım lombi, sañ jimba gınañ palımbi,

²⁹ Pilatolı pım, endoñ ñambi, enı-nandımbi eñguk, “Sındı ama ñala manda nıtek embi, kıt yout tıñmañ?”

³⁰ Eumbi tambane nıñgılıñ, “Endı kolan tındı ama nım palımda, dıkok kıkanañ slakan nım kımıtneñ.”

³¹ Eumbi, Pilatolı enguk, “Tıkap wındıñda, sın en tıkembi, sıllok endıkñe mandanjı kımıt-klembi, manda plon kımılt.” Eumbi, ama biesılı nıñgılıñ, “Juda nındok endıkñe mandanjı en kımkmlok elak, ✧ gan Roma sındok endıkñe mandanjılı nındı sep lapıpi, wındıñ tıneñdok kımısip patak.”

³² Juda ama biesılı Pilatola wındıñ nıñgılıñ, walı tımbı inda-dakleñguk, wın Yesulı damañgan kımkm nıtein kımbektok e-dakleñguk, manda walı bien tımbep tıñguk. ✧

³³ Tımbi kandıkñe Pilatolı ama biesilok mandanjı nandı-talembi, kandıkñe amalok it gınañ undane lombi, Yesu kıtıñmum bıumbi nı-nandımbi eñguk, “Ba dık ñakan Juda amatamdok ama wapmañjı ba?”

³⁴ Eumbi tambane nı-nandıñguk, “Ba dık manda wın dıtналok nanandıñgala elañ, ba dıwındok manjı klembi elañ?”

³⁵ Eumbi nıñguk, “Natna Juda ama nım, wala tımbi dıkok kusaka nıtek nandı-gamet? Wın dıtналok amatamgai gıt tapma ama biesılı gepbi, nokok kıtınan gapıkañ. Dık nıtek sınık tıñguñ?”

³⁶ Eumbi tambane nıñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna wın kwet ñolok nım. Wın kwet ñolok palımda, nokok kena gwañgwanañ kanjıknai mik tı-semumbi, endı nıtek plon nepbi, Juda ama biesilok kısınan napıtnelıñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna wın kwet ñolok nım.”

³⁷ Tımbi Pilatolı nıñguk, “Wındıñda dıtna ama wapmañ wındıñ elañ ba?” Eumbi tambane nıñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ wın dındım elañ. Wın kusei biañgan sısınık wın e-dakle kena tımbettok menalı napmıumbi, kwelan indañgut. Tımbi nin endı kusei biañgan sısınık wın tıke-kwambiñ dalok nandı-galk tañ gıtık endı nokok mandana nandımbi nandı-dasiañ.”

³⁸ Eumbi, Pilatolı nıñguk, “Kusei biañgan sısınık wın nek sınık?”

Pilatolı Yesulok kolan no nım tımbı indañguk, ganmek kımbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Tımbi Pilatolı bındambo pımbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nım tımba indalak.

³⁹ Gan nak sındok ep tındıñjı no kımıt-klembi, Kamaikamai gwilat tuop ama no it kwambiñ gınañ nanın sındok pa pisat-samlet, wala tımbi sındı nak ama ñın Juda amatamdok ama wapmañjı nının en pisat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ Wındıñ eumbi, endı kwawañganembi, tambane nıñgılıñ, “Nım yañ! Barabas kak pisat-nımıñ!” Barabas wın endı ama piñpiñen nin Roma ama mik tı-semliñguk. ✧

19

1 Wolongan Pilatolá eumbi, mik amalá toa písik asupnat gaut gwilapti tándin walá Yesu waipgiláñ.

2 Tímbe ama wapmañ walan esilimáñipi, toa no písikñat wali bondinemi, kumbannan kímili píumbi, sauloñ gimín dasi-máñgiláñ.

3 Wíndiñ tíñipi, ama noñgan noñgan endoñ bíñgiláñ tuop endá walan noñgangot tímbe, “Judalok ama wapmañji, we!” wíndiñ nímbe, timan dai plon kit píndim wíkiláñ.

4 Tímbe Pilatolá bándambo pímbi, kímín gitiktoñ nambi enguk, “Nandíwít: nak en síndoñ nañgíp bíwambi, síndi nándiñ ka-nandíwít: nakta endok yomínlok bien lonji ním kañ bilet.”

5 Tímbe Yesu en toa písikñat bondinen git sauloñ gimínnat wakít pí ilímbe, Pilatolá daut sembi enguk, “Ama nín kawít!”

6 Wíndiñ eumbi, tapma ama biesí git tapma ittok kamaikamai amalá Yesu kañgiláñ, wolongan endá wopungan kítímbe eñgiláñ, “Kloñbat plon wíli kímbin!” Eumbi, Pilatolá manjínan tíkembi enguk, “Nakta endok yomín yolonjiletta tímbe síndi en tíkembi, kloñbat plon wílit.”

7 Tímbe Juda ama biesíli tambane máñgiláñ, “Endá enla ‘Nak Kunum Yambattok Níñañ’ wíndiñ pa elak, tímbe endíkñe manda pat-nímlak walínin nolí ama wandisi wín yandíp kímnelíñdok elak.”

8 Tímbe Pilatolá Yesulok plon manda wandin wín nandínguk wolonda endá wíli kímnelíñdok eu taletalela mísí sínik tambí,

9 Yesu it gíñañ nañgíp lombi, ní-kañbi eñguk, “Dík denanin sínik?” Gan Yesulá tambon no ním tambane máñguk,

10 wala tímbe Pilatolá máñguk, “Nítek? Ba dík manda tambon no ním nanlañ ba? Nak dík slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kímbeñdok gembí pat-nímlak, wín dík ním nandí-daklelañ ba?”

11 Tímbe Yesulá tambane máñguk, “Kunum Yambattí gembí ním gamumda, nepek no tí-nameñdok gembí no ním pakamek. Kusei wala tímbe ama nín nak díkok kíkanaan napíkuk endok yomínli díkok yomga maklelak.” *

12 Pilatolá manda wala tímbe Yesu kañbiuktok telak lonjímáñguk, gan Juda ama biesíli kwawa tímbe kítímbe, Pilatola máñgiláñ, “No en enla ama wapmañ elak, endá Roma ama wapmañ Sisala kanjík tíñmímbe e-ta-pí tíñmílak. Wíndíñda tíkáp dík ama nín kañbiutañda, dík bo Sisalok nol ním indalañ.”

13 Pilatolá manda wíndiñ nandímbe, wolongan endá Yesulok mandan eu taleuktok en nañgíp pímbi, ka-daní amalok pítit plon pipakuk, kwet kawat píndímli galgalín wolok. (Juda amalok mandanjínan kwet wolok koi wín Gabata.)

14 Sandap wolondañgan Juda amalá Kamaikamai gwílattok nepek gitík tí-jumít tíñlímbi, kwet boñgíp taumbi, Pilatolá pítit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, síndok ama wapmañji nín kawít!”

15 Eumbi, endá kítímbe eñgiláñ, “Nañgíp nawít! Nañgíp nawít! Nañgíp nambi, kloñbat plon wíli kímbin!” Tímbe Pilatolá enguk, “Nítek? Síndok ama wapmañji nakan nakan! Ba nak en kloñbat plon wíli kímnelíñdok eut

* 19:11: Yesulá tapma amalok telak damanji Kaiafas endok plon e-yout tínguk bek.

ba?” Eumbi, tapma ama biesilî ñîndîñ tambane nîngilîñ, “Nimbek no en nîndok ama wapmañî nîm, Sisa en noñgan.”

16 Wolongan Pilatolî nandî-sembi, Yesu kloñbat plon wîlî kîmnelîñdok kisinan kîmîkuk.

Yesu kloñbat plon wîlî kîmînguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

17 Wîndîñda mik amalî Yesu walinin nañgîp ñambi, enlok kloñbat mîum bembîmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjînan Golgata, wandîñ nañgîp ñambi,

18 kloñbat plon wîkîlîñ. Tîmbi kolan tîndî ama tîpet wakîta yandîpbi, no tombon no tombon, tîm Yesu en endok boñgîpsetnan ep samba embi, mambî ikîlîñ.

19 Tîmbi Pilatolî eu taleumbi, Yesulok kumbam mîndîñ plon kundit ñîndîñ youp kîmîkîlîñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañjî.”

20 Kundit wîñ Juda wakît Roma ba Grik endok mandanjî plon youp kîmîkîlîñ, tîmbi Yesu wîkîlîñ wîñ it kwet ñasîngan pakukta tîmbi Juda ama asupgandî manda wîñ kañbi pinakîlîñ.

21 Tîmbi Juda amalok tapma ama biesilî kundit wala kañ nandum tuop nîm tîmbîmbi, Pilato nîmbi eñgîlîñ, “Dîk ‘Juda amalok ama wapmañjî’ wîndîñ nîm yout. Tambo ñîndîñ yout, ‘Ama ñalî en ‘Nak Juda amalok ama wapmañjî’ eñguk.’ ” Wîndîñ eumbi,

22 Pilatolî tambane enguk, “Ewam youlalîñ wîndîngan palîñ.”

23 Tîmbi mik amalî Yesu kloñbat plon wît-talembi, endok dasindasin tîpet tîpet wîñ ep danbi, molom tuop tuop epgîlîñ. Tîmbi endî wîndîngot endok kiupîñ ombap tîkembî kañgîlîñ, wîñ kiupî wîñ sandum noñgandîngot tîndîñ, dîmbo nîmmat,

24 wala tîmbi endî wala kau kîndem daumbi, nîsîngan ñîndîñ eñgîlîñ, “Wîñ wilapnambi kolauk, wala tîmbi molom nin sînk wîñ indauktok nîndî tîmbî-indalok sañala tîna!” Wîndîñ embi, tîmbî-inda sañala tîmbîmbi, kiupî wolok molom indaumbi, manda ñîndîñ youyoulîñ patak walî bien tînguk,

“Endî nokok dasindasina ep danbi,

sandumnala tîmbi tîmbî-inda sañala tîngîlîñ.” ✧

Wolok tuopgan mik amalî tîngîlîñ.

25 Tîmbi Yesulok meñ wakît meñlok dalañ, ba Klopas tamîñ koi Malia, tîmbi Malia Makdala nanin endî Yesulok kloñbalî kuseinan ikîlîñ.

26 Tîmbi Yesulî enlok meñ gît gwañgwan nin gînañlî kasileñguk wîñ endî ñasîngan ilîmbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñîndîñ nînguk, “Tam, ñîñ dîkok nîñañga wakan.”

27 Wîndîñ em tambanembî, gwañgwa wala ñîndîñ nînguk, “Ñîñ dîkok meñga wakan.” Tîmbi nain wolonda gwañgwa walî Yesulok meñ nañgîlîmbi, endok ilnan ñaumbi ka-dîkñeñguk.

28 Wolok siñgi kandañ Yesulî nandînguk, wîñ endî kena nek tîmbektok indañguk wîñ gîtik ip tîmbî taleñguk. Tîmbi manda enlok plon youyoulîñ patak walî bien tîmbektok endî ñîndîñ eñguk, “Tukta kîmlet.” ✧

29 Tîmbi kwet kambot nolok gînañ wain tuk kimbîñ wîlîmbi, wolok pakuk. Wîndîñda ama nolî nepek busukñanen tuk tiañelok no tîkembî, walî

wain tuk ginañ wis+mbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak ginañ k+mp+pi, man plon k+m+l+m loubi nañguk.

³⁰ Wain tuk kimb+ñ w+n nañbi eñguk, “Ip t+mba talelak.” W+nd+ñ eñ+pi, kumbam bium gwasei p+umbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan k+m+pi k+m+ñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnand+ nain wopum indaup t+mb+mbi, Juda amatamd+ wolok t+pañg+pañg+ile t+ñg+il+ñ. T+mbi Juda ama bies+li ama kloñbat plon yand+pm+um pak+il+ñ endok p+ñg+ps+il+ Sabat nainnan yous+im papatta nandum tuop n+im t+mb+mbi, Pilatoloñ ñambi n+ñg+il+ñ, “D+ik k+ndem nand+ n+mbi, mik amala enb+mbi, end+ endok kes+s+ kwandat w+li g+lo-semum platikan k+mb+mbi, p+ñg+ps+ ep p+mbi, ep ñaw+it.” W+nd+ñ eumbi, Pilatol+ mik amala enb+mbi,

³² end+ ama t+pet Yesu g+it yand+pg+il+ñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai w+li g+loumbi, siñgi nolok w+nd+ñgot t+ñg+il+ñ.

³³ T+mbi Yesuloñ b+im kañg+il+ñ, w+n en ikan k+m+ñguk. W+nd+ñ kañbi, endok kesi kwandai n+im w+li g+loñguk.

³⁴ Gan mik ama nol+ bambau kandañ basamd+ youl+ tomb+mbi, wolongan wekat g+it tukti yal+mul+mbi, Yesul+ biañgan k+m+ñguk w+n inda-dakleñguk.

³⁵ W+n sind+ bo nand+ k+il+kt+ t+nel+ñdok nepek w+n dail+ñgan indaum kañgukt+ wolok gemb+n ipi elak. Endok e-dakle mandan wal+ biañgan t+lak, t+mbi end+ manda biañgan elak w+n ikan nand+ talelak.

³⁶ Nepek nek indañguk wal+ manda youyoul+n patak wal+ bien t+mbektok indañguk. Neta, manda nol+ ñ+nd+ñ elak, “Kwandai no n+im w+li g+lolok,” ✧

³⁷ t+mbi no w+n ñ+nd+ñ, “End+ ama youl+ tomtom+n enda daut deinekal+ñ.” ✧

Yesu sum ginañ k+m+ik+il+ñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin + end+ Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama bies+la m+s+ñgukta t+mbi gitañgitak pat-sembiñguk. Yesu k+m+ñgukta end+ Pilatoloñ ñambi, ñ+nd+ñ n+ nand+ñguk, “Nak Yesulok dalandan k+ndem t+ke ñaw+it ba?” Eumbi nand+ ñ+mumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin b+nd+pi, t+ke ñañguk.

³⁹ T+mbi Nikodemus † damañgan tim nola Yesu ña kañguk end+ bo b+ñguk. End+ gwasap m+l+ñ k+ndem walan t+pet 30 kilo ba n+tek kiukiul+n w+n ep b+ñguk.

⁴⁰ Ama t+pet end+ Yesulok dalandan t+kembi, Juda amal+ dalandanj+lak plon pa tañ telak w+n klembi, gwasap endok plon k+m+pi, sandum satnind+ t+m+p img+m+ik.

⁴¹ Yesu kloñbat plon w+ik+il+ñ kwet wolok ñasiñgan gwatnam kena no pakuk, t+mbi kena wolok ginañ sum kawat tombañ g+itk+ñin no pakuk, wolok ama dalandan gama no n+im k+m+ik+m+l+n.

⁴² Sabat patnand+ nain w+n indaup t+mb+mbi, sum ñas+ñgan pakukta t+mbi end+ Yesulok dalandan wolok t+ke ña k+m+pi, sum telak yama masipg+m+ik.

✧ **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ **19:37:** Sekeraia 12:10 † **19:38:** Josep Alimatia nanin end+ Juda amatamdok kand+kñen+j+ ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ‡ **19:39:** Nikodemus end+ Juda amatamdok kand+kñen+j+ ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

20

*Yesulok dalandan sum ginañ nım pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

¹ Kena nain kusei kımıkımılınan kwet gama nım salañılımbi, Malia Makdala nanin endı Yesulok sumnan ñambi kañguk, wın kawat sum telak yama masimasipmın wın tıke lo tambon kımılım pakuk.

² Wındıñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo gıt gwañgwa no Yesulı gınañılı tıke-kasileleñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tıke ñambi, delok kımılım patak wın nındı nım nandamıñ.”

³ Wolongan Petlo gıt nol endı iset bimbi, sumnan ñandepi

⁴ yakan woñep ñañgımık, gan nol walı Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, gınañ deium loubi, sandum Yesulok dalandan timıtımılın wın kañguk, gan gınañ nım loñguk.

⁶ Tımbi Simon Petlolı sıñgi klem bı tombi, sum gınañ lombi kañguk, wın Yesulok kwel kınjannan sandumlıñgot pakuk.

⁷ Sandum no endok kumbam imimın walı dıwın no gıt nım pakuk. Tambu sandum wın engan kwasanembi, giñgiñgan kımılım pakuk.

⁸ Tımbi gwañgwa dama sumnan tomguk endı wındıñgot gınañ lombi, nepenepek gıtık wın kañbi, Yesu mılakuk wın nandı-kwambıñ dañguk.

⁹ (Nain wolonda endı Kunum Yambattok mandanlı Mesialı kımnan nanin mılalektok elak wın gama nım nandı-tomgılıñ.)

*Yesulı Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ Tımbi gwañgwa tıpet endı isetnan undane ñañgımık,

¹¹ gan Malia Makdala nanin endı sumnan undane bı tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tıñıpi mumuñembi, sum gınañ deium loubi,

¹² eñalo tıpet dasindasinjet satnin wın yambıñguk. Endı Yesulok kwel kınjannan pipakımık, nolı kumbam kandañ pilımbi, nolı kesıi kandañ pipakuk.

¹³ Pipapi nıñgımık, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tıke ñam, delok kımılım patak wın nım nandılet.”

¹⁴ Wındıñ eñıpi undanembi, Yesu sıñgi kandañ ilımbi kañguk, gan endı en gama nım ka-nandı-tomguk.

¹⁵ Tımbi Yesulı nı-kañbi eñguk, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ? Ba nında lonjılañ?” Nı-kaumbi, Malialı “Kena kandıkñe ama kalet” wındıñ nandımbi nıñguk, “Ama wopum. Tıkap dık ñalı tıke ñañañda, nanbı nandımbi, dık kwet delok kımılañnan ñambi, natna tıke ñam kındit taplıutet.”

¹⁶ Tımbi Yesulı Malialok koi kıtımbi, endı tıkile ka-nandı-tombi, Juda mandanjınan “Rabonai” nıñguk. (Wın nınılok mandanınan ‘Nokok nandautna’.)

¹⁷ Malialı Yesula wındıñ kıtımbi, tıke-kaumbi, Yesulı nıñguk, “Nambık bi! Nak gama Bepnaloñ nım undane loñgut, wala tımbi nombo nım nep kawıñ. Dık nokok kwayanailoñ * ñambi, ñındıñ enbekañ, ‘Wın nokok Betna gıt sındok Bepı, nokok Yambatna gıt sındok Yambatsı, nak endoñ undane loupi tılet.’ ”

* **20:17:** Yesulı enlok kwayaıñila eñguk, wın endı gwañgwañilok plon e-yout tıñguk.

18 Tĩmbi Malia Makdala nanin endĩ Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesulĩ manda nñguk wĩn wakan kasat tĩ-semumbi nandĩngĩlĩñ.

*Yesulĩ gwañgwañiiloñ inda sembĩ tĩ-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

19 Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan sandap wolonda kwet kĩlĩm eumbi, Yesulok gwañgwañiilĩ kĩmĩn tĩ-pakĩlĩñ. Endĩ Juda ama biesĩla mĩsĩngĩlĩñda tĩmbi it yama kekak tĩ sip kwambĩñ da-talembi pakĩlĩñ. Palĩñĩlĩmbi, Yesu en boñgĩpsĩnan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

20 Wĩndĩñ e-talembi, enlok kii bim tĩpet wakĩt bambau gilĩn daut semumbi, endĩ Wopum en wakan wĩn ka-nandĩ-tom sĩnĩk tambĩ, sĩlĩsĩlĩlĩ tokũe-semguk.

21 Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo enguk, “Busuk pat-samun. Beptĩ nak nanĩ-mukuk, wĩndĩngangot nak bo sĩndĩ sanĩ-mutet.”

22 Wĩndĩñ e-talembi, man woñlĩ ep pendĩpi enguk, “Sĩndok gĩnañjĩ gĩnañ Dĩndĩm Woñ kasĩlewĩt! Kasĩle-talemek,

23 Woñ walĩ daut samlak, wĩn Kunum Yambattĩ ama nolok yomĩn bĩmĩnguk ba nĩm, tĩmbi wolok tuop sĩndĩ amatamda kĩndem ñĩndĩñ enĩ-dakle-semnekalĩñ, ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlĩm pat-samlak.’”

24 Yesulĩ inda-semguk wolonda endok gwañgwañiilĩ 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endĩ nolii gĩt nĩm pakuk.

25 Nĩm pakukta, endok noliiĩ ñĩndĩñ nĩngĩlĩñ, “Nĩndĩ Wopum kañgĩmĩñ!” Gan endĩ enguk, “Tĩkap nak dautnalĩ biliñdok gil endok kii bim plon nĩm kautat, tĩmbi kĩtna nĩñañlĩ kii bim wandan gĩnañnan nĩm suaetata, tĩmbi bambau wanda wĩn nĩm tĩke-kautata, sĩndĩ nek eañ wĩn nak nĩm sĩnĩk nandĩ-kwambĩñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwalĩ bĩndambo it gĩnañnan kĩmĩn tĩmbĩmbi, Tomaslĩ en gĩta yakan pakĩlĩñ. Endĩ yama kekak tĩ sip kwambĩñ da-talembi pakĩlĩñ, ganmek Yesulĩ bĩndambo boñgĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wĩndĩñ eñĩpi, Tomasla kii bim daulĩmĩmbi nĩnguk, “Kĩka nĩñañ kĩtna gil plon kĩmĩpi, kĩtna ka! Tĩmbi kĩka kot suapi, nokok bambatna tĩke-nandĩ! Dĩk nandĩ-bendĩ nombu nĩm tĩmbekañ, tambo nak kaik patet wĩn nandĩ-kwambĩñ daukañ!”

28 Eumbi tambane nĩnguk, “Dĩk nokok Wopumna gĩt Yambatna.”

29 Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Ba dĩk nambĩlañda tĩmbi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namlañ ba? Nin endĩ nĩm nambañ, gan wandingan embi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namañ, endĩ Bepnalok dainan amatam dĩwĩn yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñĩn youyoulĩn patak

30 Yesulĩ gwañgwañiilok dausĩnan jimba kundit dĩwĩn asupgan tĩnguk, gan wĩn pepa ñolok gĩnañnan nĩm youyoulĩn patak.

31 Gan kundit youyoulĩn patak walĩ kusei ñĩndĩñda youyoulĩn: sĩndĩ manda ñĩn pinat nandĩ tĩmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, wĩn nandĩ-kwambĩñ danekalĩñ, tĩmbi nandĩ-kwambĩñ dañĩpi, endok gĩngĩtĩlĩ kuañda tĩmbi kuñgu sĩsĩnĩk wĩn kasĩlenekalĩñ.

¹ Yesulá gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endí bñdambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wñ ññdññ:

² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) gít Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakít Sebedilok nññañiit tìpet ba Yesulok gwañgwañiit tìpet no yakan k+m+n tì-pakìlñ.

³ Palññlmbi, Simon Petlolá noliila enguk, “Nak mìkbalak lolonjila ñautet.” Eumbi nññgìlñ, “Nñdì dìkita yakan ñanetamñ.” Wñdññ embi, walinin p+m ñambi, kìkeñ plon lom ñambi, mìkbalak lìk tiatia kena tññgìlñ, gan tim ombap wolonda mìkbalak no nìm epgìlñ.

⁴ Kwet salaup tìmb+mbi, gwañgwañiilí Yesu kìnánjatnan palmbi kañgìlñ, gan endí en Yesu w+n n+m ka-nandí-tomgìlñ.

⁵ Tìmbi Yesulá kítì-sembi enguk, “Notnai! Ba sñdì mìkbalak no nìm epmìlñ ba?” Eumbi, “Nìm epmamñ” wñdññ nìmb+mbi,

⁶ endí enguk, “Ale. Lìksì kìkeñ kít dñdìm kandañ kolí p+umbi epnetañ.” Eumbi, endí bñdambo lìk wìn kolí p+umbi, mìkbalak asup epgìlñda tìmbi lìk wìn tiañeum kìkeñ plon lambìlambìlok tuop nìm.

⁷ Wolongan Yesulá gwañgwa gñañlì tìke-kasìleañguk endí Petlola ññdññ nññguk, “Wìn Wopum engan!” Simon Petlolá manda “Wopum” wñdññ nandìmbi, dasindasin kiundìp biñguk wìn tìke dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ gñañ dìkokuk.

⁸ Tìmbi gwañgwa dìwñdì Petlo kìkeñ plon klembi, mìkbalak lìk tokñetokñen wìn tiañembi, kìnánjatnan bì tomgìlñ. Kwet wìn mayañgan sññk nìm, 100 mita ba nìtek wolok tuop.

⁹ Kìnánjatnan pìmbi, komba dì-papal kañgìlñ, tìmbi komba galk plon mìkbalak wakít plaua nanañ dìwìn palmbi kañgìlñ.

¹⁰ Tìmbi Yesulá enguk, “Mìkbalak kombìkan epmìlñ dìwìn ep bìwit!”

¹¹ Eumbi, Simon Petlolá kìkeñ plon lombi, mìkbalak lìk tiañeumbi, tuk pawan kìnánjatnan lambìñguk. Mìkbalak wopum sññk 153 gítìk walí pì lìk tìmbi tokñeñgìlñ, ganmek lìk walí nìm blañganeñguk.

¹² Tìmbi Yesulá bìm, nanañ nanelññdok enguk. Gwañgwañiilí en Wopum wìn ip nandìñmññgìlñda tìmbi, endí gítìk walí “Dìk nin?” wñdññ nñdññep mñsìñgìlñ.

¹³ Tìmbi Yesulá bìmbi, plaua wakít mìkbalak epbi, emumbi nañgìlñ.

¹⁴ Yesulá kìmnan nanin mlakuk wolok siñgi kandañ endí gwañgwañiiloñ wñdññ inda-semumbi, nain tìpet gít no tìñguk.

Yesulá Petlola endok gññgìtñii yambì-dìkñeuktok nññguk

¹⁵ Nanañ nanbì taleumbi, Yesulá Simon Petlo nì-nandìmbi eñguk, “Simon Yoanelok nññañ, dìk nokok gwañgwanai dìwìn ñìn yapma klembi, gñañgalí nak nep kasìle-sññk talañ ba?” Eumbi nññguk, “Tìmbi, Wopum, nak gñañnalí dìk gep kasìlelet wìn dìk ip nandìlañ.” Wñdññ eumbi, Yesulá enlok gññgìtñiilok plon Petlola ññdññ nññguk, “Nokok sipsip nññanai ep towi tì-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tìmbi bñdambo nì-nandumbi, nain tìpet tìñguk, “Simon Yoanelok nññañ, dìk gñañgalí nak nep kasìle-sññk talañ ba?” Eumbi nññguk, “Tìmbi, Wopum, nak gñañnalí dìk gep kasìlelet wìn dìk ip nandìlañ.” Wñdññ eumbi nññguk, “Nokok sipsipnai yambì-dìkñe tì-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tìmbi bñdambo nì-nandumbi, nain tìpet gít no tìñguk, “Simon Yoanelok nññañ, dìk gñañgalí nak nep kasìlelañ ba?” Yesulá “Dìk gñañgalí

nak nep kasilelañ ba?” wɪndiñ eumbi, nain tɪpet gɪt no tɪngukta tɪmbi, Petlolɪ gɪnañ kolaumbi niñguk, “Wopum, dɪk nepek gɪtɪk ip nandi-talembi, nak gɪnañnali dɪk gep kasilelet wɪn nambi-nandiñlañ.” Eumbi, Yesulɪ niñguk, “Nokok sipsipnai ep towi tɪ-ta-kuukañ.

¹⁸ Wɪn biañgan tɪmbekañ.

Tɪmbi nak ñɪndiñ ganba nandi. Dɪk sim plon papi, dɪtnañgan bɪngwɪlap tembi, delok ñaupi nandɪlɪñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalɪñguñ, gan dɪk gɪlɪk tɪmbekañ nain wolonda dɪk kɪka tɪke-loumbi, nimbek nolɪ gep topmbi, kwet nɪm ñañalok nandɪ-galk talañnan ganañgɪlɪmbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesulɪ wɪndiñ embi, Petlolɪ Kunum Yambattok koi gɪngɪt mɪuktok telak nɪtek plon kɪmbekak wɪn tɪmbɪ inda-dakleñguk.) Tɪmbi yousɪmbi, ñɪndiñ niñguk, “Dɪk nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñɪn youkuk endok mandan

²⁰ Tɪmbi Petlolɪ tambanem kañguk, wɪn Yesulɪ gwañgwa nin gɪnañli tɪke-kasileñguk endɪ ep klem bɪnguk. (Endɪ gwɪlattok nanañ yakan na-pakɪlɪñ, wolonda gwañgwa walɪ wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandɪmbi eñguk, “Wopum, wɪn nindɪ sɪnɪk dɪk kanjɪkkailok kɪsɪnan gapɪlekak?”)

²¹ Petlolɪ gwañgwa wɪn kañbi, Yesu ni-nandɪmbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nɪtek indañmekak?”

²² Eumbi niñguk, “Tɪkap nak undanem bɪ tombetat, endɪ wolok tuop yousɪmbi kuuktok nandɪñmetta, walɪ dɪkok nepek nɪm. Dɪkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tɪmbi manda walɪ Yesu kɪmɪt-kle-kuañgɪlɪñ endok boñgɪpsɪnan sapakñeumbi, ama walɪ nɪm kɪmbekak wɪndiñ nandɪñgɪlɪñ. Gan Yesulɪ Petlola ñɪndiñ nɪm niñbi eñguk, “Gwañgwa walɪ nɪm kɪmbekak.” Tambo endɪ ñɪndiñgot eñguk, “Tɪkap nak undanem bɪ tombetat, endɪ wolok tuop yousɪmbi kuuktok nandɪñmetta, walɪ dɪkok nepek nɪm.”

²⁴ Gwañgwa walɪ wakan nepek gɪtɪk wolok gembɪn ipi, ñolok yout-talelak. Tɪmbi nɪndɪ mandan youkuk wala nandɪna biañgan sɪnɪk tɪlak.

²⁵ Yesulɪ kundit kusei kusei asup dɪwɪn no wakɪt tɪñguk. Tɪmbi nak ñɪndiñ nandɪlet: nɪndɪ kundit gɪtɪngɪtɪk wɪn youtnamda, pepa asup sɪnɪk indaumbi, nɪndɪ kwet tuop tuop pepa gɪtɪk wɪn kɪmɪtneñdok kwet lonjɪneñ.